

MUZAFFER ORUÇOĞLU

4

HÖRELENİŞ

GRİZU

belge yayınları

MUZAFFER ORUÇOĞLU

GRİZU

HÖRELENİŞ

belge yayınları

Muzaffer Oruçoğlu, 18 Mart 1947'de, Kars'ın Göle kazasına bağlı Büyük Zavot köyünde doğdu. Köyünde ilkokul olmadığı için ilkokulun ilk üç yılını komşu köyün (Küçük Zavot) okulunda, bir yılını kendi köyünde, son yılını da Kars'ta okudu. Kars Ortaokulu'nu bitirdikten sonra, Öğretmen Okulu sınavlarını kazanarak Rize Öğretmen Okulu'na, iki yıl sonra da İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Hazırlık Lisesi'ne girdi. Bir yıl sonra, Fen Fakültesi Matematik Astronomi bölümüne girdi. 1967'de içlerinde İbrahim Kaypakkaya'nın da olduğu dokuz arkadaşıyla birlikte, Amerikan 6. Filosu'na karşı yayınladıkları bildiri gerekçesiyle Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'dan atıldı. 1968 öğrenci hareketlerine katıldı. 1969'da Değirmen Köyü'ndeki toprak işgaline katıldı ve tutuklanıp Silivri Cezaevi'ne konuldu. 1972'de TKP (M-L) kurucuları arasında yer aldı. 1973'de İstanbul'da yakalandı ve ömürboyu hapse mahkûm edildi. Tutsaklık yıllarını şiir ve roman yazarak geçirdi. On üç yıl tutsaklıktan sonra askere alındı. Askerden kırk gün sonra, Mayıs 1986'da firar edip, Yunanistan'a kaçtı. Fransa'da iltica etti. Yeniden roman yazmaya ve resim yapmaya başladı. Politik ve edebiyat dergilerinde makaleleri yayımlandı. 1988'de evlenerek Avustralya'ya yerleşti. Bu kıtada ilkin iki yıllık resim ve heykel kolejini (Greensborough TAFE COLLEGE - NMIT) bitirdi. Daha sonra Royal Melbourne Teknoloji Enstitüsü'ne (RMIT) bağlı, PUBLİC ART bölümünde üç yıl resim ve heykel eğitimi yaptı.

Şimdiye kadar toplam altı ülkede yetmişe yakın kişisel resim sergisi açtı. On üçü roman, sekizi şiir, ikisi masal, ikisi öykü, biri siyasal tarih olmak üzere olmak üzere otuz dört kitabı yayımlandı.

2011 yılı Abdullah Baştürk İşçi Edebiyat Ödülü, *Grizu* 4 ciltlik romanına verildi. *Sancı Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*'nin danışma kurulunda ve makaleleri yayınlanıyor.

BELGE YAYINLARI: 857
Öykü Roman Anlatı Dizisi

Muzaffer Oruçoğlu Kitapları: 07

Dizi Editörü I Faris Kuseyri
Sayfa Düzeni I Aristan
Kapak Tasarım I Arif Yalçın
Birinci Baskı I Temmuz 2011 (Babek Yayınları)
Genişletilmiş İkinci Baskı I Ağustos 2018

İç/Kapak Baskı-Cilt I Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Bakır ve Pirinç Sanayicileri Sitesi, Orkide Cad. No: 9, Zemin Kat
Haramidere-Beylikdüzü / İstanbul 0 (212) 875 48 86
Sertifika No: 12156

© BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Cemal Nadir Sokak, Büyük Milas Han, No: 26-28
D. 121-130, 34112 Cağaloğlu-Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinlari@gmail.com
www. belgeyayinlari.com.tr
Sertifika No: 11206

MUZAFFER ORUÇOĞLU

Höreleniş
GRİZU
IV

belge
yayınları

CEZA MESELE DEĞİL

İnsan, kişiliğini bazen, kendisine verilen cezalarla güçlendirir.

Sırtlarını dağa yasladılar. Gökyüzü tüm derinliğiyle açıldı, kendi dibinde kaybolan büyülü bir ayna gibi berraklaştı. Korku eridi. Dağı saran kuş cıvıltılarının ve gün ışığının gücünü birden fark etti Hurşit. Gökyüzünün orman gibi tuzağı ve ölüm korkusunu telkin etmediğini, insana ışık, iyimserlik ve güven verdiğini düşündü. Saçları, kızlarınki gibi uzamış, toprak ibriklerin boynunu andıran incecik boynundan sırtına doğru kaymıştı. Başını hafiften çevirip göz ucuyla, arkadaşı ve amcası oğlu Abbas'ı yokladı. Abbas'ın iki yıl önce bir maden yangınında yanan yüzü, ilk bakışta, çevresi kıllarla kaplanmış genç bir maymunun kırmızı kıçını andırıyordu. Yangın, delikanlının gözlerini küçültmüş, ağzını ise yay gibi iki yana germiş, yüzünün doğal, somurtkan ifadesini, bakan her insanda sempati yaratacak biçimde güçlendirmişti. Abbas, Hurşit'in göz ucuyla kendisini yokladığını sezinlediğinde onun yine teslim olmayı teklif edeceğini aklından geçirdi. Gerçekten de Hurşit, yeryüzünün tüm endişelerini duygu anaforunun odağında birleştirmiş, küçülerek kendinde kaybolmuştu. Artık hiçbir ihtimali düşünecek durumda değildi. O dağ senin, bu dağ benim, bu işin bir sonu olmalıydı. Havzadan yükselen dumanlara ve kuyu kulesinin zirvesine takıldı düşüncesi.

"Bizim bu dağdan inmemiz lazım," dedi korkusunu gizleyen, kararlı bir ifadeyle. "Ben gördüğüm düşü ciddiye alırım. Bu dağ düşümde bana, 'Bir yolunu bulun, teslim olun,' dedi. 'Teslim olmaz-

sanız jandarma çevirir bir gün, ikinizi de vurur sorgusuz sualsiz,' dedi. Ben dağa hak verdim. Belayı beklemek doğru değil Abbas."

Sustu. Susmasıyla da daracık alnı iyice daraldı. İçinin ışığını derinlemesine emen ve gözlerini olduğundan daha büyük gösteren elma yeşili hareler kayboldu birden. Kirden keçeleşmiş kıvırcık kafasını kaldırdı, yeşilbaşlı büveleğin vızırtısını dinledi. Jandarmanın ayak seslerini bir günlük yoldan duyan eski eşkıyalara dair anlatılan menkıbeleri anımsadı. Çillenmiş ufacık yüzünde, sonradan eklenmiş gibi duran kocaman, kemerli burnunu tatlı tatlı kaşıdı ve sağ kolunun dirseğini terk edilmiş bir kuş yuvasına sokarak sırtını hafif topraktan kaldırdı, soluğunu kesip çalıları dinledi korkuyla. Macide'nin korkulu bakışları canlandı gözlerinin önünde.

"Sen de on sekiz yaşındasın ben de," diye sürdürdü Hurşit. "Sen de bir kız sevdin, ben de. Ben çok sevdim. Madenden nefret ederim ama Macide'siz de edemem."

"Ben de Selma'sız edemem. Teslim olmadan, bu kızları sevmek daha güzel."

"Güzel ama kimse firariye kız vermez."

Sevgililerin sözle gelen varlığı, yüreğine kurşun gibi çöken korkudan hafif uzaklaştırır gibi oldu Hurşit'i. Kendisinin bir gün biri tarafından sevileceğine hayatında hiç ihtimal vermediği için Macide'yi çok seviyordu. Dedesi Hurşit gibi o da küçükken anasını kaybetmiş, babası Cemal'i maden ve firarilik hayatından dolayı çok az görmüş, analığı Rukiye'nin umutsuz ve karamsar ruh dünyasında yetişmişti. Kendi sevgisinin çok daha güçlü olduğunu bağıra bağıra söylemek geldi içinden. Topuğuna dokunan yeni açmış papatyanın bir benzerinin, o anda Macide'nin topuğuna dokunduğuna inandı.

"Ben, Selma'ya onu çok sevdiğimi hiç söylemedim," dedi Abbas. Gorilinkini andıran uzun kollarını havaya kaldırdı; Allah'a yaklaştığını sandı, sonra durdu, kafasındaki düşüncelerin birbirlerini yediğini, binlerce düşüncenin ise hiçbir şey yapmadan her gün geberdiğini aklından geçirdi, ellerini ensesinde birleştirdi ve martı çığlıklarını, yaklaşmakta olan yeni bir felakete yordu.

"Söyleseydin," dedi. "Ben Macide'yi her gördüğümde söylerim."

"Söylersem bir kıymeti kalmaz," diye gökyüzüne baktı Abbas, mavinin gücü karşısında sustu. İçindeki eğilimleri, yükseklik ve derinlik duygusunun, büyülü sessizliği karşısında anlatmakta güçlük çekiyordu. İnsan, susarak da kendisini anlatabilmeli ve susan bir insanı, bir güzelliği anlayabilmeliydi. "Yüreğimin içini Selma'ya söylemem."

Başını çevirdiğinde Abbas'la göz göze geldi Hurşit. Selma'nın Abbas'ı merak ettiğini, anlayamadığını ve acı çektiğini aklından geçirdi. Abbas o anda anlatamamanın verdiği sıkıntı içindeydi. Arkadaşının sıkıntısını sezinler gibi oldu Hurşit. Merak acısını tatmış, sevecen bir iklimle:

"Yüreğini bağlama," dedi. "Günahtır. Halden anla. Halini anlat kıza."

"Anlatmam. Halime baksın, beni anlasın. Selma hiç konuşmadı, hep sustu ama ben anladım. O da beni anlasın. Seven anlar." Anlamayan insanlardan korkmak ve uzak durmak üzerine kurulmuş bir hayat gibi bakınıyordu. "Herhal anladı beni."

O anda inekle boğanın birbirlerini anlayıp anlamadıklarını keşfetmeye çalışıyordu Hurşit. İkisi de konuşmuyordu. Boğa, çiğnenmiş yeşil ot kokan burnunu gökyüzüne dikip sürüyü kokluyor ve kendisini arayan ineği bulabiliyordu.

"Doğru," diye mırıldandı Hurşit. "Bir insan severse sevdiğinin halini anlar. Uzakta da olsa anlar." Dikkatini, yıllarca çalıştığı havzaya, kuyulara, görünmeyen galerilere, ayaklara yöneltti. Ocak çavuşları, mühendisler, nezaretçiler, jandarmalar canlandı gözlerinin önünde. "Onlar bizi anlamazlar, teslim olsak da anlamazlar."

Hurşit'in hayal aynasında gülümseyen Macide'nin yerini, teslim olma ânı aldı. Teslim olmaya kararlıydı. Günlerdir kafasında kurguladığı korkunç tahminleri anlatması durumunda, madenden nefret eden Abbas'ın teslim olmaktan vazgeçeceği endişesini taşıyordu. Ne kadar çok kişi aynı anda teslim olursa atılacak dayağın gücü o kadar parçalanırdı. Tek başına teslim olmanın dehşetini düşünmek bile istemiyordu. Dayaktan sonra haber amele arasında yayılacak, sarf edilen sözler dayaktan da beter olacaktı.

"Teslim olsak bize ne yaparlar?"

"Teslim olsak bize bir şey yapmazlar," dedi Hurşit. "Mübarek Ramazan ayıdır. Dayak hangi ayda yaratıldı bilmem. Ramazan ayında yaratılmadığını bilirim. Herkes oruçludur, kimse günaha girmek istemez. Hem bizim, bırakıp kaçtığımız o ocaklara senelerce emek verdiğimizi herkes bilir."

Hurşit'in fikirlerinin, ağzından fırlar fırlamaz, inanacak adam arayışına çıktıklarını ve genellikle kimseyi bulamadıklarını düşündü Abbas. Korkusunu karşı çıkarak hafifletmenin ve iyice emin olmanın yoluna girdi yeniden:

"Nedim Çavuş Ramazan ayına bakmaz, bizi mahveder."

Sözdeki doğruluğun yarattığı sıkıntıyla esnedi Hurşit. Aklı, Nedim Çavuş'un, firarilere geçmişte attığı dayaklara sahne oldu birden.

"Ali Emmi'nin terli alnına tükürmüş bir adamdır o," diye sürdürdü Abbas. "Otuz yılın terine tükürülmez. Evinin içinde çizmesi yan yatmış, bir tavuk cücüğü de gelmiş, çizmenin içine girmiş. Çizmeyi giyerken cücüğü fark etmiş Nedim Çavuş. Almış, kafasına tükürmüş, sonra bağırmış, 'Senin ocağın ananın altıdır, niye yanlış galeriye girdin,' demiş, başını koparıp atmış cücüğün. Ben itimat etmem o adama. Ramazanı mamazanı dinlemez. Yaptıklarının doğru olduğuna inanan bir adamdır. Tehlikelidir."

Korkusu iyice boyutlandı Hurşit'in. Eyerini atından daha çok seven hoyrat çavuşların yanında, kendilerini dayak cezasından koruyacak, acıma duygusu güçlü çavuşlar var mıydı acaba? Belirsizliğin, korkunun ve kargaşanın yeryüzüne egemen olduğu bir zaman diliminde yaşıyordu herkes. Kadınlar, odun yüklerinin ve kömür dolu çuvalların altında çocuklarını düşürüyor, katırlar yer altında körleşiyor, kömür tozlarının ve dumanların öldürdüğü kuşları yiyen tilkiler zehirleniyor, al kiraz üstüne kar yağıyordu. Yeryüzünün bir yerlerinde, karıncalar katar katar yürüyor, en önde giden karınca, küçüklerin, yaşlıların ve sakatların kolayca geçebilmeleri için yolunun üstüne çıkan çukura iniyor, çukur dolmamışsa arkadan gelenler, doluncaya kadar çukura giriyor, uğul uğul akan karınca katarı, çukuru dolduranların sırtlarına basarak geçiyor, katarın en

sonundaki karınca geçtikten beş on saniye sonra çukurdan çıkanlar, katara ekleniyordu.

Abbas, boşluğun ruhundan sıyrılıp kendi ruhuna girmek istercesine yekindi, usul usul sırtını topraktan kaldırdı, oturdu. Çıkışsız, zor anlarında yaptığı şeyi yaptı. Kazma vuruşlarının yayvanlaştırdığı ellerini seyre koyuldu.

"Unutma Abbas, bu dünyada iyi insanlar da var. Amana düşenin elinden tutarlar."

Hakkından gelemediği duyguların doğurganlığı, kaynayan bir duygu yumağı haline getirmişti Abbas'ı.

"Nedim Çavuş'un adamları o iyi insanları dinlemezler. Güçlü kuvvetli kolları var. Birine giriştiler mi Allah yarattı demezler. Dayaktan sonra da götürür bir kör ocağa atarlar, tuzlanmış hamsi gibi bekletirler."

Hiçbir dağın, ormanın ve yaratığın artık kendilerini kabul etmediği inancındaydı Hurşit. Her şeyi göze alıp, teslim olmanın zamanıydı.

"Bizi adamakıllı bir dövseler ne olur ki, rahatlarız. Yerimiz yurdumuz belli olur. Hayatımız belli olur. Bir yıllık firarilikte ikimiz de kız bulduk. Hiç değilse yürüdüğümüz yol belli olur. Bir işimiz olur. Çalışır, düğün parasını çıkarırız. Köyümüze gittiğimizde de jandarma korkusu olmadan sevdiğimiz kızlarla görüşürüz. Babaları da bize güvenir, 'Ha bunlar, iş güç sahibidir,' der, kızlarını bize verirler. Firariye kimse kız vermez Abbas. Ben firariye bitimi vermem."

Abbas, firariliğin yarattığı ürkek ve ihtiyatlı bir yaklaşımla söylenenler üzerinde düşündü biraz. Altı delinmiş çarığını çıkardı, delikten Kozlu'ya baktı. Hurşit'in, hayatı düzene sokmaya çalışması kötü bir şey değildi.

"Ağız göz ederlerse, kolumuzu, bacağımızı kırarlarsa kötü olur. Kızlar sakata gelmezler, soğurlar, terk ederler bizi."

"Seni seven, bacağın kırıldı diye seni terk edecekse bırak terk etsin."

"Doğru," dedi Hurşit. "Macide beni terk etmez. Selma seni terk eder mi bilmem."

"Ben severim, içten severim. Terk edilirsem acı çekerim. Acım haklıysa acımı severim."

Hurşit cevap vermeyince sohbet kesildi. Sessizlik, yaprak ve çimen serinliğine sarılarak dağın yamacında uykuya dönüştü. İkindiye doğru, denizin sisli derinliğinden sesler ve kuş sürüleri geldi. Uyuyanların üzerinden geçerlerken bıraktıkları sıcak ve sulu dışkılardan bir tanesi, Hurşit'in alnına düştü. Düşmesiyle de uyanması bir oldu. Alnındaki pisliği avucunun içiyle silerken Abbas'ın son aylarda sık sık söylediği 'Dağ taş bizden memnundur, teslim olmamıza izin vermez,' sözünü anımsadı. Avucunu çimene sürerek temizledi. Uzaktan gelen turna çığlığı ile alnına düşen dışkı arasında bir bağ kurmaya çalıştı. 'Turnalar da istemiyor artık bizi buralarda,' diye iç geçirdi. Yiyecek ve içecek de kalmamıştı. Artık beklemenin bir anlamı yoktu. Böğrünü dürttü Abbas'ın.

"Abbas kalk, gitme zamanı geldi gayri."

Yatış düzenini değiştirmeden, "Nereye?" diye sordu sayıklarcasına.

"Teslim olmaya."

İsteksizce kalktı Abbas. Duyduğu felaket haberi karşısında çaresiz kalmış insanlara özgü bir ruh haliyle:

"Tamam," dedi. "Allah yardımcımız olsun."

Abbas'ın hayalinde, madenin dayanılmaz mükellefiyet şartlarından kendilerine doğru kaçmış, sonunda kendileri tarafından yakalanıp madene teslim edilmiş gençler canlandı. Saç, yüzünün, uyurken topraktan aldığı toprak zerreciklerini ve kuru otlarını, avucuyla sildi. Hurşit, arkadaşının kırmızı yüzünden düşen toprak zerreciklerinden birisi gibi hissetti kendini.

"Karanlık çökmeden gitmemiz lazım."

Kırmızı, ufak yemişleri olan, dikenli, yabanıl yemişen kümelerini geçtiler. Çam ve kiraz ağaçlarının iç içe geçtiği küçük tepeciği aşıp ocaklara yöneldiler. Heyet-i sıhhiye raporuyla çalışamaz kaydını yiyen ve işlerine son verilen iki madencinin geldiğini görünce çamlıklara saptılar. Bir müddet yürüdükten sonra, işçi pavyonlarının arkasında kümelenen çalılıkların içinde oturdular, durumu

gözlemeye başladılar aç kurtlar gibi. Hurşit dikkatini, maden direği ve kömür taşıyan loko-traktörlerin çıkardıkları dumanları, temiz hava ile birlikte bacalara gönderen kompresörün soluyuşlarında yoğunlaştırdı. Ocaklar, bu hızlı ve aralıksız soluyuşlarla nefes alabiliyordu. Abbas'ın dikkati ise çavuşların arada bir gelen sesleri ile takır takır işleyen eleklere ve eleklere dökülen kömürlerin teşkalesine takılmıştı.

"Bizim doğrudan idare binasına gitmemiz lazım," dedi Abbas. "Müdüre teslim olursak belki daha az dayak yeriz."

"Doğru," diye onayladı Hurşit. "Müdür İhsan Soyak Bey de ordaysa Allah yüzümüze güler."

Kozlu ve Kılıç derelerinin sağ ve sol yamaçlarında yükselen İtalyan ve Fransız yapımı binaların aralarında dolanıp durdular bir müddet. Korkularını bastırarak İncirharmanı Bölge Yazıhanesi'ne doğru yürüdüler. İş Bankası'nın kurduğu, Kömür İş Anonim Şirketi'ne ait olan üç katlı binanın ana kapısına yöneldiler, birbirlerine dert yanan Çaydamarlı iki nezaretçiyi geçip içeri girdiler. Bürolara çay dağıtan ve ağır düşünceleri olduğu için ince boynunun eğrildiğine inanılan hademe Memed Efendi'ye müdürü sordular. Memed Efendi, tek bir burundan ibaret olan suratındaki sineği elinin tersiyle kovdu ve delikanlıların perişan hallerini, afallamış bakışlarla tepeden tırnağa şöyle bir süzdükten sonra:

"Sen Cemal'in oğlu Hurşit değil misin?" dedi. Sesindeki korku, firardan haberdar olduğunu gösteriyordu.

"He oyum."

Çevresini bir daha süzdü, çenesini yaklaştırıp sesini kısarak:

"Bakın uşaklar, sakın benden duymuş olmayın,' dedi, "Müdür burda değil, Başmühendis burda. Taşaklı adamdır. Ben şimdi haber veririm, Mevlam yüzünüze güler. Şükredin ki Nedim Çavuş izne çıkmış. Burda olsaydı ananızdan doğduğunuza pişman ederdi sizi."

Haberin yarattığı mutlulukla kapıya yaklaştılar birlikte. Elindeki kollu çay tablasını Hurşit'e verdi Memed Efendi, kapıyı tıklatıp girdi içeri. Kısa bir müşavereden sonra, kapının öte yakasından başmühendisin, "Gelsinler bakalım," sözü duyuldu. Sigara ve cam

macunu kokusuyla birlikte dışarı çıkan Memed Efendi, sevaba girmiş olmanın verdiği sevinçle firarileri içeri aldı ve gülümseye gülümseye gitti.

Başmühendis, kaşlarını çattı hemen, güçlü görünmek isteyen insanlara özgü bir yüzle karşıladı firarileri. Sigarasından bir püftük çekti, dumanı tavana doğru savurdu. Üstü yeşil çuhalı masasını, firarilerin varlığından habersiz görünerek parmaklarının uclarıyla tıklatmaya başladı. Hurşit işkillendi. Hiçbir hayat belirtisi göstermeyen ve balmumundan yapılmış bir maskeyi andıran yüzün arkasındaki asıl yüzü merak etti. Görünen yüzün ciddiyeti, en ciddi insanı bile içten içe gülümsetecek derecede ele veriyordu yapaylığını. Yüzünde, iki güçlü ön dişin dışında, gücünü göstercek tek bir belirti yoktu. Herkesi memnun etmesine rağmen neden hiç kimse tarafından sevilmiyordu bu adam? Kaşları, gözlerini kapatmış, davul tokmağını andıran burnunun ucu, sümkürmekten şalgam gibi kızarmıştı. Kellesini kaldırdı, gamzeli çenesinin ucuyla ilk kez tepeden tırnağa süzdü delikanlıları. Onların, hayat hikâyelerini tüm ayrıntılarıyla biliyormuşçasına:

"Evet, bu macera da burda bitti," diye mırıldandı. "Kafasının bir köşesinde bit boku kadar aklı olan bir kul, mükellefiyet devrinde hiç firar eder mi? Ne kadar sürdü firariliğiniz?"

"Bir sene," dedi Hurşit.

Hurşit'in gözlerini, yürürken kendini çıplak hissettiği için sokağa çıkmaktan korkan ve insanları bazen çift gören şaşı karısının yeşil gözlerine benzetti Hüsnü Bey.

"Evli misin?"

"Değilim."

"Evli değilsen niye firar ettin," dedi. Sessizlik çöktü odaya. "İnsan hiç cepheden firar eder mi? Burası da bir cephedir, teşhis ve çare kaynağıdır, evladım. Eskiden Fransızların cephesiydi. İki sene evvel genç devletimiz satın aldı buraları. Şimdi bizim cephemizdir. Cihanı harp belası sarmış. Herkes firar ederse, İsmet Paşa yalnız kalırsa bu memleketin hali ne olur?"

Başmühendis, arkaya yaslandı, karşısında süklüm püklüm

duran firarileri, sefil ilişkiler içinde olan, idealsiz bir sürünün iki elemanı olarak hayal etmeye başladı. Sürü idealsiz olduğu için bir şeylere inanıyor, inandığı şeyin etrafında dönüp duruyor, kendini arıyordu. Hayır hayır, kendini bile aramıyordu. Kendinin farkında değildi ki kendini arasın. Sürünün iş yapabilmesi, millet olabilmesi için kaval nağmesine değil, duyarlı ve cesur bir vicdanın çobanlığına ihtiyacı vardı.

"Senin yüzüne ne oldu?"

"Ocak yangınında yandı."

"Şimdiye kadar ailenden ölen oldu mu ocaklarda?"

"Dayım öldü," dedi Abbas. "Benim yüzümün yandığı ocak yangınında yandı."

Bakışlarını, Hurşit'in duruşundaki mahzunluğa çevirdi Başmühendis. Abası kırk yamalı bir aileye mensup olduğunu düşündü onun.

"Ya senin?"

"Benim Hızır Emmim, küfeciyken ocak yangınında öldü. Dedem Hurşit toz hastalığından öldü. Dedemin kardeşi Nasuh, göçükte öldü. Dedem Hurşit'in babası, yani büyük dedem Cemal'i de ateşnefes öldürdü."

Başmühendis dikkatini, Hurşit'in yüzündeki saf ruha, acıma duygusunun yarattığı çocuksu masumiyete yöneltmişti. Hurşit'in oldukça acılı ama anlamını, erdemini ve esenliğini yitirmiş, savaş yangınlarıyla çepeçevre sarılmış bir dünyada, hallaç pamuğu gibi atılan siperlerden uzak olduğu için de şanslı bir genç olduğunu düşünüyordu.

"Bu kadar şehit vermiş bir ailenin çocuğu, nasıl olur da bu cepheden kaçar?" İşaret parmağını şakağına bastırarak düşünmeye başladı Başmühendis. Söylediklerine inanmıyormuş gibi bir hali vardı. "Her neyse, benim yapabileceğim bir şey yok. İdari işlere karışma selahiyetim yok. Ben sizi çavuşlara teslim etmek zorundayım. Kanun dairesinde ne lüzum ederse onu yaparlar. Siz de hakkınız olan cezayı çeker, sonra da işinizin başına dönersiniz. Ceza mesele değil. İnsan kişiliğini bazen, kendisine verilen cezalarla güçlendirir."

YER ALTI KARANLIĞININ YARATTIĞI HAYAL GÜÇLÜ BİR İÇ GÖZE SAHİPTİR

Yer altında gözünü yitiren katır,
yolunu daha kolay bulur ve insanı
daha iyi anlar.

Dağ aydınlığından kopan firariler, karanlığa alışmışlardı. Karanlık, yeni hayaller yaratmış, önceki güzel hayaller ise boşluğa dönüşmüştü. Bulundukları yerlerden, şaşılacak bir göz maharetiyle birbirlerini görebiliyorlardı. Hurşit sırtını, kömürü alınmış eski bir damara dayamıştı. Küçük bir su gölcüğü vardı yanı başında. Tavandan suya düşen damlaları sayıyordu. Dayaktan önceki endişeleri, dayaktan sonra dağılmış, mutluluğunu, kendi ağırlığını duyumsayarak sürdüren bir insan haline gelmişti. İçinde, kendini döven insanlara karşı bir öfke, bir kızgınlık yoktu. Abbas ise beline yediği tekmelerden dolayı böbrek sancıları çekiyordu. Yan yatmış, ellerini kan ve sidik kokan apış arasında birleştirmiş, kafasını ise küflü çuval parçaları, saç kılı, katır dışkısı, çarık, ot ve benzeri gıvır zıvırlardan oluşan bir zibil yığına dayamıştı. Gerçek onun için artık, tüm yönleriyle kavranmış, çekiciliğini ve büyüsünü yitirmiş derin bir acıdan ibaretti. Acıyı anlamaya ve yansıtmadan, arkadaşının anlamasına özen gösteriyordu. Hurşit elini yere dayadı, hayal ve renk keşmekeşinin ağırlığı altında, güçlükle ayağa kalktı. Ağırlığını, falakanın sağ tabanında açtığı yaradan dolayı sol ayağına verdi.

"İşin zor yanını atlattık herhal."

"İyi oldu," dedi Abbas, perişan bir sesle. "Korkumuzu silkip attık."

Duyduğu acılardan sıyrılarak gülümsedi Hurşit. Aşkın ve zekânın büyüyen gözüyle kendi içine, Macide'nin utangaç tebessümüne baktı. Sevinç ve özveriyle dolup taştı yüreği. Güçlükler küçüldü. Arkadaşının acılarını sezinledi. Aksaya aksaya yanına gitti, yardım etmek için. Ağzından halsiz sözcükler çıkmasına ve durumu kötü olmasına rağmen, iyimser ve kararlı eyyamını seviyordu Abbas'ın. Başucunda çömeldi, karanlığı mayalayan sidik, ter ve kan kokusunu taze endişelerle soludu.

"Halin, idaren nasıl Abbas?"

"Ben iyiyim," dedi Abbas, dokunaklı bir sesle. Gövdesini yerden kaldırıp oturmak istedi ama oturamadı. "Sen nasılsın, sağın solu yerinde mi?"

"Merak etme ben de iyiyim, her bir şeyim yerinde."

Diliyle dişlerini yokladı Abbas, dişleri tamamdı. Yıkanan, taranan ve temiz tirendaz giyinip kuşanan maden cinlerinin gücü, kanayışı ve acıyı gizliyordu. Kanamayı ve acıyı duyumsamayan birçok madenci bu yüzden ölüp gidiyordu. Rahmetli babasının, sık sık yinelediği, 'Ya rahman, ya rahim, ya sabır,' sözlerini mırıldandı. Elini, yüzünün şişen sol tarafına doğru taşıdı güçlükle. Sol kulağı, ateş gibi yanıyor, zonkluyordu. İşaret parmağının ucuyla sağ kulağını tıkadı:

"Bizi kaç kişi dövdü, saydın mı," dedi.

"Altı kişi varlardı."

Ne kendi sesini ne de Hurşit'inkini duydu. İçinden derin bir 'Vaah!' çekti.

"Çavuşlardan Kel Hamdi'yle götten bacak Hacı Bayram vardı," diye sürdürdü Hurşit. "Mansur Emmi sonradan geldi. İyi ki de geldi, o gelmeseydi, Kel Hamdi'yle Hacı Bayram bizi teneşirlik ederdi. 'Bu kadar yeter!' dedi, Mansur Emmi. 'Mübarek Ramazana şükretsinler,' dedi. Kel Hamdi biraz avırt savırt ettiyse de falakaya son verdiler."

"Ben daha karanlığa girer girmez sol yanağıma yediğim ilk tokatta bayıldım. Kafamı su yalağına soktuklarında ayıktım. Beni tekmeleyen o iki adam kimdi?"

Hurşit, kafasını işgal eden dayakçılar hakkında bilgi vermeye hazırlanırken Abbas'ın oturmak için yekindiğini fark etti. Zor durumda kalan bir insana, sevdiceğinin adı hatırlatılırsa zorluğu aşabilirdi. Kolunu kafasının altına soktu:

"İyileşip Selma'na kavuşacaksın Abbas, boş ver o iki adamı."

"O iki adamı bilmem lazım," diye diretti Hurşit'in kolundan destek alıp otururken.

"O iki adamdan biri Müzevir Ali'ydi. Ötekini ben de çıkaramadım. Beni Şefporyon Şükrü'nün yeğeni Veli'yle Kekeç Kâzım dövdü."

Müzevir Ali'nin, her olayı, madencilere ibret olsun diye en ince ayrıntısına kadar tüm ocaklara yaydığını eskiden beri bilen Abbas:

"Benim kan işediğimi de anlatır," dedi. "Sevdiğim kızın kulağına kadar gider. Üzülür kız."

"Bırak anlatsın. Kızlar, acı çeken sevgiliye daha çok bağlanırlar."

Yapış yapış terlemiş, fena halde susamışlardı. Uzaktan gelen seslere kulak verdiler. Doğurarak, ruh ve tiynet değiştirerek gelen sesler, Abbas'ın nabzını hızlandırdı. Gövdesinin balçık gibi sölpükleştiğini düşündü ve birisinin vurması durumunda dağılıp gideceği endişesine kapıldı. Sesler madenin derinliklerine doğru uzaklaştı. Gelenler bir yerlerde durup bekliyorlar mıydı yoksa? Abbas'ın gözleri, ışık arayışına çıktı karanlıkta. Bulundukları yer, ana nakliyatın yapıldığı galeriye uzaktı. Eskiden katır ahırı olarak kullanılan kör ocak, su damlamaya başlayınca boşaltılmış, firarilerin, üstlerine diklenenlerin, sicilli kavgacıların zaman zaman konulup dayakla uslandırıldıkları bir yer haline gelmişti.

"Eskiden efendice dayak atarlardı," dedi Hurşit fısıldarcasına. "Korkmazdım, saygı duyardım o dayağa. Bir amelenin, neresinin ne kadar dayağı kaldıracağını bilirlerdi. Kanun vardı, insanlık vardı. Şimdi o da kalmadı. Nezaretçi Eyüp Baba'yı bilirsin, çok dayak atardı. Teke Memed'e de saydırırdı. Kimse kızmazdı. Dayağı can yakardı ama zarar vermezdi. Gülüşü makbuldü. Mübarek adam, dövdüğü insanın bir derdi, bir ihtiyacı varsa görürdü. 'Benden avradımı istemeyin de ne isterseniz isteyin,' derdi. Susamışsa su, acıkmışsa ekmek verirdi. Bir gün Çağlar köyünden Hindi Hasan'ı eşek sudan

gelene kadar dövmüş. Dayak bittikten sonra, 'Bir ihtiyacın var mı Hasan?' demiş. Hasan ağlaya ağlaya diz çökmüş, babanın ayağını öpmüş. 'Benim bu akşam kerhaneye gitmem lazım ama param yok Baba,' demiş. Baba büyüklüğünü göstermiş, çıkarmış kendi cebinden, Hindi'nin önüne atmış kerhane parasını."

Susuzluktan içi yanıyordu Abbas'ın. Yedi kat yer altında olmasalardı gölekteki suyu içerlerdi. Gelgelelim derinlerdeydiler, suyun gazlı olduğunu biliyorlardı. Zor anların, insan için bir fırsat olduğunu düşünüyordu Abbas. İnsan, zorun çocuğuydu. Doğarken zorlanmış, acı çekmişti. Zor, insanı terbiye ediyordu. Karanlıkta yitip giden amele öksürükleri, ameleler gittikten, yani bu ocaklar işlemez hale geldikten sonra ortaya çıkıyor, söze dönüşüyor, bu tavana daha ne kadar dayanacakları belli olmayan ve yüzlerce ışıklı gözden oluşan bu çürümüş, fosforlu direkler gibi birbirleriyle konuşuyorlardı. Bu direkler, dikildikleri yıldan bu yana bir yığın şey görmüşlerdi. Parlamalarının sebeb-i hikmeti, tepeden tırnağa göz kesilmiş olmalarındaydı.

"Bizi burdan çıkarır da bir sürgüne, bir yol yapımına, tahkimata gönderirlerse kötü olur."

"Göndermezler," diye güçlükle mırıldandı Abbas. "Gönderselerdi buraya atmazlardı."

İçgüdüleriyle düşünen hayvansı bir ruh hali içindeydi Abbas. Zaman nasıl da gelip geçici, ayartıcı ve aldatıcıydı. Her iki tabanı da parçalanmıştı. Sağ dizi sızlıyordu. Hurşit'in iç dünyasını merak ediyordu. Hurşit o anda, acıların ayağa kaldırdığı duygularla büyük karanlığı, hayatı dinliyordu. Yerin altındaki hayat, susuzdu, saf, pırıl pırıl bir açlık içindeydi. Yerin üstünde ise yolunu zahmet ve hayal yordamıyla bulan hoş bir hayat vardı. Yerin altındaki hayatı kazanamayan üstündeki hayatı kucaklayamıyordu. Hayatı bu kadar hırçınlaştıran şey neydi? Göğsünü kaşırken küçüklüğünden beri taşıdığı nazar boncuğunun yerinde olmadığını dehşetle fark etti. Tüm geçmişini, anılarını yitirmiş gibi bir duyguya kapıldı.

"Nazar boncuğum, dayak sırasında düşmüş," diyerek ayağa kalktı. "Ne pahasına olursa olsun, onu bulmam lazım. Anamın bana en güzel yadigârdır o boncuk."

"Dayaktan evvel boynunda mıydı?"

"Boynumdaydı. Dayak sırasında düştüğüne eminim."

Diz çöktü, el yordamıyla nazar boncuğunu aramaya başladı Hurşit. Acılarını hayal ve renk keşmekeşiyle dindirmeye çalışan Abbas, arkadaşının üzüntüsünü ânında hissetmiş, elleriyle çevresini yoklamaya başlamıştı.

"Falakaya çekildiğin yere iyi bak," dedi Abbas. "Ben buralara bakarım."

On iki yaşından beri birlikte çalışıyorlardı madende. Biri Cemal'in, diğeri de Neşat'ın oğluydu. Birbirlerine aşırı tutkunluklarından dolayı madenciler onları, amca çocukları değil de kardeş olarak biliyorlardı. Bir yığın ortak özellikleri vardı. Karanlığı ve karanlıkta sabırla bekleyen cisimlerin meramlarını, mesafe kültürlerini iyi biliyorlardı. Yer altı karanlığının yarattığı hayale sahiptiler. O hayalin, güçlü bir iç gözü vardı ve normal gözün göremediklerini görürdü. Gözünü yitiren katırın, yolunu daha kolay bulduğuna ve insanı daha iyi anladığına inanırlardı.

"Ananın ruhu boncuğa geçmişse kolay bulursun," dedi Abbas.

Ellerini su göleğinin kıyısına bastırdı, sesin sudan geldiği ve pürtüklü ocak zemininde, el yordamıyla anasının ruhunu aradığı sanısına kapıldı. Yıllardır, düşen, hastalanan, aç ve susuz kalan ocak katırlarına yaptığı sonu gelmez iyiliklerin, saklandıkları yerlerden çıkacaklarına ve nazar boncuğunu bulmasında, kendisine yol göstereceklerine inandı biden. Aramaya yeniden başladı. Abbas, parmaklarının ucuyla, taş parçalarının, kömür tozlarının arasında boncuğun izini sürerken kendini Hurşit'in yerinde hayal ediyordu. Anası ölüm döşeğindeydi, son nefesini vermeden önce, işaret parmağıyla boynundaki nazar boncuğuna dokunuyor, başucunda bekleyen yakınlarına, "Bunu oğlum Abbas'a verin, ben öldükten sonra, ruhumun bu boncukta olduğunu unutmasın," diyordu. Abisi Cuma'nın tek gözlü sevecen yüzü canlandı gözlerinin önünde.

"Cuma burda olduğumuzu bilseydi işini bırakır, hemen gelirdi."

"Onun görmeyen gözü, boncuğun yerini bize gösterirdi," dedi Hurşit. Boncuğun, bulundukları ocakta olmadığına ya da periler cinler tarafından götürüldüğüne inanmaya başlamıştı. "Nazar boncuğunu cinler götürmüş olmasın?"

"Götürseler, sen uyurken de götürürlerdi. Nazar boncuğuna cinler yaklaşmaz."

Firar gibi tehlikeli bir işe kalkışmanın, farklı olmanın yarattığı yalnızlık duygusu ile çektiği acıların arasında kalmıştı Abbas. İnsanın yarasına, acılardan başka hiçbir şey merhem olamazdı. İnsan, ana rahminde yalnız büyümüş, doğduktan sonra da yalnız kalmıştı. Yaklaşmakta olan ayak seslerini duyunca arama çabalarını durdurdular. Abbas çavuşların, dayağı kaldıkları yerden sürdürecekleri korkusuna kapıldı yeniden. Nedim Çavuş'u anımsadı hemen.

"Gelenler var," diye fısıldandı Hurşit.

Maden lambalarının ışığı vurdu duvarlara. Çavuş Mansur'un gödür gövdesi göründü, kör ocağın girişinde. Hayal kayboldu. Uzun boyuyla sakız çiğneyen ve leş gibi kokan tahkimatçı Yasin Kaya'ya yöneldi bakışlar. Mansur Çavuş, çopur yüzünü aydınlatacak şekilde yukarı kaldırdı lambasını. Aradığı oğullarını sonunda kuyuda bulmuş bir baba duyarlılığıyla:

"Selamünaleyküm uşaklar," dedi. "Haliniz sağlığınız iyidir inşallah."

Mansur Çavuş'un sesi, delikanlıların tarifsiz bir sevinçle içten gülümsemelerine yol açtı. Hurşit, ayağa kalktı hemen:

"Aleyküme selam Mansur Emmi," dedi. "Emmioğlunun durumu iyi değil, kan işedi. Acılar içindedir."

"Kaçarken düşünseydi," diye mırıldandı Yasin Kaya. İki hafta önce kopan başparmağının yarattığı sıkıntıyı yaşıyordu hâlâ.

Mansur Çavuş, lambasını indirdi, Abbas'ın yüzüne yakından baktı. Göçük altından çıkarılan, hurdahaş olmuş ama ölmemiş ameleler canlandı gözlerinin önünde. Üzülen herkese söylediği cümleyle girdi söze:

"Üzülme imanım, geçer. Ben de zamanında çok acı çektim, dayandım ama yıkılmadım. İnsan, zaten adam evladıysa Allah'tan

umudunu kesmez. Allah dağına göre kar verir. Ben kanadı kırılmış güvercinin tek kanatla uçtuğunu gördüm. Niye uçtu? Çünkü, olmayan kanadın yerinde umut vardı. Allah, insandan evvel umudu yarattı."

Mansur Çavuş'un sesindeki umuda ve acıya tutunarak acılarının altından kalkmış gibi hissetti kendini Abbas. Dün geceki rüyasında, yıkılan katırların, atların ayağa kalkışlarını ve kalkarken gözlerindeki ifadeleri anımsadı. Birden ellerini zemine bastırdı, parçalanmış, kanlı tabanlarının üzerinde doğruldu.

"Ben iyiyim," dedi yırtılmış, mecalsiz bir sesle.

Delikanlının kuyruğu dik tutma azminden hoşlandı Mansur Çavuş:

"O zaman toparlanın gidelim," dedi. "Ben insana böyle hallerde inanırım. Bu sefer ikiniz de Yasin'in yanında, tahkimatta çalışacaksınız. O size işin inceliklerini gösterecek. Tahkimatçıya ihtiyaç var. İkiniz de firar ettiğiniz için üç ay yevmiye almadan çalışacaksınız devlete. Şükredin ki ameleye ihtiyaç var. Yoksa ikinizi de şarka sürer, yollarda bedavadan çalıştırırlardı. Gençliğiniz heder olurdu."

Verilen haberin sevinciyle, kör ocağı birlikte terk ederlerken:

"Benim nazar boncuğum kayboldu burda Mansur Emmi," dedi Hurşit. "Kalsam da arasam."

"Sonra gelir ararsın, bir şey olmaz o boncuğa."

Az ileride Abbas düştü. Mansur Çavuş durdu. Hurşit, kaldırma çabası içine girdi:

"Ne zamandan beridir susuz, ekmeksiz kaldık Mansur Emmi."

"Benim huriyemde var hepsi," diye lambasını yukarı kaldırdı Yasin Kaya. Ayağa kalkan Abbas'ın bakışlarındaki uçuruma baktı. Kazmacıların son zamanlarda böyle baktığını düşündü ve acıdı. "Veririm yersiniz. Akşam da yatar istirahatınıza bakarsınız."

"Ekmek su mesele değil, ben de bulur getiririm," dedi Mansur Çavuş. "İftarı beklemeden yersiniz. Sadece şunu derim ki, aklınızı kullanın, mükellef olduğunuzu unutmayın. Gençsiniz, cahilsiniz, yanlış adım atarsanız ezerler sizi."

Ana galeriye çıkışta Mansur Çavuş ayrılıp gitti. Yasin Kaya, lambasıyla konuşuyormuşçasına mırıldana mırıldana öne geçti, adamlarını aceleye getirmeden çalıştığı yere götürdü. Burası, ışıl ışıl kömür bloklarıyla kaplı, yeni açılmış bir bacaydı. Abbas, ayaklarının acısından kurtulmak için, duvarın dibinde üst üste yığılmış direklere iliştirdi kıçını; kendini gerçekleştirememenin, tam olamamanın verdiği çöküntüyle az ötede, bağlardan sallanan lambalara ve toz duman içinde kalan zorlu karanlığa baktı. Burada yarı çıplak bir kazmacı, soğuk islim denen tazyikli havanın delirttiği potkobac ile damarı kesiyor, yanındakiler ise düzenli bir şekilde kazma sallıyorlardı. O anda, geçmişi sil baştan, aynen yaşamaya başladığını sandı. Böyle bir hayattan sıyrılıp yer üstünde sevgilisiyle birlikte başka bir hayat kurmanın mümkün olmadığına inandı. Bu amelelerle birlikte bitip tükenmez damarları oya oya yaşayacak, sonunda ya bir göçükte ya da bir ateşnefeste bu hayatı noktalayacaktı. Bir yıl önce, yani firar etmeye karar verirken aynı şeyi düşündüğünü anımsadı. Hayatın karşısında, kendi bağımsız, yaratıcı gücünü tek başına harekete geçiremeyenler, yığınlar halinde yer altının sürülmüşlerdi.

"Gelin şurda oturun," diyerek lambasını astığı direğin dibini gösterdi Yasin Kaya. Huriyesini açtı. "Ekmekle peynir var, su var. Yiyin için, kendinize gelin."

Firariler direğin dibine çöktüler hemen. Karanlığı, nemi, basıncı ve sıcaklığı sıkıntıyla soluyarak su testisini lıkır lıkır içip boşalttılar. Adamlarının yanı başında bağdaş kuran Yasin Kaya, yaklaşmakta olan lamba ışığına baktı. Lambanın dengesizce sallanışından hareketle:

"Eyvah!" dedi, "Bu gelen herhalde bizim altı karış Bebe Ruhi'dir."

Firariler, ışığın gelişini izlerlerken aynı anda, garip bir ağız birliğiyle:

"Kim o, çavuş mu?" diye sordular.

"Mühendis ama neyin mühendisi olduğunu kimse anlamış değil. 'Ben tünel mühendisiyim,' diyor. Bilmediği şey yok ama bir bok yaptığı da yok."

Karanlıktan, karanlığın ve lambanın ezdiği, kısa boylu, zayıf, gözlüklü bir adam çıktı. Mesleki bilgi yükünün ağırlığı altında göğsüne sarkan kocaman kafasını hafifçe kaldırıp oturanları selamlarken yeni yapılan tahkimatı dikkatle süzdü. Selama karşılık veren tahkimatçılar oturdukları yerden ayağa kalktılar hemen.

"Buyur Ruhi Bey," dedi Yasin, zoraki bir saygıyla. "Açsan otur fakir sofrasına, birkaç lokma da sen al."

Hurşit ile Abbas'ı dikkat merkezine alan Ruhi Bey, teklifi kulak ardı ederek:

"Kim bu arkadaşlar," dedi.

"Hani benim yanıma tahkimat işlerini öğretmem için iki kıvırcık vereceklerdi ya, işte bunlar onlar."

"Haa," dedi, lambasını kaldırarak, Yasin Kaya'nın yeni tahkimatını yeniden şöyle bir süzdü. "İnsanlar öğrendiği kadar öğretemeyeceğine göre, bunlar senden fazla bir şey öğrenemezler. Tahkimat, başlı başına mektep ve ilim işidir, üfürmeyle olmaz." Lambasını sol elinden sağ eline alırken geğirdi, yukarı kaldırdı bir çocuk kadar küçüldü. "Bak, bu boyunduruk bu kayaya dayanmaz."

Bakışlar tavana yöneldi. Sınırları önceden çizilmiş şartlara hapsedilmekten ödü kopan Yasin Kaya, "Gene başladı, gavat!" diye iç geçirdi.

"Yakınınızda bir lağımcının dinamiti patlarsa bu kaya başınıza düşer ve büyük masrafa yol açar. Tünel mühendisliği üfürmeyle olmaz. Tavan basıncını, yük faktörünü, tünel genişliğini, tavan taşı yoğunluğunu inceden inceye hesap edeceksin. Paris'te bunu bana senelerce okuttular."

"Boyunduruğa orta direk vurdum, bir şey olmaz Ruhi Bey."

Tahkimatı savunma çabası, Ruhi Bey'in zoruna gitti, konuşan Yasin değilmiş gibi gözlüğünün üzerinden dik dik Abbas'a ve Hurşit'e baktı. Binlerce kez anlatsa da işini layıkıyla yapmayacak olan iki perişan, cahil ve dar insan daha gelmişti. Diğer insancıklar gibi başkalarının, kendileri hakkında neler düşündüğünü düşünmekten, düşünmeye vakit bulamayan bu insancıklara da görevlerini ilmî çerçevede anlatmak gerekiyordu. Lambasını yeniden yukarı

kaldırdı, duvarların dibinde karşılıklı dikilen iki direğe ve onlara tavandan eğikçe binen boyunduruğa uzun uzun baktıktan sonra orta direğin çevresinde fır döndü. Hatayı isabetlice yakalamanın yarattığı marazi bir hassasiyetle:

"Bu orta direk bu eğik boyunduruğu beceriksizce tutuyor," dedi. "Ve üstelik, ziyadesiyle ince. Ne yazık ki siz bu direği, flambaj gerilmesi yönünden hiç tahkik etmemişsiniz. Direğin narinlik katsayısını, uzunluğunu, kesit alanını, liflere yapılan parelel basınç gerilmesini, B mesnetindeki reaksiyon kuvvetini, vesaire vesaireyi hesaba katmadan direk vuruyorsunuz."

Patlamamak için kendisini zor zapteden Yasin Kaya:

"Elimde olan ne varsa onu vuruyorum Ruhi Bey. Yardım eden de yok, tek başınayım. Bunları yapana kadar amanım kesildi."

"Ben bu tip yakınmalara bakmam Yasin Bey. Mükellefiyetteyiz. Ben bir işin ilmî çerçevede yapılıp yapılmadığına bakarım. Buna mükellefiz. Üfürmeyle olmaz."

Mühendis'in çenesiz ve de kocaman bir ağızı olması, gözlüğünü karga burnunun ucuna kadar düşürmesi ve konuşurken birilerini sözle vuracakmış gibi gözünün tekini kısması, Hurşit'te tatlı bir iç gülümseyişe yol açmıştı. Abbas ise kafayı konuşmalara değil, kendisine atılan dayakların, yer altı karanlığında dolaşan bu küçük garip yaratığa atılması durumunda, bir saat bile dayanamayıp öleceğine takmıştı.

"Bir defa diktiğin şu yan direklerin çapı, direkler üzerine beceriksizce mesnetlediğin boyunduruk direğinin çapına eşit değil. Yan direkte gerilme olur mu, yatay yüklemeye karşı emniyetli midirler, burkulma sayısı, narinlik katsayısı nedir, sen bu gibi ilmî faktörlere hiç dikkat etmiyorsun. Gördüğün her direği, her yere dikemezsin. Babanın ahırında çalışmıyorsun. Genç cumhuriyetin devraldığı millî bir servettir burası. Üfürmeyle olmaz. Direğin cinsini, kalınlığını, mizacını, huyunu, galerinin geçtiği formasyonun jeoteknik hususiyetlerine göre ayarlamak mecburiyetindesin. Yük dağılımına, mesnet çalışma şartlarına, malzeme seçme ahlakına hiç dikkat etmiyorsun."

"Beni ahlaksızlaştıran yokluktur Ruhi Bey. Ne adam var ne de doğru dürüst direk. Üfürmeyip de ne yapayım?"

"Ben anlamam! Şuraya bak," diyerek, lambasını sallaya sallaya birkaç adım attı. Durdu, bacaklarını sonuna kadar açtı, her üç tahkimatçıyı da suçüstü mahkeme yargıcı gibi süzmeye başladı. "Tahkimat üniteleri arasındaki uzaklığa bile dikkat etmiyorsun. Senelerdir bu zengin arazilerin kalbinde tahkimatçılık yapıyorsun. Arazi basıncının tahkimat sistemini etkileyip etkilemeyeceğinden bihabersin. Galerinin maruz kaldığı ana basınçların ölçüsüz oranı ve galerinin yan çeperinde oluşan gerilme yoğunluğunun şiddeti, ummadığın masraflara yol açar. Direkler arsındaki mesafenin ölçü ve düzenine bile dikkat etmiyorsun. Şu kamaların düzenine bak Allah aşkına." Galeri çeperinin dibinde yığılı direklerin üzerine çıktı birden. Eliyle bir kamaya yapıştı. Lambasını iyice kaldırdı yukarı. Davranışlarındaki maymun pratikliği, yeni tahkimatçıları hayretler içinde bıraktı. "Şu tavana dikkat ettin mi hiç? Birim mesafedeki çatlak sayısından haberin yok. Daha geçenlerde çok çatlaklı kayaçlarla ilgili bir yığın şey anlattım sana. Kulağının birinden girmiş, diğerinden çıkmış."

Yasin Kaya, tavandaki kayanın boşanıp, Ruhi Bey'in tepesine düşmesini hayal ederken:

"Dinledim ama ne gelir elden?" dedi.

"Dinlememişsin. Çatlak yoğunluğuna, parametresine, taşın petrografik türüne, hiçbirine dikkat etmiyorsun. Onun için senin yaptığın tahkimatın gücü, derinlik basıncına dayanmıyor, üç eksenli gerilme altında kırılma zarfının akıbeti feci oluyor, bütün tahkimat ünitelerin, yaşlı ve kör katırlar gibi yıkılıp gidiyor." İnerken çizmesi, çamurlu, sidikli bir zemine gömüldü. "Direklerin dibine ve oturma mesnedine bile dikkat etmiyorsun. Sağlam bir direk, sağlam bir mesnede oturmazsa büyük masrafa yol açar."

Yasin Kaya, Mühendis'inin daha fazla konuşmaması, bir an önce çekip gitmesi için her zamanki susma tavrını benimsemişti. Mühendis bu kez de tek tek direklerin zemine oturduğu yerleri yoklamaya başladı. Her direğin dibinde diz çöküyor, üzerinde sürekli taşıdığı şişi önce direğe, sonra toprağa saplıyor, her ikisinin de

sağlam olup olmadığını anlamaya çalışıyordu. Zeminin bir bütün olarak taş gibi sert olması, Yasin Kaya'yı kurtardı. Kontrolü yaptıktan sonra:

"İkinci sınıf çam ağacı kullanıyorsun," dedi. "Bu ağacın eğilme direnci, ortalama 1.300 kilogramdır. Her direkteki yapısal kusura ve haşerat hareketine dikkat etmen gerekiyor. Biz yer altında galeriler açıyoruz, unutma ki karıncalar da aynı galeri sistemini ağaçların içinde gerçekleştiriyorlar ve bizim gibi geçme tahkimat da yapmıyorlar. İçinde tahkimatsız on binlerce galerinin bulunduğu bir ağacın, basınçlar ve elastiki gerilmeler karşısındaki dayanma gücünü hesaba katmak zorundasın. Kafanı kullanmıyorsun. Diktiğin karıncalı direk çatırdar, tavan kafana göçer ve hiçbir zaman kullanamazsın kafanı. Dikkat etmiyorsun. Kendi içinin karanlığında çalışıyorsun."

Yasin Kaya, lamba ışığının kâr etmediği galeri çeperinin koyu karanlığında sessizce dinliyordu mühendisini. İşi gasbedilmiş, madene yabancı bir unsur haline getirilmiş gibi bir hali vardı. Abbas, kısa boylu insanların uzunlara nazaran daha çok konuştuklarını, bu garip adamın, yer altı hayatını, kendi hayatının kopmaz bir parçası haline getirdiği için mutlu olduğunu ve bundan dolayı direğin içindeki karıncaları bile görebildiğini aklından geçiriyordu. Hurşit ise artık dinlemiyordu Mühendis'i; sevgilisi Macide'yi babasından istemenin yolu yordamı üzerinde planlar kuruyor, evleniyor, yer üstünde tehlikesiz bir iş buluyordu. Lağımcıların patlattıkları dinamit gümbürtüsü, Ruhi Bey'in dikkatini dağıttı. Patlamanın ilmî çerçeve içinde olup olmadığını anlamak için tahkimatçılardan ayrıldı hemen. Ruhi Bey'in uzaklaşmasıyla Yasin Kaya direklerin üzerinde oturup derin bir nefes aldı.

"Allah'ın temiz bir kulu yok mu, vursun öldürsün beni de bu adamdan kurtulayım." Yüzünü, Abbas'la Hurşit'in lamba ışığında yan yana gülümseyen yüzlerine doğru çevirince ılık bir ışık yayıldı içine. "Ne olacak bu adamın sonu? Senelerdir aynı şeyi analtır durur bana. Ben de bildiğimi yaparım. Ben bu adamı hayatta anlamam. Anlar da iş yapmaya kalkışırsam iş yürümez. Herif, yedi kat yer altında ayıya kaval çalıyor. Ulan oğlum sen mühendissin,

karanlıklarda ayak sürtüp duracağına, çık gün ışığına, otur büronda öbür mühendisler gibi, karışma işimize. İşi gücü karanlıklarda gezmek, direklerle konuşmak. İnsan acem bahçesinde bu kadar gezse bıkar yahu, bu bıkmadı."

"Tahkimat mühendisi mi bu?" dedi Hurşit.

"Bu her şeyin mühendisi. Gördüğü her insana, burda yaptığı gibi avurt öttürür durur. Hem de ince ince, ilmî çerçevede. Şimdi lağımcıların oraya gitti ya, yarım saat da onları işinden eder, lağıma dair ne kadar bildiği varsa hepsini boca eder onların başına. Geçenlerde, bizim nefessiz Necip'e kazmayı nasıl tutacağını öğretmiş. Adam demiş, 'Ben yirmi senedir kazmayı böyle tutarım, Ruhi Bey, böyle kolayıma gelir.' Herifte keçi inadı var. 'Yok,' demiş, 'Öyle tutulmaz böyle tutulur.' Mühendis gidene kadar mecburen kabullenmiş onun tutuş biçimini." Birden sustu Yasin. Kendi kendine gülmeye başladı. Çalışmak için oturduğu yerden kalktı sonra. Kendisini ceset gibi dinleyen gençlere kalkın çalışın diyemedi. "Durumunuz iyi değil, siz oturun ben biraz çalışayım."

"Ben çalışırım, Yasin Dayı. Abbas'ın durumu iyi değil, o otursun."

"Sen de otur, dediğime uy!"

VERMEZLERSE KAÇIRIRIM

Her insan, ellerinden önce ölür.

Güneş, gökkubbeyi su mavisine kesmiş, küçülmüş, sakinleşmiş, ateşnefesini yer altından çıkan ve sahil yolunu izleyerek Zonguldak'a gelen iki tahkimatçının, Hurşit'le Abbas'ın tepesinde yoğunlaştırmıştı. Hava, yeni bir fırtınayı haber verecek derecede dingindi. Reçine ile yosun kokusunun birleştiği yerde durdular. Denize, süte doymuş bir bebek gözü gibi dinelen denize baktılar. Takalar, kömür yüklü gemiler, suskun hengâmeler... Deminden beridir dikkatlerini çeken dumana yaklaştılar. Dumanın getirdiği bereket kokusunu zevkle soludular. Teneke içinde midye pişirirken şarabını yudumlayan Çaycumalı Behbut Dede'nin, yıkıntı bir sesle mırıldandığı maniye kulak verdiler:

Ah biriciksin bir gelin
Yavaş yavaş gel beri
Gerdandan akan teri
Koy kadehe ver beri.

Selamı duyunca irkildi ihtiyar; başını hafifçe kaldırdı, eza ve cefayı zikreden bir çift kızarmış, çipil gözle gençlerin kimliğini aradı, denizden geçen takaların kimliğini aradığı gibi. Gençler, teneke içinde cızırdayan midyeleri ve Dede'nin yosunlanmış süngertaşını andıran yüzünü dikkatle izlerlerken gülümsediler. "Kuşların yuvalandığı bir yüz," diye iç geçirdi Abbas. Dede'yi külçeleşmiş adımlarla geçip konuşa konuşa limana doğru ilerlediler. Mani faslına, sesini hafif yükselterek yeniden başlamıştı Dede:

Çok meşhurdur Çaycuma'nın yoğurdu
Felek beni nazlı yardan ayırdı.

Limana yaklaştıklarında dikkatleri ilkin, balık ve yanık ot kokusunun kışkırttığı martı çığlıklarına, sonra da bu çığlıklara karışan amele bağırtılarına kaydı. Ayakları onlara ciddi bir durumun olmadığını, kimsenin bu gemi ve kömür uğultusundan firar etmediğini ve teslim olup dövülmediğini söyleyince Fener Mahallesi'ne çıkan şantiye yoluna girdiler. Çoğalan duyumların, heyecanların, sevinçlerin ağırlığı altındaydı yürekleri. Sevgilileriyle karşılaşabilirlerdi her an.

"İyi ki de teslim olduk," dedi Hurşit. "Firarda olsaydık bu gavur mahallesine böyle huzur içinde giremezdik."

"Bilmem," diye mırıldandı Abbas. Zarı patlamış sol kulağından Selma'ya söz etmeme eğilimi içine girdi. "Bu mahallede bir evim olsaydı, balıkçılık yapsaydım, her akşam bu yoldan, yorgun argın, Selma'ya yürüseydim..."

"İnsan isterse her şey olur, emmioğlu."

Yolun sağında ve solunda, tespih tanesi gibi dizilip giden çınar ağaçlarının iklimine girdiler. Abbas, ağaçların kireçle boyanan dipten bir metrelik kısımlarının yol boyunca oluşturdukları beyaz şeridi zevkle izlerken teslim olmanın kendisine felaket getirdiğini düşünüyordu. Hurşit farklı yerlerdeydi. Onun arzusu, rengârenk boyanan, toprağı ve envai çeşit kuş yumurtasını çağrıştıran, düzenli, simetrik iki katlı evlerin, ön bahçelerindeydi. Yola cennet kokuları yayan bu bahçelerden birinin tahta darabasından atlayıp içine girse lavantalardan, karanfillerden, hanımellerinden ve leylaklardan bir demet derip Macide'ye götürse, 'Al bunları Macide, sen benimsin,' dese. Karşıdan, sağ elinde göbeği fıstıklı, bir sini şam tatlısı, solunda ise bir bakraç dolusu Çaycuma yoğurduyla gelen güleç kadını Macide'nin anasına benzetti. 'Hayır, o değil,' diye iç geçirdi. "Bu, Şaban abinin tozkoparan Emine'sidir.'

Abbas, kendi derisinin dışında soluk alan, gezinen bir bilinçle seyrediyordu evleri. Bu evleri kimler yapmıştı? Bu evler, değişik sesleri ve kültürleri barındıran, yan yana dizilmiş renkli çeyiz

sandıklarını andırıyordu. Bu evleri, zihni ve yüreği büyük insanlar mı yapmıştı? Adlarını evlerin kapılarına niye yazmamışlardı? "Zaman gelecek, bu evler eskiyip yıkılacak, yerlerine başkaları yapılacak," diye de mi yazmamışlardı? Duvar ustalarının, Begiyar'ın, Garabet'in, Panos'un yüzleri canlandı gözlerinin önünde. Hayat, durmuyordu, art arda gelen bitip tükenmez çeşitlemelerle yürüyordu. Tıpkı kendisi gibi, hayatın sol kulağı da sağırdı. Hayatın zihni, sol kulağında ve kavuşamadığı hazların izindeydi. Yabangülü çitleri, sarmaşık ve böğürtlenlerle iç içe geçmiş bir bahçe parmaklığının önünde durdu. Sekiz gözlü yeşil pencerelerde ve cumbada yan yana güneşlenen menekşe, karanfil ve sardunya saksılarına, saksıların arasında beliren çocuk ve kadın yüzlerine baktı.

"Bu evi anladın mı," dedi Abbas. "Hani Gelik'te çalışan Yahya Çavuş var ya, onun kardeşi Rüstem Usta'nın evidir. Bunun oğlu Yılmaz, Selma'nın peşindedir. Yusuf da Selma'nın peşindeydi ama Yusuf, Yılmaz'dan korktu, çekildi. Benden duymuş olma. Bu evde senin de bildiğin bir kocakarı var. Tek gözlü Mercan Ana. Babamın anlattığı Hanus gibi o da kedilerle konuşur. Geceleri kedilerin gözlerine bakar, insanın kaderini okur. Bu Kocakarı, 'Gidin Pala Hasan'ın kızı Selma'yı Yılmaz'a isteyin,' demiş. Gitmiş gizlice istemişler. Babası razı olmuş, anası olmamış. Selma kıyametleri koparmış. Durumu gitmiş Mercan Ana'ya anlatmışlar. Kocakarı o gece kedilerin gözlerine bakmış. 'O kızın evleneceği insan, gerdek gecesinden üç gün sonra göçük altında kalacak,' demiş."

Bir göçük felaketiyle karşılaşmışlar gibi birbirlerine baktılar. Falcılara fazla inanmayan Hurşit, arkadaşının anlatışına sinen korkuyu ciddiye aldı. Kendisini de Abbas'la birlikte, göçük altında hayal ederken:

"Gel, kafayı takma bunlara Abbas," diyerek, koluna girip yürümek zorunda bıraktı onu. "O kadının dediği çıksaydı şimdiye kadar çok gülünç şeyler olurdu bu Zonguldak'ta. Tamir tarama ustası Kadir Dayı'ya, 'Sen karını bırakacaksın, yer altında çıplak gezen bir kömür cinine gönül vereceksin,' demiş. Hiç de öyle bir şey olmamış."

"Ama Kadir Dayı çalıştığı yeri terk etmiş."

"Korkmuş terk etmiş ama karısından ayrılmamış, cine de gönül vermemiş. Bizim Cevat'a, ne dediğini sen de bilirsin. 'Senin içinde bir Cevat daha var,' demiş. 'Sen erkeksin, o dişi, evlenme. Evlenirsen içindeki dişi Cevat, evlendiğin kadınla aranı açar,' demiş. Cevat evlendi, hiç de öyle bir şey olmadı."

"Ama Cevat'ın karısı delirdi."

"Destegül'ün delirmesi normaldir. Çünkü, anası İnci delidir. Bacılarından Türkan'la Aslı da delidir. Ailecek tohumları cinlidir onların. Sakallı Aziz'in oğlu Avni'ye, kocakarının ne dediğini bilirsin: 'Git Köstebe Yatırı'na,' demiş, 'Türbenin önünde dua oku, mum dik, ağla, niyet tut. Yerden küçük bir taş al, türbenin iki ucundaki taşlardan birine dokundur, taş yapışırsa yüreğin sevdiceğinin yüreğine yapışacak, taş yapışmaz da düşerse sevdiceğin senden ayrılacak. Hiç de öyle bir şey olmadı. Taş düştü, Cennet, Avni'den ayrılmadı."

"Ama Avni göçük altında kaldı."

Hurşit, verdiği örneklerin talihsizliğini kavramışçasına sustu. Hurşit'in susuşunu, Mercan Kadın'ın gücüne yordu Abbas. Fal olduğu gibi çıkmak zorunda değildi. Baht bakıcısının belirttiği felaketler veya mutlu anlar, değişik biçimlerde de ortaya çıkabilirdi. Bu şehrin altından çıkarılan kömürün her zerreciğinde, her insanın ödemesi gereken bir kefaret vardı. Şehir insanlara, siyah, parlak ve soğuk ateş parçaları veriyor, insanlar bunları alırlarken ya bir yerlerini ya da hayatlarını yakıyorlardı.

Ana dayağının ağlattığı bir çoçuğu geçip, yapılmakta olan bir tenis kortunun önünde durdular. Bir işçi, Gaca yolundan at arabalarıyla getirilen kırmızı toprağı eliyordu. Elenen toprağı iki işçi yayıyor, tesviye ediyor, granit silindirle bastırıp düzlüyordu. Sık sık öksüren, kır sakallı bir diğeri ise dizlerinin üstünde, kireç ve tutkal karışımı beyaz bir boyayla düz çizgiler çekiyordu.

'Öksüreni tanıdın mı?" dedi Hurşit. "Esat Dayı'dır. Üç karısı var. Zamanında üçünü de kaçırmış. Ne eder eder, sevenleri birleştirir. Sıkışırsak ona gideriz."

"Tamam. Ben bu adamın methini Özdemir'den duydum. Baba bir adam..."

Çocukluk anılarının verdiği tatla çarşıyı gezdiler. Mahallelerine geldiklerinde yolları ayrıldı. Hurşit, lavarlardan atılan sıvı atıkların toplanıp kurutulurken rüzgârla savrulan tozlarından rengini alan daracık bir sokağa saptı. Sokağın sonunda, duvarları kerpiçten, içi ve dışı sıvalı, beyaz kireçle badanalı, iki katlı bir evin ön bahçesine girdi. Kuyunun yanında yatan köpek, koşarak Hurşit'in yanına geldi. Köpeğin tanıma yeteneğine, hafızasına hayran kaldı Hurşit. Kapıyı tıklatmadan girdi içeri. Ocağın yanında karşılıklı oturup sohbet eden iki yaşlı, babası Cemal ile analığı Rukiye, sevinç ve şaşkınlıkla ayağa kalktılar. Cemal, Hurşit'in Abbas'la birlikte teslim olduğunu abisi Neşat'tan öğrenmiş ama romatizmalı bacaklarına söz geçirip ziyaretine gidememişti.

"Aslanım, gel hele, gözüm yollarda kaldı," diyerek oğluna sarıldı. Hurşit, babasına sarılı vaziyetteyken analığının cezayir menekşesine çalan, ışık ve acıma duygusuyla yüklü bakışlarını buldu. Kadın, güzelliğinden ve dinçliğinden hiçbir şey kaybetmemişti. Çatlamış ve una belenmiş bir çift somun ekmeğini andıran çıplak ayaklarının üzerinde dimdik duruyordu. Yaklaştı, kollarını açtı:

"Allah'a şükür, kavuşturdu sonunda!" diye mırıldanarak sımsıkı sarıldı Hurşit'e. "Aksak eşekle yüksek dağa çıktın ama sonunda selametle de indin."

"Bana çekmiş," diye keyifle gülümsedi Cemal. "Gençliğimde az mı dağa çıktım. Her dağ, insanın içinde bir yükseklik olduğunu bilir, onun için gördüğü her insanı yükseğine çağırır. Her neyse, otur anlat bakalım. Abbas nasıl?"

"İyidir. Beraber geldik."

"Cuma, 'Abbas'ın kulak zarını patlatmışlar,' dedi, doğru mu?"

"Doğru."

"Ocağı sönsün bu mükellefliği icat edenin," diye homurdandı Rukiye. "Sana bir şey oldu mu?"

"Bir şey olmadı. Sağ salim atlattım."

Oğlunun yediği dayakları hayal etti Cemal. Yerde, yarı baygın, acılar içinde... Kurumuş nehir yatağından gökyüzüne bakan ölü bir balığın gözü canlandı gözlerinin önünde.

"Bir de derler ki madenci firar etti. Etmesin de ne yapsın? Gençliğimde bana haksızlık yapmasalardı firar etmezdim. Firar, zor anların çıkış yoludur, insanı rahatlatır. Firar şart olmuşsa insana yakışır. Rahmetli Cebeli, ben firar ettiğimde çok sevinmişti. 'Her firar, beni rahatlatır,' derdi."

Eski kocasının adını duyunca hüzünlendi Rukiye. 'Rahmetlinin yüreği güvercin yuvasıydı,' diyecekti vazgeçti. Güçlü bir vicdana ve kadirşinaslık duygusuna sahip olduğu için, Cebeli'yle yaşadığı tüm güzel anıları, capacanlıydı belleğinde. Cumbada ya da pencere önünde öten bir kuş, kafasını bahçe çitlerinden sokağa sarkıtan bir gül, yağmuru haber veren bir romatizma sızısı veya kurbağa vıyaklaması, aç bir köpeğin bakışı, buğday tanesini sürükleyen bir karıncanın çabası, anılarını harekete geçiriyor; onu gerçek yaşamın dert ve meşakatlerinden koparıp ruhunun derinliğinde özenle koruduğu anılar âlemine götürüyordu. Hurşit'in aç olduğunu tüm madenci aileleri gibi sormaya gerek duymadan, ocağın sağında bulunan, höcere gözgöre dedikleri ahşap işlemeli raflara doğru yürüdü. İçinde tatlı tatlı konuşan bir Cebeli vardı. Bardakları alırken sabahleyin yanlışlıkla koyduğu, gül ağacından yapılma iğne iplik kutusunu ayağına düşürdü. Kutuyu aldı, rafların bitişiğindeki iki gözlü elbise dolabına korken dolaba giren Cebeli'nin ruhunu dinledi.

Cemal, Hurşit'i, kendi çocukluk yıllarına kayan bir zaman dilimi içinde, ilgiyle dinliyordu. Oğlunun başından geçenler, kendi başından geçenlere, birçok noktada şaşılacak derecede benziyordu.

"Ben niye teslim oldum baba? Aslını sorarsan, evlenmeye karar verdiğim için teslim oldum. Senden, bir de anamdan -başını çevirip saman dolu torbadan yumurta alan Rukiye'ye baktı- bir isteğim var. Macide'yi gidip babasından bana isteyin. Vermezlerse ısrar edin."

Rukiye gülümsedi, Cemal'in fikrini söylemesini bekledi önce. Oğlunun Macide'ye âşık olduğunu bir yıldan beridir bilen ve bunu Rukiye'yle zaman zaman konuşan Cemal, zor bir sorunla karşılaştığında yaptığı gibi alnını aşağı indirdi; kırışıklıklar ve ağarmış çalı kaşlarının altında ışıldayan küçük gözler silindi.

"Macide'ye bir sözüm yok ama babası Keçeli'yi sevmediğimi bilirsin. Dikran adında bir Ermeni arkadaşım vardı. Kardeşim

kadar severdim. Benim belalı düşmanım, -eceliyle geberdi gitti ya- Bıçkıcı Bekir, Dikran'ı bu Keçeli'ye vurdurdu."

Keçeli'nin, Dikran'ı vurması üzerine oda sessizleşti. Rukiye'nin, gidip kızı istemeye yönelik arzusu sarsıldı. 'Keşke kadınlar koyun, erkekler de koç olsaydı, bu dünyada hiç insan olmasaydı,' diye iç geçirdi.

"Bıçkıcı Bekir zenginleşti ama bu çakal aç kaldı," diye sürdürdü Cemal. "Mübadele sırasında Bıçkıcı Bekir, bunu aldı, öbür çakallarıyla beraber Safranbolu'ya gitti. Safranbolu'da Recai ile burunsuz Rüştü'den isthbarat aldılar. Safranbolulu Rumlar, takalara binip İstanbul'a, ordan da Selanik'e gitmek zorundaydılar. Kıymetli mallarını katırlara yüklediler. Bartın'a hareket ettiklerinde, kafileleri izlediler. Rumların en zenginlerinin dokuz katırını geceleyin Bartın'dan kaçırdılar. Bıçkıcı Bekir o kadar altından gümüşten bu Keçeli'ye zırnık vermedi. Hal böyleyken git sor, sana Bıçkıcı Bekir'i över. Macide'nin en büyük hatası, böyle bir adamın kızı olmasıdır. Bunun dışında bir kusuru yoktur o kızın. Keçeli'nin kardeşi Çilli Ruşen de adam değil. Onların soyunda adam yok."

Kadın, yumurtaları ateşin üzerindeki bakır sahana kırarken kendisini önce Hurşit'in, sonra da Cemal'in yerine koyarak düşündü. Seven bir gence "Olmaz," demek, insanlık değildi. Cemal, "Olmaz," dememişti ama "Olur," da dememişti. Macide'nin babası Keçeli, yaşlı bir adamdı artık. Bıçkıcı Bekir'e, hiç karşılık almadan senelerce hizmet eden ve onu saygıyla anan bir insan, küçük bir iyilik karşısında düşmanını dost ilan edebilir. Onurlu adamların düşmanı olur. Keçeli'nin düşmanı olmaz.

"Kızı istemenin bir yolunu bulmak lazım."

Rukiye'nin bu çıkışı, Hurşit'in çöken umudunu ayağa kaldırdı. Eşyalar, kıpırtılar aydınlandı. 'İstemezlerse kaçırırım,' düşüncesinde yoğunlaşan delikanlı, korkusunu büyütmüştü. Kız kaçırmak büyük işti. Kendisini ikinci kez madenden firar etmek zorunda bırakabilirdi. Kaçış, bir jandarma kurşunuyla da sonuçlanabilirdi. Babasının ne diyeceğini merakla beklemeye başladı. Cemal, hayatının anlamını, Rukiye'nin sağduyusuna ve bereketine yaslanmanın getirdiği büyük huzurda bulduğu için kafasını kız istemenin

yoluna soktu hemen.

"Keçeli'yi sevmesem de ananla beraber gider isterim. Verirse ne âlâ, vermezse de elden bir şey gelmez. Kaderine razı olursun."

"Vemezse kaçırırım."

Oğlunun ikinci bir firarı kaldıramayacağını aklından geçirdi Cemal. Öte yandan da onun cesaretinden gurur duydu. Kaçırma sözünün yarattığı huzursuzluğu ortadan kaldırması için Rukiye'nin konuşmasını bekledi. Keçeli'nin kızı vereceğine inanan Rukiye, işi daha da sağlama bağlamak için, kızı istemeye gitmeden önce, kızın anası Meryem'le halası Gülnigâr'ı ikna etmeyi aklına koydu ve gülümsedi. Rukiye'nin gülümsemesi, bir şey söylememesi üzerine Cemal:

"Macide cesur bir kızdır," dedi. "Biz kendisini istemeye gitmeden evvel, anasına desin ki, 'Vermezseniz kaçarım.' Bu sözü, anası babassına aktarır. Keçeli belki o zaman razı olur kızını vermeye."

"Hiç kafanızı yormayın,' dedi Rukiye, sofrayı kurarken. "Keçeli razı olur. Ömrü, ona buna kullukla geçti. Emrettiler, elini kana buladı. Emrettiler çaldı. Başkalarına kız kaçırdı. Başkaları için yalan söyledi, ikiyüzlülük etti, ev yaktı, ameleleri dayaktan geçirdi. Sonunda tek başına kaldı. Beş parasız, itibarsız, selamsız sabahsız kaldı. Kapısını çalan olmadı. Yüzüne bile tükürdüler." Bardakları sofraya korken kocasına baktı. "Biraz serin düşün Cemal. Herkes hürmet eder, sever seni. Beraber gider de Keçeli'nin kapısını çalarsak, selam verir içeri girersek, hal hatır sorarsak Keçeli'nin sevinçten eli ayağı birbirine dolaşır. Keçeli hürmet eder, adam yerine konulmanın bahtiyarlığını yaşar, her şeyini verir. Allah onu da öyle yaratmış. Bir aferine kırk tas su içen bir adamdır."

Cemal, "İnsanı insafa çeken bir kadın bu Rukiye," diye düşünüyor, Hurşit'in yüzündeki karamsar hatların silindiğini, delikanlının doğasına uygun, pürüzsüz, iyimser, ışıklı bir ifadenin, yüzüne egemen olduğunu zevkle izliyordu. Kadının yer sofrasına ekmek getiren elleri; ona, kocası Yakup'un mezarına çiçek tohumu ekerken ölen anası Kumru'yu anımsatıyordu. İnce değerleri, ânında fark eden elleri vardı kadının. Bundandır ki her insan, ellerinden önce ölür.

"Kafan rahat olsun oğlum," dedi Cemal. "Biz elimizden geleni yaparız. Keçeli, kızına senden iyi koca mı bulacak? Kardeşin Nasuh, gözü açık çıktı, senden evvel evlendi. Sen geç kaldın. Bakalım, hayırlısı olsun."

Hurşit yemeğini yedikten sonra, gönlündeki sesleri izleyerek evden çıktı, Macide'nin oturduğu Yağcılar Mahallesi'ne yöneldi. Belirsizliğin yarattığı sıkıntıdan sıyrılmanın yolunu arıyordu. Sevgiliye ulaşmanın önünde haddinden fazla engel vardı. İnsanlar, ilgisiz gölgeler gibi gelip geçiyorlardı yanından. İnsanlar engeldi; engel olmak için yaşıyor, duyguları bastırıyor, saptırıyor ve sonunda kendi duygularının önüne büyük bir engel olarak çıkıyorlardı. Mahalleye karmaşık duygular içinde girdi. Macide'nin evinin önünden geçerken adımlarını yavaşlattı. Ön bahçe, arka bahçede olması gereken erik, elma, armut ve limon ağaçlarına teslim olduğu için evin penceresi görünmüyordu. Yandaki eve yaklaştı. Evin ön bahçesinde Tulumbacı Aziz'i gördü. Oturmuş sigara tüttürüyor; bostanı, kuyudan çektiği suyla sulayan karısına, suların yeryüzünden madene sızışını, su tablasının altındaki gözenekleri, çatlakları ve boşlukları dolduruşunu, birikip bir yerlerden patlayışını anlatıyordu. Hurşit o anda içinden, "Bu kadın beni tanısa da, buralarda dolaştığımı gidip Macide'ye söylese," diye geçirdi. Kadın hiç bakmadı bile. Onları da geçti. Dursun Usta'nın evinin önünde durdu. Usta, içeride yatıyordu. On yıl taş içinde galeri sürdükten ve on yıl da Üzülmez ocaklarında lağımcılık yapıp, hiç akla gelmeyecek bir hastalığa, beyin hummasına yakalanmıştı. Hurşit, kapının önüne baktı. Ustayı ziyarete gelen, Vakfıkebirli, Sürmeneli ve Hopalı kazmacıların çarıkları arasında kıç üstü dikelerek içerideki sesleri dinleyen yaşlı köpekle göz göze geldi. Köpek, insanların çokluğundan ve gereksiz gelip gidişlerinden dolayı, havlamayı yıllar önce bıraktığı ve insanlar gibi sokak sokak dolaşmayı âdet haline getirdiği için Hurşit'e fazla bakma gereği duymadı. Hurşit, insanın insana ilgisinin kaybolduğunu, ilgi duyanın ise ilgisini tıpkı bu köpek gibi kısa ve ilgisiz bir bakışa sığdırdığını düşündü.

"Merhaba delikanlı, kimi bekliyorsun?"

Birisinin yardım elini uzattığı sanısıyla dönüp baktığında, Yeşil Baba'nın nasihatlarını dinlemekten gelen Recai Çakır'ın değirmi, kiremit kızılı suratıyla karşılaştı. Hurşit, adamı tiksintiyle süzdü. Babası Cemal'in sevmediği, eski bir iş nezaretçisiydi. Kısımdan daha alt mertebedeki nezaret sahasının teknik ve idari sorumluluğuna bakan bu adamın, ihmalkârlık yaptığını, bir ocak yangını esnasında yangın barajını ânında kapattırmadığını, barajın arkasına şlam veya su vermek suretiyle yangını söndürtmediğini ve bu yüzden iki amelenin yanmasına sebep olduğunu, babasından defalarca dinlemişti.

"Kimseyi beklediğim yok, dayı."

"Haa, ben de sandım ki beklediğin biri var."

Hurşit, Recai'nin Dursun Usta'nın evine girişini arkadan izlerken köpek de Recai'nin, kendisini kapı önünde görünce gelmeyeceğini çok iyi biliyormuşçasına, oturduğu yerden kalktı, ön bahçeden geçip sokağa çıktı. Hurşit, Macide'nin evine doğru giden köpeğin peşine takıldı.

GERÇEĞİN VİCDANI

Her insan bir zelve değneğidir.

Galeri duvarı boyunca uzayan gazlı su arkını, hiç kimse sorun yapmıyordu. Ark kömür tozu, toprak ve taş parçacıklarıyla dolmuş, derinliğini yitirmiş, sular ocağın zeminine yayılmıştı. Cin sürüsü geçmiş gibi ayak izleriyle nakışlanan bu çamurlu zemin, vardiya değişimi anlarında yürüyen lamba katarlarının yaydığı titrek ışığı süt gibi emiyor, derinliklere doğru kıvrılıp akan, benekli bir yılan derisine dönüşüyordu. Kuyulara, lağımlara, bacalara, su altı ve su üstü makaslara nemle karışık pis kokulu, bunaltıcı bir karanlık çökmüştü. Yerin dibinden lağım patlamaları, kömür yüklü vagonları çıkarma istasyonuna götüren otodirezin uğultuları geliyordu. Nemle ağırlaşan, sakin, dil vermez bir karanlığın dibinde calışıyorlardı tahkimatçılar.

Hurşit, hayalini lamba ışığına katarak karanlığı yerin dibine doğru katetti. Kömür tozlarının kararttığı büyük, köhne bir kapının önünde durdu. Işığı gören kapıcı Abdullatif, oturduğu lamba karanlığından çıktı, mırıldandığı türküye ara vermeden kapının mandalını açtı:

Amman ibrişim, sırma gümüşüm
Ak gerdanın altında firladı dişim
Amman da Lussi, canım da Lussi...

Kömür tozlarının kararttığı kapı, gıcırdayarak yavaşça açıldı; geçiş ânında, iliğe işleyen güçlü bir hava cereyanına kapıldı Hurşit. Kapının kapanmasıyla cereyan kesildi. Yürürken kardeşi Nasuh'un

büyük kaynını, ocak ağızları ile nefeslikler arasındaki bu buzlu esintinin etkisiyle müzmin bronşit olan kapıcı Dursun'u ve onun, bunalınca kendini saçlarından asan güzel kızkardeşi Safiye'yi anımsadı. Üst üste binen ayak izlerine takıldı bakışları. Kendi geçmişlerinin dehşetinde kaybolan insanların ruhlarını soluyarak derinlere doğru inmeye başladı. Tahkimatçılara yakın bir yerde, ana kılavuz kavşağında, bir emniyet lambasının, direklere vuran sabit ışıltısını fark etti. Lambacı Mezat Dayı'nın veya çavuşlardan Leş Hilmi'nin yorulup direklerden birinin dibine çöktüğünü sandı. Macide'yle nişanlanmış olmanın mutluluğunu derinlemesine hissederek ve son onbeş gün içinde başından geçenleri anımsayarak ışığa doğru yaklaştı. Karanlık, ışığın arkasına doğru çekildi, Ruhi Bey'in perişan hali çıktı ortaya. Hurşit, lambasını yere koydu, tepeden:

"Ne oldu Ruhi Bey," dedi. "Hasta mısın?"

Mühendis, kafasını göğsünden yavaşça kaldırıp tepeden döne döne inen ve baş döndüren sese baktı. Hurşit, Mühendis'in, yorgunluk ve ümitsizlikten hırpalanmış, kendi boşluğunda fena halde kaybolmuş yüzünü, aç bir dilencinin yalvaran eline benzetti; acıma duygusuyla dolup taştı o an. Ruhi Bey'in yüzüne safran sarısıyla çöreklenen ruh, acılar içindeydi. Kendini zühde adamış ama anlatamamış bir derviş gibi baktı Hurşit'in gözlerine. Gördüğü her madenciyi, işe doğru akıp giden düz bir yolun üzerinde açılmış karanlık bir hendek olarak algıladığı için Hurşit'i ciddiye almadı. İşi bilimsel esaslarıyla ele alan ve zamanın ruhunda yaşayan insanları arıyordu o. Ortada insan yoktu, zaman mefhumunu yitirmiş, akreple yelkovan arasında sıkışıp kalmış, şaşkın bir sürü vardı. Bu gaflet ve bahane sürüsüyle de bir yere gidilemezdi. Sabahtan beri ağzına bir lokma ekmek, bir yudum su koymadan, karanlıklar, gazlar, basınçlar dünyasında dolaşmış; çimiş çimiş terlemiş, çalışan her madenciye, işini ilmî esaslara uygun olarak nasıl yapacağını anlatmış, sonunda halsiz düşüp kalmıştı bir direğin dibinde. Dili damağı kuruduğu halde su istemedi. Şikâyet edercesine:

"Bir şeyim yok," diye mırıldandı. "Sen işinden olma, git."

Tam bu sırada lambacı Mezat Dayı geldi. Mühendisi direğin dibinde görür görmez:

"Vaay canım cigerim, Mühendis Efendim, gadan belan bana gelsin, bir iş mi geldi başına," diyerek diz çöküp sağ elini Ruhi'nin alnına götürdü.

"Bir şeyciklerim yok, ben turp gibiyim, siz işinize bakın," dedi yekinip ayağa kalktı. Kalkarken direk gıcırdadı. Başını kaldırdı, direğin boyunduruğu tutan kafasına baktı. "Tahkimat değil, teneşir gıcırtısı," diye söylendi. Lambasını aldı, titrek adımlarla yürüdü. Sonra dönüp Mezat Dayı'ya dikti bakışlarını. Karanlığı mecalsiz ışıltılarla dalgalandıran, dibe vurmuş bir kandile benzetti yaşlı lambacıyı.

"Bu kısımda, gaz oranı yükselmiş Mezat Bey. Herkes kayıtlanmış emniyet lambasıyla girmek zorundadır buraya. Emniyet lambalarının tamamını detaylarına kadar muayene etmek zorundasın, sıhhatle kilitlenip kilitlenmediğini görmek zorundasın. Cehalet, yanıcı gazın çoğaldığı bu kısımda, karpit yakacak, ışık ve alev doğuracak kadar kördür."

"Haklısın, yerden göğe kadar haklısın Ruhi Bey."

Mühendis, her zaman söylenen sözü ciddiye almadı, lambaların dilinden anlamayan bir adamı dinleyecek durumda değildi. Cehalet hayatı kırıp geçiriyordu. Kömürlerin yüksek hidrojen içerdiklerini ve bunun da ocaklarda yüksek metan yayılımına yol açtığını bile bilmiyorlardı. Gidip bir kömür parçasını dinlemek, bunları dinlemekten çok daha öğreticiydi. Lambasını sallaya sallaya karanlığa karıştı.

Mezat Dayı, gördüğü her acı gerçeği doğum sancısına dönüştüren ama doğuramayan küçük adamı seyrederken koç bıyıklı kafasını iki yana salladı. Beş gün önce, lamba çeşitleri ve lambaların ilmî esaslara göre kullanılmalarına dair verdiği vaazı anımsarken:

"Allah yardımcısı olsun, sonu iyi değil bu adamın," diye mırıldandı.

"Niye bu hale geldi bu adam Mezat Dayı? Eskiden böyle değildi."

"Doğru. Eskiden iş yapardı, dolap beygiriydi; şimdi vebal beygiri olmuş garibim."

"Kim ne derse desin, bu iyi bir insandır, Mezat Dayı."

Aşağıya sarkan etli dudağını kaşıyordu Mezat. Yalnız kalınca lambalarla konuşmanın verdiği alışkanlıkla, lambaların ruhuna uygun bir şeyler mırıldandı. Lambasını kaldırdı, aşkın yarattığı birlik ve uyum duygusuyla güzelleşen çilli yüzünü süzdü Hurşit'in. Başını çevirdi, Ruhi Bey'in karanlıkta kaybolan ışığına baktı derin derin.

"Doğru, çok doğru... Ben bu adamın kötülüğünü görmedim. Kim ne derse desin, bu adam, uçuruma tutunan bir parça topraktır. Toprak değilse bile bir köktür. Uçuruma tutunan toprağı kaymaktan korur. O toprakta da çiçekler köklenir."

Macide'yi düşündüğü için Mezat Dayı'nın ne demek istediğini pek anlayamadı Hurşit. İnsanları anlayamadığı zamanlarda yaptığı gibi, "Haklısın," diye mırıldandı. Lambasını aldı, Yasin Kaya ile Abbas'ın tahkimat yaptıkları yere doğru yürüdü. İç dünyasına gül ve hüzün inceliği çökmüştü. Lağım tabancasının öfkesi yankılanıyordu taş galerinin çeperlerinde. Yol marangozlarına pabuç cıvatası götüren Laz Şefik'le karşılaştı.

"Ulan ne arıyon burda Hurşit, hay dalayım sağa!"

Hurşit gülümsedi, Şefik'in yukarı kalkan koluna bakarken avcunun içinde gizlediği sigaranın ışıltısını gördü ve hayretten donakaldı. Ocağa sigarayı nasıl sokmuştu bu adam?

"Dikkat et, ocakta ateşnefes var, cehenneme çevirirsin burayı."

"Farkındayım, şimdi söndürürüm."

Yolun ve nefesinin daraldığını hissetti. Durdu, lambasını kaldırarak tavandan gelen çatırtıya baktı. Yansal burulma zorlamasıyla bağlantılardaki kırılmayı görünce tavanın göçeceğinden korktu, ileri doğru fırladı. Mühendis Ruhi Bey'in sözü çınladı kulaklarında: "Direklerde teneşir gıcırtısı var." İnsan âşık olunca iki kat artıyordu ölüm korkusu. Tahkimatçıların çalıştığı ayağa vardığında, ölüm korkusundan sıyrılır gibi oldu. Ölüm, dişlerini kalabalığa daha zor geçiriyordu. Yedi kat yer altında ölüme meydan okuyan tek güçtü o. Yasin'le Abbas'ı, görünce içi açıldı. Tavana bağ vurmakla meşgullerdi. Azıcık ileride, belden yukarısı soyunuk beş işçi çalışıyordu. Tahkimat, ilerleyen işi izliyordu. İşçilerden Bartınlı Ömer, yukarıya

doğru oyulmuş dar bir damarın içinde sağ böğrünün üzerine yatarak kısa saplı kazmasıyla kömür söküyor ve her zamanki türküsünü söylüyordu. Türkü, Cemal Bey tarafından vurulan ve ölürken çam ağaçlarını ağlatan eşkıya Avruz'a dairdi. Ömer'in söktüğü kömürleri, iki büklüm, kürekle aşağıya aktaran Eyüp, binlerce kez gülümseyerek dinlediği aynı türküyü, yine gülümseyerek dinliyordu. Kırık plak gibi tekrarlanmasından dolayı, türküyü sevmeyen tek kişi Rüştü Dayı'ydı. Eyüp'ün aşağıya kaydırdığı kömürleri, sac oluğa alan ve küreğiyle iterek arabaya dolduran Rüştü Dayı, kendisini ancak, içten, sessizce savurduğu galiz küfürlerle zaptedebiliyordu.

"Başmühendis nereye gönderdi seni Hurşit?" dedi Yasin Kaya, sütunu, baltanın köküyle boyunduruğa oturturken.

"Kilitli bir kutu verdi bana, evine götürdüm, karısına teslim ettim. Gelirken de ana kılavuz yolunda Ruhi Bey'i gördüm. Bir direğin dibine çökmüştü, hali hal değildi."

Elinin tersiyle alnının terini silen ve güçlükle nefes alan Yasin Kaya:

"Onun hali ne zaman hal oldu ki?" dedi.

Yılanın ıslığını bir günlük yoldan duyan Bartınlı Ömer, hiç yapmadığı bir şey yaptı, türküsünü yarıda kesti, bir tükürük savurdu oyduğu damara. Terle kömür tozunun karışımından oluşan ve cam gibi parlayan yüzünü boynundaki bezle sildi:

"O herifin bir an evvel evlenmesi lazım," diye bağırdı.

Bağırtı, Ruhi'nin evlenmemesi durumunda, ocaklarda büyük bir felaketin ortaya çıkacağının işareti gibi algılandı. Abbas getirdiği direği yere korken:

"O herif evlenmez," dedi.

"O hiçbir kadını beğenmez ki," diye sesini yükseltti Yasin Kaya. "Kadının bacaklarını tahkimat direklerine benzetir. Direklerin uzunluğuna, kesitine, aralarındaki mesafeye takar aklını." Hurşit'in ağız tadıyla gülmesi, hoşuna gitmişti Yasin'in. Kazmacılar da pıkırdaşmaya başlamışlardı. "Kadının kalçasını tavan taşına benzetir. Tavan taşının yoğunluğunu merak eder. Eğer kadının tavan taşı yoğunsa direklere yaptığı basınçtan korkar."

Rüştü Dayı'nın derinlerden gelen sesi, araya bıçak gibi girdi:

"Çenenizi hiç boşuna yormayın, o yarasa soyundan gelme bir adamdır. Ocaklardan çıkıp da evlenmeye fırsat bulamaz."

Kastamonulu Zihni'nin, kömür damarına dayadığı potkobacın takırtısı sohbeti bastırdı. İşemek için karanlığa çekilen Abbas, leziz bir rehavetle Selma'nın babası Pala Hasan'a içinden üst üste iki galiz küfür savurdu. Karanlığın dibide göz kırpan lambaları görünce de:

"Gelenler var, konuşmayın," diye uyardı.

Potkobacın, kazma ve balta vuruşlarının, yani çalışan, uğuldayan hayatın dışında, herkes sustu. Ayak sesleri, Nedim Çavuş'un iri cüssesini olanca ciddiyetiyle ayağa çıkardı. Onu arkadan, Hacı Bayram'la Kel Hamdi izledi. Hurşit, kamaları yerleştirirken iki direğin arasından, Nedim Çavuş'un lamba ışığını ürperten suratına baktı.

"Selamünaleyküm, kolay gelsin efendiler."

Bartınlı Ömer hariç, tüm çalışanlar, çavuşa saygıyla karşılık verdiler. Hurşit dikkatini, Çavuş'un, cehennem azabına alışmış bir zebani edasıyla çalışanları inceden inceye süzüşüne yöneltti. Babası Cemal'in, "İpliği iğneye değil, iğneyi ipliğe geçiren ters bir adamdır o," sözünü anımsadı. Çavuş, lambasını yukarı kaldırdı, nikotin sarısı pala bıyıklarına dik bir kaya gibi inen iri burnunu tavana dikip yeni yapılan bağlara baktı. Tahkimatçılar, Nedim Çavuş'un hata arama hassasiyetini ve "Beni görünce mi hızlandınız" saplantısını çok iyi bildikleri için, hiç kimse gelmemişçesine, işlerinin ehli, ağır bir havada çalışıyorlardı. Abbas'la Hurşit'i dikkatle kesen Çavuş, her ikisini de çok iyi tanıdığı ve bir hafta önce aynı soruyu sorduğu halde:

"Firar eden adamlar bunlar mı?" dedi ziyankâr bir sesle.

"Bunlar," dedi Hacı Bayram.

"Bunlar bunlaaaar," diye yineledi Kel Hamdi.

"Bunlar kazmacı değil miydi, niye tahkimata verdiniz?"

"Kazmacıyken kaçtılar," dedi Hacı Bayram. "Diktiklerini söktüler. Terzi, kendi söktüğünü bir daha dikemez."

Kazmacıların toz ve gürültü anaforuna doğru birkaç adım attı, Nedim Çavuş. Işıkta parlayan damara ve işleyen kazmalara bakarken kendini firarcıların yerinde hissetti. Kömür ve taş tozunu, nemi, göçük ve grizu tehlikesini yerin altında bırakıp yerin üstüne çıkıyordu firarcı. Yerin üstüne çıkmakla kalmıyor, daha yüksekle-re, dağlara sığınıyordu. Yer altında acı çeken, firar eden, sonra da yakalanan bir insanı dövmek doğru değildi. Birkaç adım daha attı, kömür damarına çivi gibi giren Bartınlı Ömer'le tek gözlü Cuma'yı yakından izledi. Şimdiye kadar kazmacılara bu denli şeytani bir dikkatle bakmamıştı. Firarcılara haddini bildiren Hacı Bayram ile Kel Hamdi'nin o anda neler düşündüklerini merak etti.

"Gidelim," dedi.

Çavuşların gitmesi üzerine Yasin Kaya, içinde beslediği kara öfkenin bir biçimi olarak hayal ettiği baltasını direğin dibine koyup birkaç yudum su içti. Abbas, Selma'ya kavuşamaması durumunda, madende çalışmasının bir anlamı olmadığına karar verdi. Abisi Cuma, namaz vaktinin geldiğini düşünerek kazmasını bırakıp damardan çıktı. Unuttuğunu fark etti ve döndü, her zaman yaptığı şeyi yaptı; diz çöktü, kazmasının demirini üç bismillahla üç kere öpüp alnına bastırdı. Kalkarken belini güçlükle doğrulttu. İnsanın belini, günahlarından başka hiçbir güç eğemezdi. Yabankazı gibi yürüyerek direklere abanan, sıcak ve nemli karanlığa girdi, işedi. Kazmacılara yakın bir yerde oturdu, yanında her zaman taşıdığı bir ibrik dolusu suyla abdestini almaya başladı.

"Bizim için de dua et Cuma Dayı," dedi Bartınlı Ömer. "Burda olduğumuzu Cenab-ı Allah'a hatırlat."

Ömer'in yine günaha girecek şekilde konuştuğunu ve bunu mahsustan yaptığını düşünen Cuma, tahkimatçıların karanlığı kaynatan fiskoslarına kulak verdi, gülümsediklerini sezinler gibi oldu. Karanlık, güzel kadınların yüzü gibi bakanın içini gösteren bir aynaydı Cuma için. Allah'ın görünmeyen gözü, karanlığın en koyu yerinden, olup bitenleri milimi milimine izliyordu. Bundan dolayı, içinde alay ve dedikodunun kaynadığı alacakaranlıkları sevmiyordu Cuma. Seccadesini karanlığın en koyu olduğu ve Allah'ın onu öncelikle görebileceği bir yere serip namaza durdu. Allah'a

daha çok yaklaştığını, Allah'ın iyiliğinden geçerek kendisine vardığını ve rahatladığını duyumsadığı için koyu karanlıkları tercih ediyordu. Taşbaca damarında çalışan oğlu Rüştü'nün saralı haline kafayı taktığı için kaç rekât kıldığını şaşırdı. Diz çöktü, çatlakları kömür tozlarıyla dolu ellerini duaya açtı:

"Allah'ım sen büyüksün," diye mırıldandı sessizce. "Işığın da karanlığın da sahibi sensin. Yüzüm yerde, duacıyım sana. Senin bu dünyada zahmet isteyen her işinin öküzüyüm ben. Allah'ım, güzel Allah'ım, acı bu öküzüne. Boynumu senin o mübarek hizmet boyunduruğundan çıkarma. Boyunduruğa geçirdiğin o eğri zelve değneğini çıkarıp da boyunduruğundan azad etme beni." Birden, karısının, "Her insan, bir zelve değneğidir," sözünü anımsadı. Şeytanın, araya girdiğini, aklını çeldiğini sandı. "Göçükten, körnefesten, kötü sözden bizi esirge ya Rabbim. Âmin. Korkumuzu dışımızda tutma, içimize sür ki anlaşılsın, bizi korkutmasın ya Rabbi! Âmin." Tahkimatcıların, ormanlardan kesilip getirilen ağaçların bağırtısını dinleye dinleye sağırlaştıklarını, duayı ve yalvarışı unuttuklarını aklından geçirdi. "Kimi dizin dizin sürünür, kimi de yüzün yüzün. Bizi yerin altında süründürsen de yerin üstünde süründürme ya Rabbi! Kızımı yüzüstü bırakan lağımcı Hamit'i ıslah eyle ya Rabbi! Dar bacaları geniş eyle, ya Rabbi! Âmin. Bizi başkalarının günahında yakma ya Rabbi, yakacaksan kendi günahlarımızda yak. Amin!"

Sözcükleri özenle seçip sarf ediyor, etkilerini anlamak için de gözlerini kapatarak karanlığın ruhunu dinliyordu olağanüstü bir dikkatle. Gözlerini kapatması, yer altındaki büyük karanlığı kendi içine alma arzusundan kaynaklanıyordu. Gördüğü her güzel kadında kendi geleceğini hayal eden bir geçmişe sahip olduğu için hayata tutkuyla bağlıydı ve ölümden fena halde korkuyordu.

"Namazı uzatma Cuma Dayı," diye çıkıştı Bartınlı Ömer, her kıpırtıya sitem eden bir sesle. "Akşama kadar bir on araba daha çıkarmamız lazım."

Duayı hemen sonuçlandırıp ayağa kalkarken karanlığın da kendisiyle birlikte namaz kıldığını ve ayağa kalktığını sandı. Boyutsuz bir ruh huzuruyla, seccadesini dürüp torbasına soktu. Yerin dibinden gelen ve insanı kendine doğru çeken uğultulara kulak

verdi. Tüm mahlukatın Allah'a secde ettiği bir anda, yer altı insanları ölümle oynamaya devam ediyorlardı. Her insan, her kömür parçasının buyruğuna göre soluk alıp veriyordu. Karanlık, duayı yutmuş, Allah'a ulaştırmamıştı. "Tövbe estağfurullah," diye mırıldandı kendi kendine. Tahkimatçıları geçti, Kastamonulu Zihni'nin, kömür bloklarını peş peşe düşüren potkobac tarakasına yakın bir yerde damara yamandı. Lağımda çalıştığı yılları anımsadı. "Patar" diye adlandırdıkları kısa dinamitlerin patlayışlarını, mercimek kayalarından yükselen ve lağım bacalarını sis gibi saran gri taş tozu bulutlarını, çekiç makinesinin çıldırtıcı deliş anlarını anımsadı. 'Şükürler olsun sana Allah'ım, o cehennemden beni kurtardın ya," diye iç geçirdi.

"Buranın işi bu kadar, toparlanın başka yere yere gidelim," dedi Yasin Kaya tükenmiş bir sesle. Lamba ışığında, benekli su tavuğunu andıran sağ elini boynuna götürdü, tatlı tatlı kaşıdı. "Değiştirilecek çok yer var."

Cuma, yan yatarak kazma salladığı damardan başını çevirip bakışlarıyla kardeşi Abbas'ı aradı karanlıkta. Kardeşinin kara sevdalı, çaresiz haline acıdı. Abbas, o anda malzemelerini topluyordu, işini bitirdikten sonra abisi Cuma'nın direğe asılı huriyesinden bir parça ekmek aldı.

"Haydi, Allah yardımcınız olsun, akşama görüşürüz."

Galeri boyunca yürürlerken Yasin Kaya'nın düşünceleri ve adımları donuklaştı. Zaman zaman, silik ve çabuk geçen, bundan dolayı da kimsenin fark etmediği gizli sara nöbetleri geçiren tahkimatçının sol ayağı ikide bir su arkına girip çıkmaya başladı. Duyumsal sanrıları giderek arttı ve az sonra da sarası tuttu. Derin bir çığlıkla su arkına düştü sırtüstü. Hurşit'le Abbas, hırlayan, gerilerek kaskatı kesilen Yasin'i su arkından hemen alıp rayların yanı yatırdılar. Kanı yüzünden çekilmiş, çenesi kenetlenmiş, gözleri kaymış, açlıktan ölen bir insanın cesedini andırır bir hal almıştı. Hurşit, ölümün aniden ortaya çıkan zalim ve katı yüzüyle karşılaşmış, bilincini yitirmiş gibiydi. Abbas, peş peşe mırıldandığı bismillahlarla birlikte, kenetlenen çeneyi ve ellleri açmaya çalışırken:

"Herifi gene cin çarptı," diye söylendi soğukkanlı bir ifadeyle. "Bir avuç gazlı su getir şurdan, yüzüne vur."

Abbas'ın dediğini yaptı Hurşit. Şappadak suyu vurdu, hamur yayar gibi de ovuşturdu yüzü. Yüzdeki kömür karasını alan su, şakaklardan, çeneden aşağılara sızdı. Saralı tahkimatçının başı ve gövdesi, ormanlardan kesilip ocaklara getirilmiş ağaçların her balta ve çekiç darbesinde çıkardıkları derin ses dalgalarını andıran iniltilerle çırpınıyordu. Hurşit, galerinin karanlık dibinde, kızılcık şerbetine çalan, ceviz büyüklüğünde bir ışık gördü. Acı ve endişenin hassaslaştırdığı kulağını raylara dayadı hemen.

"Bu gelen otodirezindir," dedi, heyecanla. Durdursak, arkasındaki vagonlardan birine atsak da çıkarma istasyonuna götürsek bu garibi."

"Durmaz. Bunu su kanalına doğru çekmemiz lazım, ezer geçer. Kaldır sırtıma ver. Sen gene de durması için bağır, el kaldır."

Hurşit, çırpınışı hafifleyen ve sol yanı çamura belenen Yasin'i, koltuk altlarından kavrayarak Abbas'ın sırtına verdi ve Abbas'la birlikte, galeri duvarının dibindeki su kanalına girdi. Işık, kırmızıdan sarıya dönüştü, gittikçe büyüdü. Titreşimler çoğaldı. Tavan sarmalarından taş ve toprak parçacıkları düştü. Rayları saran çamurlu su, fosforlu direkler gibi ışıldadı. Zorlu homurtularla galeriye hâkim oldu otodirezin. Hurşit sol elini kaldırdı:

"Kalender dur, Kalender," diye bağırdı. "Hastamız var duur! Hastamızı götür!"

Otodirezin, arkasında kömür yüklü vagonlarla, zarlı zorlu geldi geçti. Hurşit'in hafızasında, Kalender'in aniden görünüp kaybolan, kömür karası, delikanlı yüzünden, merak ve kayıtsızlık karışımı bir esinti kaldı. Hayat insanı duymuyordu. Kalender, otodrezinin önünde kaçışarak bir raydan bir raya geçen fareleri saymakla meşguldü. Gece, ranza arkadaşına, bugün kaç fare gördüğünü anlatacaktı. Katarın gidişini, ihtilaçlı bir ruh haliyle homurdanarak seyreden Abbas, yükün altında iki büklüm, kanaldan çıktı:

"Ben sana demedim mi durmaz," diye tısladı burnundan. "Yasin'i bu canavarın gittiği yere, kuyunun çıkış ağzına götürmemiz

lazım. Nöbetleşe sırtlamamız lazım. Başka çaremiz yok."

Yasin'i sırayla sırtlayarak küfür ve homurdanışlarla galeriyi katettiler. Kömür cevherini yeryüzüne çıkaran kuyu asansörünün önüne geldiler. Kuyu dibinde çalışan işçiler, Yasin'i vagonuna almayan otodirezinin getirdiği kömürleri asansörle yeryüzüne çıkarma çabası içindeydiler. Asansörün kumanda kolunu sağ eliyle yöneten makinist Adnan, tahkimatçıların gelişini görünce önce boynunu dikeltti, sonra ayağa kalktı, ağzındaki sakızı şişirip patlattı:

"Ne o, göçük mü oldu?" dedi.

Abbas, duygularıyla değil, arzularıyla düşünen ve reddetmeyi seven uzun boylu adamı, aşağıdan yukarıya doğru, kararmış bir kurbağa bakışıyla süzerken:

"Yasin bayıldı," dedi

Kendisine başvuran her insanı, kayıtsızlığının gücüyle ezmeyi bir yaşam tarzı haline getirdiği için Abbas'ın sesindeki yalvarışı sezmedi bile; sakızını çiğnemeyi sürdürdü, Hurşit'in bakışlarındaki hışma dikti bakışlarını:

"Yasin her zaman bayılır," dedi. "Boşuna getirmişsiniz, burdan uzaklaşın, Nedim Çavuş görmesin."

Soluklanma bahanesi arayan işçiler, işlerini yavaşlatıp terlemiş, mecalsiz adımlarla Hurşit'in sırtındaki hastayı görmeye geldiler. İnsanın meşrebini, ağzından çıkan ilk sözlerden şıppadak anlayan Çil Dursun:

"Haa anladım," dedi, "Bu bizim saralı Yasin'dir. Sarımsak koklatsaydınız."

Potkobac Hasan, Çil Dursun'un önerisine burun büktü; yıpranmış, terden rengi değişmiş, çuval bozması gömleğini çıkardı, zorlu zorlu öksürdü. Kömür tozlarının yapıştığı, kırmızı kılcal damarlı gözlerini devirerek iş olsun babından baktı Yasin'e:

"Yukarı çıkarmayın," dedi. "Nedim Çavuş mahveder sizi. Yasin'in yılda beş on kere bayıldığını bilir. Bayıldı mı ellemeyin, bayıldığı yere bırakın. O biraz debelenir, hırlar vırlar, sonra susar, uyur, iki saat sonra da kalkar."

"Nerden getirdiyseniz oraya götürün," diye çıkıştı asansörcü Adnan, gidip oturduğu yerden. Önünde, kuyunun içindeki asansörü yöneten makinenin hareketine göre ayarlanmış bir maket vardı. Asansörün göremediği iniş çıkışlarını, otomatik olarak, asansör ile birlikte çalışan maketteki küçük asansöre bakarak ayarlıyordu. "Çavuşlar burda görmesin. Bura benim sahamdır." Bunu söylerken sahanın asıl mülk sahibiymişçesine gerdan kırdı. "Sahamda laf işitmek istemem. Götürün, çalıştığınız ayakta bir yere yatırın. O kendine gelir. Her madenci biraz saralıdır. Sara numarası yapanı da hiç sevmem."

Hurşit, ateşli bir yardım arzusuyla yüzlere, yüzlerde çaresini yitirmiş gözlere baktı. Herkes, acıma, kanıksama ve çaresizlik duyguları içinde, kendi yüzünün karasını bir başka yüzde seyretmekle meşguldü. Çare kapısına değil, kayıtsızlık ve ret kapısına gelmişti. Yasin'i yere indirmekten vazgeçti.

"Ne oldu şimdi, ne yapmamız lazım?"

Dikkatini duyguların dilinde yoğunlaştıran Abbas, soruyla kendine geldi:

"Adnan bunu yukarı çıkarmaz," dedi. "Geri gitmekten başka çaremiz yok."

"İyi anladın, hayatta çıkarmaz."

"Götürün bir höyüke yatırın dinlensin," diye akıl verdi, otodirezinin şoförü Kalender. "Yukarı çıkarsa temiz havada daha kötü olur."

"Yukarı çıkmayı aklınıza bile getirmeyin," diye uyardı yeniden asansörcü Adnan. "Göçük altından çıkarmadınız Yasin'i. Ateşnefes kurbanı da değil. Bayılmışmış. Her bayılanı ayılanı yukarı çıkarırsak ocaklarda çalışacak adam kalmaz. Ne demiş bizim madenkeş atalarımız? Lacivert ihsandır, kırmızı irfan, siyah da meftunluktur, aşktır. Hakiki madenkeş, siyaha meftundur, zırt pırt çıkmaz yukarı."

"Götürün, kuru bir yere yatırın," dedi Çil Dursun.

Hurşit, küflenmiş, mahzen karanlığı öğütlerden bir an önce uzaklaşmak için, gerisin geri yürümeye koyuldu.

"Tahkimat işinin olduğu yer nerdedir?"

"Bilmem," dedi Abbas. "Az ilerde, sağda bir höyük var. Oraya gir, indir, uyusun biraz. Uyandığı zaman, tahkimat işinin olduğu yer nereyse, alır götürür bizi. Yoruldun herhal, ver benim sırtıma."

"Dur daha götürürüm."

Höyükün zemini ıslak olduğu için Yasin'i indirmediler. Uyuyan yükü Abbas devraldı. Galeriyi izleyerek Cuma'nın çalıştığı ayağa yöneldiler. Yasin'in bayıldığı yere geldiklerinde, Hurşit, tahkimat aletlerini toplayıp aldı. Otodirezin geçerken su arkına doğru çekildiler. Gürültünün içinden Kalender'in bağırtısı yükseldi:

"Götürün kuru bir yere yatırın, bir şey olmaz, geçer!"

Yük altında, bulanık, gazlı ark suyuna gömülen ayaklarını fark etti birden Abbas. Bu nasıl bir gerçekti? Tüm ağırlığıyla kendi vicdanına basan ayakların varlığını hissetmiyor, feryadını duymuyordu. Bir tükürük savurdu arka. Sol ayağını kaldırdı, rayın kenarındaki çamurlu yola bastı.

BİR İNSANIN KENDİNE EN BÜYÜK HAKARETİ "BENİ SEV" DEMESİDİR

Sevseler de sevmeseler de ben varım.
Mühim olan sevilmeden yaşamaktır.

Yıldızlar, kendi derinliklerine doğru parçalanmış, çoğalmış ve aydınlığını yeryüzüne yayarak çocuk uykusu gibi sakinleştirmişti denizi. Katmer katmer, hareketli sis tabakalarının egemenliği altındaki deniz, gündüzleyin güneşten emip kendi dibinde demlendirdiği görünmez ışığı, sis tabakalarına vermişti. Uçları ateş gibi ışıldayan bulut kümeleri çökmüştü ufuk çizgisine. Gece mavisine bürünmüştü kıyıdaki takalar. Üzerinde "Kurucaşile" yazısı bulunan ve içinde koyun koyuna sahbet eden sevgililer ile kıyıda yuvalanan kuşların bakışları, Zonguldak fenerinde birleşmişti. Civalı kap içinde dönen ve kat kat ışıldayan, biçme camların merkezinde büyük bir gaz lambası yanıyordu. Uykusu gelmeyen veya evin dırdırından usanıp kendi geçmişlerine sığınmak isteyen yaşlı madenciler, dışarı çıkmışlardı; evlerinin uygun bir yerinden, rahatlamak için fenere bakıyorlardı. Fener onları, 1900 yılının, insanı dehşet içinde bırakan ve çağrışımlarla dolduran büyük kış fırtınasına götürüyordu. Deniz, madenci sevinci gibi aniden kükremiş, büyük dalgalar halinde Fransız Şirketi'nin dev mendireğine saldırmış, yerle bir etmiş, kömür stoklarını içine çekmiş, limandaki lokomotifleri, vagonları, vinçleri savurup atmıştı. Kuş çığlıklarının arttığı o felaket gününde, birbirleriyle rekabet halinde bulunan maden sahiplerine ait gemiler, açık denize doğru açılamayınca parçalanmamak için yan kapaklarını açıp sulara gömülmeyi tercih etmişlerdi.

Feneri seyreden yaşlı madencilerin hoşuna gidiyordu, Fransızlara ait Ereğli Şirketi'ni iflasa sürükleyen bu felaketi anımsamak.

Dolunayın doğuşuyla karanlık yumuşadı, denizin gücü ve canlılığı tüm görkemiyle açığa çıktı. Bakışlardaki kavuşma sevinci ve ışıldayan binlerce inci açığa çıktı. Delikanlı, kadının yüzünde gülümseyişe dönüşen hayalini, gülümseyerek seyre koyuldu. Kadın, eşarbını çıkardı, incecik beline bağladı. Geceye kehribar ışıltıları yayan, örgüsüz, uzun saçlarını, her zaman yaptığı gibi toplayıp sırtına doğru akıtınca alnı genişledi. Delikanlı, işaret parmağının ucuyla, kadının üst dudağını, dolgun alt dudağından aralayacak derecede yukarı doğru çeken kalkık burnuna, burnunun ucunda yoğunlaşan ay ışığına dokundu. Kadın, demlenmiş tatlı sessizliği ve iri ela bakışlarıyla gülümsedi, hafif bir baş hareketiyle burnunun ucundaki parmağı öpücüğüne doğru kaydırdı. Delikanlı heyecanlandı, çarpıntılı, sabırsız bir iklimle kadının göğsüne doğru sokuldu, kadının işaret parmağını tutup harlanan soluğuna, dudaklarına götürdü. Mekânını yitirdi birden, denizi içine almış gibi enginleştiğini hissetti. Yığılmış balık ağına yasladı sırtını. Denizi, ay ışığını ve yüreğinin feryadını dinledi bir an. Sağ bileğinden tutup kendine doğru çekti kadını. Kadın, nazına sığındı:

"Düğünümüze az kaldı, sabret Hurşit," diye mırıldanarak başını göğsüne yasladı delikanlının.

"Düşümde gördüm," diye saçlarını kokladı kadının. "Düğünümüzün olduğu gece bıldırcın yağmuru yağacak. Liman mendireğinin kırmızı ışığı, deryayı aydınlatacak. Balıklar çoğalacak. İçinde buluştuğumuz bu kayık, sevincinden yerinde durmayacak, kendi kendine, gümrük iskelesinden denize açılacak. Gemilere kömür taşıyan salapuryalar, kıçtan motorlu bütün kayıklar, çift kürekli sandallar bu kayığın peşine takılacak. Dalgalar ışıklanacak."

Kadın, iyice sokuldu Hurşit'e. Burnunu, delikanlının patiska gömleğine sinen ter kokusuna gömdü. Büyülenmiş bir sesle:

"Ne güzel," diye mırıldandı. "Başka ne olacak?"

"Uzun Memet bahçesindeki papatyalar sevinecek, dıv dıv oynayacaklar," diyerek kadının boynundaki beşibirliği okşadı. "Bıldırcın yağmuru, baçedeki heykeli kuş pisliklerinden temizleyecek,

heykel canlanacak, gidip bahçedeki madenci lambasını alacak, lamba yanacak, yürüyen heykel gidip üç basamaklı mermer üstüne dikilen yüksek anıtın tepesine çıkacak, lambasını kaldıracak, bütün dünya sevinecek; dünya sevinince amelenin yevmiyesi artacak, borçlar silinecek. Heykel ordan ocaklara inecek, işler kolaylaşacak, kazalar olmayacak. Belediye bahçesinin kartopu çiçekleri, çiftetelliden sonra 'Aman of' oyununa başlayacaklar. Abbas'ın bahtı açılacak, Selma'ya kavuşacak."

Macide gülümsedi, Selma'nın, "Ben kaçmam," sözünü anımsadı birden. Yıldızlara baktı Hurşit'in saçlarını okşarken.

"Abbas, Selma'yı kaçıracak mı?"

İçi iyimserlik ve ışıkla dolmuştu Hurşit'in:

"Kaçırmayacak. Babası, Selma'yı vermeye razı olacak."

Macide, Pala Hasan'ın, Selma'yı Abbas'a değil, kırk yıllık arkadaşı Behzat'ın oğluna, evlenmesini geciktirdiği için babasının ayakkabılarını kapı eşiğine çivileyen Hayri'ye vermeye kararlı olduğunu düşündü.

"Selma bana dedi ki, 'Senin kına gecende izin ver de başında ekmeği ben keseyim, bahtıma belki bolluk bereket gelir.' Anama söyledim, razı oldu, 'kessin,' dedi. Selma bana bir sırrını daha verdi, 'Babam beni Hayri'ye zorla verirse kendimi öldürürüm,' dedi. Abbas'a yangındır."

"Aynısını Abbas'a da söylemiş," diye mırıldandı Hurşit. "Öyle bir şey olursa Abbas Selma'yı kaçırır."

"Kaçırır" sözü, kıyıda kolaçan eden tilkinin kaptığı, kanadı kırık bir martı çığlığıyla noktalandı.

"Gitsek iyi olur Hurşit. Babamın kahveden dönmesine az kaldı."

Takadan çıkmadan önce, sımsıkı sarıldılar. Kolundan tutup ay ışığına indirdi sevgilisini Hurşit. Şlam ve kum karışımı kıyıda el ele yürüdüler bir müddet. Şehrin, kulaklarını sahile doğru kabarttığı ve tüm dikkatiyle kendilerini dinlediği endişesi içindeydi Macide. Durdu, göğsünü denizden gelen ılık esintiye verdi. Ay, bulut kümelerinin arkasında gizlendi. Sokaklar karardı.

Macide'yi evine bıraktıktan sonra, Abbas'la buluşmak için Kılburnu'ndaki kahveye geldi Hurşit. Kahve ağzına kadar doluydu madencilerle. Kasketler sigara dumanından görünmüyordu. Abbas, çay ocağına yakın bir masada, beş adamla baş başa vermiş konuşulanları dinliyordu. Varlık Vergisi'ni, İstanbul'a göçmek zorunda kalan, Aşkale'ye çalışmaya gönderilen "gavurlar"ı, ateşnefes, göçük ve ücret sorunlarını konuşan insanların arasından geçip, masaya yaklaştı. Başıyla selamladı oturanları, bir sandalye bulup yanlarına ilişti. Üzülmez Kok Fabrikası'nda çalışan Lütfi Usta, katır toynağını andıran çilli burnunu, ikide bir eliyle yoklayarak masadakilere Yardımlaşma Sandığı'nın faziletlerini anlatıyordu. Başını çevirdi, hal hatır sorarcasına gülümseyip babacan bir tavırla elini Hurşit'in omuzuna indirdi.

"Bu fikri bana ilkin, Hurşit'in babası Cemal ağabey verdi. 'Kilimli'de Yardımlaşma Sandığı kurmuşlar, siz de Üzülmez'de kurun, hakkınızı arayın,' dedi. Hakkı en çok yenen adam bendim. Bir ay sıkı sıkıya çalıştığım halde, puantajımda yirmi beş gündelikten fazla görünmezdi. Korkudan sesimi çıkaramazdım. Sandığa üye olan Kilimlili amelelerle de konuştum. Cesaretimi buldum, harekete geçtim, Üzülmez'de kurduk. Aramızda sandığa para topladık. Hastalanan, işten atılan, ölen amelelerin ailelerine yardım elimizi uzattık." Mendilini çıkarıp sümkürdü. Döndü, kulak kabartan müzevirlerin olup olmadığını anlamak için yan masaları sezdirmeden kesti. "Yani diyeceğim o ki sandığın gücünü gösterdik. Göçükte, ateşnefeste ölenlerin cenazelerine sahip çıktık, kefenledik, ailelerine götürdük, defnettik. Ortada kalmadılar. Şimdi sıra Kozlu'dadır. Güç olursak insan oluruz, hakkımızı ararız." Bir kez daha döndü, hafiyelerin kahveye girip girmediklerini anlamak için etrafı dikkatle süzdü.

"Aynı fikri, babam bana da söyledi, 'Beklemeyin, kurun,' dedi."

Hurşit'in çıkışı masadakileri cesaretlendirdi. Yardımlaşma Sandığı'nı Kozlu'da kurmayı aklına koyan Habip, eğri boynunu hafif dikelterek şehla bakışlarıyla kahveyi korkuyla yokladı, kafasını kafalara doğru yaklaştırıp:

"Şimdiye kadar dört adam buldum," dedi fısıldarcasına. "Siz iki

emmioğlu he derseniz, sayımız yediye çıkar. Ben bu sayıyı şimdiye kadar yüze çıkarmıştım amma, amelede biraz çekingenlik var."

"Ben varım," dedi Hurşit, "Beni yaz."

"Beni de yaz," dedi Abbas, kör kuyuyu çağrıştıran bir sesle. "Lütfi Dayı, seni Çarşı Karakolu'na çağırmışlar herhal."

Lütfi Usta, Abbas'ın korktuğunu sandı, küçülen alnını eliyle gizledi, kamburunu çıkarırcasına masaya doğru eğildi, karakola çağrılışının hikâyesini yumuşatarak anlatma ihtiyacını duydu birden:

"Doğrudur, beni çağırdılar," dedi. "Vazife kurbanı birkaç polis vardı. 'Bu sandık işi de nerden çıktı, arkasında birileri mi var?' dediler. 'İhtiyacımızdan çıktı,' dedim, kanuni olduğunu anlattım, bir şey demediler. Bana zaten dokunamazlar. Çalıştığım Kok Fabrikası'nın bütün işleri benim üzerimden döner. Fabrika, İş Bankası'nındır. Beni içeri aldılar mı yerimi dolduramazlar. İş Bankası kulaklarını çeker onların."

Deminden beri, bir bardak toz şekerle birlikte bir kova çileği yeme konusunda bahse giren, çileği yiyip bitirdikten hemen sonra da ölen kardeşi Remzi'yi düşündüğü için, sohbeti yarım kulakla dinleyen Lağımcı Ferit:

"Senin arkanda İş Bankası var Lütfi Usta, ya bizim?" diye mırıldandı.

Dikkatini Ferit'in kambur burnunda ve bahaneci bakışlarında gezdiren Lütfi Usta:

"Korkutmayın, korkarlar," diye başladı. "Korkarlarsa daha çok korkarsınız. Ben kendimi bildim bileli hep arkasız çalıştım. Ocaklarda çalıştım, tamiratta, yüklemede, ambarlarda, inşaat işlerinde hep çalıştım. Çalışmadığım iş kalmadı. Cesaretimi, gücümü hep çalışmaktan aldım. İnanmazsanız gidin kuyulara sorun. Sahillerdeki yükleme iskelesine, vagonları çeken şimendiferlere sorun. Ben istesem çavuş olurdum. Peşimde bir yığın amele sürüklerdim, çok da sevilir sayılırdım. İstesem maden sahiplerine ajanlık eder, ay başlarında amele pazarlarına uğrardım. Çaycuma, Devrek, Bartın, Ereğli ve de Beycuma pazarlarına gider, amele bulur getirirdim

ocak sahiplerine. Bunlara tenezzül etmedim. Ben ömrümü ayağa düşürmem. Maksadım odur ki herkes insan olsun, iyi olsun. Bir ben iyi olmuşum, neye yarar."

Yardımlaşma sandığını Kozlu'da kurmayı üstlenen Hüsnü Usta, alınsız, gür kaşlı yüzünün terini mendiliyle sildi yassı burnunu biçimsizce ikiye bölen kemiği, işaret parmağının ucuyla kaşıdı, kahvedeki tüm sesleri dinleme gayretinden vazgeçip dostu Lütfi'ye destek olmayı akıl etti birden:

"Lütfi Usta, yerden göğe kadar haklıdır. Arkamız olsa da olmasa da doğru bildiğimiz yolda yürümemiz lazım. İnsan arkasız olursa iteklenmez. Kendi kafasına göre yürür. Ben bu işe başımı koydum. Eğer her birimizde bir baş varsa başımızı koyduğumuz için var. Baş koymasan, zaten baş da baş olmaz. Kozlu'da bu sandığı kurmak için elimden gelen gayreti gösterecem. İnsan olan bu gayrete omuz verir. Sağ olsunlar bak, delikanlılar hemen omuz verdiler."

İşlenmemiş ham duygularla konuşan, mesafesi ve duruşuyla insanda saygı uyandıran Hüsnü Usta'nın kararlılığı, masadakileri etkiledi. Hurşit, Macide'nin çeyiz sandığını hayal ediyordu o anda; etkilendi, "Sen de sağ ol," dercesine başını salladı. Yan masada yüksek ama mecalsiz bir sesle tartışan hükümlü amelelere baktı. İhsaniye Köprüsü'nden Kozlu sahiline kadar uzayan, Kozlu Deresi derivasyon işinde her gün on iki saat çalıştırılan bu insanların üstleri başları toz toprak içindeydi. Yaşça içlerinde en küçüğü olan Akif, masanın altında bir yandan, demin düşürdüğü gazoz şişesinin parçalarını topluyor, diğer yandan da masanın üstüne laf yetiştiriyordu. Onların hemen bitişiğinde, direk tüccarı İsmail Ergener'in adamları oturuyordu. "Memlekette orman bırakmadılar, hepsini kesip Ereğli şirketine sattılar" diye iç geçirdi Hurşit.

Yardım Sandığı'nın kurulması konusunda Hüsnü Usta'ya bir kez daha destek sözü verdikten sonra kahveden çıktılar. Abbas'ın isteği üzerine sahile, Ereğli Şirketi'nin fabrikasına doğru yürüdüler. Karanlık her tarafı sarıp sarmalamış hayat, görme yeteneğini yitirmişti. Delikanlılar, önüne çıkan tüm menzilleri ve güçlükleri, umutsuz, kör yanıyla aşan gizli bir gücün arayışına çıkmışçasına heyecanlıydılar.

"Selma'yla Gürcü Tepesi'nin arkasında, Süleyman Sırrı'nın ocağına yakın bir yerde buluştum," diye söze girdi Abbas. "Kötü haberler getirdi bana. Babası, Selma'yı, Hayri'ye vermeyi kafasına koymuş. Bu ayın sonunda istemeye gelecekler. Bana dedi ki, verirlerse, düğünden bir gün evvel, kendimi asacam.' Ben kızdım, karşı çıktım, 'Kaçalım,' dedim. Kaçmaya yanaşmadı. Kız, küçüklüğünden bu yana babasına hizmet etmiş. Mısırda, bağda, bostanda, evde, ahırda hep bu çalışmış. 'Kaçarsam, babam seni vurdurur,' dedi. Kendini asıp babasına acı vermeyi aklına koymuş."

"Anası ne diyor?"

"O taş kafalı anası, babasına hiç karşı çıkmamış, hep sessiz kalmış. O kadının yerinde, Balkaya taş ocaklarından çıkarılan bir taş olsaydı, karşı çıkardı. Kız, 'Anama da acı çektirecem,' diyor. Acı çekmiş ama acısında pişmemiş. Ağzından girdim, burnundan çıktım, laf anlatamadım. Şaşkınlığımdan, abdest almadan, Eski Cami'ye girdim. Ben camilere girmem ama girdim. Gözüm imamın vaazında, kulağım Selma'nın söylediklerindeydi. Namaz kılmadan çıktım, Yeni Cami'ye girdim. Geçen sene, bayram namazında, babamın ayakkabılarını çaldıkları için orda da namaz kılmadım; çıktım, Soğuksu Camisi'ne girdim. Ordan da çıktım, mendireğe gittim. Vapurlara kömür yükleyen iki buharlı vincin çalışmasını seyrettim. Necdet'le Ayhan'ı gördüm. Çivit Ali'yi, Fetullah'ı gördüm. Çalışa çalışa kısa saplı bir kazma kadar küçülmüşlerdi. Beni anlayacak durumda değillerdi, yorulmuş, beyinlerinden uzaklaşmışlardı. Uzaklaştım onlardan. Kafam çok karışıktı. Selma beni dinlemiyordu. Nereye gittiğim, ne yaptığım belli değildi. Bir ara kendimi Soğuksu Mahallesi'nde, tepedeki hastanenin önünde buldum. O hastanede yatan herkesin, sevgilisine kavuşamadığı için hasta olduğunu sandım. Hastanenin önünde sırtüstü uzandım, gökte uçan kuşların ecele doğru uçtuklarını sandım."

Hurşit, Abbas'ın yıkılmış bir ruhla çare aradığını, bulamazsa fena halde yalnızlaşacağını ve elini kana bulayabileceğini düşündü. Bu kördüğümü çözmenin bir yolu olmalıydı.

"Anasına babasına bildirsek, 'Hayri'ye verirseniz kızınız kendi canına kıyar,' desek nasıl olur?"

"İnanmazlar," dedi Abbas. "Milletin Selma'ya göz koyduğunu, bunun için yalan uydurduğunu düşünürler. Bir şey artık kesinleşti. Benim kaderimi çizenin, kaderini çizerim ben. Selma canına kıyarsa Pala Hasan'ı öldürürüm. Öldürmezsem hayatın bir tadı kalmaz."

"Kafanı yorma. Selma seni sevdiği için canına kıymaz. Seven, ölümü sever mi hiç? Selma, benim bildiğim Selma'ysa düğüne varmadan sana kaçar."

Kaçırma ânını hayal etti Abbas. Sessiz, zifiri karanlık bir gecede, küçük bir bohçayla, önceden ayarlanmış boş bir eve veya bir mağaraya...

"Ya kaçmazsa?"

"Bu işin kaçmazsası yok," diye ısrar etti Hurşit. Selma'nın kaçacağına kesin gözüyle bakmadığı halde, arkadaşının moralini düzeltmeye kararlıydı. "Seven kız kaçar. Macide'yi başkalarına verirlerse kaçmaz mı? Kaçar. Dünyanın temelinde kaçmak var. Herkes kaçmasa da kaçmak ister. Her madencinin fikrinde kaçmak var."

"Her madencinin fikrinde kaçmak var ama kaçmaz."

'Madenciyi keşke işin içine katmasaydım,' diye hayıflandı Hurşit içten içe.

Mendireğin ışığına baktılar. Konuşan iki kişinin yanından geçtiler yavaş yavaş. Bir tanesi ölen karısından söz ediyordu:

"Rahmetli iyi horlardı. Koyunun kaval dinlemesi gibi horultusunu dinlerken uyurdum. Horlamayan bir kadın aldım, uykum kaçtı. Otuz senelik bir kadından sonra, yeni kadına alışmak ne kadar zor."

Hayal ve renk keşmekeşi içindeydi Abbas. Güdüleri ona, her şeyin geçici, ayartıcı ve aldatıcı olduğunu fısıldıyordu. Kararlarını bilinciyle değil, içgüdüleriyle verme eğilimi biraz daha güçlenmişti. Öldürme duygusu, çocukluktan kalma o saf duygunun, kuruntu ve yükselme hırsına bulaşmadan iyinin ötesini arama duygusunun yerini almak üzereydi. Eskiden, deniz karanlığından gelen görünmez ışığa ve balık kokusuna aç bir çocuk gibi bakınca gözleri kandil ışığı gibi parlıyordu. Şimdi karanlığa bakıyordu, kendi iç

karanlığına. Bu bakıştan olsa gerek, gözleri kör olmuş, emektar ocak katırlarının, karanlıkta sarnıç suyu gibi parlayan gözlerini andırıyordu.

"Benim bu dünyada bir yüksük toprağım yok," dedi Abbas, limandan şehir merkezine doğru yürürlerken. Yüreğini ezen ateşi bir yerlere boşaltıp rahatlamak istiyordu bir an önce. "Bir yüksük toprakta da gözüm yok. Selma'yı benden alırsa Zonguldak'ı Pala Hasan'a mezar ederim."

Yanı başından geçip giden insanları, yürüyen mezarlara benzetti Hurşit.

"Öldürmeyi aklından çıkar," dedi uyarıcı bir tonla. "Öldürmeyi düşünen insanın aklı, mezar karanlığıdır. Mezar karanlığından hayır doğmaz. Selma'yı düşün. Selma güzeldir, yüreği dağlı bir kızdır. Zonguldak'ta beş güzel kız varsa biri Selma'dır. Onun niyeti de yüzü kadar güzeldir. Herkes onun hakkında çok iyi şeyler söyledi. O sana nasip oldu. Hayri'ye nasip olmaz. Sen madencisin, damardan şaşma."

Karanlık kendi gücünden şaşmışçasına sarıp sarmalamıştı şehri. Abbas, köylülerin vergi ve aşarının toplanması işini üzerine alan ve devlete olan borçlarını ödeyemediği için kendisini vuran çok eski bir maden sahibine ait, kargir bir evin önünde durdu.

"İçeri girsek de Esat Dayı'ya, benim durumumu bir anlatsak nasıl olur."

"İyi olur," dedi, Hurşit. "Sevenleri birleştiren bir adamdır, çok faydası olur. En azından akıl verir, yol gösterir."

Bahçe kapısını aralayıp eve yöneldiler. Üzeri kündekari üsluplа süslenmiş, Ermenilerden kalma, köhne giriş kapısının önünde durup içeriye kulak verdiler. Abbas, kapıyı usulca tıklattı. İçeriden Esat'ın, 'Fahri'yse evde olmadığımı söyle,' mırıldanışı geldi. Kapıyı evin küçük kadını Fadime araladı. Bakışlar, kadının ufacık yüzünü işgal eden geyik gözlerinde birleşti.

"Esat Dayı evde mi Fadime Abla?" dedi Abbas.

"Evdedir, buyurun içeri," diyerek kapıyı ardına kadar açtı Fadime.

Kadının sesine hâkim olan özgüven, ilgisini çekti Hurşit'in. Evin alt katındaki oturma odasına girdiler doğrudan. Oğullarından Sabit, Ahmet ve Nazif'le birlikte masanın başında oturan Esat, konukları görünce ayağa kalktı. İlkin Abbas'ın, sonra da Hurşit'in elini sıkıp yer gösterdi. Sarımsak sırığı gibi bir adamdı Esat. Saçları, saçkırandan dolayı yer yer dökülmüş, yoluntu, perişan bir hal almıştı. Kafası, çeneleri gagayı andıran zargana balığının kafasını çağrıştırıyordu.

"Siz bana gelmezdiniz, hayırdır gençler."

Evin gençlerini karamsar bir ruh haliyle süzen Abbas, olayı tüm ayrıntılarıyla, yavaş yavaş anlatmaya başladı. Ev halkı, anlatma biçiminin de etkisiyle çıt çıkarmadan dinlemeye koyuldu Abbas'ı. Az sonra, Esat esnedi. Esneyiş, "bu hikâyeleri çok dinledim"in bir belirtisiydi. Göğsünün kırlaşmış kıllarını kaşırken olayın özünü fark etti ve ayrıntısını dinleme gereğini duymadı.

"Kadınlarla erkekler arsındaki meselelerden dünya yıldı," diye söze girdi. "Meseleler hep aynıdır. Ne bir eksik ne bir fazla... Ortada ya bir sevgi var ya da nefret. Kadınla erkek birbirlerini severlerse mesele çıkar, sevmezlerse de mesele çıkar. Pis bir iş... Kimin icat ettiği de belli değil. Bu pis işe de herkes burnunu sokar, herkes konuşur. Ben üç karı aldım, herkes işini gücünü bıraktı, beni konuştu. Milletin ağzında konuşula konuşula tükendim. Kimin ne dediğini harfi harfine bilirim. Dünyada kıyamet kadar kadın var, ben üç tane almışım. Kadınlar memnun, ben memnun. İnsanın insanı yediği bu cahil dünyada, biz baş başa vermiş, bir idare kurmuşuz. Soframız bir, muhabbetimiz bir, yatağımız bir. Neymiş efendim, Esat niye üç karı almışmış? Ben zengin değilim ki para zoruyla karı alayım. Sevdiler beni, kendi gönüllerinin zoruyla geldiler bana. Gönülün gönüle ibadetine itiraz etmem. Açtım kapımı, geldiler. Aha yalanım varsa söylesinler."

Oturma odasında bardakları yıkayan küçük kadın vardı sadece. Sırtı konuklara dönüktü. Kocasının son cümlesini duyunca gülümsedi.

"Benim kapım, inkâr kapısı değil," diye sürdürdü Esat. "Ben kimseye beni sev demem. Sevseler de sevmeseler de ben varım.

Sevmeye sevmemeye göre yaşamam. Mühim olan, sevilmeden yaşamaktır. Sevilmedikleri için yıkılan bir yığın zayıf insan var. Yıkılan yıkılana. Üst üste, zibil yığını. Zibil yığınından cevher çıkmaz. 'Beni sev,' diyen kadını ben sevmem. Ben, haline hareketine bakarım kadının. Özüne, sözüne, gözüne bakarım. Sırf közüne bakıp da evlenen çok beynamaz var. Kadının kendini sevdirmeye gayret ettiğini anlarsam uzak dururum o kadından. Zibildir. Bir insanın kendine en büyük hakareti, "Beni sev," demesidir. Ben bu hakikatten şaşmam. Bu benim fikrimdir. Haa ben neyim? Ben de bir meseleyim. Sevilmemek, beni de rahatsız eder. Niye? Çünkü ben de bir zibilim. İnsan-ı kâmil değilim. Senin meselene gelirsek..." Arkaya yaslandı. Bakışlarından ve yüzünün genel manzarasından, iç dünyasını anlamaya çalıştı Abbas'ın. "Kız seni sevmişse, sendekin cehere secde etmişse hiç korkma, kendini asmaz; döner dolaşır, gelir sana. Seni sevmemişse sevilmediğini bil, kıza kızma, kendini heder etme. Sevilmesen de sen sev. Kız kendini asacaksa bırak assın. Ölmek isteyen insana engel olmak kepazeliktir. Ölümü bu kadar hor görmeyin. Kâmil insan, ölüme hürmet eder. İnsanların dinlenmeye hakkı var. Ölüm dinlenmektir. Bu dünyada geçim sıkıntısı var, dedikodu var, rezil işlerde çalışma var, istediğini yapamama var. Ne kadar peynir ekmek varsa o kadar da yalan var. Hal böyleyken insanlar mecbur değil yaşamaya. Bırakın, ölmek isteyen ölsün. Kendini öldüren insanları ben çok severim. Kendini öldürmek, bir söz söylemektir. O sözü anlayanın kapısında köpek olurum ben."

"Babamın meşin kaplı defterinde, kendini öldüren kadınların resimleri var," diye araya girdi, büyük oğul Ahmet.

Ahmet'i, ortanca oğlan Sabit izledi:

"Zonguldak'ta ne kadar akıllı kadın varsa hepsi o defterdedir."

Sabit'i de âdet olduğu üzre, küçük oğlan Nazif tamamladı:

"Zonguldak'ta, hiç kimsede öyle bir defter yok."

Oğullarının konuşmalarını gurur ve zevkle dinleyen Esat:

"Canım sıkıldı mı defteri açar, kendini öldüren o mübarek kadınların resimlerini hayran hayran seyrederim," dedi. "Benim gözümde, hepsi de birer akıl, vicdan, feraset küpüdür. Git şu defteri getir oğlum."

Nazif, kalktı hemen, üst kata çıktı. Kaşla göz arasında defteri getirip babasının önüne koydu. Esat, gözü gibi koruduğu defteri, Abbas'ın önüne sürdükten sonra işemek için dışarı çıktı. Hurşit'le birlikte, defteri incelemeye başladı Abbas. İlk sayfada, uzun boyunlu, şaşı bir kadının gazeteden kesilmiş bir fotoğrafı vardı. Fotoğrafın altında Esat'ın el yazısıyla "Mühendis Kâmil'in güzel karısı Cavidan," ibaresi yer alıyordu. En altta, sabit kalemle yazılmış, zor okunan başka bir cümleyi keşfetti gözler: "İftiraya uğradı, boynunun şah damarını kesti, hakkın rahmetine kavuştu." İkinci sayfanın ortasında, yüzünden ziyade, çenesini gösteren genç bir kadının yine gazeteden kesilmiş fotoğrafı yer alıyordu. Fotoğrafın altına, büyük harflerle şunları yazmıştı Esat: "Cemaleddin'in karısı Aliye. Cemaleddin, Asma ocaklarında çalışırken Aliye tecavüze uğradı. Boynuna geçirdiği iple, ölümün temiz yolunu seçti." Üçüncü sayfanın ortasında, dünyaya delirmiş, kocaman gözlerle bakan, başı yazmalı genç bir kızın, sararmış, vesikalık fotoğrafı vardı. Fotoğrafın altında şu cümleler yer alıyordu: "Çaycumalı Zahide. Sevdiğine kavuşamadı. Kaderin şerefli yolunu seçti. Kendini astı." Abbas'ın, bekleyiş halinde olan gizli dünyası, allak bullak oldu birdenbire. Defteri Hurşit'in önüne doğru kaydırdı.

"Babam bu kahraman kadınların resimlerini bulmak için senelerini verdi, çok uğraştı," diye söze girdi büyük oğlan Ahmet. "Bu defteri görmeye gelen insanların haddi hesabı yok. Ereğli'den, Devrek'ten gelenler bile var."

"Bu şerefli kadınları sayfa sayfa seyreden insanların ağladıklarını gördüm," dedi ortanca oğlan Sabit. "Vasıf Hoca'yı, Özbey'in babası Delil Dayı'yı, Fazilet Abla'yı, Bektaş Emmi'yi gördüm. Hepsi ağladı."

Söylemek istediklerini deminden beri dilinin ucunda bekleten küçük oğlan Nazif, ağabeylerinin konuşmalarından cesaret alarak:

"Canına kıymaya hazırlanan şerefli kadınlar da var," dedi. "Çekilmiş resimlerini babama vermişler. Canlarına kıydıktan sonra, babam onların resimlerini de deftere asacak. Fecire Abla'nın resmini ben getirdim."

Abbas, gençlerin konuşma tarzlarını, ses tonlarını ve kendi canlarına kıyan kadınlara karşı takdir duygularını hassasiyetle izledi. Esat'ın bu evde herkesi kendine benzettiğini düşündü. Üst kattan inen büyük kadınla ortanca kadının "Hoşgeldin"lerini el öperek karşıladılar. Büyük kadın Yasemin, defteri Hurşit'in önünde görünce kaşlarını matem havasıyla çattı.

"Madende ölenler ne kadar şehitse bu kadınlar da o kadar şehittir," dedi.

İçeri girerken Yasemin'in sözünü duydu Esat. O anda, taflanlar arasında, çarşıda, Acılık'ta, Mendirek'te ve denize hançer gibi giren kesmetaş yığınında dolaşan, intihar için uygun bir yer arayan, genç ve güzel bir gelinin hayalini kurmaktaydı. Kalktığı yere otururken, Hurşit'in defteri dikkatle izleyişini süzdü.

"Harp başladığı zaman, mühendislerin teşvikiyle amele ekipleri kuruldu," diye söze girdi Esat. "Bu ekipler, ocaklara sütun temin etmek için orman idaresinin memurlarıyla birlikte yöredeki ormanlara gönderildi. Şirketin bütün vasıtaları bu işe ayrıldı. Beni de çağırdılar. 'Genç Cumhuriyet için, vatan millet için gel,' dediler. Gittim, bir ay durmadan ağaç kestim. Uzak orman mıntıkalarından da ocaklara araba araba sütun sevkıyatı başladı. En son, bir kayanın dibinde, bir çam ağacını kesmek için ayağa kalktığımda, bir gelin sesi duydum: 'Benim mübarek ağacımı kesme!' Korktum, 'Bismillah,' dedim. Ağacı yakından seyrettim. Bir baktım, dallardan birinde bir küçük çaput yumağı. Yakından iyice baktım. Yumağı daldan açtım, yavaş yavaş çözdüm. İçinden bir resim çıktı. O ağaçta kendini asan bir kadının resmiydi bu. Ben o resmi, baktığınız defterin onuncu sayfasına koydum. O günden sonra da ağaç kesmeye tövbe ettim."

Defteri incelerken Esat'ı dinleyen Hurşit, onuncu sayfayı açtı hemen. Objektife sıkıntıyla bakan, geniş alınlı, sivri çeneli bir kadınla karşılaştı. Abbas'ın ve deftere yüzlerce kez bakan gençlerin, kafalarını bir anda sayfaya sarkıtmaları, Esat'ın hoşuna gitti. Yapılan her güzel ve anlamlı iş, kandil ışığı gibiydi ve insanların kafalarını harekete geçirirdi.

"Sen Selma'yı görürsen selamımı söylersin," diye sürdürdü

İsat. "Kafasını yormasın, kararını versin, sana kaçsın. Kaçmadan evvel bir resmini al. Ne olur ne olmaz, dünya işidir. Canına kıyarsa resmini getirir bana verirsin, deftere korum."

Abbas, Selma'nın canına kıydığını duymuşçasına ürperdi. Ortanca kadın Feride, üzerindeki zıbına sinen gül yağı kokusuyla birlikte çayları masaya indirdi. Hurşit, fotoğrafların seyrini bitirdi, Selma'nın fotoğrafının yerleşeceği boş sayfaya bakınca hüzünlendi. Abbas'ın üzerine çöken büyük yıkıntıyı süzdü sezdirmeden.

"Çayını çabuk iç de kalkalım," diye mırıldandı Abbas.

EŞYALAR DA DAHİL HİÇBİR VARLIK DOĞRUYU SÖYLEMİYOR

Herkes çift ayaklı bir mezardır.
Giydiği elbisenin kefen olduğunu
bilen kaç kişi var?

Ruhi Bey, bir şeyler atıştırdıktan sonra yemekhaneden çıktı. Teftiş edeceği yerleri kafasında belirginleştirmeye koyuldu. Birinci vardiya ile birlikte yer altına inmek için iniş kuyusuna doğru yürüdü. İdare binasındaki mühendislerle çatıştığı için, ruhu envai çeşit seslerin ağırlığı altındaydı. Büyük arzuların küçük adamlarıyla artık bundan sonra tartışmama kararındaydı. Hepsi de yalnızdı ve putlarıyla barışıktı. Yer altına gönülsüz iniyor, madencilikten anlamıyorlardı. Madencilik ciddi işti. Tatminkâr olmayan, güvensiz, korkak mühendislerin değil, çilekeş, yüce gönüllü ve de bilgili mühendislerin işiydi madencilik. Sürü güdüsü egemendi her tarafa. Sürüyle iş yürümezdi. Baskının beslediği geleneklerle çatışarak büyümüş, genç, yenilikçi mühendislere ihtiyacı vardı bu ocakların.

Ruhi Bey, ellerinde yiyecek torbalarıyla asansörün önünde biriken işçilerin kıyısında durdu. Sezdirmeden, tek tek, ellerini süzmeye koyuldu işçilerin. Bütün eller, insanı iyilik yaparken ciddiye alıyorlardı. Baskılardan dolayı, gerçek kişiliğini olduğundan farklı gösteren insanlara hiç benzemiyorlardı. Yapıyor, yaratıyor ama böbürlenmiyorlardı. Asansörün demir sürgüleri açıldı. Hep birlikte asansöre girdiler, en son giren Ruhi Bey beş kere dom dom çalınan kampanaya kulak verdi. Asansör kafesini soluklarıyla zorlayan işçileri izlerken kampananın, insan taşındığına ilişkin verdiği işaretin

doğru olduğunu fark ederek sevindi. Asansör, halat kayışı ve madeni tıngırtılarla derinlere doğru hızla inmeye başladı. Dünyanın hiçbir maden kuyusunun, sıradan bir mezar kadar derin olmadığını düşündü, Ruhi Bey. Asansör karanlığında birbirlerine tutunan işçilerin o anda neler düşündüklerini merak etti. Hepsinin, asansör halatının bir gün kopacağını ve kuyunun dibine çakılıp tuz buz olacağını aklından geçirdiği ve bir tekinin bile ocağın genel gidişatı, düzeni ve gelişmesi üzerinde kafa yormadığı sonucuna vardı. Asansörün katlarda duruşunu, işçilerin ikişer üçer ayrılışını dikkatle izlerken her kıpırtının bir anlama sahip olduğunu ama insanın varlığının bütün anlamları silip süpürdüğünü aklından geçirdi. Asansör, kuyunun dibinde durdu, kapı açıldı. En önde Ruhi Bey çıktı. Her kömür parçasının gaz ve her direğin de mantar soluduğunu, havayı dayanılmaz hale getirdiğini, ışığı donuklaştırdığını, donuklaştırmakla kalmayıp kendi özüne yabancılaştırdığını sandı. Kömür yüklü dekovillere, küfecilere, katırlara, asansörcüye, işçileri "tertip"e göre ayarlayıp ayaklara sevk eden gereksiz çavuşlara şöyle bir baktı. Kuyu dibindeki gürültüden, havzadaki tüm gürültüleri bitip tükenmez bir inatla yutan ruhunun gürültüsüne kaydırdı dikkatini. Dekovillerin boşaltılmasını bekleyen katırla göz göze geldi. Zahmetin cezalandırılışından doğan dayanılmaz acıyı duyumsar gibi oldu o an. Selam vermeden ve hiçbir şey söylemeden, ana galerinin soğrulmuş taş aydınlığında yürümeye başladı. Taban yine çamurluydu, tavandaki bağlardan, kamalardan ayak izlerine su damlıyordu. Mantarın harelendirdiği fosforlu direkleri, kaçışan fareleri izledi bakışlarıyla. Göçüğü, basınç altındaki direklerin çıkardıkları seslerden dolayı önceden fark eden farelerin, millî servete verdiği zarar üzerinde düşünmeye koyuldu. Hiçbir devlet görevlisi ve hiçbir amele, bu yaratıkların, direklere asılan azık torbalarından çaldıkları yiyecekler üzerinde kafa yormuyordu. Bunlar bununla kalmıyor, kaçışmalarıyla, çalışan amelenin dikkatini dağıtıyor, onların konuşmalarına ve hatta bazen işi bırakıp kovalamalarına yol açıyordu. Geçen sene maden mütehassısı salak Fetin, lambasını alıp ocaklara girmiş, makinelerin iç ve dış kısımlarını, lağımları, bacaları, makasları, varagelleri, arabaları, arabaların halatlarını, velhasıl ocağın bütün muhtelif aksamlarını, alet ve edavatının

tamamını gözden geçirip rapor tutacağına, farelerin hareketlerini izlemiş, görevini yapmamış, ertesi gün bir amelenin kopan halat yüzünden ölmesine neden olmuştu.

Ruhi Bey, galerinin ilerledikçe kararan derinliğine, dört yol ağzına geldi. Yere rampalanmış kalın bir saç üzerinde, arabaları gidecekleri yerlere gönderen Saççı Naim'in lambasına yaklaştı. Lambasını kaldırdı, Saççı'nın simyacı taşı gibi parlayan, sır dolu bakışlarına baktı. Gözlerinin ışığından gayri her tarafı kararan ve her kıpırtıya merakla bakan, kuru kafa bir adamdı Naim. Ruhi Bey, bu adamın, bakışlarını istila eden anlam ve arayış kargaşasından dolayı, baktığı her insanı huzursuz ettiğine inanıyordu.

"Merhaba Naim Efendi."

"Merhabaaa efendim, merhaba."

"Sana bir soru soracağım, iyi düşün, doğru cevap ver."

Alnının siyah terini elinin tersiyle sıyırıp şakağından aşağı akıttı Naim:

"Hay hay, buyurun sorun, efendim."

"Ocaklara yayılan farelerin bir faydası var mı millî servete?"

Yıllardır kullandığı şapkasını, işaret parmağıyla arkaya doğru itti, sohbete başlamanın verdiği hazla gülümsedi. Karısı Pakize'nin, bok hokkası dediği burnunu, boynundaki ter bezine sümkürürken hükümetin meclisten fareleri öldürme kanunu çıkarmaya hazırlandığını, bunun için amelelere akıl danıştığını düşündü.

"Valla Ruhi Bey, ekmek torbaları kapalı olduğu için, fareler en çok amele dışkısı yerler. Temizlik bakımından faydaları var. Dışkısı yenilen amelenin morali de yükselir. Fare de yese adam yerine konulduğunu, işe yaradığını düşünür. Bir de var ki, fareler tavanda gezinirlerken zaman zaman ses çıkarırlar. Amele kafasını kaldırır yukarı bakar. Tavan bel vermişse, bir bağ kırılmışsa onu görür. Ha şunu da unutmadan söyleyim ki, iş zamanı uyuyan ameleleri, fareler kaldırır. Farelerin çıkardıkları çıtırtıları, cinlerin ayak seslerine yoranlar var. Öyle amele var ki iş zamanı biraz kestirmek ister. 'Fare üzerimden geçer, ısırır kuduz olurum' diye korkudan uyumaz." Ruhi Bey'in anlatılanlara inanmadığını tahmin etti. "Hükümet bir

karar mı aldı yoksa?"

"Ne kararı?"

"Fareleri öldürme kararı."

"Hayır, hükümetin öyle bir kararı yok. Sen hükümet olsan alır mıydın?"

"Almazdım," dedi, kararlı bir çıkışla Saççı Naim. "Ben farelerin bir zararını görmedim madende. Allah beni, fareleri öldürmem için yaratmadı. Ben mahlukatı anlamadan öldürmem. Bir insanın ömrü, bir şebnemin ömrü kadardır Ruhi Bey. Mahlukat âlemini anlamaya vaktimiz var mı? Yok."

Derinliklerden gelen patlamanın sarsıntılarını dinledi Ruhi Bey. İlmî esaslara uygun olarak gerçekleşen bir patlama mıydı bu acaba? Saççı Naim'i daha fazla dinlemeye vaktinin olmadığını anladı. Onu, her zamanki meşakatlerinin, kömür tozunun, gazın, sıcaklığın ve dekovil ağırlığının altında bırakarak yoluna devam etti. Dar bir sıçan yoluna girdi. Elindeki emniyet lambasının, karanlık karşısında zorlandığını hissetti. Duyarlılığı arttı. İç gözünü, gerçeği gösteren büyülü aynaya, kendi özüne doğru çevirdi. Aynanın karşısında dili, dini, zamanı ve zemini olmayan duyguların ruhuyla düşünmeye başladı. Alnında tomurcuklanan teri elinin tersiyle sildi. Mevcut havalandırma sistemi iyi işlemediği gibi, yedeği de yoktu. Az ileride, henüz tahkimatı yapılmamış, bir yere geldi. Ayakları irili ufaklı taşlara, kavlaklara çarpınca durdu. Askıda kalmış, düştü düşecekmiş gibi duran, tavan taşlarından ıslık sesleri geliyordu. Askıdaki kavlaklara madenci bastonu ile vuran ve çıkan sese göre kavlağın düşme ömrünü isabetlice tespit eden emniyetçi Oktay'ın yüzü belirdi tavanda. Ürktü. Ocakta bir miktar grizu gazı vardı, yüzde ikiyi aşmış mıydı acaba? Ölçüm sürekli yapılmıyordu. Grizuyu ocak dışına atacak boru sistemi olmadığı gibi, haber verecek otomatik alarm sistemi de yoktu. Bir patlama, zincirleme patlamaları ateşler, bu da büyük göçüklere ve yangınlara yol açardı. Sıkıntısı iyice artmıştı Ruhi Bey'in. Kenara çekildi, lambasını yukarı kaldırdı, karanlığa baktı. Ölüm yaşamın adı haline gelmiş, kafası ağırlaşmıştı yine. Ama bu, Ruhi bey için normal bir şeydi çünkü her önemli fikrin gelip geçmek zorunda kaldığı bir köprü

haline gelen her kafa ağırlaşırdı. Aklının gergefini iyice gerdi. Basık ve daha dar dehlizlere girdi. Hayali, karanlıkta kanatlarıyla sonsuzluğu arayan bir yığın kuşun istilası altındaydı. Taban kabarması nedeniyle galeri kesiti daralan bir yere geldi. Ağaç bağlar kırılma ve burkulmalarla iç içe geçmiş, göçük tehlikesi çıkmıştı ortaya. Doğa, kötü çalışan, ihmalkâr insana karşı dişlerini gösteriyordu. "Kamalamalar, takozlar, çatal başları, bağ çintileri ve meyilleri allahlık olursa, sonuç böyle olur," diye mırıldandı. Ayaklarının çamuruyla karanlığa doğru ilerledi, tavanı şıpır şıpır damlayan tehlikeli yeri geçti, sağa saptı, lağımcı lambalarının mecalsiz kırmızı ışıklarını görünce rahatladı. Deminki patlamanın yaydığı toz, gaz, kavlak dolu arına doğru yürüdü, nemlenmiş taş karanlığının dibinde lağım deliği açan üç lağımcıyla karşılaştı. Karanlığın ve taş tozunun gücüne karşı kıpırdayan gözleri süzerken:

"Kolay gelsin," dedi.

"Sağ ol, hoş geldin Mühendis Bey."

Lambasını taşta açılan lağım deliklerine yaklaştırdı. Deliklere yakından bakarken fikrinin dibinde yaşayan bilim adamlarını anımsadı.

"Delik boyu ile patlayıcı madde katsayısı ne kadardır?"

Ruhi Bey'in ahiret sorularına yeniden başladığını düşünen lağımcılar, susarak birbirlerini süzdüler. Bir su damlası düştü ensesine Partaval Halit'in. Taş tozundan kan çanağına dönen ve kendini ısrarla arayan minnacık gözlerini kıstı, "Yine geldi, içimize bir felfelek sokar gider," diye düşünürken:

"Derinliği hesap etmedik ama ölçüye uyduk," dedi, boşluğa konuşur gibi.

Sözünü tutkunarak söyleyen Partaval'ı ciddiye almadı Ruhi Bey:

"Bu delik kusurlu."

"Taş, delikten memnundur, bir kusur yok," diye mırıldandı Kel İsmet.

Bakışları sanılarla yüklü madencilerin konuşmalarını burnunun ucuyla dinliyordu Ruhi Bey. Bu tip insanların, bilime saygı

duymadıklarını, kendisini, yok saydıklarını, gölgesi taş galerilerde gezinen bir hayalet olarak değerlendirdiklerini düşünüyordu.

"Doğru dürüst cevap verin, üfürmeyin. Bu taşın cinsi ne?" Burnunun ucu değercesine yaklaştı kayaya. "Siltaşı mı, çamurtaşı mı, ne bu? Sağlam kumtaşı mı yoksa? Cinsi ne bu taşın?"

Partaval Halit ile Filyoslu Şener, "sen cevap ver" dercesine baktılar Çil Halim'e. Baktığı her şeyi kördüğüm olarak gören kızıl sakallı adam, durumu hemen anladı, şapkadan ibaret kafasını hafif yukarı kaldırınca içe doğru göçmüş çopur yüze, çocuk safiyeti veren bir çift şaşı göz belirdi:

"İsmini zikrettiğin her taştan bir parça taş var bu taşta, Mühendis Bey."

Sese sinen sahtekârlık, zoruna gitti Ruhi Bey'in:

"Adı ne bu taşın?"

"Karışık taş."

"Üfürme Halim Usta, üfürme. Bu havzada karışık taş diye bir taş yok. Tabiatta saf taş yoktur, saf insan olmadığı gibi. Daha taşın cinsini bilmiyorsunuz, ne biçim lağımcısınız siz. Lağım genişliği, ekipman boyutları, patlayıcı miktarı vs hep taşın cinsine bağlı olarak değişir. Cehalet sizi şeyleştirmiş. Şey'in gücünü kavrasanız önünüzde eğileceğim ama nerde sizde o feraset... Hiçbiriniz matkapla açtığınız deliğin tabiatından haberdar değilsiniz. Delik geometrisi planlamasına gitmeden, ocakta atım yapıyorsunuz. Yarattığınız küçük felaketlerin toplam gücünden haberdar değilsiniz."

Lağımcılar, Ruhi Bey'in her geldiğinde, lağımla ilgili söylediklerini ezbere bildikleri için, onu dinlemekten ziyade seyrediyorlardı. Onun konuşmaları artık bir baskı olmaktan çıkmış, mükellefiyetin dayanılmaz disiplinini gevşeten, iş hayatını renklendiren, içten gülümseyişlere yol açan bir eğlence aracı haline gelmişti.

"Delme ve patlatma protokollerini hazırlamıyorsunuz. Ya millî servete zarar veriyorsunuz ya da ölüp gidiyorsunuz. Bu kadar ucuz ölmeniz zoruma gidiyor. Ölümden korkmamın sebebi, ucuz ölümlerin çokluğudur. Gelgelelim sizin ucuz ölümleriniz, devlete çok pahalıya mal oluyor."

"Haklısın Ruhi Bey," diye mırıldandı Halim Usta. "Ucuz ölüyoruz ama yavaş yavaş da öğreniyoruz."

"Sizin öğreneceğiniz falan yok. En basit şeyleri yapmıyorsunuz. Delik boylarını ölçmüyorsunuz. Delikler arası mesafeyi ve dilim kalınlığını nasıl belirliyorsunuz? Karışlayarak, göz kararıyla veya adımla belirliyorsunuz. Delik eğimini ayarlamıyorsunuz. Delikleri aynaya parelel olarak hazırlamanız gerekirken bunu da yapmıyorsunuz. Delikler tabana ya fazla giriyor ya da yukarda kalıyor. Her şeye dikkat etmek zorundasınız. Yaşamak kolay iş değil. Eğer varsanız varlığınızın gereğini yerine getirin ki millî servete faydanız olsun. Deliklerin çapına ve boyuna, delikler arası mesafeye, deliklerdeki patlayıcı miktarına ve cinsine dikkat etmek zorundasınız. Şu hale bakın. Tel boyu bir buçuk metre bile değil. Kapsül tel boyu iki buçuk metre olmak zorundadır. Kapsülün yerleştirileceği yer önemlidir. Ayarlamayı yanlış yaparsanız, infilak serbest yüzeyde boşaltılır, şok dalgaları derinliklerde heder olur, infilak enerjisinden beklenilen sonucu alamazsınız verim dişiklüğüne yol açar, millî servete zarar verirsiniz." Lamba ışığında, millî servete haylice yabancı olan yüzleri hassasiyetle süzdü Ruhi Bey. Sır ve sükûnet küpüne dönüşmelerini tiksintiyle karşıladı. "Mezar gibisiniz, sır vermiyorsunuz. Her biriniz birer deli gömleği giymişsiniz sırtınıza. Kendi gölgenize sığınmışsınız. Karanlığın gücünden besleniyorsunuz. Olan, millî servete oluyor. Sizin kötü atımlarınız benim bu anlattıklarımla kalmıyor, bir yığın kırık ve çatlaklara sebep oluyor. Günün birinde de göçüyor, altında kalıyorsunuz. Bu ocakların size değil, eğitilmiş derin lağımcılara, yağcılara ihtiyacı vardır. Yüksek kalitede çelik burgulara ihtiyaç vardır. Burguların ucunu bile, delik açarken dik tutmuyorsunuz. Delme işi bitinceye kadar burgunun doğrultusu değiştirilmemelidir. Siz buna hiç dikkat etmiyorsunuz. Burgu sizin olsa dikkat edersiniz. Çünkü biliyorsunuz ki kavi ve metin kayaları delen bir burgunun ömrü, kullanılma şekline bağlıdır."

Halim Usta, Ruhi Bey'in her zamanki vaazından kurtulmak için alışılagelen sözleri söylemek zorunda hissetti kendini. Boynundaki bezle yüzündeki taş tozunu sildi, tozun altından kasap süngerini andıran, kocaman, kırmızı bir surat çıktı.

"Söylediklerinizin hepsi doğrudur efendim," dedi babacan bir sesle. "Her işin bir ahlakı, akidesi var. Biz tahsilsiz insanlarız, bu işin ehli değiliz. Bizi bu işe verdiler. Anlatsanız da bizim kafamız almaz. Allah bizi böyle yaratmış. Elbette ki bilmek güzel bir şeydir. Ama bir bilen geldi mi biz bildiğimizi de unuturuz. Onun için bizim bilmemizin bir kıymeti harbiyesi yoktur efendim."

Halim Usta'nın yanında, yalı kazığı gibi dikilip duran Filyoslu Şener:

"Doğrudur," diye onayladı ustasını. "Eşek dokuz türlü yüzme bilir, ırmak kenarına gelince hepsini unutur."

"Yani siz çok şey biliyorsunuz da beni görünce bildiklerinizi mi unutuyorsunuz?"

"Hayır efendim," diye araya girdi Halim Usta, "Şener'in söylemek istediği o değil. Madencinin, bir ilim adamı karşısında bir şey bilmediğini, bir şeyler bilse bile bir ilim adamının azamati karşısında bildiklerini unuttuğunu söylemek istedi."

Hiçbir şeyi kavramak istemeyen ve kavrayamayan madencinin, kendi eksikliğini kavramış olmasına sevindi Ruhi Bey. Yer altında herkesin ne yaptığı belliymiş gibi görünüyordu ama işin aslı hiç de öyle değildi. Herkesin tenceresi kapalı kaynıyordu. Söylenen her şey, madencinin içindeki büyük karanlıkta, hiçbir iz bırakmadan kaybolup gidiyordu. Sorgularcasına, bir kez daha süzdü lağımcıları. Gaipten gelen ve benliğini parçalayan ses mahşerine verdi dikkatini. Sessizce ayrıldı. Lağımcılar, "hele şükür" rehavetiyle seyre koyuldular Ruhi Bey'in gidişini.

Süzülmüş duyguların kendisine değil, tortularına ilgi duyan Partaval Halit, kıs kıs gülerken:

"Karanlıkla aydınlığın sınırında," diye mırıldandı. "Hecin devesi gibi hem de... Rahat dursa, hiç konuşmasa çekilmez bir adam olur bu herif."

Uzaklaşmakta olan lamba ışığında birleşti bakışlar. Hayatını istisnalar üzerine kuran ve insanları her daim şeffaf, sırça duygularla değerlendiren Halim Usta, eğildi, dinamit paketinin yanından burgusunu aldı.

"Ben bu adamı ne zaman görsem acırım," dedi. "Sesinde bir çığıt, bir sis var. Boşa konuşan birisi değil. Sözünü değerinde ve kemalinde yaraştırarak söyler. Ömrü, su damlalarının altında, karanlık kılavuzlarda, bacalarda geçti. Bilmediğimiz, işe yarayan şeyler söyledi hep. Melemezin oğlu gibi dinledik. Söyledikleri kasım lodosu gibi kafamızda patladı. Herkes, 'iyi insandır,' dedi, dinler göründü ama dinlemedi. Anlaşılmayan bir insandır. Dünya, dünya değil. Bu insanların memelerindeki acı sütü emen bir dünyaya dünya derim ben."

"İyi, güzel de benim bildiğim, İki kulak bir dil içindir," diye çıkıştı Partaval Halit. "İki işitip bir söylemek lazım. Allah dil dağıtırken bu adama cömert davranmış, kulak dağıtırken de unutmuş garibimi."

"Gömmüş başını taşkömüre, gözü bir şey görmüyor," dedi Filyoslu Şener. "Söz karmaktan, harç karmaya vakit bulamayan bir adam."

Yorumlar sürerken Ruhi Bey tahkimatçıların çalıştıkları bölüme doğru yöneldi. Yürürken direkleri, bağları dikkatle süzüyordu. Bir ara sendeledi, iki rayın arasına girdi, dikkatle süzdü demir yolunu. Tabanın kil ve marn gibi yumuşak yapıda olması, rayların yamulmasına yol açmıştı. Az ileride, flambaj zorlamasından dolayı üst kirişle yan direk kırılmış, aşağıya taş toprak dökülmüştü. Ana ulaşım ve hava giriş yolu olarak kullanılan bu galerinin bir an önce tamir edilmesi gerekiyordu. Patlama sonucunda oluşan basınç dalgalarının marifeti miydi bunlar yoksa? Basıncın yarattığı sismik dalgaların titreşim boyutlarının tespit edilmesi ve incelenmesi gerekiyordu. Parçacıkların titreşim genliğinden, tepe hızından, ivmesinden, frekansından kimsenin haberi yoktu. Herkes katır duyarsızlığıyla çalışıyor, olan millî servete oluyordu. Başını kaldırıp tavana baktı. "Bu bağlar, bu suya, bu neme ve bu basınca daha fazla dayanamaz; göçer, büyük masraflara sebep olur," diye mırıldandı. Kazmalarını kömür bloklarına gömmüş, kömürden binlerce ceset canlandı gözlerinin önünde. Gözler, cesetlerden ayrıldı, tavanlarda ve mantarlaşmış fosforlu direklerde su damlacıklarına dönüştü. Karanlığın, kafalarını kursaklarında gizleyen insanlarla dolup

taştığı sanısına kapıldı. Karanlığın dibindeki kırmızı ışığa baktı. Işık çoğaldı, karanlığa yayıldı, bilgi pramidinin dayandığı zemine doğru yaklaştı.

"Selamün aleyküm Ruhi Bey."

Cuma'yı sesinden tanıdı. Lambasını kaldırdı, yaklaştı, merakla inceledi emektar kazmacının yüzünü. Kimsesiz, kimliksiz insanların mezarlığı canlandı hayalinde. Şapkanın altında, zikir sükûnetiyle ışıldayan tek göze yöneltti dikkatini.

"Nereye gidiyorsun Cuma?"

"Namaz kıldığım seccadeyi lambacının orda unutmuşum, gidip almam lazım."

Mükellefiyet ve harp devrinde, gerekçe namaz da olsa, iş başından ayrılmanın, millî servete karşı işlenmiş büyük bir suç olduğunu hatırlatmak üzereyken sustu. Yokluğa şükreden bu teselli adamına akıl vermenin anlamsız olduğunu düşündü. Yer altının tüm yükünü, kamburunda taşıyan tek madenciydi o.

"İnsanlar vazifelerini yapmıyorlar Cuma Efendi. İşler yürümüyor. Sen yaşlı bir adamsın. Ne diyorsun bu duruma?"

Cuma, ilahi bir ses duymuşçasına irkildi. Sesin mühendisten değil de karanlığı ışığıyla mayalayan gizli bir güçten geldiğini sandı. İçinden bir bismillah çekti önce. Bu ses, yer altı karanlıklarında taylak deve gibi gezinen mühendisten de gelebilirdi. Hayatında hiç tanık olmadığı bir şeye tanık oluyordu. Yer altında yıllardır çalışan bir Mühendis, kendisine akıl danışıyordu.

"Sualiniz için hürmetler ederim, Mühendis Bey. Her kömür tozunda Cenab-ı Mevla'nın güzelliği gizlidir. İnsanlar bir gün o güzelliği görecekler. O zaman yanlış işler dile gelecek. Vazifelerini ihmal eden yanlış adamlar, kendi yanlış işlerinin talebesi olacaklar. Her şey yoluna girecek."

Ruhi Bey şaşırdı. Cuma'nın nerede olursa olsun tek gözüyle mutlaka kıbleye baktığını düşündü o an. Yılan gibi kıvrılan, yönü yordamı olmayan galerilerde kıblenin hangi tarafta olduğunu bu adam nasıl biliyordu?

"Namaz kılarken kıble yönünü nasıl tespit ediyorsun Cuma Efendi?"

"Kıble insanın gönlündedir, Mühendis Bey. Bir insanın iç gözü günahsızsa, masumsa kıbleyi görür. Ben her zaman kıbleyi gördüm. Ottan evvel köke baktım, kökü gördüm. Köke yürüyen suyu, nehir kadar büyük gördüm."

"Kıbleyi gören göz, işteki eğriliği de görür. Bütün kafalar eğri, işler eğri değil mi Cuma Efendi? Masum insan var mı?"

"Masum insan yok. Bütün işler eğridir Mühendis Bey. Bütün insanlar mişli mişyaşlı, belirsiz konuşur. Kıbleyi gören kaç gönül gözü var? Ben gören gözlerden usandım, hak yolunda kör oldum, can gözüm açıldı?"

Lambasını kaldırdı, acılı sese yaklaştı iyice, kazmacının buruşmuş kuru çarığı andıran tozlu yüzünü, yüzünde gizlenen gözünü dikkatle süzdü. İnsanları önyargısız, engin ve saf bir duyguyla yıllarca dinlemenin yarattığı tatlı tevekkül karşısında, acıma duygusuyla doldu.

"Senin tahsilin nedir?"

"Ben çocukluğumdan beri madenciyim, tahsilim yok. İşten Zonguldak'a her dönüşümde, ilim irfan sahibi hocalardan, karınca kaderince biraz feyiz aldım. Alabildimse tabii. Beni en çok rahmetli Tevfik Hoca etkiledi. Allah, kemiklerini nur etsin, yokluğumu en çok ona borçluyum. Ondan sonra Hibetullah Hoca gelir."

Nefsini yitirmiş dipsiz yoklukları hayal etti Ruhi Bey.

"Peki benim ne yapmam lazım Cuma Efendi?"

Cuma, akıl danışan, adam yerine koyan mübarek bir insanla, yani hık demiş, mismitil Tevfik Hoca'nın burnundan düşmüş bir dervişle karşı karşıya olduğu sanısına kapılınca minnettarlık duygusundan ve utancından, söylemek istediklerini unuttu. Tavandan yerdeki gölcüklere düşen su damlacıklarını dinlerken hayatın sadece karanlık, derin ve esrarlı noktalarına bakmak için kullandığı, tek gözünü, Mühendis'in yüzüne çevirdi; yüze egemen olan o her zamanki umut ve arayış ışıltısı, yerini yıkıntı ve çaresizliğe terk etmişti.

"Üzülme Ruhi Bey," diye mırıldandı. "Yer gök bilir ki sen, bilmeyen insanlar içinde bilen bir insansın. Yerin üstünde, maden idaresinde senin gibi başka bilen insanlar da var. Onlar yerin altına inmezler, sen inersin. Yer altı seni tanır. Kendinden aşağı inen her insanı tanır. Hem sen, acı çeken bir adamsın. Bu havza seni acıyla mükâfatlandırdı. Şanslı adamsın. Kömürün verdiği acı, başka acılara benzemez; insanı kemale erdirir. Acı çeken herkesi anlarsın. Yanından geçtiğin bir kömür parçasının bir zerreciğinde biraz acı varsa anlarsın."

"Peki, bu havza sana acı verdi mi?"

"Verdi."

"Neden verdi? Nasıl oldu?"

Cuma, cevap vermeden önce karanlığı dinledi. Gaipten gelen sesleri iç dünyasında topladı, Ruhi Bey'e bir adım daha yaklaştı, yumuşak bir sesle:

"Ben çocukken ocaklarda küfeciliğe başladım," dedi. "Lağım patlaması sırasında bir taş parçası çarptı gözüme. Ezilmiş kirene döndü gözüm. Kör oldum. Bir ay izin verdiler. İzinden sonra küfeciliğe yeniden başladım. Küfemi, dışarıda, ambarın arkasında unutmuştum. Gittim baktım içinde bir kuş yuva yapmış. Dokunmadım, bir başka küfe aldım. Seneler geçti. Bir kış gecesi, yattığım ocağa bir kör katır girdi. O zamanlar, yattığımız viraneler çok soğuktu. Ocaklar sıcak olduğu için bazı geceler, ocaklarda yatardık. Her neyse, kör katır, ben uyurken dudaklarını kör gözüme dokundurdu. Hemen uyandım. Katırın kör gözünün arkasındaki gizli gözü gördüm. Katır yattığımız höyükten çıktı. Lambamı almadan, karanlıkta katırın peşine düştüm. Kılavuz galeride giderken lağımcılar yakın bir yerde büyük bir patlama yaptılar. Patlama, yattığımız yerin göçmesine sebep oldu. Orda bir kazmacı öldü, üçü de sakat kaldı. Katır beni ayıktırıp kılavuz galeriye çıkarmasaydı bir büyük taşın altında kalıp ezilecektim. Çünkü benim yanımda yatan kazmacı Ramazan, o taşın altında kalıp ölmüştü. Patlamanın göçüğe sebep olduğunu bir saat sonra öğrendik. Her neyse, ben yine katıra geleyim. Patlamadan sonra katır yürüyüşünü sürdürdü. Dar, karanlık bir yola girdi. Yol, katıra yardım etti. Bir direğin dibinde

fersiz fersiz yanan, sahipsiz bir lambanın yanında durdu. Durmasıyla da böğrünün üzerine devrilmesi bir oldu."

Hikâye, kör bir katırın iç dünyasına doğru çekmişti Ruhi Bey'i. Bir hafta önce, kent mezarlığının bulunduğu tepenin eteğindeki Çingene evlerinin arasından diklemesine geçen patikada ölen eşeğin kör olup olmadığını merak etti.

"Eğildim, katırı yokladım ki ölmüş," diye sürdürdü Cuma. "Baktım, lamba sır oldu. Lambanın yerinde, bir çocuk belirdi. Elinde çocuklar için pişirilmiş, kilik dediğimiz bir ekmek vardı. Dokunayım dedim, çocuk da sır oldu. Bu durumu on gün sonra, gittim Abdülbaki Hoca'ya anlattım. 'Allah, seni ölümden kurtarmak için, uyku ânında o kör katırı gönderdi,' dedi. 'Katır seni aldı, Allah'ın bir işareti olan, sahipsiz lambaya götürdü. Allah o lambanın dibinde, on beş yıldır ocaklarda çile çeken kör katırı, ölümle mükâfatlandırdı. Çocuğu da kılavuz olarak gönderdi. Çocuk, cennet yoluna girdi, katıra kılavuzluk etti,' dedi. Hoca'nın bu rivayeti beni çok etkiledi."

"Ölüm mükâfat mıdır?"

"Ölüm mükâfattır, Ruhi Bey."

"Nasıl?"

"Nasılı şudur: Ölüm, insandan insanı alır. Yalanı alır, tamahkârlığı alır, makamı rütbeyi alır. İnsanı bir çiçekle, bir tozla müsavileştirir. İnsan bu yüzden ölümü sevmez. Halbuki ölüm adalettir Ruhi Bey. Ölümden korkanın, insana hiç sevgisi, saygısı olur mu? Ölüm, Cenab-ı Mevla'nın insana bir mükâfatıdır. Ben işte o zaman eğildim, katırın gözüne baktım. Bakmamla kendimi gözün içinde bulmam bir oldu. Büyük bir boşluğa doğru yolculuğa çıktım. O yolculuk beni, mal mülk sevgisinden kopardı. İçim ışıkla doldu. Hocam Abdülbaki'den sonra gittim, olup bitenlerin hepsini karıma da anlattım. Bana inandı. Oturduk, baş başa ağladık. Bir lokma, bir hırkaya karar verdik. Yataklarla elbiseleri bir kenara ayırdık. Evdeki bütün eşyaları, fakir fukaraya dağıttık. O gün, bizim mal zulmünden kurtuluş günümüz oldu."

Cuma'nın samimiyeti konusunda zerrece kuşku duymayan Mühendis:

"Peki, burdan aldığın parayı ne yapıyorsun," dedi.

"Burdan aldığım para, çoluk çocuğun lokmasını zar zor karşılar. Gözüm buranın parasında değil Ruhi Bey. Bana ruh huzuru lazım. Ben ruh huzuruna yedi kat yer altında eriştim. Sağıncımın, hayrımın, şerrimin hesabını yapmaktan kurtuldum. Ölümün mübarek yüzünü bu ocaklarda gördüm. En sadık arkadaşım, kazmam oldu. Onunla ölüme doğru yürüdüm hep."

"Karadeniz'de yüzen ölüler var Cuma Efendi. Almanların öldürdüğü Sovyet askerlerinin cesetleri kıyılarımıza kadar ulaştı. Gördün mü o ölüleri?"

"Gördüm. Karartma başladığı zaman, derya kıyısına inerim hep. Geçen ay, parçalanmış bir ceset vurmuştu sahile. Bir patlama olmuş, bir teyyare görünmüştü limana yakın bir yerde. Sahil bataryaları ateş açmıştı. İnsan, ölümün değerini cephelerde anlamaz Ruhi Bey. Ölümün değeri yer altında anlaşılır. Ölülerin geri dönmemesinin sebebi de budur. Herkes boşa kürek sallıyor Ruhi Bey. Dibi delik bir küfedir bu hayat. Herkes çift ayaklı bir mezardır. Giydiği elbisenin kefen olduğunu bilen kaç insan var?"

Varlığının damar damar yayıldığını, yer altına kök saldığını hayal etti Mühendis. Cuma bir ölüye benziyor, bütün ölüleri içine almış, istisnasız hepsini sahiplenmiş bir ölü gibi konuşuyordu. Küflenmiş, rutubetli mahzen karanlığında dibe vurmuş bir kandil gibi hissetti kendini.

"Benim ne yapmam lazım Cuma Efendi?"

"Kendinden uzak dur Ruhi Bey. İyilik türbesine çıkan merdivenin bir taş basamağı ol. Maldan mülkten uzak duran bir adamsın sen. Toprağın karanlık yüreğini seven bir adamsın. Kendine mümin bir kadın bul. Göğsü ayet gibi aziz olan bir kadın bul, yasla alnını göğsüne, rahatla. Benim olsun olmasın, mübarek bir kadının bir hecesine bir ömür secde ederim."

"Tanıdığın öyle bir kadın var mı Cuma Efendi?"

"Bu dünyada öyle bir kadın yok. Onu sen kendi içinde yarat. Öyle yarat ki senin olmasın. Senin olmadan secde et ki insan diyeyim sana."

Nasıllardan ve niçinlerden kurtulamayan huzursuz, çıplak insanlar ve mezar kitabeleri canlandı gözlerinin önünde. Gerçeğin gücünden ve dayanılmaz ısrarından kurtulmanın bir yolu yok muydu? Aşkın gücü, gerçeğin gücünü gizliyor, insanı rahatlatıyordu. Cuma, aşktan mı söz ediyordu acaba? Aşk, hayat aşısı, çıkış kapısıydı. Ama mücerret bir aşktan söz ediyordu Cuma. Galerinin öbür ucundan, bir katırın çekip getirdiği, kömür yüklü dekovillerin ışığını görünce söyleyeceklerini unuttu. Bütün kazmacılar, Cuma gibi mi düşünüyorlardı acaba? Bu düşüncenin üretime ne yararı vardı?

"Benim gitmem lazım Cuma Efendi. Bana enteresan şeyler anlattın. Ben de senin gibi karanlığın körebesiyim. Yine de anlattıklarının ilmî olup olmadıklarını tetkik etmem lazım. Eşyalar da dâhil, hiçbir varlık doğruyu söylemiyor."

İklimi bulanmış, ses ve kargaşa yumağı haline gelen kafası daha bir ağırlaşmıştı. Yanından geçenlerin selamına güçlükle karşılık verdi. Gaflet ve bahaneden oluşan bir yığın insan dolaşıyordu yer altında. Kavşağa vardı, tahkimatçıların çalıştıkları kılavuza yöneldi. Tahkimatçıların yanına mı gidecekti yine? Gitse bile dinleyecekler miydi onu?

KUYU

Herkes boyun eğiyor,
boyun eğmeden seveniyor.

Selma, kulağını kapı aralığına dayamış, oturma odasında konuşan babası Pala Hasan'ı dinliyordu. Pala, her şeyi tam yaşamadan terk eden, daha da kötüsü, kendisine dair kavrayışını, başkalarının kendisi hakkındaki kavrayışlarına kurban eden bir insan olduğu için her şeyden şikâyet ediyor, hiç kimseye güvenmiyor, bağırıyordu. Karısına her gün söylediği şeyleri tekrarlıyordu adam:

"Yüz kızım olsa birini Abbas'a vermem ben. Hiç boşuna uğraşmasın. Onun yanmış yüzüne, ufalmış kırmızı gözlerine mi tutuldu benim beyinsiz kızım."

Selma irkildi. Başındaki keten eşarbı çıkardı. Yukarı doğru genişleyen alnına bir tutam kınalı saç aktı. Kirpikleri iyice uzadı, Cezayir menekşesini andıran ışıklı gözlerini devirerek nalınlı, çıplak ayağında gezinen karıncaya baktı. Çocuksu yüzünü dayanılmaz bir dişilikle büyüleyen, dolgun, daracık ağzı, pencereden çenesine vuran ışığın gücüyle hafifçe aralandı. Yaşamı boyunca, kendini hiçbir zaman anlatma ihtiyacı duymadığı halde, kapıyı açıp "Ben beyinsiz değilim, sevdalıyım," diye bağırmak geldi içinden. Anasının kararsız, ürkek dünyasına içe işleyen, endişeli, ezik sesine kulak verdi:

"Bu kızın bize çok emeği geçti Hasan, sevdiğine vermezsek canına kıyar."

Anlayışı ağır, akidesi bozuk bir kadını ciddiye alamazdı Pala Hasan. İnsanları "sen kimsin," diye sıkıştıran ama kim olduğundan

önce neye sahip olduğunu merak eden, geçmişin ve geleceğin niyetini hesaba katarak her şeyi çok daha incelikli düşünen bir karaktere sahipti. Acemi nalbant gibi kâh nalına kâh mıhına vuran bu acuze kadından akıl alacak kadar kendini yitirmemişti.

"Hiç boşuna çeneni yorma, ben o aileye kız vermem. Bezir bardağına zambak yakışmaz. O meymenetsiz oğlanın babası Neşat, çalıyı tepesinden sürükleyen ters bir adamdır. Kırk yıllık arkadaşım Behzat'ın oğlu Hayri dururken ben onlara kız vermem. Göz var, izan var, Hayri'yle Abbas'ın mayası bir mi? Abbas cahildir, hafiftir. Hayri'nin kişiliğinde yelincelik yok, ağırlık var. Neşat gitsin, Miniloz Fehmi'nin evde kalan kızı Güllü'yü alsın oğluna."

"Hayri çalışan bir oğlan değil, herif. Aklı da oyma akıl değil, koyma akıldır; herkes kandırır onu. Kadir kıymet bilen bir oğlan da değil. Gölgesinde oturduğu ağacın dalını keser. Gel beni dinle de, kızı zora sokma."

Evin köşesinde sessizce oturan ve konuşmaları deminden beri sabırla dinleyen aksakallı Melek İsmail, iç içe geçen mor halkalarla çevrilmiş dumanlı gözlerini oğlu Hasan'a çevirdi. Kafası, burnunun kavisli heybetinden dolayı koç kafasını andırıyordu. Kaderini belirleyen olayları, ânında değil, olup bittikten çok sonra fark edip kavrama yeteneğine sahip, garip bir insandı. Oğlu konuştuğunda kendi kendine mırıldanıyor, kendi sapını yontan, hayırsız bir bıçağa benzetiyordu onu. Kaşlarını hışımla yukarı kaldırdı, alın çizgileri derinleşti:

"Hep siz konuşmayın, biraz da beni dinleyin. Ömrüm İstanbul'da geçti. On beş sene sabun fabrikasında çalıştım."

"Eyvah, babam gene başladı," diye iç geçirdi Pala Hasan, "Aynı şeyleri sıralar durur."

"İslim kazan dairesinde, on sene ter döktüm. 'Marsilya nevi sabunları,' dedikleri o güzelim kokulu sabunlar, kesme ve kurutma makinelerinde, benim elimden geçti. Ambalaj dairesinde beş sene çalıştım. Tam beş sene. Dile kolay. On beş sene sonra Zonguldak'a geldiğim zaman, senin o kırk yıllık arkadaşım dediğin Behzat'ın babası Boşboğaz Saim'in bana ne dediğini sen de bilirsin. Efendim neymiş, 'İstanbul'dan buraya gelen eşek, kırk gün katır

gibi gezermiş, katır görünen o eşek, kırk gün sonra gene eşekmiş.' Ben ne yaptım ki o adam bana bu sözü söyledi? 'Ulan sen kimsin?' dedim. 'Şişindikçe kendinden çıkan bir kurbağasın, aslanın sudaki suretini kendi sureti sanan bir kurbağa.' Cevap veremedi, çekti gitti. Her neyse... Aklını başına devşir oğlum. Öyle bir aileye kız verilmez."

"O sözü o adam söylemiş, tamam. Ee şimdi onun torununun ne günahı var baba? Hayri iyi bir delikanlıdır. Babasının malı mülkü var. Kafasında da güzel fikirler var. O fikirleri işe çevirirse o çocuk kısa zamanda zengin olur."

"He he," diye acı acı kafasını salladı Melek İsmail. "Bir o zengin olur, bir de sen... Manda ahırda yatmış da Sultan Murat'ı rüyasında görmüş. Ömür billah ben sana hiç söz dinletemedim. Fikrimin zirvesini gösteremedim sana. Görememişsen sende de suç yok. Büyük dağın zirvesini büyük dağ görür."

Dedenin çıkışı, konuşmaları kapının arkasından dinleyen Selma'yı rahatlattı biraz. Bununla birlikte, durumun iç açıcı olmadığı gün gibi ortadaydı. Evin horozu Pala Hasan'dı. İnat etti mi cümle âlem sözbirliği etse fikrinden caydıramazdı onu. Kalktı, yatağa doğru yürüdü, yastığın altından çıkardığı ince bir tülbentle göğsündeki teri sildi. Hayri'nin araya girmesiyle olayların başlayacağını ve hayatının tehlikeye gireceğini düşündü. Abbas'ın yalvaran yüzü canlandı hayalinde. Duyduğu her ses, gördüğü her benlik, sahici gibi gelmiyordu artık ona. Kaynayan bir ateş yumağı, bir cadı kazanı gibiydi içi. Bazen zengin, bilge, yalın, içerikli, uçarı hallere giriyor; bazen de kendi benliğinin dışına çıkıyor, hayatı kaytarıyor, kendisini hiçleşmeye taşıyan zaman kırıntılarına sığınıyordu. Abbas'ın dışında hiç kimse sevgiyi ciddiye almıyordu. Herhal Abbas da almıyordu. Herkes boyun eğiyor, boyun eğmeden sevemiyordu. İnsan, boşluk ve hiçlikten mi yaratılmıştı, aslına mı dönmek istiyordu yoksa? Diz çöktü, alnını duvara dayadı. Sabit fikirler, sanrılar, kişiliği yamultan tehlikeli düşünceler içinde gezinmeye koyuldu. Kendi gerçekliğinden kaçma arzusuyla döndü, sırtını duvara yasladı. Algılama, fark etme yetisini yitirmiş gibi bakındı çevresine. Babasının ağzından çıkan sözlerle, kendisini kuşatan

eşyaların uyum içide olduğunu fark etti birden. Dehşetle irkildi. Babasının sesi geliyordu yine. Ses, ısrar ve inat olarak dayatıyordu kendini. Babası ısrar ettikçe özgüveni daha da zayıflıyor, tutunduğu tek insandan, Abbas'tan bile koptuğunu hissediyordu. Kendini teslim almaya çalışan dış gücün etkisini kırmak için kendi derinliğine çekiliyor; o dipsiz derinlikte, gücünü yitiren varoluş mücadelesi, yok oluşa dönüşüyor, sessiz, sınırsız ve her şeye egemen bir mezarlık olarak beliriyordu. Yaşanacak en iyi yer gibi görünüyordu orası. Kimse kimseye baskı yapmıyor, karışmıyordu orada. Kavga yoktu, kimse kimseden üstün değildi, çalışma ve geçim derdi, geçmiş ve gelecek endişesi, suç ve suçluluk duygusu yoktu, toprak kadar yaşama hakkına sahipti herkes.

Babaya acı vermenin ve acılardan kurtulmanın en iyi yolu olarak görünüyordu ölüm. Düşüncelerini, ölümün biçimi üzerinde yoğunlaştırmaya başladı. Halasının kızı Fecriye'yi düşündü; intiharı kafasına koyan kadın, kendini, yakaladığı bir yılana zehirleterek öldürmüştü. Çil Mehti'nin kızı Şadiye, bahçedeki su kuyusuna kafa üstü atarak öldürmüştü kendini. Kuzucu Ömer'in genç karısı Hadiye, yağmurlu bir günde Baba Dağı'na çıkmış, iki rekât namaz kılmış, Allah'a kendisini öldürmesi için yalvarmış ve az sonra düşen bir yıldırımla yanıp kavrulmuştu. Deli Seycan kafasını, son hızla koşan deli bir atın üzerinde ormana dalarak parçalamıştı. Bunlar, ölümün asaletine uyan yollar değildi. En uygun biçim, kadınların gövdelerini, incecik boyunlarından bir ipe geçirerek bir yerden sallandırmasıydı. İncecik boyun çabuk kırılıyor ve ölümün bu biçimi, yaşama dönüşe şans tanımıyordu.

Arka bahçeye açılan kapıdan usulca dışarı çıktı. Güneşin ve çiçeklerin gücüyle karşılaştı. Bahçe duvarını saran gülfidanı, asma ve sarmaşık anaforunun içinden kendisine bakan kediyle göz göze geldi. Hayata, ışığın ve rengin egemen olduğu sanısına kapıldı birden. Kafasını kaldırdı, kendisini yaşlı kiraz ağacının budağından sallanır bir durumda hayal etti. Budaktaki kuş yuvasını süzdü. Civcivlerin, çıplak tenlerini birbirlerine vererek mışıl mışıl uyuduklarını ve ağaçtan sallanan bir ölünün onlara uğursuzluk getireceğini düşündü. Sağa döndü, yürüdü, kestane ağacı ile duvar arasında yan yatmış, eski bir tahta fıçının çatlaklarından erguvani ışıltılarla

fışkıran minnacık çiçeklere verdi dikkatini. Ölen her insan, bir çiçek olarak kendi evinin bahçesinde filizlenebilir, her mevsim değişik yerlerde, değişik renklerle boy gösterebilirdi. Işık ısıtıyor, su buharlaşarak kendi dibine doğru berraklaşıyor renkler, çeşni kaybıyla aynileşiyordu. Uçan bir bal arısını izleyerek kuyunun yanına yaklaştı. Çıkrığa, kovaya ve kendire dokundu. Kovanın yerinde hayal etti kendini. Kendiri boynuna bağlayıp kuyuya atlayabilirdi. Ayakları suya değmeden, sallanabilirdi kuyu karanlığında ama bunun için, kendirin boyunu biraz kısaltmak gerekiyordu. Diz çöktü, kafasını sarkıtıp kuyunun dibini dinledi. Karanlığın, suyun ve toprağın içiçe geçen gizemli kokusunu soludu. Kendisini tepe üstü kuyuya atan Şadiye'nin birkaç gün kuyuda kaldığını, çıkarılır çıkarılmaz, kafasını saran çamurun anası Sarı Sakine tarafından yıkandığını anımsadı. Bir kadının, bacakları havada, kafası balçık içindeyken can vermesi, iyi bir ölüm biçimi değildi. Uçurumdan kayalara ya da denize atlamak bundan daha iyiydi.

Kuyudan, bahçenin köşesini kaplayan elma ağacına doğru yürüdü. Ağacın dibinde geçirdiği çocukluk yıllarını, seksek, körebe, ip çekme oyunlarını ve bez bebeklerini anımsadı. Kafasını kaldırdı, ipin bağlanabileceği sağlam bir dal aradı. Yaprakları ve tomurcukları saran ışığın sesine kulak verdi. Eğildi, ağacın altında, tahtadan yapılma kümesin kapısına doğru yaklaştı. Yuvasında yumurtlamaya yatan tavukla yüz yüze geldi. Kafasını devirerek yan yan bakan tavuk, Selma'nın bu kez yumurta almaya gelmediğini sezinler gibi oldu. Bir anda dönüşüp tavuğun yanında bir tavuk olarak yer almayı arzuladı. Kafasını kümesin kapısından içeri soktu. Taze yumurta ve gübre kokusunu iştahla soludu. Gagaları güneşte altın gibi ışıldayan binlerce civcivin arasında buldu kendini. Kümese egemen olan yaşamın şaşırtıcı gücünden hoşlandı. Gördüğü her şey, görünmeyen, sahici yüzü ve tüm samimiyetiyle gülümsüyordu. Kümese girip tavuğun yanında uyumak geldi içinden. Kafası, kümesin kapısından içeri girmiş bir durumda, yüzükoyun kalakaldı öylece. İç içe geçen, ağırlaşan ve önüne gelen her şeyi acımasızca ezen, o söz ve insan kalabalığından, kendisini bu kümesin kurtarabileceğini akıl etti. Sürünerek içeri girdi. Hayatı boyunca yaratılmış sahte gerçeklere haddinden fazla inandığı ve sürekli aldandığı için, bu

sessiz karanlıkta iç kargaşasını tüm ayrıntılarıyla izleyip kendisini daha iyi anlayabilir daha sessiz, daha emin yerlere taşıyabilirdi. Tavuğun tam karşısına, köşeye doğru, diz üstü ilerledi; kuru ot, yumurta kabuğu, tüy ve gübrenin iç içe geçerek hasırlaştığı yere sessizce yerleşti. Tavuğun paniğe kapılmamış olmasına sevindi. Acıyı daha iyi izlemeye, derin algılamaya ve bağlantılı düşünmeye başladı. Abbas'ın da şu anda, kendisi gibi karanlık, dar bir ocakta ve eli yüreğinde kendisini düşündüğünü, kendisinden yola çıkıp doğruca kümese geleceğini hayal etti.

Tavuk, kümese yerleşen misafirin kıpırtılarını, titizlikle izliyordu. Kendisine her gün yem veren bu sessiz, güvenli ve sevecen yaratıktan zarar gelmeyeceği besbelliydi. Az sonra, bahçede gezinen ikinci tavuk girdi kümese. Ağaçların altında gezinirken Selma'nın kümese girişini dikkatle izlediği için, kapının önünde uzun süre bekleyerek ihtiyatla girdi içeri. Girdikten sonra da, Selma'nın varlığını dikkate almıyormuşçasına, usul usul yürüyerek arkadaşının yanındaki yuvaya yerleşti. Selma, tavuğu ve kümesin büyülü sessizliğini seyrederken lütuf ve kerem kâbesine giren, inanmış bir insanın iç huzurunu yakalar gibi oldu; duygu dünyasındaki derin yarılmanın kapandığını, bölünmüş parçalarının birleştiğini, yıllar önce yitirdiği iç bütünlüğüne yeniden kavuştuğunu hissetti. Bahçe duvarının ardından gelen seslere, özellikle de, elmabaş kuşunun leşi üzerine konan karganın gak gak ötüşüne kulak kabarttı. Kargayı anası izledi:

"Selma! Nerdesin kızım?"

İrkilerek cevapsız bıraktı anasının seslenişini.

"Selma! Selmaaa! Nereeye gitti bu kız, az evvel burdaydı? Selmaaa!"

Seslenişten sonra, arka bahçeye bu sefer, mesane nezlesinin verdiği sıkıntıyla Pala Hasan çıktı. İtiraz ve bela iklimi içindeydi. Kapının önündeki kağşak sandalyeyi bir kenara itti, kulağı endişelendiren, davudi bir sesle:

"Söylediklerimi duydu ya, başını aldı Abbas'a gitti o." Bakışları, sağduyusunu iğfal eden güçlü bir garezle ışıldıyordu. "Adam kıtlığı vardı sanki, gitti bir akıntı çağanozuna tutuldu. Yemeden içmeden

kesildi, iğneyutmuş maymun misali zayıfladı." Bakışlarını karısına çevirdi. Boyası dökülmüş, yamulmuş, ahşap bir duvara laf anlatacağı hissiyle, "Sebep sensin," dedi. "O kızın başına bir iş gelirse ağulu iğnemi sana saplarım."

"Milletin iğne yastığı olmuşum zaten," diye sessizce mırıldandı kadın. "İşini bitiren de bitirmeyen de iğnesini bana saplıyor."

"At kafalı, beyinsiz bir kadınsın sen," diye köpürdü Pala Hasan. "Kaç sefer söyledim sana. 'Aklını başına devşir karı, bu kız böyle giderse adam olmaz,' dedim. 'Etme eyleme, elini özüne at biraz, laf anlat bu kıza,' dedim. 'Kız kız değil ki, laf anlamaz bir kazık. Yarın elin oğlu alır bu kazığı benim üstümde sivriltir, bir münasip yerime sokar, 'Al ne halin varsa gör,' der."

Kedi, Pala Hasan'ın ses tonundan korkup bir sıçrayışta bahçe duvarının üzerine çıktı. Selma endişesini sabırla bastırdı, dikkatini tavukların üzerinde yoğunlaştırdı. Babasının iç dünyasını değil, onun o anda ağzından çıkan dikenli sözlerin, tavuklar üzerindeki etkisini merak ediyordu. Hiçbir insan, konuşurken hayvanları ve eşyaları dikkate almıyordu. Bu tavuklar, Pala Hasan'ın ağzından çıkan uğursuz sözler hakkında ne düşünüyorlardı acaba? Ne derlerse desinler, karanlık çökünceye kadar kümesten çıkmamaya kararlıydı. Ana gidip ilkin akraba evlerini mi yoklayacaktı? Kim bilir, en son belki de Kozlu yoluna düşecek, Abbas'ın çalıştığı ocağa gidecek, kızının gelip gelmediğini soracaktı. Ya baba ne yapacaktı? Ölüler şehrinde, Abbas'ın emekli babası Neşat'ı bulacak, o iyi insanı tehdit edecekti belki. Genişleyen iç boşluğuyla birlikte, ihtimalleri sıralamaya, sorular sormaya, sorularından korkmaya başlamıştı. Dikkatini yeniden tavukların dünyasına çevirdi. Tavuklar her şeye dikkat ediyor, her şeyi dinliyor, hiçbir şeye karışmıyorlardı. Hırsları, iddiaları ve aç kalma korkuları yoktu tavukların. Bir ağaç gibi endişesizlerdi. Geleceği dert etmiyor, yaşamaktan ve ölmekten korkmuyorlardı. Onlar için önemli olan, yaşadıkları andı. Otların, çiçeklerin, arıların arasında geziniyor, kuşların ötüşlerini dinliyor, yaşadıkları her ânı, kendilerine verilmiş doğal bir hak olarak, şükürsüz yaşıyorlardı. Horozu bile düşünmüyorlardı. Çiftleşme ânını, insanlar gibi mesele yapmıyor, o tatlı ânı, o tatlı anda yaşıyorlardı.

Kümese sonradan giren ve Selma'nın varlığını pek ciddiye almayan kırmızı tavuk, yattığı yerden kalktı, usul usul ve ikide bir durup, derinden gelen sesleri dinleyerek dışarı çıktı. Selma, tavuğun, Pala Hasan'ı merak ettiğini ve sesi birdenbire kesilen adamın nereye gittiğini öğrenmek için dışarı çıktığını düşündü.

KARANLIKTA YANAN BÜTÜN KANDİLLERİ SEVERİM

Yanan ama aydınlatmayan öflez kandilleri daha çok severim.

Jandarmalar, Kozlu Maden İdaresi'nden teslim aldıkları iki sanığı Bartınlı, Alaplılı, Rizeli, Dersimli ve Erzincanlı madencilerin oturdukları tek gözlü izbelerin arasından geçirerek Soğuksu Karakolu'na getirdiler. Karakolun ön cephesinde, gümrük iskelesinin ve Ereğli Kömür İşletmesi'nin çöplüğünden gelen bir dilenci köpeği, bakışlarındaki kuşkucul merakı, kapıdaki nöbetçi polisin karanlıkta ışıldayan sigarasına dikmişti. Çevredeki sesleri ve kokuları sigaranın hareketine yoran köpek bir ara durdu, yaklaşan ayak seslerine yöneltti dikkatini, açlığın yarattığı merakla kenara çekilip yol verdi gelenlere. Polis, köpeğin efendice yol verişini izledi ilkin, ilgisini jandarmaların arasında yürüyen madencilere çevirdi sonra. Jandarmalar, kalçalarında sallanan kasaturalarla köpeğin ilgisini çekmişlerdi. Polis, sigarasını çamura atıp çiğnerken:

"Körün taşı kelin başına değdikçe biz aç kalmayız," diye mırıldandı. Elini uzatıp jandarmalarla tokalaştı. Hep birlikte karakol holüne girdiler. Polis, holde beklemelerini söyleyerek soldaki odaya girdi. Madenciler, kemirgen bir merak ve endişeyle bakışlarını duvara vererek karakolu meşgul eden sesleri dinlemeye koyuldular. Hole açılan kapıların ardından sorular, dikte ettirmeler, sigara dumanları, daktilo şaryosunun ve tuşlarının çıkardığı sesler geliyordu.

"Devam et bakalım! Maznun Ziya oğlu Mehmet Nacak'ın hanesinde yapılan taharriyat neticesinde, *Resimli Ay*, *Varlık*, *Yeni Edebiyat*, *Uyanış*, *Yarım Ay*, *Papağan* isimli oldukça garip ve şüpheyi calip bir nice mecmuaya kanun namına el konulmuş olmakla beraber, maznunun şüpheyi celbeden halleri nazar-ı dikkate..."

Sese sinen öfke, hassasiyet, takip ve kelepçe ahlakı, madencilerin tırsarak durgunlaşmalarına yol açtı. O anda, polisin girdiği soldaki odadan, güçlü bir şamar şakırtısı ve küfür yükseldi. Uzun boylu jandarma, içgüdüsel bir irkilişle esas duruşa geçti. Diğeri, "curcuna başladı" dercesine gülümsedi. Az sonra, şamarlı odadan, kafası, ensesinde domur domur katmerleşen yağ tuluğuna gömülmüş, horoz göğüslü, çil yüzlü bir adam çıktı. Bakışlar, adamın kırmızı kırışıklıklar arasında sorumsuzca parlayan sağ gözünün üzerindeki bıçak yarasında birleşti. Adam, bitine bakar gibi baktı madencilere. Yüzünü oransızca ikiye bölen eğri burnunu, işaret parmağının ucuyla kaşıdı. Sonradan alelacele yapıştırılmış izlenimi yaratan burun, kendisine bakan herkesi, sahibi hakkında, gözleriyle değil, burnuyla bakan ve aklının sınırında yaşayan bir insan izlenimiyle doldurıyordu. Geğirerek madencilerin karşısına dikildi. Dudaksız, kocaman ağız çizgisini yay gibi büktü:

"Hurşit'le Abbas mı bunlar?"

"Hurşit'le Abbas"' dedi, Hurşit'in yanında esas duruşa geçen uzun boylu jandarma.

"Kelepçelerini açın, nezarete atın."

Nezaretin kapısı, ürpertici anıların ağırlığı ve bir yığın gereksiz gıcırtıyla birlikte karanlığa doğru açıldı. Kelepçelerin bileklerde açtığı mor izleri sıvazlayarak karanlığa doğru adım attılar. Hurşit o anda, henüz doymadan, anasının memelerinden koparılıp alınan ve ağıla iteklenerek sokulan kuzuları anımsadı. Kapı kapandı. Dipteki karanlıktan, kendilerine doğru gelen iki kişiyle karşılaştılar. Biraz yaklaştıklarında bunların, yardımlaşma sandığını Kozlu'da kurmayı aklına koyan Habip'le yardımcısı Ferit olduğunu gördüler. Nezaret, tahta bir ranzanın dışında tamtakırdı. Karakola sonradan eklenmiş bir odayı andırıyordu burası. Pencerenin pervazında, odadan ziyade pencerenin demir parmaklıklarını aydınlatan bir

gemici feneri vardı. Kendisini gösteren ama aydınlattığı insanları göremeyen bu fener sanki oraya, nezarete atılan insanlara, nezaretin gücünü duyumsatmak için konulmuştu.

"Sizi de mi getirdiler?" diye bozdu suskunluğu Habip.

"Bizi buraya niye attılar, Habip Dayı?"

Hurşit'in sesinde, babası Cemal'in cesaretini anımsatan ve insana moral veren sağlam bir damarın olduğunu sezinledi Habip.

"Hani hep beraber, elbirliğiyle yardımlaşma sandığı kurduk ya, sebep odur."

"Güya biz," diye söze girdi lağımcı Ferit, "Sandık kurmamışız da teşkilat kurmuşuz. Her birimizin peşine bir hafiye takmışlar da haberimiz yok."

"Yavaş konuş, dinleyen olur," diye uyardı Habip.

Nezarete varlığını hatırlatan alacakaranlık, iki gün önce giden ve beton zemine giderayak otuzbirini akıtan mahkûmun bel kokusuyla, yeni gelenlerin ter ve sigara kokusuna teslim olmuştu. Karanlığa düşen sesleri dinliyordu Abbas. Yüzüne, yaşamdan hiçbir şey istememenin yarattığı kurşuni bir durgunluk çökmüştü. Kafasının yerinde bazen, sırları yer yer dökülmüş, hiçbir şeyi göstermeyen, yuvarlak bir ayna taşıdığını düşünüyor; bazen de kafasını bir yerlerde unuttuğu sanısına kapılarak eliyle yoklamak zorunda kalıyordu. Kafa, kendinden ve bulunduğu yerden emin değildi. Hayat, belirsizliklerin üzerine kurulmuştu. Hiç kimse, sormadan, danışmadan bir iş yapamıyordu. Kollar zorlanmasına rağmen, hayat insanın dışında duruyor, bitmek bilmiyor, sonunda insanı bitiriyordu.

"Korkmayın," diye sürdürdü Habip. "Biz vakitsiz, yanlış bir iş yapmadık. Derdimizi vaktinde ağladık. Suç işlemedik. Yere düşmüş bir ekmek kadar masumuz. Biraz sonra sizi de götürecek, sigaya çekecekler. Sağlam durun, doğru neyse onu söyleyin. Yalana itibar etmeyin. Yalanın dibi deliktir."

"Biz bu sandığı niye kurduk Habip?" diye çıkıştı Ferit. "Kırılacağını bildiğimiz dala niye konduk? Bu iş hükümetin işi değil miydi?"

Hurşit, zindanın dayanılmaz hale geleceğinden korktu. Yılanı hep başkasının eliyle tutan Ferit gibi bir insanın ne işi vardı bu karakolda?

"Biz ne yaptık ki Ferit Dayı? Durumu kötü olan madencilere yardım için bir sandık kurduk. Kötü mü yaptık?"

"Ben kötü yaptık demedim. Hükümetin işine karıştık."

Ferit'in durup dururken mızıkçılık yapması, Habip'in canını sıkmıştı. Yaklaştı, elini arkadaşının sırtına dokundurdu, babacan bir iklimle:

"Hükümetin işleri başından aşkındır Ferit," dedi. "Bu harpte hengamede onca işini bırakıp da bizim sandığı mı kuracak?"

"Sen ne dersen de!" diye diretti Ferit. "Hükümet bizden şüphelendi. 'Nasıl olur da benim işimi bunlar yapar,' dedi. 'Bunların arkasında yoksa Rusya mı var' diye şüphelendi. Yüksek dağ dururken alçak dağa kar yağar mı? Yağmaz. Onun için hükümet bize kancayı taktı. Cenab-ı Celil sonumuzu hayretsin."

Babası Cemal'in savaşta Almanya'yı değil, Rusya'yı desteklediğini düşünen Hurşit, sesini hafif kısarak:

"Takarsa taksın ne yapalım," diye homurdandı. "Yardımlaşma sandığı kurmak suç mu? Benim komşumla yardımlaşmam suç mu?"

Nezaretin kapısı, suça ve kuşkuya doğru açıldı. Elinde gemici feneriyle beliren nöbetçi polis:

"Yeni gelenler gelsin," dedi.

Polis, Hurşit'le Abbas'ı şamar sesinin geldiği odaya soktu. Odanın ortasına konulan bir sandalyede hiç beklemedikleri bir insan, Esat Dayı oturuyordu. Sağ kolunu, üzerinde daktilo olan büyükçe bir masaya dayamıştı. Tam karşısında benzi zerdali sarısına çalan, koyun kafalı, sivil bir istihbarat elemanı oturuyordu. Esat'ın başucunda dimdik duran çil yüzlü polis, imalı ve alaycıl bir üslûpla:

"Tanıdın bunları değil mi?" diyerek, üstüne zencefil ve tarçın serpiştirilmiş salebinden bir fırt çekti.

"Tanıdım," dedi Esat. Sesi zıpkın gibiydi. Neler olduğunu ve korkup korkmadıklarını anlamak için Esat'la madenciler göz göze geldiler.

"Anlaşıldı. Götürün bunları nezarete." Madencilerin çıkışını arkadan izlerken bir fırt daha çekti salebinden. "Bak Esat, sen zekâsı zekâveti yerinde bir adamsın. Şimdi bize namusunla anlat, bu adamlar evine geldiğinde neler konuştunuz?"

Gizli şeyleri açığa çıkardıkça gizemi ve gizliliği güçlenen koyun kafalı, o anda, babası Numan Efendi'nin, kendisi hakkında sarf ettiği, "Bu oğlan, böyle giderse, Vird-i Settar'ın sırrına ve feyzine erişir, büyük bir adam olur," sözü üzerinde düşünüyordu. Birden kendine geldi:

"Biraz sonra onları da teker teker sorguya çekeceğiz," diye söze girdi. Sesinde, sırları derinden izleyen ve derin tedbirler alan esrarengiz insanlara özgü bir hava vardı. "Sen anlatmasan da onlar her şeyi anlatacaklar."

Devletle yüz yüze geldiğini çok iyi anlayan Esat, tüm bu tutuklamaların, yardımlaşma sandığı ile değil, intihar eden kızlarla ilgili olduğu sanısına kapılmıştı. Bu işin arkasında kızların babaları vardı. İntiharların anlaşılmasını, suçluların ortaya çıkmasını istiyorlardı. Ortada suçlu yoktu. Suçlu aranıyordu.

"Bu iki delikanlı bana sevdikleri kızları anlattılar, akıl danıştılar."

"Bırak şimdi bu sulu zırtlak lakırdıları," diye çıkıştı koyun kafalı. "Bir yandan defter hazırlar, sayfalarına resimler yapıştırırsın, resimlerin altına da hedef şaşırtıcı yazılar yazarsın. Bir yandan da evine çağırdığın gençleri etkilemeye çalışırsın." Oturduğu sandalyeden ayağa kalktı. Bir sigara yaktı. "Seni bugün nezarete aldık. Resimlerini aldığın o kızların hepsini de birkaç gün içinde nezarete alacağız."

Kızların mezarlarından çıkarılıp karakola getirileceklerini sandı Esat. Gövdesine dağılan tüm serseri ateş çıngılarını yüreğinde topladı. Sapıtan insanı doğru yola sokma gibi kutsal bir görevin kendisini beklediği zehabına kapıldı.

"Bırakın o güzel insanlar yerlerinde rahat uyusunlar. Hakikat masumdur. Hakikati masumluğuna pişman etmeyin. Ölümden korkmayan insanlara saygı duyun. Hiçbir menfaat gütmeden kendilerini feda eden insanlara saygı duyun! Onların fikri de zikri de..."

Çil yüzlü polis, Esat'ın saçına yapışıp kafasını arkaya doğru kanırdı:

"Başlatma lan fikrinden zikrinden!" diye bağırdı. "Akıl satma bize!"

Koyun kafalı istihbaratçı, bıçak yalazı altında, kelleleri arkaya doğru kanırılan kurbanlık koçları anımsadı birden. Sokaklar, kesilmiş koç kelleleriyle doldu. Alnına ve yanaklarına koçun kanını süren aksakallı Çerkes dedesi Cenab Efendi canlandı gözlerinin önünde. Yumuşacık bir sesle:

"Bak Esat Efendi," diye çıkıştı, "Sen temiz bir Anadolu insanına benziyorsun. Bizimle boşuna inatlaşma. Ben şahsen senin, it ile sidik yarıştıracağım diye kasığını zorlayan bir adam durumuna düşmeni istemem. Her şey ayan beyan ortadadır. Bu memlekette, çok şeyler oluyor. 'Ben Kırım'daki komünist zulmünden kaçtım diyen Rus ajanları göçmen kılığı altında gelip komünistlerle gizli ilişkiler kuruyorlar. Maden amelelerini teşkilatlamaya çalışıyorlar. Yardımlaşma sandığı adı altında ortaya çıkan bu gizli teşkilat neyin nesidir? Genç kızların, kadınların resimleri defter sayfalarına yazılıyor, altına hedef saptıran, akıl bulandıran ilgisiz yazılar yazılıyor. Devlet bunlara seyirci kalamaz. Devlet her şeyi düşünür, ameleyi de düşünür. Bu memlekette amele için ilk yardımlaşma sandığını kuran devlettir. 1923'de, Ereğli Kömür Havzası Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı'nı siz kurmadınız, Devlet kurdu. Sandığa karşı sandık kuruyorsunuz, işte bu olmaz."

"Bunlar yarın da devlete karşı devlet kurarlar."

Çil yüzlünün çıkışını dikkate almadı istihbaratçı. "Biz senden, kurduğunuz bu gizli sandığın arkasındaki karanlık yüzleri açığa çıkarmanı istiyoruz," diye sürdürdü. "Bu şüpheli defteri kimlerle ve niçin hazırladığını anlatmanı istiyoruz. Anlat, bizimle dost ol. Bizim bir parçamız ol. Anlatırsan rahat edersin, güvenlikte olursun.

Kimse de kılına dokunamaz o zaman. Rica ediyorum senden. Harbin dünyayı sardığı bir zamanda, devleti daha fazla meşgul etme, anlat kurtul. Anlatmazsan tutuklanır, Sinop Kalesi'ne gönderilirsin. Ben şahsen senin Seyit Bilal Tepesi'nde, prangalı bir ayakla çile çekmeni istemem, demir parmaklıkların arasından yıldızları senelerce seyretmeni istemem."

"Azrail'in danasını kurt yemez lan!" diye tamamladı Çil Yüzlü. Esat'ın kellesini serbest bıraktı. "Bu defteri Rusya'ya gönderip 'Bakın bizim bu kadar üyemiz var,' demek, teşkilatı güçlü göstermek, onlardan para sızdırmak mı istiyorsunuz?"

Saçının acısını yüzünde sükûnete dönüştüren Esat, Rusya'nın kendisini desteklemiş olmasına akıl erdiremedi. Gözlerini devirip ok yılanı bakışlarla istihbaratçıyı süzdü.

"Bana yalan söyletmeyin Ziya Bey. Kuyruk takmayın. Sokma kuyruk tutmaz. Ortalıkta kıyamet kadar, zibil kadar insan var. Gelirler giderler, yerler içerler, güneşin altında bulgur gibi kaynarlar. Öksürürler, işerler, merak ederler, kaşınırlar. Boş boş güler, boş boş konuşurlar. Ben bunlarla uğraşamam. Ölüm bunları öldüre öldüre usandı. Allah bile bunlarla uğraşmaktan vazgeçti. Ben niye uğraşayım ki? Ben bunların içinde insanı ararım. Bunların içinde kendini hiçe sayan, canına kıyan insanı ararım. Ben karanlıkta yanan bütün kandilleri severim. Yanan ama aydınlatmayan öflez kandilleri daha çok severim. Biri gelir, o kandilin fitilini kaldırır, ışığını çoğaltmak ister. Fitili kalktıkça o kandil söner. Hiç kimse niye söndüğünü anlamaz, sönen ışığı ciddiye almaz. Benim derdim budur."

"Ne demek istiyorsun, açık konuş," diye çıkıştı Çil Yüzlü.

"Ben açıktayım Murat Bey. Balçıktan yapılmış, içi boş bir zahire ambarıyım. Güneşin altında küçük bir peteğim. Beni bütün bu Zonguldaklılar bilir. Ciğerinde azıcık mihnet ateşi olan her insan, yüzüme baktı mı içimi anlar benim."

"Bırak şimdi bu martavalları," diye bağırdı Çil Yüzlü. "Bu defteri anlat bize. Neyin nesidir bu defter?"

Esat'ın acısını, içtenliğini, arayışındaki hesapsızlığını ve saflığını sezinleyen istihbaratçı, yanlış bir iş yapmış olabileceklerini

düşünüyordu. Güzel ve gereksiz laflar eden bu herif, özünden kopmuş, özüyle çatışan ve gördüğü her rengi, her biçimi, her ışık zerresini duyguya dönüştüren bir insana benziyordu.

"Bu güzel insanlar," diyerek, parmağıyla defteri gösterdi Esat, "Gözlerini kırpmadan kendilerini feda ettiler. Kaynaşan insanların içinde gezindiler. Aradıkları insanı bulamadılar. Bulamayınca da çekilip gittiler. Toprakta kaynaşan börtü böcek âlemine karıştılar. Bu insanların ben size nesini anlatayım? Bu insanlar, söyleyeceklerini canlarıyla söylemişler. Bizim anlamamız lazım. Bizim bu kalın kitaplar hakkında hiç konuşmamamız lazım. Sabahtan beridir bu insanları konuşmamızın ne lüzumu var? Ötleğen, özden yana yana öten bir kuştu. Ne oldu? Çok öttüğü için adını bokluca bülbül koydular. İyi mi oldu?"

"Sen de bokluca bülbül gibi çok ötüyor ve hiçbir şey söylemiyorsun," diye çıkıştı Çil Yüzlü. Birkaç kez hapşırdı ve öyken marazına yakalanmışçasına peş peşe öksürerek Esat'ın karşısına dikildi. "Direk ambarı memurlarından Recai Ergener'i tanır mısın?"

"Direk tüccarı İsmail Ergener'i tanırım. Recai'yi bilmem."

Telsizle haberleşen muhaberatçı Şahabettin'in sesi geliyordu yan odadan. Gün boyu vilayet önünde çalan bando ekibinin yakında yola çıkacağından söz ediyordu.

"Donanma davasından, birkaç yıl önce yakalanan Bartınlı Ahmet Kellecioğlu'nu bilirsin tabi."

"Tanımam ama ismi kulağıma yabancı değil."

"Cismi de yabancı değil sana," diye gülümsedi Çil Yüzlü. "Kellecioğlu'nun adamlarından Burhan Elmacı'yı tanır mısın?"

"Tanırım," dedi Esat.

"Ben sana demedim mi," dercesine istihbaratçıya göz kırptı Çil Yüzlü. Gözlerini Esat'a doğru devirdi. "Nasıl bir adam, Burhan Elmacı?"

"Boz renkli, uzun burunlu, yelve kuşuna benzer bir adam."

"Başlarım şimdi yelve kuşundan! Ben sana tipini sormadım. Yardımlaşma Sandığı adlı teşkilat fikri, Burhan'ın kafasından mı çıktı?"

"Ben sandık mandık bilmem. Kendi halimde bir adamım. Benimle uğraşmaktan vazgeçin. Benimle uğraşacağınıza gidin malları depolayan, fiyatları yükselten ihtikârcılarla uğraşın. Benim zamanım, fırınların önündeki uzun ekmek kuyruklarında geçer. Benim sandık kurmaya zamanım mı var?"

İstihbaratçı Ziya, manifatura ve ilaç tüccarı olan, gümrükten çektiği malları karşılık göstererek bankalardan avans alan, ecza deposunda bizmut, ürotropin ve frengi ilaçlarını stoklayan kayınpederini düşünürken Çil Yüzlü:

"Defter tutmaya zamanın var ama," diye çıkıştı.

"Cesaret göster, ipi kendi ellerinle boğazına geçir, kendini as, senin de resmini korum o deftere. Ben ayrım yapmam."

Acı acı gülümsedi Çil yüzlü. Hiçbir şey yapamamanın verdiği sıkıntıyla:

"Donanma davasından Nâzım Hikmet'i duydun mu?" dedi.

"Duymadım."

İstihbaratçı Ziya Bey, Esat'ı daha fazla sorgulamanın bir anlamı olmadığı kanısına vardı. Adam, safiyane bir duyguyla, yeryüzündeki tek gerçeğin, kendisini öldüren insanların yüreklerinde saklı olduğuna inanmıştı. Sandık mandıkla bir ilişkisinin olmadığı açıktı. Görevliyi çağırmak için zili çalarken:

"Senin sorguna şimdilik ara veriyoruz," dedi. "Git nezarette düşün. Düşünürken bizim her şeyi bildiğimizi aklından çıkarma. Bu defterin de hangi gayeyle hazırlandığını biliyoruz."

"Zonguldak'ta, kim nerede ne iş yapıyor, hepsini biliyoruz," diye destekledi, Çil Yüzlü. Dayanaksız attığı her şeye inanan bir adam gibi alık alık süzdü Esat'ı.

"İyi güzel," dedi Esat. "Allah bilginizi, ferasetinizi daha da çoğaltsın; karaborsa depolarından, her şeyden haberdar etsin sizi. Dileğim budur."

"Millî Koruma Kanunu'ndan haberi yok salağın."

Zil sesine gelen nöbetçi polis, Esat'ı alıp nezarete götürdü. Ciddi işlerle gayri ciddi işlerin birbirine karıştığını, her şeyin arap saçına döndüğünü düşünen Ziya Bey:

"Bu adam akıldan piyade," diyerek oturduğu sandalyeden masaya abandı. Parmak ucuyla alnının kırışıklıklarını yokladı. "Ciddiye almak doğru değil bunu. Boşu boşuna iki günümüzü verdik."

"Peki bu defter ne?"

"İntihar eden kadınların resimlerini bulmuş, bir defter hazırlamış. Hepsi bu. Buraya çağırıp bu kadınlar hakkında görüşlerini aldığımız insanların hepsi, bu kadınların intihar ettiklerini söylüyorlar."

Boşalan salep bardağını masaya koydu Çil Yüzlü. Sorunu ciddiye alan ve olayın görünmeyen yanları üzerinde kafa yoran, zeki bir dedektif edasıyla:

"Bu adam, devleti güç duruma düşürmek için, kadınları intihara teşvik eden Moskova mihraklı bir teşkilatın üyesi olamaz mı?"

Bıyık altından gülümsedi istihbaratçı. Yer altında kolaçan eden sırların yönettiği bir adam olarak görüyordu onu Çil Yüzlü. Şefinin gülümseyişini sezinleyince konuşmasına devam etmedi. Onun, önemli sözlerini genellikle bıyık altı gülümseyişlerinden sonra söylediğine inanıyordu.

"Bu memlekette böyle bir teşkilat yok."

"Ama bu adamın, ocaklardan kaçan amelelerle gizli ilişkilerinin olduğunu söylüyorlar."

"Ocaklardan kaçan bir yığın amele var," dedi istihbaratçı. "Bu kaçak amelelerin de şu veya bu şekilde ilişki kurduğu bir yığın insan var. Bu adamların sorgulama işlemlerini bugün bitirelim. Yarın müddeiumumiliğe sevk edelim. Müddeiumumi, muhtemelen hepsini serbest bırakır. Yardımlaşma sandığını da yasaklar. Bu tip kuruluşlar amelenin sendikalaşmasına yol açacağı için tehlikelidir. Sendika kurmak, zaten kanunen yasaktır."

Şimdiye kadar sarf ettiği gayretlerin boşa gittiğini, hükmedecek ve kendisini kanıtlayacak ciddi bir işin kalmadığını düşünen Çil Yüzlü:

"Bunların içinde kesinlikle yıkıcılar vardır. İyi sorgulamamız, onları açığa çıkarmamız lazım. Bunu yapmazsak ilerde daha büyük belalarla, daha büyük yıkıcılarla karşılaşırız."

"Ona bakarsan herkes yıkıcıdır bu dünyada. Herkes hürriyet istiyor. Ne kadar değişik görüş varsa o kadar çok hürriyet isteği var demektir." Çil Yüzlü'yü, "Beni yanlış anlama" dercesine süzdü. Onun kaba bir insan olmasına rağmen, duygusal tahminler ve öngörülerle örülmüş gizli bir dünyaya sahip olduğu kanısındaydı. "İnsanı harekete geçiren şey de zaten onun sonu gelmez istekleridir."

"Doğrudur," diye mırıldandı Çil Yüzlü. "İnsan her zaman ister. İnsana güvenilmez. Ben, istemeyen insan görmedim. İsteyen her insandan da nefret ettim. İstemek, yıkmanın ilk adımıdır. İnsan dürüst değil. İnsan kendini, gördüğü her renge, her biçime kolayca uyduran bir mahluktur. Bir devlet, "Bu benim kendi insanımdır, zarar gelmez," dedi mi baltayı taşa vurur. İnsanın yularını gevşek tutan devletler yıkıldılar."

"İnsanı kavramayan devletler yıkıldılar."

"Benim demek istediğim de odur zaten. İnsan bir başına bırakılmaya gelmez güdülmeye muhtaç bir mahluktur. Akıllı devlet, binasını insan üstüne kurmaz. Binayı ha buz üstüne kurmuşsun ha insan. Aynı şeydir."

KÖPEĞİN İYİSİ LEŞ BAŞINDA İNSANIN İYİSİ DE İŞ BAŞINDA BELLİ OLUR

Bir kötü ruh çıktı, karıncanın
kursağına giden nimeti yedi;
dünyanın sağıncını sağlığını
yedi.

Yağmurun kamçıladığı sisli deniz, Sovyet Ordusu'na ait iki cesedi, süre süre kıyıya atmıştı. Yükselen dalgaların kırıldığı yerler, şimşek aydınlığında, balık sırtı gibi parlıyordu. Havadaki anafor, çığlıkları ve kanatlarıyla kırmaya çalışarak cesetlerin üstünde uçuşup duran martı kafilesi, karanlıkla birlikte kıyıya sığınmıştı. Askerlerin kolları arkadan iple bağlıydı. Ayrıca, birbirlerine boyunlarından birkaç karış uzunluğunda, kalın bir gemici halatıyla bağlanmışlardı. Şlamlı, ıslak kumlara, hafifçe gömülen cesetler, dalgaların gücüyle bir ileri bir geri yaylanıp duruyordu. Sarışın ve sıska olan askerin boynunda, cama gömülmüş, küçük bir kız çocuğunun resmi vardı. Kumları uğul uğul kaynatarak gelen dalgalar, askerin saçlarını yayıyor; cam kolyeyi, şimşek aydınlığında altın bir külçe gibi parlayan bu saçlara doğru savurup atıyordu. Diğer asker, sarışının aksine, çam yarması gibiydi. Şakağındaki kurşun yarası, tuzlu deniz suyunun etkisiyle hafif açılarak morarmıştı. Çorapsız sağ ayağında, bağları sıkıca bağlanmış, kocaman bir postal vardı, sol ayağı çıplaktı.

Şafağa doğru denizin kabaran öfkesi, cesetleri biraz daha itekledi kuru kumlara doğru. Sisle birlikte keskin bir balık ve yosun kokusu çöktü kumsala. Kömür taşıyan lokomotiflerin tiz düdükleri,

martı çığlıklarına, dalga ve motor homurtularına karıştı. Sisi, çoğalan kuş cik cikleri ve güneşin doğuşu izledi. Deniz sakinleşmeye, sis dağılmaya başladı. Turna katarları belirdi gökyüzünde. Entarisini, çöplüklerden bulduğu çuval parçalarıyla yapan, çıplak ayaklı bir kadın, cesetleri görünce durdu. Gökyüzüne, denize ve erguvani renklerle gülümseyen ufuk çizgisine baktı korkuyla. Sonra, güç almak için, on iki örgü halinde kalçalarına kadar inen saçlarına ve örgülerin uçlarına bağladığı küçük nazar boncuklarına dokundu. Cesetleri görmeden önce, karıncanın kursağına giren nimetle, insanın kursağına giren nimetin aynı ruha sahip olup olmadığını düşünüyordu. Cesetleri görünce insanın kursağına giren her lokma nimette bir damla kanın olduğunu düşünmeye başladı. Çekingen, titrek adımlarla cesetlere doğru yaklaştı. Daha ilk bakışta, cesetlerin Zonguldak'a değil, deniz ötesine ait olduğunu anladı. İyilik etme arzusundan kaynaklanan, kimliksiz, gizli bir duygu, karakola haber verme arzusunu bastırdı. Eğildi, gökyüzüne dipsiz ve alabildiğine çaresiz bir ışıltıyla bakan sarışın askerin gözkapaklarını aşağı indirdi. Kolye camının içinden bakan çocukla göz göze geldi. Sezgi gücü canlandı. Çocuğun bakışlarına, usançla mayalanmış, umutsuz bir beklentinin egemen olduğunu sandı. Dikkatini diğer askere, çam yarmasına yöneltti. Askerin yüzü kuma gömülmüştü. Gemici halatını, sarışının boynundan açmaya çabaladı. İnsanı insana yaklaştıran ve insandan uzaklaştıran garip duygular içindeydi. Halatı açtı. Cesedi yüzükoyun yatırdı, bu sefer de bileklerini açmaya koyuldu. Düğümü çözemedi. Bıçak da yoktu. Çevresine bakınırken uzaktan iki kişinin gelmekte olduğunu gördü. Gelenler, dün akşam serbest bırakılan Hurşit'le Abbas'tı. İşbaşı yapmak için Kozlu'ya gidiyorlardı. Madenciler merakla yaklaştıklarında, kadın ayağa kalktı.

"Burda, dalgaların sahile vurduğu iki ölü var. İkisinin de ellerini arkadan bağlamışlar. Bıçağınız var mı?"

Abbas, polisten yeni çıkmış olmanın verdiği korkuyla cesetlere ve cesetlerle birlikte bir ceset olarak geldiğini ve sonra da dirilip ayağa kalktığını sandığı kadına dikti bakışlarını. Bıçak olmadığını bildiği halde ceplerini yokladı.

"Bende yok, sende var mı Hurşit?"

Hurşit, kadının, insanı sevecenlikle saran bakışlarındaki tatlı gizem ile cesetler arasında şaşkınlaşmıştı. Elini gayriihtiyari bir ruh haliyle cebine soktu. Sapı beyaz kemikten, kapalı bir bıçak çıkardı. Bıçağı kadına uzatırken:

"Bu cesetleri polise bildirsen daha iyi olmaz mı?" dedi.

"Kollarını çözmem lazım, ben çözmezsem polis çözmez."

Cesetleri tüm ayrıntılarıyla süzen Abbas:

"Bu adamın boynundaki gümüş zinciri al," dedi. "Sen almazsan, polis alır."

Kadın, elini uzattı, zincirdeki çocuk resmini göstererek:

"Bu bunun çocuğudur," diye mırıldandı. "Bu çocuk, babası öldürülürken onu terk etmemiş. Koca deryayı, babasıyla beraber katetmiş, gelmiş bize sığınmış. Ben bu çocuğu babasından ayırmam."

Hurşit, kadının çıplak arzusunda sakin sakin ışıldayan duyarlılığına, gönencine, safiyane iyilik duygusuna ve bu duygunun hüzne dönüşmüş haline hayranlıkla baktı. Kadın bileklerdeki ipleri dikkatlice kesti.

"Gövdeleri örene dönmüş," diye mırıldandı. "Bu örkle de boyunlarını birbirlerine bağlamışlardı. İnsanın sağır sıçan kadar değeri kalmadı. Bir kötü, sakarcıklı ruh çıktı, karıncanın kursağına giden nimeti yedi, dünyanın sağıncını sağlığını yedi. Ben bunları tek tek sallasırt etsem, karakola götürsem. Karakol da uzak."

"Öyle yapma, git jandarmaya haber ver," dedi Hurşit.

Ses, büyülemiş gibi kafasını kaldırdı kadının. Duruşuna, ilgisine ve gözlerinin içine ilgiyle baktı. Kendini kanıtlama çabalarından kurtulmuş ve toprak gibi sakinleşmiş insanlara özgü bir enginlikle gülümsedi. İçi açıldı. O anda, dış dünyanın, insanı kuşatan anlamsız kargaşasından, dayatıcı, soğuk ve ürkütücü gücünden kaçıp kendi içindeki sıcak melankoliye sığınma ve orada yıllardır aradığı böyle bir gençle iç içe yaşama isteği uyandı içinde.

"Adın ne senin?"

"Hurşit. Ya senin?"

"Nafiye... Arkadaşının adı ne?"

"Abbas."

Başını çevirip Abbas'a baktı Nafiye. Cesetler Abbas'a, su patlamasında ölen ve madenden yer üstüne çıkarılıp yan yana dizilen, şişmiş, mor madencileri anımsatmıştı.

"Ben seni şimdiye kadar hiç görmedim." dedi Hurşit. "Zonguldak'a yeni mi geldin yoksa?"

Hurşit'in merakını, yüzüne yayılan gizli bir sevinçle karşıladı kadın.

"Zonguldak büyük şehir. Biz geleli yirmi sene oldu. Ben o zaman on yaşındaydım."

"Nerden geldiniz," diye sordu Abbas.

"Yanya'dan geldik, Yunanistan'dan... Bir yığın Çingene'yle beraber. Aksakallı bir dedem vardı, Çulluk Ali. Bacımı kucağına almış, beni de sırtına. Ben o zaman hastaymışım. Kör Rıza'nın yardımıyla, İkinci Makas'ın orda bir viraneye yerleştik. Dedem virane derdi oraya. Ben on beş yaşındayken dedem öldü. Bacımı ben büyüttüm. Beycuma'dan İmansız Bekir'in oğlu Alattin'e kaçtı. Ben yalnız kaldım."

Hurşit'le Abbas, Çingenelerin reisi Kör Rıza'nın adını da duyunca Nafiye'nin Çingene olabileceğini düşündüler aynı anda. Kadının sabah aydınlığında büyüyen gözleri, burunlarını duru sulara gömen, susamış körpe ceylanların bir çift cam parçası gibi parlayan gözlerini anımsatıyordu Hurşit'e. Abbas'ın ilgisi, kadının yüzündeki masumiyete yönelmişti. Bu kadın gerçekten Çingene miydi? Kadının, ucu kalkık, biçimli burnunu, geniş, etli dudaklarını ve yüzüne geyik ürkekliği veren çatallı çenesini dikkatle süzdü. Çingenelere özgü o şen şakrak esintiyi aradı, bulamadı. Çevresindeki canlıların sorunlarıyla uğraşmaktan kendisine vakit ayıramayan bir insan hali vardı kadında. Babası Neşat'ın, gördüğü her güzel kadın için söylediği söz çınladı kulaklarında: "Her erkeğin azabına kezzabına dayanır, dibi sağlam bir karıdır." Hurşit o an, "Bu kadın Gürcü mü yoksa?" diye düşündü.

"Sen Gürcü müsün?"

Hayatı boyunca birçok insan, kendisini ya Gürcü'ye, ya Abhaz'a ya da Balkan göçmenlerine benzetmişti. Gözkapaklarını indirdi, "Söylesem, bunların da davranışları değişecek," diye düşündü. "Çingene'yim," diye mırıldandı.

Söyleyişteki çekingen, ezik hava ve kendini anlatma ihtiyacı duymayan insanlara özgü o doğal sıradanlık Hurşit'i etkiledi.

"Babam, en güzel kadınların Çingenelerde olduğunu söylerdi de inanmazdım."

Abbas, Hurşit'in bu sözü, kadını itiraf etmek zorunda bıraktığı kimlikle barıştırmak için söylediğini düşündü. Yan yana yatan askerlere baktı. Kendisini onlardan birinin yerine koydu ve ürperdi. Hiçbirinin hüsnühal kâğıdı yoktu. Cesetlerin başucunda, cesetleri ilgilendirmeyen bu tip sohbetlerin yapılması doğru muydu? Derin bir iç çekişle:

"Bizim gitmemiz lazım Hurşit, gecikirsek kötü olur," dedi.

Gitmelerini istemiyormuşçasına, kafasını dikeltti kadın:

"Yolculuk nereye?"

"Kozlu'ya," diye mırıldandı Hurşit. "Biz madenciyiz."

"Gördüğünüz, konuştuğunuz insanları unutmayın. Ben de onlardan biriyim. Buralada gezinirim. Ekmeğim azaldı mı hamallık yaparım. Küfemi sırtıma alır, belediyenin önünde beklerim. Kimi zaman da pazar yerinde beklerim. Kaldığım ev, Mithat Paşa Mahallesi'ndedir. İkinci Makas'ta, küçük bir evdir. Önünde karayemiş, taflan ağaçları var."

Kadının ilgisi, delikanlıların bakışlarını büyüttü.

"Sen de bizi unutma," diyerek tokalaşmak için elini uzattı Hurşit. Kadın, kalabalık, külliyetli bir duygu gücüyle elini sıktı delikanlının. Sonra döndü, Abbas'a yöneltti ilgisini. Abbas, sabah güneşinde su lüleleri gibi ışıldayan saçlarına, ağcarak perçemine ve gülümseyişine baktı kadının; aklının durulduğunu, endişe ve gönül darlığından kurtulduğunu hisseder gibi oldu.

"Trenle gitmediğimiz iyi oldu," dedi, Hurşit, Nafiye'den ayrılıp yola koyulduklarında "Yoksa bu kadınla tanışamazdık."

"Ben bunu pazar yerinde, çarşıda, belediyenin önünde çok görmüşüm. Çingene çocuklarına yardım eden bir kadın."

"Kim ne derse desin, güzel bir kadın. İnsanın gönlüne rahmet yağdıran bir kadın. Döndüğümüzde bulalım bu kadını, konuşalım."

Madene kadar kadını konuştular. Madene vardıklarında, münavebe günüyle karşılaştılar. Polisten çıkmış olmanın şaşkınlığıyla kalabalığa doğru yaklaştılar. Köylerine dönecek olan madencilerle köylerinden çalışmaya gelen madencilerin oluşturdukları uğultulu kalabalığa daldıklarında rahatlar gibi oldular. Tertip yerlerini öğrenmek için gelenler, yazıhanelerin önünde, giriş kapılarında toplanmışlardı. Hurşit'le Abbas, kafalarını, ayaklarının iradesine teslim ederek gezinmeye başladılar. Kirli çamaşırlarını, kömür tozlarına belenmiş eşyalarını, gitme heyecanıyla toplayanlar, yatakhanede ranza arayanlar, dolap bölmelerini alelacele kapanlar, küfredenler, arkadaşlarını soranlar, lamba dairesine koşanlar arasında şöyle bir dolaşıp aylıkların dağıtıldığı tediye binasına doğru gittiler. Duvarın dibinde, oğlu madenden firar ettiği için gelini rehin alınan, göğsü çektiği acılara doğru göçmüş, yaşlı bir kadın ağlıyordu. Derdini, bir hafta Kozlu'da kalacağı söylenen Genel Müdür İhsan Soyak'a anlatmaya gelmişti ama bir türlü ulaşamıyordu. Kadının önünden geçip tediye binasına yaklaştılar.

"Bizim de paralarımızı alıp gitmemiz lazım."

"Vermezler," dedi Abbas. "Bu tahıl bitleri bize ahret soruları sorarlar. İşten alınıp götürülmemizin sebebini de hayra yormazlar."

"Vedat Gül'e anlatırız. Polis bizi bir iş için çağırdı deriz."

"Tam da buldun adamını haa. Tüy değiştirmiş tülek kuşu kırk günlük yoldan tanır o."

Tediye binasının önünü, aylıklarını almaya gelen işçiler, alacaklı esnaflar; iaşe, katır ve direk tüccarları, faizciler, camilere ve hayır kurumlarına bağış toplamaya gelen insanlar almışlardı. Kalabalığın içinde ve az ötesinde, yere serili bezler üzerinde pılı pırtı pazarlayan işportacılar, seyyar köfteciler, dilenciler, tütün ve pelür kâğıdı satan pejmürde çocuklar bağırıp duruyorlardı. Hurşit, Cuma'yı, yaptığı kazma, kürek ve bıçakları satmak için eşeğine

yükleyip Kozlu'ya getiren ve Göbek Atan Ethem Baba'nın soyundan geldiğini iddia eden Zonguldak'ın babacan Çingenelerinden Gurbet ile konuşurken buldu. Cuma ilkin Hurşit'i sonra da Abbas'ı kucakladı. Tek gözüyle tepeden tırnağa süzdü her ikisini de. Peş peşe sorular sorup merakını giderdikten sonra yutkundu:

"İlkin kaçtınız, döndünüz dolaştınız, sonunda gene buraya geldiniz. İşinize başladınız, bir zaman çalıştınız, bu sefer de jandarma götürdü; buranın gücü sizi çekti, gene geldiniz. Boşuna demeyişler, it linge gider, deve lönge gider, ikisi de sonunda konak yerine varır."

"Şimdi bize para vermezler mi dersin," dedi Abbas.

"Vermezler," diye kör gözünü kaşıdı. Az ötede, melül mahzun duran Çingene kadınla ve kadının satmak için getirdiği taştan yapılma sacın üzerinde oturan çocuğuyla göz göze geldi. Cuma, çocuğun, geldiğinden beri kendisini dikkatle izlediğini ve onun da herkes gibi sağlam gözüne değil, kör gözüne baktığını düşündü. "Siz, en iyisi gidin, geldiğinizi Mansur Çavuş'a söyleyin. Yüreğinde insan sevgisi olan tek adam odur. Benim dua etmekten başka size bir faydam olmaz. Allah kısmet ederse biraz sonra Zonguldak'a gidecem."

Cuma'dan ayrılıp Mansur Çavuş'u aramaya çıktılar. Başmühendisin odasından çıkarken buldular onu. Durumu dinleyen çavuş:

"Siz karakolluk olmuşsunuz, bu beni aşar," dedi. "Gelin bakalım, memurlara anlatın derdinizi."

Mansur Çavuş'la delikanlılar, kapısından daktilo takırtılarının ve sigara dumanlarının boğum boğum çıktığı, İş Mükellefiyeti Müdürlüğü'ne bağlı memurların odasına girdiler. Girmeleriyle çıkmaları bir oldu. Olayı önceden bilen memurlar, Mansur Çavuş'a, sandık kuran ve poliste sorguya çekilen şüphelilerin, kaçak amele muamelesine tabi tutulmalarını ve onlara mükellefiyetin ne olduğunun anlatılmasını, kesin bir dille buyurmuşlardı.

"Üzgünüm delikanlılar," diye mırıldandı Mansur Çavuş. "Sizi yeni getirilen kaçakların arasına katmak zorundayım."

"Ama biz kaçmadık ki Mansur Emmi," dedi Hurşit. "İş başındayken alıp jandarmaya teslim ettiler bizi."

"Polis bizi serbest bıraktı," diye destekledi Abbas. "Kaçmak isteseydik kendi ayaklarımızla buraya gelmezdik."

"Doğru, ikiniz de haklısınız. Kaçmadınız, kaçmadınız amma, mükellefiyetteyiz. Ağnasanız da çağnasanız da kimseye derdinizi anlatamazsınız. Gene şükredin ki Tahkimat Kumandanlığı emrinde, sizi diyar diyar sürmediler; yolda belde çalışa çalışa canınız çıkardı, mezarınız bulunmazdı. Şükredin, kendi yüreğinize dayanın. Yüreğiniz temizse en mecalsiz anlarınızda bile size gücünü verir o yürek, rahmetinden mahrum bırakmaz sizi."

Mansur Çavuş, delikanlıları, eskiden depo olarak kullanılan tahta bir barakaya götürdü. Barakanın yanında, firari madencileri yakalamak için kurulan Tahkimat Kumandanlığı'na bağlı, özel üniformalı, atlı jandarmalarla kollarından birbirlerine kendirlerle bağlı firari madenciler bekliyordu. Madenciler, karılarının rehin alınması üzerine, iki gün önce Beycuma'da teslim olmuş, birbirlerine kollarından kendirlerle bağlanarak Sapça, Kırat Dağları üzerinden yayan getirilmişlerdi. Barakadan dayak sesleri, bağırtılar, yalvarmalar, itiraflar, inkârlar geliyordu. Mansur Çavuş, iki madenciyi, barakanın giriş kapısında, disiplin ya da tımar ekibiyle konuşan, Hacı Bayram'a teslim ederken:

"Bunlar işbaşı yapacaklar Bayram," dedi, "Muameleyi ona göre ayarlayın."

Hurşit'le Abbas, son cümleyi duyunca sevindiler. Bu, ellerin ve ayakların dayak dışı kalması, madencinin dayaktan sonra çalışacak durumda olması demekti. Mansur Çavuş, Hacı Bayram'ın kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra çekip gitti.

"Geçin içeri," diye buyurdu Hacı Bayram.

Endişe ve kuşku sağanağının ağırlaştırdığı bir ruh haliyle barakaya girdiler. Kapıya yakın bir yerde, elleri arkadan bağlı iki madenciyi yüzükoyun, yan yana yatırmışlardı. Her birinin sırtında, içi kömür tozu dolu birer çuval vardı. Uzunca olanı, kazılan kömürü yirmi yıldır, ayaklardan tırkalarla oluklara çeken, tırkacı Hakkı'ydı. "Şurada uzanıp on dakika kestireyim," derken yakalanmıştı. Yanındaki ise deli Galip'ti. Hava pervanelerini elle çevirirken, boş bulunup Genel Müdür İhsan Soyak'ın Allah'ına küfretmiş, bunu da

oradan tesadüfen geçmekte olan Malzeme Servisi Şefi Feyzi Bey duymuş, gidip gereken yerlere iletmişti. Hurşit, falakanın patlattığı, kanlanmış mor tabanlarını görünce durdu. Adamların başucunda duran sopalıyla göz göze geldi.

"Durmayın, ilerleyin," diye emretti, arkadan gelen Hacı Bayram. "Gidin şu köşede bekleyin."

Köşe diye işaret ettiği yer, barakanın öbür ucuydu. Hurşit'le Abbas, baraka duvarına abanarak omuz omuza bekleyen üç kişiye doğru yaklaştılar. Hurşit, ortada duran ve kendisine gülümseyen, goril cüsseli madenciyi, Kandilci Hasan'a benzetti. Adamın sol yanağı ve sol gözü, arı sokmuşçasına şişmişti. Yüzünde, acılarını severek mesken edinmiş olmanın verdiği bir rahatlık vardı. Amca oğulları yaklaştıkça, adamın gülümseyişi büyüdü, sol gözü iyice kapandı, sağ elini kaldırdı, doğurduğu ilk çocuğunu ilk kez emziren bir ana şefkatiyle saçlarını okşadı Hurşit'in. Hurşit, adamın sağ gözünde özden ışıldayan ve insana yaşam aşkı veren ateşe baktı. Adam, ateşin içinden fısıldarcasına:

"Ekmeğini yediğin hamur teknesine sen de mi işedin, pirim?" dedi.

"İşemedik ama bizi işemişe saydılar."

Tam bu sırada iki yardımcısıyla barakaya giren Kel Hamdi:

"Konuşmayın it oğlu itler!" diye bağırdı.

Hurşit'le Abbas, Kandilci Hasan'ın yanı başında, sölpüyüp sarkmış gibi duran ve ikide bir pıskıran Kazmacı Partal Veli'nin yanına geçip dikeldiler. Partal Veli, arkadaşı Muhittin'in gittiği ve ballandıra ballandıra anlattığı müstehcen abanoz hikâyelerini dinlerken ateşlenmiş, kazmasını bırakarak boş bir höyüke geçmiş ve orada, hem de kendi lambasının ışığı altında otuzbir çekerken yakalanmıştı. Birinci fasıl dayaktan sonra çenesi gevşemiş, hiç gereği yokken arkadaşı Muhittin'i de ele vermişti. Kandilci Hasan'ın sağında, güçlükle ayakta duran Muhittin, içine doğru, sezdirmeden ağlıyordu.

Kel Hamdi, bir ara dışarı çıktı, dayakçılardan Sadi ile Hafız'ı yanına alarak geldi, Partal Veli'nin karşısına dikildi. Hamdi'yi tepeden tırnağa süzen Kandilci Hasan:

"Bana ne kadar dayak atacaksanız atın da işime mi dönecem, evime mi, bir an evvel belli olsun," dedi.

"Sen sus," diye ikaz etti Kel Hamdi. "Sen aslında mahpushaneliksin. Ameleye ihtiyaç olduğu için işbaşı yapacaksın ama sopaların senden alacağı var. Sopalara olan borcunu ödemen lazım."

"Ben borcuma sadık bir adamım, öderim."

Duymazlıktan geldi Kel Hamdi. Sürekli dayak yediği için dayağı içselleştiren, dayaktan korkmayan bir adamdı Kandilci Hasan. Hiçbir çavuş, onunla çene yarışını göze alamazdı.

"Veli'yi yatırın, kalan son borcunu versin de işinin başına dönsün."

Sadi ile Hafız, Kel Hamdi'nin buyruğu üzerine, Partal Veli'yi kollarından çekip hemen oracıkta yüzükoyun yatırdılar. Hacı Bayram da geldi. Partal'ın tabanlarına baktı.

"Falakaya yatırsaydınız."

"Bu sabah falakaya yatırıldı," dedi Kel Hamdi. "Bir daha yatırırsak, tabanları perem perem olur, işbaşı yapamaz."

Konuşmaları kemal-i şefkat ve muhabbetle dinleyen Kandilci Hasan:

"Borcunu fazlasıyla ödedi," dedi. "En iyisi kaldırın götürün, işinden olmasın."

"Sen sus, işimize karışma!" diye çıkıştı Hacı Bayram. "Kıçını çubuklarla morartın. Sırtına da vurun."

Sadi ile Hafız, Partal'ın pantolonunu ve gömleğini kaşla göz arasında çıkardılar. Kalçalarını ve sırtını kızılcık sopalarıyla dövmeye başladılar. Sırtlarında kömür tozu dolu torbalarla kapının yanında yüzükoyun yatan iki madenci, kafalarını hafif kaldırıp Veli'nin bağırtılarını seyre koyuldular. Veli'nin kalçası ve sırtı, kızılcık çubuklarının kan sağılmış izleriyle doldu. Abbas, yalnızlığını, zerreciklerinde duyumsayarak kendi içine çekildi. Hurşit, biraz sonra kendi kalçasının ve sırtının da aynı kaderi paylaşacağını aklından geçirdi. Muhittin, kulaklarını elleriyle kapatarak olduğu yerde çömeldi. Dayak altında bağıran insanın pişmemiş, çiğ bir insan olduğu sonucuna vardı. Vuruşlar devam ediyordu. Hacı

Bayram, dışarıda dövülme sırasını bekleyen madencilerin olduğunu anımsadı birden. İki dayakçı daha getirmek için barakadan çıktı. Partal'ın dermanı kesilmiş gibiydi. Aslan ağırışını andıran seslerin yerini, kanadı kırık inleyişler almıştı. Kel Hamdi, vuruşları durdurmuyordu bir türlü. Diz kapağındaki derin sızıyı, aşık kemiğinin çatlamasına yoran Kandilci, her bağırtının bu çatlağı genişlettiğini düşünüyordu. Birden, derinlerden gelen güçlü bir acıma duygusuyla:

"Yaradanın yarattığı bir sik için bir kul bu kadar dövülmez," diye çıkıştı.

İşaret parmağını dudaklarına götürerek, "Sus konuşma," dedi Kel Hamdi.

"Tamam, susayım da yani demek istediğim bir otuzbire değmez bu kadar dayak. Dayağın ciddiyetine yakışmaz. Bunun devlete de bir faydası olmaz. Yaradanın zoruna gider."

Kel Hamdi hızlı bir dönüşle, "Sus dedim sana," diyerek bir çubuk indirdi kafasına Kandilci Hasan'ın. "Yaradan senin gibi zağanosları yarattı, ortaya saldı, sonra da tövbe estağfurullah, kenara çekildi; bütün iş, bizim sırtımızda kaldı."

Hurşit, çubuğu kafasına yiyince gülümseyişi artan Kandilci Hasan'a acıdı. Birden Kandilci'nin bir zamanlar burnunun, doğan gagasını andırmasından dolayı Yaraşlılı Laz Nazif'in, kırık bir kazma sapıyla kafasına öfkeyle vurup zağanos lakabını takmasına da böyle gülümsediğini anımsadı.

"Kaldırın," diye emretti Kel Hamdi. "Muhiddin'i yatırın. Ocakta ameleye kerhane hikâyeleri anlatmanın ne olduğunu da şimdi biz anlatalım ona."

Muhittin, Veli'nin kalktığı yere kendiliğinden geldi. Belden yukarı soyundu, katır gübresiyle, dayak altında bayılanların yüzlerine ve gövdelerine döktükleri suyun karışımından oluşan pisliğe sırtüstü uzandı. Hikâyecinin bu basiretli ve cesur davranışı, Kel Hamdi'yi şaşırttı. Düşüncesini, bağırdığı zaman oluşturan ve beklenmedik şeylere bazen hayran kalan Çavuş, Muhittin'in gözlerinin içine baktı. Gökyüzüne bakan yaralı bir serçe canlandı gözlerinin önünde.

"Aferin Muhittin," dedi. "Buna ben cesaret derim, zalimi zebun eden has cesaret derim buna ben. Bir serçe kadar gücün yok ama insanı korkutan bir cesaretin var. Arap tavşanı gibi korkan insanlara ibret olsun senin bu cesaretin. Şimdi sana atacağımız dayakları ses çıkarmadan sinene çekersen insan derim sana. İnsan bile demem, ermiş derim, veli derim."

"Benim bildiğim Muhittin bir deryadır," diye çıkıştı Kandilci. "Sopaları yağmur gibi de yağdırsanız çalkalanmaz, ingildemez. Ses çıkarmayayım derken arkanı gevşetme, sıkı tut. Haydi deryam benim."

Kandilci'nin çıkışıyla Muhittin canlandı, cesaretinin ve gücünün farkına varır gibi oldu. Kafasını hafif kaldırdı, titrek bir sesle:

"Ben bir derya olmasam da deryaya düşmüş bir insanım," dedi. "Bütün dayakları sineme çekecem. Deryaya düşenin yağmurdan pervası olmaz."

Muhittin'i, ayak bileklerinden bir değneğe bağlayıp falakaya çektiler. Hurşit'in bakışları, Kel Hamdi'nin elinde tabanlara inip inip kalkan falaka çubuğundaydı. Muhittin'den ses çıkmıyordu. Dilinin ucunu, dişlerinin arasında sıkıştırdığı için ağzının kenarından çenesine kan sızıyordu. Falaka altındaki madencilerin yalvarışlarına alışan Kel Hamdi'nin bakışları, Muhittin'in bakışlarına abanmıştı. Yenilgi psikozu içine girmiş gibi bir hali vardı. Kendi arzularını, hırslarını yoğun bir şekilde yaşadığı için, kurbanının iç zenginliğini, açmazlarını, acılarını duyumsayamıyordu.

"Tabanları patladı, bu çalışamaz."

"Sus," diye bağırdı Sadi'ye, Kel Hamdi. "Senin görevin boyunduruğu tutmaktır, akıl vermek değil."

İş Mükellefiyeti Müdürlüğü'ne bağlı görevliler, üç kaçağı daha soktular barakaya. Hacı Bayram, işlerin hızlandırılması, dayaktan geçirilenlerin bir an önce ocaklara indirilmesi arzusuyla Kel Hamdi'nin yanına geldi. Parçalanmış tabanları görünce öfkesi kabardı:

"Ne bu hal yahu! Bu ameleyi şimdi ocağa indirsek ayakta durabilir mi? Dursa bile çalışabilir mi?"

Alnının terini kolunun yeniyle silen Hamdi Çavuş, falaka çubuğunu Muhittin'in göğsüne doğru atarken:

"Kaldırın," dedi. "Bunun çalışacağı ayakta zaten yan yatmadan, uzanmadan hiçbir amele çalışamaz. Tırkacı değil ki ayaklarını kullansın."

"Ne olursa olsun canım, falakaya yatırılan amelenin tabanlarını patlatmayın. Zaten falakanın hükmü, tabanların uyuşmasına kadardır. Tabanlar uyuştu mu, patladı mı amele acı duymaz. Acı duymayınca da falakanın bir faydası olmaz. Falakanın vadesini uzatmak istediniz mi ara verin, yürütün, tabanlara toplanan kara kanın dağılmasına fırsat verin."

Muhittin yekindi, kalkamadı. Bunun üzerine iki görevli, hikâyeciyi, has dayakçılardan Trabzonlu Ruşen'in sırtına yüklediler. Ruşen, dimdik, zebella cüssesiyle ağzındaki sakızı şişirip patlatarak hareket etti. Madenciler, Ruşen'in ağzındaki sakıza dikkat ediyorlardı genellikle, birinin karşısına geçip sakızı şişirerek patlatması, onu kesinlikle döveceği anlamına geliyordu. Ruşen barakadan dışarı çıkarken Kel Hamdi arkadan:

"Lamba dairesine uğramayı unutma, lambasını al," diye bağırdı. "Sonra da çalıştığı ayağa götür, işbaşı yapsın! Fazla oyalanma, hemen gel!"

Hacı Bayram, Hurşit'i, Abbas'ı ve Kandilci'yi tepeden tırnağa süzerken esnedi, attığı dayaklara saygı duyan ve tüm bu olup bitenleri gerçeğin aklı olarak algılayan arkadaşı Kel Hamdi'ye yaklaştı, bu kez yumuşak bir tonla:

"Bunları da bir an evvel aradan çıkarsan iyi olacak, sırada çok adam var," dedi.

Kel Hamdi, bakışlarını Kandilci Hasan'a çevirdi. Kandilci'nin donu olmadığı için maslahatının bir bölümü, giydiği dar paçalı poturun yırtığından dışarı bakıyordu.

"Şu rezilin düştüğü hallere bak," diye homurdandı. "Her tarafı dökülüyor. Bütün malları meydanda. Buna dayak atsam ne olur, atmasam ne olur. Ben kendimi bildim bileli buna dayak atarım. Ben yoruldum, bu yorulmadı. Dayaktan hoşlanır hale geldi. Bana reva mı bu?"

"Bu seferki kabahati neydi bu herifin?"

"Cigarasını yakmak için depodan bir kutu kibrit çalmış."

Kandilci, keyifle gülümsedi:

"Gön ambarından bir sırım çalmışım."

"Suçunu küçültme," dedi Hacı Bayram. "Sırımı yiye yiye göne dadanırsın. Zıpkandaki o yırtığı da kapat, ayıptır."

"Haydi Hasan, git lambanı al, işinin başına dön," diye buyurdu Kel Hamdi.

Rüşvet yedirip kurtulmuş gibi bir ruh hali içine girdi Kandilci. Hurşit'le Abbas'ın karşısında ezilmiş, küçülmüş hissetti kendini.

"Şimdi ben bir vardiya dayak daha yemeden gidersem bu arkadaşlara haksızlık etmiş olurum. Kömür çeken şimendifere kaçak bindiğimi de unuttunuz. En iyisi ben buraya yatayım da bir vardiya dayak..."

"Ben sana dayak atmam, defol git, lambanı al, ocağa in!" diye bağırdı Kel Hamdi. "Sen alışmışsın dayağa. Seni aslında bizim, sürgün etmemiz lazım. Götürüp Tahkimat Kumandanlığı'na teslim etmemiz lazım."

Yediği dayakların sızısını kemiklerinde hisseden Kandilci, "Neyse, ben borcuma sadığım, sonra öderim," diyerek, hafif aksaya aksaya yürüdü. Barakadan adımını dışarı atarken başını çevirip arkaya baktı. Dayakçıların Hurşit'i sırtüstü yıktıklarını gördü. Barakadan beş on metre uzaklaştıktan sonra durdu, seslere kulak verdi. Falaka sopasından ses çıkıyor ama Hurşit'ten çıkmıyordu. Gökyüzüne baktı, lamba dairesine doğru yürürken:

"Köpeğin iyisi leş başında, insanın iyisi de iş başında belli olur," diye mırıldandı.

BELAMA YASLANIRIM
BU DÜNYAYA YASLANMAM

Acına sahip çıkmadıktan sonra, acı
çekmişsin çekmemişsin neye yarar.

Pencere, seher yelinin ışık ve tomurcuk yüklü soluğuyla hafifçe aralandı. Topraktaki sancıyı titizlikle izleyen, tiz bir horoz çığlığı düştü mahalleye. Çiy damlaları ışıdı. Taflanlara ve çitlembik ağaçlarına serçeler tünedi. Otlar, çiçekler canlandı. Açılgan gül mevsiminin burcu burcu tüten kokusu doldu odaya. Hurşit'in dikkati, yanı başında uyuyan karısının horlayışından serçe cik ciklerine kaydı. Sıtmadan titreyen kazmacıların, firarilerden oluşan amele taburlarının, ölen katırların, envai çeşit öksürüklerin, frengi belasının, sara ve astım nöbetlerinin, şifa almak için uğul uğul yeryüzüne, serçe cik ciklerine doğru çıktığını hayal etti. Yan odadan, her zaman olduğu gibi erken kalkan babası Cemal'le anasının sesleri geliyordu:

"Benden sevgi bekleme karı," diye homurdanıyordu Cemal. "Aşk meşk bekleme. Ben hayatımda aşk yemişini bir defa yedim. O da olgunken yemedim, hamken yedim. O günden beri de kendimi hep kanadı sınmış kuş gibi hissederim. Duygularımı bekletseydim, aşk yemişini olgunken yeseydim belki severdim seni."

"Biraz makbul konuş Cemal. Bana acı çektirme. Çok acı çekmiş bir kadınım."

"Acına sahip çıkmadıktan sonra, acı çekmişsin çekmemişsin, neye yarar."

Kadının sesini Hurşit, ölüm korkusu ve hiçleniş ile yaşam arzusu arasında çaresizce çırpınan, yaralı bir yüreğin sesi gibi algıladı. Yüreğinin derinliğinde uyuyan acıların depreştiğini hissetti. İçinden çıkılmaz, külfetli duyguların ağırlığı altından kalkmak istercesine yekinip sırtını döşekten kaldırdı, alnını dizlerine dayadı. Anasının, bakışlarına çocuk safiyeti veren, mahzun ve merakçıl yüzü, zekâsını titizlikle gizleyen o gizemli, sevecen hali canlandı gözlerinin önünde. Nafiye'yi anımsadı birden. Duygularının özgürleştiğini hisseder gibi oldu. Kendi içine doğru baktı; o âna kadar farkında olmadığı ürkütücü bir gerçekle, sessizce kaynayan bir insan kalabalığı, bir çelişkiler anaforuyla karşılaştı. Bu anaforun içinde hayal etti kendini. İnsanların kendisine, bir çöp parçasına baktıkları gibi baktıklarını ama içinde kaynayan bu ürkütücü gerçeği göremediklerini, görememek bir yana, sezinleyemediklerini anladı. Varlık ile yokluk sorununu, içinin daracık duygu köprüsünde iki inatçı keçi gibi kafa kafaya çatıştıran küçük insanlara özgü bir çaresizlikle iç çekti. Başını çevirdi, kuşların şakıyışlarını pencereden odaya sızdıran gün ışığına baktı. Işık ona, İmamın genç karısının, sessiz sessiz iç geçiren arzusunu, peçesinin ajurları arasına sıkışan, kocaman, ışıklı bakışlarını, elem ve edep duygusunu anımsattı.

Macide'yi uyandırmadan kalktı. Kulağı duvarın ötesinden gelen babasının sesinde, aklı ise sevgi ve sessizlik arayışındaydı. Yer altında ve yer üstünde, dur durak bilmez, bitip tükenmez, bu baş döndürücü çabalar, koşuşturmalar hercümercinin dışında, sakin bir kayanın dibinde, bir ağaç, bir parça gün ışığı ve birkaç çiçekle birlikte yaşamanın bir yolu yok muydu? İçinin güzelliğini yüzüne bire bir yansıtan ve hiç kimseden bir şey istemeyen bir insanla, içinden geldiği gibi konuşmanın bir yolu yok muydu? Çakşırını bacaklarına geçirdi. Eğildi, Ereğli Kömür İşletmeleri çalışanlarının alışveriş yapmaları için basılan özel jeton paraları yerden alıp cebine koydu. Yakasız, kara gömleğini ve yeleğini giydi; sokağa açılan kapıdan dışarı çıktı. Serçeler, cumbada güneşlenen bir çift gümüş kuyruk güvercinin parlamasıyla karayemiş ve taflanları terk etti.

Hurşit, duvarları içten ve dıştan sıvalı, beyaz kireç badanalı, kerpiç evlerin arasından geçip Uzun Mehmet Caddesi'ne yöneldi. Mahkûm işçileri getiren Tahkimat Taburu'nu izledi. Caddenin

kıyısında durdu, peşindeki kömür yüklü vagonlarla Üzülmez'den gelip iskeleye doğru yavaş yavaş giden şimendiferin geçişini bekledi. Katarın en son vagonuna üşüşen Çingene çocuklarının, yere kömür atışlarını ve sırtlarında küfelerle bir yerlerden çıkan bir başka çocuk grubunun, yerdeki kömürleri küfelerine dolduruşlarını seyre koyuldu. Şimendifer, boğum boğum dumanlar püskürterek, gelip geçti. Kömür tozlarının kararttığı caddeye ve kömür toplayan çocukların çıplak ayaklarına baktı Hurşit. Biraz sonra bu çocuklar, topladıkları kömürleri, tenekesini beş kuruşa satmak için küçük işyerlerine, atölyelere, lokantalara, kahvehanelere götürecekler ve bu alıcılardan birisi olan kunduracı Kambur Hasan Usta'nın her zaman söylediği:

"Ben haram mal almam, bu son olsun," sözüne de katıla katıla güleceklerdi.

Hurşit, kömür toplayan çocuklardan, çabuk olmalarını isteyen, torbalı, şaşı gözlü çocuğa doğru yaklaştı:

"Sen Nafiye'nin evini biliyor musun?" dedi.

Çocuk kuşkuyla ayağa kalktı, Balkaya'dan Karadeniz'deki balıkçı kayıklarına bakar gibi baktı Hurşit'e. Soru soran adamın, sivil giyimli bir bekçi olabileceğini aklından geçirdi, korktu.

"Sen bana bir şey yapmazsan ben seni Nafiye halanın evine götürürüm."

Çocuğun iri, zeytin karası bakışlarına ve sesine sinen korkuyu ânında sezinledi Hurşit; kendisini ocak çavuşuna, çocuğu da suçüstü yakalanmış bir küfeciye benzetti, babacan bir sesle:

"Korkma benden sana zarar gelmez," dedi.

"Zarar gelirse Nafiye halanın evini göstermem."

Çocuğun cesareti, hoşuna gitti Hurşit'in. Çocuk, yarıya kadar doldurduğu torbasını sırtlayıp, paytak paytak koşmaya başladı. Hurşit, adımlarını açarak çocuğu izlerken bir başka çocuk:

"Peşinde adam var Kıvırcık!" diye bağırdı.

Uyarıyı dikkate almayan Kıvırcık, İkinci Makas semtine yöneldi. Yürürken ikide bir dönüp arkasına bakıyordu. Kendisini izleyen adam eğer bekçiyse Nafiye'ye dolanıyor demekti. Ondan

kurtulmanın en iyi yolu, onu Nafiye'nin evine ekmekti. Çingene evlerini hızla geçti. Derme çatma bir evin önünde durdu, başını çevirip, evi sağ koluyla göstererek:

"Nafiye halanın evi budur," dedi.

Hurşit, komar çubuklarıyla yapılmış, samanlı örü balçığı ile sıvanıp kireçle badanalanmış evi şöyle bir süzdü. Baykuşların yuvalandıkları harabeler canlandı hayalinde. Sağdaki pencere, parçalanan, üst üste bindirilen çilek sepetleriyle kapatılmıştı. Soldaki pencerenin ise alttan yarısına kadar teneke çakılmıştı. Kapının tahtaları, düşmelerini engellemek için düzensiz bir şekilde ince çubuklarla tutturulmuştu. Çatının, teneke ve ziftli muşambasından akan yağmur suları, saçakları çökertmiş, duvar badanasını ise yer yer dökerek çürümüş kemik sarısına çevirmişti. Döküntü, pejmürde haline rağme ev, bahçesindeki çiçek savranlarının görünümü sayesinde dimdik ayakta duruyor, içindeki yaşamın gücünü, gösterişten uzak bir ruhla gülümsetebiliyordu.

Hurşit, ikircimli, utangaç adımlarla ön bahçeye, lavanta ve karanfille karışık hanımeli kokusuna girdi. Dal uçlarındaki pürenlere çokuşan, konup kalkan arıların arasından geçerek kapıya dayandı, iç labirentinden, çatışan ihtimallerinden sıyrılıp dikkatle dinledi evi. Mırıltı halinde, iki farklı ses duydu; dönmeyi düşündü, vazgeçti, hafifçe tıkırdattı kapıyı. Mırıltılar kesildi, ayak sesleri duyuldu. Gıcırdayarak ardına dek açıldı kapı. Nafiye'nin sevinç yüklü, tarifsiz şaşkınlığını buldu karşısında. Kadın, sokağa şöyle bir baktı:

"Son iki gece, düşümde hep seni gördüm," diyerek, kolundan tutup içeri aldı Hurşit'i. "Geleceğin içime doğu. Ha bugün, ha yarın çıkar gelir, dedim, kendi kendime. Gülfem'e de söyledim."

Beyazlamak için yüzüne üstübeç süren, kurt yüzlü, küçük gözlü bir kadın ayağa kalktı, oturduğu kerevetten. Nafiye'yi doğrularcasına gülümsedi. Kıvırcık saçlarını arkadan at kuyruğu şeklinde düğümlerken:

"Senin sözünü ettiğin Hurşit bu mu?" dedi.

"Gördün mü, gelecek dedim, geldi."

Hurşit, kadının çenesine kadar sarkan, ince, uzun burnuna; yüzeye değil, içe bakan ateş parçası gözlerine baktı sezdirmeden. Kadının ortadan yarılan ve çenesini görünmez hale getiren, büyük, biçimli dudakları ve gülünce içtenliğini açığa vuran gamzeleri, Hurşit'i tatlı çağrışımlarla doldurdu.

"Şanslısın Nafiye, evine ilk defa bir bekâr erkek geldi."

"Ben evliyim," dedi Hurşit.

"Evliysen niye geldin?"

"Misafirime kaba davranma Gülfem," diye, araya girdi Nafiye. "Ben insana evli mi, bekâr mı gözüyle bakmam. İnsan mı, değil mi ona bakarım."

"Sen onu külahıma anlat," dercesine hoş bir kahkaha attı Gülfem. Cinnet ve çıngı dolu kahkasına büyü katmak için kollarını havaya kaldırdı, parmaklarını şakırdata şakırdata oynamaya başladı, toprak zemin üzerinde.

Hurşit'i mahcup bir tebessümle süzen Nafiye:

"Aldırma, bu edepsiz oynağandır biraz," dedi.

"Oynasın, zararı yok," diye güldü Hurşit. Kerevete oturdu, oynayışta ortaya çıkan davranışların ruhu ile evdeki eşyaların ruhunu keyifle izlemeye, anlamaya koyuldu. Işıklı, ferah ve güleç bir ortama girmiş olmanın verdiği hazla arkaya yaslandı.

"Oynasın" ruhsatını alan Gülfem, hayatın dizginlenemez, arsız, kuralsız kıvraklığını kalçalarına yedirerek iyice hareketlendi; oyuna hâkimiyeti ve velfecri gibi dönen gözleri, içgüdüsel donanımı güçlü bir kadın olduğunu gösteriyordu. Oynaya oynaya evin köşesine yaklaştı, Nafiye'nin Ereğli Kömür İşletmeleri'ne ait hızarhanelerden, çuval çuval toplayıp üst üste yığdığı talaş yığınına, döne döne birkaç kalça vurdu.

"Onlar ne Nafiye?" dedi Hurşit, ilgisini kadının gözlerinin içine yedirerek.

"Odun talaşıdır, yağmurlu havalarda lokantalara, kahvelere, işyerlerine satarım, çamurlanmış girişlere, içerilere dökerler."

Gülfem, oyununu, talaş çuvallarına birkaç kalça daha vurduk-

tan sonra bitirdi. Kadın, insanın gizli dünyasına işleyen etkili bakışları ve davranışlarıyla Hurşit'te merak uyandırdı. Hurşit, kadının başkaları için değil, kendisi için, daha doğrusu içine yerleşen bir sevinç, bir aşk için oynadığı izlenimini edindi.

"Akraban mı?"

"Yok," dedi Nafiye. "Canım ciğerimdir, akrabamdan daha yakındır bana. Utanıp da yapamadıklarımın Nafiye'sidir."

Evin sefil ve sade haliyle kadınların iyimser, şen şakrak halinin uyum içinde olması, Hurşit'in hayalini renklendirmişti. Sinir hücreleri arasındaki bağlantıyı ve mantığı iptal etmiş, köklenmiş, yeşillenmiş gibi bakınıyordu. Bu kadınlar, farklı yaşıyorlardı; akıl ve yürek katılığından ve de çalışmadan uzak, sisli, haz dolu bir hayal âleminde yaşayanlar gibi hareket ediyorlardı. Gözkapaklarını kaldırdı, ilgiyle süzdü her ikisini de. Kadınların karşısında, eksik ve güçsüz hissetti kendini. Kendisine yönelen bakışların sıcaklığını, çıkarsama, anlama yetisini derinden hissederek gözkapaklarını hafifçe indirdi. Gülfem'in, ellerini beline koyduğunu ve gelip tam karşısına dikildiğini hissetti.

"Bu adamın yüzünde iyilik var Nafiye," dedi. "İnsana ılık bakıyor. Hesap yapmadan bakıyor, deftersiz kalemsiz bakıyor. Gözlerinin içinde haddinden fazla ışık var. Gönlünü bir emele vermemiş, ortada kalmış."

Nafiye gözlerini devirerek gülümsedi. Hurşit, kadının isterik, öpüşken dudaklarından, doğruların döküldüğü izlenimine kapıldı.

"Karısından kaçmış," diye sürdürdü Gülfem. "Bu gece düşümde gördüm. Herkes karısından kaçmıştı. Kaçmıştı ama evinin dışına çıkamamıştı. Evinin dışına çıkanı da İmam Cemal yakalamıştı. Kim hangi evden kaçmışsa İmam Cemal, yular takmış, götürmüş o eve teslim etmiş, kaçanın karısını da tepesine çavuş dikmişti. Bu düş beni terletmişti. Gecenin köründe kalktım, oynadım, terim soğudu."

"Bu düşü hayra yormak lazım."

"Boşa konuşma Nafiye," diye çıkıştı Gülfem. "Hayırsız düş, hayra yorulmaz. Ben koca arayan bir kadındım. Bu düş bana ders oldu,

koca aramaktan vazgeçtim. Benim rahmetli kocam, madende sıtmaya yakalandığı zaman, ben içimden, ölmesini istedim. O ölürse ben yeniden doğarım sandım. İnsan sıtmadan ölür mü, ölmez. Ama o öldü. Niye? Çünkü ben istedim. Yüzüme o istek oturdu. Rahmetli, yüzüme baka baka öldü. Oynak günlerime, çocukluğuma kavuştum."

"Her kadın, yılda birkaç kere, belki de beş on kere, istemese de, kocasının ölmesini içinden geçirir ama kocası ölmez."

"Gene boşa konuştun Nafiye," dedi Gülfem. Konuşmaları itirazsız dinlediği için, konuşurken Hurşit'e bakıyordu. "Bir kadın, kocasının ölmesini aklının ucuyla da olsa istemişse o koca ölmüş demektir. Ben Abidin'le on sene evli kaldım. On sene içimde taşıdım onun ölüsünü. Ölünce içimden çıktı. Ölü taşımak, tabut olmak zordur. Ben baktığım kadına, gözlerinin karanlığından bakarım, içinde ölü varsa görürüm."

Gülfem'in konuşması, Hurşit'te yankısını bulmuşa benziyordu:

"Peki, erkeğin içinde ölü var mı, kadın ölüsü?"

"Ben erkek değilim. Onu sen söyle, erkeksin. Bildiğim kadarıyla erkek, ölü kadından hoşlanır. Hoşlanır hoşlanmasına da erkek akıllıdır, ölü kadını içinde taşımaz. Kadın taşır. Kadın, kokmuş bir ölüyü kırk sene kendi içinde taşır. Taşımasa bile taşıtırlar. Biri öldü mü hemen gider ağlar. Kadını ağlatan, başında ağladığı adam değil, içinde taşıdığı kokmuş ölüdür. Bakmayın benim böyle oynadığıma." Kıvrak kalça hareketleri yaparak kas kas güldü. "Ben kadın doğduğuma pişmanım. Kadın kendine yapılan her hayırın altında ezilir. Kadın 'Yok,' der, bir yığın 'Hayır,' der, kabul etmez; demesi lazım olan 'hayır'ı da demez."

Hurşit, Gülfem'i, soru işaretlerini çoğaltan bir kafayla dinliyor, kendini, Macide'nin içinde kokmuş bir ölü olarak hayal ediyordu. Durumu, evlenmeden önce, daha mı iyiydi? Yüreğine birbirinden farklı ve zengin zamanların uğradığı o günleri düşündü. Canlı bir delikanlı olduğunu, evlendikten sonra durgunlaştığını sandı.

"Kimse Gülfem'le baş edemez," diye söze girdi Nafiye. "Kömür şehrin içinde yıkanır, Acılık Deresi'ne pislik akar; Gülfem, geceleyin gider, soyunur, o derede yıkanır. O suda insan sıcaklığının

olduğuna inanır."

"Baban madenci mi senin Gülfem?"

Soru hoşuna gitti Gülfem'in. Yanı başına oturdu Hurşit'in.

"Babam madenciydi. Aylık işini bitirip de döndüğünde, Çaycuma'nın girişinde, dinamit patlatırdı. Maksadı, geldiğini haber verip bizi sevindirmekti. Patlamayı duyunca gelenlere doğru, bağıra çığıra koşardık. Gözleri lavanta çiçeğinin rengindeydi. Toz hastalığından öldü. Dedem de madenciymiş. Ben görmedim. Babam anlatırdı. Kozlu ocaklarında kazmacıymış. Maaşını almış, Çaycuma'ya döneyim derken, yolda eşkıyalar çevirmiş. Dedem eşkıya soygunundan çok çektiği için, her dönüşünde parasını bir beze sarar, onu da kıçına sokarmış. Eşkıyalar, dedemle yanındaki akranlarını anadan üryan soyup aramışlar. Onlardan para çıkmış, dedemden çıkmamış. Eşkıyalar, 'Parayı nereye gizledin,' demişler. Dedem, hiç yalan söylemeyen bir adammış, 'Param yok,' dememiş, inat etmiş, yerini söylememiş paranın. Dedemi kafasından vurmuş, öbürlerini salıvermişler. Dedemi gidip getirmişler. Babam, cenazenin başında, 'Ben madenden firar edecem, babamı vuranı vuracam,' demiş. Nenem, 'Hele bekle,' demiş; dedemin bütün sırlarını bildiği için, parayı dedemin kıçından çıkarmış, bezi açmış, bezin içinden parayla bir karınca çıkmış. Nenem karıncayı evin tam ortasına bırakmış, diz çökmüş, karıncayı sabahtan akşama kadar izlemiş, karınca gitmiş, ekmek bıçağının keskin ağzında bekleyen bir damla dut pekmezine girmiş, çıkamamış, debelene debelene ölmüş. Nenem, babamı çağırmış, olanı biteni anlatmış, 'Bak,' demiş, 'Babanın ruhu bu karıncayı çağırdı. Bu karınca, bu paranın içinde bu eve kadar geldi, kendini kurban etti, bize bir şey söyledi: 'Eşkıyayı öldürüp elinizi kana bulamayın,' dedi. 'Ben bu bıçağın ağzında öldüm, ruhum eşkıyanın içine girdi. Eşkıya, belasını bulacak.' Babam, karıncanın ahdına inanmış, madenden firar etmemiş, beklemiş. İki sene sonra bir haber gelmiş ki, Kilimli'de kazmacılık yapan Zekeriya diye biri, eşkıyayı, birinin evinde yatarken ekmek bıçağıyla öldürmüş."

"Bak hele şu işe," diye mırıldandı Hurşit.

"Babamın lakabı, o günden sonra, Kıçıparalı'nın Ali kaldı; olsun, elini kana bulamadan hayfını aldı ya." Sustu, Hurşit'i anlamaya

çalıştı göz ucuyla. "Babam öldükten sonra üç bacımı da evlendirdim. Ben de kendimden otuz yaş büyük bir adamla evlendim."

"Sen kaç yaşındasın?"

"Niye sordun, göz mü koydun bana?"

Hurşit, çocuksu bir utangaçlıkla:

"Yoo, merak ettim," dedi.

"Ben kırk yaşına bastım. Kocam yetmiş yaşına basar basmaz, kendi isteğiyle öldü. Kimseyi ağlatmayan, zararsız bir ölümdü. Ölmeden bir gün evvel, 'Sen bu kadar oynamasaydın, ben bu kadar yaşamazdım,' dedi."

Kadının hüzünlenince çok daha çekici hale geldiğini gören Hurşit:

"Başın sağ olsun," dedi.

"Sağ ol. Rahmetlinin hayatı yer altında, tumbada geçmişti. Madenkeşliği namus borcu bilirdi. Madende çalışanların bir aile olduğunu sanırdı. Göçük altında kalanları kurtarmaya gitmiş, göçük altında kalmıştı. Boynu eğriydi. Galyanı, ağzından düşmezdi; dibeği içten dışa doğru yanmıştı; tütünü basar içerdi. Kendi kendine konuşurdu. 'Ben kendime yaslanırım,' derdi. 'Belama yaslanırım, bu dünyaya yaslanmam,' derdi. Ne bana ne de kimseye yaslandı. Yalanı bol olan, yalana dayanan sohbetleri severdi. Kendi yalanlarına biraz yaslandı. Yaşlı bir ağaçtı. Ayakta öldü."

Böyle anlarda, kadının iç dünyasına, korkunç bir hızla akan ve ömrü anlamsızlaştıran zalim bir zaman gelip yerleşiyor, onu şen şakrak doğasından koparıp belirsizliklerle dolu bir zaman parçasına savurup atıyordu. Bakışları sabitleşti.

"Sohbeti ölülerden uzaklaştırsak daha iyi olur," dedi Nafiye.

"Ben bir güzel ölüden söz ettim ya, gönlümde yeni sevgilimin güzelliği canlandı."

"Kimin güzelliği, şu köçek Basri'nin mi?"

"Basri'nin güzelliği," diye mayıştı Gülfem. "Düğünlerde giydiği her şey onun güzelliğine güzellik katar. O dallı güllü, çift fırfırlı, basma etekliği, beni çok çeker. İşlemeli yeleği, kenarları oyalı,

gümüş pullu önlüğü... Uy canım uy, parmaklarında inleyen zilleri, beni mest eder! Yere bir bardak rakı korlar, oynaya oynaya diz çöker, perçemlerini güneşe verir, ellerini değdirmeden rakıyı içer. Göğsünde yuvarlak bir ayna var. Güneş o aynada gizlidir. O gizli güneşi, oynaya oynaya benim gözüme yansıtır, göz kırpar, ölür ölür dirilirim. Şimdi aklıma geldi, benim hemen gitmem lazım. Siz de baş başa kalın."

İmalı kahkahalar atarak, oynaya oynaya çıkıp gitti.

CUMHURİYET BALOSU

Yaratıcılığın mayasında yalnızlık var.

Mükelleflerden, firarilerden, mahkûmlardan, asker işçilerden oluşan kömür taburları, amele ekipleri yer altından çıktı, yer altına girdi. Mühendisler, çavuşlar, nezaretçiler, gevşeyen disiplin vidalarını sıkıladı. Üretim arttı. Lavarlardan akan yıkanmış kömür suyu denize cömertçe yayıldı. Lokomotifler mekik dokudu, vinç işledi, açıkta bekleyen gemiler kömürle doldu. Derivasyon çalışmaları, yol ve bina inşaatları hızlandı.

Akşama doğru, gül ve defne kokusu yayıldı kent merkezine; Cumhuriyet Balo'su hareketlendi. Kömür havzasının çeşitli yerlerinden gelen davetliler, Halk Evi Gazinosu'nun önüne yerleşen şehir bandosuyla karşılandılar. Gazino'nun giriş kapısının üstüne asılan, "İktisatla dolar kasan / Ey Türk işte budur yasan" yazılı bez pankartın altından geçip içeri giren, tuvaletli eşler, Halk Evi başkanı ile eşi tarafından teker teker balo salonuna alındılar. Balo'ya en son Ereğli Kömür İşletmeleri Genel Müdürü İhsan Soyak Bey'le, yakın arkadaşları, Zonguldak Belediye Başkanı, Şakir Paşa'nın torunu emekli Albay Faik Ertaman ile Vali Cahit Ünver Bey eşleriyle birlikte geldiler. Her üçünün de sırtında, İstanbul'da yaptırdıkları, reveri ipekli, lastikotinden, belden dikişli, yanlardan uzun etekli, arkadan yırtmaçlı, koyu renkli birer frak vardı. Balo salonunda, masaların etrafında kümelenen Zonguldak zevatının bakışları, İhsan Soyak Bey'in üzerinde toplandı. İhsan Bey, Belediye başkanı ile birlikte, beyaz takım elbise giymiş bir refakatçinin yol göstericiliğinde, kendisi için özenle donatılmış masaya doğru ilerlerken

yan masalardan birinde oturan, Bıçkıcı Bekir'in büyük oğlu Ali Bey, karısıyla birlikte ayağa kalkıp genel müdürü alkışlamaya başladı. Bu durum, herkesin ayağa kalkıp alkışa katılmasına yol açtı. Genel müdür, gülümsedi, sağ elini hafifçe havaya kaldırdı, kafasıyla selamladı alkışçıları.

Topluluk otururken Ali Bey'in masasına bakan, doktorların oturduğu karşı masada fiskoslar oldu. *Yeni Zonguldak* gazetesinin imtiyaz sahibi, Diş Hekimi Halid Taşman Bey, kafasını yanında oturan doktor Sabire Hanım'a çevirerek tiksinti yüklü bir sesle:

"Yazık," dedi. "Tuzdan gazyağına, bezden şekere kadar her şeyi stoklayıp piyasada mal darlığına sebep olan bir ihtikârcının, İhsan Bey gibi, namuslu bir Cumhuriyet münevverini, ayağa kalkarak alkışlamasını içim almıyor."

İhsan Bey, masaya yaklaştığında, oturanlar ayağa kalktılar. Genel müdür önce, Millî Koruma Müddeimumisi Ümran Nazif'le tokalaştı, bunu Devrek'te bulunan 8. Tümen Komutanı ile Ücretli İş Mükellefiyeti Müdürü Kadri Yersel ve Yarbay Ali Rıza Tekemen izledi. İhsan Bey, masayı ortalayacak bir yere oturtuldu. Sağında Belediye Reisi Faik Bey, solunda ise Vali ile Millî Koruma Savcısı Ümran Bey yer aldı. Genel Müdür, olağanüstü yetkilerle donanmanın verdiği büyük bir gurur ve ciddiyetle, kafasını hafif çevirdi, soldaki masada oturan başmühendislerini gülümseyerek selamladı.

Salonun, bir köşesine, İstanbul'dan gelen beş kişilik bir orkestra yerleşmişti. Herkes İhsan Bey'in konuşmasını bekliyordu. Az sonra, orkestranın bulunduğu sahneye, Halk Evi'nde tiyatro kursu veren ve heyecandan dudaklarının kanı çekilen, incecik, geyik gözlü bir sunucu kadın çıktı. Topuklarına kadar, kömür karası bir kostüm giymiş, saçlarını, İstanbul'dan getirtilen bir kadın berbere yaptırmıştı. Bakışlarını, şirketin birinci sınıf mühendis ve memurlarının bulundukları masalarda gezdirerek balonun önemi ve anlamı üzerine kısa bir konuşma yaptı, Halk Evi'ne büyük emeği geçen *Yeni Zonguldak* gazetesinin sahibi Tahir Karauğuz'u kürsüye davet etti. Alkışlarla kürsüye gelen Karauğuz, ceketini ilikledi, "Muhterem Genel Müdürümüz İhsan Soyak Efendi başta olmak üzere..." cümlesiyle konuşmaya başladı. Kurtuluş Savaşı'nın ulusu ayağa

kaldıran millî heyecanını anlattıktan sonra sözü Halk Evi'ne getirdi. Halk Evi'nin, bir Cumhuriyet meşalesi olduğunu; dil, tarih, edebiyat, güzel sanatlar, mimari, kütüphane ve neşriyat, yerli mallarını yayma ve tanıtma, köycülük alanlarında önemli çalışmalar yaptığını, havzayı bir mum gibi aydınlattığını örnekler vererek, yazdığı şiirlerle süsleyerek açıkladıktan sonra sözlerini bağladı ve kürsüye genel müdürü çağırdı. Soyak, coşkun alkışlarla kürsüye gelirken 1922'de Zonguldak İstihbarat Müdürlüğü'nü başarıyla yürüten ve dört ocak sahibi olan dayısı Maksut Çivi ile birlikte Kuvay-i Millîye'ye büyük destek veren Karauğuz'a sarıldı, yanaklarından öptü.

"Efendiler," diye başladı. "Muhterem Tahir hocama ve şahsıma burada konuşma fırsatı veren Halk Evi'mize teşekkürlerimi sunuyorum. Cumhuriyet düşüncesinin ve icraatının öncüsü olan bu inkılapçı, Atatürkçü müessesenin, millet için neler yaptıklarını demin, Karauğuz hocamızın şiirleri eşliğinde hep beraber dinledik. Cumhuriyetimiz, büyük merhaleler kaydetti. Zonguldak'ta da hepimiz bunu gördük, yaşadık. Cumhuriyetimiz, milletimizden sermaye zoruyla koparılıp alınan millî servetimize, ateş ve ışık kaynağımıza sahip çıktı, onu ecnebi sermayesinin pençesinden kurtardı, devlet malı haline getirdi. Çok iyi bilirsiniz ki onlar, okulları, hastaneleri, kiliseleri, tenis kortlarıyla, yemyeşil, defne ormanının içine gelip yerleşmişlerdi. Benim zavallı amelem, yedi kat yer altında, onlar için kazma sallıyordu. İşinden döndüğünde ise onların mahallelerine giremiyordu. Çiçekler, yeşillikler içinde dimdik yükselen, rengârenk panjurlu, bahçeli evlerin uzağından yorgun argın geçip, kendi izbesine gidiyordu. Artık o günler gerilerde kaldı, efendiler. Tenis kortlarında, bembeyaz giyinmiş, zengin ve gururlu genç matmazelleri, mösyöleri ve onlara yalakalık eden, levanten jargonuyla konuşan tatlı su Frenklerini bir daha görmeyeceğiz. Tenis kortlarında artık bizim kadınlarımız, kızlarımız oynayacak. Kozlu çatanasında, Kapuz'da artık onların kadınları değil, bizim kadınlarımız denize girecekler."

Salon, hafifçe dalgalandı. Kadınlardan gülümseyenler, utanarak bakışlarını erkeklerden kaçıranlar oldu. Mühendisler, bürokratlar, direk tüccarları sezdirmeden fısıldandılar.

"Efendiler," diye sürdürdü İhsan Soyak, "Başında bulunduğum Ereğli Kömür İşletmeleri, çalıştırdığı amelenin ve memurların hayatını kökten değiştirmeye başlamıştır. Onlar için yüzlerce lojman, sosyal tesis ve okul inşa etmiş, tabildot çıkartmıştır. Yeni yeni yollar açıyor, şimendifer hatları döşüyor, su kaynaklarını evlere akıtıyoruz. Açtığımız ekonomalar ile çalışanlarımıza, piyasanın çok altında fiyatlar ve kredili satışlarla mal sunuyoruz. Ereğli Kömür İşletmeleri'ni sadece bir işyeri olarak düşünmek yanlıştır. Müessesemiz, inşa ettiği tesisleriyle spor, kültür ve sosyal hizmet alanında da önemli merhaleler kaydetmiştir. Her üretim bölgesinde, sinema ve tiyatro gösterileri için salonlar inşa etmeyi, tenis kortları ve spor alanları açmayı planlamıştır. Müessesemiz bunlarla yetinmeyecek, hizmeti bütün halka yayacaktır. Daha şimdiden şunu belirteyim ki müessesemiz, merkez ve köy okullarının yapımını, tarihî camilerimizin bakımını, onarımını da üstlenmiştir."

Ali Bey, ocaklarını devlete kaptıran, kereste tüccarı Hulusi Bey'e sokularak:

"Kim ne derse desin, asil, alicenap adamdır" diye mırıldandı. "Kısa zamanda çok şey yaptı."

İşaret parmağını, yüzündeki sarı lekelerinde gezdiren Abraş Hulusi, acı, alaycıl bir gülümseyişle:

"Boş ver," diye homurdandı. Çevresine şöyle bir bakındı, sesini kısarak, "Vadi tenha olunca tilki vali olur," dedi. "Devlet ilkin bizim ocaklarımıza el koydu, sonra da bunu gönderdi başımıza. Ağabeyim Basri, Zonguldak'ta değil de Üsküp'te doğsaydı, adını değiştirip Hasan Rıza Soyak koysaydı, Atatürk'ün genel sekreterliğini yapsaydı ben de Ereğli Kömür İşletmeleri'ne genel müdür tayin edilirdim. Boş ver, açtırma ağzımı."

Ali ile Hulusi Bey, sohbetlerini kesip salonda kopan alkış tufanına katıldılar. Ali, insanların, İhsan Soyak'ı hangi noktada alkışladıklarını bilmediği halde, alkışını, ayağa kalkarak ve "Var ol!" diye bağırarak yaptı. Hulusi, arkadaşının tavrını tiksinerek izledi; yanı başında oturan ve kendisinden beş yaş büyük olan tombul karısına, 'Bu şakşakçı soysuzun yüzünden herkes bu masaya bakıyor,' diyecekti, vazgeçti. Salondakilerin isteyerek değil, usule ve üsluba

uymak için alkışladıklarını düşündü. Elini, önündeki kuru yemiş tabağına uzatırken bakışları, Filyos Çayı kenarındaki düzlüğe zorunlu iniş yapan Sovyet uçağına el konulmaması durumunda, Hitler'in İsmet Paşa'ya küseceğini anlatan Yarbay Ali Rıza'ya kaydı.

"Efendiler," diye sesini yükseltti İhsan Soyak, "Büyük ve ciddi düşünceler, tasarımlar içindeyiz. Bunlardan bir tanesi de ameleyi, evi barkıyla köyünden alıp çalıştığı ocakların civarına yerleştirmek, ocakların civarında amele mahalleleri kurmaktır. Bu büyük düşünceyi gerçekleştirmekle, münavebe denen ucubeyi ve ondan kaynaklanan bir yığın meseleyi çözmüş olacağız. Her şeyden evvel, firarları önlemiş olacağız. İş paydosundan çıkan amele, doğruca evine gitmiş olacak. Evinde sıcak çorbasını içmiş ve çoluk çocuğunu her iş paydosundan sonra görmüş, koklamış, hasret gidermiş olacak. Onları bir ay, kırk beş gün ailesinden koparan, çürümüş Osmanlı sistemi son bulmuş olacak. Yani, münavebeli sistemin yerini, daimi amelelik sistemi almış olacak. Ameleyi ocaklara getiren bütün aracı asalaklar, ağalar, tefeciler, çavuşlar ortadan kalkmış olacak. Her ayın başında ve ortasında, Beycuma, Çaycuma, Devrek, Bartın, Çaylıoğlu, Tefen ve Ereğli amele pazarlarında, amele avlayıp getiren aracılar ortadan kalkmış olacak. Amelenin köyüne gidiş gelişinde harcadığı zaman, millî servetimize bir emek olarak katılacak."

Ali Bey'in masasında oturan ve yüksek yevmiyenin garantörü pozunda, pazarlardan işçi toplayarak ocaklara getiren mühendis Behçet Oktay, kafasını, karşısında oturan, ortağı ve meslektaşı Şerafettin Özdemiroğlu ile İhsan Ay'a uzatarak:

"Boş boş hayaller kuruyor," diye mırıldandı. "Göğe direk vuruyor, denize de kapak. Akıl var izan var. Köylü, köyünü terk eder mi hiç?"

Behçet'in lakırdısına kulak kabartan Ali Bey:

"Doğru,' diye gülümsedi.

"Doğruysa ikide bir ayağa kalkıp niye alkışlıyor, niye keçi misali beğiriyorsun?"

Arkadaşı Hulusi'nin, birikmiş kızgınlığına şaşıran Ali Bey:

"İhsan Bey'i, doğru şeyler söylediğine inandığım için alkışlamıyorum ki," dedi. "Ben ayağa kalkıp şak şaka başlayınca millet beni izliyor; bu, hoşuma gidiyor. Zonguldak'ın bütün akıllı insanları burda. Hepsi ânında katılıyor bana. Bu biraz keçiliktir ama bakma böyle olduğuma; beni fidanın tepesinde patlayan filizler çekmez, fidanın dibinden sessiz sessiz süren oğulduruk filizleri çeker beni."

Salonun beyaz elbiseli görevlilerinden birisi gelip, masadakileri, konuşmamaları için uyarınca lakırdı kesildi.

"Efendiler, Cumhuriyet mefküresi bizlere neyi emrediyor?" Salonu tepeden dikkatle süzdü. Bakışlarını, Atatürk'ün karşı duvardaki büyük boy, kalpaklı, yağlıboya tablosuna dikti. "Cumhuriyet mefkuresi bizlere, yer altında uyuyan medeniyet ateşini, her geçen gün daha geniş miktarlarda, dişle tırnakla söküp yer üstüne çıkarmayı ve bütün memleket sathına yaymayı emrediyor. Bölgemizdeki Cumhuriyet aşkı, sadece uyuyan cevheri değil, uyuyan insan unsurunu da harekete geçirmiştir. Yurdumuzun hakiki efendisi olan köylülerimizi harekete geçirmiştir. Mahpushanelerde pinekleyen mahkûmları harekete geçirmiştir. Askere gidecek olan gençlerimizi, yirmişer bin kişilik tecil listeleriyle harekete geçirmiştir. Yer altındaki ilim ateşini yer üstüne çıkaran bu güçler, bölgemizi, her yerde bacaları tüten fabrikalarla donatacak, büyük kurtarıcımız Atatürk'ün, 'Türk, çalış, öğün güven!' vecizesine layık olduğunu gösterecektir."

Ali Bey, "Yaşa, var ol!" diyerek, ayağa kalkıp alkışlamaya başladı. Davetliler, olduğu gibi Ali Bey'i izlediler. Salonun yarısı, alkışı ayakta yaparken diğer yarısı, ayağa kalkıp kalkmamakta ilkin tereddüt etti, alkışın şiddetlenmesiyle, yavaş yavaş ayağa kalkmak zorunda kaldı.

Genel Müdür, söylevinin son bölümünü, Dünya Savaşı'na ayırdı. Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh!" prensibine bağlı kalan Cumhuriyet'in, savaşa girmediğini, gücünü, gece gündüz çalışarak ülkenin kalkınmasına hasrettiğini, rakamlarla açıkladı. "Ne mutlu Türk'üm diyene!" diyerek noktaladı sözlerini. Ali Bey'in ayağa kalkışıyla, alkış yeniden ayağa kalktı ve öncekilerden biraz daha uzun sürdü. Alkışı, ilk yorumlardan oluşan hafif bir uğultu izledi ve ardından hemen, müzik ve masalara yemek servisi başladı.

Belediye başkanı ile valinin ateşli takdir duygularına mazhar olan genel müdür, alnındaki teri mendiliyle sildi. Kafasını Soyak'a doğru uzatan Ümran Nafiz Bey:

"Tebrik ederim İhsan Bey," dedi. "Konuşmanız çok güzeldi. Can alıcı meselelere temas ettiniz. Aklımın ucundan bile geçiremeyeceğim şeyleri düşündürdünüz bana."

"Teşekkür ederim efendim."

"Amele için yapılan yatakhaneler, hamamlar, yemekhaneler, dinlenme tesisleri her türlü takdirin üzerindedir efendim. Bununla beraber, kömür havzasında amele hukukuna dair yaptığım incelemeler neticesinde, bazı can alıcı hakikatlerin şuuruna da ne yazık ki varmış bulunmaktayım. Şöyle ki efendim, yer üstünde kurulan medeniyetle, yer altındaki iptidai çalışma şartları arasında çok bariz bir tenakuz var. Tabii buna bağlı olarak, memur maaşlarıyla, fellah sadakasını andıran amele yevmiyesi arasında da bariz bir tenakuz, daha doğrusu bir uçurum var. Sizin gibi genç ve inançlı bir cumhuriyet mensubunun, istihsalin hızı ve selameti açısından bu tenakuzları ortadan kaldıracağına inanıyorum."

Bardağından bir yudum su aldı Genel Müdür. Salonu dikkatle süzerken bakışları Fransız müşavir Löfevr'e takıldı. Boz renkli, yusyuvarlak, helvacıkabağını andıran dıbız kellesinden dolayı, herkesin ona baktığını ve büyük bir yanılsamaya düşerek yapılan iyi şeyleri ona mal ettiğini düşündü.

"Haklısınız Ümran Bey," dedi, sıkıntılı bir iklimle. "Söylediklerinize aynen katılıyorum. Yer altını modernize etmemiz ve amelenin yevmiyesini yükseltebilmemiz için sermaye birikimine, yani daha çok üretime ihtiyacımız var. Bunun için her türlü gevşekliğin, disiplinsizliğin üzerine kararlılıkla yürüyoruz. Yakalanan firarilerden amele taburları kuruyoruz. Belirttiğimiz randımanın altında düşük üretim yapanların yevmiyelerinden kesinti yapıyoruz. Eskiden bir küçük kaza olduğu zaman, bütün amele işi bırakıyordu; üretimi sekteye uğratan bu kötü âdeti yasakladık. Direk sıkıntısını, mühendislerimin de katıldığı, geniş bir orman kesimi seferberliğiyle bertaraf ettik. Dizel lokomotifler girdi yer altına. 'Havözabar' adı verilen, modern elektirikli kömür kesicilerini getirtmeye

çalışıyoruz. Bunun için paraya, yani gece gündüz durmaksızın çalışmaya ihtiyacımız var. Genç Cumhuriyetimiz bizden kömür istiyor. Fabrikaların, lokomotiflerin iyi çalışması, bizim iyi çalışmamıza bağlıdır. Memleket bize bağlıdır. En küçük ihmalin üzerine şiddetle yürümemizin, mükellefiyete dört elle sarılmamızın sebebi de budur."

Ümran Nafiz, kafasını kurcalayan sorunları açıklamaktan vazgeçti. Sezdirmeden geğirdi, önündeki beyaz bez mendille ağzını sildi. Dünyanın da şu anda ağzını sildiğini ama ağzının yağlı değil, kanlı olduğunu aklından geçirdi. İhsan Soyak'ın şef psikozu içine girdiğini, yalnızlığı ve yabancılaşmayı zerreciklerinde yaşamaya başladığını ve kendisine tapınan insanların çoğalması durumunda, kendi çoğalışını yitireceğini düşündü. Salonu dolduran bayları ve bayanları şöyle bir süzdü. İnsanlar, yalnız olmadıklarını tip tip tebessümlerle göstermek için buraya gelmişlerdi. Toplum gibi düşündüklerini göstermeye çalışıyor, cevabını bildikleri sualler soruyor, bilmedikleri mevzularda da ahkam kesiyorlardı. İçi boş hasbıhallerle vakit geçiren bir tek Allah'ın kulu bile yalnız olduğunu kabul etmiyordu. Gerçekte, herkes yalnızdı. En yalnız varlık da Tanrı'ydı. Yaratıcılığın mayasında yalnızlık vardı. Dünya Harbi'nin sebebi de yalnızlıktı.

Görevliler, içlerinde, dizi dizi hindi, balık ve pilav dolu tabakların bulunduğu büyük gümüş sinilerle masaların aralarına girdiler. Orkestra, şen şakrak bir parçadan sonra, ağır, klasik parçalar çalmaya başladı. Ümran Nafiz'in yanında oturan Tugay Komutanı, hindi budundan kopardığı parçayı, hiç sevmediği şarkıyla birlikte yutarken:

"Çaldıkları bu güzel parça, Dede Efendiye mi ait efendim?" dedi.

"Hayır efendim," diye itiraz etti Ümran Bey. "Hacı Arif Bey'in Küçük Meyhane denen devrihindi muhayyer şarkısıdır. Rahmetlinin binden fazla şarkı bestelediğini söylerler. Bu ilhamı nerden almıştır? Sarayın Çerkes cariyelerinden üç genç kızla üç kere evlendiğini söylerler. Kürdili hicazkâr makamı ile müsemmen usulünü, bu genç kızların ruhunda gezinirken keşfettiği kanaatindeyim."

Tugay Komutanı, "Mümkündür," diyerek tabaktaki pilav tepeciğini, çatalıyla üstten tırtıklamaya koyuldu. Anlattıklarının anlaşılmadığını, hallaç osuruğu gibi araya gittiğini fark eden Ümran Bey, İhsan Soyak'la Belediye Başkanı arasındaki konuşmaya kulak verdi. Zonguldak'ı, baş başa vererek yöneten bu iki adamın, sarf edilen her sözü can kulağıyla dinlediklerini ama hiçbir zaman dikkate almadıklarını, kendi kafalarının doğrultusunda yürüdüklerini düşündü. Salonu kaplayan sigara dumanına, kaşık çatal hareketlerine ve uğultuya baktı; bu kalabalıkta, insanın sevincine hemdem, sebebine de merhem olan kaç kişinin bulunduğunu merak etti. Saraylardan oluşan koca bir şehir ve bu şehir içinde, çevresi yoksul izbelerle sarılmış, utancından kendi avizesine sığınmış bir saray canlandı gözlerinin önünde. "Yazık," diye iç geçirdi sessizce. "Yazık insanlığın haline."

SEVDALI İNSAN
BULANIK SUYA GİRERSE SU DURULUR

Mezar çiçeklerinden başka
bütün çiçekler yalandır.

Omuzlarında birer direkle baca ağzındaki ilk kapıdan eğilerek karanlığa adımlarını attılar. Açılan kapıdan içeri, kurşun mizacında basınçlı bir hava sökün etti ve Hurşit'in bağlamadan boynuna iliştirdiği ter mendilini savurup karanlığa attı. El değmemiş, bakir hülyalar içinde olan Hurşit, savruluşu fark etmedi bile. Taban genişliği ve yüksekliği üçer metre olan galerinin raylı zemininde, traverslere basarak peş peşe yürürlerken yanlarından 24-08 vardiyasının akıp giden madenci lambalarını tek tek selamlamaya koyuldular.

"Geçmiş olsun."

"Sağ ol, kazasız belasız işler."

Lambaların aydınlattığı adımlar, mırıldanışlar, öksürükler, sökülmüş kömür katmanlarının iç ateşini hissettirircesine katar katar gelip geçti. Önce düşünceler, sonra da sırtlar terlemeye başladı. Katır ahırının yanından geçerlerken fare ölüsü, gübre, sidik ve mantarlaşmış direk kokusundan oluşan ve genzi kezzap gibi yakan, sıcak, rutubetli bir havayla karşılaştılar. Direği sağ omzundan sol omzuna aktaran Abbas:

"Sıçanları gördün mü," dedi. "Katırların arpalarını yiye yiye nasıl da şişmişler, kedi kadar olmuşlar."

O anda Nafiye'yi düşünen Hurşit, lambasını hafif kaldırıp tavan bağlarına baktı.

"Baktığım her yerde Nafiye'nin yüzü var. Işığın vurduğu yerde, ışığın olmadığı yerde, her yerde Nafiye'nin yüzü var. İnsan severse iyi görür, iyi işitir, iyi işler, işi zorsa hafifler."

"Bizim Yasin Usta burda olsaydı, 'Ah babam ah,' derdi," diye güldü Abbas. "Tüylerinin dibi kömür tozlarıyla dolmuş, tüyleri dökülmüş yaşlı katırlar var; bacakları incelmiş, kelleleri büyümüş yaşlı, kör katırlar var; önlerine konulan arpayı çiğner çiğner ezemezler, dışkıları arpalı olur. Yasin bu farelerin, dışkı arpalarını nasıl yediklerini görmüş. Seferberlikte, atların dışkılarındaki arpaları seçip yiyen babasını hatırlamış. O günden beri nerde bir fare görse 'Ah babam ah,' der."

Lambacıyı ve saççıyı geçip yokuş aşağı inen, daha dar bir galeriye girdiler. Duyulan seslerin gizlediği asıl sesler, sezilen ama duyulmayan sesler arttı. Küf ve çürümüş sarnıç suyu kokusu, basınç ve sıcaklık arttı.

"Kokmuş yumurta cehennemine girdik gene," diye mırıldandı Abbas. "Geçen sefer biz tarama için buraya geldiğimizde, burası iki metre eninde, taban olarak sürülmüştü. Alttan üstten, yanlardan gelen tazyikle daralmış gene. İlerledikçe yüreğim daralıyor."

Direkleri koltuklayıp inişe geçtiler iki büklüm. Yandaki ayaktan potkobac sesleri ile lağımcıyı azarlayan huysuz bir çavuşun homurtusu geliyordu. Birileri, kopkoyu bir karanlığa köpüklendire köpüklendire işiyordu. Karşıdan gelen tırkacıyla, kenara çekilerek selamlaştılar. Önlerine çıkan ağaç merdiveni tırmanıp tarama yapacakları yerin girişinde durdular. Burası, 82 derecelik bir eğilimle baş yukarı uzayıp giden, 250 metrelik dar bir bacaydı. Dik bir dağa tırmanma gibi bir durumla karşı karşıyaydılar. Direkleri, yerde bekleyen diğer direklerin yanına indirirlerken baca karanlığına çöküntü bir ruhla bakıp, çavuşu kastederek:

"Vay kahpenin dölü," diye homurdandı Abbas. "Bu azap yokuşunu, garezine bizim başımıza sardı."

Hurşit, harlanmış ter ve uykusuzluk illetiyle kıs kıs güldü.

"Hiçbir şey artık bana azap vermiyor," dedi. Baltasını beline doladığı kendirden çıkardı. Kendiri çözdü, bir ucunu beline bağladı,

arkadan ve önden alarak apış arasında düğümledi, diğer ucunu da getirdiği direğin ucuna bağladı. Nafiye'ye meftun olmasıyla birlikte, nikâhın kendire, Macide'nin de direğe dönüştüğünü düşündü. Baltayı yeniden belindeki kendire geçirdi. Lambayı sağ eline aldı. Çevresini şöyle bir süzdü. Fosforlaşmış gibi ışıldayan mantarlı direklerle göz göze geldi. Tavandan, zemindeki gazlı su göleklerine su damlıyordu.

"Sivrisinek kaynıyor burası," dedi Abbas. "Beni en çok da kıçımdan ısırıyorlar."

"Boynumdaki mendili düşürmüşüm," diyerek tırmanışa geçti Hurşit. "Bir şey olmaz, Nafiye'nin gül kokulu mendili var cebimde."

"Sen ak mendile mürekkebi damlatmışsın aslanım. Macide duyarsa dünyayı başına yıkar."

"Duymaz," dedi Hurşit. "Birini gizli gizli sevmek ne kadar güzelmiş. Sana nasihatım, evlen ama bir başkasını gizli gizli sev."

Kollarını ve bacaklarını açarak genişliği ve yüksekliği iki metre olan galerinin zeminine kapaklanmış, bağrını süre süre baş yukarı tırmanıyordu. Bacaklarının arasında sürükleyerek çektiği direğin başı, bir ara zemindeki taban direğine ilişti; belini zorlamamak için durdu, sağ bacağıyla direği kurtarırken üç metre geriden, sürünerek tırmanan Abbas'a baktı.

"Ben bu dünyada hiçbir şeye şükretmem ama sevmek denen şeye şükrederim. Büyük iş yaptım. Çok şükür, anladım."

"Neyi anladın? Bal kütüğünden bal mı sağıp getirdi sana?"

"Ben böyle kadın görmedim Abbas, inan görmedim. Kadının derdi bakmak değil, anlamak. Kadının anlama gayreti çok güzel, çok sade. Ben böyle güzel bir dinleme ahlakı, anlama ahlakı görmedim. Yedi düveli gezmedim ama bildiğim kadarıyla bu kadının anlama..."

"Sende bir şey yok ki, boş işlerle uğraşan, boş bir adamsın, neyi anlayacak?"

"Nasıl anlatsam anlamıyorsun ki. Kadında saflık var, iki gözüm, susan bir saflık, bal saflığı... Kadında hesap yok."

"Kadında niye hesap olsun ki? Sende mal var mı? Yok. Onda da yok. Olsa ne işe yarar ki, hepsi bok."

Sırılsıklam terlemişti Hurşit. Hava, tırmandıkça azalıyor, sıcaklık ve rutubet dayanılmaz bir hal alıyordu. Baca zirvesine lök gibi çöken karanlıktan, bazen küçük taş ve toprak parçaları kopuyor, göçüğü çağrıştıran ürkütücü sesler çıkararak, yuvarlana yuvarlana gelip yanlarından geçiyordu.

"Kadın bana, çamuru karnında, taptaze bir acur getirdi bostanından. Ben hiç böyle buram buram kokan bir acur yemedim ömrümde. Hep dinledim. Öbür kadınlarla arasındaki farkı izledim. Yoksulluğuna boyun eğmemiş bir kadın."

Abbas, soluklanmak için durdu, alnının hararetlenen terini, zemindeki ıslak toprağa dayadı. 'Neler de neler, maydanozlu köfteler,' diyecekti, emmioğlunun hevesini kırarım diye vazgeçti. Karnındaki gurultuları dinledi. Hayatın dipsiz, karanlık bir noktadan ibaret olduğunu düşündü.

"Karnım ağrıyor, içimde bir buruntu var. Körnefese mi girdik yoksa?"

Durdu, lambasına baktı Hurşit.

"Işıkta bir huzursuzluk yok. Işık, Nafiye'nin gözleri gibi güzel."

Kendi lambasını yüzüne yakın bir yerde tutan Abbas, kellesini hafif kaldırıp yukarıya, Hurşit'in lambasına baktı. Nafiye, lambanın içinden bakıyordu, Macide ise karanlıkta kaybolmuştu. Gözlerini devirip kendi lambasına baktı, Selma'yı görebilir miyim diye. Bakmasıyla, hayatın anlamını bir anda yutan, büyük bir boşluk duygusuna dönüşmesi bir oldu. Görmek istemediği yüzlerin gelip hayal dünyasına yerleşmesinden korktu. Tırmanışını sürdürmeye başladı.

"Ben bir kadın için deli divane olmam."

Hurşit, Selma'yı Hayri'ye verdiklerinden bu yana, Abbas'ın kadınlara karşı haşin bir yaklaşım içinde olduğunu bildiği için sesini çıkarmadı.

"Bir kadın sevdiğini söyler. Kendisine söylenen güzel sözlerin hepsini de dağarcığına atar. O dağarcığa, tertibine göre, güzel söz

her gün girmezse kadının gözü başkasına kayar. Ben Hayri kadar güzel söz söyleyemedim. Bağlandığım yerde otladım hep. Yüzümde de bir ateşnefes yanığı olduğu için beni bıraktı."

Abbas'ın sesine sinen sitem ve acı, Hurşit'in tırmanma gayretini yavaşlattı.

"Yüzümü gören hiçbir kız, yanıma yaklaşmaz benim. Nasıl olduysa Selma yaklaştı. 'Beni Hayri'ye verirlerse kendimi öldürürüm,' diyordu. Sonunda o da gitti. Beni öldürdü de gitti. Gitti diye, Selma'dan nefret etmedim. Ama bir şeyi öğrendim. Baldırımın etini yemeği öğrendim, kasaba minnet etmemeyi öğrendim."

Abbas, hayalinde canlanan Selma'nın yüzüne baktı kırık bir hüzünle. Sunulan çiçekleri, yapılan küçük yardımları, söylenen güzel sözleri ve içtenlikli çırpınışları geri verememenin sıkıntısı, kadının yüzünde, Abbas'ı daha büyük özverilere özendiren tarifsiz bir minnettarlığa dönüşmüştü. İşte Abbas'ı asıl yıkan, Selma'nın yüzündeki bu dilsiz minnettarlıktı.

Sürüne tırmana iki yüz metrelik başyukarının yarısını geçmişlerdi. Her ikisi de tepeden tırnağa ter içindeydiler. Hurşit Abbas'ı dinlerken kendi bilincinden uzaklaşıyor, kayıp içgüdülerine kavuşmuş gibi hayvansı bir hal alıyor, fikir üretme ve konuşma isteğini yitiriyordu.

Abbas, gadre uğramış, edilgen ve hafif halim bir ruh haliyle:

"Hani sen, 'Anladım,' dedin ya, aklıma geldi de bir ara Hayri'yi öldürmek istedim. Sonra düşündüm, 'Selma, Hayri'yi anlamadan, ben Hayri'yi öldürürsem, Selma beni de anlamaz,' dedim kendi kendime."

"Selma, Hayri'yi anlarsa seni de anlar, kendini öldürür."

Tırmanışını durdurdu Abbas. Alnından kaş ve gözlerine sızan teri, boynundaki bezle sildi. Selma'nın ölmemesini, Hayri'yi anlamasını ve hayal kırıklığına uğramasını, kendisini terk etmiş olmanın pişmanlığını ve vicdan azabını ömür boyu çekmesini arzuladı. Tatlı bir acıyla yeniden başladı tırmanışa.

"Hayri," diye sürdürdü Hurşit, "amele pazarlarında amele avlayıp ocaklara getirmeye başladı. Sekiz tane de katır bulmuş, ocaklara

satacak herhal. Dağdivanlı Hasan Usta, Hayri'nin yakında, İhsaniye'ye ocak çavuşu olarak tayin edileceğini söyledi."

Abbas irkildi, lambasının söneceğini sandı.

"Bunu bana niye söylemedin?"

"İçine kurt düşürmek istemedim."

Hayri'nin, yanlarda ve tavanda birer metre aralıklarla dizilen direklerin içinde gizlendiğini, tırmandıkça bir direkten çıkıp bir direğe girdiğini ve konuşmaları dinlediğini hayal etti Abbas. Tırmanışı bitirmek üzereydiler. Başyukarının başına yaklaştılar, tabanın kabarmasıyla toprağa gömülen direkleri geçip tarama yapacakları ayak dibine geldiler. Burada tavan sarması için önceden getirilen çatallar vardı. Kömür tabakası içindeki gaz basıncının giderek artmış olması, sıcaklık ve derinlerden gelen esrarengiz uğultu, cinlerin bu ayakta düğün yaptıklarını gösteriyordu.

"Burda bize inat eden bir karanlık var, lambalar kâr etmiyor."

Hurşit, dikkatini sadece Nafiye üzerinde yoğunlaştırdığı için sesini çıkarmadı. Lambasını yere koyup ayağa kalktı. Direğin başındaki ipi çözdü. Baltasını belinden çıkardı. Lambasını aldı, yandaki direğe astı.

"Hayri'yi, Kozlu'ya verirlerse öldürürüm. Hele de Domuz İni'ne çavuş olarak verirlerse, ecelden aman olursa, ölmezsem kesin öldürürüm."

"Kendi başında değirmen çevirme. O adamı öldürmeye değmez."

Beyninde, kaynayan, kin yüklü, anlamsız sesler, kazan gibi ağırlaştırmıştı kafasını Abbas'ın. Geçmişini yaşamaktan, gününe ve geleceğine vakit ayıramıyordu bir türlü. Getirdiği direğin ipini çözerken:

"Öyle de olsa böyle de olsa ben birini kesin öldürecem. Rahat etmem yoksa."

"Ocakta ölümden söz etme. Birine sevdalan, sevdadan söz et. Babam her zaman söyler, sevdalı insan, bulanık suya girerse su durulur."

"Bunların hepsi boş sözlerdir. Yuva kurmak, mühit yapmak, bir baltaya sap olmak, hepsi boştur. İnsan bunların boş olduğunu anlamaz. Ne zaman ki ölüm yüzünü gösterir, o zaman anlar."

Hurşit tavana baktı çöker mi çökmez mi diye. Belden yukarı soyundu. Ayağıyla sert, zemin taşı olan bir yer aradı.

"Sağlam bir belleme çekelim, şuraya," dedi. Ayağın yüksekliğini ve enini, baltanın sapıyla ölçtü ve direği kesmeye başladı. Tavan karanlığından taş toprak parçaları düşmeye başladı. İki tarafa, sarma kalınlığına göre iki yuva açtı. İçinde Nafiye'nin gülümseyişini çoğaltarak ve gülümseyerek bellemeyi yerleştirdi. Süren koyup iyice sağlamlaştırdı. "Biz bu ocaklarda neyiz? Meremetçi miyiz, domuzdamcı mıyız, kazmacı mıyız, tırkacı mıyız belli değil."

İşletmeye ait Kozlu çatanasının, tersaneye taşıdığı kibar insanlar ve mayo ile denize giren kadınlar canlandı Abbas'ın hayalinde. Direği tutarken:

"Ne olursan ol," diye mırıldandı. "Yer altında malay yiyen kör bir katırsın. İster bitli amele pavyonlarında yat, isterse mühendislerin Kılıç'taki güzel evlerinde yat, güzel kadınlarla denize gir, değişmez. Katırsın. Ölüme doğru yürüyen kör bir katırsın."

Yer altı dünyasının durmaksızın ürettiği güçlükleri, Nafiye'nin gizemli güleç hayaliyle göğüsleyen Hurşit:

"Ben Nafiye'nin katırıyım," dedi. "Sırtımda taşırım o kadını; kömür olur, ocağında yanarım. Alevimin ışığı yüzüne vurur, avuçlarının içine vurur, döner bana vurur."

"Sen bunları ölüme anlat."

"Ben bunları yaşarım. Ondan sonra ölüm gelirse gelsin. Kör katır ölümden korkmaz, ölümle yaşamaz. Ölüm, seven adama kolay kolay kıymaz emmioğlu."

İş biter bitmez, yere bir bez serdi Hurşit. Şirketin verdiği yiyeceklerle burcu burcu kokan iki Tefen elması çıkardı huriyesinden. Yer sofrasının kıyısında karşılıklı oturdular.

"Tavan sarmasına attığımız çatallar, eğime uymadığı için sağlam olmadı. Kurt ağızlarını eğime uydurmak için biraz daha oymamız lazım."

Hayatın, her şeyi eğime uydurmak için var olduğunu düşünen Abbas:

"Yiyecekleri bu kirli Çingene çergesinin üzerine koyma bir daha," diye homurdandı.

"Ben her şeyimle Çingeneyim artık. Sevdalıyım."

Lokmasını ağzında büyüterek çiğneyen Abbas, 'Hay senin sevdana,' demek üzereyken başyukarının tabanından bir ses geldi. Tanrının dara düştüğünü aklından geçirdi, çiğnemeyi durdurup kulak kabarttı. Ses, peş peşe yeniden yankılandı baş yukarıda. "Eyvah," diyerek ayağa fırladı Abbas. "Bu derin ses, mühendis Bebe Ruhi'nin sesidir. Yarasa gene gelir, beynimizi kalbura çevirir gider."

Çalışanlara baskı yapmayan ama akıl veren Ruhi Bey'in gelişine sevindi Hurşit:

"Seslen, tırmansın gelsin."

"Seslenmesem de o gelir. Mahşer tilkisinin tekidir, nereye gitsem karşıma çıkar. Geçen gün, kulak misafiri oldum; taşta açılan galerilerin ustalarını, baca ağzında paylıyordu."

"Ne diyordu?"

"Ustaların, birim fiyata götürü iş yaptıklarını, devletten çok para aldıklarını anlatıp duruyordu. Bir ustanın, bir kazmacıdan daha fazla yevmiye almasına karşı çıkıyordu. Bu adaletsizliğin, insana felaketten başka bir şey getirmeyeceğini söylüyordu. Adam, gökyüzüne bakmadan, toprağa bakmadan konuşuyor; insanın gözlerine bakmadan konuşuyor."

"Adamda akıl var," dedi Hurşit.

"Var da, bir işe yaramıyor. Sahibini tepen bir akıl."

Başyukarıyı, elinde metan gazının sinsi mizacını sezinlemekten sezgi yeteneğini yitirmiş, mecalsiz bir lambayla zorlana zorlana tırmanmaya başladı Ruhi Bey. Yeryüzüne yakın galerilerdeki metan gazını alevle yakan grizu kontrolcülerinin cehaletiyle cebelleşmekten geliyordu. Tarama yapılan yere girdiğinde, tepeden tırnağa ter içindeydi. Her terlediğinde, sadece gövdesinin değil, o anda kurduğu hayallerinin de terlediği sanısına kapılıyordu. Sofralarından kalkıp tahkimatı gözden geçiren amcaoğullarına,

yani acemiliklerini kasten devam ettirdiklerine inandığı iki çaylağa selam vermeden sessizce yaklaştı. Yapılan tahkimatı dikkatle incelerken 105 kuruş yevmiye ile günde on beş saat çalışan bu iki tahkimatçının devlete yük olduğuna inandı. Boğuk boğuk iki kez öksürdü. Doktorun, "Yer altında çok kalıyorsun, akciğerinde silis dioksitin yol açtığı pnömokonyoz başlangıcı var," sözleri çınladı kulaklarında. Eğildi, cebinden çıkardığı tornavida ile direğin oturduğu tabanın taş olup olmadığını yokladı. Lambasını kaldırdı, madencilerin cehaletini çağrıştıran ve millî serveti tehdit eden kara çukurları kuşkuyla süzdü. Madencilerin, kendi kanlı tarihlerinden habersiz çalıştıklarını anlatarak söze girecekti ama asıl konuyu unutacağından korkup vazgeçti.

"Farkında değilsiniz, her yerde zorlama, burkulma ve kırılma var," dedi fısıldarcasına. "Bu zorlama, içinde nefes aldığınız bu karanlık sistemi, denge vaziyetinden ayırır, kararsız dengeye sokar. Tarihteki bütün savaşlar, kararsız dengeden doğdu. Orta yerde, göremediğiniz büyük bir hata var. Mesnetsiz çalışıyorsunuz. Hayalleriniz, hurafelerinizden besleniyor. Bakın, şurda boyutlandırma hatası var. İnsan, Azrail ile birlikte çalışmaz. Bağlantı elemanları iyi yapılmamış. Yetersiz işçilik sırıtıyor. Karanlığa alışmışsınız ama karanlığı tanımıyorsunuz. Direğin dibindeki karanlıkla, direğin tavana oturduğu tepe karanlığının seciyesi, karakteri bir değil."

"Karanlığa sadece biz değil, sen de alışmışsın Ruhi Bey."

Başını çevirdi, Hurşit'e değil, Hurşit'in sesine baktı.

"Doğru," diye onayladı. "Ama ben, karanlıkta geze geze fark etmeyi öğrendim. Çalışan bir katıra baktım mı onun kör gözünde terleyen karanlığı, dinlenen katırın gözündeki mülayim karanlıktan fark ederim. Karanlıklar da insanlar gibi cins cins, damar damardır. Takdir edersiniz ki boşuna arşınlamıyorum bu galerileri. Galeri kesitindeki en küçük bir daralmayı ve deformasyonu ânında fark ediyorum. Siz ne yapıyorsunuz, yellene yellene altından geçip gidiyorsunuz. Bir katırdan farklı olduğunuzu, hayata göstermeniz lazım."

Çalışmayı yavaşlatmışlardı. Hurşit, yapacağı yeni tahkimat yerini ölçerken keyifle gülümsüyordu. Abbas ise can kulağıyla dinliyor, adamın ruhunun, ocak karanlığına egemen olan, görünmez

sancılı ruhla kenetlendiğini, onun bir parçası haline geldiğini düşünüyordu. Üçgen şeklinde durmuşlardı, üç köşede üç ışık.

"Köylerden geldiniz, yedi kat yer altına girdiniz," diye sürdürdü Ruhi Bey. "Karanlık sizi birleştirdi. Söktüğünüz kömür damarlarının, yer altı kayalarının direnci sizi birleştirdi. Kararmış, garip insan toplulukları haline geldiniz. Göçük ve grizu sizi birleştirdi. Ölüme karşı kenetlendiniz. Arkadaşınızı sevmenin ustası oldunuz. Dayanışmanın ustası oldunuz. Bunların hepsi güzel. Gelgelelim sizi siz eden bir şeyi, kömür çıkarmanın ilmini öğrenemediniz."

"Bura mektep olsa onu da öğreniriz Ruhi Bey."

"Bodoslama giriyorsun söze," diye kafasını salladı. Soluk almakta güçlük çekiyordu. "Burasının mektep olduğunu şimdiye kadar öğrenemedin mi? Elinizde kalem yok ama kazma, kürek, balta var. Bu aletlerle durmadan okuyorsunuz ateşin kara damarlarını. Okuyorsunuz okumasına da sınıfı geçemiyorsunuz. Bu bakımdan büyük meselesiniz. Küçük meselelerin oyuncağısınız. Asıl meseleden haberiniz yok. Bütün meselelerinizi çözdüğünüz vakit, asıl meselenizle karşılaşacaksınız. Meselelerinizi çözemediğiniz, gün gibi aşikâr; madem çözemiyorsunuz, o zaman meselelerinizi büyütün. Mesele büyüdükçe çözüme yaklaşır." Abbas'ın dinleyişindeki büyük dikkat, hoşuna gitti. Suçlananlara kendisini de dâhil etme eğilimine kapıldı. "Canım sıkılıyor, içim içimi yiyor. Ne yaptığımızın farkında değiliz galiba. Düşey yükün ağırlığıyla kesit kapanmaya başlıyor; düz kısımlar eğiliyor, pabuçlar çözülüyor. Durumu poligon tahkimatla takviye edip kurtaracağımıza, kömür damarını sökmeye devam ediyoruz. Bağlantılar çatırtıyla çözülüyor, sistem başımıza çöküyor, altında kalıyoruz. Bizi çıkaran da olmuyor. Geçenlerde Domuz İni kuyusunda kömür söken kazmacılar, yukardan sökün eden kömür yığınlarının getirdiği bir iskeletle karşılaştılar. Adını Dilaver Paşa koydular. İskelet Paşa dedi ki: 'Ben tahkimatın taşıma gücüne değil, elimdeki kazmanın gücüne baktım.' Kimse duymadı. Kendi iskeletlerini çıkardıklarının farkında değillerdi."

"Her şey boş değil mi Mühendis Bey?"

Abbas'ın yüzüne bakmadı Ruhi Bey; belleğini yitiren bu sesin, yanık yüzünü hayalinde canlandırmaya çalıştı. İç içe geçen, birbir-

lerini çoğaltan ve inkâr eden bir yığın madenci yüzüyle karşılaştı. İyimser ve kararlı yüzler, alaycıl yüzler, kuşkucu ve güvensiz yüzler, sır vermez ketum yüzler, meramsız ürkek yüzler, gücünü korkudan ve saflıktan alan mütevekkil yüzler, yılışık yağcı yüzler, müzevir yüzler, derdine deva uman yüzler, boş yüzler... Abbas'ın görmemesi için, lambasını kendi yüzünden uzaklaştırdı.

"Senin bu görüşün, güçlü ve doğru bir görüş ama üretimi düşürür."

Harareti yükselmiş bir fırın içi gibi sessizleşti ocak. Merakla beklemeye koyuldu Abbas'ın cevabını Ruhi Bey. Ensesinden kuyruk pöçüğüne doğru sızan ter damlacıklarına kaydı dikkati.

"Üretim düşse de düşmese de her şey boş değil mi mühendis bey?"

"Sen bu fikri abin Cuma'dan mı öğrendin?"

"Eski mezarlardan öğrendim. Bin yıllık kemikleri dinledim."

Karanlığa ve birikmekte olan metan gazına çöreklenen sessizlik, ürkütücü bir hal aldı. Çömeldi, Mühendis'in kararmış yüzüne, dikkatle baktı Hurşit. Sırtındaki tozlu tere düşen bir damla su, ona, söylemek isteyip de o anda unuttuğu şeyi anımsattı:

"Abbas çocukken de mezarlıklarda çok gezerdi Ruhi Bey. Büyüdü, iyi bir kız buldu. Babası kızı vermeyince Abbas kıza sevdalandı. Kızla her buluşmaya gittiğinde eski mezarların üzerinde biten çiçeklerden bir deste götürüp kıza verdi. Kız buna daha da tutuldu."

"Dertsiz, normal çiçekler varken neden kasvetli mezar çiçeklerini götürdün kıza?"

"Mezar çiçeklerinden başka, bütün çiçekler yalandır mühendis bey."

Ruhi Bey çömeldi, lambasını arkasına alıp düşünmeye başladı, Abbas'ın en güzel duygularını, en başta da kendisini gerçekleştirme duygusunu yitirdiği, hiçbir şeyi önemsemediği, var olmadan önceki durumuna dönmek istediği; abisi Cuma'nın ise ocak karanlığında Allah'a sığındığı, güçlü bir güvenlik ve ait olma duygusuna sahip olduğu ve her şeyi önemsediği sonucuna vardı. Döndü, lambasına baktı. Kafasının ve yüreğinin boşaldığı, ayaklarındaki çizmelerin,

lambasını alıp gittiği, sanısına kapıldı. Öksürüğünü erteledi.

"Yer altı dünyasının senden istediklerini bilmiyorsun. Burnunun dibindeki uyarıcılara karşı içgüdüsel tepki kabiliyetini kaybetmişsin maalesef. Bir madencinin doğduğu kaynak, kendi yüreğidir. Sen bütün yüreklerin boş olduğunu söylüyorsun. Ölüm duygusuna teslim olmuşsun. Bu halinle üretim yapamazsın."

Abbas, herkesi karınca disiplinine çağıran ve insan hayalini sınırlayan bu garip adamdan bir ricada bulunmayı akıl etti:

"Bir babalık yap, Mühendis Bey, beni işten çıkarttır."

Abbas'ın sesine sinen ölüm ve boşluk duygusunun etkisinden kendisini kurtarmak için ayağı terk etmeye karar verip ayağa kalktı.

"Yapamam," dedi giderken. "Bu havzanın tarihi, sağlam bir insanın işten çıkarılmasına şahit olmamıştır. Hasta değilsin, sakat değilsin; mükellefiyettesin, çalışmaya mükellefsin."

Baş aşağı inerken içinde yankılanan, "Her şey boştur," ibaresini, "mükellefsin" sözcüğü ile bastırmaya çalışıyordu. Yolun yarısında, ayağı kayınca kıç üstü çamura düştü. Birkaç metre kaydı, bir taş çıkıntısına el atınca durdu. Sırtüstü bekledi öylece. Lambayı göğsüne koydu. Küflenmiş direklere, tavandaki boyunduruklara, bağlara, kamalara baktı, mezarda olduğunu sandı. Yüzyıl sonrasını düşündü. Şu anda çalışanların tümünün yüzyıl sonrası insanların bilinçlerinde hiçbir iz bırakmadan, çürümüş iskeletlere dönüştüklerini hayal etti. Tavan bağları, yer altında yan yana, iç içe yatan milyarlarca iskelet görünümüne girdi. Erinç, erdem ve ekmek kapılarından eser kalmadı. Yukarıdan gelen ayak seslerine kulak verdi. Başucunda bir başka fener belirdi.

"Düştün mü mühendis bey? Bir yerin incinmedi ya?"

HER KADIN KENDİ İÇİNDEKİ AZGIN ATEŞE DOĞRU KOŞAR

Sevgi, günaha ne kadar yakınsa
ateşi de o kadar azgın olur.

Kulağının birini, aklının ucunda kaynayan söz kalabalığına, diğerini de Abbas'a ayıran Esat Dayı; iki taraflı, kemik bir tarakla, bir yaratılış hatası olduğuna inandığı, uzamış, kır sakalını tarıyor, kendisine anlatılan gerçek yaşam öykülerinden sonuçlar çıkarmaya çalışıyor, Hayri'ye verilen Selma adlı kadının da yakında intihar edeceğini düşünüyordu. Bir ara aklını anlatılanlardan kopardı, insanlığın, toplu olarak intihar etmesi durumunda, yaşamın ferahlayıp ferahlamayacağına taktı. Huzursuzluk, akıldan kaynaklanıyor, çıkan her huzursuzluk, yeni huzursuzluklar yaratıyor, aklı iğfal ediyor ve geliştiriyordu. Aniden ayağa kalktı; gözbebeklerinde yoğunlaşan ışık, zıt ve türdeş eğilimleriyle yüzündeki habis yıkıntıya, sükûnete ve avaza yayıldı. İç fırtınasına hâkim olamamış, pupası, pruvası, dört yönü yıkılmış bir adam gibi misafirlerine, oğullarına ve küçük karısına bakındı.

"Yani anladığım şu ki ortada büyük bir mesele var, kadın meselesi var. Senin sevdiğin kadın... adı neydi?" diye dik dik Abbas'ı süzdü.

"Selma," dedi Hurşit.

"Ha... Selma, senin sevmediğin bir adama gitti. Yel esti, yaprak düştü." Taradığı sakalını sol avucunun içine aldı. Dünyanın her yerinde her zaman cereyan eden, lüzumsuz ve büyük bir işle karşı

karşıya olduğunu düşündü. "Aslında sen, o kadının içinde azgın bir ateştin. Soyu belli olmayan bir ateş... Kadın sana kaçacaktı. Bir yerde hata ettin, kadının içindeki ateşi deştin. Kendini deştin. Ama unutma ki her kadın, kendi içindeki azgın ateşe doğru koşar, o ateşin deşilmesini de istemez. Bu bir cinayettir desem, yanlış olur. Bu bir ayettir, bu aynı zamanda günaha bir yakınlıktır. Sevgi günaha ne kadar yakınsa ateşi de o kadar azgın olur. Selma dediğiniz o kadın, büyük kadındır. Bunu aklınızın bir yerine yazın. O kadın, yakında canına kıyacak. Sende bir resmi varsa bana getir."

"Yok," dedi Abbas.

"Benim anamın anası Zarafet de büyük kadındı. Gece gündüz ibadet ederdi. Sevdiği kadınlarla sevmediği kadınların adlarını gece gündüz zikrederdi. Mircan, Hatçe, Sürmeli, Cennet... Daha bir yığın ad. Beyninin dibinde, ruhunun bir köşesinde, kendisini rahatsız eden ne kadar ilim varsa hepsini ibadetle uyutur, huzura kavuşurdu. Söylenenlere bakılırsa gençken yaşlı anasının ölümünü dört gözle beklemiş, yaşlandığı zaman da hep kendi oğlunun gözlerine bakmış, 'Benim oğlum, benim ölümümü dört gözle bekliyor,' demiş, kendi öz oğluna düşman kesilmişti." Pencerenin önüne gitti, canlılar ve cansızlar arasındaki farkı bir çırpıda silen ve yağmurda yıkanarak günahlarından arınan karanlığı zevkle süzdü. "Rüzgârlı, ışıklı bir yağmur var. Ben, canlarına kıyan kadınların saçlarını bu yağmura benzetirim." Sustu, yağmuru dinledi. "Açgözlü insanlar, tepelere fenerlerle yerleştiler gene; ağlarını gerdiler. Denizden gelen, ıslanmış, ağırlaşmış bıldırcınları yakaladılar. Bu karanlık, bu yağmur, kıyamet kadar bıldırcın getirdi Zonguldak'a; zavallı kuşlar, kendilerini evlerin ışıklı pencerelerine vurdular, bahçelere düştüler, yakalandılar, tavalarda kızartıldılar. Bıldırcın kâtibi dedikleri bir kuş var, leyleğe benzer. Bu mübarek kuş, ıslanan, dara düşen bıldırcınları, kanatlarının altına alır, korur. Yağmur geçtikten sonra da kanatlarını açar, 'Azat buzat, yarın ahirette beni gözet,' der, bıldırcınları serbest bırakır." Yeniden sustu, geldi Abbas'ın karşısına oturdu. Abbas, tutunduğu gerçeği söylemeye hazırlanırken yutkundu.

"Bu dünyada her şey boş değil mi Esat Dayı?"

Esat, Abbas'ın sesini, ömrünü, gökteki kuşları saymakla geçiren Muşuk Ali'nin sesine benzetti. Soru sahibinin yüzündeki yakıcı gerçeği merakla incelerken elektirikler söndü. Karanlık, ocağın çınar alevini dikkat merkezi haline getirdi. Esat'ın küçük kadını, karanlığı fırsat bilerek kafasındaki kırmızı fesi düzeltti, çatmasını çözdü, kaynatılmış defne suyu ile yıkadığı parlak, siyah saçlarını, fesin altında topladı, çatmasını fesin üzerinden geçirerek yeniden sardı; diri, toparlak kalçasını kaldırdı, sergenden aldığı kandili, ocak alevinde yaktı, duvardaki yerine yerleştirdi.

"Doğrudur," dedi Esat. "Bu dünyada her şey boştur; iyi ki de boştur; boş olmasaydı hayat bu kadar güzel olmazdı. Samanyemezlerden bir Musa vardı. Bu adam, Seferberlik'te bir tayyarenin attığı bir bombayla iki bacağından oldu. Köyüne döndüğünde bu felaketi döne döne herkese anlattı. Musa'nın oğlu Muşuk Ali, o günden sonra gökyüzündeki kuşları saymaya başladı. Her neyse, uzatmayayım, geçen sene bu Muşuk Ali, boş bir iş yaparken, yani gökteki kuşları sayarken İhsan Soyak'ın askerleri adamı yakalayıp Karadon'da ocaklara soktular; 'Çalışmaya mükellefsin,' dediler. Adam, Seferberlik'ten bu yana, gökteki kuşları saya saya yaşamış. Hayatı gökyüzüyle geçmiş. İşe başladığının ilk ayı, gündüz on beş saat yer altında çalışmış, gece de yer üstüne çıkmış. Adam tam bir ay, gökyüzüne doğru dürüst bakıp kuş sayamamış. Bir ayın sonunda, ocaktan çıkmış, gökyüzüne hasretle bakarken iki tayyare görmüş. Lambası elinden düşmüş. 'Ben görmeyeli, bütün kuşlar tayyare mi oldu?' demiş, ocağa kaçınış. O kaçışla da delirmiş."

Hurşit'in yanı başında outran ve babasının ermiş olduğuna inanan Esat'ın büyük oğlu Ahmet:

"Sonunu iyi dinleyin," dedi.

"Muşuk Ali, ocakta anadan üryan soyunmuş," diye sürdürdü Esat; "Kazmanın sapını apış arasına almış; demiri arkada, sapı önde..." Gülümseyenleri, sakalını sıvazlayarak süzdü. "Kuyu başındaki 'Evvela Emniyet' yazısı aklına gelmiş. 'Evvela Emniyet,' diye diye dışarı atmış kendini, koşmuş, kömür harmanına gelmiş, orda bulunan bir kömür yığınının tepesine çıkmış. Herkes hayretten şaşakalmış. Harmancılarla ordan geçenler, etrafında toplanmışlar.

Kartiye şefi Bahadır 'Delirdin mi, in ordan, hemen üzerini giyin,' demiş. Muşuk Ali, apış arasında iki eliyle tuttuğu kazma sapını şefe doğrultmuş: 'Çekil sürme kamamın altından,' demiş, 'Kamamı çekersem akan kömürün altında kalır, boğulursun.' Yakalayıp nezarete atmışlar. Temiz bir sopa çekmişler. Bir aylık yevmiyesinin deyandığını söylemişler. 'Bu delirmiş,' diye çıkışını verip evine göndermişler."

Esat'ın büyük kadını Kara Hürü, kafasında üst üste yığılan ve anlatılmayı bekleyen olayların yarattığı sıkıntıyla esnedi, yüzünü küçük kadına çevirerek:

"Kalk, malayı ısıt, ortasını oy, bir topak yağ koy, getir sür önlerine yesinler," dedi. "Bu adamı dinleyen herkes acıkır."

Esat, iğneli sözlerini her gün duyduğu için ciddiye almadı Hürü Kadın'ı. Çubuğuna bir sigara yerleştirip kav çakmağıyla yaktı.

"Yani demem o ki, Zonguldak'ın dibine, kazma kürekle ancak yüz senede inebildiler; çıka çıka Muşuk Ali çıktı. Her iş boştur ama her işin bir hoş yanı var."

Kalaylanmış bakır bir tepsi içinde, önlerine konan malayı topluca yemeye koyuldular. Elektrikler yandı.

"Bu malayın üzerine biraz keş ufala," dedi Esat, içinden kadınlara lanetler okuyarak.

Küçük acıların küçülttüğü, küçük kadın Fadime, emri yerine getirdikten sonra kandili söndürdü. Üst kattan, Esat'ın ortanca karısı Şükriye indi. Kadının sırtında, altın ve yeşimden işlenmiş mücevherli kitap kapaklarını andıran, el dokuması, yün bir cepken vardı. Kadın, bu cepkeni, anasını anımsadığı, karnı ağrıdığı ya da gece mısır tarlasına giren ve sabaha kadar tıka basa yiyen bir mandayı hayal ettiği zaman giyiyordu. Cepkenin sihirli bir güce sahip olduğuna, anasının karnını davul gibi şişirerek öldüren habis bir urdan kendisini koruyacağına inanıyordu. Misafirleri görünce irkildi. Misafirler, insana minnacık gözleriyle değil, benzindeki nekahet sarılığıyla bakan sıska kadını sezdirmeden süzdüler. Kadın, sabahtan beri, içinde kaynayan, bahane arayarak boşalmayı arzulayan cinlerini dilinin ucunda topladı; misafirleri tek tek süzdükten sonra:

"Başına topladığın adamlarla ölmüş kadınları konuşma Esat," dedi. "Yeter. Polis gene gelir götürür seni. Burnu gümüşten reşmeli atın da yok ki binip kaçasın. Polisin içinde sır vermez bir karanlık var o karanlıkta da kıyamet kadar künyesiz insan var. O insanların arasına karıştın mı sen de künyesizleşirsin."

"İnsan künyesiz doğar. Masumdur. Künyeyle suçlu olur."

Esat'ın iç geçirişini duymadı kadın.

"Hazırladığın o yeni defteri de her gelene gösterme. Dün Karadayı'ya da gösterdin. Karadayı'ya göstereceğine, kendi kıçına gösterseydin. İnsan ona hiç güvenir mi? O Maraza Mahmut'un kardeşidir. Maraza Mahmut da Çuhacı Coşkun'un oğludur. O Coşkun ki dünyayı tepti mi keçeye, sivriltti mi külaha çeviren bir adamdı. Ben sana kaç kere 'Onlardan uzak dur!' dedim. Onların soyu, ellem eder, küllem eder, deryadaki balığı iblise satar. Onlar beladır. Sen de belasın. Yeter. Kendinden uzaklaş biraz."

Kadınlarına genellikle yumuşak davranan Esat, büyük ve ortanca oğlunun anası olduğu için Şükriye'ye diğerlerine nazaran daha yumuşak davranıyor ve içinden daha çok küfrediyordu. Geçmişte çatıştığı insanların kendisine söyledikleri kötü sözlere karşı kendi içinde durmaksızın söz üreten ve bunları zaman zaman da mırıldanarak dışarı vuran Şükriye gibi söz ustası, dişli bir kadının karşısında başka türlü davranması da mizacıyla çelişirdi Esat'ın.

"Kendini üzme Şükriye, hastasın, keyfine bak."

"Kendimi nasıl üzmeyeyim Esat? Evde ne gaz ne tuz ne şeker ne de pamuk yağı kaldı. İnsan bu yoklukta nasıl bakar keyfine? Bu, beni rahatlatan bir yokluk değil, inmeli, kötürüm bir yokluk. Havuzlu kahvede hep yek oynayanları seyretmekten vazgeç Esat. Kendi canına kıyan kadınları konuşmaktan vazgeç. Onlar bu dünyaya değer vermediler, bu dünyada yaşayanlara da değer vermediler. Kendi insanlığına biraz hürmet et Esat. Git hangi eşeğe sorarsan sor, ölmek istemez. Izgaralı saç mangalının üstüne çinko cezveyi sürseler, içine de biraz dibek kahvesi atsalar dilin açılır, nargileni fokurdata fokurdata konuşursun; canına kıyan kadınları methedersin akşama kadar. Yeter! Bir Çingene çocuğu kadar olamadın.

Onlar hiç değilse boyunlarına sabun kutuları asarlar, çarşı çarşı gezer, sabun satarlar on on beş kuruşa; ipe dizilmiş kırmızı halka şekeri satarlar; kına satarlar, çapul satarlar, şapka, balık, kömür... ne varsa satarlar. Bağırmaktan çeneleri yorulur. Ben o çocukların yorgunluğuna saçlarımı süpürge ederim. Sen ne yaparsın? Hiç. Oturur anca çene çalarsın. Beş kuruş versem, 'Git tuz al, getir,' desem, o beş kuruşla gider sinemaya girersin, Tarzan filmi seyredersin; gelir onu iki gün de bu evde anlatırsın. Ben bu duvarlara acırım. Hiçbiri sana sabredemedi, dördü de çatladı. Ölsen, tohum olsan, bu çatlaklardan birine düşsen yeşermezsin. Sen nasıl bir insansın?"

Misafirler, kafalarını çevirip duvarları, çatlakları süzdüler.

"Ben Bakırcılar Köyünden Hasan Efendi'nin kızıyım ama sen Bakırcı Galib'in oğlu değilsin. O rahmetli adamın şimşir çukur tokmağının bakıra nasıl indiğini anlamamışsın. Bakırın o tokmağa karşı nasıl sertleştiğini hiç anlamamışsın. Sen insan olsaydın gönül gözüyle bakar, anlardın; başını çevirir, bakırı ateşe sokan, suya sokan, yumuşatan o mübarek ele muhabbetle bakardın. Bakırcı Galib'in yüzü, tokmağın vura vura çukurladığı bakır bir leğendi. Sen o terlemiş bakır leğeni, ateşin önünde bir kere görseydin Esat olmazdın. Muştayı tutan, perçini çakan, teli saran, kaynağı birbirine katan o mübarek mahareti dinleseydin Esat olmazdın. Giydiğin o esbaplar, onun yaptığı bakır leğenlerde yıkanır. Hangi kahveye girsen onun yaptığı mangalla karşılaşırsın. Hamama girsen onun yaptığı işlemeli hamam leğeni sana seslenir ama sen duymazsın."

Esat, bunlar kendisine söylenmiyormuşçasına gülümsüyor, içinden lanetler, küfürler yağdırıyor, lokmalarını yutarken de gözlerini devirerek büyük oğluna bakıyordu.

"Her zaman anlattığın şeyleri anlatma ana," diye çıkıştı büyük oğlan. "Misafirler var, onlar gittikten sonra anlatırsın."

"Ben anlatırım," diye diklendi kadın. "Bana kaderimi hatırlatma."

Kendinden çıkış noktası arayan, kaçışa hazırlanan bir adam havasıyla oğluna baktı Esat; cevap vermemesi için, minnettarlık duygusunun yarattığı hoş bir iklimle kaşlarını yukarı kaldırarak uyardı onu.

"Kimsenin beni susturma hakkı yok," diye sürdürdü kadın. "Senin babanın ömrü, Yeniçarşı'da geçti. Orda, tüyü dökülmüş, sahipsiz bir köpekle gezdi hep. O köpek, insanın gözüne bakar, haline ahvaline bakar, insanda isteksiz bir sevgi varsa insanı kendi haline bırakır, peşinden gitmez. Sevmediğin halde o köpek senin peşine niye takıldı Esat? Çünkü senin düşmüş, zavallı bir adam olduğunu anladı o köpek. Bu dünya, o köpeğe kurban olsun. Seni yalnız bırakmak istemedi fukara köpek. Boşnak Canip'in, Saffet'in, Rafet'in, Ömer Ağa'nın meyhanelerine girdin, o garip köpek de seni kapının önünde bekledi hep. Gözüne çokuşan sineklerle beraber bekledi durdu. Seven gözün bakışı yarana hafif değerse yaran sağalır Esat. Bu sözümü, o sağır kulağına küpe et. O köpeğin seven gözü senin yarana değdi; yaran sağalacağına, kömüş boku kadar büyüdü. Niye? Çünkü sen, düşmüş bir adamdın. Şu haline bak, beni dinlemediğin, her halinden bellidir. Her zaman söylerim, her zaman duymazsın."

"O zaman söyleme ana!"

"Sen sus! Karışma... Bir ben değil, bu Zonguldak da senden çok çekti, Esat. Zonguldak'ın her kapısı, seni gördü mü, acıyla gıcırdar; eğer açıksa, kendiliğinden kapanır. Niye kapanmasın ki, ben de olsam, kapanırım. Halkevi'nden çıktı mı, kapının önünde bekleyen o günahsız köpekle beraber gider, Balkaya Pastanesi'nin camlarından pastaları seyredersin. O köpek sana bir şeyler söyler ama sen duymazsın. Madenci Maksut Çivi'nin yazıhanesinin önünden geçer, kulağını pencereye yaklaştırır, içerden gelen sesleri dinlersin. O mazlum köpek de, senin çok kıymetli bir iş yaptığını sanır, orda sabırla seni bekler." Durdu, dışarıdan gelen sesleri dinlerken, Kurt görmüş dağ keçisi gibi tek tek misafirlere, oğluna ve eltilerine baktı. "Bana inanın. Bana inanmazsanız, gidin, İstanbul Pastanesi'nde müşteri bekleyen bir pastaya sorun; o pastaya da inanmazsanız, gidin, Ali Tat Pastanesi'nde yere düşmüş bir pasta kırıntısına sorun. Ben, Esat'ın bakışlarından kurtulmak için yerdeki odun talaşlarına karışmış her pasta kırıntısına sordum. Allah şahidimdir."

"Tamam ana, anladım seni. Bunları sonra anlatırsın, misafirler var."

Kendinden ve hayattan firar ederek aklın ötesine, yönsüz, karanlık bir noktaya yerleşen Abbas, büyük bir dikkatle dinliyordu kadını. Bu kadın Müderris Cemal'in kızı değil miydi? Konuşurken gözkapaklarını indiren kadınların, çevrelerine, duyguyla baktıkları inancında olduğu için duygulanmıştı. Hurşit farkında değildi hiçbir şeyin, Nafiye'nin sevecen ışıltısına hapsetmişti kendisini. Esat ise her gün aynı şeyleri dinlemenin yarattığı sağır bir rehavetle gülümsüyordu.

"Ayakta durma, gel şöyle otur," dedi büyük kadın Yasemin.

Büyük kadının yaltaklandığını sezinledi, teklifini duymazdan geldi Şükriye. Sustu. Yasemin, bu anlamlı suskunluğu, sonradan görme bir zengin olduğu için, alçalma endişesi güçlü olan babası Dalbaz Veli gibi kaşlarını çatarak karşıladı; titreyen üst dudağını dişleriyle bastırıp arkaya yaslandı. Rahat edemedi, ayağa kalktı. Bağırsaklarını, tahripkâr bir ruhla büyüyerek zorlayan ve uygunsuz sesler çıkaran gaz illetinden kurtarmak için hızla dışarı attı kendini.

"Lanet bir hayat," diye sürdürdü Şükriye. "Kuşun ödü, yılanın sütüyle beslenen bir hayat. Kadının kızı ölmüş. Kadın kızının meyti üzerinde yana yana ağlamış. Acı, kadını parelemiş. O sırada anasını arayan bir ceylan yavrusu ordan geçmiş. Kadın, kızının başından kalkmış, o ceylan yavrusunun acısına yerleşmiş." Sustu. Geldi, Esat'ın başucuna dikildi. "O kadının yerinde olsaydın sen ne yapardın Esat?"

Yorgunluğunu, yarattığı güzel hayallerin gücüyle hafifleten Esat; kuşkularını, vehimlerini, savunma güdülerini eskisi gibi önemsemediği için cevap vermedi. Kadın, kocasındaki acıma duygusunun derecesini mi öğrenmek istiyordu? Kendisini dev aynasında gören ve her şeyin sahibi sanan insandaki acıma duygusunun kör olduğunu bilmiyor muydu?

"Sen nasıl bir insansın Esat?"

"Ben küçük bir insanım," diye mırıldandı Esat, konuklarına bakıp gülümseyerek. "Bu dünyada büyük insan yoktur. Büyük ararsan derya büyüktür, gök büyüktür, toprak da büyüktür. Ben kendimi bunların sahibi sanmam. Bunların hiçbiri ölüp de bana karışmaz; ben ölür, bunlara karışırım."

"Ölüm..."

"Ölümü ağzına alma ana. Yukarı çık, yat biraz, rahatına bak."

Kadın, çevresine, gözlerini devire devire bir değişiklik, bir mucize arıyormuşçasına bakındı. Hurşit ve Abbas'la göz göze geldi. Abbas, duygularını gözbebeklerinde ışık gibi yoğunlaştıran ve insanlara bakarken de o ışığı parçalayarak bakan kadının gözlerinden kaçırdı gözlerini; kendi içindeki kalabalığa daldı. Güçlü bir sonsuzluk duygusuna sahip olduğu için baktığı her insanı farklı bir çiçeğe benzetiyordu. Dünya, gerçekleşmeyecek hayallere doğru yükselen ama gerçekleştirdikleri kadar yaşayan kısa ömürlü çiçeklerle dolup taşıyordu.

"Beni, bu evin sahanlığında dolaşan yaşlı inekle karıştırma, oğlum. Senin baban her gece kör bir baykuşla yola çıkar, her gece bir mezarlığa gider. Kendini öldüren karıların bir gün dirileceklerini sanır; dirilip de kendisiyle evleneceklerini sanır. Senin baban delirmiş. Senin babanı bu insanlar delirtti." Hurşitle Abbas'a baktı dik dik. "Söyleyemediklerini ona söyletmek için delirttiler."

Abbas, söylene söylene üst kata çıkan kadını dinlerken düşünüyordu. Kurutulmuş su kabağının içinden bir çay kaşığı tuz alıp önüne koydu. Soğanını tuza bandı, bir parça ekmekle beraber ağzına attı. Sesini hafif kısarak:

"Şimdi gel de bana hak verme Esat Dayı," diye mırıldandı. "Her şey boş değil mi? Dibi delik değil mi her şeyin?"

Esat, ağzını elinin tersiyle sildi, Üzülmez ocaklarından çıkarılan molozlarla doldurulmuş eski bir çukurun üzerinden geçerken bulup duvara astığı muskanın üzerindeki nazar boncuğuna baktı. Her kazmacının ruhunu bir madene benzeten ve bu kara elmas şehrini anlamak için onların ruhuna girmek isteyen Kadir Öğretmen'i anımsadı.

"Ben bu dünyada kimsenin ruhuna giremedim, kimseyi anlayamadım. Aha işte bu kadın. Hep böyle yapar; ummadığım bir zamanda gelir, tepemde biter, içinin harabesini üzerime yıkar gider."

"Sen büyük adamsın baba," dedi Ahmet. "Anam senin kadrini kıymetini bilmedi."

Ahmet'in, hiçbir işe yaramayan ama içli ve saygın bir duyarlılıkla söylediği bu sözler, nefeslikten ocağa gelen esinti gibi ferahlattı Esat'ı.

"Anan, davar çeneli bir kadındır oğlum. Yanlış anlama, ben onun çenesinden bir zarar görmedim. Gördün işte, gene ebür cübür konuştu gitti. O konuşunca ben hiç konuşmam. Konuşsam ağzımdan çıkan her lafı, mağdur duruma düşürür. Neme lazım. Keşke, önüme atılan bir kemik üzerinde kırk yıl düşünseydim de ananla kırk yıl yaşamasaydım. Canına kıyan kadınların gücünü, güzelliğini ben anana anlatamadım. Senin anan, beni bu dünyada fuzuli hale getirdi. Yazık bana."

"Abbas'a senin nesihatın nedir Esat Dayı?"

Esat, Hurşit'in soruş tarzından ve Abbas'ın ağırlaşmış, sarkan kellesinden, durumun iç açıcı olmadığını çıkardı. Kafası, soru işaretleri ve uydurma mazeretlerle dolu bir konuşmanın rahmi gibi sancılıydı.

"Abbas kızı, kız da Abbas'ı sevmiş, hal böyleyken kız, bir başkasına gitmiş. Bu sevdanın yufka yeri nereydi bilmem. Belli ki, gön yufka yerinden delinmiş. O kız, boynunda bir ilmikle o delikten sallanacak. O kızın gittiği oğlan, aç bir kurttur. Kurdun boğazına ciğer asmışlar. Yazık. Ben bıktım bu sevgi işlerinden. Sevginin getirdiği dertlerden, belalardan bıktım. Abbas'ın durumunda bir şey yok; hepimizinkinden iyidir. Abbas, her şeyin boş olduğunu gören bir adamdır. Her şey boş, Abbas da boş. Mesele buysa Abbas büyük adamdır. Her şey boşsa sevda da boştur. Boş şeye üzülmek boş iştir. Ben üç kere evlendim, üçünde de sevdalandım, üçünün de boş olduğunu gördüm."

"Babam yanılmaz," diye destekledi Ahmet. "Bir şeye boş demişse boştur."

"Bu dünyada ben hep, beni güldürenin değil, ağlatanın yanına gittim. Hiçbir şey bilmediğimi anladığım zaman da kalabalığa karıştım. Tavuğun yumurtlarken horozun zora düştüğü yerlerde durmadım, kaçtım. Ben, Şükriye'nin anlattığı gibi bir adam değilim. Kadın geldi, 'Sizin gördüğünüz bu Esat, yemini benden yiyen,

gidip başka yerde yumurtlayan bir tavuktur,' demeye getirdi. İstediği gibi konuştu. Konuşsun. Vicdanı yırtılmış bu kadının. Sabaha kadar konuşsaydı ağzımı açıp bir söz etmezdim. Bu Zonguldak'ta hiç böyle bir koca gördünüz mü? Görmediniz. Ben bu evde boğayım ama bu kadın inek değil. Bu kadın da boğa. Benim boynuzumda çamur yok. Boğa, boğanın boynuzunda çamur görmezse korkmaz. Bırakın konuşsun rahatlasın, ne zararı var. Bana bir zararı yok. Ama beni yedi tüketti."

"Babam büyük adamdır, anamın karşısında bir tek söz bile söylemez."

"Niye söyleyeyim ki? Bana ne faydası var? Dil kesik, baş selamet."

Dışarı çıktıklarında, yağmur dinmiş, defne ve deniz kokusuyla ağırlaşan, ılık bir sis yorganının altında uyumaya başlamıştı toprak. Muallaktaymış gibi, donuk, ışıltılı buz parçalarını andıran sokak lambalarını geçip dar, karanlık bir patikaya girdiler. Sisin gizlediği denizi ve deniz fenerini düşündü Abbas. Çocukluğu canlandı gözlerinin önünde; kömür almaya gelen gemilerle, onları uyaran liman sirenleri, sis cinleri...

"Ben iskeleye gidiyorum," diye mırıldandı. "İstersen git, Nafiye'yi de al getir."

İNSAN BİRİNE SEVDALANDI MI SEVAP İŞLER

İnsan, kesik dili anlarsa,
kesik dilin acısını anlarsa
her şeyi anlar.

Duygu dalgaları, anıları, kahkahaları, iç fırtınaları sürüp gitti gece boyunca. Tan yeri ışıdığında, sevgilileri baş başa bıraktı Abbas. Kara Dere'nin üzerindeki sevimli, küçük köprüyü ıslıkla geçip sınırları ıslıkla silinmiş, insansız, hayalî bir mekâna doğru uzaklaştı. Işık, tül gibi sardı denizin sinesini. Deniz, dibindeki doğal çamurun, kömür artıklarıyla kararmasından olsa gerek, zehir mavisini çağrıştıran bir ruhla gülümsemeye başladı. Süt sükûnetine giren buğulu yüzede, deniz iğneleri, ölü balıklar, yumurtalarından çıkan ama başkalaşım gösteremedikleri için büyüyemeyen deniz kestanesi kurtçukları, duyarlılıklarını yitirmiş deniz ısırganları ve kirlenen dip çamurundaki hayvancıkları avlayamadıkları için, iç organlarını anuslarından dışarı atarak ölen, meşin derili denizhıyarları yüzüyordu.

Nafiye, kıyıda dem çeken sabah kuşlarını dinlerken çömeldi, çatal avuç suya daldırdı ellerini. Avcundaki denize yakından baktı. Gülümseyen falcı yüzleri, değişen kaderler, kesişen yollar, zamana dönüşen mekân parçaları canlandı, belirdi denizde. Hurşit'in, geceleyin söylemek isteyip de söyleyemediği sözünü, gün ışığına çıkarmak için başını çevirip mahzun mahzun gülümsedi. Hurşit, arzusunu o anda, kadının, deniz kırlangıcının tüylerini andıran, gümüşi kül renginde, hafif benekli bir kemerle incelen belinden, gülümseyişine kaydırdı; çocuksu, ikircimli, hassas ve mahcup bir

ilgiyle gülümsedi. Kömür almaya gelen gemilerin, vinçlerin, boşalan vagonların, lokomotif ve amele teşkalelerinin ağırlığını üzerinden atarak kadına doğru birkaç adım attı. Yanı başında çömelip avuçlarda ışıldayan suya baktı.

"Abbas gitti," diye mırıldandı utangaç bir sesle. "İçimde bir deniz var Nafiye. Şimdiye kadar sır gibi sakladığım bir deniz. Beni çeken bir deniz. O denizi içimde bulduğumdan bu yana bana bir hal oldu. Yumurtadan çıkar çıkmaz denize yönelen bir tosbağa yavrusu oldum. Her sabah yumurtadan çıktım, denize yöneldim."

Ayağa kalkan yakıcı, ince duyguların zevkiyle avucunu aralayıp suyu yavaş yavaş denize boşaltmaya başladı. Suyun ve toprağın arınarak ışığa dönüştüğü sanısına kapıldı. Tastaki suya bakarken günahları dinleyen, günahlardan karakterler çıkaran ve günahlara karşı direnerek yenilen güzel duyguların izlerini süre süre insanın geleceğini okuyan falcı kadın Rabia'nın ışıklı, iyimser iç dünyası canlandı gözlerinin önünde.

"Kızmazsan içimdeki denizi anlatırım sana."

Son bir aydır, içindeki boşluk duygusunun sevgiyle dolduğunu, eksik yanının ışıklanarak tamamlandığını sezinleyen ama bundan da bir an önce emin olmak isteyen kadın, sesindeki ateşi duyumsatırcasına:

"Anlat," diye fısıldandı. Dikkatini, denizin dibinden insan ruhuna doğru, gizemli bir ses, ışık ve renk cümbüşü olarak akan büyük huzura verdi.

"Ben sana sevdalandım Nafiye. Cesaretim, gücüm arttı. Bir yükten kurtuldum. Beni bu halimle, değirmen taşının altına atarlarsa ordan diri çıkarım."

Kırmızı şalapurdan diktiği entarisinin ıslanan eteğini, sevincinden, çıplak ayaklarının altına alarak gerdi. Bakışlarını kendi içinde beliren, yakamozlu denize, sise, hamsi, kefal ve karagöz sürülerine çevirdi.

"Sen evli bir insansın," diye mırıldandı. "Bense bekârım, çöpsüz bir üzümüm. Bacımdan başka kimim kimsem yok. Aslında o da yok... Macide'den soğudun mu?"

Kadının sesindeki sıcaklığa yerleşen Hurşit, kuşkuları ve itirazları gidermek zorunda hissetti kendini.

"Evlenmeden evvel Macide'yi sevmiştim. Dünyam dardı. Evlenince dünyam genişledi, soğudum. Beni ona bağlayan bağın, bükülmemiş çiğ bir iplik olduğunu gördüm düşümde."

Hurşit'i, sabrederek anlamaya çalışan kadın, içindeki arzuyu soruya dönüştürmeden edemedi.

"Niyetin nedir? Boşanmak mı?"

"Değil," dedi ve korktu. Nafiye'nin, ters bir söz söylemesini engellemek için, "Niyetim seni sevmek," diye ekledi.

"Macide'yle evliyken beni sevmen doğru mu?"

"Benim seni sevmem güzel değil mi?"

Yükleme boşaltma işçilerinin, iskeleden gelen sesleriyle kuş seslerinin aynı arzuya sahip olduğunu düşündü Nafiye.

"Güzeldir ama neyleyim ki doğru değil."

"Niye doğru değil?"

"İnsansak doğru değil. Sen o kadınınsın. O kadın da senindir. İnsan budur, hayvana benzemez. Ben inek, sen de boğa olsaydın senin beni sevmen güzel olurdu; doğru da olurdu. Sürü karışmazdı bize. Sürünün sınırı olmaz. İnsanın sınırı olur. İnsan, sınırlarla yaşar."

Sınırların içinde, içi sınırlarla dolu kalabalıkları görür gibi oldu Hurşit. Boğa inek benzetmesinden, kadının, kendisini arzuladığını çıkardı ve derin bir zevkle gülümsedi. Kadının bakış zenginliğini, sevecenliğini tutkuyla süzerken:

"Ölümün karşısında, hayvanla insan arasında bir fark yok," dedi. "Kendimizi ölümün karşısında farz etsek, hayvandan farksız olduğumuzu düşünsek, insanları da sürü yerine koysak, birlikte bir sevgiye emek versek, bunu da insanlardan gizlesek nasıl olur? Kötü mü olur?"

İstemeyerek iki yana salladı kafasını kadın. Çekingen, çileli arzularla ayağa kalktı. İnsan, sabır ve acı köprüsünden geçmeden güvenemiyordu insana.

"Sevda zor iştir, Hurşit; malı mülkü, kimi kimsesi olmayanların işidir. 'Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım,' diyenlerin işidir. Ben ömrümde bir kere sevdalandım. Basiretim bağlandı. Başımda torbası eksik bir mahluka döndüm. Başım nara yandı. Susan diller, susmaz oldu. Yakamı kurtaramadım belalardan. Biz birbirimize sevdalansak bu Zonguldak'ın ipsiz sapsızları bizi konuşur. Bey devesi gibi yan gelip yatan emekliler bizi konuşur. Yedi kat yer altında kazma sallayanlar da bizi konuşur. Vapur vapur mal getiren, piyasaya yokluk süren tüccar Şevket bile bizi konuşur. O adam ki bir dalda dokuz ceviz görmeyince taş atmaz. Ama bizi, atacağı taşların altında ezer." Çevresine bakındı. Sesini kısarak "Gecenin bir vaktinde, belediyenin arkasında, bana parmak atan adamdır o. İçkiliydi. Bağırıp üzerine yürümeseydim ırzıma geçerdi, edepsiz."

Başını çevirip iskelenin karşısında bulunan üç katlı belediye binasına baktı Hurşit. Şevket'i, denize doğru seksen metre kadar giren, iki katlı, beton iskelenin üzerindeki vincin çengeline astı. Dedikodunun mezbeleye çevirdiği koca bir şehir canlandı hayalinde. Fırıncı çıraklarının, aşçı yamaklarının, Kömür Spor'da oynayan gençlerin, Maden Teknisyen Mektebi öğrencilerinin, Bartınlı yemenici esnafların, nalbantların, aktarların, çinko cezvelerini ızgaralı mangala sürerek buram buram dibek kahvesi pişiren kahve sakinlerinin, vinçte, 'Kurtarın beni!' diye bağırarak sallanan Şevket'i ve Nafiye'yi konuştuklarını düşündü. Gürgen fidanına konan kız kuşunun hazin avazına kaydı düşüncesi."

"Benim, seni gizli gizli sevmem hakkımdır Nafiye. Bunun kimseye bir zararı yok."

Kadın, huzurunu kurt gibi kemiren kuşkularından kurtulma ihtiyacını duydu. Sevdiği insanın, tutkunluğunu berraklaştırmayı, duygularındaki ısrarı açığa çıkarmayı akıl etti:

"Gizlinin kapısı, eninde sonunda açığa açılır. Senin beni sevmen, belki hakkındır. Gel gör ki bir de mahallenin hakkı var. Mahalle, Macide'yi sana vermiş, başını bağlamış; bu da mahallenin hakkıdır. Bir de Macide'nin hakkı var."

İyimserliğin kuşkuyla gölgelendiğini sezinleyen kadın, elini başına attı; düzen denen tezgâhta dokunmuş, ince ketenden, yollu,

Çaycuma yazmasını düzeltti. Benliğini saran asıl sese karşı, dolaylı bir duruş, hiç de istemediği bir duruş içinde olmanın yarattığı acıyla süzdü Hurşit'i.

Hüznünü, inceliğini, kırılganlığını belli etmeyen bir sesle:

"Benim gitme zamanım geldi," dedi Hurşit.

Yalnızlık prangasını parçalayıp yeni bir aşka ram olma arzusu ile geçmişte yaşadığı aşk acılarının fısıldadığı çekinceler arasında bocalayan kadın, Hurşit'in aniden gitme isteği karşısında korkuya kapıldı.

"Sana niye sevdalandığımı düşün Nafiye," diye sürdürdü Hurşit giderayak. "Yedi kat yer altında, ben hiç bahtiyar olmamıştım. Kazmamın ağırlığı hiç bu kadar hafiflememişti. Söktüğüm kömür, bana hiç bu kadar kolaylık göstermemişti. İnsan birine sevdalandı mı sevap işler, her şey kolaylaşır. Çalıştığı karanlıkta erir. Ben sana sevdalandım ya, sevdasız geçen günlerimin boş olduğunu da anladım. Devir değişti, iş çoğaldı Nafiye. Çoğalan iş, işsizliğin büyüttüğü konuşkan kalabalıkları yuttu, insanın bir değeri kalmadı." Eğildi, ayakkabısındaki kumları boşalttı. "Anam sık sık anlatır; gençken, sevdalıyken başından bir hadise geçmiş. Zavallı kadın, Göl Dağı'nın gür meşeliklerinde bir boz ayı görmüş. Kaçmamış ama eli ayağı da birbirine dolaşmış. Ne yaptığını bilmeden, üç çiçek koparıp çömelmiş. Ayı, yavaş yavaş gelmiş, anamın gözlerinin içine bakmış, elindeki çiçekleri üç kere koklamış. Anamın sevdalı olduğunu anlamış, dokunmamış."

İnsanların ayı kılığında dolaştığı, kimsenin sevda acısı çekmediği bir dünya hayali belirdi Nafiye'nin derinliğinde. Hurşit'in, giderayak uzattığı elini tutkuyla sıkarken ona, ilgisini çekecek ve sürdürecek, güzel bir söz söyleme ihtiyacını duydu. Sözü tam dilinin ucuna gelmişken Hurşit, beklenmedik bir ışıltıyla gülümsedi:

"Kendini bir meşelikte, anamın yerine koy Nafiye. Her insanın en az ayı kadar duygulu bir hayvan olduğunu düşün. Benim bundan sonraki künyem, seni sevmektir. Unutma. Künyemi sana anlatmam çok zor. Farkındayım. Ağzımdan çıkan seslerin dili kesiktir. Kesik dili anlarsan, kesik dilin acısını anlarsan her şeyi anlarsın."

Kadının içinden Hurşit'in boynuna sarılmak geldi o an. Söyleyeceği sözü unuttu, gülümsemekle yetindi. Olduğu yerde dikelip arkasından bakakaldı. Birkaç kere döndü, el salladı Hurşit. Kadının kolunu, umduğundan daha yükseğe kaldırarak sallamasını, kendisini sevdiğine yordu. Anasının elindeki üç çiçek gelip yerleşti aklına. Tatlı bir burkuntuyla parmaklarını ağzına götürdü, üç kere ıslık çaldı.

Mendireğe yakın bir yerde demir atan Gülcemal vapurunun düdüğü, limandaki kayıkçıları hareketlendirdi. Küçük bir güvercin sürüsü, Var-Gel Kömür Yükleme Tesisi'nde çalışan amelelerin yaktıkları ateşin dumanından geçerek iskelenin önündeki alana kondu. Sürüyü yakından süzen Hurşit, esneye esneye parka girdi. Mavi çiy buğusu tütüyordu çimenlerden. Gözlerini kıstı, az ilerideki karartıya doğru yürüdü. Her zamanki gibi yine aynı yerde, sırtüstü yatan Boru Veli'nin başucuna dikildi. Deliliğinin bir aşk masalından kaynaklandığı söylenen yaşlı zevzeğin, sinirden ve insancıklara laf yetiştirmekten morararak küçülen yüzünün, yukarıdan bakınca şaşılacak derecede tarla faresinin yüzünü andırdığını fark etti ve kendi geleceği ile yüz yüze olduğu sanısına kapıldı. Bakışları, delinin uçkuru ile çıplak göbeği arasına sıkışan, Kavaklıdere Şarapları Salonu'na ait boş şişeye takıldı. Beklemedi. Kendi iç kargaşasına sığındı. Nafiye'nin hayali ve delinin yüzüyle dopdolu bir halde, Kadırga Yokuşu'nu tuttu. Ortaya çıkan her aşk masalı, uzadıkça sır üstüne sır doğuruyor, biriken ve saklanan sırlar ise gökyüzünün netameli bakışları altında, insanın kalbini ezip yüzünü bu hale getiriyordu.

Tabelaları, duvarlarına yetim yamaları gibi tutturulan yolcu vapuru acentelerinin önünden geçti. Ayaklarının ağırlaştığını hissetti. Elini cebine soktu, köşede, belediye binasının önünde, dizden kopuk bacağını öne sürerek oturan, grizu malülü Abaza Hasan'ın önündeki mendile beş kuruş attı. Hasan, mendilde parlayan beş kuruşa keyifle bakarken:

"Allah razı olsun," diye mırıldandı. "Yedi düvel harbe girdi gireli bu şehir uyuyor. Ben bu halimle sabahın köründe kalktım. Bu şehrin bu saate kadar uyuması doğru mu?"

"Elleme uyusun Hasan Emmi. Bu şehrin yarısı yer altında çalışırken, yarısı da yer üstünde uyuyor. Az sonra çalışanlarla uyuyanlar yer değiştirecekler."

Nafiye'ye geri dönmek ateşi sardı yüreğini. Gökyüzüne ve gururuna bakarak ateşi bastırmaya çalıştı. Ali Barlı'ya ait köhne binaları ve Askerî Gazino'yu geçti, şehre birkaç hafta önce gelen tıfıl bir mühendisle istemeyerek selamlaştı. Mühendis, altı ahır olarak kullanılan eski tip bir otelde kalıyor ve her sabah bu saatte, şirketin temin ettiği ata binerek madene gidiyordu. O anda, nasıl olduysa, Cumhuriyet Halk Partisi binasının önünde, kendi kendine konuşan Şazimet Ana'yı gördü. Görmezden gelip mühendisin atını siper alarak uzaklaşmak istedi ama kadının o inanılmaz, şeytani sezgi gücünden ve yüksek sesle kendisine küfredeceğinden korktu. Kadın, eliyle "gel" işareti yaptı. İstemeyerek gitti, başıyla selamladı, eğilip elinden öptü. Yıllardır sıtma bağlayan, kuduz palkurlayan, siğil okuyan, tembireyil (temriye) yazan, dullara koca bulan yaşlı kadın, gülümseyerek saçlarını okşadı Hurşit'in.

"Mecnun gibi öptün, kurban olurum, elimi öpen o kiraz dudaklara."

Kadının duruşunda gergedan havası vardı. Kendi deyişiyle kıçına, allı yeşilli bir divitin entari geçirmişti. Sağ kolunda, ince söğüt dallarından örülmüş bir sepet vardı. Sepetin içinde, siyah bir kedi yavrusu uyuyordu. Sevmediği adamlara küfretmek istediği zaman, yanlarına yaklaşıyor, kediye küfrediyormuşçasına, yüzünü sepetin içine çevirip doya doya küfrediyordu.

"Bu kara kedi yavrusu, sepetin içinden hiç eksik olmuyor, Şazimet Ana."

"Olmaz," diye çıkıştı. "Bu kara kedi, bu şehrin ruhudur."

Kadının yüzü, sabah güneşinde, toprak altından çıkarılıp gözenekleri fırçayla temizlenmiş, yassı bir sünger taşını andırıyordu. Hurşit, yüreğini hırpalayan aşk hengâmesini Şazimet Ana'ya açıp açmamayı aklından geçirdi o an; kadının burnunun, yaşlandıkça küçüldüğünü, dişsiz ağzından uzaklaşıp alnına doğru çekildiğini sandı.

"Bu güzel mahluk, bu gece evden çıktı. Şehrin ruhu çağırdı onu, şehrin karanlığına karıştı. Korktum, bir daha eve gelmez dedim. Sabaha kadar kapı kapı bunu aradım, bu kahpe kediyi." Bakışlarını CHP binasına dikti, hasmane bir tavırla. "Aha bu kapının önünde durdum. Direk tüccarları vardı içerde. Hepsini sesinden tanıdım. Seslerini tanımadığım şirketin adamları da vardı. Belediyeden Akif, ormancılardan da Nusret vardı. Sabaha kadar direk direk deyip durdular. Dünyanın bütün direklerini toplayıp bu binanın içine yığmışlardı sanki. Ağzını açan, 'direk' diyordu. Konuşa konuşa yoruldular. 'Akaryakıt sıkıntısı' dediler, 'araba tekerleği sıkıntısı' dediler. Sabaha doğru da kalkıp Ali Tat'ın pastanesine gittiler. Bunlar..."

"Havzada direk sıkıntısı var."

Sözü kesilince kesme ânı, eğer ağzını açtığı bir âna denk gelmişse kadın, dişsiz ağzını, söz bitinceye kadar açık bir şekilde bekletiyordu.

"Ne sıkıntısıymış! Her tarafta direk yığıntıları var. Bu kadar direği ne yapacaklar? Kıçlarına mı sokacaklar?"

"Mükellefiyet geldiğinden bu yana, çalışmayı sıkılaştırdılar Şazimet Ana."

Ağzı yine açık kaldı. Önemine inandığı bir fikri söyleyeceği zaman yaptığı gibi, sağ gözünü kıstı, kaşlarını çatarak:

"Fukara madenci ne kadar çok direği kaldırır tavana vurursa o kadar mecalsiz kalır, bu sefer de önündeki direği kaldıramaz. Olan, kadınlara olur."

Hurşit'in gülmesini, söylediği fikrin doğruluğuna yordu Şazimet Ana. Bir gözüyle delikanlının bakışlarına vuran iç ışıltılarını, diğer gözüyle de çarşıdaki hareketlenmeleri izliyordu.

"Benim rahmetlim lağımcıydı," diye sürdürdü. "İlk senelerimiz çok iyiydi. Ben onu sevmiştim, o da beni. Yüz yüze bakan iki aynaydık. Zaman geçtikçe mecalsiz kaldı. Çok taş tozu yuttu. Benzindeki esenlik, sessiz sedasız çekti gitti. Aklı azaldı. Ömrünün son yirmi senesinde öksüre öksüre kayaları deldi, burguladı; burguladı da bana yanaşmadı. Ben o halimle, yirmi sene, burgusuz kaldım.

Gülme. Bu benim sana öğüdümdür. Gönlünü eğer bir emele vermişsen emelini zelil etme. Sen sen ol, tahkimatçıysan karının tahkimatını ihmal etme; kazmacıysan kazmana döktüğün terin en az yarısını da karına dök. Lağımcıysan burgula, tırkacıysan tırkala."

"Ya ben karımı sevmemişsem."

Çoğalışını ve özgüvenini küfrederek sağlayan Şazimet Ana, sevgi ve hışımla süzdü Hurşit'i. İçinden kopan küfürleri, sararmış, yer yer paslanmış bir güz yaprağını andıran dilinin ucunda güçlükle zapt etti.

"Sevmemişsen sev. Ben sevgi ona derim. Abdullah'ın kahvesinde, altıkol ahçı iskambili oynayacağına git karınla oyna. 'Ben bu yemeği sevmedim.' 'Niye?' 'Tuzu yok.' Tuzu yoksa tuz koy canım. Benim yüzümün her çukurunda bir acı var. Ben bir insanın kafasına baktım mı acısını görürüm. Siz kafaya bakmazsınız. Suç sizde değil. Alışmışsınız bir kere. Önünüzden hep bir yük yığını, bir çalı yığını gitmiş. Yığının altında bir kadın, iki baldır, bir kıç. Kuyruksuz bir eşek. Ömrünüz kıça bakmakla geçmiş. Baka baka kafanızın şekli şemaili değişmiş. Hakikat bağırsa Abdullah'ın kahvesinin penceresinden hakikate bakarsınız bakmasına da onun kafasını değil, kıçını görürsünüz." Kafasını çevirdi, simit sepetiyle yanı başından gelip geçmekte olan çocuğa bir göz kırptı. "Benim rahmetlim, Sefil Hamzam, güzel bir insandı, başkalarından nefret etti mi kendini sevmezdi. Köse Şahap'tan nefret etti. Dalgıcalı Yasin'den de nefret etti. İyi de etti. Gelgelelim nefretle birlikte yaşamak onun işi değildi. Huzursuz oldu, gayret etti, sonunda Yasin'i sevdi. Allah'ın nefret ettiği Matrakçı Mahmut'tan da nefret etti. Gene huzursuz oldu, gayret etti, sonunda Mahmut'u da sevdi."

"Doğru," diye mırıldandı Hurşit, Nafiye'nin hayalinde kalan son yüz iklimini seyrederken. "İyi insandı. Kandilli'de iyilik etmediği insan kalmadı."

"İyilik eden adam, benim gözümde güzeldir. Bakarım, bakmaktan doyamam; güzelliği dilimi kamaştırır, konuşamam. Şimdinin insanı para nefistir, herkesten nefret eder, kendini de sever."

Birden, kadının yanı başında, yerden biter gibi Tercanlı Emirhan belirdi. Selamına karşılık alamayınca o gece uyuyamayan insanların soyundan geliyordu. Sağ kolunu göçükte kaybettikten sonra, saçını sakalını uzatmış, hırpani bir kılıkla savaş ve maden malullerinin arasına katılmıştı. Gözleri, korkudan hafif şehlalaşmış; yüzü, çatkapı içeri giren, hesabını görmeden giden ve bir daha ne zaman geleceği belli olmayan, seciyesiz bir ölüm türünün yarattığı morartılar ve taciz çizgileriyle örselenmişti. Hiç beklemeden eğilip Şaziye Ana'nın elini öptü.

"Kurban olurum senin o şeşi beş gören gözlerine," diye güldü kadın.

"Senin dediklerini yaptım Şaziye Ana," derken, sol elini uzatıp Hurşit'le de tokalaştı. "Korkularımı sınadım, boş şeylerden korktuğumu anladım, cesur bir adam oldum. Suyu güneşe kattım, yıkandım. Başımı kaldırdım, üstümde dönen çarkı feleğe cesaretle baktım."

"Aferin aslan oğlum, sevdim seni, kedimi de öp."

Oturmamış, ayrıksı düşüncelerle çevresini şöyle bir süzdü, "Başım gözüm üstüne," diyerek uzun, kara sakalını sepete sokup kediyi kafasından öptü. "Sen benim velimsin Şaziye Ana, senin eşiğini süpürmek büyük sevaptır."

Ana galerilerde yürürken lambasının aydınlattığı direkleri sektirmeden sayan Emirhan, bu takıntısını yer üstünde, insan sayma şekline dönüştürmüştü. Şazimet'le ilgilenirken yandan gelip geçenleri saymayı ihmal etmiyordu.

Şazimet Ana, konuşurken zihnini canlı tutan, özellikle kalp gözünü kullanan Emirhan'a iyice sokuldu. Sakala karışan uzun siyah saçları sevgiyle okşadı. Adamın gözleri ile sepetteki kedinin gözlerinin şaşılacak derecede birbirlerine benzediğini fark etti. Dimdik duran ve oldukça yakışıklı görünen bu tek kollu adam, kendi içinde taşıdığı küçük bir yanlışın iğfaline uğramışçasına donuk donuk gülümsüyor ve büyük bir dürüstlük şaheseri çağrışımı yaratıyordu insanda.

"Git kumlara vuran dalgaların köpüğüne karış desem karışır mısın?"

"Karışırım."

"Git minarede mahya ol desem olur musun?"

"Olurum."

"Git Mecnun ol, Leyla'yı değil, Mevla'yı bul desem bulur musun?"

"Bulurum."

Kadın, Sepetini yere koydu, "Ben senin feragatine kurban olurum," diyerek aniden diz çöküp Emirhan'ın ayaklarından öptü.

"Estağfurullah, Şaziye Ana," diye bağırdı Emirhan. Eğildi, ayağa kaldırmak için koluna yapıştı kadının.

Hurşit, onları baş başa bırakarak sezdirmeden sıvıştı oradan. Bartınlı yemenici esnaf sergilerinin önünden geçti. Maden başçavuşu yetiştiren, Maden Meslek Mektebi'nin hademesi Badem Ali ile karşılaştı. Badem, koltuğunun altından, okulda dağıtmak için, Halkevi Başkanı Tahir Akın Karauğuz'un matbaasından aldığı *Doğu* dergisinden iki tanesini uzatarak:

"Al bunun biri sana biri de Abbas'a," dedi. "Korkma, başın belaya girmez, hükümet mecmuasıdır. Parasını sonra alırım."

"Okuma yazmam yok benim Ali Dayı, Abbas'ın da yok."

Badem Ali, homurdanarak uzaklaştı. Hurşit, adamın uzaklaşan homurtusunu arkadan seyrederken eve gitmek istemediğini, insanların arasında da boşuna dolaştığını düşündü. İçinde uyanan ses, sahile, yani Nafiye'yi bıraktığı yere koşmasını, onu oradan alıp Soğuksu kumsalına götürmesini fısıldadı ona. Yönünü sahile döndü. Nafiye'nin, sahilden evine dönebileceği yola girdi hızla.

KIVILCIM

Sevap servetsizdir.

Abbas, işbaşı yapmalarına üç gün kala, Hurşit gile geldi. Kafası dumanlı, içi inilti ve çığlıklarla doluydu. Evin kapısını, dört yıl önce, Kasaptarla'da feci şekilde ölen yirmi üç madencinin kanlı cesetlerini hayal ederek açtı. Cinayet işlemiş saralı bir adam gibi ev halkını şöyle bir süzdü. Ayaklarına sürtünen kediyi eğilip kucağına aldı, sesini kısarak:

"Kandilli'nin Çamlık ocağında grizu patlaması olmuş," diye mırıldandı. "Çok sayıda amelenin öldüğünü söylüyorlar."

"Yaa gördün mü," diye ayağa fırladı Cemal. "Dediğim çıktı. Dün, Mükellefiyet Takip Müdürlüğü'nde çalışan İskender'e dedim, 'Etmeyin eylemeyin, bu ocaklar, bu çalışma hızına dayanmaz.' Güldü bana. Adamlar, bu hız yetmezmiş gibi, hükümete sunmak için yeni bir seferberlik planı hazırlamışlar. Yirmişer binlik üç adet askerlik tecil neferlerini ocaklara sokacaklar. Buna göre, 1. ve 2. listedeki neferler çalışırken, 3. listedekiler dinlenecekler. 'Yapmayın, bu hız, bela getirir,' dedim ama kim dinler beni."

Abbas, kediyi usulca yere bıraktı, yaşlı Cemal'in çenesine düşmeden Hurşit'i alıp evden çıktı. İkinci Makas'a doğru yürürlerken haberi Nafiye'den duyduğunu, kendisini de Hurşit'i alıp getirmesi için Nafiye'nin gönderdiğini söyledi. Boş olduğuna ve boşluk yarattığına inandığı hiçbir soruyu cevaplamadı. Yalnızca, ölenler arasında, Nafiye'nin eniştesi Alattin'in de bulunduğunu, Nafiye'nin ısrarından dolayı, kaza yerine birlikte gideceklerini belirtmekle yetindi. Hurşit tüm bu planları, Nafiye'nin yüreğinde yer edinmiş

olmasına bağlayarak sevindi. Abbas'ın bu işteki aracılığını da çocukluk yıllarına dayanan dayanışma ruhunu hayal edince anladı.

Nafiye'ye uğradılar önce. Kapıyı, kocaman gülücüğüyle kıvırcık saçlı Gülfem açtı. Abbas'a bakmaktan Hurşit'i fark edemedi. Gülfem'in başının üzerinden, evin içini süzerken arkadan yaklaşan ayak seslerini duydu Hurşit. Döndü, kazayı komşusuna haber vermekten gelen Nafiye ile göz göze geldi. Duyduğu acıları bir anda unuttu kadın. Hurşit'in sağ elini avuçlarının arasına alıp sımsıkı tuttu. İçinde günlerdir kaynayan, davranışlarına ruh ve incelik üfleyen duygularından birkaçını, hemen oracıkta fısıldamak geldi içinden. Abbas'ın ve Gülfem'in gizlenmiş muzip bakışlarını hissedince vazgeçti. Hurşit'in elini bıraktı.

"Haberi duyan gitti, bizim de hemen gitmemiz lazım," dedi.

Merak dolu sorular ve kısa cevaplarla birlikte daracık sokak yoluna girdiler. Olur olmaz yerlerde gülmemesi için Gülfem'i uyardılar. CHP Soğuksu Semt Ocağı'nın önünde, Abbas'ın arkadaşı Toz Hasan'a ait bir at arabasına binip Kandilli'ye gittiler. Çamlık Ocağı'na yaklaştıklarında Bayat, Terziköy, Gökçeler, Keşkek gibi civar köylerden gelen bir yığın kadın ve erkekle karşılaştılar. Acının, çığlığa, inlemeye ve ağıta dönüştüğü olağanüstü bir durum vardı. Arabadan inip kalabalığa karıştılar. Gülfem, ölüleri ve civar köylerden gelen delileri görmek istemediği için Toz Hasan'la birlikte arabada kaldı.

Kalabalığın bir bölümü, ocaktan çıkarılıp yan yana yatırılan ölülerin başucunda, bir bölümü de grizudan hafif yaralarla kurtulup olayı dönüp dönüp anlatan madencilerin çevresinde kümelenmişti. Genel Müdür İhsan Soyak'ın bizzat atamasıyla ikişer kişilik postalar halinde kurtarma ekiplerinin başına geçen görevlilerin sesleri duyuluyordu arada bir. Üst üste yığılmış maden direkleri ile Genel Müdür'ün, 1934 model, Berlin tipi Citroen marka makam arabası arasındaki çamurlu sahada bir manga jandarma bekliyordu. Ocaktan çıkarılan ölüler, ocak mühendisi Tevfik Ayyıldız'ın başında bulunduğu ekibe teslim ediliyordu. Kurtarma işi, Soyak'ın koyduğu şaşmaz disiplin çerçevesinde titizlikle sürüyordu ve ölü sayısı kırkı geçmişti.

Nafiye, bacısı Zühre ile Zühre'nin kaynanası Ümmü Kadın'ı cesetlerin başucunda gördü. Gözyaşlarını eşarbının ucuyla silen Zühre, ablasına sarılırken kendi dertlerine ağlıyormuşçasına hüngürdedi. Nafiye, Hurşit ve Abbas sırayla eğilip Ümmü Kadın'ın elini öptüler.

"Alattin'den bir haber var mı Ümmü Ana?"

Kadın, Nafiye'yi duymadı bile. Yüzüne erkeksi bir hava veren kambur burnunu kaşıyor, fark etme ve ağlama kudretini yitirmişçesine bakınıyordu. Eğildi, yüzünün ve boynunun rengi od göynüğüne kesen kazmacı cesedine bir daha baktı. Sonuç alamamanın çaresizliğiyle doğruldu. Mısır tarlalarında, keten lifleri ve elpek bezi üretiminde tükenen seksenlik ömrüne doğru çekildi. Avuçlarına gömdü yiv yiv buruşan sararmış benzini. Ağlayan kadınları dinledi. Ellerinin kendiliğinden çekildiğini hissetti; acının mecalsiz kıldığı gözkapaklarını hafif araladı, dumanlı, mor ışıltılarla Nafiye'yi kesti.

"Ben zaif bir kadınım, kızım," diye mırıldandı. "Bu cesetler pare pare olmuş, Zühre'ye yardım edin de oğlumu bulun bana. Ben ne ettim? Allah bana bugünü niye gösterdi? Keşke duvağıma doymasaydım. Doğurmasaydım da bugünleri görmeseydim."

Nafiye, kocakarının duyum ve kavram zenginliğini açığa vuran, metanetli bakışları karşısında canlandı, özgüvenle doldu.

"Sen merak etme, bu işi bana bırak. Yorgunsun, git şu ağacın altında otur."

Muskayla cinlerin boğulacağına inanmayan Hibetullah Hoca, Ümmü Kadın'ın tam karşısında, Şazimet Kadın'ı dinlerken beddualar ediyor, cesedin yeğenine ait olup olmadığını anlamaya çalışıyordu. Tanıyamayınca bakışlarını, cesedin serçe parmağı ile orta parmağı arasındaki kanlı boşlukta yoğunlaştırdı.

"Bu garibin bütün parmakları sağlam ama bir tek öksüz parmağı kopmuş."

"Ayakları da kopmuş," dedi Hoca'nın yanında duran Ömer Dede. "Kafa çanağı ezilmiş. Bin yıl sakalımdan yedilseydim de bu acıları görmeseydim."

"Sebebin gözü kör olsun," diye çıkıştı Şazimet Ana.

Hoca sesini hafif kısarak:

"Tövbelerini tehir eden insanları baş yaparlarsa sonumuz böyle olur," dedi.

Ocaktan çıkarılıp getirilen her yeni ölü, cesetlerin çevresinde biriken kalabalığı dalgalandırıyor, yorum ve ağlayışları çoğaltıyordu. Ümmü Kadın, titreyen eliyle Nafiye'yi kolundan tuttu; hafiften, kendi acılarına doğru çekerek:

"Sen becerikli bir kadınsın kızım," dedi. Kaçamak ve hasmane bir bakışla gelinini kesti. "Bacına benzemezsin. Cesetlere iyi bak, sen oğlumu iyi tanırsın. Çenesinde güzel, püskürtme bir ben var; kehribar tespihinin danesi kadardır. Parmağında gümüşten, kaşlı bir yüzük var. Göbeği çukur değil, uzun kesilmiş, limon başına benzer. Düz tabandır."

Bacısının zoruna gideceği endişesiyle:

"Tamam Ümmü Ana," dedi. "Alattin tanımadığımız insan değil. Zühre benden daha iyi tanır, kocasıdır. Burdaysa buluruz. İnşallah, ölülerin arasında o yoktur."

Nafiye, ölüleri tek tek gözden geçirmek için Hurşit'i, Zühre'yi ve Abbas'ı yanına alarak ceset katarının başına geldi. Baştaki ölünün yüzü ve elbiseleri yanmıştı. Alnı, kaşlarının arasına denk gelecek şekilde, dikine ve derin bir yarayla ikiye bölünmüştü. Sol gözünün aksine sağ gözü sapasağlamdı ve yuvasından dışarı çıkmış, cam bir bilye gibi parlıyordu. Gözün şimdiye kadar, vicdan sahibi bir parmak tarafından kapatılmamış olmasına kızan Şaziye Ana eğildi, işaret parmağının ucuyla kapağı aşağı indirdi. Durumu izleyenler, gözkapaklarını aynı anda aşağı indirdiler. Moloz tepeciklerinde kömür toplarken, kazayı duyup gelen, göğsü içine doğru tıkık, hafif kambur bir kadın:

"Benim adıma boşuna Hadiye dememişler," dedi. "Ben bu adamı tanırdım. Bura insanı değildi. Düzeni, itikadı zayıf, kimsesiz, fukara bir adamdı. Bizim köyde Lambacı Hilmi'nin dul kızı Naime vardı. Onu istemeye geldi, vermediler. Keşke verselerdi. Hiç değilse ölüsüne sahip çıkan bir karısı olurdu."

Nafiye, kendisini cesedin yerinde hissetti birden. Korku, kuşku ve çağrışım anaforlarıyla süzdü cesedi. Yüzün ve hemen ardından da gövdenin Hurşit'e dönüştüğü sanısına kapılınca gözlerini yumdu. Güç almak için, Hurşit'in sağ eline dokundu sezdirmeden. Göz göze geldiler. İkinci cesede çevirdiler bakışlarını.

"Boşuna bakmayın, bunlardan hiçbiri Alattin değil," dedi Zühre.

Mırıltı, kargış ve ağıt kalabalığını yararak ortalara doğru geldiler. Alattin'in boyunda, bacakları kopmuş, yüzü hurdahaş olmuş bir cesedin başucuna dikildiler. Nafiye eğildi, adamın kan pıhtıları ve çamurla sıvanan parmaklarını yoklayınca göğsünü yumruklamaktan takatsiz düşen genç bir kadın:

"O bahtsız, benim erimdir bacım, başkasına bak," dedi. "Ben herifimin bacaklarını almadan bir yere gitmem. Vermezlerse ocaklara iner, kazmanın girdiği her yeri fellik fellik ararım."

Kadının yanında duran ambarcı Ali, kazanın nedenini konuşan gözü yaşlı ölü sahiplerine makul açıklamalar yapmaya çalışıyordu:

"Burası madendir arkadaşlar, kaza gelirim demez. Kaza gelir, geldiği zaman da can alır. Bu kazaya da bir kıvılcım sebep olmuş. Ocak mühendisi Tevfik Bey'in dediğine göre, vantilatörü çalıştıran motordan mı, yoksa kumanda aletlerinden mi ne, her neyse, bir kıvılcım çıkmış."

"Kıvılcım çakan makinenin ne işi var ocakta," diye bağırdı Hibetullah Hoca. Bütün başlar Hoca'ya çevrildi. İtirazına yakışır bir diklikle, ambarcıya doğru yaklaştı. Sırtında, dedesinden kalan, belleme ya da göte küstü denen veyelek gibi bele kadar inen, ipten dokunmuş, kara bir dervişan aba vardı. "Bizi buranın teşkilatını bilmez sanmayın. En tepede kısım mühendisi var, onun altında ocak mühendisleri var, onun da altında başçavuşlar var. Başçavuşların altında da madenciyi çalıştıran çavuşlar var. Bu bir disiplin, bir düzendir. Bu mazbut düzenin, disiplinin olduğu yerde kıvılcımın ne işi var?"

Sıcak demiri döverken sıçrayan şerarelerden yüzünün rengi pul pul alacalanmış yaşlı bir demirci:

"Kazanın sebebi, Ali'nin anlattığı gibi değil," dedi, Ali'yi, düdükçü bakışıyla yan yan keserek. "Kıvılcım her zaman çıkar. Kazmacının kazmasından, lağımcının pat patından, katırın tırnağından, her yerden çıkar. Asıl, ocakta körnefes varmış. Kaç sefer söylemişler, dinletememişler. Çavuşlar, körnefes arayıcısını bile kazma işine koşmuşlar. Çalışma hızlandırılmış. 'Çalışın, çalışmak sevaptır,' demişler. Madencinin başını kaşıyacak zamanı kalmamış. Zaten başını kaşıyanın yevmiyesini de kesmişler."

"Aletler de zaten eskiymiş," dedi arkadan biri. "Aletlere bakan adam yokmuş. Direksiz, tahkimatsız, yerlerde çalışırlarmış. Kopan taş kömür parçaları, kaç sefer kağıştıyarak inmiş, madenciyi altına almış."

Hibetullah Hoca, 'Bakın arkadaşlar,' diye başlayan ambarcının sözünü:

"Bu işin bakını makını yok," diye kesti. "Burda yatan cennet mekân insanları, vicdanımızın kulağıyla dinlememiz lazım. Bunların ağzından çıkan hiçbir fikrin dili yok. Ama Allah üstümde şahittir ki ben o dilin fevkindeyim. Burda, dağ taş, dere derbent demeden yürüyüp gelen insanlar var. Sabahtan beridir ağlayan bu bahtsız insanların acısı, Hz. Yahya'yı mezarından kaldırdı. Yahya, şu anda, aramızdadır. Ölülerle dirilerin arasındaki mesafelerdedir."

Sis ve huşu tülüne bürünen bakışlar, ölülerle diriler arasındaki boşluklara ve görünmeyen Yahya'ya yöneldi bir anda.

"Üç beş kömür fazla çıkar, sonra da Şuray-ı Devlet azası gibi dik dik konuş. Olmaz böyle şey. Böyle Müslümanlık olmaz. Böyle sevap işlenmez. Sevabın hırsı olur mu? Sevabın hesabı, kazancı olur mu? Benim bildiğim sevap, servetsizdir." Çam dalında hazin hazin avaz çeken, yavrusu ölmüş bir kuşa verdi dikkatini. "Akıl var, izan var."

Kalabalık homurdanarak Hibetullah'ı destekledi. Ayakta durmaktan mecali kesilen Ümmü Kadın, içinde taşıdığı ölünün sırtına binerek iki binanın arasında yükselen çınar ağacına doğru yürüdü. Merak ve korkuyla yaklaştı, asırlık çınarın soluyuşunu dinledi. Dallarına kabuklarına baktı yakından.

"Yazık bu kavlak ağacına," diye iç geçirdi. "Beton duvarların

arasında rüzgârsız kalmış. Kabuğunu atıp kendini yenileyememiş, kurumuş."

Çöktü, ağacın kabuğu altında çoğalan böcekleri hayal ederek sırtını kocaman gövdeye dayadı. Ocaktan ceset getiren ekibe ve ekibe doğru koşuşan insanlara baktı, endişeyle.

"Vaay!" diye bağırdı, karalar örtünmüş bir kadın. "Benim yavlak yepelek oğlum, güzel oğlum, günahsız oğlum! Fındık hasadından sonra düğününü yapacaktım senin! Vaay ocağınız kör olsun, azgın dinliler!"

Ölü, diğer ölülerin yanına yatırılırken:

"Bu senin oğlun değil Hacer Abla," diye homurdandı, kadının yanında duran kardeşi. "Baksana, Necip'in boyu bu kadar mı? Ocaktan çıkan her ölüyü Necip'e benzetme. Yaklaş, iyice bak."

Kadın, dördüncü kez yanılmıştı. Gözyaşlarını elinin tersiyle silerek kenara çekildi. Nafiye'yle Zühre, kalabalığı aralayıp ölüye yakından baktılar. Alevin kavurduğu yüz, davul gibi şişmiş, morarmıştı. Bakışlar, bilekten kopan sağ ele kaydı. Zühre'yi hafakanlar bastı birden. Titreyen ellerini, koynunun altına alarak:

"Abla, Alattin bu!" diye ağlamaya başladı. "Çoraplarından tanıdım."

Nafiye kafasını çevirip çınarın altında, Hurşit ve Abbas'la birlikte oturan Ümmü Kadın'a baktı. Ölünün üzerine sarkan kellelerin yorumlarını dikkate almadan çömeldi, ölünün kunduralarını ve çoraplarını çıkardı ve tabanlarını dikkatle süzdü.

"Boşuna bakma abla, bu Alattin'dir."

"Başın sağ olsun bacı," dedi meraklılardan biri. "Neyin oluyor?"

"Kocamdır."

"Doğru," diyerek doğruldu Nafiye. "İçime ateş düştü. Ümmü Ana'ya nasıl haber vereceğiz şimdi?"

Çamlı'da kazmacı yedeği olarak çalışan kısa boylu, havai bir adam:

"Bu mevtanın kim olduğu belli oldu mu bacı?" diye Nafiye'nin çenesinin altına sokuldu. Kadın, adamın incecik, kızıl dudaklarla

çevrilmiş ve konuşmaktan laçkalaşmış ağzına baktı perişan bir ruh haliyle.

"Belli oldu, bacımın kocasıdır."

Adamın boynunda, sıtmayı defetmek için efsunlu düğümlerle peş peşe düğümlenmiş ve kömür tozlarıyla kararmış bir iplik vardı. Sigarasını, çubuğuna yerleştirirken 'Bu da dul kaldı, bana gelir mi acaba?' dercesine, Zühre'yi süzdü tepeden tırnağa.

"Başınız sağ olsun," dedi. "Her ihtimale karşı, nabzını bir kere daha iskandil etmek lazım, madenci kolay ölmez." Eğildi, cesedin nabzını yokladı. 'Hakkın rahmetine kavuşmuş,' diyecekti vazgeçti. Ayağa kalktı, kibriti çaktı, dumanı derin derin içine çekti. Cesedi bir kez daha süzdü dikkatle. Kopan eli merak etti. Kazmasıyla birlikte, kömür yığınlarının altında kalmış olabilirdi. "Elini almadan şehidi götürmeyin. Bir şehidin gövdesinden kopan bir aza, bir başına buralara gömüldü mü aza gövdesine hasret çeker, sonunda dayanamaz, bağırır, bağırdığı zaman da gömüldüğü yerin altında ocak varsa kazaya sebep olur. Varageleci Ali Dayı vardı. Kavşak dağında bir kurt vurdu. Kurdun kellesini kesti, geceleyin götürdü, kendisini döven Başçavuş Talip'in ağılına gömdü. Bir ay sonra kurtlar ağıldaki davarı kırıp geçirdi."

Nafiye, adamı dinlemiyor, kara haberi, Ümmü Kadın'a nasıl bildireceğini düşünüyordu. Yüksek sesle ağlayıp, ağıt yakan yandaki kadının mahareti, nasıl olduysa, birden dikkatini çekti.

"Bu kadın kim?"

Dudağındaki tebhaleyi kaşıya kaşıya kanatan Kazmacı Yedeği, sıtmalı kafasını iki yana sallarken:

"Kulak asma," dedi. "Bu kazada ölüsü yok onun. Zarıncının tekidir. Öz göynüğüyle ağlamaz. Nerde bir ölü görse hemen gelir, saçlarını yolar, göğsüne vura vura arşa direk eder feryat ü figanını. Ölü sahipleri, karının ağıtını, ağlayış tertibini beğenirlerse nevhager olarak alır götürürler. Gömmeden evvel, ölünün başucunda ağlatırlar. Üç beş kuruş da cebine korlar."

Nafiye sessiz, derin bir ağlayışla, kalabalıktan çıkıp Ümmü Kadın'a doğru yürüdü. Yaklaştı, korktu, titredi, kocakarının önünde

çömeldi, ellerinden tuttu. Elleri, yılan gömleği gibi ışıltılı, soğuk ve sertti. Kadın, Nafiye'nin gözyaşlarından anladı durumu. Kenarları keflenmiş, sarımtırak, mor gözkapaklarını usulca indirdi.

"Fikretine, hasretine, belana lanet dünya," diye ilenerek güçlükle ayağa kalktı. "Düş önüme, beni oğluma götür."

Sarsak, sancılı adımlarla ceset uğultusuna doğru yürüdüler. Zühre'nin ağlayışından tiksinerek cesedin başucuna dikildi Ümmü Kadın. Şişmiş, ifadesini ve son sözünü yutmuş yitirmiş yüze baktı. Bebeklerini maden karanlığına doğuran kadınlar ve ilk çığlıklarına tutunamamış, ölü bebek yüzleri canlandı hayalinde. Çömeldi, parmaklarının ucuyla oğlunun, alev tarafından tıraş edilen çıplak kellesine ve alnına dokundu.

"Vay oğul vay, kaderin, seni bu ceset katarına mı getirip katacaktı?" diye mırıldanınca cesedin başucunda konuşanlar sustu. "Ben bu ağlayışa, bu kargışa ne desem? Bu sağış gününe ne desem şimdi? Girmediğin bir Gerede Zindanı kalmıştı, ona da girdin. Sonunda geldin, firar ettiğin zalim ecele teslim oldun, ateşnefese teslim oldun. Keşke bu dağlarda, bir ala karga, bir çil bakal olsaydın, söğüt ağacının körpe fışırganı olsaydın, su kenarında geniş yapraklı bir gabalak olsaydın, gelip girmeseydin bu yedi katlı karanlığa, bu körnefese."

Kendi iç karanlığında, hayatı rahatsız etmeden, tevekkülle yaşayan, dul bir kadın, kalabalıktan sessizce süzülüp Ümmü Kadın'ın yanı başında çömeldi, ses çıkarmadan, gözyaşlarını içine doğru akıtmaya başladı. Yeni gelen ve Ümmü Kadın'ı kalabalığın arka sıralarında atıyla birlikte dinlemeye koyulan, eski bekçibaşılardan Veli Kavas, yanı başındaki tumbacı Kâmil'e ocaktan şimdiye kadar kaç ölü çıkarıldığını sordu. Tumbacı, Veli Kavas'ın, sağda solda bulup ocağa getirdiği madencilerin acı paralarından pay almaya geldiğini, hatta, diğer illerden gelen ve Veli Kavas aracılığıyla ocağa teslim edilen, sahipsiz ölülerin ortada kalan yevmiyelerine de sezdirmeden el koyacağını aklından geçirince ocaktan çıkan ölü sayısını bildiği halde, "Bilmiyorum," dedi. Kavasın altında, alnının sekisi büyüyüp yüzünü kaplamış ve yalnızca gözlerinin kenarları siyah kalmış, peçeli bir at vardı. Tumbacı, atın, yükselen

yaralı seslere karşı daha duyarlı olduğunu, kıçını, örgüçlü eyere rehavetle oturtan bu içi eğri adamın ise karanlık hesaplar yaptığını, çığlıkları duymadığını düşündü. O anda, Mutemedi bulmayı akıl etti Veli Kavas, topukla tepip atı hafiften canlandırdı.

Genel Müdür İhsan Soyak, kazanın yarattığı sorunların büyüklüğü ve kaza yerine ikinci kez gelmiş olmanın gerginliğiyle, görüşmelerini kısa tuttu. Direktiflerini verdi; dağılmış, mecalsiz moralleri güçlendirdi, manevi maiyeti ile tortop olup dışarı çıktı. Sağında, İş Mükellefiyeti Müdürü Kadri Yersel, solunda ise yabancı müşavir Löfevr vardı. Cesetlerin başında toplanan insanlarla göz göze geldi, başını Kadri Yersel'e çevirip:

"Cesetlerin ve kalabalığın uzun süre burada durması doğru değil," dedi. "Künyeleri tespit edilenlerin, kamyonla derhal köylerine gönderilmeleri gerekiyor."

"Yanma ve parçalanmalardan dolayı, künye tespitinde zorluk çekiyoruz," dedi Kadri Yersel.

Kitlenin bakışını, homurdanışını ve kadın hıçkırıklarını, maden idaresine karşı bir hoşnutsuzluk belirtisi olarak yorumladı Genel Müdür. Ölülerinin acısını yüreklerinde duyan bu insanların, bu kaza sonucunda, devletin uğradığı büyük zararı akıllarının ucundan bile geçirmediklerini ve ülkenin böylesine bir duyarsızlıkla birlikte kalkınmaya çabaladığını düşündü. Arkadaşlarıyla el sıkışarak arabasına doğru yürüdü. Arabanın yanında bekleyen şoför kapıyı açtı. Araba hareket ederken kalabalık, yaralı bir homurdanışla dalgalandı.

Akşama doğru, ölü sayısı elliye çıktı. Kimlikleri tespit edilenleri, yakınlarıyla birlikte köylerine götüren kamyonlar, dönerlerken köylerdeki meraklıları da kaza yerine getirdikleri için, kalabalık eksilmek bir yana, iki kat arttı. Karanlık, yerde yatan ölülerle, onlara bakan gözlerin arasına bir duvar gibi girerek ağlayışın gücünü kırdı. Kalabalık, ölülerle birlikte, tek bir mezar karanlığına girmişçesine sakinleşti. Maden cüruflarının yığıldığı iki tepeciğin arasında bir büyük ateş yakıldı. Maden idaresinden gelen bir ses, ateşin üzerine su gibi çullandı:

"Harpten dolayı karartma tedbirlerini harfiyen uyguluyoruz arkadaşlar, söndürün o ateşi!"

Ateşin sönmesine en çok Nafiye ile Hurşit sevindi. Yüzlerce gözün görüş kudretini yitirdiği bir zaman diliminde, baş başa kalacak, davranış özgürlüklerini yaşayacaklardı. 'Oğlumun kopan kolunu almadan bir yere gitmem,' diye direnen Ümmü Kadın, onlara yıldızlarla nakışlanmış karanlık bir yaz gecesinin kapısını açmıştı. Kocakarıyı, oğlunun cesedini alıp gitmesi için zorlamamalarının bir nedeni de buydu. Toz Hasan'la Gülfem, karanlık çökmek üzereyken at arabasıyla Zonguldak'a dönmüşlerdi. Acı çekmeyi seven Ümmü Kadın, cesetlerin başucunda insanlardan duyduğu tılsımlı sözleri, iç seslerine ve görüntülere dönüştürerek yaşamakta olduğu acının derinliğine çekilmiş, gelini Zühre'yle birlikte, kara bir taş gibi kıpırdamadan, cesedin başucuna çökmüştü. Hibetullah Hoca'nın sohbeti, Abbas'ın hoşuna gitmişti; söndürülen ateşin yakınında, bir grup insanla birlikte onu dinliyordu. Nafiye, Hurşit'le baş başa kalmıştı çınar ağacının altında.

"Nafiye."

Sesleniş, ışık gibi yayıldı Nafiye'nin karanlığına. Erkeğin, omuzuyla omuzuna dokunuşunu hissetti aynı anda.

"Ne var?"

Hurşit, sağ elini, Nafiye'nin toprağa yayılan eline doğru yavaş yavaş yaklaştırdı ve hafifçe dokundu:

"Ben isterim ki ölümün olduğu yerde sevda da olsun."

Sıkıntı ve acılarından arınmış gibi oldu kadın. Zor duyumsanan, duyumsanınca da büyüleyen bir güzelliğin dalga dalga içine yayıldığını hissetti. Emin olma arzusuyla:

"Sen benim neyime sevdalandın?"

Kurtarma ekiplerinin yeryüzüne yansıyan çabalarına, kimliksiz ölülere ve yıldızlara baktı Hurşit. Yeryüzünü seyreden şu yıldızlar, bakışları gökyüzünde sırça gibi ışıldayan sevdalı insanların gözleri olabilir miydi?

"İnsan, durup dururken sevdalanmaz Nafiye. Yüreklerimizin mayası aynıydı. O mayadan sevda doğdu. Sen yüreği büyük bir

kadınsın. Bakışın boş değil. Bağrın yufkadır senin. Sende naz yok. Can baş kaygısı yok. Kimseden korkun yok. Hemen seven bir kadın değilsin. Sen sevsen, senin gözlerini dülgerin demir kalemiyle çıkarsalar sevdiğini gene görürsün. Bu dünyada sevmekten başka çaremiz yok Nafiye. Bu acılı günde beni sevdiğini söyle."

Yanı başında, can dimağının diliyle konuşan saf bir erkek vardı, ne güzel. Toprağa ve gökyüzüne kulak verdi. Bir yerlerde ak güvercin sürüsünün pırlaşıp havalandığı sanısına kapıldı. Çocuksu bir sevinçle kollarını göğsünde kavuşturdu, sağ elinin ayasını yüreğine bastırdı. Yenilendiğini, çoğaldığını hissetti.

"Sen kendini, kendi öz karının yerine koysan, düşünsen bana ne söylersin?"

"Ben beni bilirim. Evli de olsam severim. Kimi seversem seveyim. Sevgim sevgiyse günahsızdır. İçimde kaynayan bir pınar varsa ben susuzluğumu o pınarla gideririm. Seni sevdim. Birlikte yaşamamız şart değil. Benim sevgim, sende bir yeşerme yaratırsa bu bana yeter. Sürülmüş, tohumlanmış tarlaların soluyuşlarını ben çok dinledim. Senin soluk alman bana yeter. Seni düşünmem, seni hayal etmem bana yeter."

Dünyanın en güzel sözlerinin, can diliyle karanlıkta söylendiğini ve insanın, mutluluğunu karanlıktan emdiğini düşündü Nafiye.

"Sevda kendini belli eder, insanların gözünden kaçmaz. Sonunda adımız çıkar, yuvan dağılır."

Yuvanın dağılışını zevkle hayal eden Hurşit, Nafiye'nin sevdadan emin olma eğilimini bildiği için kendisine "Dağılsın" sözünü söyletmek istediğini düşündü.

"Ben sevgimi sınırlarsam Macide'yi de sevemem. Macide beni sınırladı. Gövdem o sınırın içinde kaldı, gönlüm dışında. Ben böyleyim. Sevdayı ayet bilirim; insanın yüreğinden kopar, insan ona inanır. Anamın dediğini hatırlarım hep; insan, söğüt ağacıdır, sevda da o ağacın gövdesinde biten ökse otudur. Sevda büyüyünce söğüt ağacı olur, insan da o ağacın gövdesinde biten ökse otuna döner, söğüt ağacını kendi dalı sanır. Ben şimdi bir ökse otuyum.

Bana inan, bana güven. İnsanlar sana çok yalan söylemişler belki. İnsanlara itimadın kalmamış."

Karanlıkta kendi kendine mırıldanan, grizunun dul bıraktığı, kara çarşaflı bir kadın belirince sustular.

"Dokuz çocuğun anasıyım ben, her biri ekmek diye eteğimin bir parçasına asılmış. Dokuz kazığın gerdiği içi boş, kara bir çadırım ben."

Kadın, çınar ağacının altında yan yana oturan sevdalıları fark etmedi bile. Ucu yanmış, eğsi bir odun vardı sağ elinde. İnsana noksan gözle bakan yüzlerin karanlıkta çoğaldıkları sanısına kapıldı bir an.

"Zarımı işitmez, azgın bir yara oldu bu karanlık," diyerek odunu karanlığın gözbebeğine doğru fırlatıp attı. Cesetlerin üzerinde, perende ata ata yükselen odun, Ümmü Kadın'ın yanına düştü.

"Bismillah," diyerek irkildi Ümmü Kadın. Dipsiz gökyüzü karanlığına baktı. "Sen büyüksün ey yeri sakin, göğü devvar eden Allah, oğlumun kolunu bana buldur." Gözlerini oğlunun ölüsünden ayırmadan, elini toprağa basıp yavaş yavaş doğruldu. Harman yerine doğru yürümeye başladı. Bacakları açık ama ayakları birbirine yakın, apışık bir kadın olduğu için penguenler gibi yürüyordu.

Ümmü Kadın, harman yerine varmadan, üç katırla karşılaştı. Katırlardan birisi ayaktaydı diğer ikisi ise yerde cansız yatıyordu. Ayakta olan katırın tüyleri, grizu patlamasından az sonra çıkan ocak yangınında yanmıştı. Baca ağzına yakın bir yerde olduğu için, kurtulan madenciler tarafından yer üstüne çıkarılmış, alevin söndürülmeye başlamasıyla birlikte, galerilerde ölüp yolu kapatan katır leşlerinin yer üstüne çıkarılmasında kullanılmıştı. Ümmü Kadın, karartma yasağına rağmen, madencilerin harman yerindeki direğe astıkları madenci lambasının hafiçe aydınlattığı katıra yaklaştı, yakından baktı. Acıdan titriyordu katır. Boynunda bir hamut vardı. Her iki yandan hamuta bağlı birer kendir, katırın arkasında bulunan ölü katırın art araklarına bağlanmıştı.

"Üçü de yanmış," diye mırıldandı, Ümmü Kadın. "Ölmeyen, ölenleri çekmiş, yer üstüne çıkarmış. Gel gör ki kimse bu garibin aç

mı susuz mu olduğunu düşünmemiş."

Yaşından beklenmedik bir güç gösterisine kalkıştı. Hamutu daraltan sırımı çözdü, zorlayarak genişletti hamutu ve katırın kafasından çıkarıp attı. Çekiye gelmez, ölçüsüz ve acılı bir sesle:

"Haydi git," dedi. "Git karanlığa karış. İnsanın ayağından kalkan tozdan uzak dur. Yanmış kavrulmuş, kehribar misali kararmışsın; sulak çayırlara git, rüzgârı mülayim yerlere git. Haydi durma, kafanı kaldır; Allah yere baktırmasın, yola baktırsın. Git, uzaklara git, insanlar seni bulmasın. Deryanın kıyısında bir toz ağacı ol; zamkın deryaya düşsün, dalgalar alsın, yeller döve döve kehribar etsin."

Katır, dile gelen iyiliği anlamışçasına kafasını kaldırdı, lamba ışığının erişemediği büyük karanlığa baktı ve ön ayakları tuşlu atlar gibi usul usul yürümeye başladı. Katırın uzaklaştıkça eriyip karanlığa karıştığını izleyen Ümmü Kadın, onu gözden kaybedince toprağa oturdu. Katır, kocakarının içinde, geçmişte yaşadığı acı deneyimlerden oluşan ve dengesini ısrarla arayan, hassas bir duygu terazisi bırakıp gitmişti. Kazadan dolayı ocaklara giremeyen gece vardiyası işçilerinin, lambahanenin önüden gelen mırıltılarına kulak verdi önce. Toprağı dinledi sonra. Toprak, göğü saran gizil ses ve ışık mahşerini, tüm incelikleriyle özümlüyor, bağrında milyarlarca kulağa ve duygu duyargalarına dönüşen mahlukata iletiyordu.

"Herkes bu ocaklara bir yerini bıraktı gitti," diye mırıldandı Ümmü Kadın. "Kimisi gözünü, kimisi bacağını, kimisi kolunu, kimisi ciğerini, kimisi de oğlum misali, canını bıraktı gitti. Ha kolu olmuş ha olmamış, ne fark eder ki.."

Kalktı, çınar ağacına doğru yürüdü. Gözleri açılmamış bir çift it eniğini emziren ve enikleri sonunda kendi yavrularıymış gibi seven Durna Kadın'la karşılaştı. Kadının saçları kanlı ve tarumardı. Yüzü, tomruk düğümünü andıran sıkıntı siğilleriyle dopdoluydu. Eğninde süzülmüş, ince bir entari vardı. Memeleri, entariyi kavrayarak aşağılara sarkmıştı bezir tulumları gibi. Sağ ayağı çıplak ve yetimdi. Sol ayağında, sahtiyandan, edik denen, kısa konçlu, köhne bir çizme vardı.

"Ben, Huda'nın hikmetiyle hadım olan Puluç Habip'in karısı Durna'yım, sen kimsin?"

Künyesini faş etmese de Durna'yı sesinden tanımıştı Ümmü Kadın.

"Haa sen misin Durna, ben Ümmü'yüm." Durna'nın akıldan hafif piyade olmasından dolayı, hemen çıkaramayacağını düşündü. "Rahmetli Lambacı Necdet'in karısı Ümmü... Alattin'in anası..."

Deminden beri, gecenin yaydığı sesler ile ocaklara giremeyen gece vardiyası işçilerinin mırıltılarını yorumlayıp hayra yormaya çalışan Durna:

"Boşuna bekleme Ümmü," dedi. "Ölüler buluştular, görüştüler, esenleştiler; meleklerin atlarına binip sırat köprüsünden geçtiler. Boşuna gitme arkalarından. Yel gibi yelsen de yetişemezsin. Şerri ziyanı unut, sancına sahip çık, oğlunun cesedini al git. Gitmeden evvel, kıçını bir ağaca daya, dağ başından eteklere çağıl çağıl inen suları dinle, er kuşunun ötüşünü dinle. Ben bu acıyı çekemedim, tökezidim, tepe üstü tekerlenip düştüm, her yanım yara bere içinde kaldı."

Ümmü Kadın, grizunun patladığı ocağa doğru hızla uzaklaşan Durna'yı izlerken karanlığı dinledi, baykuşları veya su çağıldayışlarını anlamak için, kalçalarını topraktan kaldırıp ağaçlara dayayan ve derin derin ağlayan kadınları hayal etti.

"Bir sel yarıntısı, bir kurumuş dere yatağı olsa da uzansam, usul usul ölsem."

Çınar ağacının altına geldiğinde, Nafiye ile Hurşit'in, sırt sırta vererek, kafalarını ağaca dayayıp hafiften kestirdiklerini fark etti. Cesetlerin başucunda iç çeken, içli içli ağlayan, mırıldanan insanlara kulak verince ağacın dibinde oturmaktan vazgeçti. Gelini Zühre'nin yanına gidip onunla birlikte cesedin başucunda sabahlamaya karar verdi.

BU CESETLERİ GÖRDÜK YA HAKİKATE İHTİYACIMIZ KALMADI

Şem ucunda şule neyse bu yer altı
körhanesinde de sen osun.

Karanlık inceldi, önce ufuk çizgisinden, sonra da uyanışı büyük bir dikkatle izleyen kuşların gözbebeklerinden ve gagalarından toprağa doğru çekildi. Toprak karıncalandı. Sulara yayıldı göğün kıyısını zorlayan ışık. Susamış bir çift yabanördeği, bir çift bağrıkara bağırtlak, sabırsız hareketlerle havalanmaya hazırlandı. Derinliğini usul usul göstermeye başladı gökyüzü. Elleri kınalı, parmakları nigârlı bir ebe, gece boyunca çabalayıp doğurttuğu bebeğin göbeğini kesti, sağ kulağına bağırdı, soluna kamet getirdi. Ses, güvercin üveyişleri ve melekler için açılan pencere aralığından dışarı taştı. Grizuda tüyleri yanan katır, suyu soğulmuş derince bir çukurdan kafasını güçlükle kaldırıp sesi dinledi.

Gözün gözü seçmeye başlamasıyla havza hareketlendi. Ümmü Kadın, kıl ve ipten ördüğü salbırlarını, ayaklarından çıkarıp oğlunun yanmış, ufalmış ayaklarına giydirdi, secdeye vardı, ayakları öptü, elini toprağa basıp doğruldu. Geceyi acılarıyla diri tutan ölü sahipleri, yer altından yeni çıkarılan iki ölünün başında kümelendiler. Çınar ağacının yaprakları ipildedi. Ağacın dibindeki gelincikleri dalgalandıran erkenci bir arı, Hurşit'in kulağının dibinde vızıldayınca delikanlı gözlerini açtı. Yıldızlı göğün ve Nafiye'nin, yerinde olmadığını gördü. Başını hafif kaldırıp cesetlerin bulunduğu tarafa baktı. Dikkatini, kurtarma ekiplerinin getirdikleri yeni cesetlerin başucunda biriken kalabalığa çevirdi. Ayağa kalkıp

cesetlere doğru yürüdü. Abbas'la Zühre'nin, Alattin'in başucunda çömelip sohbet ettiklerini görünce sevindi. Sohbetlerinin kesilmemesi için yanlarına gitmedi. Askerlikten kaçmak için kendini tecil listelerine amele olarak yazdıran ama hiçbir iş yapmadan ortalıkta gezinen, Cinoğlu İsmail Bey'in yeğeniyle göz göze geldi. Selam vermemek için başını çevirip kamyona baktı. İki kişi, sahipsiz dört cesedi, kamyona yüklemekle meşguldü. Bakışlarıyla Nafiye'yi aradı. Onu, kalabalığın kıyısında, Hibetullah Hoca'yla konuşan Ümmü Kadın'ın yanında buldu. Nafiye, Alattin'in kokmaya başladığını söyleyerek Ümmü Kadın'ı ikna etmişti. Cesedi köye götürmeden önce, maden idaresinden Alattin'in bir yıllık alacağının ve acı parasının alınması gerekiyordu. Bunun için de Hibetullah Hoca'nın aracılık yapmasına karar vermişler, onunla konuşmuş, söz almışlardı hocadan.

"Bekleyin güneş doğsun, mutemet Rıfkı gelsin, öyle gidelim," dedi Hibetullah.

Güneşin doğuşunu beklediler. Cesetlerin başında. Ölü sayısı elli dokuza yükselmişti. Bir saat sonra, sigarasını derin derin tüttüren ve akrebin düştüğü suyu içtiği için gövdesi çıbanlarla dolu olan Karabaşzadenin Ali:

"Mutemed geldi," diye söylendi.

"O zaman gidip konuşalım," dedi hoca. "Sebeb-i maişetimizi anlatalım."

Hibetullah ile Hurşit, Ümmü Kadın ile Nafiye'yi arkalarına alarak yavaş yavaş İdare Binası'na doğru yürümeye başladılar.

"Bu cesetleri gördük ya, hakikate ihtiyacımız kalmadı," diye başladı hoca. İçini, çıkışsız kör bir fırtınaya teslim etmiş gibiydi. "Yükümüzden kurtulduk. Ben bundan sonra daha da küçülür, kendi cebime sığınırım. Nefsime minnet etmem. Yokluğuma, acıma katlanır, kendimi hatmederim hiç değilse."

Kendisini genellikle damıtılmış, ete kemiğe bürünmüş, mağrur bir zaman gibi hisseden Hibetullah, kalabalığa girince sıradanlaşıyor, öleceğine inanmayan insanlara mahsus bir ruh yüceliğiyle hareket ediyor, düşündüklerini cesurca söylüyordu. Kalabalıktan onu kaçıran tek şey, yıkıcı gerçeklerdi. Yıkıcı gerçekler karşısında,

hayatı derinlemesine hissediyor, düşlüyor, tutkudan ve hazdan tiksinerek kendi vicdanına sığınıyor, orada vicdanının diliyle düşünmeyi seviyordu. Cesetleri geçerken bakışları, ağzında sakızla ağlayan genç bir kıza kaydı. Kızın ölüleri çiğnediğini sandı.

"Ağzındaki çiğnemtiyi çıkar, öyle ağla kızım," dedi. "Azrail'in mezbahanesinde sakız çiğnenmez."

Neye uğradığını şaşıran kız, hemen yuttu sakızını. Hoca, idare binasını gözüne kestirerek yürürken:

"Bu kazanın olacağını ben düşümde gördüm," diye sürdürdü. "Zebaniler başıma ateşten bir üsküf giydirdiler. Beynim eridi, içime aktı, içime akmakla da kalmadı, (sesini kısarak) kıçımdan da dışarı çıktı. Tam bu sırada, sisli, hafif püsen bir yağmur yağdı, gökten bir tağar demiri düştü başıma. Toprağa gömüldüm. Gömüldüğüm yerde bir yığın ölü vardı. Ölülerden biri, hicaz makamında ezan okuyor, sela veriyordu. Selayı dinledikçe yeteneğimin vaslı balını tatmış gibi oldum. Sela bitti, ölüler etrafımda toplandılar. Bana dediler ki, 'Şem ucunda şule neyse bu yer altı körhanesinde de sen osun.' Utandım, gönendim, 'Hüsn ü teveccühte bulundunuz efendim,' dedim. Sonra ölülerin içinden bizim Kandillili Velvele Veli çıkıp geldi, karşıma dikildi. Kafası küçülmüş, boyu, gemi gönderi gibi uzamıştı. Meşrebi boklu herif, bana dedi ki: 'Patlama olacak, biz ölüler, yer altında bir kere daha öleceğiz.' Omzunda, bir kuzu vardı; otu suyu gani bir çayırda, genlik ve helal nimet içinde semirdiği her halinden belliydi. Kuzuyu indirdi, 'Her ölü, kendi ölüsünün yemeğini yer,' dedi, kesti, pişirdi, etini ölülere, geğreğini, kemirdeğini de bana verdi. Tam bu sırada, hanım beni kaldırdı, 'Kalk, herif,' dedi, 'Kandilli'de kaza olmuş.' Kalktım, kabak, hıyar, itüzümü suyu ile bir damla sirkeyi karıştırdım, kafama sürdüm, hemen yola düştüm. Kaza yerine geldiğimde, kurtarma ekibinde çalışan Velvele Veli'yle karşılaştım. 'Sen büyüksün Allah'ım,' dedim, şaştım."

Binanın önünde, hayatını, arzuları, içgüdüleri ve gördüğü düşlerle biçimlendiren ve her gün ölüp aşk ile dirilen aksakallı Zembil Hasan Dede bekliyordu. Dede, fırlak, domaliç gözlerini yummuş, yüzünü, güneşin kızıllaştırdığı doğu yakasına doğru çevirmişti; yanında, potuk suratından dolayı, Sünnilerin, tavşan soyundan

geldiğini iddia ettikleri Temur Usta vardı. Dede, Temur Ustayı, mantıki, ahlaki ve sosyal her çeşit kalıbı cesurca kırdığı, hayvanları tapınırcasına sevdiği, normal insana benzemediği için ermiş olarak değerlendiriyordu. Dede, gelenleri görünce kaşlarını çattı, boşalan bilinç dışını yüzüstü bırakarak sırtını, "Sen de adam mısın" dercesine Hibetullah'a çevirdi. Hoca durumu ânında sezinledi. Hasetini baskı altına aldı hemen. Ruhunda uyanan ışıltıların, renklerin, biçimlerin çılgın anaforunu gülümseyişine yedirerek dedeyi hızla geçti. Yerdeki cesetleri dünden beri büyük bir hassasiyetle seyreden ve onların yarım kalmış kanlı umutlarını suratında büyük bir yıkıntıya dönüştüren Dede, yıkıntının ince çatlağından hain hain bakarak:

"Bu adam bu hızla nereye gidiyor?" diye mırıldandı.

Kadınların o anki iç dünyalarını, ağlamaktan şişmiş gözlerine bakarak çıkarmaya çalışan Temur Usta, başını çevirip Hibetullah'ı arkadan süzdü:

"Nereye gidecek," dedi, "Camilerden kovuldu, körlerden marifet sadakası dilenmeye gidiyor."

Duyduğu lakırdılara aldırmadı Hibetullah Hoca. Amele tüccarlarından, bakkallardan, ölü sahiplerinden, hafif yaralılardan, manifaturacılardan, tefecilerden, direkçilerden oluşan gürültülü bir topluluğu geçip idare kapısından içeri girdiler. Salonda ve mutemedin kapısının önünde, sağdan soldan gelmiş, yorgun, derinti bir kalabalık bekliyordu. Hoca tespihini çıkardı, esnedi, kapının yanında efendice öksüren yaşlı adama yaklaştı, daha bir şey sormadan, adam yeniden öksürdü, kuyruk kuyruğa vermiş bir çift iskete kuşunu andıran görkemli kaşlarını hafifçe kaldırıp yeni gelenlerin acele etmemelerini, sabırla beklemelerini söyledi. Bunun üzerine Hoca:

"Geçin şöyle bekleyin," diyerek duvarın dibini gösterdi Ümmü ile Nafiye'ye.

Haylice bir bekleyişten sonra, Mutemet Rıfkı'nın odasına girdiler. Masa, Rıfkı'yla yardımcısının üst üste yığdığı defterlerin, dosyaların, dilekçelerin ve birikmiş izmarit kokusunun ağırlığı altındaydı. Mutemet, kalemli sağ elini, benek ve çığıtlarla dolu alnından

usulca çekti, tükenmiş bakışlarla süzdü gelenleri.

"Buyurun, isteğiniz nedir?"

"Ümmü Kadın'ın bu kazada oğlu öldü efendim," diye başladı Hoca.

"Başınız sağ olsun," dedi Rıfkı, bu sözü fazla söylemenin yarattığı sıradan bir duyguyla. Aynı sözü, Rıfkı'nın şişko yardımcısı Civelek Ali de yineleyince iklim yumuşadı.

"Kadıncağız, cenazesini biraz sonra alıp köye götürecek," diye sürdürdü Hoca. "Kendisini yakinen tanırım; tövbe ateşinde arınmış, elden ağıza yaşayan, fukara bir kadındır. Bu zavallı kadının cenaze mesariflerini karşılaması için oğlunun alacaklarını hemen alması icap ettiğinden..."

"Oğlunun adı soyadı ne?"

"Alattin Çelik," dedi Nafiye.

"Elinin hamuruyla erkek işine karışma," dercesine ters ters baktı Hibetullah. Gerginliği sezinleyen Rıfkı, Hoca'dan ziyade Nafiye'yi muhatap alma eğilimini, yumuşak bir iklimle yüzüne yansıtarak:

"Sen karısı mısın?" dedi.

"Baldızıyım. Karısı cesedin başındadır. Bu da anasıdır."

"Karısının burda olması lazım. Biriniz gidin getirin."

Nafiye dışarı çıkarken Civelek Ali, kadının yürüyüşündeki davetkâr kıvraklığı, sezdirmeden arkadan süzdü. Rıfkı ise yandan aldığı kalın defteri, bıkkın, ilençli bir edayla karıştırmaya başladı. Üzeri kırmızı damgalı paragrafı dikkatle okuduktan sonra, başını kaldırıp Hibetullah Hoca'nın uykusuzluktan şehlalaşmış gözlerine baktı.

"Maktul Alattin Çelik'in hiç alacağı yok, hatta maden idaresine borcu var."

Odaya ceset sessizliği çöktü birden. Grizunun yarattığı ruhsal yıkıntı, bakışlarda boş, mecalsiz bir hayrete dönüştü. Damgalı paragrafı, başını eğerek bu sefer de mutemetin yardımcısı okumaya koyuldu.

"Nasıl olur?" dedi Hibetullah.

Ümmü Kadın, kokular süren, donunu bile gül dalında kurutan gelinine o anda duyduğu öfkeyi bir yana iterek kafasını kaldırdı, gözkapaklarının acıyla daralan aralığından mutemedi dikkatle kesti ve masaya yaklaştı:

"Benim oğlum bir sene bu ocaklarda çalıştı. Beş kuruş da para almadı."

"Bak teyzeciğim," diye söze girdi Mutemet, "Senin oğlun üç ay evvel madenden firar etmiş. Bak." Sayfayı çevirdi, parmağını başka bir paragrafa bastırdı. "İşte şurda kayıtlı. Beş gün evvel de yakalanıp getirilmiş. Ocakta çalıştırılan bir mahkûm, ücretini, cezası bitip tahliye olduktan sonra alır. Adalet Bakanlığı ile Ereğli Kömür İşletmeleri arasında imzalanan, Hükümlüleri Çalıştırma Anlaşmasına göre ücretler günbegün birikir, cezalar bittiği zaman topluca verilir. Mahkûm eğer çalıştığı ocaktan kaçarsa, o güne kadar biriken bütün ücreti yanar, hazineye geçer."

"Yanan yevmiyeyi hazineye geçiren devlet, benim yanan oğlumu da hazineye geçirsin o zaman."

"Efendi oğlum bu adamın zaten kendisi yandı, yevmiyesi niye yansın ki? Senden ricam, önündeki devlet defterine bir de can gözüyle bak."

"Anlatamıyorum," diye arkaya yaslandı Mutemet. "Bak bey amca, bu mesele bir can gözü veya kafa gözü meselesi değil, bu bir kanundur, bir anlaşmadır. Bu anlaşma, mahkûm amelelerin firarını engellemek için yapılmış. Senin oğlun firar ettiği için, bir senelik biriken alacağına hazine el koymuş. İnanın ki sizin kadar üzgünüm, bu defterden alacağınız bir şey yok. Kaza olmasaydı senin oğlun cezalı olarak en az bir ay meccanen çalışacaktı. Yevmiyeli çalışmayı bir ay sonra hak edecekti. Firarlar yaygın olduğu için cezalar da ağırlaştırıldı. Harpteyiz."

Hibetullah'ın canı sıkıldı. Ümmü Kadın'ın hakkını tatlı dille almayı denedi:

"Bak güzel evladım," diye girdi, "Burası madendir, ekmek kapısıdır. Ana rahmindeki toğdaç yavruya faizle para veren, mal satan

Ali Zirgâh'ın kapısı değil. Biliyorsun Allah töresidir, âdetullahtır, bu kapının gölgesinde ölene acı parası verilir."

"Beni defterinden sürüp atsan da bir şey olmaz oğlum," diye mırıldandı Ümmü Kadın. "Daralmış dirliğimi daraltsan da bir şey olmaz. Ben, kanadı kırık, yaşlı bir karıncayım. Gider huzurumu deryada bulurum, kumlara vuran dalgaların köpüğüne karışır, bir derya zerresi olurum."

Mutemedin yanında oturan yardımcı, kadının sesindeki sağduyudan, terbiye ve inançtan etkilendi. Bir şey yapamamanın çaresizliği ve ezikliğiyle, "Bir şeyler yap" dercesine mutemede baktı. Ümmü'nün edası ve söylemi, mutemedi de etkilemişti.

"Valla teyze, ben bana söylenenleri yapmak zorundayım, tersini yapamam."

"Sen burda memursun efendi oğlum," dedi Hoca. "Seni anlamasına anlarım da senin de bu kadını anlaman lazım. Bu garibin feryadını duyman lazım. Feryat duymayanın feryadı duyulmaz. Ocak patlamış, par par tutuşmuş, oğlu yanmış. Bu da kalkmış, yeşil bürünceğini almış eğnine, bu yaşlı haliyle oğlunun ölüsünü götürmeye gelmiş. Şimdi bu kadının, burdaki devlet çeşmesinden bir lüle su istemesi çok mu?"

"Çok değil bey amca," diye söze girdi pepeme bir dille, mutemed yardımcısı. "Bize bağlı olsa hemen çıkarır veririz ama bize bağlı değil. Biz emir kuluyuz."

Adamların ayak diretmesi ile Ümmü Kadın'ın hakkından vazgeçme eğilimi, Hibetullah'ın içindeki ısrar hevesini kırdı. O anda kendini, Veyl Deresi'ne atılmış ümmet yığınının içinde bir ümmet müsveddesi olarak hissetti. Sıkıntıyla göğüs geçirdi. Çıkışsız anlarında yaptığı gibi, sağ elini, siyaha mail kır sakalına götürdü, ucundan hafif hafif çekiştirmeye başladı sakalı. Köstekli saatini çıkardı, önce saate, sonra da başını çevirip Hurşit'e baktı.

"İşimiz ruz-ı mahşere kaldı, gidelim," dedi.

Ayaklarını sürükleyerek çıktılar odadan. Kapının önünde, Nafiye ve Zühre'yle karşılaştılar. Hurşit, konuşmaları iki kardeşe aktarınca:

"Ölünün hakkını mı yiyecekler şimdi?" diye çıkıştı Nafiye, tiksingen bir tavırla. "Öyle yağma yok! Gel kız, bir de bize anlatsınlar!"

Bacıların odaya dalması üzerine, gülümseyerek derin bir nefes aldı Hoca. Ümmü Kadın ayrılıp cesetlere doğru yürüdü.

"Gel biz de gidelim," diyerek, ana kapıyı kakıp çıktı Hoca. "Allah bu işi iki kadına havale etti. Eğer bu iki kadın, benim südü safralı, lağar karının seciyesinde kadınlarsa bu iş hallolur. Belime sızan yel ağrısı da hafifler. Ben gözümün yemediği belalı işleri, deli saraylıya havale ederdim. Zifir gibi dili vardı. Ağzından çıkan sözün dirhemini köpek yese kudururdu. Bana çok çektirdi. Nafiye senin karın mı?"

Ne diyeceğini şaşırdı Hurşit. Duygu dünyasındaki açmazları açıklamak, Hoca'nın görüşlerini öğrenmek ihtiyacını duydu.

"Ben evliyim Hocam ama bu kadına da sevdalıyım. Ne yapacağımı bilmez haldeyim; bana bir akıl versen, bir yol göstersen."

"Cesetlerin başucunda böyle şeyler konuşulmaz efendi oğlum," diyerek yolunu değiştirdi. Tahkimat direklerinin yığılı olduğu yere doğru yürüdüler. "Karına sevdalı değilsin herhal."

"Değilim Hocam. Karım da bana sevdalı değil. Sevdanın ne olduğunu ben yeni yeni öğrenmeye başladım."

"Çocukluğunda sevilmemişsin, efendi oğlum, adam yerine konulmamışsın. Kimse doğru dürüst sevmemiş seni. Torum devesi gibi büyümüşsün. Bir kadın tarafından sevildiğini anlayınca da adam yerine konulduğunu anlamış, hemen bu kadına sevdalanmışsın. Çanağı aşsız, halkı başsız memleketlerde kıyamet kadar âşık olur. Bu âşıkların hepsini bir tekneye koyup yoğursan şekil şemail versen, bir adam etmez. Bunlardan biri de benim. Düşümde, Cebel-i Arafat'a çıktım, Lokman Perende'yi gördüm, ona anlattım derdimi. Çare bulamadı. 'Git bir çare bul, çare sensin,' dedi."

"Ben bu kadına fena halde âşığım, Hocam."

"Doğrudur. Kadın da maşallah şadırvan gibi kadındır. Nazar celbeden kadınların soyundan geldiği her halinden bellidir."

"Müşkül durumdayım Hocam."

"Çalıya sığınan kuşun müşkülünü anlarım. Zaten zavallı memleketlerde aşk müşkül iştir, efendi oğlum. Sen zavallıydın, âşık oldun. Madem âşık oldun, zavallılıktan çık. Pervane gibi ateşin etrafında dön, ateşe at kendini yan, yanarken de feryat etme. Bülbülden de uzak dur. Bülbül güle âşık olur, gelir dalına konar, öter de öter. Aşk sessizliktir, içe işler, işleyişi durunca da aşk biter. Aşk terazisinin bir ayasına bülbülü, bir ayasına da pervaneyi koy, tart bakalım, hangisi ağır basar. Aşk güzel olduğu kadar zalimdir de insanın iç dünyasını, kendi kapısının eşiğinde çoban çomarına çevirir." Birden yeğeninin cesedinin ocaktan çıkarılıp çıkarılmadığını merak etti. Kunduz yününden dokunmuş, baba yadigârı yeleğinin cebinden çıkardığı saatine yeniden baktı. "Bu acılı günde aşk sohbetine son versek iyi olur efendi oğlum. Git, o kadını cenazesiyle birlikte köyüne götür. Sevap işle. Yorgunluktan gözleri çöngelmiş; yazıktır, düşüp ölmesin buralarda."

Hurşit'in aklı, Nafiye'nin Mutemed Yaşar'la kavga edip etmediğine takılmıştı. Hocanın elini öpüp idare binasına yöneldi, kalabalığın içinde kendisini arayan Abbas'la karşılaştı. Abbas bir şeyler gevelemeye başlamıştı ki salondan Nafiye'nin bağırtısı geldi. Hurşit koştu, ana kapıdan içeri girdi. İki görevlinin, Nafiye'yi kollarından tutup dışarı atmak üzere olduklarını gördü.

"Biz hakkımızı almaya geldik, bırakın kollarımı!" diye direniyordu kadın.

Nafiye'nin direnişinde kurtarıcı arayan, solgun, temaşacı yüzleri, kaçamak bakışlarla kesen Zühre, görevlilere müdahale etmeden ağlıyordu. Hurşit, sakin ve incelikli bir yaklaşımla:

"Bırakın arkadaşlar," dedi görevlilere, "Benim ailemdir, ben çıkarırım dışarı."

"Ailemdir," sözünü duyan görevliler, ellerini hemen çektiler Nafiye'nin kollarından. Kadın o an, kendisini Hurşit'in karısı olarak duyumsadı ve dayanılmaz bir arzuyla boynuna sarılıp hüngür hüngür ağladı. Abbas sessizce yaklaştı, hiçbir şey sormadan ve sezdirmeden Zühre'yi süzdü.

"Dünden beri boşuna bekliyoruz," dedi Hurşit. "Cenazeyi alıp gidelim."

Dışarı çıktılar. Patlamanın olduğu ocaktan, gece boyu, yanmış direk ve moloz çıkaran, huzursuz bir grup madencinin arasından geçip ceset nakliyatı işlerine bakan Şahabettin'i buldular. Maden idaresinden, cesetlerin bir an önce nakledilmesi direktifini almıştı Şahabettin; sardığı sigarayı, paslı dişlerinin göründüğü yarı açık ağzına dürttü, çakmağı çakıp dumanı üfledikten sonra köyün adını sordu. Duyarlılığını cesetle direk taşıma arasında yitirmiş olmanın verdiği kayıtsızlıkla, sigarasından bir puf daha çekti. Sarımsak döğecini andıran burnunu yana sümkürdükten sonra:

"Tamam," dedi, "Uzak değil, bırakırım. Cenazeyi getirin, yükleyin hemen."

Alattin'in cesedini getirip kamyona yerleştirmeye kalkıştıklarında Ümmü Kadın fikir değiştirdi. Oğlunun kopan kolunu almadan bir yere adım atmayacağını bildirdi. Kocakarıyı ikna etmesi için araya yeniden Hibetullah Hoca'yı soktular. Hoca muti ve mülayim bir havayla:

"Beni iyi dinle Ümmü Kadın," diye başladı. "Cesedi kokuttuktan sonra gömersen toprak kabul etmez. Belalı bir devirdeyiz. Sebepsiz türeyen, ecelsiz ölen insanlar çoğaldı, toprak şaşırdı, insana itimadı kalmadı toprağın. İnsan, toprağın cömertliliğini, doluluğunu kötüye kullandı. Artık vaziyeti anla, kendine gel. Zamane insanları gibi İblis'in tefini tumrusunu dinleme, toprağın sesini dinle. Dediğimi yap Ümmü Kadın. Senin halin de iyi değil, cismini cesedini al götür, yarına kalmadan gömdür. Kopan kol için de bir kişi burda kalsın, bulunursa kolu alsın getirsin sana."

Ümmi Kadın'ın hayalinde, yanmış, pörsümüş etler, üstünde harç kirleri ve palamuttan mütevellit beyaz dalgalar olan tabaklanmış deriler gibi yan yana dizilmiş cesetler canlandı.

Hurşit, "Kol için ben kalırım," deyince Ümmü Kadın ikna oldu. Şahabettin, Ümmü Kadın'ı yanına aldı, Zühre'ye de üste çıkıp ölü kocasının yanında durmasını buyurdu. Zühre kamyonun üstüne çıktı. Nafiye ile baş başa kalmayı isteyen Hurşit, son anda Abbas'ı da Zühre'nin yanına bindirmeyi başardı. Kamyon hareket ederken Hurşit Nafiye'ye:

"İnşallah, yolda birbirlerine ısınırlar," dedi.

"Alattin'in ruhu aralarına girmezse tabii," diye mırıldandı Nafiye.

Kamyon, toz duman içinde uzaklaşırken:

"Çok gecikmeyin, kısa zamanda gelin," diye bağırdı Zühre.

Abbas'la Zühre, sırtlarını karosere dayayıp yan yana oturdular. Bakışları, kamyonun, cesede yansıyan sarsılışlarında birleşmişti. Zühre, ayaları geniş, uzun parmaklı ellerinin arasına almıştı kafasını. Her ikisi de söze bir diğerinin başlamasını bekliyordu. Ses etmeden yol aldılar bir müddet. Sonunda dayanamadı Zühre, ellerini kafasından çekti.

"Rahmetli çok iyi bir insandı," diye sessizliği yırttı. "Yufka bir adamdı. Hep madende çalıştı. Girmediği mahpus damı kalmadı. Amirlerine hep dik kafalılık etti. Yevmiyeleri hep yandı. Çok dayak yedi. Çok firar etti. Çok yakalandı. Dünyanın en iyi insanıydı. İyi bir koca değildi. Ben kocalığını görmedim. Eve para getirme diye bir derdi yoktu. Ben hep dertliydim. Benim derdimle hiç dolmadı. Beni anlamadı. Dokuma tezgâhının arış ipi gibi hep gerili kaldım."

Alattin'in ruh ve davranış tarzı olarak kendisine benzediğini düşündü Abbas.

"Dirliğin düzenin, adaletin ne olduğunu anlamadan öldü gitti."

"Adalet var mı, yok mu bilmem," dedi Abbas. "Acı var, çile var, ölüm var, ölümün adaleti var. Ölümün adaletini severim, insana bir bok olmadığını belletir. İnsan gene de bellemez, 'En büyük benim,' der. Cesetleri gördün işte. Hepsi korka korka öldü. Bundan sonra gömülürler, çürür, toprağa karışırlar. İnsan ölümün öğütlerini anlasa uslanır mı?"

"İnsan sevilse uslanır, o zaman her şey düzelir."

"Yanlış," diye çıkıştı Abbas, gökyüzünü katarlar halinde kateden kuş sürüsünü süzerken. "Ben yıldım. Sevilmek için iş yapan insanlar beni yıldırdı. Sevdiği insan için dağ delen insanlardan yıldım. Ben sevdiği için yardım eden insanı sevmem. İyiliği iyilik olsun diye yapan insandan yıldım. İyiliği, farkında olmadan yapan bir arkadaşım vardı. Onu çok sevdim. Göçük altında debeleyen bir katırı kurtarmak isteyince göçük altında kaldı, öldü. İşi gücü iyilik

olduğu için, iyilik yaptığının farkında değildi. 'Ben buna iyilik yaparsam o da bana yapar,' demezdi. Hiç tanımadığı insanlara, muhtaç insanlara iyilik ederdi. Allah'ın öbür dünyada ona ihtiyacı vardı. Göçük altında öldürdü, öbür dünyaya çekti götürdü."

Abbas'ı tam anlayamadı Zühre ama sesinden ve tarzından etkilendi. İçindeki cesetten kurtulmak, bir çıkış yolu aramak için gözlerini yumdu. Gözlerini araladı, yer altındaki patlamayı bünyesinde susturan cesede baktı; Abbas'a cesedi tartışarak yaklaşmayı düşündü.

"Alattin'in yokluğu bana çok acı verdi. Hep istedim ki gelsin bana aksın, bende arınsın. Ama olmadı. İyi bir insandı. İyi koca değildi. Beni çok döverdi. Ağaç oyduğu bir gün, elindeki oluklu eğdiği, söylemesi ayıp, kaba etime sapladı. Allah rahmet etsin, seven bir insan değildi. Yılan eniği derdi bana."

Abbas, anlama çabasının boş bir iş olduğunu düşündüğü halde, kadını, kadının sesindeki masumiyet ile yılan eniğine denk gelecek, geçmişteki olası davranışları arasında durarak anlamaya çalışıyordu.

"Köyde saçları en uzun kadın bendim. Yüreğimde gam nakışı olduğunu söylerlerdi. Süsü püsü sevmezdim. Saçlarımı severdim. Alattin, erkeklerin saçlarıma vurgun olduklarını bilirdi. 'Senin saçlarını kökünden dökeceğim,' derdi. Köpeğimizin eniklediği günün gecesi, söylemesi ayıp, yıkanmak için soyundum. Alattin benden habersiz, yeni doğuran kancık köpeğin sidiğini almış, bir bardağa koymuş. Ben yıkanmamı bitirdim, tekneden çıkayım dedim demedim, herif sidiği getirdi, başıma döktü. Saçlarımın dökülecekğinden korktum, cinnet geçirdim. Üzerime bir şey almadan evden dışarı fırladım. Damın yöresini birkaç kere yörendim. Ay doğmuştu. Çıplaktım. Beni aramaya çıktığını görünce ormana kaçtım. Saçlarım çok uzundu. Ayak tırnaklarımın uçlarına kadar saçlarıma büründüm. O halimle bir gün ormanda kaldım, ertesi günün gecesi eve döndüm. Dönmez olaydım, ömrümün en büyük dayağını yedim. Üç dişim kırıldı. Kaçmak istedim. Sandım ki, sırtımda bin yıl kantarla kurşun taşımışım da ayaklarımı yitirmişim. Kaçamadım. Ölmek istedim. Alattin'i öldürmeyi düşündüm. Yani demem o ki, iyi

insandı ama bana değil, başkalarına.."

Abbas, Zühre'yi yarım kulakla dinlerken kamyondaki kurumuş kan lekelerinin hikâyelerini canlandırıyordu hayalinde. Çoğalan ayakların, öksürüklerin, küfürlerin, kahkahaların ağırlığı altındaydı zihni. Ülkenin çeşitli yerlerinden gelenler, köylerden, cezaevlerinden, askerlik şubelerinden getirilenler, katarlar halinde Abbas'ın zihninden geçip yer altına iniyorlardı. Karanlık dehlizleri, kağşayarak aşağılara inen kömür yığınlarını, göçükleri, su baskınlarını, patlamaları, sedyelerle yer üstüne çıkarılanları, kefenlenenleri, kamyonlara yüklenenleri, taşlı tozlu yollarda sallandıkça birikmiş kanlarını kefenlere ve kamyonlara akıtanları, dikkatle izliyordu Abbas. Birden kamyon sallandı, kafası arkaya çarpınca kendine geldi; sadece kendi hayalinin değil, kadının çenesinden dökülen boş lakırdının da ağırlığı altında ezildiğini fark etti.

"Bir kadının kavline sadık bir kocası oldu mu dünyalar onun olur," diye sürdürdü Zühre. "Alattin'in beli çok gevşekti. Nerde aygırsamış bir karı görse hemen parlar, aygırlanırdı, bir kişnemediği kalırdı. Hep içime atardım, boyun eğerdim, idare ederdim. Bu bana ders oldu. Bundan sonra çalıyı dolaşırım ama domuza minnet etmem. Kocaya da varmam."

"Erkekler rahat bırakmazlar seni."

"Nafiye ablamla beraber yaşarım. Saçımı tek belik şeklinde ördüm mü deve boynu kadar kalınlaşır, içinde hançer de gizlerim. O zaman peşime kefen soyucular da düşse korkmam."

Kamyon, gidip gelmekten derinleşmiş, tozlu, eşnek bir yolda zınk diye durunca havaya dürüm dürüm ağan toz bulutunun içinde kaldılar. Ayağını, yaşından beklenmedik bir dinçlikle tekerleğe basıp kamyona atlayan aksakallı, kara şalvarlı bir adamla yüz yüze geldiklerinde, kamyonun duruş nedenini anladılar. Adam, kiraz armudunu andıran burnunu kamyondan aşağılara sümkürdü.

"Allah devlete millete zeval vermesin," diyerek, Abbas'ın yanında oturdu. Kamyon yeniden hareket etti. Cesedi ve sahiplerini mel mel süzen ihtiyar, kazayı tüm boyutlarıyla biliyormuşçasına, "Başınız sağ olsun," dedi. "Mukadderat. Eskiden ocaklarda çam çırası yakar, madenkeşin ölüsünü de katırlarla götürürlerdi.

Devir değişti, devlet işe el koydu, kamyonlar çıktı, ölüler de yol eziyetinden kurtuldular." Genç kadınla delikanlının, söylenenleri can kulağıyla dinlediğini sezinleyen ihtiyar, mavi, miniminnacık gözlerini ölüye çevirdi. "Yer altı dokuz başlı ejderhadır; dem çekip sürdü mü, üzerine hamle kıldı mı kurtulamazsın. İki oğlum vardı, hiçbirini kuyuya sokmadım. İkisini de aldım Ereğli'ye götürdüm. Küçüğünü, Emiroğlu Ahmet'in çorap fanila atölyesine soktum. Büyüğünü de, maden direği tüccarı Cıbırzade Mehmet Hamdi'nin hizmetine verdim. Götürüp yer altına verseydim, Allah muhafaza, ateşnefes iksinin de cesedini yorgancı püfteresi gibi savurup yer üstüne atardı. Benim dayım oğlu, rahmetli Saffet, cihan mülküyle kör olmuş rezil bir adamın ocağında kazmakeşti. Havasızlıktan duncuktu öldü. Dul kalan karısını da küçük kardeşi Emrah, levirlik töresine uyup kendine aldı. O dini yufkanın ocağında nerdeyse ben de ölecektim, Allah kurtardı. Domalan mantarı yemiştim, işemek için kazmamı bıraktım gittim. Benim gitmemle çalıştığım ayağın göçmesi bir oldu. Götünün çirkini arıtmaktan âciz bir adamın, ocak çalıştırması caiz değildi. Neyse ki İhsan Soyak, bütün ocaklara el koydu da bu iş bir düzene girdi."

Havasız kalmışçasına ayağa kalktı, derin bir nefes alarak gökyüzünü süzdü Abbas. Kendini, sallanan ölünün yerinde hissetti.

BEN ANLAMAMANIN KURBANI OLDUM

Bizi ışığa götüren bu mübarek
karanlığı bir anlasam.

Namazını bitirdi, ruhun, huzur ve güvenlik vaaz eden ışıltılı kubbesinden ayrılıp ellerini kanlanmış diz sargılarına bastırdı. Çatlaklara sızan gazlı suyun, tavandaki bağ direklerinden gölcüklere damlayışlarını dinlemeye koyuldu. Suyun sızışıyla, alnından burnunun ucuna ve çenesine akan ter damlalarının ve de dizlerinden gövdesine yayılan acının aynı ilahi güç tarafından yönlendirildiğini düşündü. Duyumlarını ve iç seslerini, direklerin arasında sıkışmış gibi duran koyu karanlığa yöneltti; nereden sızdığı belli olmayan gizli bir ışığın, varlıklarını hafif hafif fısıldadığı direkleri canlandırdığı sanısına kapıldı. Nemin, kömür tozunun, basıncın ve sıcaklığın, direklerde fosforlaşan ruhunda hissetmeye çalıştı Allah'ı. Eğildi, seccadesini serdiği kabarmış nemli zemine dayadı kulağını. Derinlerden gelen potkobac sesleri, dekovil uğultuları, lağım kütürtüleri, islim borularındaki çınlamalar, arktaki gazlı suyun iç çekişleri, öksürükler, kama boşalmaları, katır zorlamaları, her ses, her kıpırtı, her ışık, Allah'ın varlığını vaaz ediyordu. Allah, yer altı dünyasının sırrında, ışığın ve sıkışan karanlığın görünmeyen acısında, damlanın billur ürperişindeydi. Bu mübarek karanlıkta, kör nefes çoğalınca fareleri kaçıran Allah'tı; sadece lambanın alevini değil, katırın kuyruğunu ve kulağını da cinnete sokarak madencileri uyaran, kör katıra ne zaman hareket edeceğini, nerede duracağını fısıldayan da Allah'tı. Kör katır bunları kendiliğinden yapamazdı. Namazın kılındığı yerden, farelerin ses çıkarmadan

gelip geçişleri, geçerken durup namaz kılanı seyredişleri neyin alametiydi? Bütün bu alametler, zamanın sıgaya çektiği, kınadığı, sevmediği adamlara, adamlıklarını hatırlatmak içindi ama... Birden durdu, direklerin arasından, daracık ayakyolundan gelen ayak seslerine kulak verdi. Seccadesini toplayıp ayağa kalktı hemen. Yürürken kellesini güvercin gibi öne arkaya ırgalayan ve lambasını ikide bir baldırına çarpan Caştaban İdris göründü. Cuma'nın, tek göz ve tek seccade ile Allah'a herkesten daha çok yaklaştığına inandığı için durdu, lambasını yukarı kaldırıp saygın, uhrevi bir merakla kör göze ve seccadeye baktı. Yılan fışırdamasını andıran bir sesle:

"Sağına soluna mukayyet ol Cuma," dedi, "Allah senden yanadır ama gene de belli olmaz, seni de Şahap gibi yakalarlarsa yevmiyeni keserler. Az evvel Hinoğlu'nu yakaladılar. 'Kazmanla lambanı çalıştığın yerde bırakmışsın, karanlıklarda ibadet etmeye gitmişsin,' diye adamı dövdüler. Seni yakalarlarsa yevmiyeni iki ay keserler."

Caştaban'ın yedeklediği, "Kandil" adlı katırı acıyarak süzdü Cuma. "Kessinler," diye mırıldandı. Yorgunluktan bütün organları gevşeyip aşağılara sarkmıştı hayvancağızın. Cuma'yı anlamışçasına başını kaldırdı, gevgeç kulaklarını dikeltir gibi etti, alacakaranlıkta sohbete duran iki insanı dinlemeye koyuldu. Caştaban İdris, bir salkım üzüm çıkardı huriyesinden, Cuma'ya uzattı.

"Al ye Cuma, canına can gelsin. Ömür geçti, eyyam tükendi. Sürgüne tutulmuşum. Her yanı pisleten bir kediyim, sıçırgan bir kedi..."

Işıkta, buz sarkıtı gibi gülümseyen, kınalı, gelinparmağı üzüm salkımına uzattı elini Cuma. "Kandil'i nallattın mı?" dedi.

"Nalbant Remzi'yi Ereğli'ye göndermişler. Nallayacak kimse yok. O imansız gider Ereğli'de nalsız kadınları nallar. Kandil garibim de bekler, nalsız kalır. Ama ben gene de sümtıraş bir dehre buldum, tırnağının önündeki, o uzun sünbükü kesip aldım. Taşa toprağa takılıp dururdu. Rahatladı."

Cuma, Kandil'in perçemini okşadı, gözünden öptü, lambayı İdris'ten aldı, eğildi tırnaklarına baktı. Kurbağa ağızlı İdris konuşmasını, kendisinin bile farkında olmadığı doğaçlama yalanlarla süsleyerek ve dilini çiğneyerek sürdürüyordu.

"Kestiğim tırnağı atmadım. Kandil, madende on sene kömür çekti, göçük altında kaldı, ölmedi; ateşnefeste yandı, gözlerinden oldu, titregen oldu, yılmadı. Böyle bir madenkeşin tırnağı atılmaz. Ben o tırnağı göyündürüp sirkeyle karıştırdım mı kellere ilaç olur. Sür dıbız yere, kıl bitsin. Rahmetli babam, düşünde sikiyle konuşan insanları görürdü. Bu insanların akıllarının, kafalarındaki kıllara geçtiğini söylerdi. Akıl kıla geçince kafanın içi boşalırdı. Akıllı yüklenen kıl, akla dayanamaz dökülürdü. Rahmetli o yüzden, kellerin akılsız olduğunu söylerdi. Doğrudur. Ben kaç kelle konuştuysam hepsi akılsız çıktı. Babamın aklı da bastonunun elceğine geçmişti. Fil dişinden şimşir bir elceği vardı bastonun. Devrek Ermenilerinden Dellek Babik yapmıştı. Tılsımlı bir bastondu."

Cuma, katırın çamurlu tırnağına bakarken yalanları bedenlerinden sürülüp tırnaklarının uçlarından çıkarılan yalancı insanları düşündü. İdris, galerinin öbür ucunda beliren ışığı görünce sustu, telaşlı, kaçamak bir sesle, "Gelen var," diye fısıldandı. Lambasını Cuma'dan alıp, katırı yedekleyerek uzaklaştı. Korkan insanların sevemeyeceğini düşündü Cuma. Markos Usta, kıpırdayan her şeyden korkuyor ve hiç kimseyi de sevmiyordu. Usul usul çalıştığı ayağa geldi. Lambanın asıldığı ışıklı direğe doğru yürürken sıcaklığın, basıncın ve havasızlığın arttığını, tabanın biraz daha kabardığını fark etti ve Yaltaban İzzettin'in buradan geçerken kesinlikle düşeceğini düşündü. Ayaklarını saran balçık ısınmıştı. Başını kaldırdı, damlayan kırma taşların eğip büktüğü sarmaları, kavlakları, kamaları süzdü tek gözüyle. Farelerin, insanın duyamayacağı derinden gelen düpültüleri ve havadaki körnefesi hissedip huzursuz sesler çıkararak ayağı terk ettikleri sonucuna vardı. Zorlanarak yerinden kayan kamanın yanındaki ufak taşı, gülistanına küsüp ocağa sığınmış bir bülbüle benzetti. Akan duru bir suda kendini seyreden bir gül dalına kaydı aklı. "Bismillah" diyerek kazmasını aldı. Kömür damarının can alıcı noktasına verdi dikkatini. Üst üste darbeler indirdi. Beşinci darbede, kömür kağşayarak aşağı inmeye başladı. Yılların verdiği deneyimle kendini attı kenara. Karanlığı kaplayan toz bulutunun içinde dimdik, seyre koyuldu kömür yığınını. "Her ocağın bir tiyneti var, bağrında çalışan adamı, ameline göre cezalandırır," diye mırıldandı. O anda parçalanmayı, birkaç kişi olmayı arzuladı.

Bir yanıyla kabaran zemini indirip, tahkimatı sağlamlaştırırken, diğer yanıyla kömürü çekmeyi, kılavuz bacayla üst taban geçidine bir gedik daha açmayı hayal etti. "Herkes kömüre çalışıyor, emniyete çalışanlar azaldı," diye iç geçirdi. Kazmasına doğru yürüdü. Kütürtüleri dinlemek için oturdu. Boğazına bağladığı bezle alnının terini sildi. Dizlerindeki kanlı sargıları değiştirmeyi akıl ederken lağımcıların peş peşe patlattıkları dinamit sarsıntıları geldi derinlerden. Az sonra da arından kömür patladı. "Bismillah," diyerek oluğun üzerine, sırtüstü düştü. Göğsüne kadar, ağan kömürün altında kaldı. Çıkmak için yekindi, baldırlarını bastıran ağır postadan dolayı kıpırdayamadı. Göbeğinin ve dizkapaklarının çukurlarından fırlayıp kömür yığınlarına karıştıkları sanısına kapıldı. İki yıl önce aynı durumda kalan Cesim'le Şemsi'yi anımsadı, Cesim'in kazması karnına batmış ama ölmemişti.

Sağ kolu tamamen, solu ise kısmen postanın altında kalmıştı. Bağırmak istedi, Allah'ın zoruna gider diye, diline dilmacına hâkim oldu. Tek gözde derinleşen, billur, mücella bakışını, ilkin kendi içine, sonra da toz bulutuna, körnefese ve karanlığa karşı küçülerek direnen lamba alevine çevirdi. Lambanın direkte inatla ışıldayışını, Allah'ın ocaktaki varlığına yordu. Yıllar önce geçirdiği kazadan sonra, sağ kalan gözüne, göregenliği artsın diye sarılık otunun sütünü süren Kadriye Kadın'ı ve onun keçi kafalı, sevici bacısı Şerife'yi anımsadı. Gözü doluktu. Altında kaldığı her kömür parçasında zahmetin, rahmetin bu ışığı vardı. Onu bugüne kadar geçirdiği kazalardan koruyan da bu ışıktı. Sol kolunu kurtarmak için hafif çekince yukarıdan kömür parçaları yuvarlanıp geldi. Tek başına kurtulmanın mümkün olmadığını anladı. Bakışlarını, kömüre vuran ışığa kaydırarak bekledi. Dizlerindeki acıyı, Allah'la beraber olmanın verdiği hazdan dolayı duymuyordu bile.

Birkaç saat sonra yaklaşan ayak seslerine kulak verdi. Bağırmadı. Ayak seslerinin sahibini, direkteki zikrin nuruna doğru yönlendiren gücün, Allah'tan başka bir varlık olmadığı kesindi. Göbeğinin yerine oturduğunu hissetti, sakinleşti. Nefesini keserek ayak seslerinin ve ışığın yaklaşmasını izlemeye koyuldu.

"Nerdesin Cuma, ses ver!"

Mühendis Ruhi Bey'in gelmiş olmasına sevindi.

"Burdayım Ruhi Bey, postanın altındayım!"

Ruhi Bey, kafasını soru ve ünlem işaretlerinin ağırlığından kurtararak, lambasıyla birlikte hafifçe kaldırıp sesin geldiği noktaya doğru yürüdü. Her kömür parçasının altında kurtarılmayı bekleyen takatsiz bir sesin olduğunu zaman zaman aklından geçiren Mühendis, lambayı kıpırdayan kafaya yaklaştırdı, bu tip kazaların bağışıklık kazandırdığı sakin bir ruh haliyle, Cuma'nın, yer yer paslanarak kararmış, güve yiyintisi yaprağı andıran yüzüne ve bu yüzde peygamber metanetiyle ışıldayan biricik gözüne baktı.

"Sen göçük altında kalmışsın Cuma. Durumun nasıl?"

"Hamdolsun iyiyim."

Sesteki inancın gücü karşısında derin bir iç çekişle rahatladı Ruhi Bey. Mucizelerin, zekâsını şaşkınlığa uğratmasından, âciz kılmasından eşsiz bir zevk alıyordu. Gülümsedi.

"Nasıl oldu?" dedi. Lambasını kaldırıp tahkimatsız tavanı ve kağşayan kömür damarını süzdü. Üretim zorlamasının, teknik geriliğin ve sorumsuzlukların, Kozlu ocaklarını içinden çıkılmaz ölüm labirentlerine dönüştürdüğünü düşündü. Olayı anlatmaya başlayan Cuma'nın sözünü kesti birden. "Bu tavanın şimdiye kadar göçmemiş olmasına şaşıyorum."

Cuma, olayı özetlerken Ruhi Bey de lambasını bir yana koyup Cuma'nın üzerindeki kömür parçalarını tek tek almaya başladı. Olayı hikâye eden kazmacı, gözünü tavana dikti, "Göçertmeyen Allah göçertmez," diye son noktayı koydu.

"Allah'ı madene sokup her işe karıştırma Cuma. Allah, kendisine çok ihtiyaç duyan âciz insanları sevmez. İnsanlar o zaman kendi güçlerine güvenmiyor, görevlerini ihmal ediyorlar. Madenden korkup Allah'a haddinden fazla sığınıyorsun. Bu durum sendeki Allah korkusunu daha da artırıyor."

"Ben Allah'tan korkmam. Allah'ı severim. Allah sevgidir."

Tenine kıvılcım değmiş gibi irkildi Ruhi Bey. Cuma'yı sıradışı değil, sıradan bir mümin olarak tanıyordu. Yanılgısından iyice emin olmak için:

"Sende cehennem korkusu yok mu?" diye üsteledi.

"Yok," dedi kararlı bir çıkışla. "Ben korktuğum zaman sevemem. Korkunun gölgelediği sevgi derinti olur, can perver olmaz."

Sesin karanlığa yayılarak kömür yığınlarına mal olduğunu, insanı sarıp sarmaladığını duyumsadı Mühendis.

"Ne demekmiş o?"

"Allah'tan korkan insana acırım. Allah hiç korkutur mu, korkutarak sever mi Ruhi Bey? 'Allah'ım beni bağışla'yı çok düşündüm. Allah'ın sıfatları arasında bağışlamanın olmadığını anladım. Allah'ın işinin sevmek olduğunu anladım. Gece gündüz çok düşündüm. Bağışlayanın ceza vereceğini anladım. Anladım ki Allah ceza vermez. Allah sever. Günahkârlara da acır. Hibetullah Hoca bana çok büyük sorular sordu." Sustu, peş peşe öksürdü. Balgamını ayıp olmasın diye tükürmedi, yuttu.

"Ne gibi sorular sordu?"

"Büyük sorular. 'Sevenin cehennemi olur mu?' dedi. 'Seven, 'beni sevmezsen, seni yakarım,' der mi?' dedi. 'Dese bile, ona yönelen sevgi, has sevgi olur mu?' dedi." Yeniden sustu. Güçlükle nefes alıyordu. Kafasını kaldırdı, sevecenlikle baktı Mühendis'e. "Benim, Allah'ı madene soktuğumu söyledin. Buna ne hacet Ruhi Bey. Allah sevgidir, sevgi de her yerdedir. Seven iki insan bir darı danesine niye sığar? Sevmeyen iki insan da arş-ı âlâya niye sığmaz? Ben bunu hep düşündüm. Seni bu ayağa getirenin sevgi olduğuna inanırım. İşleyen şu mübarek ellerini, benim için harekete geçiren sevgi değil de nedir? Seven el, kılı kıldan seçer."

Durdu, ellerine baktı Ruhi Bey; kendi dışındaki bir gücün ellerini harekete geçirdiği sanısına kapıldı.

"Yani şimdi benim ellerimi, benim dışımdaki bir sevgi mi harekete geçiriyor?"

"Hayır!" diye çıkıştı kazmacı. Aynı anda lağımcıların derinlerde patlattığı dinamitin sarsıntısıyla yuvarlanıp gelen kömürleri süzdü Ruhi Bey'le birlikte. "Keramet, sendeki cevherdedir. Senin ellerini harekete geçiren senin sevgindir."

"Allah'ın bu işle bir alakası yok mu?"

"Yok. Sevgi, kimsenin işine karışmaz Ruhi Bey. Ben onu her yerde görürüm. Olduğu yerde parlar. O parlayış da kendine ait değil, sevdiklerine aittir. Sen istesen onun kerim cemalini görürsün. Çünkü seven bir insansın. Seven görür."

Kömürleri kaldırmayı sürdürürken "Bunlar, günümüz insanlarının fikirlerine hiç benzemiyor," dedi Ruhi Bey. "Bütün canlıların dikkatini çekecek, onları sana yaklaştıracak zaman ötesi fikirlere benziyor. Kimden öğrendin bu fikirleri?"

"Çenesi urlu, kuyruğu güdük, veremli bir maden katırını gördüm. Katırın vicdanını gördüm. Görür görmez de kendi vicdanımın farkına vardım. Mala mertebeye sırtımı döndüm."

"Peki öyleyse neden ibadete ihtiyaç duyuyorsun?"

"Ben ibadetimi, vicdanımla baş başa kalmak için yaparım. Benim ibadetimi kim anlar? Vicdanımdan başka kimse anlamaz. O bana yeter. En güzel ânımdır o, vicdan bahtiyarlığımdır."

Ruhi Bey'in bir yanı, kazmacının yüz güleçliğine, dil fesahatına diğer yanı da domuzdamının, tahkimatın, havelerin sağlamlığına bakmadan, iman gücüyle çalışan bu adamın yanına kaç gündür kazmacı ve tırkacı verilmemesinin nedenine takılmıştı. Basıncın ve sıcaklığın giderek arttığını, kemiklerinin pelteleştiğini, terlediğini hissetti.

"Bu iş, tek kişinin üstesinden geleceği bir iş değil," diyerek, kömürleri kaldırmayı bırakıp lambasını aldı. "Kurtarma ekibine haber vereyim de gelsin çıkarsınlar seni. Burda çalışmak cinayettir. Şu hale bak, domuzdamı nasıl da kağşamış. Hurşit'le kardeşin Abbas gelsin, şu çürümüşleri söksün, yeni bir domuzdamı yapsınlar. Dikkat et, uyuma, ocakta gaz var; bayılırsan, seni ölü sanıp Amele Birliği Hastanesi'nin morguna götürürler."

Cuma, Ruhi Bey gittikten sonra, kendisini öldürmeyen sevgi için, hayalen iki rekat namaz kıldı. Namazdan sonra, ocağın ıslak karanlığına kulak verdi, şimdiye kadar başından geçen kazaların kendisini öldürmediğini anımsayarak derin düşüncelere daldı. Başını kaldırdı, kıbleye bakar gibi tavana baktı. Bağ direklerine üşüşen su damlalarını, karınca katarlarına benzetti. 'Sevginin alın teri,' diye mırıldandı. Yedi kat yer altında da olsa insanların para için

çalışmalarının sevgiyle uyuşmadığını keşfetti birden. Bal arısı ve ipek böceği gibi hayvanlar, işlerini severek para almadan yapıyorlardı. Öküz, at, katır ve eşek gibi yaratıklar da zorla çalıştırıldıkları halde paraya ihtiyaç duymuyorlardı. Bunun içindir ki balda, ipekte, ekilen toprakta, taşınan kömürde sevgi ateşi vardı. Melekler ve peygamberler de sevgi yolunda çalışırlarken yevmiye almıyorlardı. Parayla çalışmak doğru muydu acaba? 'Para melanettir; melanetten de melal gelir,' diye mırıldandı. Mırıltının, su damlalarında yarattığı titreşimlere kulak verdi. Karanlığın ve gazın zorlayarak titregenleştirdiği loş ışığa, sesiyle ruh üflediği sanısına kapıldı. Hibetullah Hoca'nın zengin içerikli, katmanlı, sapkın konuşmalarını anımsayarak acı ve endişe yüklü, sezgisel, hayalî bir gezintiye çıktı karanlıkta. "Para sevgiyi sevabı kirletti. Sevgi kirlenince her şey kirlendi. Kum gibi kaynayan, birbirlerine yakınlık duyan ve bin yıllık yoldan birbirlerini tanıyan sahtekâr ruhların arasından geçerken, 'Ben sevgimi kirletmem, para mara almam. Para sizin olsun,' diye mırıldandı.

Ruhi Bey gittikten bir saat sonra, yer altının demirbaş kurtarıcılarından Hekimoğlu ile Seyit Ali geldi. Ekip, Cuma'yı kömür yığınlarının altından çıkardı. Kazmacı, hiçbir yerinde ağrı olmadığını söylediği halde ayağa kalkamadı. Tedavi için yer üstüne çıkarmak istediklerinde:

"Sivilceyi çıban etmeyin," diye karşı çıktı. "Şurda biraz oturur da vicdanımla baş başa kalırsam geçer."

Ekip, kazmacıyı vicdanıyla birlikte, ayı ini gibi oyulmuş kuru bir haveye bırakarak ayağı terk etti. Sırtını, oyulmuş kömür damarına dayadı Cuma. Ayaklarını uzattı, sargıları kararmış yaralı dizlerine dokunurken karısının levhi mahfuzdan bakan iri gözlerini hatırladı, gülümsedi. Kalbin kalbe tebessümüne inandığı için o anda karısının da gülümsediğini hissetti. Masmavi sular, nilüferler ve kanatları dantelayı andıran, kocaman gözlü, uzun karınlı kız böcekleri canlandı gözlerinin önünde. İçinde ayran bulunan deri kırbasını kafaya dikti. Derin bir "Oh!" çekti.

Hurşit'le Abbas, direkleri, alet ve edavatlarıyla geldiklerinde Cuma ayağa kalkmış, karanlığı dinlemiş, ayağı terk eden farelerin

geri geldiklerine kani olmuştu. Olayı Ruhi Bey'den öğrenen Abbas, omzundaki direği yere indirdikten sonra abisinin yanına geldi. Cuma, altında kaldığı kömür yığınının üstündeydi artık; sırtını direğe dayayarak lamba ışığında diz sargılarını değiştiriyordu. Abbas'la Hurşit aynı anda:

"Geçmiş olsun, nasıl oldu?" dediler.

Gözkapaklarını, dizindeki yaradan, kaza yerini bakışlarıyla kolaçan eden Abbas'la Hurşit'e doğru kaldırdı. İnancın ve saflığın gücüyle:

"Bu iş beyana gelmez ama ben gene de söyleyeyim. Cenab-ı Allah, can pazarında benim sevgimi sınadı." Sesinde, Allah'ın iyiliklerini titizlikle izleyen, Allah'a şah damarından daha yakın olan müminleri çağrıştıracak, gizemli renkler vardı. "Kömür sökün etti, taş toprak da kömüre arka çıktı, hepsi geldi beni altına aldı. Şekiller alacalandı. Kafam dışarıda kaldı. Toz duman içinde baktım ki ışık sedef rengine girmiş. Can belası bir güzellikle karşı karşıya olduğumu hemen anladım. Kazmamın kökü hokka, sapı da divit kalem gibi göründü gözlerime. Günahkâr olsaydım korkardım, korkmak içimden gelmedi."

"Herkes korkar."

"Haklısın. Ben niye korkmadım? Niye tatlı can derdine düşmedim? Bilmem. İyi ki de düşmedim; düşseydim, efildeyip feryad-ü figân etseydim Allah'ın gücüne giderdi belki. Belki de gitmezdi. İnanmazsınız ama ben eski ben değilim. İki duvar birleşşe, ben aralarında kalsam bana bir şey olur mu, olmaz mı emin değilim. İki ana yelin arasında esen eğri yel var ya, yıldır yeli, işte ben o yıldır yeliyim. İnanmışım, tutulmuşum bir kere. Bu, sizin bildiğiniz sevda hali değil. Bir başka haldir. Acımın tatlı diliyle konuşsam anlatırım size bu hali."

Sustu. Hazreti İbrahim'in bıçağını anımsayınca suskunluğundan gözyaşları sızdı yanaklarına. Abbas, tahkimatı ihmal edilen bir yerde durmuş; ses çıkarmadan, içten, enşeşe enşeşe ağlayan abisini, yüreği yanarak izliyordu. Bir şeyler söyleme ihtiyacı duydu ama vazgeçti. Söylenecek hiçbir sözün Cuma'yı etkilemeyeceği kanısındaydı. İki adım attı, tavandaki kayadan karanlığa damlayan

su damlacıklarının altında durdu. Cuma'ya ne söyleyebilirdi ki? Şimdiye kadar geçirdiği kazalardan, canının ağzına geldiği, gözlerinin belerdiği anlarda kurtulmuş olması, Cuma'nın hassasiyetini ve inancını derinleştirmiş, dayanılmaz yer altı şartlarını ve işini ona sevdirmiş ve yer altı karanlığını varoluşunun biricik anlamı haline getirmişti.

Hurşit eğildi, Cuma'nın yaralı dizlerine yakından baktı.

"Ben de sevdaya inandım emmioğlu," dedi. Biraz daha eğildi, kazazadenin yaralı dizlerine işaret parmağının ucuyla dokundu. "Gel seni yukarı götüreyim de dizlerinin sargılarını değiştirsinler."

Yukarı götürülmeyi gerektirecek bir durumun olmadığı kanısındaydı.

"Ben bir kömür parçasıyım Hurşit," diye mırıldandı örselenmiş, yetim bir sesle. "Nefsimi hevesimi terk etmişim. Haddimi hududumu bilmişim. Ben bir yokluğum. Nefsi bana hatırlatma. Nefsin insana her şeyi yedirdiğini gördüm. İnsanın yiye yiye azdığını gördüm. Kendimi zıkkımlanırken gördüm. Tiksindim. Kendimi karımın üzerinde gördüm. Şaştım üst üste binen o kıllı et yığınına. Tiksindim. İnsanın bu iki nefs için dünyayı cehenneme çevirmesine akıl erdiremedim. Sandalı yürütürken hışırtı yapmaması için suyun dibine doğru çekilen hırsız küreği var ya, insanı o hırsız küreğine benzettim. Bed huylu, kakığan, hoyrat insana akıl erdiremedim. Sonunda yokluğu aradım, döndüm dolaştım, sevgiye sığındım. Sevgi arındırır insanı Hurşit. İnsan sevdi mi kemali birkaç misli artar; zifiri karanlıkta, eğelenmiş demir eğintisiyle kömür tozunu bir bakışta ayırt eder. Imlık edilmiş, yani hadım olmuş garip horozla normal horozu ayırt eder." Kömür tozunun çatlatarak kararttığı kocaman ellerinin arasına aldı kafasını. "Hazreti İbrahim, Allah'a dört bin sığır kurban etti. Niye etti, neden o kadar kan döktü, ben bu işi anlamış değilim. Eli veregendi, gendi, daha da gen olsaydı ama gani olmasaydı, maldar olmasaydı. Hiçbir şeyi olmayan adamın vermesine ben vermek derim. Sefil Selami'yle Döndü Kadın'ın ömürleri vermekle geçti. 'Bu dünyada bir aç varsa ben açım,' dedi, Döndü Kadın. Allah sevgidir Hurşit. Allah'ın hiçbir şeyi yok. Bir dikili çöpü bile yok. Ama Allah muhtaç değil, veregendir. Allah kadar veregen

bir varlık var mı? Bir anayı düşün. Memesini bebeğine cömertçe verir, verdiği zaman da ondan bir şey almayı düşünmez. Ben bu mübarek yer altı karanlığında, ibadetlerimi hep gizli yaptım. İbadet sevgidir. Mal sahibinin, kazanç sahibinin adamları çavuşlar üstüme çullandılar. 'Kazmandan ayrılma, işini aksatma,' dediler. Kaç kere ceza kestiler. Düşündüm. Günlerce düşündüm ki sevginin üzerindeki bu baskı neyin nesidir? Çok şükür, sonunda anladım. Benim de onlar gibi mal için çalıştığımı anladım. 'Allah'ım sen bu kemter kulunu bağışla,' dedim. Bundan sonra yevmiye almamaya karar verdim. Boynumdaki çift ilmekli varlık kemendini şimdiye kadar nasıl fark etmemişim ben ona şaşarım."

Abbas, Cuma'nın aykırı işler yapan ve çevresini bazen kav gibi yakan bir adam olduğunu bildiği için sesini çıkarmadı. Hurşit ise delirip delirmediğini anlamak için tüm dikkatini onun, hiçbir şey istemeden, sessiz sessiz ışıldayan ve ağlayan tek gözünde topladı.

"Büyük dedemiz Cemal'den beri olanları hatırla Cuma. Soyumuzu yiyip bitiren bu ocaklarda yevmiyesiz çalışman doğru mu?"

"Ben soy moy bilmem," diye kafasını kaldırdı Cuma. Kömür tozundan simsiyah olmuş, eprimiş, yumuşak yün fanilasının yeniyle alnının terini sildi. "Ben Hacı Salih değilim. Soy secere bilmem. Sevginin yarattığı her varlık, benim soyumdur."

"Soy moy, hepsi boş," diye mırıldandı Abbas. "Yapılan her iş boş. Hepimiz karanlıktayız. Karanlıklarda yiyecek arayan farelerin kaderiyle bizim kaderimiz arasında ne fark var?"

Kardeşini dikkatle dinlerken gözüyle fare arayan Cuma:

"Bir fark yok," dedi. "Onun adı sıçan, bizim adımız insan; isim farkı var sadece. İkisi de sevgidir. İkisinin de mayasında acı var. Yalnız bir şey daha var ki o da şu, her şey boş değil. Sevginin boş olduğuna inanmam." İşaret parmağıyla direkteki lambayı gösterdi. "Kömüre yol gösteren bu ışığı bir anlasam. Bizi ışığa götüren bu mübarek karanlığı bir anlasam. Ben anlamamanın kurbanı oldum. Ömrüm karanlıkta geçti. Nasıl oldu da anlamadım." Kısa bir sessizlik oldu. Sözleşmişlercesine karanlığı dinlediler. "Bu karanlığın ana rahminden ne farkı var? Ana rahmi de karanlıktır, ıslaktır. Hepimiz o karanlıktan doğduk. Hepimizin mayasında karanlık var. Niye bir

hayvan, doğurduğu yavrusunu ışıkta değil de karanlıkta yalamayı sever? Ben bunu hep düşündüm. Bir ağacın gölgesinde bir sürü koyun yatar, gölgede karanlık var. Bir çiçek, kökü üzerinde yükselir, kök karanlıktadır, karanlığa dallanır. Şaşan ördek gibi götün götün geri gittim, gönül gözüyle bakmadım. Hakkını yiyemem, benim gözümü açanlardan biri de Urfalı Ramazan'dır. Böcek ısırığını akrep sokması sandı. Hemen gitti, Kandillili Kuşçu Sabri'den bir güvercin aldı. Güvercini canlı canlı ikiye yardı, ısırık yerine bastırdı. Güvercinin titreyen acısı, gönül gözümü o an açtı, kör huzurumu dağıttı. Sevginin mayasında acının olduğunu ben o zaman anladım. Güvercine günlerce ağladım."

"Doğru," dedi Hurşit. "Sevginin mayasında acı var. İnsana hoş bir huzursuzluk verir. İnsan umutla dolar, çaresiz kalır."

Çürümüş direk, çamur ve ölü fare kokusunun karanlığı kurşun gibi ağırlaştırdığı bir yerde, Tahkimatçı Yasin Kaya'nın lambası belirdi. Yasin'in lambasını, direk taşıyan Ziver'le Muhsin'in lambaları izledi. Üç lamba ve bir yığın direk, homurdanarak yavaş yavaş yaklaştı. Yasin, içinde taşıdığı direk yığınlarıyla uğraştığı için selam vermeyi unuttu. Bakışları kabarmış zeminlerde, şeklini ve dengesini yitirmiş tahkimatlardaydı. Sabahleyin geçirdiği sara nöbetinin etkilerini üzerinden tam atmış değildi. İki hafta önce, tavandan düşen taş parçasının burnunda açtığı yara kabuk bağlamış, kararıp çatlamıştı. Sırtındaki malzeme torbasını ve getirdiği direği yere atarken:

"Bıktım bu çok budaklı, kılçık kuyruk direklerden," diye homurdandı. "Bunlarla tahkimat olur mu, emniyet olur mu hiç?"

"Olmaz ama olduracağız," dedi Ziver.

Yasin, boynundaki mendille yüzünün terini silerken tavanı, oyukları, kömür yığınını süzdü. Sağ ayağıyla zemini yokladı. "Taban çok yumuşak, direk batar. Ya takoz koymamız ya da sarma yatırmamız lazım." Okkalı bir tükürük savurdu tabana. "Şu ayağın meyline bakın. Hiç böyle meymenetsiz ayak olur mu? Burda sarmaların bir hizada olması çok zor."

"Doğru düzgün bir ayağa rastlamadım ben," dedi Hurşit.

"Mına goduğumun ocaklarına çıngıraklı tekeyi salsan kaybolur," diye çıkıştı Muhsin. Cebinden bir şeker çıkarıp attı ağzına.

Abbas gülümsedi. Cuma, adını mübarek bir sureden alan ve sevgiye küfreden bu kendini bilmez adamın bir gün bir kazaya kurban gideceğini aklından geçirdi.

"Derdimi anlatamadım bu yer altı cehennemine," diye başladı Yasin. "Gidip direk getirmemiz lazım, işimiz zor. Hem tavan hem de taban sarmasına vuracağımız çatallara kurtağzı açmamız lazım. Kurtağızlarına, ayağın şu meyline göre şevlik vermezsek emeğimiz heba olur." Yüzünü Cuma'ya çevirdi. "Tahkimatı bitirmeden sakın damara kazma mazma vurayım deme Cuma. Bu ayak ha göçtü ha göçecek. Orda da oturma, gel şurda otur ki Azrail'e fazladan iş çıkmasın."

Tahkimatçılar, direk getirmek için ayaktan ayrılırken Cuma, yeryüzündeki iyiliği, karanlıkta uzaklaşan lambaların gittikçe zayıflayan ışığına benzetti. Oturduğu yerden kalkmadı. Namazı, Allah'tan korktuğu için kılan domuzdamcı Veli'nin yüzü canlandı hayalinde. Birlikte çalıştığı ayakta, sarma ve çatalları sağlam zannetmiş, çürük damı sökmeye kalkarken dengesi sarsılan sarma ve çatalların aniden kırılması sonucunda tumbaya kurban gitmiş ama kendisine bir şey olmamıştı. Galeride yan yana yürüdüğü kazmacı arkadaşı Galip'in başına tavandan koca bir dibek taşı düşmüş, Galip ölmüş, kendisine yine bir şey olmamıştı. Gece gündüz yevmiyenin azlığından, çalışma şartlarının zorluğundan şikâyet etmeseydi, korkmadan sevseydi, ışığı ve karanlığı dinleseydi Galip ölmezdi. Ölümün şartlarını, ölen insanın kendisi mi yaratıyordu yoksa?

İNSANIN İÇİ AYDINLIKSA YOLU DA AYDINLIKTIR

Akıl terazisinin iki kefesi var;
biri düşündüğünü tartar,
diğeri de tarttığını düşünür.

Gökyüzüne bakmaktan korktu Abbas. Denizin derinliğini ve zengin sükûnetini yansıtan bir ayna gibi ışıldıyordu gökyüzü. Güvercinlerin gezindiği ıslak sarı toprak yoldan buğular yükseliyordu. Yola girmedi. Boynunu hayatın ihtiras ve tasa tasmasından kurtaran emekli bir ocak katırının, yolun kıyısındaki ağaçların altında gezinirken birdenbire durduğunu, kulaklarını dikip Üzülmez Deresi'nin her iki yakasına beyaz güvercinler gibi tüneyen Laz evlerine baktığını gördü. Katırın tek gözlü, yanpiri bakışını izledi. Evlerden karşılıklı yükselen kadın bağırtılarını dinlemeye koyulmuştu katır. Evlerin çevresinde mısır, mancar, ıspanak ve meyve kokuları içinde dolaşan ineklerin kafaları kalkmış; dikkatleri, ayakları altında dolaşan tavuklardan kadın bağırtılarına kaymıştı. Dallardaki kuşların da şakıyışlarına ara verdiklerini fark edince, hayvanların, hayatı dikkatle izlediklerini düşündü. Hissettiği cehaletin ve çektiği acıların ötesine geçip sessizce sığınabileceği saf bir sükûnet parçası yok muydu? Kafası, ayaklarının aksine zamanın dışında hareket etmeye başlamıştı. "Fındık lavuar" dedikleri kömürle silme dolu onlarca vagonu peşine takan bir lokomotifin, ıslık çala çala kendi içinde gezindiği zehabına kapıldı. Hayat, galeri ve tünellerle sıkı sıkıya örülmüş bir büyük örümcek ağında, kaderin karanlık havzasında yolunu kaybetmiş kör bir katırı andırıyordu. Adımlarını hızlandırdı. Nereye gidebilirdi? Evler, ıssız ve umutsuzdu. Yelli

Meryem'in bağırtısı mahalleyi esir almıştı. Fırtınalı gecelerde yaktığı ateşle gemicileri uyaran, aksakallı Bal Baba'nın sesiz mekânına, aşkların ve intiharların sığınağı Balkaya'ya gidebilir, geceyi orada geçirebilirdi.

Derin düşüncelerden, iç konuşmalardan sıyrılıp kendine geldiğinde Ali Tat'a ait pasta salonunun açık kapısı önünde buldu kendini. Çift sıra halinde yerleştirilen beyaz örtülü boş masaların, duvarlardaki beden aynalarının sessizliğine sığınmak geldi içinden. En dipteki masaya, Zonguldak ve ilçelerinde harıl harıl faaliyet gösteren Mükellefiyet Takip Müdürlüğü'nün başmemurları yerleşmişti. Rauf Bey'in çenesi ve morarmış gerdanı inip inip kalkıyordu. Madenden firar etmiş hissine kapıldı birden. Uzaklaşayım derken, Balat Dağı'nın eteğindeki Yaka Köyünden gelen Kör Derviş'e çarptı.

"Bakkal defteri gibi karışık bir akılla yürürsen böyle olur," diye sendeledi Derviş. "Kaç defa söyledim sana uşşam, 'kalabalıkta yürütme beni,' diye."

Derviş'e, bastonunun ucundan tutarak kılavuzluk eden küçük çocuk, elindeki elma şekerini yere düşürmüştü. Eğilip alırken:

"Sen çarpmadın Dede!" diye bağırdı. "Pastalara bakan bir adam çarptı sana!"

"Konuşma, Hoşgör Aşevi'ne götür beni!"

Derviş'in azarlayıcı sesi, Abbas'ı, biçilmiş ekin tarlalarının kokusuna ve üveyik sesine götürür gibi oldu. Olduğu yerde çöktü, gözkapaklarını yumarak çarşıyı dinlemeye koyuldu. Yavaş yavaş parçalandığını, her parçasının çoğalarak kendisine karşı anlamsız bir kalabalığa dönüştüğünü ve bu kalabalığın, baca ağzından yer altına akan madenciler gibi gözbebeklerinden kendi iç karanlığına aktığını hayal etti. Bir yerlerden gramofon sesi, vapur düdüğü, çok mısır yediği için karnı şişmiş bir boğanın böğürtüsü ve daha önemlisi, Mösyö İvo ile Bölge Başmühendisi'nin mırıltıları geliyordu. Derinlerden, bir yerlerden sökün edip gelen, kararmış, öksürüklü bir gücün ayak seslerine teslim oluyordu şehir. Yer altından, güneşte ısındıkça zehirli gazlar salan kömür artıklarından, kok fabrikasının üzülmez dağlarına boğum boğum yayılan ak dumanlarından, yıkanmış, kirli kömür sularından, gemilere yüklenen zerodizden

binlerce insan türüyor; karıncalar gibi şehre yayılıyor, çekilmiş kahve kokan peykelere, hasır iskemlelere, ızgaralı saç mangallarına, ipe geçirilen sucuk kangallarına, kerhane dilberlerine, hastanelere, dispanserlere ve Perşembe'den gelen meytar takımlarının süslü köçeklerle başlattıkları düğünlere üşüşüyordu.

Kalktı yürüdü. Şefporyon İzzet Efendi ile her işi çaparize getirerek çözen, Plan Bürosu Şefi Zirek Zeki'nin karşıdan geldiğini görünce yolunu değiştirdi. Az ileride, bir kahvenin önünde, Ahmet Naim ile iki mühendis oturuyordu. Bakışları, mühendislerin arkasında tek başına oturan ve konuşmaları dikkatle dinleyen Gebeş Veli'ye takıldı. Bir zamanlar pehlivan kisbeti giyen, sonra urgancılık yapan, daha sonra da Zonguldak, Bolu ve Kastamonu havalisinde cellat olan Veli'nin, konuşmalara kulak kabarttığını fark etti. Komünistleri, karaborsacıları, izinsiz iş gören fahişeleri ve maden kaçkınlarını izleyip polise bilgi sızdıran Gebeş'i gidip tepelemek geldi içinden. Kafasıyla mühendisleri selamladı, aniden yaklaşıp Ahmet Naim'in kulağına bir şeyler fısıldadı. Yan masada, Yüksek Maadin Sanayi ve Mühendis Mektebi'nden iki öğretmenle birlikte oturan Mithat Paşa İlkokulu'nun müdürü, fısıltıyı duymuşçasına, başını çevirip Gebeş Veli'ye baktı.

"Cellada sormuşlar, 'Cehenneme gider misin?' diye, 'Maaş ne kadar?' demiş."

Yolunu yeniden değiştirdi. Kaldırımın kenarında kendisini durduran Hanım Abla'nın, karakolda kolu kırılan kaçak oğluna dair dertlerini dinledi. Kentin cıvıltılı caddesini boydan boya katetti. İç içe geçen defnelerin, kasımpatıların, gül ve meşe ağaçlarının loş bir tünele dönüştüğü dar yoldan Fener'e doğru yürüdü. Sülyen kırmızısı entarisiyle, avuç falına bakan, genç ve güleç bir Çingene kadınıyla karşılaştı.

"Ver bir çeyrek hayalim, neyse halin, o çıksın falin."

Kadını gülümseyerek geçerken ellerinde raketleriyle Maden Mühendis Mektebi'nin kortuna tenis oynamaya giden beyaz şortlu, beyaz gömlekli bir çiftin, "Gel bizim falımıza bak," dediğini duydu. Eski sevgilisi Selma'nın evinin önüne geldiğini fark edince yavaşladı. Evin bitişiğinde, bahçe çitlerinin önünde duran Lütfi Usta'yla

karşılaştı. Halini hatırını sordu, toz hastalığından ölen kardeşi Ali Ekber için baş sağlığı diledi Usta'ya.

"Emekli sandığını yeniden kurabiliriz, hazır ol, Hurşit'e de söyle," diye göz kırptı Usta. "Polis takibatından yılmayan sağlam adamlara ihtiyacımız var."

"Mesele değil, ben varım," dedi Abbas.

Abbas'ı kolundan hafifçe kendine doğru çekti, etrafı kolaçan ederek planını ayrıntılı bir şekilde anlatmaya koyuldu. Az ötede, evin hanımından sürekli dayak yiyip dışarı atılan beyaz bir kedi duruyordu. Abbas'ın insafı, Lütfi Usta'yı dinlerken kediye kaydı. Ev hanımının dışında, hiç kimsenin kendisine dayak atmayacağına inanmış gibi bir hali vardı kedinin. Abbas, kediyle göz göze gelirken hayvanın, tıpkı kendisi gibi, kendi varlığından fena halde şikâyetçi olduğunu sezinledi. Abbas'ın dikkat noktasını fark eden Lütfi Usta, anlattığı konudan saptı hemen.

"Bu gördüğün, komşumun kedisidir. Polis gibi takip ediyor beni. Ne zaman iyi bir iş yapmaya kalkışsam bütün canlılar benimle uğraşıyor. Bu gölge kovan, tembel yaratığın girmediği yer kalmadı. En çok da karakollara giriyor. Karakola girmeden evvel gelip paçamı kokluyor, ondan sonra giriyor karakola. Sahibi benim komşumdur; Zıngıldak Ayşe derler, çirkin bir kadındır, sabah akşam döver bunu. Zaptiye çavuşlarından kalma bir suratı var. Bir de 'Sahibinin Sesi' markalı bir gramofonu var. Hamiyet Yüceses'i dinliyor her gün. Aslında dinlemiyor, sesi izliyor. Bir görsen, gözleriyle takibat polisleri gibi izliyor insanı. Sen beni bilirsin. Bakan insandan nefret ederim. Kadının, baka baka gözleri birbirine yakınlaşmış, birbirine küsmüş. Bir de bir burnu var ki hiç sorma! Hani sarmaşıkların henüz kararmaya başlayan tohumları var ya, o tohumları iştahla yiyen, iri, anaç bir çıraburun kuşu var. Kadının gözlerinin arasındaki burun, aynen o çıraburunun gagası kadardır. Bir insan bir insanı merakla izlerse, o insanın burnu da o merakın seciyesine uygun olarak uzar gider. Bir muamma kadındır ki ben çözemedim. Her şeyi her yerde bırakır. Boklu. Gömleğini don diye giyer. Çenenebaz, kişirek bir kısrak ki sorma gitsin. Eniklemiş aç it gibi çarşı pazar dolaşır durur, her şeyi merak eder. On çocuğu var.

Çifter çifter doğurmuş. Geçenlerde, Üzülmez-Gelik hava nakliye hat tellerine konan kuşlara taş atıyordu. Bu kadın insan olsa, yırtıcı kuşlardan kaçan kuşlara taş atmaz; kartalların, aladoğanların, şahinlerin izlediği kuşlara taş atmaz. Kuş izlenmiş, kaçmış, korkmuş, gelmiş tele tünemiş; bırak hayvan soluklansın, gözü muhite alışsın."

Kiremitleri çürümüş çatılar, çatılardaki narin direklere ve sayat korkuluklarına bağ yapılarak asılan mısırlar, mısırlara konan aç kuşlar canlandı hayalinde Abbas'ın; farkında olmadan ayrıldı Lütfî Usta'dan. Çok yönlü ama bağıntıları kopuk bir sistem içinde hayale daldı yeniden. Çevresindeki tüm cisimlere bakıyor, gördüğü her cismin ruhunu merak ediyordu. Yanlış yola girdi bir ara. Kömür taşıyan bir dizel lokomotifinin yer altından gelen ıslığını duyar gibi oldu. Yönünü iskeleye doğru çevirdi. İhale pazarlıklarına katılan yaşlı bir adamın öksürüğü geldi hükümet konağından. Barlı Apartmanı'nın küçülerek hafif yana doğru kaykıldığını sandı. Hüsrev Efendi, Halkevi'nin önünde kestane kavuruyordu. Hayal hanesini sürekli dolu tutan bir adamdı; Abbas'ı görünce sevindi, kestane ikram etti. Abbas, kestaneleri alarak iskeleye doğru yürüdü. Sivil polisle göz göze geldi. İskeleye böğrünü veren balık yüklü teknenin yanında, balık almak için kaynaşan kalabalığı teğet geçerken limanın dışında demir atmış, sıra bekleyen kömür gemilerini süzdü. Ocaklardan çıkarılan kömürün macerasıyla yüz yüze gelmişti yine. Yer altında olduğu gibi, kömür uğultu halindeydi. Liman kantarının önünde durup tartılan vagonlardaki kömürün uğultusu rayları; elli tonluk mavnalardan, küçük küfelerle büyük gemilerin ambarlarına akan kömürün uğultusu ise gemileri sarsıyordu. İlkin römorkörlere, işleyen buharlı vinçlere, sonra da küçük bir çatananın limandan çekip çıkarmaya çalıştığı, yüklü koca vapura ve yetmiş tonluk dubaların üzerinde daireler çizerek uçuşan karabataklara takıldı dikkati. Kömür tozlarının kararttığı rıhtım zeminindeki martı ölüsünü düşüne düşüne mendireğin ucuna geldi. Çıplak ayaklarını Soğuksu kumsalına gömerek incecik işaret parmağıyla remil atan, o garip, yabancı falcı kadın nerelerdeydi acaba?

Uğultu iklimini biraz dinledikten sonra mendireği terk etti. Kurduğu karamsar hayallerden hafifçe sıyrılıp önüne baktığında, kapkara akan dereyle karşılaştı. Soğuksu semti yönünden kadın lakırdıları geliyordu. Köprüyü geçti. Sahtiyan ve gön kesmekte kullanılan, paslı bir bıçkı parçasına çarptı ayağı. Üst üste yığılmış tahkimat direklerinin dibinde bir adam uyuyordu. Adamın gövdesi, uzaktan bakınca, kenarları kagir, üstü kapak taşlarıyla örtülü, kadim bir lahite benziyordu. Yaklaştı, kenarları parçalanmış beyaz bir çuval bezinin altında yatan adamın Hibettullah Hoca olduğunu görünce sevindi. Zonguldak ve Kastamonu havalisinde, girdiği her camiden kovulan Hoca'yı kuşbakışı izledikten sonra başucunda oturdu; dalgaların geceleyin, sahildeki direk harmanından denize çektiği direkleri ve bu direkleri sudan çıkarıp omuzlarında sahile taşıyan ameleleri izlemeye koyuldu. Amelelerden biri, direği direklerin üzerine indirdi, döndü, az ötede kömür çıkarmak için dizlerine kadar denize giren ve ellerindeki saplı fileleri sulara daldırıp çıkaran kadınların ıslak kalçalarına baktı.

"Lavarda yıkanan bir kömür parçası olsam, elekten kaçsam, dereyi katedip denize karışsam ne yaparım? Genç bir kadının filesine dalarım, damında kurur, ocağında yanarım."

Ağzındaki sönmüş izmariti tükürüğüyle birlikte savurup atan, genç bir amele:

"Boşuna hayal kurma, sen talihsiz bir adamsın," dedi, kadınlara bakarken. "Seni küfeyle geminin mahzenine atarlar."

"Küfenin yırtığından denize düşerim, dalgalarla gelir, bulurum bu kadınları."

Hibetullah Hoca, yattığı yerden gözkapaklarını hafif aralayarak gökyüzüne baktı. Yaşlandıkça göz oyumları mor renklerle kırış kırış genişlemiş, gözleri, bakan herkeste takma bilyeleri çağrıştıran bir duruma düşmüştü. Hoca sağ elini, tarih öncesinin taş baltalarını andıran burnuna götürdü; mahzun, Habeşi suratını anlamsız hale getiren burnu tatlı tatlı kaşırken:

"Hangi yırtıktan düşersen düş, kadına muhabbetle bağlanacak, saygı göstereceksin," dedi. "Sen deryadan direk çıkarıyorsun, o da kömür; aranızda bir fark var mı? Yok."

Hoca'nın sesini duyan ameleler, gülümseyerek birbirlerine göz kırptılar. Abbas, ciddiyetini korudu, ayağa kalkarak Hoca'yı selamladı. Abbas'ı görünce oğlunu görmüş gibi sevindi Hoca. Sırtını yerden kesti, bağdaş kurarken elini uzatıp tokalaştı Abbas'la.

Küfe yırtığından düşen amele, ortalığı şenlendirmek için:

"Sen niye muhabbetle bağlanmadın Hocam, gül gibi karını bırakıp bu hallere düştün," diye gelip Hoca'nın başucuna dikildi. Bakışlarını, ihtiyarın yata yata eskimiş deve derisinden hırkasına, hırkanın da ıslanmış, kumlu sırt bölümüne dikti.

"Sesindeki meymenete dikkat et Zihni," dedi Hoca kafasını kaldırarak. "On sekiz bin âlemi başına toplamış gibi konuşma. Baban Remzi'ye hiç çekmemişsin. Ben daha evlenmeden evvel Rabia'ya muhabbetle bağlandım. Bunu bilen bilir. Kadının inceliği hem nazarında hem de belindeydi. Ben yaratılış olarak, ağır deprenen ehli namus kalçalara meftunum. O kalçaların sahiplerine her zaman hürmet eden bir adamım." Hoca, dikkatini gülümseyerek yaklaşan, fare yüzlü diğer ameleye kaydırdı. "Âşık oldum, evlendim. Âşık olup da aşkın yüzünü gören var mı? Yok. Gün geçti ay oldu, ay geçti yıl oldu. Baktım, kadının ağzı ağız değil, gönül pası, vesvese... Dili, dil değil. Yılanı yakala, kadının ağzını aç, içine koy, kadın diliyle yılanı kafasından yakalasın, sana teslim etsin. Boğazı boğaz değil. Yedi, yuttu, semirdi, cismi kemaline erişip 120 kiloyu buldu. Doğurduktan sonra da karnı kasığı gemi lengeri gibi şişti, bıyıkları çıktı. Baktım, canım gövdemden hoşnut değil, cimadan perhiz eyledim kendimi, talak-ı selaseyi verdim ayrıldım. Hırkayı başıma çektim, dünyayla alakamı kestim. Ben yaratılış olarak hiçbir insana mecbur değilim. Bunu bilen bilir. Meleklerin yanında bana çatmaktan korkardı. Süpürgeyi alır, evi süpürürdü; meleklerin tozdan dumandan kaçtığına inanırdı. Sonra bana saldırırdı süpürgeyle. Ne çektiğimi ben bilirim."

"Gene de bırakmasaydın iyi ederdin," dedi Zihni. "Bu hallere düşmezdin. Düdük gibi ortada kaldın."

"Hocamın ne suçu var oğlum?" diye çıkıştı diğeri marazi bir sesle. "İnsanı vezir eden de karısı rezil eden de."

"Var var, Hoca'nın da suçu var. Hiç kimse lekesiz kar çiçeği değil."

Abbas, Hoca'nın saç sakal içinde kaybolan yüzünü seyrederken anlaşılamamanın verdiği acıyı ve yalnızlığı sezinler gibi oldu. Her insan, içini olduğu gibi yansıtmazdı yüzüne; Hoca, fazlasıyla yansıtıyordu. İnsanlar, Hoca'yı neden anlamıyorlardı? İçinde azıcık duygu kırıntısı olan bir insan, değil onun yüzüne, birbirine küsmüş fersiz gözlerinin arasında yapayalnız yükselen kocaman burnuna baksa bile anlardı onu.

"Ben, müddeti medidesi belli olmayan bir adamım," diyerek, yanındaki eğri asayı alıp ayağa kalktı. "Mürşitten icazet almış gibi konuşan adamlara harcayacak zamanım yok." Başında, Palancı Yaşar'dan aldığı bir keçe takya vardı. Tur Dağı'nda gezen Hz. Musa'ya benzemek istiyordu.

"Hele dur, gitme Hocam," diye çıkıştı diğer amele. "Karnımda sancı var. Sebebini çaresini Celil Hoca'ya sordum, sana da sorayım."

Sesteki saflığı, kendi acısına sinen saflığa benzetti Hoca; döndü, ameleyi süzdü. Başı açık, yalıncak bir yetim çocuk canlandı gözlerinin önünde.

"Sen ayaklarını üşütmüşsün Sefer oğlum," dedi. "Eski kafam olsaydı 'Hayız olan bir kadının, kurumuş kanlı donunu giy,' derdim. Eski kafam, eskide kaldı. Git yat, dinlen, sıcak bir çorba iç. On gün evvel böyle değildin. Zayıflamışsın. İğne yutmuş maymuna dönmüşsün. Sen de orda dikilip durma Abbas, gel benimle. Benim bu dünyada sevdiğim iki insan var, birisi sensin, öbürü de senin ağabeyin Cuma'dır."

Abbas, serkeş düşüncelerin ve sonu gelmez karşı çıkışların biçimlendirdiği kasvetli sese takılarak uzaklaştı direk harmanından. Ameleler, gidenlerin arkasından şaşkın, bakakaldılar. Hoca, varlık duygusunun derinliğinde kum gibi kaynayan ve kaynadıkça geçmişe ve geleceğe dair kuşkular, serzenişler, tasarımlar doğuran insanlardan kaçmak için adımlarını hızlandırdı.

"Nereye gittiysem yolum hep insana çıktı. Bu sabah erkenden kalktım yürüdüm. Yolum çatallaştı. Soldan gitsem Pavli üzerinden Asma'ya inecem ki karşıma bir yığın kara yüzlü kömür eciri çıkacak; sağdan gitsem karşıma altı oyulmuş, boşlukta duran bir şehir çıkacak ki o da bir yığın insan. Geldim, tahkimat direklerinin

dibine sığındım."

Hoca, daha az insanla karşılaşacağını düşünerek, sahili izleye izleye ilerliyordu. Günlerdir Hoca'yı arayıp bulamayan Abbas'ın, ruh huzuruna kavuşmuş gibi bir hali vardı.

"İnsan neden bu hale düştü Hocam?"

Sesin gökten geldiği sanısına kapıldı Hoca. Başını çevirip Abbas'a baktı.

"Ben, şimendifer düdüklerini duymam. Gemi uskurularının dalgaları dövüşünü de duymam. Küpeştelere konan martıların mırıltılarını bile duymam. Ama yedi kat yer altından gelen kazmanın sesini duyarım. Erkenci kadınların kovalarını doldurmak için çalıştırdıkları tulumbaların sesini de duyarım. Bu sesleri duyduğum zaman, gözlerimi açarım, içime ışık doğar, ışık dile gelir, yeri göğü konuşur."

"Ben rüyamda hep ışık görürüm Hocam, ışık içinde kalırım."

"İki gün evvel gördüğüm düşte ben de ışık içindeydim. Bir şafak vaktiydi, Cenab-ı Allah Cebrail Aleyhiselam'ı çağırdı. 'Ya Hacibi Bari,' dedi, 'Ben bu Âdem neslini ıslah etmek için şimdiye kadar yüz yirmi dört bin peygamber, yüz dört adet de kitap gönderdim, gene ıslah olmadılar. Benim bundan sonra ne yapmam lazım?' Cebrail Aleyh-i Selam düşündü, dedi ki, 'Ey yerin göğün nuru, seninle bu ıslah olmayan Adem soyu arasında gidip gelmekten ben de bir hal oldum. İki yol var, ya bunları Hud Peygamber'in imana getiremediği Ad kavmi gibi helak et ya da hiç karışma, ne halleri varsa görsünler. Yerin göğün yaratıcı nuru düşündü, dedi: 'Karışmazsam ne olur?' Cebrail dedi ki: 'İki şey olur. Bu Âdem nesli, ya kâinata hâkim olur ya da kâinatın bir yerine gedik açarken belasını bulur, külliyen helak olur.' Cebrail bunu dedi ya, ben hemen uyandım. Uyanmamla, yıldırımın düşmesi, yağmurun üzerime hörelenmesi bir oldu. Dalgalar azdı. Sahilin zifiri karanlığında ejderhaları andıran havai hat direklerinden biri yıkıldı veya bana öyle geldi. Kendimi zor bela yukarı attım. Koşa koşa nefesim kesildi. Yolu şaşırdım. Ankara köprüsünü geçtim, Uzun Mehmet Bahçesi'ne sığındım. Dilenci Memik'i bulamadım. Gövdemi ateş bastı; derim, külhan ve gevilcenle doldu. Sağ yanağımdan bir kalbur çıbanı çıktı."

Hoca durdu, dizleri yamalı pantolonunun ön düğmesini açtı, kulağındaki çınlamaları dinleyerek yandaki çalının dibine işedi. Abbas, Hoca'nın iğe sarılmış iplik yumağını andıran gövdesini arkadan seyrederken insanın ıslah olmamasının nedeni üzerinde düşünüyordu.

"Hocam, insan neden ıslah olmadı?"

"İnsanı bilmem ama benim mayamla şeytanınki aynıdır. Ayağımın gönüne geliğine, çulumun yamasına deliğine bakmadan, bu hakikati hangi camide söylediysem ordan kovuldum. 'Günahkârım,' dedim, anlamadılar. Abdülkerim Hoca, sakalımdan çekti, yüzüme tükürdü, kendime geldim. Gördüğüm her insana kölelik ettim. Köleliğim esnasında anladım ki ne kadar köle ahlaklı olursa olsun, insan insanın hüsnü icazetiyle yaşamayı kabul etmiyor."

"O ne demek Hocam?"

"Ne demek olduğunu bir bilsem. Rahmetli babam hep derdi, 'Oğlum senin anan,' derdi, 'Göründüğü gibi koyun huylu bir kadın değil. Bak hep benim suyumda yüzer, işemeye bile benim hüsnü icazetimle gider ama aldanma,' derdi, 'Bu kadının gönlünde sultanlık var.' Ben bu sözün künhüne seneler sonra erebildim."

"Doğru bir söz mü Hocam?"

"Doğru bir söz. Ben bunu kendimden bilirim. Ben doğar doğmaz bağırdım. Sonra emdim, büyüdüm. Akıl ateşini kelle çanağıma alır almaz, fırladım, sürdüm, yürüdüm. Cenab-ı Allah bile şaşırdı. Bir müddet sonra baktı ki bu kul, kula benzemiyor, ateşle dolmuş, hayat, bunun elinde fırfırı olmuş. Hayatı müdevver gön paresi gibi desdeğirmi kesmiş, ortasına iki delik açmış, ipliği deliklere geçirmiş, iki yana çektikçe hayat fırfır dönüyor. Vaziyeti yukardan izleyen, yerin göğün yaratıcı nuru, 'Bunu ben mi yarattım?' diye işkillendi. Ondan sonra, insin peygamberler, insin melekler, insin kitaplar, iflah etmedi."

Hoca aniden durdu ve çömeldi. Kızını düşündü, hüzünlendi. Çıkışsız iç sıkıntılarının sırım sarısına çevirdiği seyrek, keçi sakalını çekiştirir gibi yaptı. İnsanın durmaksızın mana yaratan bir yaratık olduğunu düşündü. İnsan, yaratıcılığını daha üst bir seviyede sürdürmek için yarattığı önceki manaları yok ediyordu. Allah

insanı yaratırken kendi özünü katmış, üflemiş, kendi nefesiyle ayağa kaldırmıştı. Bunun içindir ki insan, yaratmadan bahtiyar olamıyor, yarattığı için de kendini yaratanı, yani Allah'ı, dinlemiyordu.

"Rahatsızlandın mı Hocam?" diye çömeldi Abbas. "Sırtın ıslanmış, al kazağımı giy. Bunu da çıkar, bir yere serelim kurusun."

"Hayır hayır, kazağını çıkarma, rahatsız değilim. Ben düşündüğüm zaman, kendi künhüme karşı yürüdüğüm zaman çömelirim." Sustu, kumları izledi yakından. "Burada bir kum zerreciğine dokunsam kâinatın öbür ucundaki bir zerrecik, dokunuşumu hisseder mi, hissetmez mi bunu düşündüm." Ayağa kalktı aniden. Çevresini dikkatle süzdü. "Ben istesem de rahat duramam. Hele etrafına şöyle bir bak. Her şey uslu, her şey uysal, her şey yerli yerindedir. Aslında, hakikat bu değil. Hakikat benim göremediğim yerdedir. Hakikatin görünmeyen cazibesi, nefsimi kışkırtıyor, beni iğfal ediyor. Dünyalar güzeli bir kızım vardı. Terbiyesine, huyuna husuna secde ederdim. Gitti, bulûğ ve şebabiyet kertesine varmış bir divane civanın altına yattı, kendini kendi rızasıyla boş yere iğfal ettirdi. Civan, semerci Emrullah'ın oğlu gibi hain çıktı, kızımla evlenmedi. Rezil olmamak için hadiseyi kapattım. Kızım delirdi. Kızım delirince ben de iflah olmadım. Evi terk ettim. Sonra o civan, yıllar sonra gitti, Pala Hasan'ın kızıyla evlendi."

Pala Hasan'ın adını duyunca irkildi Abbas. Hoca'nın kızını kandırıp iğfal eden adam, sevgilisi Selma'nın istemeden evlendiği Hayri'ydi. İçini ateş bastı. Hassasiyetini yitirdi. Hayata, yaşadığı derin acıların ruhuyla bakan bir insan olmaktan çıkıverdi. Öldürme duygusuna dönüştü tepeden tırnağa. Büyüyerek alnına doğru kayan gözlerini Hibetullah'a çevirdi.

"Ölümü hak eden bir adamdır o, Hocam."

"Orasını bilmem. Ben bu sırrımı bu dünyada sevdiğim iki kişiye açtım. Ağabeyin Cuma'ya, aha bir de sana." Ufuk çizgisine bakarken bir tükürük savurdu kumlara. "Geçmişin pençesinden yakamı kurtaramadım. Bana her çevrilen göz, hasmaneydi. Bunu bilen bilir. Her göze, bir zındık olarak göründüm. Bu toprak iyi, o toprak kötü diye ayrım yapmadım. Her yerde yan geldim yattım. Yanımdan geçenler, karıncanın kesretle öldürdüğü yaşlı bir aslan sandılar

beni. Şükürler olsun ki zamanı hiç boşa harcamadım; harcasaydım harcadığım o boş zamanların kazdığı derin kuyulara düşerdim, o kuyuların karanlık dibinden bakardım dünyaya."

Rüya ve rayiha sisindeymiş gibi bakınıyor, iç âlemine, biraz da başkalarının bakışlarından kaçmak, kurtulmak için sığınan bir adam izlenimini yaratıyordu. Sakalını sıvazlarken, iyi şeyler söylediğini, çevresindeki nesnelerin, nebatın, börtü böceğin, bu iyi şeyleri hissederek dinlediklerini düşünüyordu.

"İçim aydınlıksa yolum da aydınlıktır. İçim her zaman aydınlık değil. İnsanlar bana kızarlar, beni kovarlar. Niye? Niyesini bilmem. Zaman olur ki zihnimi ihmal ederim. Zaman da olur ki kendi içimde gezdirir dururum. Ağzımdan çıkan söze hiç karışmam. Molla Zembil, bana dedi ki, 'Senin beyan ettiğim hakikatler, hikmetler, fil öfkesi gibi yıkıcıdır.'

"Doğru demiş."

"Bilmem. Mısgıç Mustafa da sırtımdaki çula baktı, güldü."

"Molla Zembil, Mısgıç'ın neye güldüğünü anladı. 'Gülme,' dedi. 'Bir adamın niyeti asilse giydiği çul, soy olarak gider, Zaloğlu Rüstem'in peleng derisinden dikilmiş cenk hilatına dayanır. Hibetullah'ın giydiği çul değil, Bebr-i Beyan'dır,' dedi. Mollanın söylediklerinin hiçbirisi doğru değildi ama hoşuma gitti."

Abbas, Hoca'yı dinleyecek halde değildi; çömeldiği yerden ayağa kalktı.

"Kötü insanın öldürülmesi lazım Hocam."

Kafasını kaldırıp, Abbas'ın safran sarısına çalan yüzüne baktı, Hoca. Korktu.

"Allah'ın verdiği canı, kulun alması büyük günahtır. Sivrisinek de olsa öldürmeyeceksin."

"Kanını emmek için kondu mu öldüreceksin Hocam."

Abbas'ın içinde bir şeytani marazın hasıl olduğunu, kafasında çocuk lazımlığı ile gezen, eski delilerden Havruz Harun'a benzediğini, ilk kez kendisine itiraz ettiğini ve Hayri'yi öldürmeyi kafasına koyduğunu düşününce ayağa kalktı Hoca. Şahadet parmağını delikanlının gözüne doğru dikerek:

"Akıl terazisinin iki kefesi var oğlum; biri düşündüğünü tartar, diğeri de tarttığını düşünür. Sen kendi aklının terazisinde, kendini hiç tartmamışsın. Nefsindeki öldürme iştahının sebebi budur."

Boyahane işçilerinin sandal ağacı ve göztaşından kızarıp yanan elini andırıyordu Hoca'nın eli. Abbas, ele bakarken Hoca'nın kızını görmeyi, onunla tanışıp evlenmeyi düşündü birden.

"Haklısın Hocam," diye mırıldandı.

HER İNSAN AŞKA GİDEN BİR YOLDUR

İnsan kaç yıl yaşarsa yaşasın
ölüme giden yolun uzunluğu
aynıdır.

Nefes boruları daralmışçasına terliyordu, ocak; alttan kabarıyor, üstten ve yanlardan bel veriyor, ürkütücü seslerle küçülüyordu. Geçitlerde bekleyen vagonlara, bacalardan, domuzdamlarından küfelerle kömür taşıyan küfecilerin yürüyüşlerindeki eğim artmış, adımları yavaşlamış, ayakları birbirine dolaşarak yürüyüşleri kendi deyimleriyle zebelemeye başlamıştı. Küfecilerden Gegeç Hasan, "löküz lambaları" dediği fosforlaşmış direklere çarptıkça küfrediyordu. Sac gibi ısınmış ve terden sırılsıklam olmuş tenine tavandan düşen gazlı su damlalarını bile hissedemez hale gelmişti. Sabahtan beri ocak sularını boşaltmakla meşgul olan tulumbacılar, havanın azalması ve çavuşların sık sık boy göstermesinden dolayı aralarındaki konuşmaları kesmişlerdi. Kalın bir sac üzerinde, vagonları gidecekleri yerlere gönderen, madencilerin Keçemen dedikleri Saççı Naim'in ıslığı duyuluyordu arada bir.

Hurşit'in kullandığı potkobac, şistli kömür damarını şist ve kömür tozuna boğarak kat kat söküyordu. Sağ yanındaki karanlıkta iki amcaoğlu, Cuma'yla kardeşi Abbas çalışıyordu. Cuma, izlediği ince bir damarı, sağ böğrünün üzerine yatarak söküyordu. Söktüğü her blokun, kırılmış cılk yumurta gibi koktuğuna inandığı için, kokuyu şiddetle duyumsuyordu. Kör gözünün zorlandıkça daralan çukuru, kömür tozuyla dolmuş, yüzünü kömür blokundan yontulan bir heykel görünümüne sokmuştu. Kardeşi ve amcaoğlu gibi

çıplak değildi. Âşık insanın ruhu zaten çıplaktı. Her tuz zerresi, her su damlası ve kök salıp çillenen her tohum yeşili o çıplaklığın aynasıydı. İnsanın soyunarak o aynada ikinci bir çıplaklıkla görünmesine gerek yoktu. İkide bir başını eğip kardeşi Abbas'ın lamba ışığında kehribar gibi parlayan terli tenine bakıyordu. Çalışma yerleri kazmacılıkla tahkimatçılık arasında sık sık değiştirilen iki yakınının, kendi yanına verilmesinden sonra, çalışması tatlı bir çileye dönüşmüş, sezgi yeteneği iki kat güçlenmişti. Potkobac seslerine rağmen, kırma taşların yamulttuğu tavan sarmalarının, kavlakların ve çürümüş kamaların aralarında gezinen farelerin seslerini duyabiliyordu. Aklı bazen, matkabının ucu, iri bir kuvars tanesine denk gelip kırıldığı ve açtığı lağım deliklerinin doğrultusunda sapmalar olduğu için mühendisler tarafından paylanmakla kalmayan, iki günlük yevmiyesi de kesilen oğluna, bazen de yevmiye almadan çalıştığı için hakkında yapılan yorumlara takılıyordu. Haddinden fazla su kaybetmiş, boğazı kurumuş, ayrana doğrayıp yediği mısır ekmeğinin bile nereye gittiğini fark edememişti.

Damarı diz çökerek oyan Abbas, kazmasını bir kenara koydu, boynundaki mendille yüzünün terini sildi, terli tenine yapışan donunun uçkurunu gevşetti, deri kırbasından bir yudum su aldı. Abisi Cuma'nın çalışmasını izlerken:

"İliğimiz kurudu," diye mırıldandı. "Hakikat nerdedir? Bir çıkış yolu bulmam lazım. Birini öldürmem lazım."

Kardeşinin yine delirme alametleri gösterdiğini sezinleyen Cuma, kazmasını bıraktı, başı tavana değmeyecek bir yere doğru çekilerek oturdu.

"Öldürme fikrini kafandan at!" diye çıkıştı. "Sen boşluktasın. Ben de aynı durumdaydım. Büyük bir boşluğun göbeğinde küçük bir boşluktum. Şekiller, gölgeler, sesler vardı. Kafamın yerinde, içi kalaylanmış bir çalpara vardı. Gelgelelim ben bunların iğfaline uğramadım, hepsini sildim attım. Özü buldum.

"Özü mü? Öz ne?" diye mırıldandı Abbas.

"Öz aşktır. Ortada feğel feşkil olmuş bir yığın el kol, bir yığın hareket vardı, gövde vardı; lüzumsuz, eringeç, ecünnü gövdesi. Hepsini sildim attım, ruhu buldum. Aşkı buldum."

Cuma'nın bu dünyaya değil, gaip bir âleme ait olduğunu düşünüyordu Abbas.

"Çıkış yolu ararken mi buldun aşkı?"

"Çıkış yolu aramadım hiç. Çıkış yolu bendim. Aşka giden yolun yolcusuydum, aşka giden yoldum ben, kendimi hak ederim. Aşkın olmadığı yerde boşluk var."

Aşk kelamını duyunca potkobacını susturdu Hurşit:

"Allah'ın var emmoğlu!" diye bağırdı, yüzünü ve bağrını harlandıran terleri sildi. "Hep aşktan konuş. Gerisini sil at."

"Çıkış yolu arama," diye sürdürdü Cuma.

Hurşit, "Bu olmadı işte," diyecekti vazgeçti.

"Bir çıkış yolu bulsaydım mahvolurdum. Aşk yolu olduğumu akıl edemezdim. Ben kendimi, yedi kat yerin altında, damarları söke söke okudum anladım. İnsan, bu yolla ilim edinir."

Kalbinin havasızlıktan sıkıştığını hissetti Abbas. Kafasını katmerlenmiş, silisli, alüminli tortul bir kayaca dayadı. Damarlarının basınçtan pörtleyip derisinden dışarı fırladığı sanısına kapıldı. Kömür tozu, şist, kum, karanlık, sidik, fare ölüsü ve ter kokan göleğe ve çatlaklardan sızan gazlı su damlalarının gölekte çıkardığı sese verdi dikkatini. Göleğin dibinden karanlığa bakan Cevdet'le Bilal'in ölü yüzlerini hayal etti.

"Ben bu işten ilim edinmem, edinsem bile ilmimi bu işe yedirmem."

Kardeşinin, karanlığı döven acılı sesiyle çatışmaktan çekindi Cuma. Lambanın değil, göleğin dibinde ışıldayan bir gücün ocağı aydınlattığını düşündü.

"Ben âşığım arkadaşlar," diye söze girdi Hurşit. "Nafiye'yle geçenlerde el ele tutuştuk. Hava güneşliydi. Çaycuma'ya gittik. Çaycuma, âşıkların diyarıdır. Hıdırellez eğlencelerinin yapıldığı Nadır Deresi'nde çiçek topladık, sonra Sıracevizlere gittik."

"Terleyen kazmalardan uzaktın yani," diye mırıldandı Abbas.

"Uzaktım. Elim ayağım rahattı. Ocaktan çıkarılan artıklarla doldurulmuş zehirli toprakların üzerinde değildim. Ayaklarım has

topraklara basıyordu. İnsanlar eğleniyordu, baklava, çörek, börek yiyordu. Nafiye şen şakraktı ama ben daha şen şakraktım. Yerin üstündeydim. Çavuşların, kazmaların, küreklerin, karanlıkların içinde değildim. Palak İsa'yla Kamber Dayı da ordaydı. İkisini de görmezden geldim. Meşe ağaçlarının, döngellerin, kocayemişlerin içindeydim. Saçlarıma incir yaprakları, kestane dalları değiyordu. Yüzüm kararmamıştı. Âşıktım."

Cuma, Hurşit'in farklı bir aşktan söz ettiğini, derine dalamadığını, yüzeyde, döngellerin, kocayemişlerin içinde kaldığını, Hurşit için en kıymetli zamanın boş zaman olduğunu aklından geçirmesine rağmen zevkle dinliyordu.

"Çaycuma Frengi Savaş Dispanseri'nin önünden geçtik, Frengilileri gördük. Sıtma Savaş Dispanseri'nin önünden geçtik, ocaklardan gelen sıtmalıları gördük. Emektar Reşit Dayı da ordaydı. Onları gördük ya, hepsinin âşık olduğunu sandık. Nafiye'ye dedim ki, 'Biz aşk hastasıyız, bir aşk dispanseri olsa da gitsek derdimizi anlatsak,' dedim. Nafiye şakır şakır güldü, 'Aşk derdinin dermanı yoktur,' dedi."

Abbas'ın kararmış hayalinden, içi ve dışı kararmış insanlar, kürekçiler, arabacılar, direkçiler, pasacılar, lağımcılar, varageleciler, vinççiler, taramacılar gelip geçiyordu. Hayatında hiç acı çekmemiş, talihsiz insanlar gibi konuşuyordu Hurşit. Boş konuşuyordu. 'Benim birini öldürmem lazım,' diye iç geçirdi. Umarsız, güçsüz, tiksinti bir sesle:

"Her şey boş," dedi. "İnsanın çalışa çalışa vardığı en güzel yer ölümdür."

"Nafiye'nin aşkı, beni doksanıma kadar yaşatır. Doksanımda bu aşkla ölürsem gözüm açık gitmez."

"İnsan kaç yıl yaşarsa yaşasın, ölüme giden yolun uzunluğu aynıdır."

"Hay ceddine rahmet," diyecekti Cuma, vazgeçti. Kardeşi Abbas'ın bazı noktalarda kendisi gibi düşünmesi, hoşuna gidiyordu. Hiç kimse bir kömür zerresi olduğunun farkında değildi. Herkes bir başkasının üzerine basarak yükselmeye çalışıyordu. Avcunu

alnına bastırdı. Alnı karardı. Yevmiye almadan çalışmanın doğruluğuna iyice inandı. Tozdan kızarmış, çapaklanmış biricik gözünü direğe, karanlıkla ışığın sınırında asılı duran ekmek torbasına çevirdi. Kuş sesleri geliyordu gaipten. Kararmaya yüz tutmuş sarmaşık tohumunu gagasında yavrusu için saklayan, alacalı bir purç bakalına benzetti torbayı.

"Hiçbir şey boş değil," dedi. Sesinde kendi kaynağından doğan, kendi kaynağıyla kanan insanlara özgü bir güven vardı. "Aç karın da boş değil, o boşlukta açlık var." Sustu, terlemiş alnını dizlerine dayadı. İnsanın âşık olmasını kafası almıyordu. Âşık olan insanların, âşık oldukları insanda eridiklerine, aşk bitince de bu erimiş mahlukların kine nefrete meyil ettiklerine inanıyordu. İnsan âşık olacaksa Allah'ın güzelliğine giden bir aşk yolu ya da o yolda yürüyen bir aşk yolcusu olmalıydı. "Ben hiç âşık olmadım. Madene başladığım sene, karanlıkta gezinen bir kadın gördüm. Engerek başlıydı. Adı Hacer'di. Zekiye diye, yularlı, zayıf bir kızın sırtına binmişti. Gittim, Hibetullah Hoca'ya sordum. 'O kadın aşktır,' dedi. 'Kendisine bakanı taşa çevirir.' Korktum. O günden sonra da kimseye âşık olmadım."

Aşkının hiçbir zaman bitmeyeceğini düşünen Hurşit, oturduğu yerden kalktı, fıkır fıkır kaynayan bir sevinçle, su göleğini geçti, iki direğin arasına çövdürdü. Ne basıncı ne havasızlığı ne de eğimin bozduğu tahkimatı ciddiye alıyordu. Döndü, yedi kaburgalı küreği aldı, kapağın arkasında biriken kömürleri itmeye koyuldu.

"Engerek başlı da olsa ben Nafiye'ye âşığım. Girdiği suyu, arındıran bir kadındır. Sırrına eremedim. Beni dibine doğru çekti, bahtiyar etti; bebeğin yıkandığı su gibi ılındırdı. Ben hayattan korkan bir adamdım. Nafiye'yi sevince ölümden korkmaya başladım."

Abbas, deli kızın yüzünü, başyukarının ışıltılı damlalarına sinen sessizliği özümseyerek biçimlendirmeye çalışırken, kızı alıp insanlardan uzak bir yerlere, mesela içinden buz gibi dere akan çayır mağarasına gitmeyi, orada yaşamayı hayal etti. Ensesini yiyen iri bir sivrisineği şapalağıyla ezdi. Haksızlığa uğramış, acı çeken deli bir kadının dışında, hiç kimsenin kendisini anlayamayacağına inandı. Unutkanlık mahzeninde tozlanan kara bir şişeye ancak deli

bir kadın dokunabilir ve tozun altındaki o parlak ışıltıyı parmağının ucuyla hissedip şişeye ve hayata dair bir şeyler söyleyebilirdi.

"Hibetullah Hoca'nın deli kızını gördün mü?"

Sorunun kendisine yöneldiğini anlayan Cuma, sırrına sadık bir insan havasıyla:

"Zaman zaman görürüm," dedi.

"Nasıl bir kadındır?"

Hurşit, Abbas'ın ilk kez bir kadını merak etmiş olmasını hayra yordu. İki kardeş arasındaki sohbete kulak verirken ayaklarındaki çapulaları ve keçi kılından örülmüş çöpür çorapları sıyırıp yana attı.

"Adı deliye çıkmış ama deli değil. Din kurbanı gibi susan bir kadındır. Hiç kimseyle konuşmaz. Soru sorana cevap vermez. Gürcü'nün kızı Satıgül'e benzer yanları var. Bakan bir kadın değil. Gönül gözüyle bakar mı, bakmaz mı Allah bilir. Acının güzelleştirdiği bir kadındır. Birkaç kere kömür toplarken gördüm. Kemiklerinde mübarek ayetlerin yazıldığı ölü kadınlara da benziyor. Onu en iyi Safiye'yle Havva bilir. Safiye'ye sor."

"Nafiye'ye de sorarız," dedi Hurşit, gündelik bir sevinçle. "Kömür toplayan, kadınları o bilir."

Birbirine benzeyen taşlaşmış anlar, dakikalar, Hibetullah'ın kızını düşününce parçalanıyor, ocak karanlığında, birbirine benzemeyen yeni, capcanlı, ateş yüklü anlara, saniyelere dönüşüyordu. Sır gibi sakladığı güzel duyguların eşyalarda gülümseyen izdüşümüne kayıyordu bakışları o zaman. Deli kızın yüzü, Selma'nın yüzüne benziyor muydu acaba? Satıgül'ü canlandırmaya çalıştı hayalinde.

"Dün gece kötü bir düş gördüm. Kuyunun dibinden yer üstüne, hiç görmeden, ibrelerle, seviye müşirleriyle tonlarca kömür çektim. Bir baktım yanımda Selma. Kırk kolu var. Kollarıyla hava pervanelerini çalıştırıyor. 'Nefes al, nefes al!' diye bağırıyor. Sonra bir şeyler oldu, kendimi İnağzı'nda buldum. Önümde kömür dolu bir dekovil vardı. İtekleye itekleye götürdüm, tumbaya döktüm. Bir baktım. Kömürlerin altında Selma'nın ölüsü. Bir tren geldi, kömürlerle ölüyü götürdü. Sonra limanda, trene mavnalar yanaştı. Mavnalar,

kömürlerle ölüyü aldı, büyük vapurlardan birinin kömür ambarına götürdü. Vapur gözden kayboldu."

"Gelenler var, işbaşı yapın," dedi Cuma.

Ayak girişinin koyu karanlığından, Eşkıya Avruz türküsünü mırıldana mırıldana Bartınlı Ömer çıkageldi. Ömer'i, kazmacı Eyüp ile potkobaccı Zihni izledi.

"Kelleden umulan beyindir beyim," dedi Bartınlı Ömer. "İşiniz paydos olmuş siz hâlâ çalışıyorsunuz." İçinde taze Çaycuma yoğurdunun demlendiği toprak çanağı direğin dibine indirirken çavuşların sık sık yinelediği cümleyi mırıldandı. "Hadi hadi sallanmayın, harpteyiz."

Anlatılan rüyanın etkisi altındaydılar. Gıvır zıvırlarını ve huriyelerini alıp çıkış yolundan ayağı terk ettiler. En önde Cuma, arkasında da Hurşit yürüyordu. Hurşit'i, dört metre geriden, askıya alınmış yargıların, dayanılmaz boşlukların ve cevaplarını arayan soruların ağırlaştırdığı sancılı bir kelleyle Abbas izliyordu. Hakikat neredeydi acaba? Düşlerle hakikat arasında bir akrabalık bağı var mıydı? Bir yerlerde büyük bir yanlışlık vardı. İnsanın kendisi mi yoksa bir büyük yanlışlıktı? Ocağa sinen bu leş kokusunun sebebi neydi? Doğru neredeydi? Görünen, işitilen hiçbir şey, hayatın asıl hikâyesini anlatmıyordu. Hayatın asıl hikâyesi, dünyanın görünmeyen iç âleminde mi cereyan ediyordu yoksa? Bunun için mi, insan doğruyu bulamıyordu?

Elinde kontrol lambasıyla, grizu arayıcısı Hımbıl Eyüp çıktı karşılarına.

"Çalıştığımız ayakta körnefes var Eyüp Dayı," dedi Hurşit.

Eyüp'ün karanlığa gömülen yüzünü, ışıkta parlayan burnunun ucu ve elmacık kemikleri ele veriyordu. Durdu, günde iki paket içtiği köylü sigarasının hırıltıya dönüştürdüğü ürpertici sesiyle:

"Bana rahmetli Muhiddin dedemi hatırlattın," dedi. "Körnefesi sezer, izlermiş. Onun için garibimi kontrolcü yapmışlar. O zamanlar kontrol lambası yokmuş. Gemici feneriyle girerlermiş madene. Dedem rahmetli, körnefesin olduğu yerlere girerken ıslak çuvallara sarınırmış. Eğer miktar azsa körnefes yanarmış. Dedem, ufak tefek

yanıklarla çıkarmış girdiği bacadan. Bir gün çok olan bir yere girmiş, körnefes patlamış, dedem parçalanmış, direklerle birlikte yanmış. Rahmetli Boşnak İzzet Dede'yle Kürt Miço, dedemin yanmış kemiklerini bir çuvala doldurmuş, getirmiş neneme vermişler."

"Yolu kapatmayın beyler!" diye seslendi, çalışmaya giden Muharremşahlılar.

Yola devam ettiler. Cuma'nın ayağı, ana galeriye girerken hortumların sarılı olduğu bir tambura çarpınca kaykıldı, sol bacağı, galeri duvarının dibindeki arktan akan gazlı suya girdi. Az ileride merametçiler, çürümüş bağları değiştiriyorlardı. Madencilerin katar katar geçişlerle uğuldattığı galeri karanlığını, lağım yapılan yerlerden, hava cereyanıyla gelen toz bulutları sarmıştı.

"Yer altı çürümüş, iş çürümüş, kimse farkında değil," diye mırıldandı Abbas.

Yorgun adımlarla ilerlediler, merametçileri ve lambasını elektirik kablolarının bağlantı kutusu üzerine koyup, önünden geçenleri dikkatle izleyen Müzevir Ali'yi arkada bıraktılar. Lambalar, uğul uğul, yerin dibine doğru akmaya devam ediyordu. Bir lamba, dün gece, koca memeli Hadiye ile yaşadığı macerayı anlatıyordu önündeki lambaya.

Cuma, yana doğru sümkürdü, elini, teğeli çürümüş yamalı şalvarına silerken, Müzevir Ali'yi kastederek:

"Allah kimseyi bu adamın durumuna düşürmesin," diye mırıldandı. "Çok acımasızdır. Zor duruma düşürdüğü insanları zevkle seyreder; başkalarının zor duruma düşürdüğü insanlar için de ağlar."

Çıkış kuyusuna yaklaştıkça hava serinliyor, esinti bıçak gibi işliyordu sıcacık tere. Yükleme odasının önünde, yüzü gözü patlamış, kana kesmiş bir kazmacıyla bir nezaretçi duruyordu.

"Bu, Zurnacı Zimamdar'ın oğlu Şefik değil mi?" diye sordu Hurşit.

Cuma henüz cevap vermemişken, öndeki kulağı deliklerden birisi:

"O'dur," dedi. "Yevmiyesini fiş olarak değil, para olarak istediği

için yukarı çıkarmışlar. Başından bir karış yukarda duran aklını başına indirmişler. 'Aklının bir daha başından yukarı çıkmaması için bunu götürün ocakların en derin yerinde çalıştırın,' demişler."

Yorum yapmadan, kuyruk gibi görünen, temaşacı, sukun bir kalabalığa eklendiler. Az sonra da E grubundan madencilerle birlikte demir kafese bindiler. Abbas, hiçbir madencinin, kafesi çeken halat sesini anlama çabası içinde olmadığını düşündü; kat aydınlıklarında beliren kömürlü yüzleri ve kazmacının parçalanmış kanlı yüzünü, hayal aynasında seyrederken, insanın, sadece kendisini değil, gerçeği de mağdur ve suçlu duruma düşürdüğü sonucuna vardı. Ayağını, asansörden aydınlığa ve temiz havaya atınca ferahladı.

"Ömrün uzun olsun, Uzun Memet kuyusu," dedi Hurşit; "beni yer altı cehenneminden, Nafiye'nin yaşadığı yer üstü cennetine çıkardın." Yürüdü. Kafasını kaldırıp gökyüzünü seyretti. Kozlu'nun yamaçlarına diş diş tutunan ve yuvarlanacakmış gibi duran, yeşil pancurlu her beyaz evin açılmış her penceresinden bir Nafiye'nin, sakız çiğneyerek, kuyudan çıkışı gözlediğini ve gülümsediğini hayal etti. "Ömrün uzun olsun gün ışığı!"

Cuma'nın gözü, lambahaneye giderlerken, kömür tozlarının kararttığı tahkimat direğinin çatlağından çıkan minnacık çiçeğe ilişti. Eğildi, ikindi güneşinde, insana yaşamın gücünü anımsatan çiçeği yakından seyretti. 'İlgilenmedikleri için çiçek ne güzel açmış,' diye iç geçirdi.

On saatlik çalışmanın yorgunluğuyla lambahaneden çıkıp, duşa girdiler. Yatakhaneye adımlarını attıklarında, alışılmadık bir durumla karşılaştılar. İşten yeni gelen madenciler, duşlarını almış, ranzalarına uzanmışlardı. Yeni Kuyu'daki mahkûm pavyonundan gizlice sıvışan bir mahkûm madenci, köşede tahkimatçı Yasin Kaya ile konuşuyordu. Gelenleri görünce:

"Bunların haberleri yok herhal," dedi.

"Ne oldu?" diye meraklandı Hurşit.

"Çavuşlardan Kel Hamdi geldi, 'Dünya harptedir arkadaşlar,' dedi, 'on günlük fevkalade mevzuat tatbikatı var hemen yatın, altı

saat sonra kuyulara ineceksizin,' dedi. Amele de mecbur, bu saatte yataklara girdi. Tabldotlarını uyandıklarında verecekler."

"Kel Hamdi, gene aşığı cuk oturttu gitti," diye mırıldandı Yasin Kaya.

Yorgandan çıkan ayakların, envai çeşit kokuların ve mırıltıların meramını anlamak istiyorlarmışçasına sustular. Köşedeki tahta ranzasında yanlamsına uzanıp, uyuzlar gibi kaşınan, Vakfıkebirli Ahfeş Ali, gündüzleyin değil sadece geceleyin gören minnacık gözlerini seslere doğru hafifce araladı, Cumagil gelmeden önce anlattıklarını, tek bir cümleyle özetleme ihtiyacını duydu.

"Asıl bedenimizi çoktan harcadılar vesselam, şimdi harcadıkları yedek bedenimizdir. Hep bu kıvırcıkların yüzünden."

Ahfeş'in yanındaki ranzada, karısı Hafize'nin karnındaki bebeğin cinsini düşünen Uyuntu Fahir'le Süryani'nin oğlu yatıyordu. Fahir, yıkanmamış, kara yüzlü kellesini ensesinde kenetlediği ellerinin tazyikiyle hafif kaldırıp emmioğullarına baktı, kendinden emin tenha bir duyguyla:

"Felek böyledir işte," diye mırıldandı, "acıkınca çekirgeleri sığırcık kuşlarına yedirir."

Abbas'la Hurşit, yıkıntı duygularla ranzalarına yerleştiler, Cuma ise abdest almak için dışarı çıktı. Uyuntu'nun meymenetsiz sesi, ranzaların karıncalanmasına yol açmıştı.

"Keşke çekirge olsak. Çekirge hiç değilse canını kurtarmak için sıçrar. Bizde o da yok, biz sac ekmeğiyiz."

"Pişirip pişirip yiyecekler."

"Yeseler iyi. Görünen o ki bu harp bitmeyecek, ihtiyaç arttıkça bizi sacın üstüne bile çıkarmayacaklar, içi zonklayan ince damarlara doğru sürecekler. Ocağın dibinde ateşnefesle yakacaklar."

"Hiç korkmayın yakmazlar. Biz yanınca, bunların ocakları da yanıyor. Bunlar, sacdaki ekmeği tersyüz çevirip saca düşüren ergiveç ağacı gibidirler. Çevire çevire pişirecekler bizi."

"İnsan, Allah'ın binasıdır. Bina yakanların binasını Allah bir gün yakar."

"Yaksaydı şimdiye kadar yakardı."

Madencilerin Gajgajan dedikleri Boşnak Hamza, ranza aralarında emekleye emekleye gezinirken tahtaları dikkatle tikizliyordu. Gündüzleyin, tutuşturduğu kâğıtlarla bir yığın tahtakurusu yakmıştı. Kendi dertlerine düştükleri ve teşekkürü unuttukları için de ameleye kızgındı.

"Kesin be!" diye bağırdı. "Cangıldayıp durmayın. Altı saat sonra hepiniz kalkacaksınız. Tahtakurularından ne farkınız var, yaksalar da bir şey olmaz. Ocaklar gidişmekten kurtulur."

Pavyon sustu. "Senden de haklısın," diye mırıldandı, Ahfeş Ali. Namazını kılmak için içeri girdi Cuma. Pavyonun sessizleşmesi hoşuna gitti. Ranzasına çıkıp seccadesini serdi. Tam namaza duracakken Kel Hamdi geldi:

"Namazını sonra kılarsın Cuma," dedi, "İdareden çağırıyorlar, gel benimle."

"Kıldıktan sonra gelsem?"

"Olmaz, harpteyiz, Memleketin seni bekleyecek zamanı yok."

Madenciler aynı cümleyi her yerde duydukları için, yorganlarının altında gerildiler, gevşediler, kıs kıs güldüler. Cuma ranzadan inip Kel Hamdi'yi izledi. Güneş batmak üzereydi. Batı yakası, nar içi gibi kızarmıştı. Maden idaresinin önünde insanlar bekliyordu. Tahkimat bölüğünden üç asker, oğullarını görmeye gelen iki kadını yan yana çömeltmiş, başlarında bit arıyorlardı. Ocaklara amele bulup getiren mühendislerden Behçet, Şerafettin ve İhsan beyler, tellendirdikleri sigaraların dumanları arasında baş başa verip işletmeye direk satan Devrekli müteahhit Kara Memet'i dinliyorlardı. Mütahhit'in Kozlu'daki dükkânlarına ilişkin anlattıklarını geçip binaya girdiler. Günde beş altı kez uğradığı odaya doğru yürüdü Kel Hamdi. Boyası yeni kurumuş oymalı kapıyı kibarca tıkırdattı. "Gel" sözünü beklemeden açtı, Cuma'yı içeri aldıktan sonra gitti.

Masanın ötesinde, Başmühendis'in yerine geçici olarak bakan, Mühendis Rahmi Bey oturuyordu. Sandalyesiyle arkaya doğru kaykılmış, sırtını ve kavunumsu kafasını, raflardan sarkan, Havza-i Fehmiye'den kalma temettü sayımı ve evrak kayıt defterlerine

dayamıştı. Yarı uykulu bir hali vardı. Yüzü, pars ile ayının çiftleşmesinden doğan erşek yüzünü andırıyordu. Sol yanağında, kızınca kaşınan ve renk değiştiren, böğrülce tanesi büyüklüğünde, işe yaramaz, iki serkeş kıllı ben vardı. Merakçıl, sakin anlarında, insanlara, gözlüğünün üstünden, saf, çocuksu bir yumuşaklıkla bakıyordu. Kızgın anlarında bu yumuşaklık, tozlu camların arkasına kayıyor, hesapçı, medyum ışıltılara dönüşüyordu. Davranış ve konuşmalarında, farklı bir insan olduğunu gösterme çabası içine girmesine rağmen, önemli sorunlarda kendine ait bir fikri yoktu Rahmi Bey'in. Hâkim fikirlerin gölgelerinde hareket etmeyi, işinin sağlama alınması açısından daha güvenli buluyordu.

"Sen yevmiyeni neden almıyorsun Cuma?"

Cuma, kapasitesini ve ağırlığını yitirmiş bir sese tanık olduğu için sevindi.

"Ben Allah'ın mübarek karanlığında çalışan bir insanım, Rahmi Bey. Sen de bilirsin ki, insanın dışında kıyamet kadar mahluk var. Karınca, at, eşek, öküz, katır... Bunların hiçbiri para için çalışmaz. Hepsi seve seve çalışır. Kıymetli hocam Hibetullah buna aşk der. Geç de olsa ben bu mahlukatın yoluna girdim, aşka giden bir aşk yolu oldum."

Sesin ve cevabın samimiyeti karşısında, kaykılmış durumunu düzeltti Rahmi Bey. Masaya abanarak tepeden tırnağa süzdü kazmacıyı. Bir gözünü madende kaybeden ve çalışa çalışa eriyerek küçülen, bu kararmış, yamalı yaratığı ikna edemeyeceğine inandı.

"Biz zaten bu koca havzada para rejimini pek uygulamıyoruz kardeşim. Sana fiş verelim, git kredili satışlar da yapan ekonomalardan, elbise mi istersin, yiyecek mi, ihtiyacın neyse al. Bu havzada, on dört adet ekonomayı boşuna mı açtık? Senden iki üç saat evvel, bir madenciyle daha konuştum. O da 'Ben ekonomalardan alışveriş yapmam, yevmiyemi parayla ödeyin,' diyordu. Üstelik bize bühtan ediyordu. İşletmelerimizin dükkânlarındaki malların pahalı olduğunu söylüyordu. Anlattık, ikna ettik, gitti. Para alma, ama git, ihtiyacın neyse onu al. Gene aşkla çalış. Aşkla hak, geceyle gündüze benzer. Hak, gecedir, çalışır kazanırsın. Kazandığın zaman gündüze çıkarsın. Güneşin altında bir güzel görür âşık olursun. Aşk tabii

ki mühimdir. Aşk olmasa hak bilinmez. Mesele budur. Haydi git şimdi, kasadar Emin Efendi'den biriken hakkın neyse, onu al."

"Almam. Vicdanım buna izin vermez. Allah'ın mübarek karanlığında ne için kazma salladığımı, ne için pişip kavrulduğumu cümle mahlukat bilir. Çalışa çalışa âşık olduğumu hepsi bilir. Bu aşka leke düşürmem."

Rahmi Bey'in önünde, Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'nın bahçesinde kurdurduğu porselen fabrikasının mamullerinden, içi kavrulmuş kestane dolu bir porselen tabakla bir kallavi fincan duruyordu. Mühendis, kavrulan kestaneleri süzerken Cuma'nın dengesini yitirmiş olabileceğini düşündü.

"Seni o karanlığa indiren, orda kuzu kestanesi gibi kavuran, tatlandıran, âşık eden, çalıştığın bu işletmedir Cuma. İşletmenin ekonom rejimine uymazsan, iyi beslenmez, iyi çalışmazsan aşkın sürmez."

"Menfaat, aşkı öldürür Cevat Bey. Ben aşkımı menfaata bulaştırmam."

"Bak, seni severim Cuma, inat etme. Benim adım da Cevat değil, Rahmi'dir. Bu saçma sapan fikirlerden bir an evvel kendini kurtar. Bütün dünya harptedir. Seninle kötü olmak istemem. Sen halis bir madenkeşsin. Hoşgörülüsün. Öfkene yığınak yapan, hesaplı düşünen bir adam değilsin. Severim seni. Kömür gibi içten yanan bir adamsın. Tehlikeli yerlerde çalışıyorsun, ölümden korkmuyorsun. Bu koca havzada ölümün hürriyet olduğunu idrak eden iki adam var, biri Tomarzalı Selman, biri de sensin. Zaten ben, herkese kolay kolay adam demem. Işığa ulaşamayacağını bilip de, karanlığı bir ömür boyu kazan adama ben adam derim. Sen böyle bir adamsın. Saim Dayı ile Karslı Gıyas da böyledir. Ne yazık ki sayınız azdır. Nesliniz tükenmek üzeredir." Bakışlarını odanın dökme demirden kömür sobasına kaydırdı. "Yer altında kazma sallayan bir yığın insan var ki, bu demir sobadan farkı yok. Çalışır, ateşi çıkarır, çevresini ısıtır ama ısındığını hissetmez. Sakın senin aşkını anlamadığımı sanma. Ben çok iyi anladım. Ama herkes benim gibi anlamaz. Senin işletmeye karşı çıktığını, ekonom rejimini kabul etmediğini sanırlar. Bu da işletmeyi rahatsız eder, senin için

iyi olmaz. Hırpalanırsın, ezilirsin, dönüp yüzüne bakan, yardım elini uzatan da olmaz."

Cuma, meselenin dayağa doğru yol aldığını fark etti. Küçülmüş tek gözünü, ışığın renk cümbüşüne dönüştüğü camlara, pencerenin pervazında, tozlanmış dosyaların üzerinde ışıldayan, Fransız teknisyenlerinden kalma, yedi kollu Yahudi litürji şamdanına çevirdi. Gözlerinin önünde, kum gibi kaynayan kara balık sürüleri ve onları su yüzüne çıkınca yutan karabataklar canlandı.

"Memleketin treni, vapuru, fabrikası, irili ufaklı her müessesi bizden kömür istiyor. Ruslar Almanları kovalıyor. Memleket, eli tetikte, sınır mevzilerinde, gece gündüz uyumadan bekliyor. Kimseye derdini anlatamazsın, ezilirsin. En iyisi git fişlerini al."

Yevmiyeyi kabul etmesi durumunda, varlık nedenini kendi elleriyle yok edeceğini, Allah'a giden bir aşk yolu olmaktan çıkacağını düşündü Cuma. Karşılıksız, hakiki aşkların mayasında acı vardı.

"Almam," diye iki yana salladı kafasını.

"Hadi git, birkaç gün düşün. Son pişmanlığın fayda etmeyeceğini de aklından çıkarma."

Cuma çıkmak üzereyken Kel Hamdi girdi içeri. Doğu Karadeniz'den Kozlu'ya amele getiren, Kavlıoğlu Mustafa ile Yahya Yıldırım'ın görüşmek istediklerini bildirdi.

BAĞLANAN KÖPEK ÇAVUŞ KESİLİR

Korkunun olduğu yerde ekmek azaptadır.

Macide, yüreğine gömdüğü serzeniş ve ilençlerini homurtuya dönüştürmüştü. Söylentiler, düşler, fallar, tahminler, kendi tespitleriyle doğrulanmışa benziyordu. Gözlerinin altında morlaşan uykusuzluk, yüzüne, ellerine ve davranışlarına yayılmıştı. Birkaç sefer dışarı çıkıp geldi. Elinde zupin gibi ucu çatallı, kısa saplı bir çubuk vardı. Hurşit, kadının yeni duyumlar aldığını ve yeni kuşkularla yine ahiret soruları sormaya başlayacağını tahmin ediyordu. Kadının son aylarda biçim değiştirmesini ve giderek boynu ipince, altı balonumsu ve alabildiğine geniş bir toprak testiye dönüşmesini çoğalan kuşkularına bağlıyordu. Son günlerde kadının mafsalları da şişmişti. Kendir dokuması teveğini bir tutam üzerlikle birlikte ocağa atmış, bacaklarını, yükselen duman ve alev girdaplarının içine sokup sokup çıkarmıştı. Evin içinde deli danalar gibi gezinirken bir ara çöktü, başı dizinde, düşünmeye koyuldu. Emeklerini, duyarlılıklarını, özverilerini, bağlılıklarını anımsadı. Hiçlenme ve harcanma psikozuyla aniden ayağa kalktı, geldi, masanın kıyısında oturan Hurşit'in başucuna dikildi.

"Bana doğruyu söyle Hurşit, sen o Çingene kadınla aşna fişnadasın. Ben her şeyi öğrendim. İşkillendiğim her şey doğru çıktı. İnkâr etme, söyle." Kadın elindeki çubuğu fırlatıp evin köşesine attı. "Ben seni gece izledim, sen gittin o kahpenin evine girdin."

Sese sinen, sesi, saldırıya ve cinayete teşvik eden, habis duyguları ânında sezdi ve ürperdi Hurşit. Aşağılanışın ve suçluluk ikliminin uyandırdığı metanet duygusuyla:

"Kahpe deme," diye mırıldandı.

"Zoruna mı gitti? Kahpe değil de nedir? Tülbentten süzülmüş ak süt müdür? Bana doğruyu söyle. O kahpeyle senin fikfikin ne zaman başladı?"

"Böyle köpürür küfredersen hiçbir şey söylemem. Ben seni kızdığın zaman anlamadım, bundan sonra da anlamam."

"Adam olsaydın kızdığım zaman da anlardın beni. Ben sana insanca davrandım hep. Saflığımın kurbanı oldum. Kadınlığımı kullanmadım. Sorgu sual altına almadım, kıskanmadım. Benim bu insanlığım, senin açgözlülüğünü artırdı. Kaçak, günahkâr zevklerden başını kaldıramadın; kaldırıp da yüzüme bakmaya zaman bulamadın. Şimdi söyle, soruma doğru cevap ver; o karıda gönlün var mı yok mu?"

Macide'nin kahpe sözcüğünden vazgeçmesi Hurşit'i yumuşattı. Nafiye'ye olan güçlü sevgisinin gizlenilemeyecek bir noktaya geldiğini anladı.

"Var."

"Yani yattın o kadınla?"

"Yatmadım."

"Yalan! Pis bir yalan! Bir Çingene kadına gönül vereceksin, geceleri evine girip çıkacaksın, sonra da yatmadım diyeceksin; ben de buna inanacağım."

"Ben o kadınla yatmak istedim ama o kabul etmedi."

"Hayvan, itoğlu it!" diye bağırarak yumruklamaya başladı kocasının kellesini.

"Kendine gel Macide," diyerek, ayağa kalkıp bir adım geri çekildi.

Gözleri cinnet ocağı gibi ateşlenmiş, büyümüştü kadının. Derin bir nefretle sağ elini kaldırdı, kenarları oyalanmış beyaz yemenisini kafasından sıyırıp attı. Kuşağının altında, yandan görünecek şekilde beline tavşan kulaklı bir düğümle bağladığı bağı çözdü.

"Unutma!" diye bağırdı, "Bu bağın adı orospu bağıdır. Namuslu kadınlar bağlar. Orospuların kuşağının altında bu bağ olmaz. Bu

bağı ben şimdi ocağa atıyorum."

Hurşit, kırmızı bağın yanışını izlerken alabildiğine yoksul olan ve durmaksızın istek doğuran, istekleri karşılanmadığı için de mutsuz olan ve arayışa çıkan, engellenmiş, yabancılaşmış doyumsuz kadınları ve bunların çevresinde dolanan hovardaları hayal etti. İstanbul'dan gelen Hicran'la İzmirli Harika canlandı gözlerinin önünde.

Tartışmayı sürdürmenin bir anlamı kalmamıştı. Macide, ocağın kenarına çökmüş, sessiz sessiz ağlıyordu. Cüceleşme psikozunu, ciddi bir kararla alt etme eğilimi içine girmişti. Hurşit dışarı çıkarken arkasından bir odun parçası attı.

"Sokak kedisini evine al, beraber yaşa, ben çeker giderim," dedi.

Hurşit, sesin dokusuna sinen cinsel içtepiyi ve tehditkâr bağlılığı sezince geçmişteki çıkışları anımsadı ve rahatladı. Bahçe kapısının önünde Abbas'la karşılaştı. Parçalandığı için, Abbas'ın yüzündeki derin acıyı fark edemedi. Ruhunu kendi içine gömmüş ölü bir beden görünümündeydi Abbas.

"Selma kendini asmış," diye mırıldandı, yırtılmış, yaralı bir selse.

Hurşit, dehşetle irkildi. Dili tutulmuş gibi yüz hatlarını izledi Abbas'ın.

"Kimden öğrendin?"

"Bana Şeremet söyledi. O da Selma'nın komşusu Abdulkadir'den duymuş. Altı gün evvel asmış kendini. Götürmüş, sessiz sedasız gömmüşler. Nafiye'nin haberi yok mu?"

"Yok. Haberi olsaydı bana söylerdi."

"Bu işin nasıl olduğunu birinden öğrenmemiz lazım," dedi Abbas. "Günnaz'a ya da Cavidan'a sormak lazım. Onlar bilmese Saime bilir. Birisiyle konuşmam lazım. Daha evlenmeden evvel söylemişti, 'İstemediğim birine verirlerse kendimi asarım,' demişti. Onun ince boynu, gördüğüm bütün rüyaların ipine gelip takılıyordu."

Hurşit, olay hakkında geniş bilgi alabileceği insanları düşünürken:

"Esat Dayı'ya gidelim," dedi. "Şimdiye kadar sağdan soldan bir yığın bilgi toplamıştır."

"Gidelim ama karakola alınmasından sonra bizi içeri buyur eder mi?"

"Eder," dedi Hurşit. "Zabıtadan korkan bir adam değil, Esat Dayı. Bizi görünce sevinir, haber getirdiğimizi sanır, içeri buyur eder."

Adımlarını hızlandırdılar. Kapıya dayandıklarında soluk soluğaydılar. Kapıyı öksüre öksüre Esat açtı. Konuklarını görür görmez:

"Oooo buyurun buyurun," diye sevindi. "Yüzünüzü gören cennetlik olur."

Ayakkabılarını, kapının önünde, eyerin altına konan eski bir eyrim keçesinin üzerinde çıkarıp içeri girdiler. İçerde, Esat ile hamur yoğuran küçük karısı Fadime'nin dışında kimsecikler yoktu. Hal hatır yoklamasından sonra lafı dolandırmadan olaya girdiler. Esat, sağ elinin parmak uçlarını göğsüne kadar inen kır sakalına daldırarak:

"Ben böyle bir intiharın olacağını biliyordum," diye söze başladı. "Bestegül, o kadın kendini asmadan iki gün evvel, düşünde o kadının kendini astığını görmüş. Geldi, bana anlattı. Zeyyat'ın karısı Şirin'i gönderdim. 'Git,' dedim, 'Kadın kendini asmadan evvel bana bir resmini getir.' Gitti ama eli boş döndü. Acı olan şu ki, bu şehir, bu rezil şehir, olaya vakıf olamadı. Bu şehre olayı anlatsam dinlemez. Dinlese bile, 'Kör öldü, badem gözlü oldu, ip koptu ibrişim oldu,' der, geçer. Halbuki, ortada asil bir ölüm var. Genç bir kadın, hacetini görmeden, boynuna urganı geçirmiş, kendini kuyu karanlığına sarkıtmış. İki gün o ipte asılı kalmış. Bu nedir? İnsan olan için büyük bir olaydır, aklı zail eden bir olaydır. O kadın o ipte günlerce asılı kalacağını biliyordu. Olayın büyüklüğü buradadır işte. Gel de bu olayı bu şehre anlat. Bu şehir, Rum'u Ermeni'yi kışkışladıktan sonra kendine gelemedi. Bir sanat, bir kemal öğrenemedi, fırtığın fingirdeğin elinde kaldı. Şaka değil, şamata değil. Ortada asil bir kadının ölümü var. Bu şehir adam olsaydı, bu asil ölüyü belediye bandosuyla kaldırırdı. Her sene, Cumhuriyet Bayramı'nda, madenkeşleri EKİ şeklinde sıraya düzüp yürütüyorsun.

Tamam, iyi, güzel de bu kadının ölümündeki güzelliği niye görmüyorsun. Bu kadın, ipin ucundan sana bir şey söyledi. Duysana. Var mı kulağın? Var. O zaman duysana. Duymaz. Bu şehir, adam olmaz. Bu şehir adam olmamayı aklına koymuş bir kere. Bundan sonra da olmaz. İtin kuyruğunu kalıba koy da doğrult bakalım. Doğrulur mu? Doğrulmaz."

Abbas, Selma'yı yanlış değerlendirmiş olmanın acısıyla arkaya yaslandı. Esat haklıydı. İçi yanıyordu. Yüreğinin sonsuza kadar genişleyip sonunda yok olduğunu hayal etti. Kafası, gittikçe çoğalan ve birbirleriyle çelişen düşüncelerin istilası altında olduğu için kendine olan güveni iyice zayıflamıştı.

"Peki, Esat Dayı," dedi Hurşit, "Bu kadın kendini niçin astı?"

"Niye asmasın ki?" diye çıkıştı Esat. "Ben, niçin astığına bakmam, astığına bakarım. Niçin astığına bakarsam olmaz, boku yerim. Bir âlim bir kitap yazmış. Ben, 'Bu âlim bu kitabı niye yazdı?'ya bakmam, kitaba bakarım." Siyah satenle astarlanmış yeleğinin iç cebinden bağa bir tarak çıkardı, merakların ve dedikoduların kurşun gibi ağırlaştırdığı kafasını hafif kaldırıp, sakalını taramaya koyuldu. "Dün gece Kerkenez Kerim'in oğlu Behzat geldi. Karısı Atiye evden kaçmış. Her neyse. Elinde bir mendil, ağzında kan. Neymiş, 'Ben bu lağımcılıktan kurtaramadım kendimi. Ağzımı beş kere burgu deliğine yaklaştırdım, taş tozu yuttum, Amele Birliği Hastanesi'ne gittim, rapor alamadım. Bana bir akıl ver, beni bu cehennemden kurtar. Karıdan kurtuldum ama bu cehennemden kurtulamadım.' Şaştım kaldım. Ağzına toz filitresi takacağına, ağzını toza takıyor. 'Bak,' dedim, 'Ortada asil bir ölü var. Bir kadın, boynuna ipi geçirdi, kendini kuyu karanlığının boşluğunda mescit kandili gibi sallandırdı. Git, bu asil kahramanlığın bir neferi de sen ol,' dedim. Ama nerede o yüce ruh. Adam otuz beş sene kendi sikinin gölgesinde yaşamış. Korka korka yaşamış." Taşı gediğine koymuş olmanın verdiği rahatlıkla, arkaya yaslandı. Tarağını cebine koydu.

"Ölüm insanları korkutuyor Esat Dayı."

"İnsanın mayasında korku var. Bu şehirde herkes korkuyor. Korkunun olduğu yerde ekmek azaptadır. Adama dedim ki, toz yutup bir ömür ingildeye ingildeye öleceğine, git limandaki buharlı

vinçlerden birinin ipiyle kendini as. As ki, sabah güneşi alnına vursun. Seni seyreden derya, asil bir mahlukun soyundan geldiğini anlasın. Bunu yapamam dersen, git bir kolunu kes, bir bacağını kes. Cesaretinle baş başa yaşa. O zaman kimse sana çalış diyemez."

Küçük Kadın, yıpranmış patiska bir çarşaf sermişti yere. Çarşafın üzerinde diz çökerek, tekneyi ırgalaya ırgalaya hamur yoğuruyordu. Samur perçeminin uçları, pencere aydınlığında alın terine ışıltılarla batıp batıp çıkıyordu. Bir ara durdu:

"Nerede o cesaret," diye mırıldandı. "Onların cesareti karılarınadır."

Küçük kadını duymazlıktan geldiler.

"Selma âşık olsaydı kendini asmazdı Esat Dayı," dedi Hurşit.

Aşkı, gönül köşkünün, hiç olmayacak bir zamanda çınlayan ve sönen çürük çıngırağına benzettiği için kafasını, horoz çığlığı duymuş bir horoz gibi ânında kaldırdı Esat.

"Aşk sohbetini bu eve sokmayın. Selma âşık değildi, asil bir kadındı. Aşk maskaralıktır, musibettir. İsterse manası çok derin olsun; insanda meşguliyet yaratmaktan başka bir boka yaramaz. Ben bu hakikati bu şehre anlatamadım."

"Sen ateş görmemişsin Esat," diye mırıldandı Küçük Kadın. "Sen onu kazana sor. Ateşin gazabını kazan bilir."

"Boş ver kazanı mazanı, elinin hamurunu sohbete bulaştırma. Sen anlamazsın. Selma, izzetinefis sahibi bir kadındı. Başkasının avcundan su içen bir kadın değildi. Aşka ihtiyaç duymadı. Kendini asarken ölüme ihtiyaç duymadı. Asil insan, kendini ölmek için öldürmez, bir şeyler söylemek için öldürür. Ortalık pislikle dolmuş. Al sana Şadan. Bozboğa'nın oğlu Zobu Şükrü, Elmas Ali, Aynacı Yusuf... İnsan mı bunlar? Selam verir, selamı kendisinin değil. Konuşur, söz kendisinin değil. Bu sabah çarşıda Tacim Usta'yı gördüm. Konuştu, sidiğim zehirlendi. Kendimi Asım'ın dükkânının arkasındaki kenefe zor attım. Biraz daha gecikseydim zehirlenecektim. İnsan değil ki. İnsan olsa susar. Cemaate girdiğinde, adamın cemaatle ilgilenmemesi selamıyla başlıyor. İnsan değil ki. İnsan olsa selam vermez."

Esat'ın aşka dair düşünceleri Hurşit'in zoruna gitmişti. Kirpiklerinin ve sakal kıllarının uçlarında hışımla belirip kaybolan ışıltılara bakarken:

"Kusura bakma Esat Dayı," dedi, "Bir şey daha söylemek zorundayım."

"Söyle."

"İnsanların çoğu, aşkın güzel bir şey olduğunu söyler. Aşk insanı güzel bağlarla insana bağlar."

Hiç gereği yokken tarağını yeleğinin cebinden çıkarıp sakalını yeniden taramaya koyuldu Esat.

"Siktir et insanların çoğunu. Bağlanan köpek, çavuş kesilir. Birini gördü mü havlamasıyla yeri göğü inletir. Bağını gerer, kırdığı zaman da ortaya vukuat çıkar. Bağmış. Bağın güzeli olur mu? Vazgeçin bu boş fikirlerden. Yazıktır bu şehre. Yapmayın, böyle konuşmayın. Bırakın kendi yüreğimle baş başa kalayım, ilkin kendi yüreğime hesap vereyim. Havlayacaksam bağsız havlayayım."

"Haşa," diye mırıldandı Abbas. Esat duymadı.

"İnsanı serbest bırakın," diye sürdürdü. "Çıksın deniz kıyısına, bağrına balık kokusu vursun, yosun kokusu vursun, lodos vursun, saçları dağılsın. Kadın kendini kuyu karanlığına doğru sallandırdı. Niye? Niyesi var mı, hayatı kararmıştı. Kocası kadını aldatmasa da o kadın yine kendini asardı."

"Kocası kadını mı aldatmış?" diye irkildi Abbas.

"O herifin hovarda olduğunu İsmet Paşa bilir de siz niye bilmezsiniz? Bu şehirde beli en çok ağrıyan herif o heriftir. Onun belini nasıl çalıştırdığını ben, Domuzini Santralı'nın arkasındaki çalıların içinde, kendi gözlerimle gördüm. Öyle çalışan bel ağrımaz mı? Ağrır. Şadıman'ın kulakları çınlasın. Her neyse. Onun bel ağrısı bildiğiniz bel ağrılarına benzemez. Kiminin bel ağrısında çocuklarının rızkı var. Kimi de velinin eline baka baka kendi elini unutur, süpürgeye sarılır, velinin eşiğini kırk yıl süpürür, süpürgeden alır bel ağrısını."

"Peki, o zaman Selma kendini neden astı, Esat Dayı?"

Esat, sesin kanayışından, Abbas'ın enkazını fark eder gibi oldu. İçindeki söz cümbüşünü, hesap yapmadan, çevreyi kollamadan, özgürce harcamanın kazandırdığı tatlı rehavetle esnedi. Yeleğinin cebinden çıkardığı köstekli saatine bakarken:

"Hâlâ neden astı, diyor," diye mırıldandı. "Asalet insanı astırır, delikanlı. Vesika abla kendini asar mı? Asmaz. Çünkü asil değil. Ben bunu kimseye anlatamadım. Selma, kendini asmaya yeni karar vermedi ki. Kendini bilir bilmez, asaleti ona bu kararı verdirdi. Ben bir yığın eve gittim, bir yığın insanı dinledim, defter tuttum. Bu kadın Leyla değildi. Aradığı Mecnun değildi. Bağrı ezgin bir kadındı. Bu hususu anlamamız lazım. Bu kadın kendini veremedi, hep kendinden verdi. Verdi verdi tükendi. Sonunda doymaz bir dünyanın karanlık kuyusunda konuşmak istedi, ipin ucunda bir kelam oldu, kendine kavuştu. Hepsi bu. Bunu anlamayacak ne var. Bunu Hanefi'nin kızı Alagöz anlamaz. Ona çok görmem ama size görürüm. Ben asil bir insan olsam, kendimi assam, ucunda sallandığım ipin acısını tada tada kendime kavuşurum. Hakikat denen şey budur işte. Ölümden ölüme, sözden söze, sazdan saza fark var. Zekâi'nin karısı Benek'le Selma bir mi? Hadi şimdi sen tut, Âşık Ali'yle tıngırdak Şevket'i aynı kaba koy. Olmaz. Yüzüne bakarsın, âşık sanırsın. Saz düzer, söz söyler, nağmesi ırlaması hoşuna gider. Ama neye yarar, teli tiynetsiz, içi boş. Aklına, müşkülüne işlemez. Mirzem yeli gibi gelir geçer. Ben çok aldandım. Ne çektiysem, hüsnü niyetimden çektim. Lanet olsun."

Abbas, Esat'ın ağzından çıkan her sözü, değişmez bir kural olarak algılayacak derecede şapşallaşmıştı. İnsanda gülümseme yaratan yapay bir ciddiyetle konuştuğu halde, taş sükûnetiyle dinliyordu Esat'ı. İhtiyarın duyum ve düşünme zenginliği ile ince değerleri ânında fark etme yeteneği karşısında cüceleşmiş gibiydi. Selma hakkında sürekli konuşmasını istiyordu.

Kapı açıldı, içeri Esat'ın parlak, kızıl bıyıklı, ortanca oğlu Sabit girdi. Konukları başıyla selamladıktan sonra gelip babasının karşısında oturdu.

"Yeni bir haber daha getirdim baba."

"Neymiş?"

"İkinci makasta, erinden erikmiş bir Çingene kadın, bileğini kesmiş. Kadın, madende çalışan mahkûmlardan birine gönül vermiş. Kardeşi, kadını Baştarla'ya kadar izlemiş. Orada, baca ağzına yakın bir yerde, Maden Mahkûm Cezaevi'nin yanındaki ormanda, kadını yakalamış. Hemi de oynaşının altındayken... Evire çevire dövmüş. Kadın bileğini kesmiş."

"Ölmüş mü?"

Haber, Hurşit'i meraklandırdı en çok.

"Ölmemiş."

"Ölmemişse boş ver," dedi Esat. "İntiharla oynayan, kendini de sağlama alan insanları sevmem. Selma'nın hakkında yeni bir şeyler öğrenebildin mi? Resmini bul getir demiştim."

"Kadının ölüm haberini gazeteler yazmadı. Yazsalardı, resmini de basarlardı. Ocak gazetesinde bir haber çıkmış dediler, baktım bulamadım. Kadının babası Pala Hasan'la konuşmak istedim, beni yanına yaklaştırmadı. Pala Hasan'ın kardeşi Şefporyon Ali'yle konuşmak istedim, 'Baban Esat'ın defterine malumat mı topluyorsun?' dedi, uzaklaştı benden."

Sinirinden kirpikleri titredi Esat'ın.

"Ben olsam konuşmazdım o combaşla. Bir şey bilmez ki. Beyni delik, zop öküzün tekidir. Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi gibi bir mektebe bile ben tenezzül etmedim. Bir ay gittim, bıraktım. İhsan Soyak, Bahri Savaşkan, Zeki Yerdelen, Nevzat Yerdel, efendime söyleyeyim, Nazmi Bey, Halil Pekmen gibi büyük adamlar benim sınıf arkadaşlarımdı."

"Sen orada hademeydin ya," diye mırıldandı kadın:

"Ne hademesi?" diye öfkelendi Esat. "Bilir bilmez konuşma." Gözlerini kırpıştırdı. Oğluna çevirdi kafasını. "Başka kimlerle konuştun?"

Parmaklarını kütürdetti Sabit. Abbas'la Selma arasındaki ilişkiyi bilmediği için:

"Selma'nın sevdiği başka bir adam varmış," dedi. "Pala Hasan Selma'yı o adama vermemiş. Kız da gelinliğini giyerken 'Bana ölüm gelinliğini giydirdiniz,' demiş. Bunu bana Necmiye abla anlattı."

"Boş ver bu sevda söylentilerini," diye çıkıştı Esat.

Abbas, içinden bir tel kopmuş gibi kaşlarını çattı. Hurşit, Esat'ın hayatında hiç âşık olmadığını düşündü.

"Ömründe hiç âşık oldun mu Esat Dayı?"

"Ben kolay büyümedim, delikanlı. Yüreğime sahip çıktım. Çıraklığını yapmadığım hiçbir işe soyunmadım. Küstüğüm dağın odununu da yakmadım. Çocukken babamın altında anamın o inleyişine bir mana biçemedim. İnsan neslinin şalvar bendi sağlam değil. Ben bu hakikati, insanın gözünün çırasına baka baka anladım. Büyük bir hakikati anladım. İnekle boğanın, koçla koyunun, tavukla horozun, kadınla erkeğin aynı şeyi yaptığını anladım. Nevrim döndü; aşkın bir boka yaramadığını, bir nefis işi olduğunu anladım. İnşallah siz de anlarsınız, yüreğiniz heba olmaz." Bakışlarını, kancacı Taceddin'in büyük kızına âşık olan oğluna çevirdi yeniden. "Başka kimleri gördün?"

"Yayla Konağı'nın önünde, Medet'le kardeşi Bahaddin'i gördüm. Ocak amelesinin kurduğu top takımında oynayan Erol vardı. Bahaddin, Erol'un anlattıklarını bana aktardı."

"O malbaşın anlattıklarına zerrece kulak vermem, itibar da etmem. Ne anlatmış?"

"Selma kendini ipe vermeden iki gün evvel, Hayri'nin dayağını yemiş. 'Senin gönlün hâlâ o oğlandadır,' demiş. 'Sen bana gönülsüz geldin,' demiş. Erol'un dediğine bakılırsa, Selma uyurken sevdiği oğlanın adını sayıklamış."

"Yazık," diye mırıldandı küçük kadın. "Sebep olanın ocağı sönsün."

Hurşit yan gözle Abbas'ı kesti. 'Benim birini öldürmem lazım,' diye mırıldandığı anlarda yaptığı gibi gözkapaklarını indirdiğini ve işaret parmağının ucuyla alnının ortasında helezonik daireler çizdiğini gördü.

"Boş verin bu sevda söylentilerini," diye çıkıştı Esat. "İsteseydi istediği oğlana kaçardı. Kızlık kanı ak çarşafa damlamasın, damladıktan sonra uydurulan sevda söylentilerine kulak vermem. O kadın asildi. Küçüğü esirger, büyüğe izzet ederdi. Erkek isteyen,

ersek bir kadın değildi. Kendi baş esenliğini, uçkur zevkini gözetmezdi."

"Toprağı bol olsun," diye mırıldandı küçük kadın.

"Böyle kadınların adını duydum mu İrem bağına girmiş gibi olurum. Kadın kadına benzemez. Al işte Benli Zeliha, Adnan'ın Melehat, Kıllı Nedime, Ankaralı Zahide, Mir Ali'nin karısı, neydi adı? Her neyse, kadın mı bunlar? Kasık sancısı, yürek yeli. Hele o Benli Zeliha. Zağ misali, yılanı hile ile helak eder."

"Köksüzdür, yelin estiği yere gider," diye kocasını tamamladı, küçük kadın. "Sen emek dersin, o yemek anlar."

"Nenem Mahzule de kadındı. Derin köklü ağaca benzerdi rahmetli. Köklerini kolaya bindirip yüzeye yaymaz, toprağı kurutmazdı. Meyve verirdi ama meyvesi biraz acıydı. Budaklarına kuşlar yuva kurardı. Ben o rahmetli ağacın çimenli gölgesinde büyüdüm, o gölgede seccadesiz namaz kıldım. Aha işte, burnumuzun dibinde, komşum Zülal'in karısı Firdevs. Her işte, tarlada, evde, bağda bostanda, ahırda, gece gündüz durmadan çalışır. Ama neye yarar? Zülal gibi bir kocaya o emek verilir mi? O emeğin, yele verilmiş dülger talaşından ne farkı var? Zülal adam mı?"

"Zülal'i adam yerine koyanlar da adam değil," dedi küçük kadın. "Zülal, derintidir, zibildir."

"Sohbette çok kabadır, iftiracıdır. Sofra başında da tilki gibidir, karnını zarafetle doyurur. Başı açık yetime de tabağındaki artığından bir tek lokma vermez." Aniden durdu, cereyana çarpılmış gibi kafasını titretti. "Bu Zülal'i kim hatırlattı bana yahu?"

"Kimse hatırlatmadı," dedi Hurşit.

"Zülal'i tanıyan, insan soyundan nefret eder. Yalan söyleye söyleye adamın yüzünü siğil basmış; kafasının iki yanında, pörsümüş, düşmüş iki gevgeç kulak. Firdevs ne kadar iyi kadın olursa olsun, Zülal'i tanıyan, Firdevs'ten nefret eder."

Küçük Kadın, elindeki tahta ersinle hamur kalıntılarını tekneden kazırken:

"Herkesin yanında söyleme Esat, kulağına gider," diye uyardı.

"Gitsin," diye diklendi Esat. "Gitsin ki benden nefret etsin. O benden nefret etmezse ben kendimden şüphe ederim. Beni bu dünyaya bağlayan insanlar bellidir. Boyunlarına ip geçirip, kendilerini boşluğa salan güzel insanların önünde eğilirim ben."

Başını kaldırdı, mertekten sallanan mısır asmağına baktı. Herkeste güven ve saygı uyandırdığına inandığı iç değerlerinin, sakalıyla birlikte birdenbire kaybolduğu sanısına kapıldı. Gözlerini çipildetti. Yavru bir ceylan ile ceylanın gözlerine bakmaktan korkan Zülal canlandı hayalinde.

İNSAN KENDİNİ BOŞLUKTA ANLAR

Kalbin aşka susamışsa varsın.

Cuma, İkinci Makas'ta, kalın hatıllardan yapılmış, iki katlı, eski bir evin üst katındaydı. Zemini kilimle döşenmiş uzun bir sayatın doğuya bakan köşesinde yama gibi duran, sobalı bir odada yatıyordu. Sol yanağında, tekme darbesinin yarattığı büyükçe bir yara vardı. Burnu morarmış, şişmiş, küçülen yüzünü neredeyse kapatmıştı. Belindeki ağrılardan dolayı geceleyin uyuyamamış, ağrılarını yüceltmiş, ışıklaştırmış, ışığa doğru ağışına ve çoğalışına secde ederek sabahlamıştı. İlk martı çığlığını duyduğunda, kendini, denizin orta yerinde çarksız, dümensiz kalmış, köhne bir gemi gibi hissetti. Banyo yapılan yüklük ile erzak dolabından, küflenmiş, ekşi bir koku yayılıyordu odaya. Zahire ve hayvan koymak için yapılan alt katta, birkaç tavuğun dışında, hayvan olmadığı için Abbas kalıyordu.

Cuma, yediği dayakların amacını, saçaktan saçağa uzatılan kalın direklerdeki mısırları seyrederek anlamaya çalışıyordu. Arada bir başını çevirip köşedeki lambaya bakıyordu. Lambayı, Mösyö Jiro Fransa'ya dönerken eşyalarının taşınmasında görev alan, Cuma'nın babası Neşat'a hediye etmişti. Cuma, süs olsun diye lambaya, iri bir denizkestanesi kabuğunu, glob olarak takmıştı.

Yediği dayaklardan şikâyetçi değildi. Bir yığın hayvan, her gün bir yığın dayak yiyordu. 'Kalbin aşka susamışsa varsın,' sesi, ses mahşeri haline gelen iç âleminde yankılanıp duruyordu. Sımsıkı sarıldığı aşk ve iyi kötü olduğuna bakmadan sevdiği her insan, her hayvan, Cuma'nın ruhunda bir ayna oluyordu; kendi acılarını

zevkle seyrettiği, şahrem şahrem parçalanmış bir ayna. Zahit hırkasından uzak duruyor, yürürken, börtü böceği ezmemek için hayata zekânın gözüyle değil, can gözüyle bakıyor, can çuluna sarılıp kendinde kaybolmayı tercih ediyordu. Işığın rahminden, karanlığın rahmine doğru uğuldayarak akan binlerce madenci içinde hissediyordu kendini bazen. Katarlar, sürüler halinde, ölüler bırakarak çoğaldıkları kaynaklara doğru ilerleyen karıncalar, balıklar, ceylanlar canlanıyordu gözlerinin önünde.

Alt kattan gelen tanıdık seslere kulak verdi. Sırtında sepetiyle kömür toplamaya çıkan karısının erken gelmiş olmasına sevindi. Birinci karısı, belalar mübareği Nimet, tifüsten ölmüştü; ondan, dokununca ağlayan, eğri boyunlu bir çocuk kalmıştı Cuma'ya. Bu kadının hikâyesi ise alengirliydi; havzayı bir Fransız sömürgesi haline getirmek isteyen Kont Vitali döneminde, Cezayir'den Zonguldak'a getirilip önce ocaklarda ray döşeyicisi sonra da şimendiferde ateşçi olarak çalıştırılan ve buradan da kaçıp eşkıya olan bir Arap'ın gayrimeşru kızı olduğu söyleniyordu. Yorgun adımlarla, tahta merdivenlerden yukarı çıktı kadın. Odaya girince gülümsedi. Kafasında, esmer, değirmi yüzünü çepeçevre saran, esmerliğini iki kat artıran, kenarları desenli, beyaz bir poğ (Bartın yazması), sırtında ise basenlere kadar sarkan, kısa kollu, yakasız, pazenden bir yarım entari vardı. Bitip tükenmez acıların ininden, sonsuz varoluş serüveninden kopup gelmişçesine oturdu. Alnının terini sildi, yazmasının ucuyla.

"Belinin ağrısı nasıl oldu?"

"Ağrılarım hafifledi biraz," dedi, karısını üzmemek için.

Ömrü boyunca sınırını arayan ve bilinci güçlü olan günahları, sıradan günahlardan kolayca ayırt eden hassas bir kadın olduğu için, gördüğü, işittiği, duyumsadığı her şey, iç gerçekliğine ya bir kuşku ya da kendini açığa vurmayan bir çatışma olarak dönüyordu.

"Ben bu işi çözdüm desem yalan olur."

"Hangi işi?"

"Senin işini," dedi. Kocasının başucuna doğru yaklaştı. Tek gözlü, çehre züğürdü, hırpalanmış bir yoklukla yüz yüze geldiği

sanısına kapıldı. "Hiç para almadan kazma salladın. Seni niye dövdüler? Bedava çalışan insan dövülür mü? Başkaları kömürü çıkarırken kömürü düşündü. Sen Allah'ı düşündün, onlara iyilik ettin. Herkesten daha çok kömür çıkardın. Seni niye bu hale soktular?"

Karısının ses ve yüz perişanlığını ortadan kaldırmak, evi, iyimser bir iklime sokmak için:

"Sen sevdanın kıymetini bilen bir kadınsın," diye başladı. "Vara varidata tenezzül etmezsin. Beni anla. Beni anlamadılar. Çul tutmaz mühendisler vardı. Zihin perişanlığı içindeydiler. Beni çavuşlara teslim ettiler, dayakçı çavuşlara. Birini sen tanırsın. Hani, orman idaresine ait Devrek-Gökçebey dekovil hattında çalışan Selamsız Durdu vardı, Sarı Mustafa'nın kardeşi. Selamsız'dan başka, iki çavuş daha vardı: Yumlu'yla Aydoğan. Beni aralarına aldılar, al Allah, ver Allah, tepelediler."

"O zalimlerin içinde Durdu'nun olmasına şaştım."

"Hiç şaşma. 1931'de, paramızı vermedikleri için ocağı terk ettiğimiz zaman, bir söz söylemişti Durdu. 'Ben zalim bir adam olacağım,' demişti. O sözü hiç unutmam. Adam sözünde durdu. Zalim bir adam oldu. Her neyse, kan revan içindeydim. 'Aklını başına devşir, ' dediler. 'İnat etme, al paranı, almazsan bu kara havzada, davulcu osuruğu gibi araya gidersin,' diye tehdit ettiler. 'Boşuna uğraşmayın,' dedim. 'Ben aşkımı borçlandırmam. Dokuz öksüzle bir mağaraya kapanırım ama borçla karın doyurmam.' Korktuklarını gördüm. Ömrünü başkasının avlusunda su içerek geçiren insan korkar. Ama korkan insan da sonunda doğruyu bulur. Ben onlara acıdım. Fikirlerinin tökezlediğini gördüm. Hepsini bağışladım, sen de bağışla."

Ruhsal bitkinliğini sesine vererek, "Ben bağışlamam," dedi kadın. "İliğimiz kurudu. İdaremiz kalmadı. Hep bedava çalışırsan hasta düşer, ölür gideriz. Herkes bedava çalışsa dünya bu zilleti çekmezdi. Bir tek sen bedava çalışmışsın neye yarar? Mahkûm ameleler bile yevmiyesiz çalışmazlar."

Demin ateşler içinde yanan Cuma, kadının karşısında üşümeye, titremeye başlamıştı. Kendisini iştahsız bırakan, zayıflatıp küçülten bu sıtma illetinden kurtulmanın bir yolu olmalıydı.

Kazmacı Şevket kurtulamamış, ölmüştü. Kantarcı Zeynullah ise kurtulmuştu. Ona sormalıydı. Rafta duran sulfata şişesini aldı, bir parça attı ağzına. Acı ilacı, susuz içmeyi seviyordu. Aşk da acıdan doğmuştu. Aşk acıdan doğduğu içindir ki, kendini kendi emeğiyle ifade ediyordu.

"Allah niye yardımcın olmadı Cuma? Yaptığın iyiliklerin karşılığını niye vermedi? Niye bu hallere soktu, küçülttü seni?"

Cuma, bel ağrısından ve gövdesindeki yaralardan dolayı uzun süredir yıkanmadığı için, her sıkışan amelenin işlediği maden cürufuyla doldurulmuş yerler gibi kokuyordu.

"Allah benim işlerime karışmaz. Ben onun için Allah'a âşığım. Âşık olduğum için küçülmedim. Gaipten gelen bir sedayla Allah bana dedi ki, 'Yaptığın iyi işleri bana mal etme Cuma, küçülme.' Bu sözün üzerinde çok düşündüm. Yaptığım iyilikleri toplayıp Allah'a verseydim bana sadece kötülükler kalırdı, o zaman Allah'ın huzurunda çok küçülürdüm. Ben küçülünce haşa Allah da küçülür, bir manası kalmazdı."

Kadın, tepki vermeden, bilinç dışı bir duyumla dinliyordu kocasını.

"Seni bir güzel yıkamam lazım Cuma. Elde avuçta bir şey kalmadı, her şey dibe vurdu. Abbas da olmasa çoluk çocuk aç kalır. İnşallah seni işten atarlar da el oğluna hamur yoğuran, karnı aç bir insan olmaktan kurtulursun."

"Atsınlar atmasınlar, doğru neyse ben onu yaparım. Ben çoluk çocuğumu da aç bırakmam. Çaycuma'ya giderim. Senin yaşlı babanın çorak tarlasını işlerim. Mısır ekerim, buğday ekerim, bağ bostan yaparım, tavuk, kaz, ördek beslerim."

"Hem madende çalışır, hem de bunları mı yaparsın?"

"Bir ay madende çalışır bir ay da bunları yaparım. Ben madende çalıştığım zaman sen bakarsın. Bir ay köy, bir ay maden. Herkesin yaptığı bu değil mi?"

Hurşit'le Abbas, içinde patates, bulgur, un ve pamuk yağı bulunan torbalarla yukarı çıktılar. Arkalarından evin, biri on iki, diğeri de on yaşında olan iki oğlan çocuğu göründü. Hurşit, odanın

kapısını omzuyla açtı. Cuma'yı süzerken:

"Karnımız acıktı yenge, bir şeyler yap da yiyelim," dedi. "Belin nasıl ağabey?"

"Gene masraf etmişsiniz, ömrünüze bereket," diyerek, torbaları alıp aşağı indi Kadın. Çocuklar, analarını izlediler. Gelenler de Cuma'nın karşısında, sırtlarını duvara vererek yerde bağdaş kurdular.

"Belimin ağrısı azaldı biraz. Belime tekme değil, şahmerdan indi sandım. İyileşmezse Ümran'a haber veririm, gelir bir bakar."

Kılıç Sineması'nda seyrettiği filmin etkisinden kurtulamayan Hurşit, 'Kadınların bel ağrılarından zaman bulup da sana gelirse iyi,' diyecekti, vazgeçti. "Seni işten atarlar," dedi.

"Atmazlar," diye karşı çıktı Abbas. "Ameleye ihtiyaçları var. Ağam gibi bedava çalışanı nereden bulacaklar. Onlar işlerini bilirler. Atı açıp da yerine eşeği bağlamazlar."

Çavuşlar, işten atıldığına dair bir şey söylemedikleri için, kardeşi Abbas gibi düşünüyordu Cuma. Yüzünün biricik hayat belirtisini, bilinç dışı otomatizmden kaynaklanan iyimser hayallerin ateş gibi parlattığı minnacık gözünü Hurşit'te çevirdi. İnce pamuklu-dan, çizgili bir zefir gömlek vardı sırtında Hurşit'in. Sevdalanan insanın çizgilere, renklere, biçimlere karışarak onlarla birlikte çılgınca döndüğünü ve tatlı bir gerilime dönüştüğünü düşündü.

"Bana dediler ki, 'Biz seni şev duvar bilirdik; dik durmaz, meyilli durur, bir vuruşta yıkılır sanırdık. Bir değil, on vurduk, yıkılmadın, helal olsun,' dediler." Rahatlamaya başlamıştı. Yüreğindeki aşkın daha bir büyüdüğünü hissediyor, gülümsüyordu. Envai çeşit çiçeklerin, zembil otlarının bürüdüğü çorak ve engin çayırlara açılmış gibiydi. Tek gözü büyümüş, tepeden tırnağa göz kesilmişti. Bakıyor, duyumsuyor, görünmeyen şşeyleri görüyordu. Zembil otuna baktığında sadece o otu değil, o otun tohumunundaki aşkı, o otu susuz, çorak yerlerde köklendiren, yeşillendiren aşkı görüyordu. Zaman zaman bölünmüş parçalarıyla uğraşsa da sınırsız bir sevgiye ve ondan beslenen yalın bir duruşa sahip olduğu için kendini rahat hissediyor ve bu rahatlık, sohbet anlarında, güven telkin eden bir sese dönüşüyordu.

"Aşktan söz ettin mi seninle aynı fikirdeyim, emmioğlu."

Yasağın ve izlenme korkusunun yarattığı güçlü bir dikkat ve arzuyla mırıldanmıştı Hurşit. Cuma, sesin farklılaşmış olduğunu, sesteki yaşam duygusunun zayıfladığını, çaresizliğin öne geçtiğini sezinler gibi oldu. Bakışını, çocukların tahtadan yaptıkları oyuncak şimendiferlerden, duvardaki üzerliğe, nazar boncuğuna ve geyik boynuzuna kaydırdı. Nazar boncuğunu, madenden getirip dış kapıya çaktığı paslı at nalının ortasına yerleştirmeyi düşündü. Alt kattan, kızarmış patates kokusu geliyordu. Abbas bir şeyler söyleyecekti; kedi üst kata çıkıp, kapı aralığında belirince düşüncesi ile duyguları arasındaki bağ koptu ve kopuşun olduğu yerde boşluk büyüdü, her şey anlamını yitirdi. Zübeyr gibi taş yürekli bir nezaretçi bile âşık olmuştu. Lüzumsuz bir et yığını, âşık olunca nasıl bir değişim içine giriyordu?

Cuma, kedinin odaya bakarak yalanmasını misafirin gelişine yordu. Kediyi dikkatle izlemeyi ciddiye alıyordu. Onun yönünü dış kapıya çevirerek yalanması, eve misafir geleceğinin, üst üste üç kere miyavlaması ise dışarı çıkmak isteğinin bir işaretiydi.

"Nafiye'yi sevdiğini karına söyledin mi?"

"Söyledim."

Cuma kendini, gerçeğin, uzun süre gizlenmiş, çıplak ve yıkıcı yüzüyle aniden karşılaşan saf bir kadının yerine koyarak düşünmeye çalıştı. Pencere aralığından, defne ve şebboy kokusunun kışkırttığı kuş cıvıltılarına kulak verince eyvanı gün ışığı içinde, envai çeşit çiçeklere durmuş, küçük bir köy evi canlandı hayalinde.

"İyi etmişsin. Seven kuş öter," dedi. Seven kadınları, kocasının zinasını öğrendiği zaman boşalan, acı çeken, başka bir kadın haline gelen meftun kadınları düşündü." Seven kadın, istemediği şeyi yapar. Ya Hayriye olur, kocası uyurken kulağına çorap iğnesini sokar ya da Kıllı Sevim olur, kocasına hep kız doğurur. Kıllı kıllı kızlar..."

"Acı insanı değiştirir," dedi Abbas. İnsanın sevdiği kadar hayal kurduğunu, hayali yıkıldı mı boşluğa düştüğünü. Boşluğun da boş insana dolduğunu ve onu ruhen ağırlaştırdığını düşündü. "Boşluk iyidir. Ben yer altının boş olmasını aklımdan geçirdim hep. Boşlukta uçan, küçük bir mığı sineği olmak istedim."

Uyurken Macide'nin ansızın gelip çorap iğnesini kulağına sokuşunu ve bağırarak uyanışını hayal eden Hurşit:

"Boşluğun neresi iyidir?" diye çıkıştı. "Boşlukta iş olmaz, aşk da olmaz."

"Kazmanı lambanı al, çalıştığın sıçan yuvasını terk et, havadar, boş bir yere çık, bak nasıl ferahlarsın. İnsan kendini boşlukta anlar."

Cuma, kardeşi Abbas'ın, çalışmaya ve yapılan güzel işlere karşı tiksintiyle yaklaşmasını hiçbir zaman onaylamadığı için:

"Öyle deme Abbas," diye itiraz etti. "Boşluktan bir şey çıkmaz. İnsan kendini, çalıştığı zaman anlar. İnsanın çektiği zahmet mübarektir. İnsan güzel işler yaptı, çok azap çekti. Bizim ceddimiz, meyilli bacalarda yaşlandı; kömür dolu küfeleri, yerin dibinden, yerin üstüne doğru, elden ele aktara aktara ömür tüketti. Çocuklar, omuzlarına taktığı kızaklarla, bu meyilli bacaların tahta raylarından kömür çektiler, taş toprak çektiler. Ben çekilen zahmeti hep sevdim. Martoya burgu takan, islime yol veren eli sevdim. Kamayı çakan çekici sevdim. Eskiden hiçbir şey yoktu. İnsan çalıştı, var etti. Yeni kuyular, bacalar açıldı, raylar döşendi, lavuarlar, atölyeler çoğaldı. Yatakhaneler, yemekhaneler, sinema salonları kuruldu."

Abisi konuşurken dalgınlaştı, kendi dışında, başkaları için işleyen, öncesiz ve sonrasız bir zaman dilimine girdi Abbas. Çılgın eğilimlere, kuruntuya ve yükselme hırsına doğru uzayan galeriler, denizin dibine doğru yürüyen madenciler, çamurlu taban yolları, fare ve sivrisinek sürüleri, varageller, at ve katır ölüleri, hava cereyanları, 'vira' yapan kafesler, bitler, ütüler, ölüler canlandı gözlerinin önünde.

"Firar edeceğim, etmesem, kendimi sakatlayacağım," diye mırıldandı. Sırtıyla gömleğinin koltuğuna dikilen üç köşeli beyiği, terden ıslanmıştı. "Sığınacak yerim kalmadı."

Abbas böyle konuşunca Cuma'nın gözüne, dayak yemiş, korku ve çaresizlikten küçülmüş şebek gibi görünüyor, dayakçı Halef'in karısı Sultan'a benziyordu.

"Dert etme. Zahmete sığın."

"Ben zahmet zulmünden kurtulmaya çalışıyorum, sen 'Zahmete sığın,' diyorsun."

"Boş ver zahmeti, sevdaya sığın," dedi Hurşit. "Seni Hibetullah Hoca'nın kızıyla tanıştıracağım. Yemekten sonra Hoca'yı görmeye gittiğimizde, ben onun ağzını yoklar, kızının nerde olduğunu öğrenirim."

Cuma, tırnakla et arasında çıkan ve başparmağını şişiren, etyaran sivilcesine baktı; parmağı değil de beyni dolama olan insanın, hep kendini düşündüğünü; ocak katırlarının, öküzlerin, karıncaların zahmetini, aşkını anlayacak durumda olmadığını içinden geçirdi.

Kadın ilkin, getirilen yiyeceklerin eve kaç gün yeteceğinin hesabını yaptı; uğmaç çorbasını çocukların önüne sürdü; sonra, büyük bir bakır sini içinde, üç tabak dolusu bulgur pilavı ile ekmek ve kuru soğanları yukarı çıkardı. Siniyi indirdi, sofra bezini yere açtı, siniyi ortasına yerleştirdi.

"Dün iskeleden Çakır Motoru'na bindim, Kandilli'ye gittim," dedi Hurşit. "Sadullah'ın karısı Döne yenge cevizli dolma yapmıştı. Tadı damağımda kaldı."

"O kadın, sırtında sepetiyle hep dağlarda, ormanlarda gezer," diye sezdirmeden karısını kesti Cuma. "Dağ çiçeği, böğürtlen, kiren, kuşburnu, nane, defne, karayemiş, ahlat, ne bulursa toplar; onlardan öyle güzel yemekler çıkarır ki şaşar kalırsın."

Hurşit, 'Nafiye de öyledir,' diyecekti, evin hanımından çekindiği için sustu; kırmızı kiremitli, yeşil pancurlu evlerin önünden, sırtında sepetiyle, dimdik geçişini hayal etti. Denize dimdik inen kayalıkların kıyısında, defne dallarının altında, yan yana uyurlarken liman açıklarında demir atan Gülcemal Vapuru'nun düdüğünü ve Nafiye'nin düdüğü yorumlayışını anımsayarak gülümsedi.

HİÇ LEKEYLE LEKEYİ ÇIKARAN LEKECİ KİLİ BİR OLUR MU?

İnsan hayvanı anladı mı anladığı şeyler çoğalır; düşünür, fark eder, anlamadıkları çoğalır.

Hibetullah Hoca, sırtını kayaya dayamış, çıplak ayaklarını, içinde defne yeşili suların biriktiği, doğal bir obruğa doğru uzatmıştı. İyimser ve cesur düşündüğü bir günü yakalamıştı yine. Konuşurken ve düşünürken kendi derinliğinden bakıyordu denize. Savaşın hırpaladığı sonsuz mavilik, ona tek bir görüntüyü, kızının yastığa yayılan kumral saçlarını, top zülüflerini ve odsuz ocaksız düşünen çakır gözlerini gösteriyordu. Bu görüntü siliniyor, hemen ardından, doğurmak için yüzünü Yediger Yıldızı'na çeviren dişi bir ayının avcılar tarafından vuruluşunun ve dağları sarsa sarsa bağırışının görüntüsü beliriyordu. Hurşit'le Abbas'ın getirdikleri yiyecek torbası, sağında, eğrelti otlarının üzerinde duruyordu. Son bir ay içinde, kıyı kesimlerinde, bin metreye yaklaşan dağlarda ve güneydeki yükseltilerde gezinmiş, Soğukoluk Tepesi ile Kızıltepe'ye tırmanmış, iki tilki ve bir ayıyla karşılamış; kocası göçükte ölen Hasafet Hanım'ı düşünmüş; iğne yapraklı köknarları, kayınları, karağaçları, ıhlamurları, gürgenleri, dişbudakları, defneleri, fundaları, soluya soluya gelip en sonunda il merkezinin en büyük yükseltisi olan Göl Dağı'nda konaklamıştı. Tüm bu gezintisi sırasında, zaman zaman mırıldandığı tek bir söz vardı:

"Ahmak köpeği yol kocaltır."

Torbayı açtı, yağda kızartılmış birkaç patates attı ağzına. Yerin altından bir düpültü geldiğini sandı. Karşısında, taşların üzerinde yan yana oturan Hurşit'le Abbas'ı süzdü sezdirmeden. Bu iki gencin, kırk yıl sonra, katı, dürük yüzlü, işe yaramaz iki insan haline geleceğini ve kendisinin ise bu dünyada olmayacağını hayal etti. Sevmediği insanların geceleyin mezarlarına işeyen Safiye Kadın'la bozulan ilişkilerini düzeltmeye karar verdi.

"Ben, bir kızımın olmasını istediğim için evlendim. Gerdek gecesi, kadının hadım olmasından korktum. Biraz naz etti. 'Kulak asma,' dedim kendi kendime. 'Gülün niyazı nazdır; bülbülünki de aşk,' dedim."

"Çok doğru," diye mırıldandı Hurşit.

Muallim Tahir Bey'in, 'Zevkin şarabını şevkle içtin mi kadın döl tutar,' sözü çınladı kulaklarında. "Göğsüme gül suyu sürdüm," diye sürdürdü. "Mangala defne yaprağı attım. Rayiha odaya yayılınca kadın nazdan feragat etti. Genç insanlarsınız, yalnızsınız, şunu unutmayın. Gerdeğe giren her genç kızın ne kadar ateşi varsa ateş, arı gibi oğullanır, çoğalır, gelir bızırında toplanır. O ateş, delikanlının, 'tabiatım kör olsun geç kaldım'ına bakmaz. Geç kalırsa o ateş kızın beynine sirayet eder, dengesini bozar. Ondan sonraki evlilik hayatı zehir yeşiline çalar ki üç katlı ekmek kadayıfı yesen de yedirsen de kâr etmez. Her neyse, gelelim benim hikâyeme. Kadın saçlarını çözdü, tefsilata tenezzül etmeden, 'Bostanımı sula,' dedi. Gever gediğine hemen ruhsat verdi. Ortaya çıkan şehvaniyetin geciktirilip tavsatılması doğru değildi. Yallah dedim, bostana arktan su salıverdim. Sakalım titredi, görüntülerim alacalandı."

Amcaoğullarının gülümsemesi, Hoca'nın hoşuna gitti.

"Nacizane kanaatim odur ki, ağırdan alan, namuslu görünen, nazlanan her kadın pırtlak üzüm gibidir. Yeter ki sabret dokunma. Dokundun mu kabuğundan hemen çıkar. Rahmetli Pomak Ali'nin karısı Azime böyle bir kadındı." Durdu, önündeki yeşil suya baktı. "İki cihanın birliğini kim bilir? Ölen bilir. Ben o gece ölmeden iki cihanın birliğini fark ettim. Kadının gebe kaldığı bana ayan oldu, desem yeridir. Bir sevinç sardı içimi. Kendimi Sadet Asrı'nda sandım. Boşuna demeyişler, nisan yağar sap olur, mayıs yağar çeç olur.

Nisan ayıydı. İlk gece rahat uyuması için burnuna biraz menekşe yağı dürttüm. Hemen ertesi gün, kadını karşıma oturttum, 'Gözün aydın, sen gebe kaldın,' dedim. 'Sakın kedi köpek tekmeleme, çocuk tüylü doğar,' dedim. Kadın beni can kulağıyla dinledi. Bebeğin derisinin pürüzsüz olması için ayva yemesini, gamzeli olması için de yumurta yemesini tembihledim. 'Sıkıntıya girme, safranı at, rahatla,' dedim." Karnının gurultularını dinledi. Yağmur yağabilirdi. "Üç ay sonra dikkate şayan bir durumla karşılaştım. Kadının kalçaları simitçi tablası gibi yayvanlaştı, yüzünde lekeler zuhur etti, gözleri harlanmış pırnal kömürünün seciyesini aldı, karnı sağ tarafa doğru kaykıldı. Kadın bir nevi büyüdü, yürürken gerdanı ırgalanan hamam anası gibi oldu. Çocuğun kız doğacağına iyice inandım. Yalnız kötü bir şey olmuştu, onu da fark ettim. Kadının gövdesi büyüdüğü için aklı küçülmüştü. Bir daha çağırdım, karşıma oturttum, 'Güzel yüzlü insanlara bak ki, çocuğun güzelliği artsın,' dedim." Birkaç patates dilimi daha attı ağzına, sakalını oynata oynata çiğnemeye başladı. Rehaveti endamına yayıldı. "Bebeğin doğmasına bir ay kalmıştı. Hıdırellez günüydü. Kadını erkenden kaldırdım, iki rekat namaz kıldırdım. Bir gün evvel, eline ayağına kına yaktırmıştım. Kınalı elleriyle, üç ufak torbaya, birer avuç mısır, buğday ve fasulye koydurdum. Torbaları, evin bahçesindeki çınar ağacının dallarına astırdım ki, Hızır Baba oradan geçerken torbalara dokunsun, eve bereket dolsun, bebeğin doğumu kolay olsun. Kadına dedim, 'Çınar ağacını kucakla.' O şişman haliyle kucakladı."

"Neden söyledin kucaklamasını?"

Gözlerini Hurşit'e doğru devirdi. Doğru düşüncelerin yanlış pratikleriyle moraran, iç içe geçip yanaklarına doğru sarkan göz halkalarındaki ürpertiyi durdurdu. Tek boyutlu bir bakışla Abbas'ı da kesti. Hayat, sadece kızını değil, Abbas'ı da taharet bezi gibi kullanıp atmışa benziyordu. Birisinin yüzünü, ocak yangını, yalayıp yakmış, yüzü yüz olmaktan çıkarmıştı. Diğerini ise ciğeri beş para etmez bir hovarda civan ayartmış, oğulduruğundaki tüm dölü iffetine boşaltmış, çekip gitmişti. Hurşit'e baktı yeniden. İyimser bir delikanlıya benziyordu; çengi oyunlarının ustası, Çolak Sadık'a... Deli Totoş'u da andırıyordu biraz.

"Bebeğin dünyaya güçlü kuvvetli gelmesi için," diye tıksırdı. "Şu uğursuzluğa bakın ki, bebek doğduğu gün kaynatam öldü. Haberi alır almaz bir gülme tuttu beni. Birisi öldü mü ben gülerim. Hele ölen yaşlıysa daha çok gülerim. Ölünün başında gülmemek için gittim lavuarların civarında, direk harmanında bol bol güldüm. Soğuksu Tepesi'ne çıktım, biraz da orda güldüm. Avuçlarımı semaya açtım, 'Kulluğundan beni ayırma Müdam,' dedim. Sakalımı sıvazladım, kalktım. Bir iki saat sonra ölü evine vardım. Cenaze evin alt katındaydı. Adam buruntulu ishalden ölmüş, kaynamış somak içirmişler kâr etmemiş. Rezillik." Kafasını iki yana sallayarak içli içli güldü. "Zaten, Azrail'in unuttuğu günahkâr bir kuldu. Yetmişini aşmış, haddinden fazla yaşamış, gelirini gelecesini de yele vermiş, elinde avcunda bir şey kalmamıştı. Her neyse... Bir yığın lüzumsuz üzüntünün arasında dolaşıp durdum. İmam, beni bir kenara çekti, 'Eli uz bir adamsın, cenazeyi sen yıka,' dedi. Cebinden bir salkım gelinparmağı üzüm çıkardı, bir şıngılını koparıp bana verdi. Belli etmeden, gizlice yedim. Kapuz'daki yükleme oluğunda bacağını kıran Sinoplu Nevzat'la Kel Dervişi de bana yardımcı tayin etti. Kel naletini de hiç sevmem. Nevzat, kafadarımdı benim, hamaldı; Allah'ın gece gündüz acıdığı, yardım etmek istediği ama çaresiz kaldığı bir adamdı. Neyse, lafı uzatmayayım. Cenazeyi soydum. Ilımış suya biraz gül suyu koydum. Yıkamaya nereden başlayacağıma karar vermek için gövdeye bir nazar attım. Gençliğinde menzilini sikinin dikine göre ayarlayan kaynatam, upuzun önümdeydi. Kemikli, et tutmaz, bir adamdı ama karnı Hüt Dağı gibi şişmişti. Başında, omuzlarında, kaburgalarında yara izleri vardı. Temaşayı seven cemaatten biri, 'Buna ne olmuş?' dedi. 'Ne olacak,' dedim, 'Fertiği çekmiş.' Sinoplu Nevzat da yara izlerini gösterdi. 'Bunlar neyin nesi?' dedi. Aklım bebekteydi. 'Padişahlık zamanında, göçük olmuş, herkes kaçmış, bu kaçmamış,' dedim. Nevzat şaşırdı, 'Allah Allah,' dedi, 'Ağaç devrileceği zaman bütün maymunlar kaçar, bu niye kaçmamış?' 'Yahu,' dedim, 'İşine bak, ben ne bileyim niye kaçmamış.' Gülsuyuyla mayalanmış sudan birkaç maşrapa su döktüm cesedin üzerine. Bağırsaklarındaki kazuratı boşaltmak için karnına bastırdım, hay bastırmaz olaydım. Adamın, yetmiş küsur senede, helal haram ne yemişse hepsinin

yelini filhal sürüp dışarı çıkardım. Alt kata yayılan koku, yaratıldığıma pişman etti beni. Pişman etmekle kalmadı, adamın evlendiğim kızından da soğuttu beni."

Kazmacılar, keyifle gülüyorlardı.

"Yalnız şu var ki, kokunun şerrinden başka hayrı da oldu; koku, üzüldüklerini göstermeye gelen sahtekârların hepsini sürdü, yağmurun çiselediği ön bahçeye attı. Ayakaltında dolaşan ferik bir keklik vardı, o bile bahçeye çıktı. Sonra düşündüm, bu adamdan bu koku niye çıktı? Padişahlık zamanında kazmakeşlik yapan bu adam, lambasına koyması için kendisine verilen gazyağından, fitilden çaldı. Gazyağı çalmakla kalmadı, lamba çaldı, sapı kırılan kazmaları çaldı. Üzülmez'den her akşam evine dönerken kömür yüklü şimendifer katarlarına gizlice bindi; her inişinde de bir çuval kömürle indi. Çok sonraları, bir gün nasıl olduysa, bu bindiği kömür şimendiferinde, hem de kömürlerin üstünde uyudu kaldı. Eee ne oldu? İskelede, yanında bir çuval kömürle uyurken gagayı ele verdi. Çarşı karakolunun üstünde, kayalara kurulu, o gayya kuyusu rezil karakola götürdüler. Suçunu inkâr edince falakaya yatırdılar, kıçına da kızılcık çubuğunu soktular. O günden sonra adamın adı, Kızılcık Kâzım'a çıktı. Bunların nesli yaradılış olarak bozuk bir nesildi. Bunun kantarcılık yapan biraderi, Mosmosoğlu Veli, pamuk pazarına giren ak köpeği, pamuk diye satabilecek bir adamdı. Dayısı Yavuz, keçi hırsızıydı."

Torbadaki son patates dilimlerini de ağzına attı. Karnının boşa guruldamadığını, kurbağa ötüşlerinin arttığını ve yağmurun yağacağını düşündü. Yanlış bir iş yaptığını sezmiş gibi duraksadı, gözlerini devire devire çevresini süzdü. Minnet ve yüce ruhluluk değerlerini koruyan iki madenciyle birlikte olmanın hoşnutluğu içindeydi. Birden, anlattıklarının fena halde farkına vardı.

"Hay Allah," diye mırıldandı. "Ben kızımın doğumunu anlatacaktım, bu adam da nereden çıktı? Niye anlattım ben bu ölüyü? Yaşım mı geçti? Gözü toprağa bakan bir adam mı oldum yoksa?"

"Adam, kızının doğduğu gün ölmeseydi anlatmazdın herhal," dedi Abbas.

"Doğru, anlatmazdım. Bebeği aldım, doğruca Mersin Dede Yatırı'na götürdüm. Dalgaların sesini dinlettim. Peşkirci'nin Lazo dediği yaşlı bir balıkçı vardı. Götü düdüklü. Bu adam o zamanlar, âşık-ı sadık, mihnet yoldaşı bir dervişti; sonraları değişti, mala mülke sarıldı, şişti. Her neyse, bu adam, Mersin Dede'nin, kıyıdaki yatırından kalkıp kucağında bir bebekle deryada gezindiğini anlattı. 'Kurbağayla beslenen bir cins yarasa var,' dedi bana. Bebeği o şeytan kuşundan sakınmamı tembihledi. Korktum, eve döndüm. Nazar değmemesi için, bir bez içinde tuzla çörek otu diktirdim kızımın belek bezine. Bileğine nazar boncuğu bağladım. Kızımı çok sevdim. Çok sevdiğim için de hep onun bir gün öleceğini düşündüm. 'Keşke doğmasaydı,' dedim kendi kendime. İnsan, en büyük acıyı, çocuğunun bir gün öleceğini düşündüğü zaman duyar. Yaşamak o kadar güzel, o kadar mübarek bir nimettir ki, bedelini ölüm gibi korkunç bir şeyle ödüyoruz." Sustu, denize kulak verdi. Martıların sevinç çığlıkları attığını düşündü. "Ben kızımı hep sevindirmek istedim ama olmadı. Babalığı beceremedim. Hanımım da analığı beceremedi. İki taş kalıp arasında sıkışıp kalan saf bir cevherdir, benim kızım. Ömrüm vefa eder de ecelden aman olursa kızımı evlendireceğim. Danalaşmış delikanlılar var. Horoz akıllılar var. Allah muhafaza. Akıllı bir adam bulmam lazım."

Hoca'nın konuşması, Hurşit'i cesaretlendirdi. Emmioğlunu baş göz etmenin tam sırasıydı.

"Hocam, büyüklüğüne sığınarak, sana bir isteğimi açıklayacağım."

"Başım gözüm üstüne, efendi oğlum, çekinme, buyur açıkla."

"Sen Abbas'ı tanırsın."

"Çok iyi tanırım." Hurşit'in söylemek istediğini ânında sezinledi. Konuşan bir çift ışığa dönüştü gözleri. "Cuma'yı da tanırım. Sırrına eremediğim nimetşinas bir insandır. İkisini de severim."

İki gün önce iki kardeşi kızına methetmiş, onların, insan soyunun tohumuna ürcah olan günahlardan kendilerini koruduklarını, farklı insanlar olduklarını gösterme gayreti içine girmediklerini anlatıp durmuştu.

Hurşit iyice umutlandı. Abbas konuşmaları, mamut çağından gelmiş, tarih öncesi bir adam gibi dinliyordu. Hoca'nın anlattıkları, duygu mezarlığına dönüştürmüştü Abbas'ın içini.

"Hocam biliyorsun, Abbas bekâr bir insandır."

"Bilmez olur muyum efendi oğlum," diyerek kâbusların, soruların ve umut ışıltılarının dünyasından bakan Abbas'a baktı. Bükülgen, huysuz bir ruhun değil, asil bir ruhun huzurunda hissetti kendini. "Bilirim, ben günahkâr bir insanım."

"Estağfurullah Hocam."

"Senin estağfurullahın, benim hakikatımı değiştirmez, efendi oğlum. Ben günahkârım. Benim ayağa kalkışım, amuda kalkışımdır. Bunu gören görür." Ölümle dirlik arasında iyi amel eyleyen, kendisini seven ve 'ben günahkâr bir insanım,' dediği zaman itiraz eden güzel insanlar canlandı hayalinde. "Benim günahlarım, ömrümü iplik iplik eğirdi, kör bir yumağa çevirdi ki, meram sarrafı oldum. Senin ne demek istediğini de anladım. Abbas gibi bir damadımın olması bana şeref verir. Kızımın işlemeli, kollu bir fermene yeleği var. O yeleği bahtiyar olduğu anlarda giyer. O yeleği giydiği zaman, benim bu hayırlı teklifi kızıma açmam lazım."

Hoca, hayatında hiç evlenmemiş genç bir insanın, iğfal edilmiş, dengesi bozulmuş bir kızı bile bile almasının nedenini merak etti.

"İnşallah bu iş olur Hocam," dedi Hurşit.

"Olur, olmasına da anası taş koymasa. Kıza bir faydası da yok. Bey danası gibi bol bol yatıp gevşer. Kızlığında gemsiz kösteksiz büyüdü; evlenince de kocasının hüsnü icazetine sıçan terbiyesiz bir karı olup çıktı. Çok şükür ki kızım, anasına çekmedi. Bana da çekmedi. Bir insanın bir başka insana çekmesi, aslına bakarsan, o insanın dünyaya çektirmesidir. Sıtkı hık demiş, babası Şerif'in burnundan düşmüş. Yazık. Bu dünya bir Şerif'i çekemezken ikincisine ne lüzum vardı. Çocuğumun bana benzemesini hiç istemedim. Her insan İrem bahçesinde ayrı bir çiçekse insandır. Kim ne derse desin, kızımın aklı, kemali, ledün ilminin elifi kadar güzeldir. Anasıyla kızını yan yana koysanız şaşırırsınız. Hiç lekeyle, lekeyi çıkaran lekeci kili bir olur mu?"

Kazmacıların kıza ilişkin merakları birkaç kat artmıştı. Yüzü nasıldı? Endamı nasıldı? Abbas kızın, hiçbir kadına benzemediği, dışarı çıkmadığı, insanları görme ihtiyacı duymadığı, kendisini aldatan o alçaktan nefret ettiği kanısına vardı. Denizin dalga dalga yüreğine dolduğunu ve dolduğu yerden boşaldığını ve yeniden dolduğunu hisseder gibi oldu. İyi insanlar yalnız kalmışlardı. Onlar, kendi yalnızlıklarında iyiliklerini koruyor, büyütüyorlardı.

"İyi insanların nesli tükeniyor Hocam."

Abbas'ın suskunluğunu yırtması, hoşuna gitti Hoca'nın.

"Kıyamet kadar iyi insan var," dedi Hoca. "Dünyada mezalim var. Ama dünya, iyilikler cennetidir. Ben bunu kimseye anlatamadım. Bir kötü, on iyi insanı korkutuyor. Bir iyi on kötüden birini bile korkutmuyor. Güzel olan işte budur. Ben bunu Cuma'ya çok anlattım. İnsanın iyiliğinde korkutma yoktur. Zorlu'dan herkes korkuyor ama onun kardeşi Hıfzı'dan değil insan, kuş bile korkmuyor."

"Kötü korkmayınca azıyor Hocam," dedi, Abbas.

"İyinin elinde kamçı var mı yok mu bilmem. Herhalde yoktur." Sustu. Düşündü. Zonguldak'ta sadece vicdanını konuşturan kaç iyi insan vardı acaba? Benim tanıdığım tek iyi adam, Teneşir Ali'dir. İşi gücü iyilik etmektir o adamın. İyi olduğunu, iyiliklerini hiç anlatmaz. Başkalarının iyiliklerini analtır hep."

"Anlatır ama kötü gene de bildiğini okur," dedi, Hurşit.

"Okusun, mühim değil."

Abbas, iyi ile kötünün, urgan ile Selma'nın, Selma ile Hayri'nin karşılıklı hesbihalini hayal etti.

"Kötü iyiyi anlamaz Hocam. Fırsat kollar, boğar onu."

İyinin ve iyiliğin gücünü anlayamayacak derecede korkmuş bir dünyayla konuştuğunu aklından geçirdi Hoca. Gökyüzü, derya ve toprak iyiliklerle dolu olduğu halde, nasıl oluyordu da bu insan böyle düşünebiliyordu? Sağ eliyle alnının küçülüp küçülmediğini yokladı. 'Dünyanın en kötü adamı, Örencikli Hasan; iyiyi en iyi anlayan insan,' diye iç geçirdi.

"Bırak insanı da iyiyi hayvan bile anlıyor, efendi oğlum. Hemi de hayvan, insandan daha iyi anlıyor. Üzülmez'deki amele barakalarının arasında gezinen bir kara köpek vardı. Barakaların arasında karşılaştım. Durdu, beni biraz seyretti; kendine benzetti, zararsız olduğumu anladı. Hemen orda, bir barakanın dibinde oturdum. Geldi yanımda oturdu. Torbamdan çıkardım, bir parça ekmek verdim. Kafasını sıvazladım. Kimsenin ona iyilik edecek zamanı bulamadığını düşündüm. İnsanların iyi olduğunu anlattım ona. Dinledi. Köpek insanın hizmetinden nasıl anlarsa sesindeki iyilikten de anlar. Kalktım, yayan yapıldak, dümeni Zonguldak'a doğru doğrulttum. Benimle Zonguldak'a kadar gelince sevindim. Köpeği bana arkadaş eden, iyiliğin gücüdür."

"Kötü insan yok mu Hocam?"

"Kötü insan yok. Kötülük var."

"Hele dur," diye araya girdi Hurşit. "Köpek ne oldu Hocam?"

"Haa orasına gelelim, köpek benim iki sene aynı sofrada tuz ekmek yediğim yarenim oldu. Yaşlıydı. Dudakları depserdi, sağrısı ağırlaştı, ıranı ıranı güç ile yürümeye başladı. Burnuna karıncaların dolacağı zamanı sezdi. Cins köpekti, ölüsünü gösterip beni üzmek istemedi. Bir gece, Sadakacı Veli'nin Üzülmez'deki bostanında uyurken çekti gitti. Zaten hep beraber uyur, beraber kalkardık. Bir ay aradım onu. En son, Üzülmez'deki ilk tanıştığımız yere gittim. Hafif bir leş kokusu vardı. Çevreyi kolaçan ettim. İlk tanıştığımız yerin biraz uzağında, çalıların arasında ölüsüne rastladım. Bir çukur kazdım, gömdüm. Saffet vardı, İçi Eğri'nin oğlu. Karnından konuşan, götten bacak bir herif."

"Yükleme iskelesinde çalışan Saffet mi?"

"Yok yok," diye iki yana salladı kafasını Hoca. "Bulduğu çömleğin kulpunu kırardı; sırlarını döker, dibini deler, ateşte kavurduktan sonra, toprağa sokup çıkarır, sonra da içine toprak yapıştırır, götürür madende çalışan Fransız mühendislerine satardı. Bir garip adamdı. Halıya işer, güneşte kurutur, kenarını köşesini,taşlara süre süre eskitir, götürür onu da satardı. Babası hırsızdı. Hırsız Veyis. Oğlu Saffet'in atını çaldı, satmaya götürürken attan düştü, kafası taşa çarptı da öldü. Her neyse, Saffet'in anlattığından anladım ki

köpek, ilk tanıştığımız yerde ölmüş. Kömür harmanında çalışan Yadigar'la Taravet, leşi götürüp uzağa atmışlar."

"Bu dünyada ha bir köpek ölmüş ha bir âlim, ikisi de aynı."

Abbas'ı "Doğru," diye, onayladı Hoca. "İkisi de can." Derin derin esnedi. Gökyüzünün herkese iyilikle bakan bir göz olduğunu, her insan gözünün, bu büyük gözle göz göze gelmesi gerektiğini aklından geçirdi. Aniden ayağa kalktı.

"Benim bugün kızımı görmem lazım," dedi. İnsanın, insanla insan olduğunu, köpekle köpek olması halinde, köpeği anlayabileceğini aklından geçiren Hoca, müstakbel damadına bakarak gülümsedi. "Bir köpek, bir kiliseye, bir camiye girse herkes onu kovar. Niye? Allah'ın iyilik evini, niye bir güvercin, bir koyun, bir eşek ziyaret etmesin ki? Nuh'un gemisi, bir cami kadar mübarekti, Allah'ın deryada yüzen eviydi. O evde, her hayvandan bir tane vardı." Durdu, ufuk çizgisindeki turkuvaz sise baktı. İnsanı içine çeken o efsunlu sise girerek, köpekle birlikte geçen yaşamını düşündü. Köpeği anladığında, anladığı şeylerin çoğaldığını, daha berrak düşündüğünü, daha iyi fark ettiğini ve anlamadığı şeylerin çoğaldığını, o zaman da merakının çoğaldığını ve onları anlama çabası içine girdiğini düşündü. "Benim gitmem lazım. İnsanların iş yorgunluğuyla gelip gittikleri yollara düşmem lazım. Ben günahkâr bir insanım. Dün akşam, ömrümde hiç işlemediğim bir günah işledim. Mithat Paşa Mektebi'nin önünde, nereden gelmişlerse, dövüşen iki horozu oturup seyrettim. Yanımda, Ocak Hizmet Taburu'ndan Celil'le Ali Yumuk vardı. Horozlar birbirlerini kan içinde bıraktı. Aklım, göçük altından, üstleri başları kan içinde çıkan kazmakeşlerdeydi. Mezalimin farkında değildim. Birden fark ettim, kalktım, horozları ayırdım. Ali Yumuk, sarı dişlek ağzını açtı, 'Bırak dövüşsünler,' dedi."

"Tevfik ne dedi?"

"Senin evinden hiç ölen oldu mu Emmi," dedi. "Benim babam," dedi, "Çanakkale'de vuruldu."

HARP BİTTİ

Karanlık, her şeyi zamanlaştırmış,
zamanın direncine dönüştürmüştü
mekânın direncini.

Hurşit'le Abbas, yine aynı daracık ayaktaydılar. Cuma'nın yerini, boynunda katır boncuklarıyla köçeklik yaparken Tahkimat Taburu tarafından yakalanıp getirilen Kara Memet almıştı. Küfeci Mithat'ı değiştirmiş, yerine, Nikahsız'ın oğlu Mahmut'u vermişlerdi. Mühendis Ruhi Bey'in çabasına rağmen Cuma, ücretli çalışmayı kabul etmemişti. Bunun üzerine Ruhi Bey, itle aynı çuvalda bin yıl yatacak bir adam olarak gördüğü Cuma'ya farklı bir öneride bulunmuştu. Buna göre Cuma, her ay ücretinin önemli bir bölümünü insanlık için okul yapımına bağışlayacak, geride kalanını da ekonomlardan kendisi için gerekli ihtiyaç maddeleri alacaktı. Ücretten tiksinen ve onu her türlü melanetin kaynağı olarak gören Cuma, bu öneriyi de kabul etmeyince Mükellefiyet Kanunu yürürlüğe konmuş, çalıştığı ocağa zorla getirtilmesi, hiçbir özel uygulamanın yapılmaması yönünde harekete geçilmiş, Cuma derdest edilip getirilirken, ücret alıp günaha girmemek için Kasaptarla Ocakları Karosu'na yakın bir yerde firar etmişti.

Abbas kazmasını, sivricinin yanına bıraktı, yan yatarak çalıştığı yerden çıkıp posta yığınının üzerinde oturdu. İçi ve teni alev almışçasına yanıyordu. Birkaç yudum su aldı. Göğüs kıllarından ve ensesinden sızan, toz yüklü ter damlacıklarının teninde yarattığı karıncalanmayı izlemeye koyuldu. Küfeyi dolduran, sırtlayan, alttan ve yanlardan kabarmış, iyice daralmış ayak yolunu, iki büklüm

geçip, karanlıkta kaybolan Mahmut'u izlerken bir metre yüksekliğinde, cüce katırlar canlanıyordu hayalinde. Yerin üç yüz metre altındaydı. Boynuna bez bağlamadığı için, kömür tozunun terle birlikte sürmelediği gözlerini, yüzünü silmiyordu. Artık, on saat kazma salladığı bu daracık ayak, renklerin kör olduğu taş bir mezar gibi sıkıyordu. İç konuşmasını zihin diliyle, sessizce sürdürüyordu. Kafasını, abanoz ağacı gibi sert ve siyah ellerinin arasına sıkıştırdı. Tahkimat Taburu, yengesini rehin olarak karakola almıştı. Cuma kaçmakla yanlış yapmıştı. Kendisini sakatlayacak, hurdaya çıkaracaktı. Zifiri karanlık bir gecede, ayağının birini raya uzatacak, sahildeki yükleme iskelesine, bir tonluk kömür vagonlarını çekip götüren otodirezinin tekerleği kesip atacaktı. O zaman, tek gözlü, tek ayaklı bir adamı, çalıştırmazdı İhsan Soyak. Hangisini sakatlamak daha iyiydi? Kolu mu, bacağı mı? Adın önüne konarak söylenen en çekilir lakap hangisiydi? Topal Abbas. Çolak Abbas. İnsan, ayakla değil, kolla çalışıyordu. Tek kollu insanın eline kazma veremezlerdi. İnsan, tek kolla küfecilik de yapamazdı. Ağır, sıkıcı işlerde çalışamazdı. Eski zamanlarda, babasının anlattığı, Fevzi vardı. Küfecilik yaparken, su baskınında boğulan, tek kollu, Çolak Fevzi. Ama o, eskidendi. Şimdi...

Şıpır şıpır terlerin, su damlalarının, çürümüş yumurta ve küf kokularının, haydan hengâmeden kaçan farelerin, mantarlaşmış direklerin, bağların ötesinde, karanlığın dibinde parlayan ışığa baktı. Gelen Adnan Çavuş olabilirdi. Çalıştığı yere girdi. Yan yatıp kazmaya başladı hemen. Işık, şarabi ve dengesiz insanlara özgü, titrek adımlarla yaklaştı, su birikintilerini aydınlattı.

"Arkadaşlar gözünüz aydın, harp bitti," dedi Ruhi Bey. "Çalışmanızı durdurmadan beni can kulağıyla dinleyin."

Kazmacılar, mükellefiyetin bittiğini sandılar. Kazma hareketlerini yavaşlattılar.

"Kellefiyet mi bitti?"

Küfesini ana galerideki vagona boşaltıp gelen Mahmut'un selamını alırken, lambasını hafifçe aşağı indirip Kara Memed'in kazmasına baktı Ruhi Bey.

"Mükellefiyet değil, harp bitti. Hitler intihar etti. Barış dünyaya hâkim oldu."

"Hitler, Rus mu?"

Kara Memed'in sorusu, Hurşit'i kabından taşırdı.

"Sen hiç kahvede radyo dinlemedin mi be adam?"

"Düğünlerde kıvırmaktan radyo dinlemeye vakit mi bulmuş," dedi Mahmut. "İngiliz'i kaşla göz arasında Rus etti."

"Sen de bilmiyorsun," dedi Ruhi Bey. "Hitler, İngiliz değil, Almandır."

"Haa... doğru doğru, Alman," diye düzeltti Mahmut. "Ben karıştırdım. İngiliz'in kralı vardı. Hitler, kral değil, Alman paşasıdır."

Ruhi Bey, lambasını küfecinin yüzüne doğru yaklaştırdı. Yüze vuran yanlış düşünceyi ayrıntılarıyla anlamak istiyordu. Dünyayı anlamayan bu adam, çalıştığı işi de anlamazdı.

"Yine doğruyu söylemedin. İngiliz'in şu anda kralı yok, kraliçesi var. Hitler de paşa değil, onbaşıdır."

Ruhi Bey'in de yanıldığını fark eden Kara Memed, kazmasını hemen durdurdu.

"Koskoca Cihan Harbi, bir onbaşı intihar edince mi durdu?"

"Evet," dedi Mühendis.

Cevap, Hurşit'le Abbas'ın kafasını karıştırmıştı.

"Harp bittiğine göre, kellefiyet (mükellefiyet) de biter, değil mi Mühendis Bey?" dedi Abbas.

Sesin çıkış arayan umutsuz umudu ve sıkıntısı, Ruhi Bey'i düşündürdü. Birçok madenci, harbin bitişini, zorla çalıştırma rejiminin, yani mükellefiyetin bitişi olarak algılıyordu. Son zamanlarda her madenciyi, kendi zihninin donmuş, siyah bir imajı olarak gören Ruhi Bey, çabalarının kendisine ait olmadığını, kendisini kum gibi kuşatan çabaların ise birbirleriyle ilişkisiz olduğunu, her gün aynı hareketleri yaptıklarını, değişim ve gelişim eğilimlerine sahip olmadıklarını ve evrensel ve özsel özelliklerden uzak olduklarını, kendileri tarafından değil, kendilerini harekete geçiren, önceden belirlenmiş yer altı kuralları tarafından

yönlendirildiklerini hissetmeye başlamıştı. Midesindeki gazları geğirdi. Burnunu çekti.

"Çalışmalarınızı gevşetmeyin," dedi. "Mükellefiyetin kaldırılacağı kanaatinde değilim." Kafasını eğdi, çalışan kazmaları süzdü. Cuma'nın firarıyla ilgili birkaç soru sormak istedi Abbas'a. Sohbetin, işi gevşeteceğini düşünerek vazgeçti. Lambasını yukarı kaldırıp tavanı inceledi. Pazar günleri ayı avlamaya giden ve vurduğu ayıları madencilere taşıtan Mühendis Bokovski'nin yüzü canlandı gözlerinin önünde. İyi kekleşen ve koklaşan kaliteli kömürlerin bulunduğu İncirharmanı gibi bir yerde, tahkimat nasıl da ihmal edilmişti. Ayağı usul usul terk etti. Küreklerin, tokmakların, potkobacların, çarkların, havabasarların uğultusundan kurtulmak istercesine, 'Damar damar, ayak, taban, desandre,' diye iç geçirerek derinlere indi.

Kazmacılar bir köyden, domuzdamcılar başka bir köyden, lağımcılar daha başka bir köyden... Tahkimat Taburları'nın zoruyla köyler boşaltılmış, sıfır numara tıraş edilmiş, ütülenmiş, yer altına sürülmüştü. Durdu, karanlığı delen büyük disiplini dinledi. Kafasına su damlaları düştü. Dünyanın en iyi kazmacılarının Devrek'ten ve Yenice'den çıktığını düşündü. Yunuslar, Şadiler, Hanefiler, Hakkılar canlandı gözlerinin önünde. Çizmelerine su dolan kuru lağımcıları geçti. Fısıltılı konuşmalarından tek bir cümle kapabildi:

"425 tumbasını ben deldim."

İki ayaklı cephane gibi, üzeri dinamit salkımlarıyla dolu, lağımcı Özer gelip geçti yanı başından. Yüzleri, elbiseleri ve çizmeleri, taş tozuyla kaplanmış, karanlığı lamba lamba çoğaltarak yürüyen heykellerin içinde sandı kendini. Eğildi, direklerin arasından geçti. Katır ahırının önüne geldiğinde, katırlardan birinin boylu boyunca uzanmış olduğunu ve Nakliyeci Hidayet'in katırı kaldırmaya çalıştığını gördü. Lambasını, küflenmiş ot ve keskin gübre kokusunun ağırlaştırdığı karanlığa yöneltti. Ot, sidik, toprak ve kömür tozlarının karışımından oluşan çamurlu zemini katederek katırın başucuna dikildi.

"Ne oldu buna?"

Hidayet, önünü saygın bir edayla ilikledi. Puhu kuşununkini andıran kocaman gözleri, kararmış değirmi yüzü ve nohut burnuyla mühendisi süzdü. Adamın genel havasında, mum gibi herkesin gecesine yar olan ve kendini kendi emeğiyle ifade eden bir aşk ve sadakat hali vardı.

"Kara Kız çok yaşlandı, Ruhi Bey. Geçtiğimiz aylarda birkaç kere yıkıldı. Hatırımı kırmadı, kalktı çalıştı. Bu sefer kalkacağını aklım kesmiyor."

Kararmış, mecalsiz ışıltılarla mühendisin yüzündeki lamba aydınlığına baktı Kara Kız. Lambasını iyice yaklaştırarak katırı tepeden tırnağa, dikkatle incelemeye başladı Ruhi Bey.

"Bu katırın belinde bir yığın yara izi var."

"Bu hayvanın bu madende on senelik emeği var, Mühendis Bey. Dağdivanlı Çapar Yunus'un kirvesi Nusret'i, göçükten bu hayvan kurtardı. Adamda tavuk kulağı vardı. Bağların çatırdadığını haber alır almaz, Dereköylü Ali gibi katırın altına girdi. Katır, düşen taşların, kalasların altında dik durdu, yıkılmadı. Bereket versin ki, göçük büyük değildi. Katırın belinde derin yaralar açıldı. Nusret kurtulunca katırın adını değiştirdi. Kiraz'ı kaldırdı, anası Kara Kız'ın adını koydu. Defterdeki adı gene Kiraz'dır." Parmağını derince bir yara izine bastırdı. "Yalnız bu yara izini Dursun Çavuş açtı. Çok yalvardım yakardım ama açtı."

Ruhi Bey, katırın sağrısını gösteren işaret parmağının ucuna doğru yöneltti dikkatini. Hidayet, hayatında ilk kez, hasta bir katırla bu derecede ilgilenen bir mühendise tanık oluyordu. İyilik, geç de olsa, inmişti yer altına.

"Nasıl oldu?"

"Ben bu Kara Kız'la sekiz sene beraber çalıştım."

"Uzatmadan anlat."

"Tamam. Bu Kara Kız, ana nakliye bacasında, her biri birer ton olan dört vagonu çekerdi. Hamutuyla çekeceği yükü beklerdi. Vagonu kömürle doldururdum, eğimden Kara Kız'a doğru iterdim. Hayvan tıklayan vagon sesini saymaya alışmıştı. Başlardı vagonları saymaya: Bir tık, iki tık, üç tık; dördüncü tık da kilite şak

diye oturdu mu Kara Kız, 'Kıble bir, yol bir,' der, hareket ederdi."

"Bunları biliyorum Hidayet. Bu yarayı niçin açtı o Çavuş, onu anlat."

Boğazını yakıp kurutan kömür tozlarını ve susuzluğu heyecanla yuttu Hidayet.

"Adam, 'Bir vagon daha ekle,' dedi. 'Beş vagonu çeker bu katır,' dedi. 'Olmaz Çavuşum, çekmez,' dedim. 'Bu hayvan, dört vagona alışmış,' dedim. 'Üç vagonu da çekmez, beş vagonu da,' dedim. Dinlemedi. Dört vagona bir vagon daha ekletti. Ekletti ekletmesine de, katır çekmedi. Bu sefer, sopayla katırı dövmeye başladı. Vur Allah vur. Ben ağladım. Ama inat etti, çekmedi. O sırada Allah bu ya, Mansur Çavuş geldi. Mansur Çavuş geldi de adam dövmeyi bıraktı. Bu yara işte o zaman açıldı."

Mühendis çömeldi, tırnaklarına baktı katırın. Bir başka katır ölüsü canlandı hayalinde. Ölü katırın künyesini bilmediği için Çavuş Hacı Bayram'dan tokat yiyen Nakliyeci Nazmi'yi anımsadı.

"Bu katır ölebilir. Sen bunun künyesini, eşkalini iyi biliyor musun?"

"Bilirim," dedi Hidayet. Dersini iyi ezberleyen bir ilkokul öğrencisi gibi kafasını hafif kaldırdı, kollarını iki yana sarkıtarak:

"Sabit kıymetin adı katır. Tevellütü 1936. Cinsiyeti dişi. Tırnak numarası 189. Yüksekliği 1.40. Kıymeti, 100 lira 70 kuruş. Donu, kestane doru. Burnu siyah. Yele kaidesinde beyaz kıllar var. Tarafeyni zahir (iki yanı belli). Katanda münteşir yaygın lekeler. Sol mafsalı kilitli. Belinde sekiz yara izi. Sağ kalçanın arkasında derin yara izi."

"Tamam. Uzatmana gerek yok. Beraber çalıştığın katıra hâkimsin. Günde kaç saat çalıştırıldı bu katır."

"Kellefiyetten evvel hayvanın günde on iki saat çalışma hakkı vardı. Kellefiyette bu hak günde yirmi dört saate çıktı."

Hidayet'in durumuna baktı, acısını duyumsar gibi oldu. Hidayet'in, ölüm anlarını sezen ve ölmeden önce, yerin 400 metre derinliğindeki galerilerinden, tek başına ahırlarına giden bu hayvanlarla aynı kaderi paylaştığını düşündü. Bir daha baktı, Hidayet'i bu

haliyle Genel Müdür İhsan Soyak'ın karşısında hayal etti. Soyak'ın denetleme için sık sık yer altına indiğini, gece gündüz didindiğini, kendisinin ise yer altını mekân ettiğini; madende bir kıpırtı olma açısından, Soyak'la kendisinin, kendisiyle Hidayet'in, Hidayet'le katırın, birbirleri karşısında, kesin, net sınırlarla belirlenmiş alanlarda durmadıklarını, birbirlerine karşıt olan bu varlıkların, karşıtlarının birçok özelliğini garip bir biçimde kendi içlerinde taşıdıklarını düşündü.

"Katırın durumunu bana rapor etmiş sayılırsın. Bununla uğraşmayı bırak." Yandaki lağar beygiri göstererek, "Şunu al, işinin başına dön. Harbin bittiğini duydun mu?"

"Duymadım."

"Harp bitti, Hitler de intihar etti."

Hitler'in kim olduğunu bilmeyen Hidayet, intihar kelimesini duyunca:

"Bir yaşlı kadın da Fener Mahallesi'nde intihar etmiş," dedi. "Fransızların oturdukları tek katlı bir evde..."

"Neyse boş ver, işinin başına dön hemen."

İçindeki boşluk duygusuyla döndü, karanlığa baktı. Karanlık, her şeyi zamanlaştırmış, zamanın direncine dönüştürmüştü mekânın direncini.

EVLİLİK DÜNYANIN EN GÜZEL KADINIYLA DA OLSA BÖYLE BİR KAYNANAYA DEĞMEZ

Tabu ile öcü birlikte yaratıldı,
tabu yıkılınca öcü de yıkıldı.

Aylardan beridir savaşın bitişini konuşan Mühendis Ruhi Bey, gözlerini açtığında, pencereden karşı duvara vuran sabah ışığı ve kuş şakıyışlarıyla karşılaştı. İç dünyasındaki değişimi ve tepişmeyi dinledi bir müddet. Yüksek Mühendis Abdülkadir Basa'nın, "Hazır ol, bir sendika kuracağız," sözü irdelemeye koyuldu. Elini göğsüne bastırdı. Şimdiye kadar nasıl var olacağına karar veremediği için göğüs ağrıları çektiğini, son günlerde ise bu ağrıların yerini, ferah, taze ve güleç bir aydınlığın aldığını, ufkunun açıldığını, illet bir adam olmaktan çıkıp insanı kendi içinde değerlendiren, yumuşak bir adam haline geldiğini düşündü. Şirketin sekiz yıl önce, kendi memurları için Kılıç'ta inşa ettiği altmış evlik mahallenin şaşırtıcı bir değişim içinde olduğunu fark etti. Hiçbir şey, birkaç ay öncesindeki gibi değildi. Toprak canlanmış, sevince kesmişti. Toprak artık çiğnenip kanlanmayacaktı. Değişim, yedi kat yer altına bile sirayet etmişti. Her şey fareler gibi hareket halindeydi. Sabit şeyler, eskiye nazaran daha çok yer değiştiriyordu. Zemin hemen kabarıyor, direk bel veriyor, hava cereyanı değişiyor, birlik ve uyum diye bir şey kalmıyordu. Dünyanın korktuğu diktatörler yıkılmış, karartma geceleri geride kalmış, barış gelmişti. Bundan sonra hiçbir güç, ayakta kalan diktatörlerin güç ve otorite kaybına engel olamayacaktı. Artık hiçbir amele, devletin kurduğu 'Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı' ile

'Havza-i Fehmiye Deniz İşçileri Cemiyeti'ne güvenmiyordu. Açık kaşlı, güleç bir yüzle esnedi. "Tabu ile öcü birlikte yaratıldı," diye mırıldanarak kalktı. "Tabu yıkılınca öcü de yıkıldı."

Masanın üzerindeki kitabın kapak resmine, serçeleri amansızca izleyip avlayan, başı yumru, gagası gösterişli, iri parmaklı, alaca gücügen kuşuna baktı. Hiçbir diktatörün, kendi iç dünyasını kimseye açmadığını, kendi korkusuna tüneyip orada delirdiğini düşündü. Pencereden bahçenin, sokağın ve gökyüzünün seyrine daldı. Mühendislere süt, sigara ve ekmek getiren Ayaz Efendi'ye baktıktan sonra, yeniden gökyüzüne daldı. İnsanlığın üzerindeki şu gökkubbe önce simsiyahtı. Siyahlık yerini, iç içe geçen, çokrasan, çoğalan yıldız cümbüşüne bıraktı; derken kıyılarından aydınlanmaya başladı gökkubbe ve giderek gün ışığının mavileştirdiği görkemli bir derinliğe, sonsuzluk ruhuna dönüştü. Bu sonsuzluğun bağrında bir madenci sendikası kurmanın zamanıydı. Zora gelince ınıkan, boyun eğen insanlarla değil, sağlam insanlarla cesur bir adım atmanın tam zamanıydı. Döndü, köşedeki ayaklı kemane ve iki telli rebapla yüz yüze geldi. Rebabın, Hindistan cevizi kabuğu üzerine çekilmiş deriden oluşan gövdesinin aydınlandığını, maviye kestiğini; yanık, vakur iniltili bir gök ötesi sese dönüştüğünü sandı. Huyları ve hasletleri birbirine benzeyen, emir ve ferman sahibi iki insanın, Genel Müdür İhsan Soyak ile Vali Halid Aksoy'un, sendika adını duydukları anda, rebabı parçalayacaklarını hayal etti.

Banyoya girdi, düşünceleri gibi yenilendiğine inandığı yüzünü ve ellerini yıkadı. Aynaya bakarken insanı kendi içine bakmaya özendiren Cuma'yı anımsadı birden. Karanlıklarda, kazmasıyla birlikte yaşadığı ürkütücü zamanı, yarattığı hayaller ve kutsal yaşam parçalarıyla çekilir hale getiriyordu. Şuurunu, zaman illetinden arındırmıştı. Ne oldu? Kutsal hayalini bozmak istedikleri zaman firar etti. O daracık, dayanılmaz karanlıklarda, hayalsiz yaşayamayacağını anladı. Kaçıp rüfailere karışan bu tek gözlü, çelimsiz, zavallı madenciyi yakalamaları durumunda, Trakya'da tahkimata gönderecekler, mevzi kazmak, yol yapmak gibi işlerde yıllarca parasız çalıştıracaklar. Olsun. O zaten parasız çalışmaktan, yarattığı

kutsal hayalin kubbesi altında çile çekmekten hoşlanıyor. Ne ilginç, ne garip bir hayat. Yenilenmek, taze güçle dolmak isteyen her insan, ocaktan firar ediyor.

Cuma'yı tanıyan ve seven birkaç mühendisin yüzü canlandı gözlerinin önünde. Binlerce üyesi olan güçlü bir sendika aldı yüzlerin yerini. Ahmet Naim ile Maden Yüksek Mühendisi Abdulkadir Basa'nın sendika kurma işinde başı çekmeleri, madenciler için büyük bir şanstı. Ahmet Naim, zeki ve cesurdu; bakışlarını olgulara hapseden, olgusal düşünen ve her şeyi olduğundan fazla anlamlı gören bir insan değildi. Basa ise çılgın eğilimleri ve özentileri olan bir insan değildi. Hayatını, kuruntu ve yükselme hırsına karşı kurmuştu. Bu iki insanın dürüst bir çevresi vardı. Ahmet Arman, Üstmadenci Turgut Etingü, Başçavuş Rıza Ünlü, Elektirik Posta Şefi Selahattin Efes, Elektronik Ustası Mustafa Turanlı. Evet, başka kimler vardı? Hamdi Demirci, Lütfi Usta, Hurşit, Abbas... Birkaç dakika aynanın önünde durdu, acının, azabın lezzetini tadan insanların isimlerini mırıldandı tek tek. Dinç anlarda değil, yorgun düştüğü, beyninin karıncalandığı ya da cinlerinin ayaklandığı anlarda daha iyi düşündüğüne hükmetti. Yüzünü, kurularken açılmış bir kitaba benzetti. Masanın başucunda bulunan iskemleye oturdu. Bakışlarını, hırpalanmış ayağına çevirdi masanın. Mülazim Ferit'in, Yemen'den getirdiği kurtlu bacağı canlandı gözlerinin önünde. İplicik denilen kurdun bulunduğu yerde büyük bir çıban oluştu. Kurt, derinin altında iplik gibi uzadı, deriyi deldi, başını dışarı çıkardı. Sonra babası Sarı Ferit geldi, kurdu bir masuraya sardı, yavaş yavaş çıkarmaya başlarken kurt koptu. Derinin içinde kalan kesim, dayısını kangren etti ve öldürdü. Hipnotik bir katılıkla kafasını iki yana salladı, dayısının kızı Deli Sakine'nin çığlığını duydu. Sandalyesinden ayağa kalktı hemen. Dünyanın derisinin altında bir yığın diktatör, bir yığın iplicik kurdu vardı. İnsanlık, bunlardan birkaç tanesini harp masurasına sarıp koparmadan çıkarmıştı. Ama derinin altı kıvıl kıvıl kaynıyordu. Birisinin kapıyı hafifçe tıkırdattığını duydu. Kalktı, kapıyı açtı. Hurşit'le Abbas'ı buldu karşısında.

"Kusura bakmayın Mühendis Bey," dedi Hurşit. "Bir derdimiz var. Sizinle konuşmaya geldik."

Kıvırcıkların, münavebe zamanını fırsat bilerek sendika kurmaya geldikleri sanısına kapıldı Ruhi Bey.

"Buyurun içeri gelin," dedi, sevinçle.

Konuklar, saygınlık ve mahcubiyetin verdiği ezintiyle ayakkabılarını çıkarıp içeri girdiler. Hayret. Mühendisin salonunda, basit bir kerevet, bir masa, dört sandalye, birkaç kitap ve köşede iki çalgı aletinden başka bir şey yoktu.

"Ayakta durmayın, buyurun oturun."

Ruhi Bey'le Hurşit karşılıklı oturdular. Abbas, araya yerleşerek masanın üzerindeki kitabın kapağına ve şirketin işçilere avans olarak verdiği, delikli paralarına dikti bakışlarını.

"Biz Cuma'nın firari için geldik Mühendis Bey. Cuma firar ettiği gün karısını karakola aldılar. Yirmi gün tuttuktan sonra serbest bıraktılar. Aradan aylar geçti, dün tekrar Kömür Alayı'ndan üç asker geldi, aldı karakola götürdü. Gittik, görüştürmediler. Başçavuş Hayrullah, Cuma'ya haber salmamızı söyledi. 'Teslim olmazsa karısını bırakmayacağız,' dedi. Cuma'nın mektebe giden iki çocuğu var. Onlar ortada kaldı Mühendis Bey."

"Bakan yok mu?"

"Abbas var ama o da pazar günü işbaşı yapacak. Bize bir babalık yapsan, araya girsen, bu meseleyi halletsen."

"Ben ne yapabilirim ki? Burası cumhuriyet içinde bir cumhuriyet olmuş. Bak, kendine has, ortası delikli paralar bastırmış, silahlı ve hususi üniformalı kömür alayı kurmuş, bando takımı kurmuş, kredili satışlarla mal satan ekonomalar kurmuş; yol açan, okul ve dispanser yapan bir Kömür Cumhuriyeti haline gelmiş. Anayasası da var: Mükellefiyet. Ben bu Kömür Cumhuriyeti'nin bir memuruyum. Tek başına ne yapabilirim ki? Ama kafa kafaya verir, bir sendika kurarsak, bu kara cumhuriyetin amelelerini bu sendikanın çatısı altında birleştirirsek o zaman bizim isteklerimizi dikkate alırlar. Adam yerine korlar bizi."

Amcaoğulları, Yardımlaşma Sandığı macerasını anımsadılar o an. Abbas, kendi iç tufanını tüm ayrıntılarıyla izlemekten ve kendisini başkasının yerine koyarak düşünmekten kaynaklanan güçlü

bir kişiliğe ve sezgi yeteneğine sahip olduğu için, Mühendisteki değişimi ânında anladı. Hurşit ise Ruhi Bey'in, böyle bir macera yaşamadığı için şirketin lehine yeni bir yardımlaşma sandığı kurmaya kalkıştığını sandı. Mevki ve mal varlığı ne olursa olsun, her insanın bir karınca olduğuna inanan Abbas, yeni bir maceranın, kendisini ocaktan koparabileceğini hesapladı. Nesnelerin ağırlığından ve bilinci üzerindeki baskısından hafif sıyrılmış hissine kapıldı.

"Kuracağınız teşkilata ben girerim."

İçinde kabaran sevinç, yüzüne vurdu Ruhi Bey'in. Tasarımsal düşündüğü ve olmayacak hayaller kurduğu için heyecanlandı. Yer altından uğul uğul çıkan madencilerin sendikaya girişlerini hayal etti.

"Ben de girerim," dedi Hurşit. "Ama kapatırlar."

"Kapatamazlar," diye çıkıştı Ruhi Bey. "Harp bitti, dünyaya barış ve demokrasi geldi. Değişim, gücünü göstermeye başladı. Cemiyetler Kanunu da değişti."

"Kanunu bilmem ama bizi ocaklara bağlayan bağ kuvvetlidir. Ocakları birbirine bağlayan bağ da kuvvetlidir. Süt biriksin, çoğalsın diye ineğin memelerini sıkıca bağlarlar."

"Neyse bu hususu uygun bir zamanda yine konuşuruz. Sizin şimdi benden istediğiniz nedir?"

"Yengenin karakoldan salıverilmesi... Bunun için yardımınıza ihtiyacımız var."

Ruhi Bey, kurulacak sendikanın iki güvenilir üyesine yardım etmekle yükümlü hissetti kendisini. Bu sorun için, Maden Yüksek Mühendisi Abdulkadir Basa'nın desteğini almayı düşündü. Ama İhsan Soyak'a yakın olan mühendisler, Basa'yı sevmiyorlardı. Basa, son zamanlarda dilini düğümlemiş, açık vermemek için kendini geriye çekmişti.

"Zor bir iş ama elimden geleni yapmaya çalışacağım. Orta yerde bir firar var. Muharebe cephesinden kaçmak ile ocaktan kaçmayı aynı görüyorlar. Karakola gitsem, 'Bir hainin karısını mı kurtarmaya geldin?' diyecekler bana."

Hurşit, karakolda kendisine söylenen sözü anımsadı harf harf:

'Karısını buradan çıkaracağınıza, gidin o haini bulun getirin.'

"Bize de öyle bir şey söylediler zaten," dedi Abbas. "Anlattık, 'çocukları perişan oldu,' dedik. Dinlemediler. Ha onlara laf anlatmışsın, ha ayıya kaval çalmışsın. Bence teşkilat şart."

Daha fazla oturup Ruhi Bey'i rahatsız edebilecekleri korkusuyla hemen kalktılar. Kapıdan çıkarlarken:

"Çevrenizi dikkatle yoklayın," dedi Ruhi Bey, "Sendikaya girebilecek sağlam adamlara ihtiyacımız var."

"Baş üstüne," diye mırıldandı Hurşit. Mühendisteki yumuşama ve iyimserlik hoşuna gitmişti. Uzaklaştılar. "Evet, şimdi sıra Hoca'nın kızını görmeye geldi."

Abbas'ın kanı hareketlendi. Son iki geceyi, bu ziyareti düşünerek geçirmişti. Kadını ve tavrını fena halde merak ediyordu. Grizu ateşinin yakıp gerdiği kırmızı yüzünü sabunla yıkamış, kafasına beş köşeli bir şapka yerleştirmiş, arkadaşı Sinan'dan idareten aldığı mavi bir mintan giymişti.

Hoca unutur, eve gitmez diye, Zonguldak'ın içinde dolaşmaya başladılar. Hoca'ya rastlayabilirlerdi belki. Şehir parkını kolaçan edip Hükümet Konağı'na yöneldiler. Konağın hemen sağında, Kılburnu denen alengirli yerde Çocuk Bahçesi'ne, kahveye baktılar. Hitler bıyığıyla üç yıl kahvelerde tartışan Karaborsacı Seyfi'nin bıyıksız yüzünü dikkatle inceledikten sonra, Safiye Ayla'nın gramofondan yayılan sesine kulak verdiler. Abbas, nargilenin uzun marpucunu ağzında, tömbekiyi ise ciğerlerinde hisseder gibi oldu.

"Gidelim," dedi. "Hoca buralara uğramaz."

Belediye'nin, Gümrük Binası'nın, Acentelerin, Vakıf apartmanlarının, postanenin önünden geçtiler. Balkaya Pastanesi'nin kapısından taşan tartışmalara kulak verdiler.

"Sahile bakalım," dedi Abbas. "Hoca unutkandır. Eve gider de Hoca'yı evde bulamazsak kızın anası bizi eve almaz, kapıdan kovar."

"Sen dert etme, Hoca evdedir," dedi Hurşit. "Kızını evlendirmeye ahdetmiş, hiç unutur mu bugünü. Bence gel, eve gidelim."

Abbas, işaret parmağının ucuyla, sağ gözünün kuyruğunda çıkan itdirseğine dokunurken kızın kendisini beğenmeyeceğine inandı. Eve kadar hayaller kurdu, sordu, irdeledi, sandı sakındı, dimağına ağırlık çöktü, esnedi. Tüm bu varlıklar ne için vardı? İnsanlar neden mal yığıyor ve yemedikleri mala kendilerini niçin yediriyorlardı? Eller ayaklar, böyle ne zamana kadar tepinip duracaklardı? Ağlamak, ölü sahibine neden yakışıyordu? Hoca'nın kızı sık sık ağlıyor muydu? Şeytanı bu dünyada işsiz bırakan bir yığın insan varken şeytana ne gerek vardı?

Hoca'nın karısıyla kızı, mübadelede ağlaya ağlaya giden Mikon ile Varnalis adlı yoksul iki Rum madenci kardeşe ait ahşap bir evde kalıyorlardı. Amcaoğulları evin yöresinde çevrinip kapıya dayandılar. Kapıyı Hurşit tokmakladı. Ve otuz yaşlarında, kocaman, çakır gözlü, buğday tenli, güzelce bir kadın belirdi karşılarında. Hurşit'in arkasında duran Abbas, kadını görünce, yüzünü gizler gibi bir hal aldı.

"Merhaba," dedi Hurşit. "Hibetullah Hoca evde mi?"

"Evde değil ama az sonra gelir, buyurun içeri."

Hurşit, içeri buyur edilmelerini, Hoca'nın, meseleyi kızına açmış olmasına bağladı. Kadın ise taliplisinin, Hurşit'in arkasına tüneyen, yüzü yanmış, küçük gözlü, çirkin adam değil de Hurşit olduğu sanısına kapıldı. Abbas, kadının bu tahminini sezinler gibi oldu.

"Kim o gelenler?" diye içeriden, aslan inirtisini andıran, ceberrut bir kadın sesi geldi. Abbas irkildi.

"Babamın misafirleri."

"Baba da baba olsa," diye yeniden geldi aslan gümürtüsü. "Anasını eşek kovalasın onun. Uğramadığı eve misafir çağırır. Allah'a reva mı?"

Kadının çıkışı, içeri girmekte olan amcaoğullarının moral çöküntüsüne ve caymalarına yol açtı.

"Biz şimdi girmesek de Hoca'nın gelmesini beklesek daha iyi olur."

"Yok yok girin, dışarıda beklemeyin," dedi kadın.

Sesin samimi ve kararlı dokusundan etkilenip içeri girdiler konuklar. Yan yana iki pencerenin aydınlattığı oturma salonunun kerevetinde, altmış yaşlarında, şişman ama dik ve insanda korku uyandıran, ablak bir kadın oturuyordu. Kadın, her şeyi kendinden yana tartan bakışlarla kazmacıları incelemeye koyuldu tepeden tırnağa. Süzüşünde, çatmak için bahane arayan insanlara özgü, meymenetsiz, nobranca bir alazlanma vardı. Çenesini, katmerli gerdanına iyice gömerek atmaca dikliğiyle Abbas'ın yüzünde yoğunlaştırdı merakını. İnsanın göz huzurunu eşeleyen bu tip çirkin yaratıkların, son zamanlarda, eşeğin bostana dadanması gibi kerhaneye dadandıklarını aklından geçirdi. Tüccar Nafi'nin belsoğukluğuna yakalanan oğlu Orbay'ı tanıyıp tanımadıklarını sormak geldi içinden. Vazgeçti.

Abbas, Hoca'yı yıllardır evden ayrı tutan bu söbe suratlı cadaloz kadının boş bakmadığını, bakışlarından emin ve pekin birisi olduğunu sezinledi. Pencereden kadının yüzüne vuran ışık, kaygıların, hasetlerin, karşılanmamış yavuz ihtiyaçların ve korkuların derinleştirdiği alın çizgilerini, yüz hatlarını ürkütücü bir biçimde açığa çıkarmıştı. Evin kızı, insanı umuda ve tebessüme davet eden bir yüzle konuklara yer gösterirken evin anası, hoş geldin demeden söze girdi.

"Sizi buraya çağırdı, kendisi yok. Ömür billah bu evin ekmek teknesine bir darı danesi getirmedin, hiç değilse misafire verdiğin sözde dur. Nerededir? Kıçını yumuşak gurgurum kiline gömmüş, denizi mi seyreder, köpeklerle mi konuşur, belli değil. Yanında yöresinde kesin birkaç berduş serseri var. Gece gündüz oturur, müflis bezirgânlar misali, o serserilere eski defterleri karıştırır, geçmiş geçenime atar tutar. Çalışsa da konuşsa bana batmaz. Konuşsun. Ben harman döven öküzün ağzını bağlamam. Baksana, verdiği sözü unutmuş. İnsan değil ki. Gülegen, söylegen, işitgen, karı kılıklı bir adam. Bildiklerini terk etmezse o herif adam olmaz. Heleşe keleşe, dedikodu, başka bir şey yok."

"Anamı hoş karşılayın," dercesine gülümsüyordu evin kızı. Konukları birer sandalye ile ağır ceza hâkiminin kürsüsüne ram etmişçesine yan yana oturtmuş, ıhlamur kaynatmaya koyulmuştu.

Hurşit, Hoca'nın gelmesiyle kadının susacağını, Abbas ise evde çıngar çıkacağını düşünüyordu.

"Ne sevdin, ne heves bağladın," diye sürdürdü evin anası. "Hiç değilse git bir iş bul. Birinin kundurasının altında bir kabara çivi ol. İş mi yok. Git madene gir. Göçük altında kal, öl de ölün bir işe yarasın. Tabutunu taşıyanlar, 'Adam çalıştı da öldü,' desinler."

Kadın, herkesi yok sayan bir sesle, dilini çiğneyerek konuşuyordu. Abbas'ın dünyası, söylenenlere değil, sese ve sesin içinde, saka kuşunun ötüşünü sezinleten, bazen silinen, bazen de daha bir belirginleşerek, kadını gülünç duruma düşüren ikinci sese takılmıştı. Hurşit, anlatılanları dinler görünürken, "Evlilik, dünyanın en güzel kadınıyla da olsa böyle bir kaynanaya değmez," diye düşünüyordu.

"Ömrümü yedi tüketti benim," diyerek içinde nane suyunun bulunduğu bardağı sağ yanından aldı, kafaya dikti. İştahının ve sidik yolunun açılması, hıçkırığının kesilmesi için her gün bir iki bardak içmeyi ihmal etmiyordu. "Kaç kere dedim, benden ırak dur, ayağının tozu semtime uğramasın. Ben uyuyan bir kadın değilim. Dışarıdan gelen her sesi işitirim. Onun ayağının sesi ulaşmasın kulağıma. Ben uyanık bir kadınım. Uyanıklığıma halel getirmem. Düşmanım karınca da olsa kendimi merdane tutarım." Aniden durdu, dışarıdan gelen seslere kulak kabarttı. İçinde, kavrulmuş, ufacık darı mısırlarının bulunduğu tasa elini uzattı, birkaç tane alıp ağzına attı. "Gelen odur. Ayak seslerinden tanırım. Sırtını gün batısından esen hışım yeline verdi mi yel onu doğruca bu eve getirir. Hamdullah'ın sallabaş köpeği gibi..."

Kadının tahmini çıktı, kapı açıldı, Hoca girdi içeri. Konuklar, şaşakaldılar.

"Vay vay, beklediğim güzel misafirlerim gelmiş," diyerek, sarılıp yanaklarından öptü. Bu sıcak ilgi kızın hoşuna gitti. Evin Anası bozuldu.

"Bana sormadan bu eve sen ne hakla misafir çağırırsın?"

"Amaaan Rabia sen de kaç kere söyleyecem, söyledim ya, iki güzel Tanrı misafirim gelecek, dedim ya."

"Söylemedin!" diye bağırdı Rabia.

"Allah Allah, Gülşah'ın yanında söyledim." Kızına dönerek, "Söylemedim mi Kızım?"

Bakışlar, ocağın yanı başında bardaklara ıhlamur dolduran Gülşah'a çevrildi. "Çok şükür, sonunda adını öğrenebildim," diye iç geçirdi Abbas.

"Söyledi. Hemi de iki sefer söyledi."

"Neyse, misafirlerin yanında böyle şeyler konuşmamız hiç doğru değil."

"Senin neyin doğru ki?"

"Neyse ana, şimdi zamanı değil," diye araya girdi Gülşah.

Konukların arasında oturan Hoca, kocaman balta burnunu tavana dikerek:

"Dün geceki düşümde, elime bir divit aldım, deryanın tuzlu suyuna bandırdım, bin sayfalık bir kitap yazdım. Kitabın en güzel cümlesini bir güve yedi."

"Bana laf atma!" diye yeniden bağırdı Rabia. "Güve senin babandır."

"Allah Allah, açıldı ağzın gene, sadra şifa verecek bir söz çıkmaz. Bırak da nur yüzlü, kerem ehli (bunu derken kızına baktı) bu iki Tanrı misafiriyle iki lafın belini kırayım."

"Belin kırılsın inşallah. Belini kırmadığın laf kalmadı bu dünyada."

"Ben hiç değilse lafın belini kırarım. Sen ne yaparsın? Anadan üryan bir çıplağı, ağzından çıkan kırk hırsıza soydurursun."

"Baba hiç değilse sen sus, misafirlerden ayıptır."

"Açtırma benim ağzımı," diye yeniden bağırdı Rabia. "Hırsız senin babandır. Seferberlikte, millet düşmanla cenk ederdi; senin baban ne ederdi? Abaza Sait'le beraber koyun hırsızlığı yapardı."

"Yalan, külliyen yalan!"

"Yalansa git, Filyoslulara sor. Düdükçü'nün Kamber'e sor, Mümin Dede'ye sor. Onlar sana anlatırlar senin babanı. Üstünde ya-

kaladıkları kadının ıslak donunu başına geçirip nasıl dövdüklerini de anlatırlar."

"Onların ikisi de öldü, beni ölülerle mi konuşturacaksın," diyecekti Hoca, vazgeçti. Kafasını salladı, içinden kahrederek.

"Ayıp ana ayıp," diye homurdandı Gülşah, ıhlamurları dağıtırken. "Misafirler sizin ağız dalaşınızı dinlemeye mi geldiler?"

Kızının uyarısını duymazlıktan geldi Rabia.

"Baban hırsızlık yaptı. Sen de benim sırtımdan geçindin."

Rengi attı, utandı, et beniz oldu Hoca. Acı acı gülümsedi.

"Ben mala mülke tamah etmem. Hele senin malına hiç temah etmem. Ha senin malın ha hamam tokmağı. Mübadelede iki Urum fukarasının evine kondu senin baban. Ben yapmam."

Gülşah, her zamankinden farklı bir şeyin olmadığı ama misafirlerin mahcup ve şaşkın bir duruma düştükleri kanısındaydı. Anasını sakinleştirmek için yaklaştı, ağzını kulağına dayayarak:

"Babamla dalaşma ana, n'olur," diye fısıldandı. "Sabret, söyleyeceklerini başka bir zaman söyle. Misafirler beni istemeye gelmişler."

Arkadan hançerlenmişçesine, "Neee?" diye irkilerek arkaya doğru kaykıldı Rabia. "Seni istemeye gelmişler de benim haberim yok haa." Sustu, güç bela dizginlediği öfkesinin, kendisi dâhil, herkesi kenarda gören amansız ateşiyle diklemesine süzdü amcaoğullarını. "Kime istemeye gelmişsiniz benim kızımı?"

Kadının cinnet anlarını zamanında fark eden Hoca, araya girip çatışmayı sürdürmekten çekindi. Ne diyeceğini şaşırdı Hurşit. Abbas, sorunun kendisine yönelmediğine inandığı için tınmadı.

"Hayırlı bir işe böyle girmek istemezdim ama madem açıldı," diye ezile büzüle başladı Hurşit. "Allah'ın emri, peygamberin kavliyle, kızınızı, çok sevdiğim emmim oğluna istemeye geldim."

"Kim senin emmin oğlu?"

"Yanımda oturan."

Abbas, yüzünü göstermemek için kafasını göğsüne sarkıttı. Anayla kız, afallayış ve hayal kırıklığıyla süzdüler Abbas'ı. Rabia, 'Kimin oğlu bu? Anası babası dururken sen niye istemeye geldin?'

diyecekti vazgeçti. Yüzü yanmış, gözleri küçülmüş bu çirkin herif, kimden cesaret alarak gelmişti bu eve? Bakışlarını tarifsiz bir tiksintiyle Hoca'ya çevirdi. Kızını lavarda çalışan, Beycumalı o yakışıklı delikanlıya, Cevat'a verseydi Hayri denilen o azgın köpek, iğfal etmez, ortada bırakmazdı. Şimdi de gitmiş, kim bilir hangi sokaktan hangi kerhaneciyi bulmuş getirmişti.

"Tuuu!" diye tükürerek elindeki bardağı Hoca'ya fırlattı. Bardak, Hoca'yla yan yana oturan Abbas'ın şapkasına çarpıp yere düştü. Abbas'ın elindeki bardaktan pantolonuna sıcak ıhlamur döküldü. Hoca, "Lanet olsun," homurtusuyla ayağa kalktı. Gülşah anasını kolundan tutarak, "Yeter! Nedir sizden çektiğim!" diye sarstı. Rabia, hırlaya hırlaya oturduğu kerevetten güç bela indi, işaret parmağını Hoca'nın keçi sakalına dikerek:

"Terk et bu evi!" diye bağırdı. "Sokaktan topladığın adamlarını da al götür! Benim kimseye verecek kızım yok! Bir daha da bu evin kapısını açma!"

Hoca, hiçbir şey olmamışçasına, soğukkanlı bir havayla:

"Ben kendimi bildim bileli, bu kadının dili, kafasına hiç fırsat vermedi," diye mırıldandı. Aniden Hurşit'in koluna girdi. "Gelin canlarım gelin, ayağınızın turabına yüz bin tevazu ile yüz sürerim. Siz kim, bu kadın kim."

Hoca, korkunç sıkıntıları ve lanetleriyle birlikte, kendini dışarı atarken, Gülşah da kırılmış, mahcup bir edayla arkalarından geldi. Boynunu bükerek:

"Kusura bakmayın n'olur," diye inledi.

"Yo yo üzülme," dedi Hurşit. "Biz alışmışız madende böyle durumlara. Sıkma canını, olur böyle şeyler."

Hoca, ne yapacağını bilmez durumdaydı. Derin bir iç çekişle kızının koluna yapıştı, kulağının birini, Rabia'nın içeriden gelen küfürle karışık vaveylasına verirken kısık ve sıkışık bir sesle:

"Şimdi söyle bana kızım," dedi, "Benim canımdan çok sevdiğim bu delikanlıyla evlenmeye ne dersin?"

Kafasını yaşlı ocak katırları gibi önüne sarkıtıp uğradıkları hakaretlerin ağırlığını, nedenini düşünen Abbas'a baktı Gülşah.

Mahcubiyetin, acıma duygusunun ve tanımamanın yarattığı kararsızlıkla iki yana salladı kafasını. Döndü, sessizce eve girdi.

Hoca, talan edilmiş bir ruhla, sakalını çekiştirdi, yüzünü gökyüzüne çevirdi, yalın, insani bir dille:

"Halbuki, bana, benim bulduğum güzel huylu bir adamla evlenebileceğini söylemişti. Yüreğime ağrı girdi gene. Benim bir yerden eğir bulmam lazım eğir. Ot kökü. Kaynatıp içmem lazım. Kötüyüm. Kendini bilmez bir fasgötün iğfaline uğradım. Dardağan oldum."

Sancılı ve sahipsiz çıkıyordu sesi.

"Gel Abbas'ın evine gidelim Hocam," dedi Hurşit. "Orada rahatlarsın, hem bir şeyler de yeriz."

Rabia'nın, komşuları canından bezdiren bağırtısı geliyordu içerden.

"Yok, yok siz gidin," diye evden uzaklaşmaya başladı Hoca. "Ben resmen iğfal oldum. Arkam dağıldı. Bu halimle bir şey yesem de tutamam. Rahatlamam için benim tek başına bir manalı yerde oturup manalı manalı ağlamam lazım. Acılıktaki meyhanelerde içip ağlayanlar var ama oraya gitmem. Vakfıkebirli, Sürmeneli, Hopalı madenkeşlerin maskarası olurum. Hele o Müjdat'la Nahid'in girdiği yere ben ömür billah girmem." Birden durdu, yeni bir şey keşfetmiş gibi çenesini avuçlayıp kendi içine baktı. "Benim en iyisi, Avusturyalı Dorfmeister'in karısının iğfal edildiği yere gitmem lazım. Çiçek toplayan bir kadının arkadan kucaklandığını, ağzına pılı pırtı tıkıldığını, çiçeklerin üzerine yatırılıp iğfal edildiğini düşünüp ağladım mı rahatlarım."

BALTA

Cesaretin canı ilk vuruştadır.

Hurşit'e potkobac verilmesinden sonra, Abbas'ın morali iyice çöktü. Kendisini harekete geçiren, kazmacı haline getiren şartlar ve ilişkilerle olan bağı büsbütün koptu. Potkobacın sesine bir hafta ancak dayanabildi. Gücünün tükendiğini, madende artık çalışamayacağını anlayınca kazmayı bıraktı. Yattığı yerde, kısa saplı baltasını, önceden temin ettiği küçük bir bileği taşıyla bilemeye başladı. Parmaklarıyla alnından aldığı teri, baltanın ağzına sürdü. Baltayı iyice biledikten sonra sırtüstü uzandı. Ruhsal bitkinlik ve umut perişanlığı içinde, kömür damarına baktı. Eskiden avuntularına sığınıyordu, şimdi sığınacak hiçbir yeri kalmamıştı. Kendi özü ve anlamıyla, biçimler ve çabalar arasında kurduğu ilinti, dipsiz, sımsıcak, gazlı, karanlık bir kuyuya dönüşüyor, her şey bu kuyuda aynileşiyor, anlamını yitiriyor, potkobacın pat patlarında eriyip karanlığa karışıyordu. Hoca'nın dediği doğruydu. Mesleği, mevkisi ne olursa olsun, ister kraliçe ister işçi olsun, herkes bir karıncaydı; çabalayacak, kendini koruyacak, beslenecek, barınacak, zürriyet bırakacak, sonra da ölüp gidecekti. Ölüm, en büyük hakikatti, unutulmanın ilk adımıydı. Baltasını alıp çalıştığı daracık delikten çıktı. Karanlığa ve ince damarlara köstebekler gibi giren, kısa saplı kazmaları ve sivriçleriyle kömür söken çıplak kazmacıları seyretti. Oyuklara giren kazmakeşler arasındaki ilişkilerin, kayalar ve sökülen kömür blokları arasındaki ilişkiyle yer değiştirdiğini; kazmakeşlerin kömürleştiğini, kömür bloklarının ise kazmakeşlerin yerine geçerek canlandıklarını, ayağı terk edip

arabalara bindiklerini, çıkış kuyusundan kafes aracılığıyla yer üstüne çıktıklarını, şehirlere, evlere girdiklerini düşündü. Tavandan kafasına su ve aynı anda da alnından söktüğü kömüre ter damladı. Hava pervanelerini elle çeviren Kürt Cemşit, Çavuş'un direktifiyle göçük kaldıranlara yardım etmeye gittiği için ayak haddinden fazla ısınmıştı. Kaçmaktan ya da kendini sakatlamaktan başka bir yol kalmamıştı. Kaçamazdı. Kaçsa babasını ve anasını rehin alırlardı. Harp bittiği ve harp korkusu sona erdiği için askerlik tecilinin çekiciliği kalmamış, birkaç yıl evvel, askerlikten sıyırmak için "Askerlik Muafiyetine Dayalı Mükellefiyet" yasası gereğince madene başvuranlar, daha kötü duruma düşmüş, mükellefiyet mağduru haline gelmişlerdi. Harbin bitişiyle firarlar artmıştı. Yakalananlar önce falakaya yatırılıyor, sonra askere alınıyor, oluşturulan işçi taburlarında ücretsiz çalıştırılıyordu. Hayır, firar daha büyük bir felaketti. Durdu, sesleri dinledi, derin derin iç geçirdi. Çaycuma, Devrek ve Ereğli gibi toplama merkezlerinde çalışan kömür hizmet taburları canlandı gözlerinin önünde. Tahkimat Komutanlığı'na bağlı atlı mangalar, kendiri çözülen bilekler, Mükellefiyet Takip Müdürlüğü yazıcıları, çavuşlar, sayımlar, esas duruşlar, küfürler, kötekler... Hayır hayır, firar çıkış yolu değildi. Ayaktan oluklara kömür götüren tırkacıyı süzdü arkadan. Potkobacın çıkardığı toz bulutunun lamba ışığında altın zerrecikleri gibi ışıldayışlarını izledi. Bu belalı makineyle çalışmaya başladığı için daha çok toz yutacaktı Hurşit. Gövdesinin toz zerrecikleri halinde parçalandığını, kendisine geri dönüp, ciğerlerine dolduğunu ve onu içten dışa doğru karartarak kömürleştirdiğini hayal etti. Bağlara direklere çevirdi bakışlarını. Farelerin çevresinde fır döndüğü ekmek huriyelerinden birisinin içinde olmayı, ekmekleşmeyi arzuladı.

"İnsan, isterse çalışmaz," diye iç geçirdi. "Yerin nakıs 385'inde kazma da sallasa, insan bir kararla kaderini değiştirebilir. Her şey insana bağlıdır." Çalışanların çıkardıkları sesleri dikkatle dinledi. Katran kazanına girip çıkmış gibiydi. Hayasına bağladığı bezle ter sızıntılarının şahrem şahrem nakışladığı gövdesini sildi. Mintanını, pantolonunu giydi sessizce. Direklerin ötesinden, çürümüş bir direğin, fosforlu gözünü ışıldata ışıldata kendisini karanlıklara çağırdığını hissetti. Baltasını kemerine soktu, lambasını aldı, sessizce

terk etti bacayı. Çavuşların, zehirli gazların, gazlı suların, gürültülerin tasallutundan kurtulmak için bir kolunu sakatlamaya kararlıydı. Kafası, kazayı örgütleme biçimine odaklanmıştı. Direklerin arasından süzüldü, çamurlu taban yolunu, baş yukarı tırmanmaya başladı. İkide bir durup tavanı yokluyordu. Düşme ihtimali olan bir kayayı, yerinden oynatıp sol koluna düşüremez miydi? Ama düşen kayanın arkasından başka taşlar da sökün edip bağları yıkabilir, kaçamaz, postanın altında kalıp can verebilirdi. Yıkılan bağın direğini tepesine yiyen ve ânında can veren Kürt Hasan'ın kanlı kafası canlandı hafızasında. Tırkacının yaklaşmakta olan lambasına baktı. Hızlandı.

"Nereye Abbas?"

Donu terden ve tavan sularından ıslanıp kalçalarına kayan Cümcüme'nin Ali, Ocağın Arabı gibi Abbas'ın karşısına dikildi. Abbas, kıvırcık perçemli, yuvarlak yalın yüzlü, bu iri tırkacıyı, suçüstü yakalanma psikozuyla keserken:

"Lambacıya," dedi. "Lambamda çıtırtı var. İkide bir sönüyor, ya açtırıp baktırmam ya da başka bir lamba almam lazım."

"Çavuşa sormadan bacayı terk ettin. Gözünü dört aç. Nezaretçi Hasip'le Çopur Şadan yukarıdalar. Yakalarlarsa ümüğüne binerler."

Ses etmeden sürdürdü yürüyüşünü. Duvarlarda yankılanan adım seslerinin, diğer sesleri ayıktıracağından korktu. Taş galeriye yaklaştıkça saccıların bulunduğu kavşak yönünden gelen sesler çoğaldı. Vincin insan gibi soluduğu, kömür damarlarını parçalayan potkobacla, delici çekiç makinesinin yarıştığı sanısına kapıldı. Bıçağa doğru yürüyen kurbanlık bir koyuna benzetti kendini. Durdu. Kolunun varagelde kopuşunu hayal etti. Kömür dolu bir arabanın arkasında, varageli tırmandığını, vincin kasnağına sarılı telin, arabayı çekmeye dayanamayıp koptuğunu ya da arabanın kancadan çıktığını, kendisini altına alarak sol kolunu rayla tekerlek arasında koparıp, derinlere doğru yıldırım hızıyla aktığını düşündü. Hayır, varagelden bir kol vererek kurtulmak mümkün değildi. Gömleğini çıkardı, lambasının üzerine attı. İçinde filizlenen korkunun, büyüyüp benliğini sarmadan, bu işi bitirmesi gerekiyordu. Gömleğini lambanın üzerinden alıp giydi, yürüdü. Çavuşlarla karşılaşmamak

için cevheri alınıp on yıl önce terk edilmiş boş bir bacaya girdi. Şıp şıp damlayan suların beslediği gölcüklere girdi çizmesiyle. Mantarlaşmış direklerde ışıldayan fosforlu gözlerin çokluğu karşısında afalladı. Çürümüş yumurta kokan bu küflü, ölü karanlıkta, sol elini bilekten nasıl koparabilirdi. Cinlerin ibadethanesine mi girmişti yoksa? Kemerine soktuğu kısa saplı baltasına dokundu. Çorap iğnelerinin, bakır çanlara dokunduğunu, sesin sudan yükselip dalga dalga titreşerek suda söndüğünü sandı. Fare ölülerinden, su baskınlarında boğulan madencilerden ve katırlardan kopan ruhların, terk edilmiş bacalarda biriken karanlık sulara girdiklerini ve ilginç seslere dönüştüklerini düşündü. Cuma'nın lağım patlamasında kör olan gözü ile kendi yüzünün yanan derisi de bu sulara karışmıştı. Hayır. Burada kol koparmak, ruhları azaba sokmak doğru değildi. Geri döndü. Suları çizmeleriyle savurta savurta yürüdü. Hiçbir şeyin sınırları ve şekli belli değildi. Her şey kayıyordu. Varlığından emin olabileceği, emanet edip emanet alabileceği hiçbir şey kalmamıştı. Işıklar, sesler, karanlıklar iç içe geçiyor, kayıyor, kayboluyordu. Hesaplanabilir ve hatta sanılabilir hiçbir şey kalmamıştı. Elini yüreğine bastırdı. Artık eski Abbas değildi. Kendi sınırları içinde debelenerek yaşayan, kendi iç çatışmalarının hesabını tutan bir insan olmaktan çıkmıştı. Kararlıydı. Mat olacağını bilse de şahını geri almayacaktı.

Ana galeriye çıktı yeniden. Soğuk islim vanalarının acılı iniltileri ile fiskete fışıltılarını andıran sesleri dinledi. Diz çöktü, kulağını raya dayadı. Rayda karıncalanmalar, hafif titreşimler vardı. Bileğini raya yatırdı, otodirezinin hızla geçerek bileğini koparışını hayal etti. Kalktı, yukarı doğru yürüdü. Solda, taş galeri içine oyulmuş boş bir höyüke girip bekledi. Galerinin gazlı su dolu arkından, höyük zeminine su sızmış, madenci dışkılarını dağıtarak, dayanılmaz bir kokuya dönüşmüştü. Az sonra galerinin dibinde kırmızı bir ışık belirdi. Işık, yaklaştıkça büyüdü, kırmızıdan altın sarısına doğru evrildi, homurtu sağanağı halinde raylara döküldü. Yer altının irili ufaklı, gelmişli geçmişli tüm öfkesini yüklenerek hıza dönüştüren otodirezin geliyordu. Taş höyükten çıkıp bileğini raylara yatırmaya az bir zaman kalmıştı. Höyükten çıktı, gazlı su arkına girdi. Arktan da çıktı. Çömeldi, sol bileğini raya yatırdı.

Otodirezinin ve arkasındaki kömür yüklü arabaların tekerleklerine takılacağını, sürüklenerek altında kalıp ezileceğini düşündü. Beş metre kala kolunu çekti ve kendini su arkına doğru sırtüstü atarak kurtuldu. Aynı anda bir ses duyuldu, karanlığı takır takır çiğneyerek geçen kömür yüklü vagonların tekerleklerine hışımla çarpıp söndü. Dehşet içindeydi. Cesaret edememişti. Yumruğunu alnına gömdü. Ömür boyu yer altından kurtulamayacağı inancına kapıldı. Otodirezini kullanan Köksal Dayı bağırmıştı. Kim bilir belki de bir kaza olduğunu sanmıştı. Çıkış kuyusunda bulunanlara haber verebilirdi. Kolun bir kaza sonucunda koptuğuna inanmaları kadar güzel bir şey olamazdı. Bu, çalışma azabından, madenden kurtulmak demekti. Birden, gazlı ark suyunun içinde olduğunu fark etti. Ayağa kalktı. Gelenler var mı diye galerinin çıkış kuyusu yönüne baktı. Belindeki baltayı çıkardı. Gazlı suyun, sol koluna yapıştırdığı mintan kolunu yukarı çemremek isteyince vazgeçti. En iyisi, kolu mintanla birlikte koparmaktı. Kolu kopardıktan sonra baltayı nereye saklayacağını düşündü. Lambasını kaldırıp zemin hariç, her tarafı direk bağlarla kaplı galeri yüzeylerine baktı. Tavan yüksekti. Yandaki direkleri yokladı, eliyle arkalarında boş yer aradı. Höyüke yakın bir direğin arkasında, baltanın sığacağı kadar boş bir yer ayarladı. Lambayı ark suyuna atarak söndürdü. Baltanın, bileğine inişini görmek istemiyordu. Susuzluktan dili damağı kurumuştu. Raylara yaklaştı. Çömelip el yordamıyla rayı buldu. Baltayı kemerinden çıkardı. Galerinin dibinde, çıkış kuyusu tarafında kırmızı bir ışığın belirdiğini gördü. Işık yaklaşmadan işi bitirmeliydi. Baltayı sağ eline aldı. Sol kolunu, dirsekten itibaren, boylu boyunca raya uzattı. Bir ışık da galerinin öbür ucunda belirmişti. Baltanın ağzını bileğine dokundurup iyice yukarı kaldırdı. Karanlıkta tam isabet sağlamak için bir kez daha deneme ihtiyacı duydu. Baltayı indirip bileğine dokundurdu ve yeniden kaldırdı. Cesaretin canı ilk vuruştaydı. Başarısız bir vuruş, ikinci vuruşu imkânsız hale getirirdi. Tüm gücünü baltada topladı ve büyük bir kararlılıkla bileğine indirdi ve indirmesiyle de bağırıp yan düşmesi, ray üzerinde yuvarlanması bir oldu. Raylara, traverslere sıcak kan fışkırıyordu; bilek tamamen kopmamıştı. Dayanılmaz acılar içinde ayağa kalkmak istedi, kalkamadı. Baltayı, büyük bir

metanetle bırakmamıştı. Bir daha yekindi, ayağa kalkamayacağına inanınca gazlı suların gürül gürül aktığı arka attı baltayı. Üç çığlık daha attı peş peşe. Sırtüstü düştü. Sağ eliyle kesilmiş yerin üstünden sol kolunu sıkınca kanın fışkırışı azaldı. Sol el, birkaç kas ve deri parçasının ucunda, bilekten kopmuş, sarkıyordu.

Galerinin iki ucunda, çığlığı duyan ışıklar hızlandı. Abbas'a ulaşan ilk ışık, Mansur Çavuştu. Tavandan birisinin kafasına kapak düştüğünü sanarak adımlarını hızlandırmıştı. Rayların ortasındaki kanlı manzarayı görünce afalladı. Lambasını Abbas'ın yüzüne yaklaştırdı. Çukurlarında deliren bir çift minnacık gözle, ateşten artakalan bir çift burun deliği, künyeyi ele verdi.

"Abbas sen misin, ne oldu?"

"Otodirezin kolumu kopardı!" dedi parçalanmış, acılı bir sesle.

"Hay Allah!" diyerek, çömeldi, kopan kanlı kola baktı yakından. "Ne işin vardı senin buralarda? Kanala niye girmedin? Şükret ki bana denk geldin daha alacak soluğun varmış."

Çavuşun elinde, babası Habip Usta'dan kalma, elceğinin bir yanı çekiç, diğer yanı kazma olan, Devrek yapımı bir madenci bastonu vardı. Kalktı, bastonunun çekiç yanıyla borulara vurdu. Derken diğer ışık da yaklaştı.

"Ne oldu orada, göçük mü oldu?"

Çavuş, sesten gelenin varagelci Kanca Suat olduğunu tahmin etti; lambasını kaldırıp, kara, pusarık adamın yüzüne baktı.

"Elini çabuk tut Suat. Kesilen yerin üstünden bunun kolunu muhkem bağla."

"Ne oldu, direk mi düştü?"

"Bırak ne olduğunu da, gömleğini çıkar, kolunu bağla," diye azarladı Mansur Çavuş. "Kan kaybından gitmesin fukara."

Kanca'nın sırtında gömleği olmadığı için Abbas'ın kanlanmış ince gömleğini çıkarmaya başladı. Bilekten sarkan eli görünce:

"Aman Allah, el kopmuş," dedi. Gömleği sol koldan, yırtarak güçlükle kurtardı, büktü, kolu sıkıca bağladı. "Bunu burada bekletmeye gelmez. Yoksa, Pasacı Latif'in sonuna benzer, canı kalıbından çıkar, gider."

"Ne bekletmesi yahu, sırtına al beni izle. Amele duymasın iş bırakır. Boruya vurmakla iyi etmedim."

"Sallanan eli düşmez mi?"

"Düşmeez, sen sırtla gel. Düşse de o el onun değil artık."

Abbas bayılmıştı. Kanca, 'Bunun hali müşkül, ölmüş olmasın?' diyecekti vazgeçti; kazazedeyi koltuklarının altından kavrayarak yarıya kadar kaldırıp sağ omzuna aldı. Mansur Çavuş'u izledi.

"İnanmış bir madenkeş cemaatine sahip olsaydık bu kazalar olmazdı," diye homurdandı Mansur Çavuş. İmamın tespihini dane dane tekrar eden, izinde yürüyen inanmış bir cemaati hayal etti. İmam önde, bin kişilik cemaat de imamın izinde. Öyle ki, kılı kırk yara yara ize bakan her insan, o izden bin kişinin değil, bir kişinin geçtiğini sanacak. Nerede o cemaat? Bu madende, her madenkeşin bir izi var. Cemaat değil, çebiş keçi sürüsü. "Abbas'ın ne işi var bu taş bacada? İşinin başında olması lazım gelirken ne işi var otodirezinin altında?"

"Valla bilmem Mansur Çavuş. Bildiğim o ki, hepimiz bu fani sarayın, bu yer altı zulmünün ayakçısıyız."

Bastonunu traverslere vura vura, yengeç gibi yürüyen Çavuş, Kanca Suat'ın boş bulunur gibi konuşmasını ciddiye almadı.

"Ben kimseye zulmetmedim," diye sürdürdü Çavuş. "Madenkeşin günahını, onun yüzüne hep yumuşak okudum, katırak okumadım. Ama kimse dinlemedi beni. Hep zalim çavuşları dinlediler. Onlara kul köle oldular. Alın şu unu, nevri dönünceye kadar kavurun dedim, yaktılar. Alın şu pilavı, göz göz olmadan, ateşten indirmeyin, dedim ya zamansız indirdiler, pilav değil, çiğ çamur ya da altını yaktılar."

"Çok şükür," dedi Kanca, kan kokusunu zorlu zorlu soluyarak "Üzerime düşen her vazifeyi yerine getirdim."

"Pire gibi bir adamsın, semere de gelirsin eyere de ama aklı olgun bir adam değilsin. Sende de bir şey yok. Bir kelle peynir, iki kangal sucuk. Kardeşin Kurban gibi..."

Kanca, ses çıkarmadı. Çavuş bu son cümleyle, açıktır ki, biçimsiz yamuk kafasına, uzun kollarına ve dışa doğru eğik, uzun bacak-

larına dil uzatıyordu. Omzundaki kazazedenin kımıldadığını, canlı olduğunu hissediyor, efildeyip figân etmemesini direngenliğine, yiğitliğine yoruyordu.

"Madenin kıymetini bilseniz, kendinize bir çeki düzen verseniz... Eskiden madende açtınız, açıktaydınız. Şimdi öyle mi? Yatakhaneleriniz var, banyolarınız var, tabldotlarınız, sinemalarınız, ekonomalarınız var. Yerin altı cehennem ama üstü de cennet. Her şeyiniz var."

Çavuş'un babacan mizacını çok iyi bilen Kanca, cesaretini toplayarak:

"Var, var olmasına da Mansur Emmi," dedi, "Gene de elimiz dardır; hangimizin varidat torbasını yoklasan dibi delik çıkar. Anam Kısmet..."

"O sizin suçunuz," diye kesti Çavuş. "Çöplük köpeği misali, her Allah'ın günü kerhaneyi, meyhaneyi mekân tutarsanız elbette ki torbanın dibi delinir. Ben sizin özünüzü de tanırım, gözünüzü de. Gözünüz, çoluk çocuğunuzun sümüğünde değil, fahişelerin dümüğündedir." Çavuş, kafasını kaldırıp ileriye doğru bakınca durdu. Borudaki sesi duyan birkaç kişi, koşarak geliyordu. "Gelmeyin, gelmeyin!" diye bağırdı. "Bir şey yok! İşinizin başına dönün!"

BEN SENİ SEVDİM YA BU BANA YETER

Aşk kandildir, insanın içinde yanar.

Kok fabrikasına bakan tepenin eteğinde, mazı meşelerinin ve taflanların çevrelediği çimenlikte, altı kişi oturuyordu. Güneş batıya, defne ve hamsi kokusuna doğru kaymış; gökyüzü, kuş katarlarının kanatlarına vuran mavi ışığın gücüyle daha bir derinleşmiş; hülyalı, sevecen bir ışık iklimine dönüşmüştü. Taa ötede, bir kestane ağacının dibinde, genç bir kadın ağlıyordu; sesinde, eşyaya gerçek kimliğini ve mizacını kazandıracak derin acılar, esin kıvılcımları, harlanmış, çatlak arzular... Kaygıları, kuşkuları ve gizemli güdüleriyle yavrularını ininde emziren bir tilki dinliyordu ağlayışı; bakışlarında in karanlığı, şaibeli, safirimsi ışıltılar... Civardaki çalıların dibine, güvercinler, bıldırcınlar, çıraburunlar ve ayrıntılarını durmaksızın açığa vuran renkler tünemişti. Biçilmiş ot kokusu geliyordu bir yerlerden. Kuşlar, yağmalanan, ihtiyaçları karşılanmayan ve avuntusu giderek güçlenen, mağfiretten mahrum bir hayata karşı, birbirlerini dinleyerek ötüşüp duruyorlardı.

Arkadaşı Hüsnü ile birlikte toplantıyı düzenleyen Lütfi Usta, sırtını ağaca dayamıştı; arkadaşlarından daha çok kuşları dinliyor, sendikanın kurulması durumunda, moralinin yükseleceğini, kireç gibi beyazlaşan derisinin allanacağını; boyun bezlerine, lenf boğumlarına ve ayaklarına ürcah olan şişkinliğin çekileceğini düşünüyordu. Kafasında yaptığı hesaba göre, toplanan altı kişinin en az elli kişilik bir çevresi vardı. Kafası, büyümemiş, içi boş şalak karpuzuna benzeyen şu Lağımcı Ferit'in bile, Ebegümeci köyünden nazının geçeceği en az on arkadaşı vardı. Ayrıca kesin

söz verenler vardı. Tamirci Ali Kayyum ile Kasacı Muhterem, sırf İzbanlar köyünden on beş madenciyi kurulacak sendikaya kaydettirecekleri sözünü vermişlerdi. Birden Abbas geldi aklına. Söz dağarına, küfrün dışında başka kelimeler sokmadan konuşan Raci'yi bir el işaretiyle susturarak:

"Abbas'ı niye getirmedin?" dedi.

İçinde kaynayan envai çeşit duygu ışıltılarıyla Lütfi Usta'ya baktı Hurşit. Korkunun birleştirdiği bu insancıkların, Abbas'ın yasaklara olan ateşli rağbetine ve cesaretine ihtiyaç duyduklarını düşündü.

"Abbas'ın morali iyi değil," dedi. "Maden idaresi, Abbas'ı işe aldı."

Şakirtlerinin arasında, oklava yutmuşçasına kurumlu bir havayla oturan Usta:

"Yapma yahu!" diye öne doğru kaykıldı. "Kazada kolu kopan bir adamı nasıl işe alırlar?"

"Amele Birliği Hastanesi'nin doktoru Muammer Bey, kaza olduğuna inanmadı. 'Ben çok ağır hastalara rapor veririm,' dedi. 'Benim rapor verdiğim amele, hastaneden çıkar, iskeleye varmadan ölür,' dedi. 'Ben bunun kaza olduğuna inanmıyorum. Gidin, kazanın olduğu yeri araştırın,' dedi. Gittiler, kolun koptuğu yeri teftiş ettiler. Abbas'ın lambasıyla baltasını su arkında buldular. O zaman diretmedi, kolunu kestiğini kabul etti. Ocak katırlarına bakan Kozanoğlu'nu bizim ekibe verdiler, yerine de Abbas'ı geçirdiler."

"Abdülkadir'i de öyle yaptılar ya," dedi Habip. "Beni Kozlu'da yardımlaşma sandığı kurmaktan içeri atan tahkimat kumandanı, Abdülkadir'i falakaya yatırınca sağ elinin dört parmağını, arkadaşı Çalık Çavuş'a, baltayla kestirdiğini itiraf etti. İkisini de mahkûm pavyonuna aldılar. Bir yıl yevmiyesiz çalıştırdılar."

"Abbas da altı ay yevmiye almadan çalışacak."

"Kaç kişi deliliğe vurduysa hepsini çalıştırdılar," dedi Tulumbacı Raci. "Gerçekten delirenlere de inanmadılar, onları da çalıştırdılar."

Patlama ânında lağım taşının çarpmasıyla beyin sadmesi geçirmiş ve burnunun saban kemiği kırılmış olan Lağımcı Ferit:

"Ben mezardan döndüm, gene de çalıştırdılar," dedi. "Biraz iyileşince sırtımı tıpışladılar. 'Sen güçlü kuvvetli, gamsız bir adamsın, çalışırsın,' dediler. Mecbur çalıştım. 'Öküzün gamsızı, kasabın bıçağını yalar,' diye boşuna dememişler."

"Taşta baca süren Lağımcı Oğuz," diye söze girdi Ferit, "Ağzını burgu deliğine dayadı, bir yığın taş tozu yuttu, soludu. Balçıklı Hasan gibi onun da ağzından kan geldi, gene çalıştırdılar."

"Her neyse," dedi, Lütfi Usta. "İnsan, şeddeli eşek oldu mu çalıştırırlar. Çok adam, çalışmamak için çok yola başvurdu. Hepsi de mükellefiyetin duvarına çarpıp düştü. Hiç kimse onlara niye yaptınız, demedi; onların elinden tutup kaldırmadı. Şimdi ameleyi, düştüğü yerden kaldıracak bir sendika kurmanın zamanıdır. Birbirinizin yüzüne öyle bakmayın." Lütfi Usta, korkusunu dolaylı olarak açığa vurduğunun ve cesur sözler beklediğinin farkında değildi. "Biz yalnız değiliz. Bu işin başında sevdiğimiz saydığımız mühendisler var."

Bakışlar, Lütfi Usta'nın, katırtırnağını andıran çilli burnuna yönelmişti. Usta, ikide bir duruyor, Kurtuluş Savaşı'nda, Filyos'tan Tefen'e sandıklarla cephane taşıdığı için çevresinde saygıyla karşılanan Hüsnü Usta'ya bakıyor, söylediklerini başıyla onaylamasını bekliyordu.

"Bu sendika şimdi nasıl bir şeydir?" dedi Habip. "İçine girdik mi bizi korur mu? Sağlam mı, dayanıklı mı yani?"

"Kızıl ağaç suya, pileki taşı da ateşe nasıl dayanıklıysa sendika da insanın şerrine karşı öyle dayanıklıdır," dedi Hüsnü Usta. "Sendika amelenin anasıdır."

"Diklemesine giden dar bir bacayı aklına getir," diye arkadaşını desteklemeye ihtiyacı duydu Lütfi Usta. "Küçük, tazyikli bir hava vinci, kömür dolu bir arabayı çekiyor. Amele arabaysa sendika da onu yerin dibinden yerin üstündeki ışığa çekip çıkaran vinçtir."

Kendini bilinçaltı çağrışımlara kaptıran ve konuşmaları burnunun ucuyla dinleyen Lağımcı Ferit:

"Beligevşek'in oğlu Veli vardı, Futanlı Veli; vincin teli kopunca arabanın altında kaldı ezildi," dedi. "Anası Latife üzüntüden öldü.

Karısı Kader de verem oldu. Çocuklarına bakan olmadı, dardağan oldu gitti."

Lütfi Usta, huzursuzlandığı anlarda yaptığı gibi sağ gözünü hafif kıstı.

"Anlayamadım yani," dedi, "Şimdi sen, sendikanın teli koparsa amele ezilir mi demek istedin?"

Yitirdiği özgüvenin ve ruhsal birliğin dayanılmaz boşluğunu, konuşurken sahte bir güce dönüştüren Lağımcı, meşe pelitlerini gagalayan ala kargaya bakarken:

"Ben onu demek istemedim," dedi. "Sendikanın teli kopmaz. Elleşip bu yükü kaldırmak istiyorsak bir sendika kurmamız lazım. Aklını götüne borçlandıran bir yığın amele var. Şimdi eğri oturup doğru konuşalım. Sendika kurarsak bunlar sendikaya girerler mi, girmezler mi onu Allah bilir. İnsan nahlettir. Buğdayı ve kendiri destelersin, alır çadır gibi tarlaya dizersin, bir şekil şemail verir, evür katarlarına çevirirsin. Ama insana bunu yapamazsın. Kazmacı Gudbeddin'e, İsrafil'e, Zoto Mazhar'a, Örencikli Şükrü'ye bunu yaptıramazsın. Yalnız şu var ki, benim beynim, kafatasıma yapışıktır; onun için ayrı duran herkesi birleştirmek isterim. Birleşirler mi, birleşmezler mi onu da Allah bilir. Birleşirlerse ne âlâ, birleşmezlerse çifteyi üfle, Hacı Bey'i çal oyna."

"Hem birleşir, diyorsun hem de birleşmez diyorsun," dedi Hurşit. "Ben seni anlayamadım."

"Sen işine bak," diye kesip attı Lağımcı. "Beni anlayan anladı."

"Ben anladım," dedi Lütfi Usta. "Ferit, acemi nalbant misali, hem nalına vurdu hem mıhına."

Konuşmaları, cami tabutluğunda büyümüş gibi kaskatı bir duruşla dinleyen Hüsnü Usta da pirelenmişti.

"Bizi sendika davasından caydırmak istiyorsan onu açık söyle."

Lağımcı, burnundan soluyarak iki yana salladı kafasını.

"Sizin beni anlamanız zor. Zonguldak'ı anlamanız da zor. Gümrük İskelesi'nin sağında ne var? Denize ejderha gibi bakan çift katlı, taş bir bina var. Nedir o binanın adı? Ereğli Kömürleri İşletmesi Genel Müdürlüğü. Ben o binanın altında kalıp ezileceğimi

bilsem de sendika davasından vazgeçmem. Anladınız mı? Bu bir. İskelenin hemen gerisindeki o meşhur karakolu bilirsiniz. Orda neler döndüğünden haberiniz var mı? Yok. Bu iki. Peki, o karakolun vazifelendirdiği Sırık İdris'ten haberiniz var mı? Yok. Bu üç. İskelenin ikinci katında İdris'in her gün niçin beklediğini, kıpırdayan herkesi inceden inceye niçin kestiğini kendinize sordunuz mu? Yok. Bu dört. Peki, her birinizin peşine köpek tabiatlı bir hafiyenin takıldığından haberiniz var mı? Yok. Bu beş. Akif'le Kerem'in hafiye olduğundan haberiniz var mı? Yok. Bu da altı..."

Aralarına polis sızmışçasına tedirgin ve kuşkulu bir sessizlikle birbirlerini süzdüler. 'İnsanları korkutuyorsun,' diyecekti Hurşit, Asma Karo'suna yakın bir yerde, peşine takılan sivil polisi anımsayınca vazgeçti. Lütfi Usta'nın başının üstünden, daldaki kuşa baktı. Nafiye'nin, iskete kuşu büyüklüğünde, tüyleri envai çeşit renklerle yanan bir kuş kılığına girip toplantıyı dinlediğini düşündü. Söz yine Lağımcı'daydı; adamın sağa doğru yamulmuş burnu ile usturamsı yargılarla dolu, kuşkucu kafası arasında şaşırtıcı bir uyumun olduğunu sezinledi.

"Herkesin peşinde bir hafiye varsa," diye söze girdi Raci. "O zaman, burada toplandığımızı da biliyorlar demektir."

Korkunun yıkıcı gücünden ödü kopan Lütfi Usta, toplantının dağılmadan, selametle bitmesi için araya girdi.

"Bakın arkadaşlar, Dünya harpten çıkalı aylar odu. Devir değişti. Kanunlar da değişmeye başladı. Çok şükür biz de değiştik. Biz altı kişi bu ormanda toplandık ama gizli bir teşkilat kurmak için değil, sendika kurmak için toplandık. Bu işin başında yüksek mühendislerimiz, memurlarımız var. Bu işten İhsan Soyak da haberdardır."

"İhsan Soyak bize karşıdır," dedi Hurşit.

"Tamam, bize karşıdır ama bu işten de haberdardır," diye sürdürdü Lütfi Usta. "Hafiye meselesine gelince hafiye mühim değil. Çok insanın peşinde hafiye var. Devlet, bizim emniyetimiz için, memleketin emniyeti için peşimize hafiye takıyor; kötü bir iş yapıp yapmadığımızı anlamak için takıyor."

"Biz yardımlaşma sandığı kurmak istediğimiz zaman da, peşimize hafiye taktılar," dedi Hurşit. "Kötü bir iş yapmadığımızı bildikleri halde nezarete aldılar. Ben bunları Lütfi Usta'ya karşı çıkmak için söylemiyorum. Demem şu ki, biz eğer bütün ameleyi kucaklarsak, sendikaya sokarsak onlar amele sayısı kadar hafiye bulamaz. Teşkilat büyüdü mü hafiye küçülür. Hafiyenin bizi izleme mesafesi de uzar."

Başta, "Hurşit de mi bana karşı çıkıyor," diye kaygılanan Lütfi Usta, son cümleyi duyunca rahat bir nefes aldı.

"Doğru," diye onayladı. "Yelkovan kuşu, deniz durgunsa teğet uçar dalgalıysa, kükremişse korkar, yaklaşmaz."

"İhsan Soyak, Zonguldak'ın reisicumhuru demektir," diye söze girdi Lağımcı. "Eğer o bize karşıysa kuracağımız sendikayı kapatırlar."

"Her neyse arkadaşlar," dedi, Lütfi Usta. "Sendikayı kuracak olan biz değiliz. Amele dostu dürüst mühendisler, birçok insanı harekete geçirdiler. Biz harekete geçen bu güzel insanların bir parçasıyız. Amelenin sayısı kadar hafiye yoktur Zonguldak'ta. Üzülmez'deki bu ağaçların arkasında da bizi dinleyen hafiyeler yoktur. Şükür, her şey kendisiyle baş başadır."

"Nafiye'yi iyi ki de uzak bir ağacın dibinde bırakıp geldim," diye düşündü Hurşit. "Görseler, hafiye sanırlardı."

"Gününü bilmem ama yakında, sendika için çalışan bütün ekipler bir binada toplanıp sendikayı kuracaklar. O zaman kaç kişi olduğumuzu hep beraber göreceğiz." Güven ve arınma duygusuyla, gözlerini, sezdirmeden Lağımcı'ya doğru devirdi. "Bizim o toplantıya en az elli kişi getirmemiz lazım."

Hurşit, Nafiye'yi daha fazla bekletmemek için Lütfi Usta'dan izin alıp gruptan ayrıldı. Uzaklaşırken Lağımcı'ya kulak verdi ve gülümsedi. Lağımcı, belleğini gördüğü her yeni insanla tazeleyen, densiz ve tafracı bir adamdı ama bu özelliğini yumuşak ve iddiacı bir dille gizlediği için, konuşması kimseye batmıyordu. Yarattığı kuşku ve korkuların, insanlar üzerindeki etkilerini izlemeyi seviyor, bu etkilerden, yeteneğine dair sonuçlar çıkarıyor, özgüvenini yenilemiş oluyordu.

Hurşit, korulukları geçti, Üzülmez-Gelik hava hattında kayan kömür yüklü vagonların kaçırdığı kuş sürülerini izleyerek yamacı tırmandı; Nafiye'yi kestane ağacının dibinde, kördüğüm haline gelmiş dertleriyle baş başa oturur vaziyette görünce ferahladı. Hayallerin, düşlerin kaynağı oradaydı işte. Ondan ayrılalı daha iki saat olmamasına rağmen, kavuşma zevki nasıl da hissettirmişti kendini? İnsan, kavuşmayı neden bu denli önemsiyordu? Kavuşunca efsun, gücünü yitirmiyor muydu? Kavuşma isteği, kavuşmanın kendisinden daha çekici değil miydi? Bazı insanların, farkında olmadan kavuşmayı güçleştiren şartları yaratmaya yönelmelerinin sebebi buydu belki de.

Kadın, Hurşit'i görünce ayağa kalktı. Hurşit koştu, kucaklayıp havaya kaldırdı kadını; birkaç kere döndü, yere bıraktı.

"Çok beklettim seni."

Kadın, derin bir dehlizin dibindeymişçesine süzdü Hurşit'i. İç içe geçmiş, kenetlenmiş, birbirlerini tamamlamış, dıştalamış, özümsemiş, kusmuş duyguların, çıkarsamaların, kuşkuların, korkuların ve sezgisel yargıların örselediği gözleri anlamaya çalıştı, Hurşit. Sol gözü saran mor şişkinliğin arttığını, artmakla kalmayıp kendi iç sıcaklığından dışarı çıkmayan ama bu sıcaklığı herkese ileten bu güzel kadının yüzüne tatlı bir ezilmişlik ve hüzün kattığını düşündü.

"Ben yokken ağlamışsın sen," diyerek parmağının ucuyla kirpiğin ucunda ışıldayan gözyaşına dokundu. Yeryüzündeki tüm gözyaşlarının bu dokunuşu hissettiğini aklından geçirdi.

Işıklı hayaller kurmak isteyen, gözleri ışıkla dolu kadın, zoraki bir tebessümle:

"Ağladım," dedi. "O kadının bir gün evimi basacağı, beni evimde döveceği, aklımın ucundan geçmezdi." Kendine olan güven duygusu sarsılmış, dili ıssızlaşmıştı. "Şaştım, yıkıldım. Suyu soğulmuş değirmen gibi kalakaldım."

Kadının sesi, duyguların çarparak söndüğü soğuk bir duvar gibi yansıdı Hurşit'e. Şefkat ve kaygıyla:

"Boş ver Nafiye," diyerek saçlarını okşadı. "Sen, yetim anası, sevecen bir kadınsın. O ise cahil bir kadındır."

Hurşit'in söyledikleri etkilemedi kadını. Dünyasını allak bullak eden fırtınalara takmıştı kafayı.

"Şimdiye kadar üç kadından dayak yedim. İlkinde, Kadriye adlı bir Çingene kızı dövdü beni. Çocuktum. Ağzımdaki sakızı istedi, vermedim; dövdü, zorla ağzımdan çıkardı, ağzına attı sakızı. Sonra Melek adlı bir kız dövdü beni. Gençtim. Topladığım kömürleri çaldı. Bir gün ben de onunkileri çaldım. Dövdü beni. Kötü dövdü. En son senin karıdan dayak yedim. En çok bu zoruma gitti. Terbiyesiz, çatkapı içeri girdi. 'Hiyanetlik ettin, el uzunluğu ettin, erimi elimden aldın,' dedi." Durdu, avcunu, sütleğen çiçeği gibi sararan yanağına bastırarak yerdeki çiçeklere baktı. "Gönlü katı, sözü çirkindi. Gözlerine düşmanlık sürmesi çekmişti. Yakama yapıştı. Boynundaki damarların şiştiğini, göğerdiğini gördüm. Ben hiç böyle ağız, böyle söz, böyle boğaz iriliği görmedim. 'Sen bir Çingene süprüntüsüsün,' dedi. 'Doğru konuş, içimi taşırma,' dedim. Gözleri büyüdü, ıldır ıldır ışıladı. Bir tane patlattı gözüme. Arkaya savruldum. Duvağın üzerinde, Gülendam'ın getirdiği bir börekçi oklavası vardı; aldı girişti bana. Kendimi suçlu hissettiğim için karşı koymadım. Ta ki, 'Orospu, Çingene!' diyene kadar. Bakır sahan ordaydı. Tepem attı. Kalktım, kaptım sahanı, vurdum kafasına, sarsıldı. Saçlarına yapıştım, çektim, düşürdüm, sürükleye sürükleye dışarı attım, içeri girip kapıyı kilitledim. Bağırdı, çağırdı, küfretti, çekti gitti." Sustu, Hurşit'in suskunluğunu dinledi. "Bu işin sonu nasıl olur, bilmem. En son, pencereye bir taş attı, 'Seni öldürecem, evini yakacam,' dedi."

Nafiye'nin, yokluk ve yalnızlık duygusuyla konuşması, Hurşit'i hüzünlendirmişti. Kıyaslamalar, olanı olmayana saymalar ve anıştırmalarla meşgul olan kafasını kaldırdı, uzaktan gelen bir ineğin böğürtüsünü dinleyerek, gökyüzüne baktı.

"Olanları gözünde büyütme, Nafiye. Kendini bir ineğin yerine koy, insanları da bir sığır sürüsü olarak düşün. Bu sürünün içinde, bir inek gelmiş, sana bir boynuz atmış, hepsi bu."

Hurşit'in, sallapati bir havayla, imalı, kinayeli, esassız, istinatsız konuşmalarına alıştığı için tepki göstermedi. Sesine çöken akşam garipliğinden de hoşlandı.

"İnek gelir, bir daha boynuzlar beni," diye gülümsedi. "Sürünün de çenesi durmaz."

"Sen aldırma, sakin ol," dedi Hurşit gamsız bir sesle. Gözlerinin önünde, gözlerinin altı, sonradan vicdan azabına dönüşen yersiz küstahlıkların derinleştirdiği mor halkalarla torbalanmış, insan kafalı bir yığın inek canlandı. "Bir inek olduğunu hiçbir zaman unutma Nafiye."

"Hangi insan kabul eder bir inek olduğunu?"

"Zaten kabul etmedikleri için ömürlerinin sonuna kadar koşarlar, ayakları mezar taşına çarpınca da düşerler, inek olduklarını işte o zaman anlarlar bu Acem aslanları. İnsan güzelse inek olduğunu kabul eder. İneğin iyiliği saftır, verdiği süt gibidir. İnekte kin var mı? Yok. Tamahkârlık da yok. Komşum Nergis Abla'yı örnek al. Dünyanın en güzel ineğidir o. Bacısı Şöhvet Abla da öyledir."

Nafiye, zihnini, yaşadığı tatsızlıkların kâbusundan, Hurşit'in gelişiyle canlanan, safiyete doğru yönlendirdi.

"Eve gittiğinde, o inek, sana da bir boynuz atar."

"Atsın, dert etmem. Ben ona her şeyi anlattım."

"Anlattın mı?"

"Anlattım. Sevdiğimi, suç işlemediğimi anlattım. Aşk kandildir, insanın içinde yanar. Kimse o kandili getirip yerleştirmez; o kendiliğinden gelir, yerleşir. Ben hiç farkında olmadan, bir baktım, içimde bir kandil. O kandilden kaçmadım. O kandil zaten insana kaçacak yer bırakmaz. Nereye kaçsan döner dolaşır, gelir gene ona çıkarsın. Benim bir kandile ihtiyacım vardı, ona da kavuştum."

Kadın, Hurşit'i dinledikçe gerilimden kurtulduğunu, iyimser, sevecen bir duayla kendi doğasına döndüğünü fark etti; ışıklı, ılık damlalar süzüldü yanaklarına. Gözleri büyüdü, gözlerine yönelen her bakışı ânında teslim alan ve esin yaratan gizil güçlerin büyüsüyle berraklaştı. Başını, göğsüne yasladı Hurşit'in.

"Ben seni sevdim ya, bu bana yeter," diye mırıldandı.

SEVGİ DİLSİZDİR

Hiçbir şey istememenin bir dili var;
o dil, kulakla duyulmaz.

Gece yarısına doğru şehre sis çöktü. Sokak lambaları, uzaktan bakınca şeker elyafını andıran, donuk ışıltılara dönüştü. Gündüzden kalan, incir, defne, kocayemiş, döngel ve mancar kokusunun yerini, balık ve yosun kokusu aldı. Liman dışında, kömür almak için sıra bekleyen gemilerin personeline ve deniz fenerine uyku sessizliği çöktü. Sis, yerin dibine dik ya da eğik inen kuyuların giriş yerlerinde renklendi; gecenin sislenmiş kömür gözleri, madenci lambalarının, bu renkli baca ağızlarında, ateşböceklerini andıran giriş çıkışlarına yöneldi. Yükleme iskelesinin doğusunda, sabahçı berduşlarının, tilkilerin, martı ve güvercin kümelerinin dikkatini çeken bir odun ateşi belirdi; ateşi, kızarmış istavrit kokusu ve leylak renkli şarabın yarattığı şen kahkahalar izledi. Ve sonra, ateş demlendi. Yaşlı bir balıkçının sevda öyküsüne teslim oldu şamata. Zincirlerin ağırlaştırdığı sürtme ağlarla denizin dibini tarayan bir denizkestanesi avcısı, balıkçının âşık olduğu kadını kaptı ve ufukta kayboldu.

Eski direk tüccarı Zülfikâr Efendi, cumbalı, şahnişinli evinin üst katında, bitmez tükenmez zenginleşme hayaline bir nokta koyup, horlayan karısını dirseğiyle dürterek sağ yana döndü. Sıkıntının açık tuttuğu pörtlek göz akına, İhsan Soyak'ın havzaya horoz tayin edilmesiyle başlayan iflasının zorlu kızartısı oturmuştu. Direk kesim işleri başta olmak üzere, elindeki ocağı ve almak üzere olduğu lavarı, "Devletleştirme ve Birleştirme" afetine, hem de

değere değmeze nasıl da kaptırmıştı. Kedinin karanlıkta devirdiği şişenin yuvarlanışını dinledi. Şişenin kafasında, akıl yerine, tenekeden yapılmış, yuvarlanmaya müsait bir kapak vardı. Evin alt katına, mahzenine ve çatı aralarına istif ettiği, şeker, çay, gazyağı ve pamuk yağı balyalarını düşününce ürperdi. Harbin bitmesi hayra alamet değildi. Yarın piyasa, bu malzemelerle dolmaya başlayınca yeni bir iflas dalgasıyla devrilecek ve karanlıkta boş bir şişe gibi yuvarlanıp gidecekti. Geçmişi önemsemeyen ve geleceğe dair hiçbir kaygısı olmadığı için de horlayan karısını ikinci kez dürttü dirseğiyle.

"Firdevs!"

"Ne var?"

"Celal Bayar'ın partisini Zonguldak'ta kurmak isteyen adamın adı neydi?"

Sabahtan akşama kadar anlattığı ve dinlediği dedikoduların mecalsiz düşlerini gören Firdevs, uyku sersemi bir sesle:

"Torpil Rıfat mı?" diye, kaşındı.

"Yok yahu! Hani şu Merkez Atölyesi'nde çalışan, şimendiferlerin bandaj tezgâhını yapan adam? Kuyu çarklarının torna edilmesi için de büyük bir tezgâh yapmıştı. Beli eğri..."

"Memed Ali mi?" diyecekti Firdevs, gözlerinin önünde düz bir bel canlanınca vazgeçti. On yıl önce, Kozlu'daki askerî kışlalarla cezaevinin çevresinde gördüğü beli ve boynu eğri madencileri anımsadı. Burnunu çekti, katmerli karnının gurultusunu dinlerken "Kim ki, Zeki Bey mi?" diye mırıldandı.

"Yahu şu Halk Evi Balosu'nda, Faruk'un o dayağa şerbetli kızıyla dans eden adam yok mu?"

"Ulvi mi?"

"Hay ceddine rahmet! Ulvi, Ulvi! Yarın gidip onun partisine kaydolacam."

"Sakın ha!" diye irkilerek kafasını yastıktan kaldırdı Firdevs. "Tilkiyi kovalayayım derken kurdu uyandırma. İhsan Soyak'ın polisi gelir, evi basar, seni götürür; seni götürmesi dert değil de bütün kaçak mallara el kor. Zaten Zühal bana demişti sivil bir adamın buralarda gezdiğini."

Zamansız, güçlü bir şimşek alazı düştü toprağa; narlar gülümsedi; boynuzunun teki kırılmış, şelek bir keçi kafası belirdi yapraklar arasında, cevizlerin yeşil zırhı, şimşeğe sinen güz sancısının kıvılcımıyla çatladı şahrem şahrem. Gündüzleyin, Plato'da, gül gölgesine tüneyen ve geceyi, koyulaşmış gül gölgesi sanan, topal bir serçe, gözkapaklarını usulca indirdi. Yerin dibinden, dalga dalga bir ses vurdu denize:

"Üstümüzdeki dağı, bu sapısilik direkler tutuyor."

Balkaya ve Fener burnuna, Poseidon'un kırbacı gibi çarpıp yükseldi dev dalgalar; deniz köpürerek fosfor ışıltılarıyla ırgalandı; dağların yeşil yamaçlarında, kuş yuvalarında, beyaz evlerde yankılandı ses. Herkesin kendi Pavlisine ağladığı, sözün sözü, sözün de dönüp kalbi açtığı, İkinci Makas'ın iki odalı bir evinde, haddinden fazla ebe olduğu için çocuk ters geldi. Çaydamar'ın kasadarı Emin Bey, dış kapının eşiğinde, köpeğin kuyruğuna basınca bahçeye işemekten vazgeçti. Aç bir kurt, tifüs ve tifo kurbanlarının taze toprakla kabaran mezarları arasında dolaşırken, kulaklarını dikip acılı sese doğru çevirdi kafasını.

Sahilde, Amele Birliği Kozlu Dispanseri'nin önünde, tek başına sabahlamaya karar veren yetmişlik Zemzem Kadın, kazmakeş torunu Necmi'nin ölmemesi için ellerini gökyüzüne açıp yakarmaya başladı. Torununun ölmesi durumunda, kolay bir ölüm yolunu; mesela, Gelik'ten Dilaver'e, Dilaver'den Asma'ya, havai hat boyunca akan kömür dolu vagonlardan birine gizlice binip, vagon tele asılı vaziyette kayarken kendisini derin bir dereye ya da o anda oradan geçmekte olan İş Mükellefiyeti Takip Müdürü'nün tepesine atmayı hayal etti. Yakın bir yerden Yeğinobalı hamalların kahkahaları geldi. İri bir yabankedisi indi sahile; gözlerindeki ateş, siyah lavar suları ve balık ölüleriyle ağırlaşan, toksitli dalgalara çarparak dağıldı. İskele ve yükleme oluklarında karanlık koyulaştı. Kayıkçı ve hamal kahkahaları, küfürleri, tartışmaları sustu. Öz ile görünüş, hayal ile gerçek, sis ile siren kendi iç ateşine doğru çekildi.

Abbas, aklını oyan iki kötü haberle birlikte ölüler ülkesine bekçilik eden, üç başlı, yılan kuyruklu Kerberos Canavarı'nın inine girdi. Kaya ve sarnıç suyu kokusunu ciğerlerine çekerek durdu.

Sisin sirayet edemediği koyu bir karanlığın direnciyle karşılaşınca korktu. Derinliği dinledi. Cuma neredeydi acaba? Mitolojiyi okumuş olsaydı içine girmiş olduğu Cehennem Ağzı Mağarası'nın, sırtı yılan kafalarıyla süslü Kerberos'unu ve onu kol gücüyle zincire vuran Herkül'ünü tanıyacak ve belki de hikâyeden aldığı güçle, korkmadan ilerleyecekti. Geri gidemezdi. Cuma'yla mutlaka buluşmalıydı. Yavaş yavaş ilerledi. Merdivenimsi bir yeri aştı, tavanı oldukça yüksek bir alana geldi. Alanın bir bölümü gölle kaplıydı.

"Abbas geldin mi Abbas?"

Ses, suyun ve volkanik kayaçların derinliklerinden kopan bir ışık gibi kayalara yayıldı. Abbas, sesin Cuma'dan değil de Amele Birliği Hastanesi'nde çöpe atılan kendi kesik elinden geldiğini sandı. Tarifsiz, garip bir duyguyla sevindi.

"Benim," dedi. "Nerdesin Cuma?"

"Burdayım gel," diyerek kibriti çakıp mumu yaktı.

Abbas, madende çalışırken kendi içinde hissettiği, iyi huylu, esrarengiz ışığa doğru sessizce yürüdü, elini seccadesine basarak doğrulan abisine sarıldı; mum ışığının gizeme ve anlam hercümercine dönüştürdüğü yüze ve genel görünüme yakından, dikkatle baktı. Görünüm ürkütücüydü. Cuma, yalnızlığının tek boyutlu, mutlak karanlığından çıkıp gelmiş, varlık-hiçlik, sevinç-kaygı, hazacı gibi varoluşsal izleklerini yitirmiş bir cesedi andırıyordu. Konulduğu taş sinisinden ya da çömlek kalıbından bakar gibi baktı kardeşine. Abbas, Cuma'nın iç dünyasından sezinlediği ilahi hassasiyetlerle kafasını kaldırıp mağarayı inceden inceye süzdü. Getirdiği kötü haberleri, abisine böyle bir yerde bildireceği için üzüldü.

"Senin asıl meskenin bura mı?"

Karanlık dalgalandı. Orpheus'un müziği ile değil, karanlığın katmanlı mitik gücüyle büyülenen ve tek gözlü, mistik, mütevekkil bir insan suretinde ortaya çıkan, ölüler âleminin üç başlı bekçisi Kerberos:

"Ben sık sık mağara değiştiririm," dedi. "İçimde kıyamet kadar mağara var. Üç gün Ayazma'dayım, beş gün Ilıksu'da; bir gün İnağzı'ndayım, iki gün Cumayanı'da. Geçen hafta, Kokasu'yla Hayat

köyü mağarasındaydım."

Abbas, boşluğunu büyüterek yaşayan bu adamın, yeryüzüne, zamansız bir peygamber olarak inmiş olabileceğini aklından geçirdi. Tek gözlü, emektar kazmacı, mumu kayanın üzerinden aldı, kardeşinin sol bileğini yakalayıp yukarı kaldırdı, mumu baltanın indiği yere yaklaştırdı.

"Mübarek yaran iyileşmiş," dedi. "Gel otur."

Mübarek sıfatı, Abbas'ın kendi yarasına ilişkin kadim kuşkularını arka plana itti, özgüvenini canlandırdı. Cuma, mumu daha önce kaldığı bir mağaranın duvarlarındaki kandil oyuklarını hayal ederek duvardaki bir çıkıntıya oturttu. Seccadenin üzerinde, karşılıklı bağdaş kurdular.

Cuma, kardeşinin sağlam ve kesik elini hayranlıkla seyre koyuldu. Kardeşi doğru bir iş yapmış, baltayı acının bağırdı yere vurmuş, şimdiye kadar söktüğü her kömür parçasının saygısını kazanmıştı.

"Para, insan elinin imecesini kirletti Abbas. Senin elin, temiz bir eldi. Paraya dokuna dokuna azap çekti. Sonunda o güzel elin dayanamadı. İlkin seni, sonra da baltayı ikna etti. Koptu, o kopuşla da bütün ellere bir söz söyledi. Belki sen duymadın ama paraya dokundukça azap çeken bir yığın el duydu. Hiçbir şey istememenin bir dili var. O dil, kulakla duyulmaz."

Cuma'nın sesindeki derin acının ve içtenliğin gücü, Abbas'ı, uzun zamandan beridir yaşadığı kararsızlıktan kurtarıp yaptığının doğruluğuna yöneltti.

"Kolumu kopardım ama ocaktan kurtulamadım. Bu sefer de katır bakıcılığına verdiler beni."

Cuma, ellerini dua edercesine açtı, minnacık gözünü, kardeşinin yanmış yüzüne dikerek:

"Ne mutlu sana ki," dedi, "Baltanın kopardığı kanlı yerden fırladın, fırladın da yedi kat yerin dibindeki bir katır ahırına düştün. Gel beni dinle, hiç vakit yitirme. Bir seccade bul, seccadeni, günahın girmediği o mübarek ahıra ser. Senelerdir yevmiyesiz çalışan o ermiş hayvanların gözlerindeki nuru da kendine kıble et. Huzur ordadır Abbas. Huzur o hayvanların ter kokusundadır. Onların

fikrini anla, düşlerine gir, gönüllerinde gezin ki ihtiyaçları sana ânında ayan olsun. Sen, sana ayan olmadan, ibadete başlamışsın bile."

"Ben dua mua bilmem, nasıl ibadet ederim?"

Kardeşinin iç seslerine kulak verdi Cuma. Kardeşi, darda olan insanın, kendi duasını kendisinin yaratacağını henüz bilmiyordu. İbadete başladı mı içi duayla dolacak, her duanın içindeki sevgiyle tanışacak, tanıştıkça tepeden tırnağa sevgi olup çıkacaktı.

"Katırın teri belki duadır Abbas. Ben o teri anladığım zaman duamı okumuş olduğuma inanırım. Uyuyan bir insana, bir engerek yılanının dokunmaması herhalde duadır. Engereğin o güzel insafını anladım mı duamı okumuş sayılırım. Üşüyen bir çiçeğin kafasını güneşe çevirmesi nedir? Goncanın, güneşe baka baka sancılanması, çatlaması, açılması nedir? Bunlar, dua değilse nedir?.. Aç bir bebeğin memeye sarılması duadır. Aha bu sudaki huzur, duadır."

Abbas'ın ilgisi, kardeşinin sesine sinen şaşmaz, yalın içtenliğe; kıyaslama, çıkarsama ve geleceği sezme yeteneğine kaymış; esinlenmeyi seven, gizeme ve hiçleşmeye ihtiyaç duyan bir insan olduğu için de afallamaktan kendini alamamıştı. Ortada bir değişim, bir keramet vardı ama neredeydi? Işıkla karanlığın sınırında, dipsiz bir inanç ateşine dönüşen Cuma'nın tek gözünde miydi? Bu adamın inancı, diğer inançlara pek benzemiyordu. Görüşlerini, insanda tamlık duygusu yaratacak bir şekilde ileri sürmüyor; kesin ve çürütülemez bir saplantıyla dayatmaktan uzak duruyordu.

"Dua, insanın Allah'a yalvarması, yakarması değil mi?"

"Yalvarma mı?" diye irkildi Cuma. Karşısında, masumiyetinden başka her şeyini yitirmiş bir çocuğun oturduğu sanısına kapıldı. Çocuk, duanın, insan vicdanından süzülen bir gözyaşı olduğunu; acıyı, sabrı, insafı ve sevgiyi içinde taşıyan bir nur olduğunu bilmiyordu. Gözyaşını görüyor ama onu yalvarışa yoruyordu. "Benim duam, sevgidir. Sevgi beni büyüttü. Sevginin dilsiz olduğunu çok geç de olsa anladım. Senin sevgin de dilsizdi belki; yalvarmadı, elini feda etti. Hiç düşündün mü, sevgi niye bu kadar kadirdir? Dili olsaydı bu kadar kadir olur muydu?"

Güzel bir iş yapmış olmanın kıvancı ve rehavetiyle, kesik bileğine baktı Abbas.

"Peki, ibadet nasıl yapılır?"

Cuma, derinlemesine hayal ettiği yitik değerlerine, o değerlerin özünde kum gibi parçalanan ve parçalandıkça geçmişe ve geleceğe dair dualar, kuşkular, serzenişler, tasarımlar, ıstıraplar, özveriler doğuran kutsal ışığa daldı, parmağının ucuyla mum alevine dokundu. Sapı sedef kakmalı, bilenmiş bir baltayla yediveren bir gül belirdi; gülden, mum alevine bir yaprak düştü. Yaprak aleve, alev de kanatları gümüş deniz köpüğünden yaratılmış martılara dönüştü; kömür yığınlarının yerinde salkım salkım kınalı yapıncaklar belirdi.

"Ellerini, yüzünü, ayaklarını tertemiz yıka. Seccadene yerleş. Lambanı söndür. Ahırda ne kadar ses soluk varsa hepsini dinle. Ben öyle yaparım. Katırların suskunluğunu dinlerim. Memeden açlığa akan sütü dinlerim, göze renk bırakan sütü... Köpeği senelerce ciddiye almadım. Seccademe kapandım, zincire vurulmuş köpeğin yesirliğini dinledim. Boynu kırılmış, yeşil buğday başağını dinledim." Kafasını kaldırdı, tavandaki kayaları süzdü. "Tavandan suya düşen damlaları dinledim. Suyun, yer üstünde huysuz, huzursuz olduğunu gördüm; yer altına inince huzura kavuştuğunu gördüm. Bu gördüğün sular, madenlerde hapsedilen sulara benzemez, Abbas. Tazyikli, havalı aletler; ayak ve baca nakil araçları suyu delirtir. Su, tahkimatı sevmez; kamalamayı, bağlamayı sevmez. Kuyu nakil tertibatını da sevmez. Kazı aletinden, edevatından su tiksinir; borulardan, çelik halatlardan, demirli yollardan nefret eder." Sustu. Lavarlarda suya yapılan eziyeti hayal etti. Kum filtrelerinden süzülerek kömürün kara kirini yiyen suyun çektiği acıları anlatmak geldi içinden. "Su azizdir, çukura doğru akmak ister; göllenmek, hayvanlarla tanışmak ister. Su kirlendi mi acı çeker. Hapsedilen su, tulumbalarla tahliye edilmezse insana saldırır, insanı boğar. Güvercinlerin mağaralardaki suları ziyaret ettiklerini gördüm. Kayaların suya doğru sarktıklarını, ağladıklarını gördüm."

Abbas düğüm suskunluğuna girmişti. Abisi, otuz yıl öncesinin Sıddık Hoca'sı gibi ocak yaşamından mağara yaşamına doğru

meyletmişti artık, yakalanması durumunda yeniden firar edeceği kesindi. Kötü haberleri, Cuma'dan gizlemenin bir anlamı da yoktu. Tarifsiz acılar çeken böyle bir insan, kötü haberler karşısında yıkılmazdı.

"Su donduğu zaman, kuşlar zor durumda kalır. Ayılar, yarasalar, kirpiler, sincaplar, dağ sıçanları inlerine çekilir; suyun dirilişini bekler. İnsan elinin değmediği suda huzur var, güvercinleri çeken o huzurdur. "

"Ben iki kötü haber getirdim sana," diye birden söze girdi Abbas.

"Hayrola, nedir?" dedi, soğukkanlı, paniksiz bir duruşla.

"Rüştü'nün kafasına direk düştü."

İrkilişini belli etmedi. Kötü haberler duyduğunda, zora düştüğünde, kendisini var eden ve anlamlı kılan gizil güçlerine, çarmıha gerilmiş duygularına daha çok dayanıyordu. Rüştü'ye hayrandı. Kişiliğini, güzel insanları seyrederken ve dinlerken yarattığı çağrışımlarla biçimlendiren, saf bir delikanlıydı Rüştü.

"Durumu ciddi mi? Ne zaman oldu?"

"Üç gün evvel oldu," dedi Abbas. "Durumu ciddi değil. Beyni sarsılmış. Amele Birliği Dispanseri'ne yatırdılar. Dili tutulmuş. Anam perişan oldu. Akşam kuyudan çıktım, Dispanser'e gittim. Buraya gelmeden evvel, anamla birlikte dispanserin önündeydim. 'Bu karanlıkta bekleme, gel seni bir kamyona bindireyim, eve git,' dedim, gitmedi."

Cuma, dalgınlaştı. Oğlu Rüştü'nün ölmesinden korktu. Başkaları için acı çekmenin ibadet olduğunu en iyi anlayan delikanlılardan birisiydi Rüştü. Kendine doğru küçüldü, acze düşmekten korktu.

"Doktorlar ne dediler? Ölüm tehlikesi var mı? Dili açılır mı?"

"Sordum, 'ölüm tehlikesi yok,' dediler. Dilini sormadım. Madene kâğıt yazdılar. 'Bu haliyle çalışamaz,' dediler."

"İkinci kötü haberi de söyle."

"Yengeyi bırakmışlardı, yine gelip götürdüler. 'Bu sefer, seni

bırakmayacağız,' dediler. 'Haber sal, kocan gelsin teslim olsun,' dediler. Çocuklar ortada kaldı."

Cuma, kuşatılmışlık hissine kapıldı. Bilekleri zincirli, iki askerin arasında, İstiklal Caddesi'nde, bir yığın insanın bakışları altında yürüyor buldu kendini. İkinci Makas'tan sonra yavaşlayan ve çan çala çala caddeyi kateden vagon katarlarındaki kömürlerin, "Sonunda sen de teslim oldun Cuma!" diye bağırdıklarını hayal etti. Şefporyon İzzet Efendi'yi, Lazo'yu, İsmail Ağa'yı ve Plan Büro Şefi olan o şişko adamı, araya sokup karılarını rehin olmaktan kurtaran dişli firarileri anımsadı.

"Sen bu görüşmeye teslim olmam için mi geldin?"

"Yok," dedi Abbas, doğal bir eğilimle. "Karanlık bir dünyadan kaçtın. Senin kaçışına üzülmedim. Teslim olursun olmazsın, o senin bileceğin iştir. Sana ekmekle peynir getirdim."

"Sağ ol," diyerek, uzatılan torbayı aldı Cuma. Bilincinin dışına çıkmış gibi bir hali vardı. "Kıyamet kopsa da ben teslim olmam. Rüştü'nün başına düşen direklerin altında, yevmiye için çalışmam. Plato'da oturan yüksek memurların bilmediği bir şey var. Her insan, köpek tabiatlı da olsa, yeşil bir ottur; suyunu topraktan, ışığını güneşten alır."

BEN İŞ YAPANIN PEŞTAMALIYIM

Bir insanın kendine ait bir düşüncesi yoksa,
"yoksa"sı da başka düşüncelerin divanında
oldukça itaatkâr ve çoraksa ondan korkacak,
onu görünce istavroz çıkaracaksın.

İhsan Soyak, geceyi uykusuz geçirmiş olmanın gerilimiyle kalkıp pencereyi açtı; odaya hanımeli, lavanta ve Efdal Efendi'nin özenerek ektiği fes renkli küçük Çin karanfillerinin mest edici kokusu doldu. İçinde yağ yakılan toprak pesüsü duvara doğru itti, kollarına abanarak bir zamanlar, akıl almaz bir çabayla inşa ettirdiği Kılıç Mahallesi'ni seyre koyuldu. 1940-1941'in o korkunç kışında, askerden Zonguldak'a çağrılışını anımsadı. Yollar kapanmış, yüzlerce insan Bolu yolunu küreklerle açmaya koyulmuş, ocak direkleri tükenmiş, kömür üretimi neredeyse durmuştu. "Ben, iş yapanın peştamalıyım," düsturuyla hemen harekete geçmiş, Havzadaki tüm mühendis ve çavuşları, askerî birlikleri seferber etmiş, her köye adam salmış, getirilecek her direk için para verileceğini bildirmiş, sıcak bir imece iklimi yaratarak direk sıkıntısını ortadan kaldırmıştı. Direk sıkıntısının ortadan kalkmasından sonra, Mükellefiyet döneminin zorluklarıyla cebelleşmeye başlamış ve en çok da tarımın iyi olduğu Bartın, Devrek, Çaycuma gibi mıntıkalardaki köylüleri topraklarından koparıp ocaklara sokma seferberliğinde zorlanmıştı. Beş yıl önce, şimdikine hiç benzemeyen, sessizce direnen ama sonunda itaat eden, tamamen farklı bir halk vardı. Mevcut durum iç açıcı değildi. Zor zamanlarda biriktirip de kullanamadığı, hatta altında ezildiği cesaretini şimdi yanlış yerde, yanlış bir gaye için

kullanmaya tevessül eden bir kalabalıkla karşı karşıyaydı. Sadece Kozlu'yu değil, Zonguldak'ı ve tüm kazalarını modernleştiren adamın İhsan Soyak olduğuna inanan halk, kıpırdanışını, sinsi, sefil ve nankör dedikodularla açığa vurmaya başlamıştı. Yayla Mahallesi'nde, İhsan Soyak sayesinde ev bark sahibi olanlar bile, şimdi açıktan İhsan Soyak'a karşı çalışıyorlardı. Kendilerini masum kuş sürüsü, İhsan Soyak'ı da devletin, bu masum kuş sürüsünü yakalamak için kafese koyduğu çığırtkan, pırlak kuşu sanan bu güruhun yarın ne yapacağını kimse bilmiyordu. Bu güruh, sırtını cahil, kasketli bir yığına dayamıştı; ayaklarını münavebeye alıştırmış, daimi işçiliğe karşı sinsice direnmiş, karanlık, iflah olmaz, ürkütücü bir yığına...

Döndü, odanın içinde bir tur attı. Başta misyonu olmak üzere, her şeyini yitirmiş, alt benliğime sığınayım derken onun da altında kalıp ezilmiş gibi bir hali vardı. Yeniden pencerenin önüne geldi. Kuşları dinledi. Çıkar gruplarının, harıl harıl işleyen kömür mavnalarına, kendisinin ise halkalarına mavna bağlamak için limanda demirlenen, içi boş bir şamandıraya dönüşmek üzere olduğu endişesine kapıldı. Hiç bu kadar yalnız hissetmemişti kendini. Geceleri yatağında oturup madencilikle ilgili kitapları okuduğu ve safra yeşili hayallere daldığı için karısıyla birlikte yatmıyordu. Karısı ile kızı, ayrı ayrı odalarda uyuyorlardı. Döndü, aynalı dolabın üzerinde diklemesine duran fotoğraftaki insanlara, Atatürk'le Atatürk'ün sekreterliğini yapan abisi Hasan Rıza'nın bulunduğu fotoğrafa baktı dikkatle. Atatürk'ün de bir zamanlar kendisi gibi yalnızlaştığını düşündü. Mesele, halktan kaynaklanıyordu. Halk önce, saygıyla eğilip saçağı öpüyor, koruyor, kolluyordu; sonra korunma duygusu içine giriyor, umacı yaratarak umacılaşıyor ve sonunda, yarattığı umacıyı bertaraf etmeye çalışıyordu. Her bertaraf ise umacının yeni bir umacı doğurmasına yol açıyordu. Demokrat Parti, seçimleri kaybetmesine rağmen, gün geçtikçe neden güçleniyordu? Sebep halktı. Devletin ve Parti'nin, kömür havzasındaki en güçlü adamı olmak, artık bir mana ifade etmiyordu. Çıkarları, başında bulunduğu Ereğli Kömür İşletmeleri'yle çatışan bir yığın iş sahibi insan ve bunların çevresinde kümelenen kalabalıklar canlandı gözlerinin önünde. Parti'nin il başkanı olan vali ile Parti'nin ilçe başkanları olan kaymakamlar, görevlerini layıkıyla yapıyorlar mıydı? Birkaç

bozguncu mühendisin teşvikiyle amelelerde bile kıpırdanma başlamıştı. Yakında, yıkıcı bir sendikanın kurulacağı söylentileri yayılıyordu. Merkezî iradeye ve kontrole karşı yaygın bir kıpırdanış vardı. Peki, vali ne yapıyordu? Hiçbir şey. Kehanetlerini ulu orta anlatmasına rağmen, gerçekleri kendisinden bile gizleyecek derecede ketum bir kişiliğe sahip olan bu bürokratın, Demokrat Parti'yle gizli bir ilişkisi mi vardı yoksa? Tüccarlar, ihtikârcılar, türedi harp zenginleri, Ereğli ve Karabük kurtları iktidar olma seferberliği içindeydiler.

Duvardaki çerçeveli fotoğrafın önünde durdu, abisi Hasan Rıza Soyak ile Celal Bayar arasında duran Atatürk'e bir kez daha baktı. Bakışlarını, dolabın üzerinde yan yana dikelmiş, kendisini İnönü ve maden işçileriyle birlikte gösteren fotoğraflara kaydırdı. Bu işçiler, İhsan Soyak'ın kendileri için inşa ettirdiği yatakhaneleri, banyoları, lokantaları, sinemaları, alışveriş merkezlerini, tenis kortlarını, okulları, parkları görünce, kullanınca ne düşünüyorlardı acaba? Birden, Fransız mühendisi Mösyö Blaco'nun, dindar, Dominiken bir suratla, geçen hafta söylediklerini anımsadı:

"Yerin üstünü, güzel bir şekilde inşa ettiniz Mösyö ama üzgünüm, aynı şeyi yerin altı için söyleyemeyeceğim. İnanılmaz ilkel araçlar ve yöntemlerle sadece kömür çıkaran, arkasında bıraktığı plansız, karmaşık galerileri emniyet altına almayan, akıl almaz bir emek zorlaması, hoşnutsuz, patlamaya hazır bir amele kitlesi..."

"Lakonik bir değerlendirme ve haklı," diye düşündü. "İlkel yöntemlerle çalışıyoruz. Ama bunda benim ne suçum var. Devlet durmadan kömür istiyor. Modernleşmeye kaynak ayıramıyoruz. Kayıp zamanlarımızın haddi hesabı yok. Kazma, yükleme, taşıma, boşaltma zamanındaki kayıp, insan ve katır yavaşlığından kaynaklanıyor. Durmak, su içmek, işemek, gizli gizli ibadet etmek, çeneye vermek, hepsi ölü zaman, kayıp zaman." Servis kuyuları ve kafesler önünde, kuyulara inmek için bekleyen madenciler canlandı gözlerinin önünde. "Bir madencinin, sırf kafese giriş ve çıkışı için, en az 1.25 saniye geçiyor. Bu, her yüz amelede iki saat, her bin amelede ise yirmi saat demektir. On beş yirmi madencinin kafese giriş ve çıkışlarında bu kayıp zaman, daha da artıyor. Daha çok ameleyi

taşıyabilecek, çok katlı, aynı zamanda inme binme yapılabilen kafeslere ihtiyaç var."

Derin derin esnedi. Mutfaktan gelen seslere kulak verdi. Madencileri hızla indiren, kömürü ise hızla çıkaran, çok katlı dev kafesleri yarattı aniden. Ateş gibi harlanan çelik halatlarla, koşumlar, tamburlar, hızlanmış zamanlar ve uzaklıklarla büyüyen bir üretim dünyasının kumanda merkezinde hissetti kendini. Başını kaldırıp baca ağzında, madencilerle birlikte çektirdiği resme bakınca hayali dağıldı. Aynı anda her tarafa bakan ama hiçbir şey göremeyen bir kazmacılar sürüsü. Mecalsiz katırlar, sıtma numarasıyla titreyip yatanlar, kazmalarının sapını mahsustan kıranlar, lambalarını söndürenler, baygınlık numarası yapanlar; gözlerine şist tozu atanlar; kollarını, bacaklarını, boyun damarlarını kesenler; ağızlarını burgu deliğine dayayıp toz yutanlar, atlar ve katırlarla uygunsuz ilişkilere girenler, firar edenler...

Birden sınırlar silindi, görüntüler kararak belirsizleşti. Nefesi kesilir gibi oldu. Derinleştikçe hava akımı zorlaşan, ana pervanesi, yeterli basıncı sağlayamadığı için hava dolaşımı aksayan bir ocakta sandı kendini. Sonsuzluk kavramını, bitip tükenmez çabaların mavi bir menzili değil de her şeyi yutan, anlamsız bir boşluk olarak algıladı. Ellerini, kulaklarındaki uğultuya bastırdı. Kontroldışında bir sendikanın kurulması durumunda, amelenin toptan gidip sendikaya sığınacağından korktu. Artık bugünden sonra, kendisine yönelen tebessümler, övgülü sözler farklı bir işlev görecek, kötü niyetlerin ve bertaraf planlarının perdelenmesine yarayacaktı. Mösyö Blaco galiba haklıydı. Eğer bir insanın, kendine ait bir düşüncesi yoksa, "yoksa"sı da başka düşüncelerin divanında oldukça itaatkâr ve çoraksa ondan korkacak, onu görünce istavroz çıkaracaksın. Birden durdu, Zonguldak'ta, yıkıcı sendika ortaya çıkmadan önce, partiye bağlı bir sendika kurmanın gereği üzerinde düşündü. Partinin bünyesinde kurulan ve amaçlarından birisi de partiye bağlı sendikalar kurmak olan "İş Bürosu" ile derhal irtibata geçmek gerekiyordu. Aklına hemen, Zonguldak milletvekili ve partinin İstanbul iş Bürosu Şefi Barkın geldi. Hemen ahizeyi kaldırdı, santralde, Soyak'ın telefonlarını bağlamakla görevli olan Hüseyin Aydaş'a:

"Beni hemen Ankara'da Barkın'a bağla," diye emretti.

Telefonun başında bekledi. Az sonra, Hüseyin Aydaş'ın sesi geldi:

"Muhterem Genel Müdürüm, üzgünüm, bağlantıyı kuramadık. Bartın'a bağlandım, Karabük'te bir arıza olduğunu bildirdiler. Birkaç saat sürer."

Bu sefer kızmadı. "Peki," diyerek ahizeyi kapadı. Duvardaki saate baktı. Mutfaktan gelen seslerden, karısının kalktığını, kızının da kalkmak üzere olduğunu anladı. Yeni bir sendika kurmak, bunun için güvenilir unsurlardan bir ekip oluşturup asgari bir sendikacılık eğitimi için Ankara'ya göndermek gerekiyordu. Bu nokta çok önemliydi. Ama Şirket'ten, madencilerden, halktan ve hatta kendisinden bile önemli bir şey daha vardı: Kızının gözleri. İnsanda tamlık duygusu yaratan; derin gerçeklik değil, derin ve gizemli duygular, imgeler yaratan gözler... İnsan, çocuğuna emek ve incelik verince, çocuğunu dikkatle dinleyince her meşakkati ciddiye alır; insanın derinliğine, anlamına ışık enginliği yayılır. Dinleme ahlakının ve ustalığının artması, insanın, çocuğunu dikkatle dinlemesine bağlıdır. Ayağa kalktı, üzeri sedef ve fil dişi kakmalı ahşap kutuyu açtı, içine baktı, kapattı. Kahvaltı yapmadan, doğrudan ocaklara gitme isteği uyandı içinde. Ameledeki olumsuz değişimi yakından, dikkatle izlemek, durumun ciddiyetini anlayıp ona göre bir yol çizmek gerekiyordu. Kapıyı açıp mutfağa yöneldi. Karısı sofrayı hazırlamakla meşguldü. Üzerinde, lavanta moru bir entari vardı. Başını çevirip gülümsedi.

"Bu gece uyuyamadın mı?"

"Uyuyamadım. Ocak teftişine gidiyorum, beni beklemeyin, siz kahvaltınızı yapın."

"Her şeyi hazırladım, git kızını kaldır. Birlikte kahvaltı yapalım. Yeter artık bu kadar çalıştığın. Dünyayı sen mi kurtaracaksın?"

Hiçbir şey söylemeden yatak odasına gitti, iki dolabın arasında duran, portmantodan ceketini alıp dışarı çıktı. Başını kaldırdı, gökyüzüne, Pelit Ovası'ndan Ereğli'ye kadar derin olarak kesilmiş bir arazinin üzerinde, baca gazları ve uçucu kömür külleriyle kirlenen

mavi kubbeye baktı; kükürt ve azot salgılamalarının, patlamaların, yanmaların ciddileştiğini, havzanın geliştiğini; buğday öğüten değirmenlerin, kömür öğüten kok fabrikalarına dönüştüğünü hayal etti. Kendisi de dâhil hiçbir gücün bu ilerleyişi yavaşlatamayacağına inandı. Kızını kaldırmak, onunla karşılıklı oturup kahvaltı yapmak için eve girdi.

ALLAH KİMSEYİ ÇALIŞA ÇALIŞA YOKSULLAŞTIRMASIN

Yürek çıvdırmasa, sevda olmasa
hak bilinmez.

Abbas, Hibetullah Hoca'nın top zülüflü, çakır gözlü kızı Gülşah üzerine tatlı hayaller kurarken, katırları suvardı, yemliklerini otla doldurdu, demir bir kaşağıyla tek tek tımar etti, boyunlarındaki yaralara bir bezle pamuk yağı sürdü. Dört tanesine, hayatı boyunca sevdiği, saydığı dört kadının adını koydu: Salkım, Hediye, Nazlı, Nimet. Az ötede, lambanın asılı durduğu direğin dibinde, Gülşah'ın nakışlı yün yeleğini andıran huriyesine doğru yürüdü. Lambayı direkten indirdi, Hibetulleh Hoca'nın hediye ettiği seccadesini serdi, bağdaş kurup katırların ot yiyişlerini izlemeye koyuldu. Buhran geçiren bir insanın, toprak gibi sakinleşmesi, her türlü hesaptan ve hırstan arınması için katır ahırında yaşaması gerektiğini düşündü. Kesmeli, Hacı Memiş ve Domuzcu damarlarında kazma sallarken kazmacıların katırlarla ilgili anlattıklarını anımsadı. Gacalı Ali, kör bir katırın, çalışırken kör olmayan bir katırdan daha az eziyet çektiğini, lamba ışığını veya baca ağzından galeriye vuran gün ışığını fark edebildiğini anlatmıştı. Gacalıya göre, yer altındaki tüm katırlar, çalışırken ölen bir katırın ölümünü aynı anda hissedebiliyorlardı. Göçüğü, grizuyu veya su patlamasını fareler gibi önceden sezen katırlar, kulaklarını dikiyor, duruyorlarsa hareket ediyor veya o anda bir kömür arabasını çekiyorlarsa aniden hızlanıyorlardı. Kalafatlı Hasan'ın, Hacı Hatip'e anlattıkları ise inanılacak gibi değildi. Mükellefiyetten önce, Keseneci Yusuf'un ocağa sattığı bir katır, ocak yangınında tüylerini kaybedince yer üstüne çıkarılıp

azat edilmişti. Ormanda, dağda, bayırda gezen bu katır, aylardan sonra, bir gece vakti, ocağa dönmüş, kömürünü taşıdığı Milopero damarına yakın bir yerde, yıllardır birlikte çalıştığı Danyal Emmi ile karşılaşmış, kafasını Danyal'ın karnına dayayarak gözlerinden sıcak damlalar akıtmıştı.

Kafasını kaldırdı, tavandaki kayaları, şistli kumlu tabakaları, bağları süzdü. Ahırın girişinde bir ışık belirdi. Katırların, kafalarını çevirerek ışığa baktıklarını görünce üzüldü. Nakliyecilerden Alaplılı Fingirdek İsmail, yıllardır kader ortaklığı yaptığı ve karısı Hizmet'in adıyla çağırdığı yaşlı katırını çekerek ahıra girdi. Dudaklarında, her zamanki tekerlemesi vardı yine:

"Âşık isen ey din eri, gezme yabanda serseri."

Abbas'ı ahırda bulacağını sanmadığı için, görünce sevindi. Kendisine zor geleni başkasından istemeyen bu yüzü yanık delikanlıyla sohbet etmeyi seviyordu Fingirdek İsmail.

"Allah, ömrünü nur etsin Abbas, iyi yakaladım seni," diyerek yaklaşınca Abbas ayağa kalktı. Tokalaştılar. "Hizmet'in topallaması tuttu. Bana idareten bir katır ver. Genç olsun. Yaşlanan zahmetimi yaşlı bir katıra çektirmek istemem."

Abbas, on saatten bu yana, peş peşe eklenmiş üç vagonla kömür çeken Hizmet'e doğru yürüdü. Sevgiyle kafasını sıvazladı katırın. Tüm dikkatini ayağının acısında ve arkadaşlarının ot yiyişinde toplamıştı Hizmet.

"Topallayan ayak hangisi?"

"Önden sağ ayak." Yorgunluktan olsa gerek, sistemi bozuk bir gülüşle elini Abbas'ın omzuna koydu. "Şu işe bak ki benim karım Hizmet'in de sağ ayağında biraz topallık var. Ben müdür olsam karım Hizmet'i değil de bu katır Hizmet'i emekliye ayırırım. Bu emektar hayvan için Kozlu'da, hem de Değirmenağzı mesire yerinde bir dam yaparım. Boynuna da koyun çanlarından yapılan bir tongurdak asarım. Canavar korkar, yaklaşmaz o zaman."

"Bu katır, bu yaştan sonra yer üstüne çıkarsa ölür."

"Ölmez," diye itiraz etti, İsmail Dayı. "Ömrü ocakta geçmiş her emektar katır, yer altını hepimizden iyi bilir. İnce damarı, kalın

damarı, meremeti, lağımı, kazmayı, yüklemeyi... Niye? Çünkü zahmetin büyüğünü yer altında çeken mahluk odur. Yer üstüne çıktı mı ölmez ama şaşırır. Caminin yanından geçti mi minarenin yapımına katılmadığı için, onu yerden bitmiş sanır."

"Yerden bitmenin ne olduğunu bilmez," dedi Abbas. "Minareyi tahkimat direği sanır."

İsmail Dayı iri iri gülümsedi; çangal kaşı altında kaybolan sol gözü, sağ gözün sabit ve donuk duruşundan kaçıyormuşçasına alnına doğru kaydı. Gülümsemenin ve kafasını dolduran matrak düşüncelerin etkisinden olsa gerek, alnındaki kırışıklıklar, tere belenmiş incecik kömür tozu ışıltılarıyla yüzüne kalender bir hava verdi; mor ve mavi lekelerle taze inciri andıran ve idareten yapıştırılmış gibi duran burnu ise aniden belirerek bu havayı gülünç bir hale soktu.

"Hem sonra, emektar bir katırın arazide tek başına kalması da doğru değil."

Abbas'ın itirazı, katırı koruma eğilimi taşıdığı için adamın hoşuna gitti.

"Bir katır daha veririm yanına. Düğünlerini yaparım, Telli Nurcan misali, geçer, karşılarında da oynarım."

İsmail Dayı birden, kollarını havaya kaldırdı, "Sömsöm yavrum" diyerek, ağzıyla çalıp katırın önünde oynamaya başladı. Mükellefiyet disiplinini alaya alırcasına, bezekli, fingirdekli... Nedendir bilinmez, adam işte böyle oynadığı zaman, çavuşlar hariç tüm dünyanın kendisini seyrettiği zehabına kapılıyor; çevresinde görünen görünmeyen binlerce madde, adamın harlanmış duyu organları içinde dans eden binlerce duyuma yol açıyordu. Abbas, bir hafta önce, ana galeride, katırı durdurarak lambasıyla katırın gözlerine baka baka oynarken yakalanan ve on beş günlük yevmiyesi kesilen bu adamın, bugünkü yorgunluğuna ve kaybolan yevmiyelerine karşı oynadığını düşündü. İsmail Dayı, oyununu, katırların arasına girip çıkma ve çevresinde dönme şeklinde sürdürünce Abbas, bir gelen olur korkusuyla ahırın girişine yaklaşıp sağı solu gözetlemeye koyuldu.

Bir ara, kas erimesinden muzdarip olan sağ ayağı şaşınca sendeledi; bel ağrısı, bıçak ucu gibi dürttü ihtiyarı; durdu, gülümsedi acı acı.

"Vakti zamanında, benim Binnaz karıyla ne güzel oynardım. Allah kimseyi çalışa çalışa yoksullaştırmasın. Elime bir külünkle yedi kaburgalı bir kürek verdiler ya, oyunum yoksullaştı."

Abbas'ın dikkati, kaşalot gibi soluyan adamın yüzündeki anlam ile anlatımı arasındaki garip zıtlığa takılmıştı. Bu adam niçin oynuyordu; oyun, zorlukları oynayanın gözünde küçülttüğü için mi? Bu adamın oynaması, madenden bir kaçış mıydı?

"Bu oyunlar yüzünden başın çok belaya girdi, İsmail Dayı."

"Çok yevmiyemi kestiler," dedi genzini yırtan bir sesle. "Çok da kötek yedim. En zoruma gideni de geçen seneki oldu. Kömürü götürürken bacanın dirsek yaptığı yerde katır öksürdü. Biraz gittik, bir daha öksürdü. Hemen durdurdum. Yanda su arkına işedim. Birden aklıma ağaçlar geldi, ağaçlardan toprağa yağan çiçekler geldi. İşediğim yerde oynamaya başladım. Meğerse benim az ötemde, deve büküğünde, genç çavuşlardan Hayri diye biri pusuya yatmış."

Hayri adını duyunca Abbas kulak kesildi. Boşlukla beslenen, boş bir yaratık gelip çöreklendi içine.

"Herif lambasını söndürmüş, tam siper yatmış, haberim yok. Birden kalktı, böğüre böğüre yanıma geldi. İki tokat attı bana ki, genç bir çil aygırın çiftesini yemiş gibi oldum."

Selma'nın ışık yüklü, kocaman menekşe bakışları, geniş alnı, daracık dolgun dudakları, çocuksu yüzü ve kuyuda sallanışı canlandı, Abbas'ın hayalinde.

"Sokak hasbasıdır o," diye homurdandı. "Madenkeşleri suçüstü yakalamak için karanlıklarda lambasız gezer. Necip Çavuş'tan öğrenmiş. Her tarafa girmesine izin vermişler. İnşallah buralara uğramaz."

"İki tokat attı ya, benden çok küçük olduğu için zoruma gitti. Halbuki doğru yerde oynamıştım. Yaptığım iş doğruysa tokat şifa tokmağıdır. Onlar vurdu mu ben daha çok oynarım. Dayım Necati,

mezarından kalkar, bana eşlik eder. Dövseler de ben buyum. Arap at, kamçı yese de Arap attır. Dayağı yedikten iki saat sonra gittim bir tenhada oynadım. Yevmiyemin kesildiğini bildirdikleri gün, gittim bir başka tenhada bir daha oynadım. İnsanın ömrü bir oyundur, uşşam; insan oynar; oynarken de yatan itin kuyruğuna basar."

"Helal olsun sana, İsmail Dayı. Döve döve vazgeçiremediler seni oyundan."

"Ben vazgeçmem uşşam. İçimden geldi mi oynarım. Kurbanlık koyun gibi, başıma geleceklerden habersiz oynarım. Ben oynadım mı kızlarıma, Songül'e, Saniye'ye, Mediha'ya ayan olur; nerde olurlarsa olsunlar, hemen oynarlar. Kendime hürmetim var. Adım Fingirdek İsmail'e de çıksa vazgeçmem oyundan. Onların yaptığı, aç köpeği bağırsakla bağlamaya benzer. Adam değiller ki çürüntüler. Adam olsalar oynarlar. Gül gölgesinde büyümüş bir adam, oyuna tokat atar mı? Atmaz, el çırpar. Dün gece düşümde Reşit Çavuş'tan bir şamar yedim. Soğulmuş, dibi çamurlu bir su çukuruna düştüm. Çamurun içinden Depocu Necmeddin'in yumruğu çıktı, küt diye suratıma indi. Çamurlu yumruğun üstünde oynadım." Katıla katıla güldü. "Yaa uşşam, ben buyum. Ben oynaya oynaya büyüdüm. Çocukken babam çalar, ben oynardım. Rahmetlinin çok eski bir çöğürü vardı, ona da dedem Abdi'den kalmıştı. Atın katırın toynaklarını oyup içlerini bir güzel boşalttıktan sonra, güneşte kurutmuşlar, üzerine de incecik tahta çekmişlerdi. Telleri at kılındandı. İnsan gibi inilerdi. Korkusuz, döne döne oynatırdı. Onun için, ben tokata mokata üzülmem; eskisi gibi güzel oynayamadığıma üzülürüm."

"Gene güzel oynuyorsun İsmail Dayı."

"Ben en güzel oyunlarımı karımla oynadım uşşam," diyerek sağında ve solunda düşünen katırların sırtlarını sıvazladı. "Benimki o vakitler incecik, hilal gibi bir kadındı. Kaşları da hilaldi. Karşılıklı oynadık mı gözlerim yukarı kayardı; ellerinin kınasına, parmaklarının nigârına bakardım. Ben o zaman öğrendim ki, yürek çıvdırmasa, sevda olmasa hak bilinmez. Neyse, madene girdim; işler onun sırtında kaldı ya, derisi kemiğine yapıştı, kalçası çekildi. 'Bu kara dinli hayata yedirmem seni, hilal kaşlım,' dedim. Aldım, şehre

getirdim, düzeldi. Bir Fransız mühendisi için balık tuttu, sümüklü böcek topladı. Felek kör olsun. Çok güzeldi. Ta Bolu'dan Kastamonu'ya kadar, arpa arpa arayıp bulamadığım bir kadındı. Büyük gözleri vardı. Mühendisin altında yakaladım. Yıkıldım. 'Tenindeki cenabeti arındır,' dedim; 'Arındırırsan, seni bağışlarım,' dedim. Sonra, bağışladım. Aradan bir sene geçti. Hafız İsmail Bey'in ocağında çalışan Kürt İrfan vardı, ona takıldı, bir gece kaçtı gitti. Sonra duydum ki İstanbul'da kerhaneye düşmüş." Sessizleşti. Katırların ot yiyişlerine kulak verdi. Duyulur duyulmaz bir sesle, "Âşık isen ey din eri, gezme yabanda serseri," diye mırıldandı. Yeniden sustu. "Bir insan ne zaman uçacağını bilmeli, bilmezse gece uçmaya heveslenen sinek gibi ayran kazanına düşer."

Abbas, uçmaya hiç heveslenmediği ve hiç uçmadığı halde, ayran kazanına düşen bir sinek olarak hayal etti kendini.

"Kadın kısmı, kocasından daha yakışıklı birini gördü mü hemen meyleder, değil mi İsmail Dayı?"

"Kadın kısmı, erkeğinin, bayram koçu gibi süslenip meydana çıkmasından hoşlanır; çok da ilgi ister. Kadınla can cana, ten tene olacaksın; bıçak sırtı kadar bir aralık bıraktın mı o aralık zamanla açılır. Bir bakarsın ki, açılan o aralıkta sen bıyık falına dalmışsın, o da hiç ummadığın bir anduz ağacının dibinde, hiç ummadığın bir adamla seni depmiş. Onun içindir ki her erkeğin, 'Âşık isen ey din eri, gezme yabanda serseri,' sözünü, kulağına küpe etmesi lazım. Ben edemedim. Kadının alnındaki yazıyı okuyamadım. Her kadının alnında bir yazı vardır. 'Namusluyum, uzak dur;' mesela bu bir yazıdır. 'Aşı çanağa koy;' mesela bu da bir alın yazısıdır; manası nedir bilemem. 'Küsküne güvenme, duvarımı delemezsin,' hah, alın yazısı buna derim ben. 'Kapımı vur, katıma çık,' mesela bu da bir yazıdır. Karımın alnındaki yazı, elifi elifine, tam da buydu. Lakin ben okuyamadım. Okudum da eh, iş işten geçtikten sonra... Rahmetli babam Yunus derdi ki: 'Kadının ateşi, dağdağan ağacının ateşi gibi uzun ömürlüdür; erkek, o ateşe sahip çıkmadı mı o ateşte yanar.' Benim yanacağım, Rahmetliye ayan olmuştu. Ben bunu yandıktan sonra anladım."

"Sonra evlendin mi?"

Kendini zamana cömertçe veren ve ayağını bastığı her yeri de bir oyun sahası olarak gören bir adama bu sorulur mu dercesine gülümsedi.

"Oynayan adam evlenmez mi? Hemen evlendim. Hemi de başı yastık yüzü görmemiş dul bir kadınla. Güzellikte, eskisinden bir gömlek aşağıdadır ama bana ziyadesiyle sadık bir karıdır."

"Niye dul kalmış?"

"Kocası Sağır Salim, göçük altında kalınca mecbur... İyi kadındır Hizmet. Saf, temiz yürekli... Tam bana göre, cennet öküzü. Yalnız biraz dikliği var, kendini beğenmişliği var. Burnu yere düşse, eğilip almaz."

İsmail Dayı, karısıyla ilgili birkaç hikâye daha anlattıktan sonra katırını alıp gitti. Abbas, katırların baca ağzında bekleyen iki günlük saman, arpa ve ot balyalarını ahırın dibindeki yem bölümüne taşımak için ahırdan ayrıldı. Ana galeride, Ruhi Bey'le karşılaştı. Yanında, tamirci Göğelek Veli vardı. Mühendis, lambasını Abbas'ın yüzüne doğru kaldırdı:

"İki gün sonra bir aylık tatile giriyorsunuz," dedi. "Sendikanın kuruluş toplantısına gelmeyi unutmayın. Hurşit'e de hatırlat. Bakalım siz amcaoğulları beraberinizde kaç kişi getireceksiniz."

"Sen merak etme Mühendis Bey, en az beş kişi getireceğiz."

"Hadi göreyim sizi."

TOPLANTI

Düşüncenin canı, samimiyetindedir.

Salonda çoğunluğu Kozlu, Üzülmez ve Ereğli'den gelenlerin oluşturduğu, yedi yüzü aşkın madenci vardı. En ön sıralara, sendikanın kuruluş çabalarına omuz veren mühendis, çavuş ve ustalarla İstanbul'dan gelen, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nden iki misafiri oturtmuşlardı. Damalı mintanı, mavi melon şapkasıyla girenlerin Fransız mühendisi sandıkları Ruhi Bey, kıçını, giriş kapısına yakın bir sandalyeye iliştirmiş, ısrar ve özverinin doğurduğu bereketli kalabalığı, soluyuşundan ve derin ve de sessiz uğultusundan yakalayarak tarifsiz bir bahtiyarlıkla hayal etmeye, biçimlendirmeye koyulmuştu. Tüm oturaklar dolduğu için madencilerin bir bölümü ayaktaydı. Toplantının kendilerine ne getireceği merakı ile salonda kaç sivil polisin bulunduğuna dair kuşku arasında sıkışanlar hariç, hemen herkes iyimser ve güleç bir havadaydı. Çocukları satıcılık yapan babaların kulakları, zaman zaman içerideki konuşmalardan, simit, börek, köfte ve kavrulmuş kestane satmak için giriş kapısının önündeki mekânı tutan çocukların seslerine yöneliyordu. Nesnelerin ve görünmeyen meziyetlerin, canlılıklarını açığa vurduğu, hayallerin hayallere köprüler kurduğu bir durum söz konusuydu.

Hurşit'le Abbas, genç madencilerin yaptıkları gibi oturdukları yerleri, sonradan gelen yaşlı madencilere vermiş, yanlarda ve arkada birikenlerin arasına girmişlerdi. Hayri Çavuş'un, tilki yüzlü, künyesi meçhul biriyle salona girişinden bu yana Abbas, yerinde duramıyor, parçalanmış merakların, kuşkuların, hasetlerin koza-

sında bir kurtçuk gibi kıvranıp duruyordu. İhsan Soyak'ın güvenilir elemanları arasında yer alan Hayri'nin bu toplantıda ne işi vardı? Sendikanın kuruluşuna omuz vermek için gelmezdi. Bu herif, besbelli ki tanıdığı ameleleri tespit edip polise bildirmek için gelmişti. Hurşit, Abbas'ın gerilimini sezdiği için rahat değildi; sendikaya ilişkin olarak yapılan konuşmaları can kulağıyla dinleyemiyordu.

Ön cephede, üç kişinin oturduğu oval bir masa vardı. Ortada oturan, küçük şalgam kafalı adam, ter ve izmarit kokusunun uğultuya dönüştüğü salonu şöyle bir süzdü; sağında ve solunda oturanlara bir şeyler fısıldadıktan sonra ayağa kalktı. Kendinden önceki konuşmacıların fikirleriyle iki günden beri kafasında biçimlendirdiği fikirlerin sıkıcı ve şaşırtıcı benzerliğini hissederek:

"Muhterem amele arkadaşlar," diye başladı ve uğultunun dinmesi için sustu. Salon, aniden sakinleşti. "Beklediğimiz gün nihayet geldi. Yer altından çıktık, sendikamızı kurmak için burada toplandık. Duyduk ki maden idaresi, bizim sendika kurma faaliyetlerimizi öğrenince kolları sıvamış, bir sendika kurma gayreti içine girmiş." Salon hafif mırıldanarak dalgalandı. Ön sıralarda oturan yaşlı bir madenci, "El bülüğüyle gerdeğe giriyorlar," diye mırıldandı. "Üzülmez Aydıntepe ve İhsaniye İkiz Amele Yurtları'nda kalanlara, 'Sakın, bizden izin almadan, kurulacak herhangi bir sendikaya girmeyin,' diye gözdağı verilmiş. Aynı şey, Asma Pavyonları ve Asma Şirket Evleri'nde de olmuş."

En arkada, dikelmiş kazmacıların arkasında bulunan, Bartınlı Ömer, yüzünü göstermeden, sesine değişik bir hava vererek:

"Sadece oralarda değil, her tarafta ameleye diş gösterdiler," diye bağırdı.

Konuşmacı, "Evet anlıyorum, her şeyden haberimiz var" dercesine elini kaldırıp gülümsedi.

"Muhterem Genel Müdürümüz İhsan Soyak ile yine muhterem Belediye Başkanımız Faik Bey uzun zamandan beridir, baş başa verip Zonguldak'ı birlikte yönettiler; lojmanlar, sosyal tesisler, okullar ve mahpushane inşa ettiler. Biz maden ameleleri, elbette ki, bu hizmetleri unutmayacağız. Yalnız şunun bilinmesini isteriz ki, sendika kurma işi, şirketin değil, amelenin işidir. Şirketin kurduğu

sendika, şirket sendikası olur; amelenin kurduğu sendika da amele sendikası... "

Orta sıralarda oturan, merametçi Rasim Usta, düşük, acuze çenesini arkadaşı Zülküf Bahadır'ın kulağına yaklaştırarak:

"Bu sendikayı kuranlar, mühendisler, münevver adamlar değil mi?" dedi. "Şimdi biz bir mühendis sendikasına mı kaydolacağız?"

Yokluğun dibinden yokluğa bakan Zülküf, her zaman olduğu gibi yine kendisini yiyerek var olan, çetin bir soruyla karşılaştığı için, başını sallamak, susmak ve düşünmekle yetindi.

"Kıymetli arkadaşlarım," diye sürdürdü, masadaki adam. "Bu sendikaya her isteyen üye olamaz. Biraz sonra, Eser arkadaşın okuyacağı tüzükte, bu husus açıkça belirtilmiştir. Faşizme ve ırkçılık akımlarına kapıldıkları belli olanlarla, amelelerin istek ve davranışlarını sabote edenler, sendikaya üye olamazlar. Geçen hafta, Hacıpetro Kartiyesi'nde çalışırken kaçıp üç gün sonra yakalanan iki mahkûm madenciyi, ölesiye döven Sadık Çavuş, bu sendikaya üye olamaz!"

"Bravooo!" diye bir ses yükseldi arkadan. Ses, alkışlarla taçlandırıldı.

İşçilerin arasında oturan, ayakta duran ve basın mensuplarıymış gibi davranan gizli istihbarat elemanları, çektikleri fotoğraflar ve aldıkları notlarla, yoğun bir fişleme gayreti içindeydiler. Daha önce takibata uğramış bazı işçiler, bakışlardan ve yüz ikliminden çıkarsama yapan deneyimli falcılar gibi izliyorlardı bu şüpheli insanları. Bir ara salona, şube müdürü Deli Kemal girdi; toplantıya umduğundan daha fazla işçinin gelmiş olduğunu görünce çıkıp gitti.

Üçüncü konuşmacıdan sonra, işçilere bir başka konuşmacı hitap etmeye başladı. Adamın korkusuz çıkışları, dikkati çekti.

"Artık, amelenin ayağı düze basmıştır arkadaşlar. Beş sene evvel, bu havzada, Genel Müdür İhsan Soyak'tan, Maden Yeni Cezaevi Direktörü'ne kadar uzayan bin dört yüz memurun idaresi altındaydık, bugün, üç bin altı yüz memurun idaresi altındayız. Bugün

madende ölenlerin sayısı beş sene öncekinin iki katıdır. Maden malullerimizin sayısı, dikkati celp edecek şekilde artmıştır. Sokaklarımıza bakın arkadaşlar, yakın çevremize bakın."

Hurşit'in yanı başında bulunan, Ispartalı Tırkacı Osman, kafasını çevirip Abbas'ın yanık yüzünü, yay gibi gerilmiş ağzını, göz ucuyla yoklarken:

"Hakkımızı yum gum ettiler, hepimizi de yamulttular," diye mırıldandı.

"Bundan yetmiş dokuz sene evvel," diye sürdürdü konuşmacı; "Dilaver Paşa'nın Birinci Mükellefiyet devrinde, amelelere tanınan haklar bile, şu anda yaşadığımız İkinci Mükellefiyet İdaresi tarafından yok edilmiştir. İş Mükellefiyet Müdürlüğü'nün emri ile harekete geçen Tahkimat Komutanlığı'nın, yakalayıp yurdun çeşitli yerlerine sürdüğü, tahkimata gönderdiği, amelelerin adları, şakiye, katile, vatan hainine ve hırsıza çıkmıştır. Ama hiç kimse ağzını açıp da İş Mükellefiyet Müdürlüğü ile Teşkilat Hastanesi'nden rüşvet zengini olanların adlarını telaffuz etme cesaretini gösterememiştir. Zonguldak, karaborsacıların, ihtikârcıların, vurguncuların şehri olamaz, arkadaşlar."

"Bravo! Ağzına sağlık!"

"Bu güzel memleket, madencisini mazlum ve mağdur duruma düşürerek kalkınamaz. Bu memleket, amelenin hakkını yiyerek servete konanların zulüm ve tagallübünden kurtulmadan kalkınamaz. Amele, kendi mukadderatını, kendi ellerine almak mecburiyetindedir. Amele, hayata rehber olmak, fukara ahaliyi, kemal-i şefkat ve muhabbetle kucaklamak, onu güzel günlere götürmekle mükelleftir."

Arka sıralardan bir kazmacı:

"Güzel konuşuyor ama şu lanet mükellef sözünü ağzına almasa daha iyi ederdi," diye homurdandı. Kazmacıyı, hemen sağında dikelen ve şimendiferde ateşçilik yapan Afyonlu Nurettin'in mırıldandığı tekerleme izledi:

Mükellefin urganı, terli olur yorganı
Mükelleften kurtulan, çifte kessin kurbanı

Konuşmacı, insana hata yapma ve pişman olma hakkı tanımayan Mükellefiyet'in acı olaylarını, yumuşak bir dil ve içe işleyen buruk duygularla anlatmaya koyuldu. Anlattıklarından öylesine etkilendi ki, dinleyicileri içgüdüsel bir acıma dürtüsüyle yer altında hayal etmeye başladı ve gördüğü her yüzü kararmış bir gravürden bakan cansız portrelere dönüştürdü. Seçtiği çarpıcı olaylar ve anlatım ustalığı, ilkin sessizliğe, sonra da fısıldanmalara, yorumlara, tahminlere, takdir duygularına yol açarak toplantıyı canlandırdı. Hayret! İnsanlar ne de güzel konuşmaya başlamışlardı. İş Mükellefiyeti Müdürlüğü'ne açıktan karşı çıkan, insanları böylesine cesur kılan şey neydi acaba? Toplantıdan sonra, polis bazılarını tutuklayacak mıydı yoksa? Yaya ve atlı müfrezelerden oluşan, özel üniformalı Kömür Alayı'nın son günlerde, sokaklarda sık sık boy göstermesinin sebebi amelenin Zonguldak'taki muhalif partilere, teşkilatlara meyletmesi miydi yoksa?

Hayri'nin davranışlarını sezdirmeden, göz ucuyla, dikkatle izleyen Abbas, Hurşit'i dirseğiyle dürterek:

"Hayri'nin konuştuğu adamı tanıdın mı?" dedi.

"Tanıdım, benim peşime takılan sivillerden biridir. Boş geç, aldırma."

"Ben bu Hayri'yi öldürmesem, rahat etmeyeceğim," diyecekti, vazgeçti Abbas.

Salon birden coştu, oturanlar ayağa kalkarak "yaşa!" "var ol!" sesleriyle alkışlamaya başladı konuşmacıyı. Abbas, Hayri'nin ve sivil polislerin de alkışa katıldıklarını görünce tiksintiyle homurdandı. Konuşmacıdan sonra, bir kişi tüzüğü okumaya başladı. Hurşit'in ilgisi, iş kazası geçirip sakatlananların, konuşmacıları can kulağıyla dinlemelerine yönelmişti. Arada bir, Nafiye'nin dul kalan kız kardeşi Zühre'nin, Abbas'la evlendirilmesine kayıyordu ilgisi. Nafiye, Zühre'yi ikna edebilirdi. Önemli olan, Abbas'ın ikna edilmesiydi. İyice silikleşmiş, reddedilmekten korkan bir insan haline gelmişti Abbas. Selma, hiç beklenmedik bir davranışla Abbas'ı yüzüstü bırakıp Hayri'ye gitmiş, babası ve anasına söylediğini yerine getirerek kendini asmıştı. Abbas, Selma'nın canına kıymasını, kendisine olan tutkuya değil, Hayri'ye olan nefrete bağlamıştı.

Gülfem, Abbas'ın ilgisine, ilgiyle karşılık vermemişti. Hibetullah Hoca'nın kızı Gülşah'ın tavrı ise Abbas için yıkım olmuştu. Abbas'ı kurtarmanın tek bir yolu vardı ki, o da Zühre'yle baş göz etmekti. Hafif döndü, dikkati Hayri'de donan emmioğlunu kolundan tuttu:

"Gel biraz dışarı çıkalım," dedi.

Sigara dumanlarını, kararlı çıkışları, korkuları, umutları, izleme ve fişleme çabalarını arkalarında bırakıp dışarı çıktılar. Defneve deniz kokusuna, dar sokak aralarına girdiler.

"Bir fikrim var Abbas," diye başladı Hurşit. "Gel beni dinle de seni Nafiye'nin dul bacısıyla evlendirelim."

Düşüncenin canı, samimiyetindedir. Hurşit'in samimiyetinden her zaman etkilenen Abbas, öneriyi bekliyormuşçasına, suskunlukla karşıladı. Canlılıkları, çıkarlarının devingenliğine, canlılığına bağlı olan insanları düşündü.

"Zühre güzel kadındır," diye sürdürdü Hurşit. "Sen, acı çekmiş, fakir kadınlara kıymet veren bir adamsın. Zühre, fakir bir kadındır. Senden bir şey istemez. Burnu havalı değil. Seni hor görmez. Çiçek gibi sakin bir kadındır. Seni sakinleştirir. Tam sana göredir."

Abbas, müziğini ve anlamını yitirmiş duygularla dinliyordu Hurşit'i.

"İpe un sermektir seninki emmioğlu. Kadınlar, bakan erkekleri severler; bakınca gözleri büyüyen, yalbırdayan erkekleri severler. Ben bakmam. Bu dünyada, hiçbir kadın bana gelmez. Zühre hiç gelmez. Yüzümü gören kadın, başını çeviriyor. Benim evlenmem, çalımla tavşan avlamaya benziyor."

"Böyle konuşma emmioğlu. Kendini hor görme. Zühre'yle evlenme işini bana bırak. Zühre, Nafiye'nin fikrine kıymet veren bir kadındır. Nafiye'yi dinler. Nafiye'nin gözünde de senin yerin büyüktür."

"Bir kadın, kendi gönlünün sesini dinlemeli. Başkalarının fikrine göre hareket eden kadına ben yanaşmam."

Israrın, Abbas'ı inatlaştırdığını çok iyi bilen Hurşit:

"Tamam," diye onayladı. "Zühre'ye evlenme teklifini doğrudan sen yap. Biz hiç karışmayalım."

"O da Gülşah gibi kabul etmez."

"Sen teklif et, bakalım eder mi, etmez mi?"

"Kadınlar beni kabul etmeyince ben kadınlardan soğuyorum. Görünen köy kılavuz istemez. Eğer siz, Zühre'yi etkilemezseniz, Zühre beni kabul etmez. Zühre'yi etkilemenizi de hiç istemem."

"Bak emmioğlu, sana burada benden şeref sözü... Zühre'yi etkilemek yok. Ne ben ne de Nafiye... Yalnız, sen de beni kırma, ricamı kabul et, biraz gayret göster, emek ver, Zühre'ye evlenme teklif et."

"İyi kadın, emeğe kıymet verir. Ben hiçbir kadına emek vermedim. Evlenmek için de emek vermem. Ben isterim ki, bir kadın, verdiğim emeğe değil, bana kıymet versin. Emek versem de vermesem de beni tanısın, anlasın."

Zühre'nin, teklifi kabul edeceğinden yüzde yüz emin olan Hurşit:

"Tamam," dedi, "Emek vermeden, doğruca git, teklif et. Kendi içine bu kadar kapanma. Çiçeklere bak. Dal budak salan her şeye bak. Ben, meyve veren ağaçlara bakarım en çok. Kuşların ötüşünü dinlerim. Gökyüzü halden hale girer. Gökyüzüne bakarım. Bunları ciddiye al Abbas. Bunları ciddiye almazsan bunlar da seni ciddiye almaz."

"Sen seven bir adamsın."

"Doğru. Bir kuş ötse, bir çiçek açsa Nafiye'yi hatırlarım. Geçenlerde Aşçı Hacı Baba'nın ordaydım. Yabanovalı hamallarla, Kürtlerle doluydu. Sekiz yaşında bir Çingene çocuğu ağlıyordu. Topladığı kömürleri Aşçı Hacı Baba'ya satmış, parasını da kaybetmiş. Gelmiş paranın çıktığı kasanın önünde ağlıyor. Kaybolan paranın, dönüp dolaşıp o kasaya geldiğini sanıyor. Ben çocuğun iri gözyaşlarını seyrettim, hemen Nafiye'yi hatırladım. Elimi cebime attım, Çocuğa kaybettiği kadar para verdim. İnsan sevdi mi verir. Birini sevdin mi her şey sana hoş gelir, her şeyi seversin."

Abbas, "Boş bir dünyanın boş bir şehri, boş şehrin boş insanları," diye iç geçirdi. Birbirlerini yiyen bencil çıkarlar dünyasının kararttığı ufuk çizgisini aşmış gibi oldu. Abbas'ın kendisinden isteyemediklerini, Abbas'tan isteyen toplum, çizginin gerisinde,

karanlıkta kaldı. Sezinlediği ama ifade edemediği garip bir duygu... İçindeki durgun, duru suya baktı. Işığa kesmiş büyülü bir belirsizlik, kendi dışındaki duyarlılıkları derinlemesine sezen bir duyarlılık; bütün duyguların kapısını açan, usta bir duygu hırsızı; iç içe geçen, dıştalayan, inkâr eden, devinip tepkinen, zerreciklerine ayrışan, her zerreciğinde birleşen tatlı bir dipsizlik...

"Sevme sırası geldiğinde, ben hep sevdim, emmioğlu," diye mırıldandı Abbas. "Sıramı ya başkaları aldı ya da sevdiğim insan, beni arkaya itti, yerime bir başkasını geçirdi. Ben bir şey demedim. İnsan budur, demedim. Böyle insanlar da var, dedim. Ben insanın insanı sevmediğini gördüm. İnsanın sevilmeye çok muhtaç olduğunu gördüm. Sevilmeyen insanın sevmediğini gördüm. Benim, çevremde olup bitenleri anlamam için, rahat etmem için birini öldürmem lazım. Bu dünyada ölümü en çok hak eden insan da Hayri'dir."

Abbas'ın Hayri'yi öldürmeyi vicdani bir yükümlülük haline getirmesinden korktu Hurşit. Kelimelerin, kan ve duygu yükünün ağırlığı altıda, cinayete hazır hale geldiğini duyumsar gibi oldu. Yaklaşmakta olan cinayeti engellemenin bir yolu olmalıydı.

"Sevsen çevrende olup bitenleri anlarsın emmioğlu. Rahat edersin."

Derinlere daldığı için, Hurşit'i anlamadı.

"Duşların, ocak ağzına yakın olması güzeldir," diye sürdürdü Abbas. "Ocaktan çıkar çıkmaz, duşa girerim. Öldüren insanın temiz olması lazım. Sosyal Bakım Servisi'nin verdiği iş elbisesiyle ben adam öldürmem. Kendi temiz elbiselerimi giyerim. Pavyona girer, yatağımda bir iki saat uyurum. Gecenin köründe pavyondan çıkarım. Hayri'yi yattığı yatakta uyandırırım. Tek bir söz söylemem. Tek bir hançer vuruşuyla öldürürüm. Üzülmez Kok Fabrikası'nın müştemilat inşaatına gittim, orda Oktay'ı buldum, ondan güzel bir hançer aldım. Öldüren insanın sağlam alete sahip olması lazım, sakin olması lazım, efendi olması lazım, rahat olması lazım."

Hurşit, Üzülmez Mahkûm Pavyonu'nda kalan ve arkadaşı Hicabi'yle birlikte cinayetten hüküm giyen mahkûm işçi Oktay'ın, kanlanmış, şaşı gözleriyle karşılaşır gibi oldu.

"Adam öldürme fikrinden kendini kurtar Abbas. Kendini düşünmüyorsan başkalarını düşün. Cuma'nın çocuklarına bakan sensin. Sen olmasan o çocuklar aç kalır, okula gidemez. Anasını eşek kovalasın Hayri'nin. Sil kafandan, at gitsin; adam değil o."

Sokak aralarında haylice sohbet ettikten sonra toplantı salonuna döndüler. Yönetim kurulu seçilmiş, Ahmet Naim ise sendika başkanlığına getirilmişti. Kapanış konuşmasından sonra, toplantı sona erdi. İnsanlar, sivil polislerle birlikte hayatın can damarlarına dağıldılar. İki amcaoğlu yan yana yürürken sivil polislerden Dayakçı Selahattin'le Tazı Nevzat yaklaştılar, Hayri'nin, toplantı ânında, arkada bağıran adamın Abbas olduğu yönündeki ihbarına göre hareket ederek Abbas'ı kapıp karakola götürdüler.

Hurşit, gece yarısına kadar karakolun önünde bekledi. Nöbetçi polislerden Seyfullah'a bir paket sigara hediye edip Abbas'ın durumunu öğrenmeye çalıştı. Denizden esen rüzgârı dinledi. Bir sonuç alamayınca eve döndü.

HUYUNDA ALIN TERİ VARDI İLLET YOKTU

Hayat, hakiki gücünü insan son soluğuna tutunduğu zaman gösterir.

Kozlu-Zonguldak karayolu ile Kozlu yükleme oluğuna giden demiryolu arasında, yamaçta ateş yakmışlardı. Hoca'nın denize bakan kocaman burnu, alevin dalgalı aydınlığında, madenci baltası gibi parlıyordu. Çömlekçi Hasgül başta olmak üzere, sevenlerinin baskısıyla kılık kıyafetini değiştirmişti. Sırtında, Terzi Hüseyin'in verdiği, düz dökünmüş, açık saman renginde bir sadakor gömlek ve yelek; belinde Berber Ali'nin yıllarca ustura bilediği, barlanmış, bakır tokalı bir kayış ve kayışın sıkıca bele gömdüğü, dar paçalı bir şalvar; ayaklarında ise Abbas'ın getirdiği madenci çizmeleri vardı. Sırtını gürgen ağacına dayayan Abbas, Hoca'nın karşısında oturuyordu. Karakolda başından geçenleri, Hoca'ya tane tane anlatmış, toplantıda hiç bağırmadığı halde Hayri'nin kendisini ihbar ettiğini ve bu kötü adamı kesinlikle öldürmesi gerektiğini belirttikten sonra, Hoca'nın ne diyeceğini merakla beklemeye koyulmuştu. Anlatılanları, o andaki iç sesinin ve hassasiyetinin kulağıyla dinleyen Hoca, kendini Abbas'ın yerine koyarak düşünmeye başlamıştı. Her ikisi de karşılıklı birbirlerini kesiyor, arada bir geceye kulak veriyor, daha önce defalarca anlatılmış anıların içinde, yeni olanı kendi iç dünyalarına ve söylemlerine katarak sohbeti çekilir hale getirmeye çalışıyorlardı. Hoca, farkında olmadan, sakalından bir kıl çekip ateşe attı ve kılın yanışını seyretti.

"Rahmetli dedem, oğullarının hepsini köşe taşı yaptı, babamı

da örü balçığıyla çakıla katıp harç diye duvarda harcadı. Babam, toprağı bol olsun, gözün görmediği, kulağın duymadığı, silik bir adam oldu. Kendi kendine konuşur dururdu. 'Bu dünyaya insan sıfatında geleceğime, bir kuş kirazı ağacı olarak gelseydim de beni kaplamacılıkta kullansalardı,' derdi. Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu'da konuşacağını duyunca dinlemeye gitti. 'Hayatımda hayırlı bir iş yapayım,' dedi, yaptı da. Kemal Paşa'dan sonra, kalpağı çıkarıp şapkayı giyen ilk adam o oldu. Onu Gemiciler'den Çopur Hasan izledi. Sonra ne olduysa, şapkayı giydikten üç gün sonra dedemin dili tutuldu. Araya hocalar girdi. Bir yabankedisini vurup bağırsağını yedirdiler de dili öyle açıldı. Garibimin ağzında zaten diş yoktu. Önde, pesek tutmuş, paslanmış iki peynir dişi vardı. Kedinin bağırsağını kesmeden lüp lüp yutturdular. Ondan sonra ne kalpağı giyebildi ne de şapkayı. Başı açık, öldü gitti. Rahmetlinin zaten kafasında çok yara izi vardı. Kafasından çok korkardı. Duyduğu her sesi, göçüğe yorardı."

Sustu, duyularının özgürleştiğini, rahatladığını hisseder gibi oldu. Bu rahatlığın, anlattıklarından değil, zihninin çapraşık işleyişi dışında kalarak kendiliğinden, doğal bir iklimle konuşmasından kaynaklandığını düşündü. Babasının can çekişini, Mürsel Hoca'yla yardımcısı Şecaattin'in *Kuran* okuyuşlarını, Pervez Ali'yle Mursallı'nın içli içli ağlayışlarını hayal etti.

"Ben babamın isteğiyle hoca oldum. Cemaat, hocalığıma kıymet biçmedi, bana sahip çıkmadı, bir de üstüne üstlük beni polise ihbar etti. Polis Özer, 'Cemaat terzisi olmaktan vazgeç,' dedi; benim, elimde sabun taşıyla, gördüğüm her kumaşı işaretleyip kestiğimi, yeni bir düzen kurmaya çalıştığımı söyledi. Büyük bir adam olduğumu ben orda anladım." Sustu, dikkatle süzdü Abbas'ı. Delikanlının büyük bir ciddiyetle dinleyişini, onun yüce ruhluluğuna yordu. "Kim ne derse desin, kaderimiz aynıdır. Ben cemaati öldürmeyi düşünmedim. Sen de Hayri'yi öldürmeyi düşünme. Hayri kim? Bir hiç. Bir adam. Debdebenin oğlu Dübbi Ekber. Değer mi öldürmeye? Katırlarını tımar et, tasnif et, aç susuz bırakma, elem çekmesinler, incinmesinler. İşine bak. Ne yapacaksın Hayri'yi? Beyni kıçından akıp gitmiş bir adam. Avurt ve boğaz meşgalesi."

Hoca, inanç hiyerarşisine ve soy ağacına bağlı olan eski Hoca'dan, konuştukça koptuğunun farkında bile değildi. Edasında, her şeyini özgürlüğüne teslim etmiş, bazen yaptığı gibi kırılmış bir düşünce düzlemiyle değil, doğal eğilimlerinin ortak diliyle konuşan bir insan hali vardı. Bu durum, Abbas'ın hoşuna gidiyordu.

"Ben çoğu zaman, söylediklerime inanmam. İnsanı küçümsemekten utanırım. Ama gene de küçümserim. İnsanı küçümsemekten haz alırım. Başını kaldır şu gökyüzüne bak Abbas. Kıyamet kadar yıldız var. Her insan, bu yıldız deryasında parlayan bir ışık zerreciğidir, desem, güzel bir söz söylemiş olurum. Söylediğim her güzel söz, boş da olsa beni rahatlatıyor."

Abbas, gizem ve enginlik üfleyen ışık hercümercine, derinliğe, sanrılara kaptırdı kendini. Gülfem'in yüzünü anımsamaya çalıştı. Sisi dağıtıp yolu açığa çıkaracak ışıklı bir söze ihtiyaç duydu.

"Hayat nedir Hocam? Hayat, hakiki gücünü ne zaman gösterir? Sevince mi?"

Hoca'nın hayalinde kuyular, ocaklar, ocakların çevresinde kurulan lavarlar, kömür harmanları, cüruf tepeleri, raylar, lokomotifler, yanmış ölüler, yaralılar canlandı. Soruyu anladığı halde:

"Hayat, hakiki kuvvetini ne zaman mı gösterir?" diye sordu.

"Evet."

"İnsan, son soluğuna tutunduğu zaman, yani, iş işten geçtikten sonra... Hayatın kıymetini idrak eden adama rastlamadım, ben idrak edemedim. Şubatın on birinci günü, güneşin Hut burcuna intikal ettiği, hoş bir günde doğdum. Benim ebem, Şahmelek adında bir kadındı. Çıktığımız yerlerin perişan hallerini gördüğü için midir nedir, ölene kadar kızlığını bozdurmadı."

Doğduğu günü ve ebesini durup dururken belirtmesinin nedenini anlayamayınca Abbas'ın dağılmış haliyle karşılaştı. Ama Abbas, kavrama krizini aşmış, toparlanmış, saygıdeğer bir sükûnetle dinler görünüyordu Hoca'yı. Bazen unuttuklarını anımsıyor, kritik anlarda aniden kaybolmuş ya da boşa geçirilmiş zaman parçaları, zengin bir ruhla doluyor, kıpırdıyor, yepyeni anlamlarla, Abbas'ın toprağında ayağa kalkıyordu. Bu ayağa kalkış, yıkıcı bir güç olarak,

çağrışım doğuran seslerle birlikte Abbas'a karşı işlemeye başlayınca hayalinde hızla büyüyen insanların yüzleri, idamlık mahkûmların göğüslerindeki yaftalar gibi görünüyordu.

"Sen hızlı mı büyüdün Hocam?"

"Bu da nerden çıktı" dercesine esnedi Hoca. Çocukluk yıllarına kaydı hayali.

"Ben, acele etmeden, yavaş yavaş büyüdüm. Hatırladığım kadarıyla hocaları dinlerdim hep, sorardım, öğrenirdim. Devrek Müftüsü Tahir Efendi'yle Müstandik Mustafa Bey'den çok şey öğrendim. Bu muhterem zatlar, benim büyük bir mürşit olacağımı söylerlerdi. Yanıldılar. Çocukken iyi davar güderdim; dilden dökülen her sözü, her meleyişi şerh ederdim."

"Şerh ederdim ne Hocam?"

"Boş ver, boş bir söz. On beşime girmeden, vicdan ezincine girdim; ağaçların otların ruhu beni çağırdı, tereyağından kıl çeker gibi sırra kadem bastım. Gözden gönülden uzak, dağ taş gezmeye başladım. Orak artığı tarlalarda başak toplayan fakir kadınların, çocukların arasından geçtim. Bir baktım, bir dağın dibinde harmanı kaldırmışlar, orta yerine bir direk dikmişler, direğe de gözleri kara çibinlerle kaplanmış bir kara öküz bağlamışlar. Gittim öküzün boynundaki ipi çözdüm, kendi boynuma bağladım. Öküz bana minnettarlıkla baktı gitti, ben direğin dibinde oturdum. Harman sahibi geldi, öküzün insan kılığına girdiğini sanmış olmalı ki, 'bismillah' diye diye kaçtı. Adamın delireceğinden korktum. Eğer bir adam açgözlüyse o açgözlülük adamın ruhunu ana sütü gibi besler, adam hassas bir ayırt etme marifetine sahip olur ki, Allah muhafaza, ondan sonra her iki dünyayı da pazar olarak görür. Korktum. Gittim öküzü getirdim, direğe bağladım, hemen orayı terk ettim. Seneler sonra, karım bana bu olayı anlattı. O korkup kaçan harman sahibinin ilerde benim kaynatam olacağını ne bilirdim. Demek ki açıp bağladığım o öküz, hayattı. Direk, karımdı. Kendimi bağlayıp açmam da evliliğimle boşanmamdı."

Anılarına doğru düşünmeye, anılarını yorumlamaya, onlardan çıkarsamalar yapmaya başlayınca fikir ve duygu yumağına dönüşüyordu Hoca. Bedenin ölçüsüz isteklerini prangalıyor, böyle olunca

da ölçüsüz sohbetlere ihtiyaç duyuyordu. Dalgaların ve gece kuşlarının seslerine kulak verdiler. Abbas, Hoca'nın bir dal parçasıyla ateşteki kestaneleri çıkarışını seyrederken:

"Öküze hayat dedin, Hocam," diye mırıldandı. "Sen hayatı o direkten açmışsın. Sonra da bağlamışsın."

"Ben, hayatı direkten açan bir adam olmak istedim hep. Olamadım. Damlardan, çörtenlerden düşen su damlalarını dinledim. Bostanlara su verdim. Yüzünü her vakit güneşe çeviren güneyik çiçeğini seyrettim. Direğe bağlanan Deli Murat'ın yüzünü saatlerce seyrettim. Karanlık çöktüğü zaman da gizlice iplerini çözdüm. Ben hayatımı Cuma'ya çok anlattım."

"Cuma senin yolunda yürüyor Hocam"

"Keşke yürümese, keşke kendi yolunu bulsa. Cuma, hocalardan ders almadı. Ben aldım. Hocalardan *Kuran* okumayı öğrendim. Gürcü Mahallesi'nde, Rüzgârlımeşe'de gizli tarikatlara girdim. Dedem, Halveti tarikatındandı. Yusuf Ziya Efendi'ye bağlıydı. Babam da Abdullah Sabri Efendi'yi çok severdi. Bir ara hiç konuşmadım, girdiğim her tekkede vaaz dinledim. Karşılaştığım her yatırda, her mezarlıkta uyudum. Toprağın altında kaynaşan sesler, ruhuma üşüştü, fikrim inceldi. Geçenlerde Çaycuma'daydım. İki yıl evvel zelzelede yıkılan Aya İrini Kilisesi'nin taşları arasında uyudum. Ben, insandaki ruh ateşinin taşlara geçtiğini, insanı ısıttığını orda anladım."

"Madende hiç çalıştın mı Hocam?"

"Çalıştım. Seferberlikten evveldi. İki sene Çamlı Ocağı'nda, kazmacı yedeği olarak çalıştım. 1913 senesinin Mayıs ayıydı. Yeni bir kuyu açıyorduk. Ocakta elektirikle işleyen yeni bir havalandırma düzeni kurmuşlardı. Biz kazmacılar, taşları kıra kıra kuyuyu açarken Beycumalı Sarı İzzet vardı; dedi ki, 'Körnefes boşluğuna düştük arkadaşlar.' Adamın demesiyle lambalarımızın sönmesi bir oldu. Ben, Dirgineli Hasan Hüseyin'le beraber, zifiri karanlıkta, direklere çarpa çarpa kaçtım. Bizden başka hiç kimse kaçmadı. Lambalar söndüğüne göre, körnefesi ateşleyecek alev olmadığı için patlama olmaz sandılar. Zaten o güne kadar da Çamlı Ocağı'nda patlama diye bir şey olmamıştı. Her neyse. Ben durumu haber

verdim. Hemen yardıma koştular. Gelgelelim yardıma koşan amelelerin ellerinde, açık gaz lambaları vardı."

"Eyvah!" diye mırıldandı Abbas.

"Eyvah ki ne eyvah! Bunlar, körnefesin olduğu yere varır varmaz patlama oldu. Patlama, kömür tozunu tutuşturdu. Yangın her yere yayıldı. Sekiz amele, iki kazmacı, bir çavuş öldü. On dokuz adam da yaralandı. Bana hiçbir şey olmadı. O patlamadan iki hafta sonra, bir düş gördüm. Cenabı Allah, 'Ya Hibetullah!' diye nida etti, 'O cehennemde ömrünü heba etme, kaç kurtul,' dedi. Kaçtım, Devrek'e gittim. Terzi Minas oğlu Nişan'ın evinde kaldım. Geceleri, Ermenilerin ırmak kenarında işlettikleri meyhanelere gittim. Eşkıyalardan Canbaz Recep'le, Güvelik Mustafa'yla dağlarda gezdim. Bu ikisini fahişelerle birlikte vurduklarında, ben bunlara içki almaya gitmiştim. Yani sözün kısası, Seferberliği dağlarda geçirdim. Bana en çok kadınlar ekmek verdi. Köyler, dul kadınlarla, sıtmalı, frengili, tifüslü hastalarla doluydu. Kadınların bana meylettiğini çok gördüm. İçimden eğri gözle bakmak, el ense çekmek geldi ama hiçbirini yapmadım, nefsime hâkim oldum." Ayaklarını ateşe doğru uzattı. Derin derin esnedi. "İki ay evvel, genç bir kadın, Kapuz'da, tam da denizin kıyısında bana yakınlık gösterdi. Kadını ilkin deli sandım, hem de fermanlı deli. Ankara şalisinden kırmızı bir entari giymişti. Dökümlü, geniş, şapşal yakalı bir de kazak vardı üzerinde. Saçlarını kalın kalın örmüş, yılan gibi tepesinde çöreklendirmiş, tül bir yazmayla da örtmüştü. Dertlerini döktü. Dert tasını hiç dudak payı bırakmadan doldurunca vaziyeti anladım. Kocası tarafından aldatılmış bir kadın... Kadının, lafı evirip çevirmeden, filansız feşmekânsız konuşmasından niyetini de anladım. Niyeti, felekten bir gün çalmak, zevke yatmak değil, aldatmak, intikam almak. Seçtiği adam da bendim. Şaşırdım. Hafif bir yürek ılgıması geçirdim. Benim gibi evi sırtında, gözü toprağa bakan bir adama böyle güzel, uzun, ince bir kadının, kullanma gayesiyle de olsa, meyletmesi, hoşuma gitti."

Abbas, ateşin ve karanlığın gizemli, dipsiz gücünü hissederek dinliyordu Hoca'yı. Macide'nin de içinde olduğu aldatılmış kadınlar geziniyordu hayalinde. Yapraklar, çökmekte olan sisin ılık soluğu ve kayalara çarparak parçalanan dalgaların üflediği mini minnacık

su zerrecikleriyle nemlenmişti. Hoca'nın kıyafet tarifinden, Macide olup olmadığını anlamak zordu.

"Şekli şemaili nasıldı bu kadının, Hocam?"

"Şeklini şemaili tarif edemem. Başmühendis Mösyö Jiro vardı, onun karısına benziyordu. Mösyö Jiro, Çinili Pano'da, Yüksek Maden Mühendis Mektebi'nin Karaelmas Takımı'na hakemlik yaparken o kadın arada sırada gelir, beni sezdirmeden süzerdi. İçi yaşlanmış, dışı kaplama bir kadındı. Ama boyası kokusu, kalıbı kıyafetiyle herkesin nefsini kabartırdı. Yalnız bu kadın, Jiro'nunki gibi arsız değildi, yapalak kuşununkine benzer, iri gözlere sahipti. Niyetini belli etmesine rağmen utangaç bir kadındı. Huyunda alın teri vardı, illet yoktu. Yalnız, benim karşımda, sadaret makamına çıkmış gibi bir hali vardı, hafiften titriyordu."

Macide'nin de utangaç ve büyük gözlü bir kadın olduğunu düşündü Abbas. Heyecanlandı. Hurşit, Macide'nin aldatma eğilimi içinde olduğunu söylemişti. Hoca'nın anlattığı kadın, Macide olabilir miydi? Ateşe baktı; gövdesini kuş yuvalarının, yosunların ve çiçeklerin bürüdüğü ulu bir çınar ağacı ve ağacın tam karşısında, kaya çatlağına köklenmiş bir ot, sabah güneşini renklerine ayrıştıran iri bir çiy damlasının eğdiği, titrettiği, uzun, ince bir ot belirdi hayalinde.

"Lafı hiç dolandırmadan, 'Bak hanım kızım,' dedim, 'Ben daveti nimet bilen bir adam değilim. Onun için hiç boşuna uğraşma, ben senin ateşine öd ağacı atmam,' dedim. 'Şayet şeytana uyar da senin ateşine öd ağacı atarsam inancıma inme iner ki, bu benim için zulüm olur.' Kadın yalvarmaya başladı. İçimden bir lahavle çektim. 'Ben kocamı aldatmazsam iki cihanda rahat edemem,' dedi. Yamacıma doğru sokuldu, 'Ben seni bilirim Hocam,' dedi. Şaşırdım. 'Sen temiz bir insansın,' dedi. 'Beni, ipten kazıktan kurtulmuş insanlara mecbur etme, dillere düşürme,' dedi. Çok güç duruma düştüm. Kadın, benim yokluğu mesken eden bir insan olduğumu, varlık libasına tamah etmediğimi anlamıştı. Zorlandım. Alman'a karşı harbe girsem bu kadar zorlanmazdım. Aksakallı Derviş Zeynel Abidin aklıma geldi. Direncim arttı. Kabul etmedim. Kadın inat etti, kudurdu. Bir attı, iki vurdu, sonunda vaaza durdu,

beni susturdu. Kim ne derse desin, yakasını, evli bir kadının zina ateşinden kurtaran bir adam, büyük adamdır. Düşündüm, zıkkımın pekini yiyip ömür boyu vicdan azabına gireceğime, kadına bir de ben vaaz vereyim, dedim. Vaaz verdim, dinledi. İkna olmadı. Israr etti, uzattı. Al aşağı, vur yukarı derken, baktım, lakırdı altında kalan bir kadın değil, davasına inanmış. Benden umduğunu bulamazsa her yerde gezinen Yeğinobalı hamallardan, Kürtlerden, Pomaklardan, Abhazlardan birine denk gelir, hoyrat ellere düşer, yazık olur, diye korktum. Çünkü bir kadın, kendini birine yağmalattı mı, orda durmaz, 'Ballar balını buldum, kovanım yağma olsun,' der. Aklıma bir fikir geldi. Safranbolu köylüğünde Kör Mecit diye yaşlı bir adam var. Tükürdüğü her derdi iyileştiren iyi bir adam. Gitsin ona, davasını anlatsın. O hemen, 'Aç,' diyecek, bu da açacak, Mecit tükürecek. Hepsi bu. Ha zina etmiş ha Kör Mecit tükürmüş, aynı şey. Anlattım, teklif ettim. Kabul etmedi. 'Beni kör itin öldüğü yere gönderme Hocam,' dedi. 'Madem öyle, gel sen tükür,' dedi. Kabul etmedim. Çektim gittim. 'Arkamdan, 'Gitme,' diye bağırdı. 'Seni her gün burada bekliyecem,' dedi. Gittim. Gittim ama o günden sonra, kadın düşlerime girdi. Zonguldak'ta ne kadar güzel kadın varsa hepsinin kılığına girdi. Bir gece Mihriban oldu, bir gece Nigâr oldu, bir başka gece Dikduran'ın kızı Kadriye oldu. Kurtaramadım kendimi. Yiğidi eşiğinde zelil eden, cenabet düşlerin içinde buldum kendimi. Her gece, kadın açtı, ben tükürdüm. Üç gün değil, beş gün değil. Tükürmekten dilim damağıma yapıştı. Bu tükürük işini ben nerden çıkardım diye kendime lanet ettim durdum. Kadını bir daha görürsem bu düş belasından kurtulurum, dedim kendi kendime. Bir hafta sonra, kadınla hasbıhal ettiğim yere gittim. Bir baktım, kadın orda. Beni görünce koşa koşa geldi. İlk bakışta tanıyamadım. Cumhuriyet Balo'suna giden Fener Mahallesi'nin kadınları gibi süslenmiş, nazenin libas, hoş bir kadın olmuştu." Kıyıya yakın bir yerde bulunan Anafarta adlı yolcu vapurunun düdüğünü duyunca sustu. Kalktı, az ötede, dibine bir çift karatavuğun tünediği kuşburnu çalılarına işedi. Geldi, bağdaş kurdu ateşin kıyısında.

"Gözleri ne renkti Hocam?"

"Kadının niyetine bakmaktan fırsat bulup da gözlerine bakabildim mi ki? Ama gene de aklımın titrek ucunda, kaya yosununu

hatırlatan bir renk kaldı. Zarif bir kadındı. Yumburlak taşı gibi kalçası vardı."

Kaya yosunu ile Macide'nin göz rengi arasında bir ilişki kuramadı Abbas ama kalçaya aklı yattı. Serüvenin sonunu fena halde merak ettiği için soru sormamaya karar verdi.

"Kadın, yalan değilse, her gün aynı yere gelip birkaç saat beklediğini söyledi. Kocası takibatta mı, değil mi diye bulunduğum muhiti ikide bir göz taramasından geçiriyordum. Kadın hoş bir koku sürmüştü ama ben, yüreği dağlı bir kadına o kokuyu yakıştıramadım. Şirketin Kılıç Sineması'nda, aile seanslarına gelen bir Leyla vardı: Düttürü Leyla. Daracık entari giyer, Meyter Şadan'la beraber gelirdi."

Abbas'ın hayalinde, düğünler ve düğünlerde, omuzlarına çift davul asan, davullara bir trapezci çevikliğiyle döne döne vururken tokmağını kızlara doğru sallayan Köçek Şadan canlandı.

"Her neyse, kadının sürdüğü koku, aynen Düttürü Leyla'nın kokusu... Hidayet nuru da olsa, ben sevmem o kokuyu. Sırf o koku sebebiyle, bir yığın delikanlı azar, kürseğe gelmiş kancığın peşine takılan köpekler gibi Düttürü'ye takılır gider. Bırak delikanlıları, iddia ederim, o kapalı tribünlü Şehir Stadyumu var ya, tam da onun maçtan dağıldığı bir vakit, Düttürü Leyla ordan geçsin, iki bin topçu peşine takılır. Vali, kumandan, emniyet, bilumum devlet erkânı, paniğe kapılır; madencilerin yürüdüğünü sanır. Halbuki, yürüyen Düttürü Leyla'dır."

Abbas, yaşlı amcası Cemal'in, Hurşit'e kızınca, 'Ben Zonguldak'a değil, Ankara'ya yürüyen madenciye madenci derim,' diye çıkışını anımsadı.

"Kadın benden af diledi. Geçen hafta çok yanlış davrandığını, beni de bu işe bilmeden alet etmek istediğini söyledi. Çok sevindim. Sarıldım, yanaklarından öptüm."

Abbas, ağır bir yükten kurtulmuş gibi rahatladı. Hoca'nın Macide'yle ilişkiye girmesi durumunda, insanlara olan güveninin iyice yıkılacağından korkuyordu. Korktuğu bir diğer nokta da abisi Cuma'nın, böylesi bir ilişkiyi duyunca canı gibi sevdiği Hoca'dan soğuyacağıydı.

"Sabahtan oturduk, güneşin kızarıp da zevaline erdiği bir olmaz vakte kadar sohbet ettik. Ben o zaman anladım ki bu kadın, bana gelmeden evvel, benim hakkımda haylice malumat toplamış. Zaten yüzünden belliydi, kadının güngörmez, namuslu bir kadın olduğu."

"Kimin karısı olduğunu söyledi mi Hocam?"

"Söylemedi, ben de sormadım. Ben bir kadına babasının verdiği iki şeyi sormam; biri adını, öbürü de kocasını. Ben aslında insanlara adlarını sormam. İnsan insandır. Bir yığın alakarga, bir yığın da ayı var. Her alakarganın, her ayının ayrı bir adı var mı? Yok. İnsan adsız yaşasaydı hayat daha güzel olurdu. Adamın adını Veli koymuşlar. Ama o adam veli mi? Bir yığın ali, bir yığın da veli var. Ne lüzumu var?"

Abbas dikkatini ilkin Hoca'nın, ateşi sorgulayan bakışlarına sonra da ateşe çevirdi. Ateş, yakut gibi ışıldıyordu. Ateşe düşen sözcüklerin ateşi delirttiğini, derinleştirdiğini sandı.

"O zaman insanlar birbirlerine karışmazlar mı Hocam?"

"Nasıl?"

"Benim evime diyelim ki kirvem Münir geldi. Anam da sordu, 'Bugün evine gelen oldu mu?' diye. Ben, 'Bir insan geldi,' desem, 'Kim?' diye sorar."

"Her insana ayrı bir ad koydun mu elbette ki sorar. Onu benim ahraz anam da sorar. Öyle alışmışlar. Senin evine kirven Münir değil de bir eşek gelse anan 'Kim' diye sorar mı?"

"Bu sefer de 'Kimin eşeği?' diye sorar.

"Peki, eşekler hiç kimseye ait olmasa, evine bir eşek gelse?"

Abbas, kendisine yönelen sorunun aynasında, anasının sararmış, merakçıl benziyle karşılaşır gibi oldu.

"Bu sefer de 'Nasıl bir eşek?' diye sorar."

Abbas'ı duymazlıktan geldi Hoca. Yüzünü avuçlarına gömdü. Kafasını aniden kaldırıp, göğü süzdü.

"Bu güzel, bu temiz sema, insana daha ne kadar sabredecek, belli değil," diye mırıldandı.

DERNEK

Bilge ol kişidir ki izini sile,
Bu dünyada hiçbir şey bilmediğini bile.

Hurşit, tabandan tavana doğru ilerleyen, yatay göçertmeli bir ayakta, potkobacıyla kömür söküyordu. Kafasının içi Nafiye'de, dışı ise toz anaforundaydı. Tektonik sarsıntıların çatlattığı kömür damarını oya oya iki metre ilerlemiş, tavandaki sekiz tonluk kayanın baş kısmını askıya alan direk bağlar geride kalmıştı. Fırıncı küreği gibi harlanmış çıplak sırtına, kayadan su damlıyordu. Bir ara durdu, yerin inat noktasından dalgalar halinde gelen lağım infilaklarını dinledi. Başını kaldırdı, havasızlığın dayanılmaz hale getirdiği ıslak karanlığa; tepesine her an inebilecek ağır postaya; bağsız, payandasız kalmış koca kayaya baktı. Sağında ve solunda kazma sallayanlarla, göçertilerek yığılan kömürü, mırıldana mırıldana taşıyan, kendinden iki yaş küçük kardeşi Nasuh'a kulak verdi. Tam bu sırada bir başka ses girdi araya.

"İyi işler arkadaşlar."

Hurşit, kafasını sese doğru çevirdi, Jeometrici Kasım'ı görünce, "Sağ ol," dedi. Damarlardan kömür parçaları gibi kopup gelen diğer "sağ ol"ları da dikkatlice kafasına kaydetti Kasım. Lambasını yere indirdi, çantasını açıp her gün ne kadar ilerlendiğini ve hangi damarların kesildiğini gösteren yer altı ocak haritasını çıkarırken:

"Dikkatli olun arkadaşlar, İhsan Soyak şu anda teftiştedir, buraya da gelebilir," diye uyardıktan sonra, günlük ilerlemeyi ölçüp kaydetmeye başladı.

Hurşit'in sağında, yanlamasına yatarak damar içerisinde ortaya çıkan sert taşla cebelleşen yamuk burunlu Pospantik, "Eyvah!" diye iç çekti.

"Telaş etmeyin, çenenize de sahip olun," diye yeniden uyardı Kasım.

Hurşit, Soyak'ın zamansız teftişinin nedenini kafaya takarak potkobacıyla damarı oymaya koyuldu. Şirketin kurduğu derneğin, çavuşlar ve bazı mühendisler aracılığıyla, madencileri, üye olmaları için baskı altına aldıklarını, böyle giderse kendi sendikalarının çökeceğini düşündü. Son bir haftadır, şirket yetkililerinin, şehir merkezinde, Dedenin Çayevi'nde, Yeni Çarşı'daki Boşnakzade Canip'in, Rafet Bey'in, Ömer Ağa ve Saffet Bey'in meyhanelerinde, Şirket sendikasından yana tavır koyuşlarını ve diğer sendikanın yakında kapatılacağına dair duyumlarını anımsayınca morali bozuldu.

Boğazını tıkayan kömür balgamını karanlığa savurdu Postpantik. Kömür tozlarının parçaladığı bir sesle:

"Kıçım eridi, için için yanmaya başladım," diye homurdandı.

"İnsan da kömüre benzer," dedi Jeometrici. "Çalıştıkça kömürleşiyorsunuz. Kömürleşme dereceniz arttıkça ruhunuzdaki vitrinik yansıma değeri de artıyor; buna bağlı olarak elementer karbon, dolayısıyla sabit karbon ve kıçı eriten hararet de artıyor."

"Anlayan beri gelsin," dedi Postpantik.

Damarı büyük bir ciddiyetle oyan Bartınlı Ömer, gülümseyerek gevşedi:

"Zorlu söz dokuz boğumdur," dedi; "Boğa boğa söylenir. Herkes anladığı zaman da bir değeri kalmaz."

Kasım'ın, gülümsemelerden ve gırgırlardan oluşan hoş bir hava yaratıp gitmesinden az sonra, İhsan Soyak, iki mühendis ve üç çavuşla birlikte, tabandan tavana, dilim göçertmeli, uzun bir ayaktan çıkıp ana galeriye girdi. Her zaman olduğu gibi, yine birlikte yürüdüğü insanları eleştirel baskı altına almıştı; ana galeri tabanının kabarmasından ve ray sisteminin deformasyonundan sorumlu olanların teftişten hemen sonra kendisine getirilmelerini;

kabarma potansiyeline sahip olan yerlerin derhal tespit edilmesini; tahkimatta kullanılan malzemenin kalitesi ve kavşaklarda sık sık göçük olmasının nedenine dair bir raporun hazırlanmasını, sert ve kararlı bir sesle buyurup duruyordu. Ana galeriden sapıp Hurşit ve arkadaşlarının çalıştıkları toz anaforuna geldiğinde, dili ısınmış, çizmeleri balçık bağlamış, kurşun gibi ağırlaşmıştı. Ayakta azıcık soluklanayım derken soluğunun kesildiği sanısına kapıldı.

"Çalışmayı durdurun!" diye bağırdı.

Kazmalar, kürekler ve potkobac sustu. Şef, madenci kıyafeti içinde, lambasını yukarı kaldırdı, ayağı zebella bakışlarla süzerken dikkati, kil, marn ve çamurtaşlarını aşarak yüzü ve gövdesi, karanlığın ve lamba ışığının rahminde, zaç yağı sürülmüş gibi ışıl ışıl, simsiyah parlayan Hurşit'e takıldı. Direktifi duyan Hurşit, potkobacını hemen durdurup başını çevirmiş, ihsan Soyak'la yüz yüze gelmişti. Genel Müdür, oyduğu damara siyah bir tırtıl gibi yapışarak damarlaşan madencinin tepesindeki kayayı görünce irkildi.

"Çalıştığın yerden çık bakayım. Eceline mi susadın sen. Ne şu kaya?"

Bakışlar kayaya yöneldi, kafalar kayalaştı.

"Bu kaya, başına göçer. Ölür gidersin. Ölmekle de kalmazsın, devlete büyük zarar verirsin." Sağında put gibi duran, abraş burunlu Kara Çavuş'a doğru döndü. "Git, hemen domuzdamcıları çağır, şuraya bir lata yerleştirsinler." Kafasını lambasıyla birlikte yeniden kaldırıp tavanı süzdü. "Şu hale bakın, buradaki tahkimat sistemi, nominal taşıyıcılık özelliğini tamamen kaybetmiş. Tavan sarmalarına bile çatal atılmamış. Ucuz ve basit tahkimatın bize çok pahalıya mal olduğunu hâlâ kavrayamadılar; ben bu işin, bizi perişan ettiğini, göçüklerden başımızı kaldıramaz hale getirdiğini bunlara kavratamadım."

Mühendisler, korkularından seslerini çıkaramıyor, konuşmak için soru ânını bekliyorlardı. İnisiyatifini şamar oğlanlığı ile iğdiş eden Mühendis Şerafettin, şefindeki hırçınlığın, yer üstündeki modern koşulların, yer altına yansımamış olmasından kaynaklandığını bildiği için konuşmaktan korkuyordu. Çektirdiği acıların borcunu, şu anda duyduğu derin acılarla ödeyen bir şefin yanındaydı.

Onun acılarını duyumsadıkça haz alıyor ve bu hazza sığındıkça da korkuları, Şerafettin'i fazla ısırmıyordu.

"Ayakların ilerleme hızı ve günlük üretimi oldukça düşük," diye sürdürdü. "Bu ayak randımanıyla memleketin ihtiyacını karşılayamayız. Hiç kimse, işletme esnasında ortaya çıkan yüksek kömür kayıplarının nedenleri üzerinde kafa yormuyor. Ton kömür maliyetinde işçilik payı neden yüksek? Damar kalınlığı ile ayak maliyeti arasındaki ilişki ne? Maden direği tüketimi bu kadar fazla olmasına rağmen, ayaklarda göçüklü kaza oranları neden bu kadar yüksek?"

Soyak'ın solunda duran, şair ruhlu Âdem Mühendis, içinden, şefine cevap verip duruyordu:

"Her şey kazmaya küreğe dayanıyor. Kullanılan teknoloji geri... Tahkimatta demir direkler, demir sarmalar kullanılmıyor. Her şey plansız, düzensiz, çıfıt çarşısı."

Soyak; dikliğine, kararlılığına, çalışkanlığına ve acılarını başkalarına hissettirmeme çabasına rağmen, ruhunu tüketmeye çalışan, tükenmiş bir insan görünümündeydi. Her mühendisin çabasını, zevahiri kurtarmak için yapılmış bir çaba olarak değerlendiriyor, devlet aleyhine zenginleşmek isteyen her girişimciden, görevlerini ihmal eden her işçiden nefret ediyordu. Son zamanlarda, bazı idarecileri, devlet kesesine dadanmış aç bir kurt gibi görüyor, bunların Demokrat Parti ile gizli ilişkiler kurarak kendisini harcamak istediklerinden kuşkulanıyordu. Bazen de bir bacada, asansörde, toplantıda öleceğinden korkuyor, soluk alışverişlerinin rastlantılara bağlı olduğu saplantısından kurtaramıyordu kendini. Ayaktan ayrılırken:

"Cumhuriyetin, güzel iş yapanlara, iz bırakanlara ihtiyacı var," dedi. "Konuşunca herkes mangalda kül bırakmıyor, filozof gibi konuşuyor." Ruhi Bey'i ve Âdem'i kastederek, "Başkaları izimden gelir, nevi şahsına münhasır bir yol bulamaz diye izini silen bilge bozuntularıyla zaman kaybediyoruz," dedi.

Şair ruhlu Âdem Mühendis gülümsedi. Gülümseyişi, hayallerine yayılarak bir çift sessiz söze dönüştü:

Bilge ol kişidir ki izini sile,
Bu dünyada hiçbir şey bilmediğini bile.

İhsan Soyak'ın gitmesinden yarım saat sonra, gündüz vardiyasının on saatlik işi sona erdi. Hurşit, potkobacını, lambasını ve huriyesini alarak arkadaşlarıyla birlikte ana galeriye yöneldi. Abbas'la yemekhanede buluşmaya karar verdikleri için katırların bulundukları yere uğramadı. Ana galerinin, bir yanını, yer üstüne, diğer yanını ise yer altına akmakta olan madenci katarı tutmuştu. Bazı madenciler, yer üstüne yönelenleri, "Derneğe kaydolmayın," diye uyarıyordu.

Çıkış kuyusunun bulunduğu yer, arı kovanı gibiydi. Kafesin yavaş çalıştığını, sebebinin anlaşılamadığını konuşuyorlardı işçiler. Hurşit ve arkadaşları, yirmi dakikalık bir bekleyişten sonra bindiler kafese. Kafes, sabahki hızının yarıya yakını bir hızla çıkmaya başladı ve yüz ellinci metrede durdu. İşçiler, havada asılı beklemeye ve yorumlar yapmaya başladılar. Az sonra, yandaki emniyet merdiveninde beliren kafesçi Durmuş:

"Makinede bir arıza var arkadaşlar," dedi. "Şu güzelim gelin arabasını kendi haline bırakın da merdivenlerle çıkın."

İşçiler, homurdanarak kazı aletlerini kemerlerine soktular, lambalarını boyunlarından sallandırdıkları ekmek torbalarına, huriyelerine yerleştirdiler, kafesin kapılarını açıp yandaki emniyet merdivenlerinden, tepede kova ağzı büyüklüğünde ışıldayan yeryüzüne doğru tırmanmaya koyuldular. Öksürükleriyle kuyuyu sarsan Bartınlı Ömer:

"Öyken düdüğüm tıkanmış," diye mırıldandı. Önünde tırmanan ve kendisinden on yaş büyük olan Meremetçi Tahir'e takılmak geldi içinden. "Nefesim kesildi Tahir Dayı, aletlerimi alsan da yukarı çıkarsan ne iyi olur."

Ömer'in sesine sinen alayı ânında sezdi Tahir Dayı.

"O kadar aletle bu daracık merdivenden çıkamam. Düştüm mü hepinizi düşürürüm. Kuyunun dibinden parçalarımızı toplarlar. En iyisi, ver aletlerini bana, hem kendi aletlerimi hem de seninkileri ben taşıyayım, beni de al sırtına, sen taşı."

Ömer'in arkasından tırmanan İsmail Dayı:

"Tahir, hamal semeridir, sırtına almazsan iş görmez," dedi.

Merdiven, kuyunun dibinden tırmanmaya başlayan işçilerle bir anda dolmuştu.

"Bekleyin, merdivene üşüşmeyin," diye bağırıyordu, kafesçi. "Bu kadar insanın merdiveni zorlaması, kazaya sebep olur. Yaşlılar tırmanmasın. Bekleyin."

Hurşit, lambahane'den sonra, doğruca duşa girdi. Yatakhaneye vardığında, olağanüstü bir durumun olduğunu sezdi hemen. Çavuşlar, kuyulara inen işçileri yeni kurulan derneğe kaydolmaları için zorlamışlardı. Yer üstüne çıkanları da zorlayacakları anlaşılıyordu. Yatakhane, yer altından çıkıp gelen işçilerle hareketlenince çavuşlardan Kel Hamdi ile Selamsız Durdu kapıda belirdi. İşçilerin, can gözü kör bir adam olarak niteledikleri Kel Hamdi, mazarrat çıkaracakmış gibi süzdü yatakhaneyi.

"Arkadaşlar, hepiniz yazıhaneye kadar beni izleyin," dedi. "Yeni kurulan derneğe kaydolacaksınız."

"Bu da nerden çıktı?" diye homurdanmaya başladı işçiler.

"Hemen dongurdamayın, dernek sizin içindir, memleket içindir, beni izleyin. Durdu can, sen de bu kapıda bekle, gelenleri yazıhaneye gönder."

Hurşit'in içinde, Ruhi Bey'in sesi yankılandı. Üzülmez Sinema salonunda toplanan ustabaşıların, başmadencilerin, çavuşların, makine ve elektrik şeflerinin, bir kısım işçiyle birlikte, kurdukları yeni dernek hakkındaki sesi: 'Bizim sendikalaşmamızdan bir ay sonra ortaya çıktılar. Bu işte şirketin parmağı var.' Ses, diklenmesine yol açtı Hurşit'in.

"Benim kaydolduğum bir sendika var. Onun için bu derneğe kaydolmayacağım."

Bir anda alevlenen tüm takdir duyguları, bir çift göze dönüşerek Hurşit'e yöneldi. Hakarete ve saldırıya uğramış gibi oldu Kel Hamdi.

"Sen zaten sicili bozuk bir adamsın, orda dur. Gelsen de seni kaydetmezler."

"Sicil derdim yok, kendi sendikama kaydoldum. Bir de gidip ne olduğunu bilmediğim bir derneğe mi kaydolacağım."

"Senin kaydolduğun sendikayı, şirket buralara sokmaz," diye burnundan soludu, Kel Hamdi. "Bu adam burada kalsın, Durdu, dernek hususunda kimseyle konuşturma bu laneti."

"Hurşit'in kayıtlı olduğu sendikaya ben de kayıtlıyım," dedi Bartınlı Ömer.

"Senin sicilin temizdir, o sendikadan istifa edip yeni kurulan derneğe gelmek zorundasın, Ömer gelmezsen sonunu sen düşün."

"Ben kaydolduğum sendikaya söz verdim, sözümden caymam."

"Peki, sen de burada kal, az sonra görüşürüz."

Ömer'i, Levent, Hüdaverdi, Kamer ve Fehmi izleyince Kel Hamdi tartışmadı. Madenciler istemeyerek homurdana homurdana Kel Hamdi'nin peşine takılıp gittiler.

Ömer, kafasını iki yana sallayarak içinden küfretti gidenlere. Durdu'nun duyamayacağı bir sesle, "Yoz yerin yoz sığırı," diye mırıldandı. Durdu, gelen işçileri içeri sokmuyor, doğruca yazıhaneye gönderiyor, gitmeyenleri ise içeriye, Hurşit'le Bartınlı Ömer'in grubuna alıyordu. Yatakhanedekilerin sayısı altıdan on bire çıkmıştı. Yazıhaneye gitmeyenlerin sayısı artınca Durdu, kapıyı terk edip yazıhaneye gitti. İşçiler korkuyla birbirlerine baktılar.

"Başımıza bela aldık gene," dedi, Bartınlı Ömer. "Gelir, tepemize dikilir, dokuz köyü bir eşeğe yükletirler. Benim en kısa zamanda Demokrat Parti'ye kaydolmam lazım."

"Niye?" dedi Hurşit.

"Arkası kuvvetli bir partidir. Bütün tüccarlar, otelciler, acentacılar, direk kürek sahipleri o partiye girdiler. İhsan Soyak, onların hakkından gelemez artık."

"İhsan Soyak'ın sırtını kimse yere getiremez," diye söze girdi, kazmacı Şenol. "Demokrat Parti'yi kuran baş adam kimdi? Merkez Atölye Şeflerinden Ulvi Yüzüak. Ne oldu? İhsan Soyak, 'Sen misin kuran,' diye, tepetakla devirdi Ulvi'yi. İhsan Soyak, büyük adamdır, Atatürk'ten sonra, İsmet Paşa, İsmet Paşa'dan sonra da İhsan Soyak gelir."

Şenol'un yüzünü boz kıllar basmıştı; burnu, üst çenesinde, gözleri ise kaşlarının altında kaybolduğu için, kafası, boz bir ayının kafasını andırıyordu. Hurşit, Şenol'u ve onu kuşkuyla dinleyen işçileri seyrederken gülümsedi.

"Madem öyle, sen niye geldin buraya?" dedi. "İhsan Soyak'ın derneği, yazıhanede kayıt yapıyor; gidip kaydolsaydın."

"Ben kaydolmaktan korkarım. Beş sene evvel, parmağımı ıstampaya, ordan da kâğıda bastım, kaydoldum, altından kellefiyet çıktı."

Kapıda, derneğin kurucularından Başmadenci Sadık ile Kel Hamdi göründü. İşçilerin dikkati, öndekilerden ziyade, Durdu'nun devşirip getirdiği, arkadaki fedai ekibi üzerinde yoğunlaştı. Sadık, yazıhaneye gelmeyenleri, yumuşak ve sevecen bakışlarla süzdü.

"Siz niye gelmediniz arkadaşlar, bir derdiniz mi var?"

"Biz öbür sendikaya kayıtlıyız," dedi Hurşit.

"Sen sus, sana sormadı," diye çıkıştı Kel Hamdi.

"Bırak konuşsun, ben herkese sordum," diyerek bakışlarını Hurşit'ten diğer işçilere doğru kaydırdı Sadık. "Hepiniz kayıtlı mısınız?"

"Ben değilim," dedi kazmacı Şenol. "Beş sene evvel, kellefiyete kaydoldum, bir faydasını görmedim; bir daha olmam."

Başmadenci bir şey anlamdı. Dikkati, Şenol'un cehalet uçurumunu andıran suratına takılıp kaldı.

"Ben de kayıtlı değilim," dedi, Tonyalı Nurullah. "Derneğin, ayda bir lira alacağını söylediler. Ben fakir bir insanım, veremem."

"Ereğli Kömür Havzası Maden İşçileri Derneği, sizin derneğinizdir, arkadaşlar. Bu dernek, sizin haklarınızı savunacak. İleride sendikaya dönüşecek, sizin birliğinizin bir vasıtası olacak."

"Diyelim ki ben kaydoldum," diye söze girdi, Küfeci Nejat. "Her ay bir lira verdim; bunun karşılığında siz bana ne vereceksiniz?"

"Benimle pazarlık yapmayın arkadaşlar, ayıp oluyor. Derneğe siz güç vereceksiniz ki dernek de sizin hakkınızı arasın."

"Kimse elini cebine sokup her ay bir lira vermez," dedi, tahkimatçı Kadir.

"Sizin birliğiniz için bir lira çok para değil, arkadaşlar. Her ay başı size gelip de, 'Verin bir liramızı,' diyecek değiliz. Sağ olsun, Genel Müdürümüz İhsan Soyak büyük anlayış gösterdi. Müessese ile yapılan şifahi mutabakat sonunda anlaşmaya varıldı. Dernek mensuplarımızın aidatlarını, ay başlarında, tediye memurlarının yanlarında vazifelendirilen dernek memurumuz, dernek listesi üzerinde, bordra dışında kesilmek suretiyle halledecek."

"Yani efendi," diye Ekber Dayı'nın sesi yükseldi, köşedeki ranzanın alt katından, "Ay sonunda, alacağımız paraların çevresinde kaynaşan alacaklılara bir de dernek memuru mu katıldı?"

"Derneği, sizi istismar eden tufeylilerle karıştırmayın arkadaşlar. Derneğin sizden aldığı para, size kat kat döner. Ben de derneğe üye oldum. Gayem, çalışanların dertleridir."

"Sendika, sizin dernekten bir ay evvel kuruldu," diye söze girdi, Hurşit. "Kaydolanların sayısı da bine yaklaştı. Sendikaya niye girmedin de bu derneğe girdin?"

"Senin sendika dediğin teşkilat, siyaset yapmak için kuruldu. Hakiki sendika, siyaset yapmaz, siyasetin düşürdüğü insanı kaldırır. İşçinin siyasete alet olması doğru değil. Siz işçisiniz, siyasetçilerin kumar masasına peş peşe yatırdığı iskambil kâğıtları değilsiniz. Sendika dediğin odur ki yüreğini, işçinin yüreğine katar, yüreğiyle işçinin yüreğini yemez."

Başmadencinin sesinde, dinleyeni sırlarından arındıran, vicdanıyla baş başa bırakan bir içtenlik vardı. İşçiler, sesteki içtenlikle, yazıhaneye koyun götürür gibi işçi götüren dayakçı Kel Hamdi'nin niyeti arasında kalmış, alıklaşmış gibiydiler.

Kel Hamdi'nin arkasında sakız çiğneyen Nezaretçi Melik:

"O sendika zaten yakında kapatılacak," dedi.

"Biz hiçbir sendikanın kapatılmasını istemeyiz," diye karşı çıktı Başmadenci Sadık. "Kapatılan her sendikanın, kapatıldığı yere çiçek götürürüz."

Hurşit, Şefporyon Rıfat'ın mezarına her hafta çiçek götüren

Adile Kadın'la kızı Kevser'i anımsadı. Mezara götürülen o çiçeklerin, ölümden duyulan acıya değil, sevince tanıklık ettiklerini düşündü. Başmadenciye haksızlık etmiş gibi üzüldü.

Başmadenci Sadık, Hurşit'le Bartınlı Ömer hariç, diğer işçileri ikna etti ve derneğe kaydetmek için alıp götürdü. Kel Hamdi, iki dik kafalıya, yatakhanede kalmalarını, yemekhaneye gitmemelerini buyurdu. Ses etmediler. Onlar gittikten sonra Bartınlı Ömer, Hamdi'yi kastederek:

"Kefenci bugün çok hiddetli," dedi. "Hiddetinin yeli ağaç devirir. Konuştuğu zaman ağzına bakarım hep. Avsıl hastalığına tutulmuş sığır misali ağzının suyu aktı mı cevap vermem, korkarım. Başmadenciye de helal olsun. Milleti avurduna çekti, lakırdısına kurban etti, aldı götürdü hepsini."

Tam bu sırada Abbas girdi içeri. Ağzı gözü kan içindeydi. Sol yanağı morarıp şişmişti. Sol ayağında koncu kısa bir çedik vardı, sağ ayağı çıplaktı. Cinayete karar vermiş, intikamını garantilemiş olmanın huzuru ve sükûneti içindeydi. Hurşit, oturduğu ranzadan ayağa kalktı hemen.

"Yüzüne ne oldu senin, dövdüler mi?"

"Hayri saldırdı," diye parmak uçlarıyla yaralarına dokundu.

"Hayri kim yahu?" dedi Bartınlı Ömer, Hurşit'e bakarak.

"Hani şu Çakırcılardan Behzat'ın oğlu var ya, Çavuş Hayri."

"Haa şu kenef ağızlı, zampara Hayri. Nasıl oldu?"

Abbas, huzurlu, hırpalanmış, müzmin, muhalif bir eyyamla boş koğuşu şöyle bir süzdü. Çıplak ayağına bakarak:

"Katır ahırına geldi," dedi. "Yanında Kekeç Kâzım vardı. İşin bitimine beş on dakika ya vardı ya yoktu. Dernekten söz etti. Yazılmamı buyurdu. 'Benim sendikam var, ben yazılmam,' dedim. O sendikaya Rusya'dan para geldiğini, benim de o paradan pay aldığımı söyledi. 'Yalan,' dedim. Dememle de tekme tokat girişti. Karşılık verdim. Kekeç Kâzım'ın yardımıyla ümüğüme çöktü. Yumrukladı. Parmağında yüzük vardı."

Hurşit'in benzi attı. Dişlerini sıktı. Abbas'ı Hayri'ye karşı tahrik etmekten çekindiği için, içinden "Vay şerefsiz," diye mırıldandı.

"Ben artık kesin kararımı verdim," dedi Abbas. "Bu adamı öldüreceğim. Allah bile durduramaz beni."

İçinde çiçeklenen sebepsiz bir sevinçle, boynunu döndürüp ranzaları yokladı Bartınlı Ömer.

"Bunu her yerde söyleme," dedi, "Dost var düşman var. Her şeyden evvel, fikir senindir. Eskiden insan öldürmek kolaydı, şimdi zorlaştı. Gelgelelim bura madendir. Madende insan öldürmek her zaman kolaydır. Hele o insan ölümü hak etmişse Allah işini gücünü bırakır, sana yardım eder; iş iyice kolaylaşır."

Abbas, can kulağıyla dinlemeye koyulurken Hurşit, Ömer'in teşvik edici çıkışından huzursuz olmuştu.

"Silaha milaha lüzum yok," diye sürdürdü Bartınlı. "Ucu keskin, sapı sağlam bir helal bıçak yeter. Dayayacaksın böğrüne, elini arkadan bağlayacaksın, doğruca onun en çok dolandığı İhsaniye'de, Fransızlardan kalma, doldurulmamış, boş bir ocağa götüreceksin. Körnefesin insanı yarım saatte öldürdüğü dar bir bacada yatırıp ayaklarını ağzını da bağlayacaksın. Yarım saat sonra gidip bağları açacaksın. Hepsi bu kadar."

Öneri, ânında yattı Abbas'ın aklına. Hurşit, araya girdi hemen.

"Zor iş, çok tehlikeli iş... Tek kolla yapmak çok daha zor."

"Değil," diye, Hurşit'e itiraz etti Ömer. "Hovardanın bileklerini telle bağlayacak. Çok kolay. Ceset kokmaya başladı mı oralara yakın bir yere işeyen biri gidip haber verecek. Gelip götürecekler. Doktor, rapor tutacak: körnefes şehidi. Zehirlendi, iç ağrısından öldü. Hepsi bu. Allah'ı bu dünyada birlemekten geri durmayan cemaat de cami avlusunda duasını okuyacak. Ondan sonra mezarlık... Sen sağ, ben selamet."

"Çok tehlikeli bir iş, değmez," dedi Hurşit.

Kınalı, çatma kaşını ani bir kaldırışla:

"Bence hayırlı bir iş, değer," diye diretti Bartınlı. "Zibidinin tekidir. Nerde bir kadın görse marazı depreşir, ciciği genşer. Ezamet gibi bir kadını ayarttı. Geçenlerde Esmeray'la beraber görmüşler. Bu herif, altmış yaşına kadar evlenmemiş, Kambur Meryem dedikleri ihtiyar bir kıza bile tecavüz etti. Kız, Kokasu Deresi'nde bir

kestane ağacını silkeliyormuş ki kestane düşürsün. Kestane yerine, boş bir kuş yuvasını düşürüyor. Vaziyeti gizlice izleyen Hayri, fırsat bu fırsat deyip kızı arkadan sarıyor. 'Ağacı bırakma, geri bakma, deprenme, çarpılırsın,' diyor. Kız, kuş yuvasını düşürdüğü için korkuyor, 'Bu, Allah'ın bana bir cezasıdır kesin,' diyor; hiç deprenmiyor. Gayret başa düştü ya... Hayri kızı, kız da ağacı ırgalamaya başlıyor. Dallarda tek bir kestane kalmıyor, hepsi yerde."

"O kadar kestane sallamayla düşmez," dedi Hurşit.

"Düşer mi düşmez mi sen onu git, ihtiyar kıza sor. Kızlığı da kalmadı ya..."

Teklifi kutsayan anlamlı bir sessizlik çöktü ranzalara. Abbas, ağzı bağlamak için sağlam bir bezi, iyi bir hançeri ve ellerle ayakları bağlamak için de telleri kısa zamanda bulabileceğini düşündü. Bartınlı Ömer'in önerdiği planı, gece vardiyasında uygulamaya karar verdi ve duyduğu huzurun derinleştiğini hissetti.

ALLAH VARSA
DANGOZ'UN DÜŞTÜĞÜ YERDE VAR

Duamda zerreyim
Zerremde ilim
Dilim aşk kandilim.

Kış, bu sefer tüm dişleriyle gülümsedi. Sabahtan beridir lapa lapa yağan can darlığı kar, ışığını ve yumuşaklığını, kuzeyden esen sert rüzgâra kaptırınca inceldi, düğürcük bulguruna dönüştü. Derinliğini yitiren gökyüzü, seviyesini de yitirdi, karla birleşti. Karanlık ise zaman vermeden ve hiç sezdirmeden, savrulan kuş ölülerini, yuva çer çöplerini, tüyleri, derin tekerlek ve ayak izlerini yavaş yavaş yalayıp yutarak geldi. Ağaçların soluğundaki yeşil kıvılcım, tepelere kırbaç gibi inen ve buz mavisi çağanlara, tozak anaforlarına çevrilen kışın gazabı karşısında köklere doğru çekildi.

Cuma, tüm dikkatini, inancını, inadını ve görme gücünü, tek gözünde birleştirmişti; yönünü kaybetmemek için, sabahleyin iki kaçağı kendire ve ata bağlayarak köyü terk eden tahkimat mangasının, silinmek üzere olan izlerini izliyordu. Ayaklarında, kara batmadan yürümesini sağlayan "gasnak"lar vardı. Kör gözünün kıvrımlı çukuru, kirpikleri ve kaşları, kar çalığına kesmişti. Gaipten gelen sesi duyunca durdu:

"Cumaaaaa! Cumaaaaa!"

Sese kurt sürülerinin ve kendisini izleyen değişken kuşkuların üşüştüğü sanısına kapıldı. Son zamanlarda bir kötülük yapıp yapmadığını düşündü. İnsan eğer bir kötülük yapmışsa bu kötülük, yaptığı iki iyiliği yok eder ve en zor ânında gelir, onun önüne bir ses

olarak düşer, çıkmaz yollara sokar ya da kuşatıp onu helak edebilirdi. Bu ses, içinde kum gibi kaynayan güzel duyguların ortak bir sesi de olabilirdi. Kış, Allah'ın yeryüzüne sarkan aksakalıydı. İnsan, böylesi mübarek bir ortamda, bu ortak sesin bakışlarında kemale erişerek güçlükleri aşabilirdi.

"Cumaaaa! Cumaaaaaa!"

Sesi can kulağıyla dinledi. Bismillahı üç kere mırıldandıktan sonra, Hibetullah Hoca'dan ezberlediği kıtayı dua gibi okudu:

Duamda zerreyim
Zerremde ilim
Dilim aşk kandilim

Kar aydınlığında önüne baktı. İzler, duanın gücüyle berraklaşmıştı. Yürümeye başlayınca menzil duygusunu yitirdi. Dağılan korkusunu kovalarcasına hızlandı. Aygır ayağını bile donduracak olan bu haşinliği, kışın, iyi insanları içine alan bir şefkat beşiği, sıcacık yüreği olarak hayal etti; ısınır gibi oldu. Uzaktan gelen köpek havlayışlarını duyunca inancına ve izlediği yolun doğruluğuna olan güveni arttı. Az sonra kendini köyün girişinde, Demirci Mihran'dan kalma kesme taşlarla örülmüş eski bir evin yanı başında buldu. Bulunduğu duvarın dibinde, üzeri karla kaplanmış, örs, karasaban demiri, çürümüş teneke soba ve paslanmış demirlerden oluşan harabenin ruhu diyebileceğimiz bir araç gereç hurdalığı vardı. Köpeklerden korunma duygusu içine giren Cuma, çevresine bakınırken ucu kar yığınından çıkan demir çubuğu gördü. Yaklaştı, çekip çıkarayım derken, çubuğu kaptırmak istemeyen hurdalığın direnişiyle karşılaştı. Cuma durdu, direnen aletin daha önce kötüye kullanılıp kullanılmadığını anlamaya çalıştı. Alet, seven insanların, korunmaya ihtiyacının olmadığını fısıldadı Cuma'ya. Almadı. Köpekler de zaten bulundukları yerleri belli etmek için havlıyorlardı. Her evde, yaşlı bir madenci ve birkaç kadınla üç beş çocuk vardı. Bunlardan birisi, özellikle de en yaşlısı, Anadolu'da elçin denen ve kışın ocakbaşında öten cırcır böceği gibi durmadan konuşurdu. Dışarıdaki köpek eğer yaşlı ise kapıya yakın bir yerde durur, ocakbaşından gelen ve genellikle de madene dair olan bu mecalsiz lakırdılara kulak misafiri olur ve havlamaya pek zaman bulamazdı. Cuma,

birkaç evi sessizce geçti. Sırtını tepeye dayayarak ayakta durmaya çalışan iki katlı, hasta bir eve doğru yürüdü. Pencerelere kadar taşla örülen kesimi beyaz, ahşap çatkılardan oluşmuş, yarı kagir üst kesimi ise simsiyah olduğu için Cuma, evin muallakta durduğu sanısına kapıldı. Keçi beğirtisini duyunca evde köpek olmadığını anladı. Kar kütüğünü geçti, ayağı kar altında kalmış dibeğe takılıp düştü ve hemen kalktı, kapıya yaklaştı. Kapının önünde yatan yaşlı köpeğin ciddiyetten uzak birkaç hav havıyla karşılaşınca durdu. Cuma'nın durmasıyla da köpek, sanki ordan şeytan geçmişçesine suskunlaştı; azap çeke çeke ayağa kalktı, yerini davetsiz misafire terk etti ve birkaç adım ötede, pencerenin önünde, cılga dedikleri ve mükellefiyetten dolayı artık kullanılmayan küçük bir pulluğun arkasına geçip Cuma'nın davranışlarını izlemeye koyuldu. Niyetinin köpek tarafından anlaşıldığını düşünen Cuma, köpeğin boşalttığı yeri, minnettarlık duygusuyla doldurdu. İçeriden kadın sesleri geliyordu. Dinleyip, günaha girmemek için kapıyı hemen tıkırdattı. Köpek, durumu idare edercesine bir iki hav havla tıkırtıya eşlik etti. Cuma, köpekle birlikte, yaklaşan ayak seslerine kulak verdi. Ablası Nafiye ile Hurşit'in geldiğini sanan Zühre:

"Kim o?"diye seslendi.

"Benim, ben Cuma."

Cuma'nın sesini duyunca irkildi kadın. Dün gece köyde kalan, sabahleyin ise köyü terk eden tahkimat mangasının ikazları çınladı kulaklarında. Nafiye'nin, "Cuma gelirse, birkaç gün sakla," sözünü anımsadı. Şişesi islenmiş gaz lambasını yukarı doğru kaldırırken kapıyı hafifçe araladı; yüzüne çocuk safiyeti kazandıran, iri gözlerini, Cuma'nın kardan çıkmış firari, serçe gözüne dikti. Şehevi bir sesle:

"Gel," diye fısıldadı. "Senin buraya geldiğini gören oldu mu?"

"Yok. Kimse görmedi."

"İyi."

Gübre, gaz ve kavrulmuş mısır kokusuyla demlenen ahır karanlığını geçerlerken ayağı bir tavuğa çarptı Cuma'nın. Tavuk, evin tek ineğinin bağlandığı köşeye doğru koştu. Tavuğu incittiği için

üzüldü Cuma. Tahta merdivenlerden üst kata çıkmaya başladılar. Önce, ıhlamur kokusu ve tatlı bir ısıyla, sonra da karanlıkta akkorlanan teneke sobayla karşılaştılar. Sobanın yanında, tahta zemine serilmiş beyaz bir koyun postunun üzerinde, Zühre'nin kaynanasının seksen yaşındaki ablası Densiz Kadın oturuyordu. Şekli şemaili güzel, şecere sahibi, dik ve bükülmez bir havası vardı. Sırtını, dokuma tezgâhının altına yığılan kıl artıklarından doldurulmuş asırlık bir kilim yastığa dayamıştı. Önünde bir çıkrık ve eski çullar vardı. İşi gücü, çulları iki santim genişliğinde uzun uzun kesmek, yumak yapmak; yumakları çıkrıkta dolayıp terdeklere sarmak, daha sonra, büyük bir sabırla, mekiğe koyup tezgâhın kundak denen iplerinin arasında işlemek, zıt renkleri yan yana kullanarak harika kilimler üretmekti. Bu haliyle, Lidya çağından, taş lahitlerin altından çıkıp gelmiş, dokumacı bir kadını andırıyordu. Cuma'nın minnacık gözünde parlayan, derin insani hassasiyeti, kadının ayaklarına yöneldi. Kadın, ayak bileklerini, at kösteği olarak kullanılan, ucu demir halkalı bir zincirle birbirine bağlamıştı. Jandarmaların kadını cezalandırdıklarını sandı Cuma. Halbuki kadın, yünden ördüğü, tire çoraplarını giymeden ve ayak bileklerini zincirlemeden dokuma işine başlamıyordu. Zühre'nin kocası Aladdin'in, Kandilli'deki maden kazasında ölmesinden birkaç ay sonra, oğlunun acısına dayanamayan kaynanası da ölmüş, ev Zühre ile Densiz'e kalmıştı. Çiçek hastalığının çopurlaştırdığı bakır ışıltılı, geniş yüzünü Cuma'ya doğru kaldırdı Kocakarı; toplumdan kaçan, insandan nefret eden, merdümgiriz bir iklimle:

"Yılllaş Ali mi geldi?" diye sordu.

"Yok," dedi Zühre, lambayı duvardaki yerine yerleştirirken "Cuma geldi."

Davulların, kırnataların, koyun çanlarından yapılan tangurdakların ve kemanelerin, oyun ve kahkaha tufanına çevirdiği Karabeyli, Durmuşlu, Hacıbeyli Çingene kafileleri canlandı Kocakarının kafasında.

"Karamusa'dan mı geldin?"

Bakarkörlüğünü, köşedeki dokuma tezgâhı ile tezgâhın dayandığı kilimli duvara ve sedef işlemeli saza yönelten Cuma:

"Dağlardan mağaralardan geldim," diyerek Densiz Kadın'ın karşısında bağdaş kurdu.

"Sen de mi firar ettin yoksa?"

"Firar ettim."

"Arının dikenini gördün de balından el çektin." Parmağını, sağ gözünün altında, lale soğanı büyüklüğünde parlayan şirpençeye götürdü kadın; kaşırken geğirdi. Geçmişe sarkan karmaşık duygular içinde, ağlıyormuşçasına, acı acı gülüverdi sonra. "Kaymakam Kâzım duymasın, gelir, evi yakar. Düzenim (dokuma tezgâhı) yandı mı ben de yanarım. Eskiden mağaralarda tarikat dervişleri kalırdı. Onlar gitti, yerini eşkıyalar aldı. Eşkıyalar da azaldı, ne olduysa maden firarileri çoğaldı. Girmedikleri delik kalmadı. Futunun içinden kaçak madenci çıksa şaşırmam."

Zamanı dişsiz ağzında donduran ve suçlamaya dönüştüren kadını, dikkat ve hayretle dinliyordu Cuma. Başında bir yazma vardı Densiz'in. Yazmanın üzerine, tepesi geniş, daire biçiminde, tablalı bir fes oturtmuş, fesin üzerine de işli bir tül atmıştı. Elini şirpençeden çekti, başındakileri ensesine doğru kaydırıp tahkimat mangasının sıfır numaraya vurduğu yamuk kellesini kaşımaya başladı. Cuma, kadının saçlarının döküldüğünü sandı; bakışını, "saçkırana mı tutuldu?" dercesine Zühre'ye çevirdi. Tek gözün merakını ânında anladı Zühre.

"Dün askerler kesti," dedi. "Benimkini de kestiler. Kadın erkek, küçük büyük demeden herkesin saçını dipten kestiler."

Cuma, ziyaret için madene gelen bazı erkek ve kadınların, üzerlerinde bit görülmesi durumunda, maden sahasından uzaklaştırıldıklarını ve temizlenerek gelmelerinin bir ikazı olarak saçlarının sıfır numara tıraş edildiğini biliyordu ama bir köyün toptan tıraş edildiğine ilk kez tanık oluyordu.

"İyi ettiler," diye çıkıştı Densiz Kadın. İç dünyası, sesteki pörsük ağırkanlılığın aksine, oldukça cevval ve nekremsiydi. "Bu köyün adı bitliye çıktı. Madene biti bu köy yaydı." Dün gece gördüğü bitli düşü anımsadı; eve, ahıra, evin "kabalık" denen bahçesine, mısır saplarının koni biçiminde istif edildiği otluk direğine, tarlalara, anızlara ve ayak bileklerindeki uğurlu zincirlere üşüşen bit

sürüleri canlandı gözlerinin önünde. Hayatında hiç böyle uğursuz bir düş görmediği kanısına vardı. "Bu köyün adını değiştirseler iyi olur. Bitli Köy koysalar bitten ölenlerin hepsini de getirip bu köye gömseler ne iyi olur."

"Bit var ama o kadar da değil canım," diye karşı çıktı Zühre.

"He he, o kadar da değilmiş," diyerek yüzünü Cuma'ya çevirdi Kocakarı. Tek bir gözle karşılaşınca, öbür gözün bit ısırıklarıyla körleşip çukurlaştığını düşündü ve gözünü bite kurban eden bir insanın, bite dair anlatacağı olayı can kulağıyla dinleyeceğine inandı. "Arıların oğullandığı, kızların mısır çapaladığı bir zamandı. Eli ayağı temiz, ağzı burnu yerinde, güzel bir tayfa getirdiler. Adı Nazik'ti. Çaycumalı Cevat var, Dangoz Cevat; onun küçük kızı... Tuttular, bu kızı, karı yaratılışlı, Meşmeş Musa'nın koynuna soktular; madende çalışır, lanet, bit ütüsünde damgacılık yapan bitli bir adam. Ütüden geçenin eline damga vurur; kafası kızarsa koluna damga vurur; alnına, kıçına, her yerine damga vurur. Tottirik, geveze bir adam. Dilini kessen kesik yerinden konuşur. Toprağa düşen kesik dili de konuşur, yeter ki çürümesin. İnsan değil, şerrine lanet." Derin derin nefes aldı, burnunu çekti; ayaklarındaki zinciri sevgiyle okşarken sessiz sessiz güldü. "Gelinin teni tertemizdi. Görsen cennetin kâfur çeşmesinde yıkanmış sanırdın. Apak, kuzu sütü... Sıçtım babasının sakalına. Ertesi gün gerdekten çıktı. Bir baktılar ki teni bit yeniğine kesmiş. İyi oldu. Sevindim."

Cuma, kadının sağ gözünü, Davi lambalarının peş peşe dizilip bit aramaya çıktığı, dipsiz ve karanlık bir baca ağzına benzetti. Her güzel kadının, çoğunlukta bulunan çirkin kadınlar için bir azap olduğunu ve Densiz Kadın'ın, çirkin kadınları kollayarak konuştuğunu düşündü.

"Bunda sevinilecek ne var?" dedi Zühre.

'Seni de biliyorum, açtırma ağzımı. Gâvur ambarının orda kimin altına yattın?' dercesine, ters ters süzdü Zühre'yi Kocakarı.

"Çok şey var," diye homurdandı. Alçalarak yükselen ve yükselince de kendisi gibi bir yığın ruhsuzu çevresinde çeteleştiren insanlara kaydı aklı. "Yirmi beş senedir benim ağzımda diş yoksa sebep o kızın babasıdır. Gevork'u ihbar edip Çaycuma'dan sürdüren

kimdir? Dangoz Cevat'tır. Gevork, köy köy gezerdi, dişsizlerin ağzına diş takardı. Cevat'ın gözü, Gevork'un güzel karısı, Suşan'daydı. fincan gözlü, kiraz yüzlü bir kadındı; yanağının biri kırmızı, biri sarıydı. Ne lanettir o Dangoz Cevat. Kaçanların mallarını kapışladı da zengin oldu. Göbekli, boynu yoğun, semirik köpek. Ama nasip olmadı. Har vurdu, harman savurdu, hepsini kumara verdi, kahpelere yedirdi. Sonunda düştü, dilenecek hale geldi. Allah varsa Dangoz'un düştüğü yerde var. Ben neler gördüm, neler. Dangoz mu dersin, Hacı Halil mi dersin, Kör Şakir mi dersin, Fesat Şehabettin mi dersin, hangi birini sayayım." Ağzını açarak derin derin esnedi. Dişlerinin ağzından kaçırıldığı hissine kapıldı. "Dangoz, dişçiyi kaçırdı. Abdi, Demirci Bedros'u kaçırdı. Bedros'un bende gönlü vardı. Güzel insandı. Biri de, adı neydi, adı batsın, adını unuttum; Bıçkıcı Agop'u kaçırdı; birkaç gece, çoluk çocuğuyla beraber, Çayırköyü mağarasında kalmış, sonra da İstanbul'a kaçmış, dediler. Garabet sünnetsizdi ama güzel sünnet yapardı; yoruldu mu gider, Veli Baba Tepesi'nde yatardı; onu da kaçırdılar. İş yapanları kışkışladılar, meydan hayvan hırsızlarına kaldı. Kadın kaçıranlara, samanlık otluk yakanlara kaldı meydan. Kaynım Şemsi'nin dükkânını soydular, narh vermekten kamburu çıkmıştı. İyi de oldu. Bok soylu. Kızlarına, kısmetlerinin açılması için, zenginlerin ocağından ateş çaldırtırdı. 'Benim köküm, gider, Urumbeyoğullarına dayanır,' derdi. Urum gâvurlarının gitmesine sevinirdi. 'Terzilikle kunduracılığı ben yapacam,' derdi. Bok yaptı. Pis, nekes bir adamdı. Salkımın irilerini kendi yer, cımbılarını da bana verirdi. Hiç olacak şey mi? 'Filyos Kalesi'ni benim atalarım yaptırdı,' derdi; kaleye konan her güvercini de kıskanırdı. 'Soyguncuları yakalatacam,' derdi. Bok yakalattı. Geride kalan parasını, sekemenle dava vekiline yedirdi. Çaycuma'da ipten adam alan bir dava vekili vardı. Neydi, adını unuttum; töllek tuttu, içi çürüdü, geberdi gitti. Evinde borulu gramafonu vardı. Ama karısı tertemizdi; derli toplu, musmul bir karıydı; buğdayında üfrüntü yoktu. Her neyse... Hepsi soysuz, süprüntü..."

Cuma etkilenmişti. Her taşı duygu dolu, terk edilmiş yaşlı bir köyü çağrıştırıyordu Densiz Kadın. Kadının sırtındaki uzun kollu çitare yeleğinin çevresini ve kol ağzını saran siyah şerit ile

ayaklarındaki zincir arasında bir bağın olup olmadığına kafayı öylesine takmıştı ki Cuma sabahtan beridir aç olmasına rağmen, Zühre'nin, un ve süt kullanarak soba üzerinde hazırlamaya çalıştığı umaç çorbasının bile farkında değildi. Kadın, Cuma'nın takıntısını sezinlemiş gibi:

"Zincirimde kırk halka var," diye sürdürdü. "Bu zincir benim hünerimdeydi. Kırk sene taşıdım. Kırk yaşına girdiğimde, hünerimden çözüldü. Rahatladım. Geceydi. Ertesi gece bir düş gördüm. Zincir, yeni doğmuş bir tayın ayaklarındaydı. Bir güvercin, gitti, zinciri tayın ayaklarından açtı, getirdi, benim ayaklarıma bağladı. Üç gün sonra Üzülmez'de göçük oldu. Oğlumun ölüsünü getirdiler." Sustu, sağ elinin parmak uçlarıyla zinciri okşadı. Gözyaşları süzüldü yanaklarına. "Bir katırın sırtına atmışlardı. İki ayağına bu zinciri bağlamış, katırın karnının altından geçirmiş, düşmesin diye götürüp kollarına bağlamışlardı. Evin önüne geldiler. İki tüfekli askeri. Zinciri kollarından açtılar, sırtüstü yere yatırdılar. Başı kanlıydı. Kafasının arka tarafı ezilmişti. Ayakları zincirli, yatar gördüm kuzumu. Ağlamadım. Zinciri açıp almak istediler. Kıyametleri kopardım, vermedim." Sustu, burnunu çekerek sessiz sessiz, yaşın yaşın ağlamaya başladı.

Cuma, gözünden akan yaşları, elinin tersiyle silerken:

"Yevmiye almadan mı çalışmıştı?" diye sordu.

Kadın duymadı. Cuma, kadının aklının, duyduğu acıdan dolayı üst üste tabakalanıp donduğunu ve dualaştığını sandı. Cuma'nın duyguları, kadının sık sık yüzüne ve kafasına götürdüğü ellerine yönelince kadın belirsizleşti, köyden madene doğru sürülen iş gücünün tarlada, ahırda ve değirmende boşalan yerini insanüstü bir güçle doldurmaya çalışan bir çift ele dönüştü.

"Hele bir bahar gelsin, kokuşlar yeşersin, yaşlı ceviz ağacı domurlansın," diye mırıldandı Densiz Kadın. "Düzenimi alıp mağaraya giderim. Ne ibrik ne mangal ne idare lambası ne de aynalı sandık... Yalak taşı, yemeni, tabaka, ıncık boncuk, hepsi kalsın; düzenimi alır, giderim." Eliyle gözyaşlarını sildi, yüzünü kızarmış sobaya çevirdi. Mağaranın ağzını, önündeki değirmeni ve mağaranın girişindeki suyu, çevredeki diğer değirmenlere ulaştıran Roma

devrinden kalma kanalları görür gibi oldu. "O değirmende yaşayan güzel kız mağaraya girdi. Bir yarasa, kızın önüne düştü; kızı, mağaranın sonundaki göle götürdü. Gölden, kızın sevdalandığı güzel delikanlı çıktı; kızın elinden tuttu, doğruca, gölün dibindeki saraya götürdü. Kız şaşırdı; bu kötü dünyanın öldürdüğü, kışkışlayıp kaçırdığı insanların o sarayda olduğunu gördü."

Cuma, nasıl olduysa, ihtiyar Densiz'in, ruhundaki büyük boşlukları mucurla dolduran hayalet kadınlara benzemediğini, ermişlik mertebesine ulaştığını keşfetti birden. Yaklaştı, ermişin çıkrıklaşmış kuru elini avuçlarının içine aldı, öpüp alnına koydu. Kadın, beklemediği bu derin saygı ve sevgi karşısında gerilimini attı, yumuşadı; gözkapaklarını, Cuma'nın malul yüzüne doğru aralayınca oğlunun çoğalan ve her biri ayrı bir göçüğü anlatan yüzleriyle karşılaşır gibi oldu. Kollarını uzattı, Cuma'yı çekerek bağrına bastı.

MAĞARA

Çok genişlemişsin,
herkesin yerini almışsın,
yerin daralmış.

Abbas, sırtında içi yiyecek dolu huriyesiyle, son iki gündür, İkinci Makas, Kadırga, Kapuz, Kılıç, Site, 10 Temmuz mahallelerinde ve sahillerde Hibetullah Hoca'yı arıyordu. Büyük bir buhran içindeydi. Gördüğü her insanı, her nesneyi bazen anlamsız bir boşluk olarak algılıyor, bazen de onları, aklının ya da hayalinin yarattığı nesnelerin gölgeleri gibi görüyordu. Siyah başlı, kırmızı boyunlu bir şakrak kuşu, Hayri'nin kaybolan kafasının yerine yerleşmiş, rüyasında ötüp durmuştu. Sırrını Hoca'ya açıp onun fikrini almaktan başka çaresi kalmamıştı. Gece gündüz Hayri'yi nasıl öldüreceğinin planını kuruyordu. Kısa saplı hançerini, mısır ekmeğinin içinde madene sokmuş, katır ahırında, iki kayanın birleştiği bir çatlakta gizlemişti. Aklı en çok, Bartınlı Ömer'in önerisine yatıyordu. Hançeri böğrüne dayayıp körnefesin yoğun olduğu, terk edilmiş bir bacaya götürmek ellerini, ayaklarını ve ağzını bağlayıp yatırmak, zehirlenip öldükten sonra da gidip açmak. Planın gereği olarak, Fransızların terk ettiği bütün galerileri, içinde çoğalan ve birbirlerini yiyen, zaman zaman da dörtnala koşan binlerce atın yarattığı öğrek uğultusunu andıran seslerle birlikte gezmiş, maden sularının toplandığı yer altı gölcüklerinin civarında durup Hayri'yi suda boğma hayalleri kurmuştu. Birkaç sefer hançeri cebine koymuş, Hayri'nin en çok dolaştığı yerlerde, öcülerle birlikte pusuya yatmış, Tölek Hasan'la Yetiş Dayı'nın, "Ocağın Arabı!" diye bağırarak kaçmalarına da neden olmuştu.

Abbas, kar haberi veren, incecik kuş tüyü saçak bulutlara baktı. Kar yağışıyla birlikte, toprağa çöreklenen öküz soğuğunun dağılacağına inandı. Çarşıda rastladığı Anuş Kadın'la dilenci Vahit'e sordu Hibetullah Hoca'yı. En son, Nizam Caddesi'de, İstanbul'daki *Tan* gazetesinin yağmalanmasından sonra, adı *Tan*'ken Can'a çevrilen terzihanenin önünde, yeğeni Rüştü'yle karşılaştı. Rüştü, arkadaşı Velican'la birlikte kerhaneden yeni çıkmış olmanın verdiği pembe bir rehavetle esnedi, Hibetullah'ın hastalandığını, yakındaki mağaralardan birinde yattığını, bunu da kendisi gibi Taşbaca Damarı'nda çalışan adaşı Rüştü'den duyduğunu söyledi.

Abbas, Rüştü'yü buldu hemen. Rüştü fazla bir şey bilmiyordu. İki gün önce iskelede Hoca'yı görmüştü; elinde, yılan sokmasına karşı kullanılan bir pırpı taşı vardı. Hoca, Rüştü'ye hasta olduğunu, öğütücü dişinin ağrıdığını, cevizli dolmayı yiyemediğini ve yakındaki mağaralardan birinde ölüm uykusuna yatacağını söylemişti. Telaşa kapılan Abbas, yakındaki mağaraları aramaya karar verdi. Hoca, hangi mağaraya gitmiş olabilirdi? Aklına ilkin Kapuz Mağarası geldi. Yakındaki evlerin kanalizasyon suları bu mağaraya akıyordu. Hoş kokuları seven Hoca, böyle bir yerde gönlünden gökyüzüne açılmaz, ölüm uykusuna yatmazdı. Ağzı denize bakan mağarada olabilir miydi? Dalga sesleri, vapur düdükleri, martı çığlıkları Hoca'yı rahatsız ederdi. Hoca aynı şekilde, denize yakın Ilıksu Mağarası'na da gitmezdi. Mağaranın yakınında bulunan Ilıksu kaplıcasına gelip gidenleri kafasına takacağı için rahatsız olurdu.

Abbas, tek başına gezinir ve de mağaraları sırasıyla kafasından geçirirken eve alınmadığı için kışı sokaklarda yaşamaya başlayan beyaz bir köpekle karşılaştı. Aklına, Hoca'nın, "Ağzı gözü ayet-i kerimeden çıkmış gibi düzenli" dediği ve sık sık eğilip alnının munis yerinden öptüğü, ölmüş köpeği geldi. Köpeğin, ölmek için Üzülmez'e gittiğini anımsadı. Köpeğinin ölümünü defalarca anlatan ve bu ölümün bir insanın ölümünden farklı olmadığını savunan Hoca'nın da ölmek için, o mıntıkaya, Zonguldak'a üç kilometre uzaklıkta bulunan mağaraya gitmiş olabileceğini akıl etti.

Çarşıda, şaşkınlığından olsa gerek, en son Aslı Nene ile onun yanında güçlükle yürüyen Şifa Nene'ye sordu Hoca'yı. Sonuç

alamayınca mumla kibrit aldı, Zonguldak-Ankara karayolunun karla çamur karışımı hattına girdi. Hoca'yı, kimsenin varlığından haberdar olmadığı Üzülmez'deki mağarada bulamazsa iki kilometre ötede bulunan bir başka gizli mağaraya daha bakacaktı. En son buluşmalarında yürürken Hoca'nın mağaralar hakkında verdiği vaazlarını anımsamaya başladı:

"Her mağara kimsesizler için, bu dünya ile öbür dünyanın sınırında kurulmuş bir yetimhanedir; yaşlılar için de toprağın, öteki dünyaya açılmış yoludur. Ölümün yaklaştığında, mağaraya git, hakka kolay yürürsün; ne ölüm korkusunu duyarsın, ne de ölüm acısını."

Sisli ayaz, Abbas'ın gözkapaklarını menekşe rengine sokmuştu. Benzolden yağ çeşitlerine, naftalinden briket kömürüne kadar, havaya çeşitli kokular yayan Üzülmez Kok Fabrikası'nın hayaletini içinde duyumsayarak hızlandı. Mağara, Asma ocaklarının bir kilometre güneyinde, Üzülmez Deresi'nin sağındaydı. Yüksekliği elli metreyi bulan, dik bir patikadan mağaranın girişine doğru ilerledi. Siste, mağara karanlığından yeni çıkmış hayaletleri andıran ve mağaraya girmemeyi telkin eden iki ağacı görünce ürperdi. Giriş bölümü geniş ve yüksekti. Tereddütlerini, kuşkularını ve boşluk korkusunu bastırarak büyük bir fosille kaya blokları arasında kalan boşluktan içeri girdi; ayakları, taş damlalı zemine bastığında su, küf ve yarasa kokusuyla karşılaştı. Mağara, iki ayrı istikamete yönelen iki ana galeri ile bu galerilere açılan oda ve salonları kapsıyordu. Birinci galeride yürümeye başladı. Hoca, kırılgan, kaçak duyguların izlerini sürerek karanlıklardan birine sığınmış olabilirdi. Cebinden mumu çıkardı, yaktı. Düşmüş taş bloklar, sarkıtlar, dikitler, kolonlar, düşecekmiş gibi sarkan biçimli taşlar, havuzlar, mağara incileri ve damla taşları arasında ilerlerken kendini, cevheri alınmış, tahkimatsız bir uzun ayakta hisseder gibi oldu. Birden durdu, Hayri'yi, tavandan sarkmış bir halde karşısında buldu. Az ötede, karılarına dolandığı için Hayri'yi asan, Kara Yücel ile Ali Kuzu duruyordu. Elini, gayriihtiyari bir hareketle, cebindeki kısa saplı hançerine götürünce asanlar kayboldu, Hayri'nin yerini ise altı metreyi aşan dev bir sarkıt aldı. Kaygı ve umut yüklü bir sesle:

"Hibetullah Hoca!" diye bağırdı. Ses, 250 metrelik bir alanı katederek sifona ulaştı. Sesin, uzayıp giden mağaradaki tüm cinleri ayağa kaldırdığını aklından geçirdi. Birkaç kez daha bağırdıktan sonra susup karanlığı dinledi. Söz, insanın ağzından çıkıp cinlerin ateşine düştü mü ateş, insanı ya derinliğe ya da deliliğe doğru çekerdi. Daha fazla yürümeyi göze alamadı. Mağaradan çıkan su, Üzülmez Deresi'ne boşalıyordu. Geri döndü. Ayakları üşümüştü. Biraz soğuktan, biraz da korku ve kuşkudan olsa gerek, çene tamburasına yakalanmıştı. Mağaradan morali bozulmuş olarak çıktı. İki kilometre ötede bulunan diğer mağaraya bakmak ve karanlığa kalmamak için hızlandı.

Mağara, ormanın içindeydi. Kayın, meşe, çam, ıhlamur ve kestane ağaçlarının sağlı sollu çevrelediği bir patikaya girdi. Çürümüş yaprak ve kar kokusunu soluyunca yuvalara, inlere, deliklere sığınan binlerce hayvanın, Hoca'yı ziyaret etmek için mağarayı yol eylediğini hayal etti. Birden mağaranın kocaman ağzıyla karşılaştı. Soluklanmak için girişinde durdu. Mağaranın derinliğine, çevredeki havzadan gelen suların bir bölümünü toplayan dere akmaktaydı. Düdenli, ölüm kokan, sert ve soğuk bir esintiyle karşılaştı. İçeri girdi. Mumu yaktı. Mum, esintiye dayanamayıp söndü.

"Hibetullah Hoca!" diye bağırdı. "Ben Abbas, seni almaya geldim, ses ver!"

Ses, mağaranın içinde parçalandı, cinleri çağrıştıran farklı seslere dönüştü. Kuşku, efsun ve cinnet dolu böylesi bir karanlıkta ölüme yatmak, akıl işi değildi. Bir daha bağırdı ve mağaranın derinliğine doğru yayılan sesini izlemeye koyuldu. Kendi geçmişine doğru yürüdüğü sanısına kapılınca durdu, mumunu yeniden yaktı. Yarasaların karanlıklarda, kümeler halinde kıpırdandıklarını sezinler gibi oldu. Mum aydınlığında dar bir sifona doğru yürümeye başladı. Mum, sifondan esen sert ve soğuk rüzgârın hışmıyla söndü. Sifonun ortasında yer alan taşın, geçişe izin vermeyeceği açıktı. Birkaç kez daha seslendi. Sesin parçalanarak inceldiğini, cin sesleri halinde mağaraya yayıldığını ve kendisini derinlere doğru çektiğini sandı.

Hoca'nın bu mağarada olduğuna inanmıştı. Mağaranın fosil kola giden sağ cenahına yöneldi. Tek eliyle mumu yeniden yaktı.

Fosil kolda yer altı suyu cılızdı. Tavan alçalmıştı. Soğumuş kül kokusu ve anlama dönüşmüş derin bir suskunlukla karşılaşınca umudu arttı, sürünerek ilerlemeye başladı. Travertenlerin, sarkıtların, dikitlerin zengin bir oluşumu sergilediği, geniş bir salonda buldu kendini. Yürümeyi sürdürdü. Durdu, az ileride, yerde, toprak yığınını andıran karanlığa baktı. Ocak karanlığında ayrıntı ve sezinleme ustası kesilen Abbas, Hoca'yı bulduğuna inandı. Karanlığa doğru sessizce yaklaştı. Üzerine çul atmış, uyuyan bir insanla karşılaştı. Eğildi:

"Hocam, Hibetullah Hocam," diye, sağ koluna dokundu.

"Bismillah! Allah!" diyerek, büyük bir korkuyla uyandı Hoca. Öldüğünü ve Münker Nekir'le karşılaştığını sanmıştı.

"Endişelenme Hocam, ben Abbas. Rahat ol."

Kafasını muma doğru hafif kaldırmış bir vaziyette titriyordu. Koca burnuyla girdiği labirentten çıkamamış, halsiz düşüp gökyüzüne umut ve şaşkınlıkla bakarken çıkış ışığını fark etmiş yaşlı bir tekeyi andırıyordu. İncinmiş duyguların pişirdiği iyi insanla yüz yüzeydi. Hayata sessizce katılan ve kendini dayatmayan iyi insanı dar günler açığa çıkarıyordu.

"Sen beni nasıl buldun Abbas? Ben yerimi kimseye söylememiştim."

"Burda olduğun içime doğdu Hocam. Sen bana bu mağarayı methetmiştin."

"Sen evliyasın Abbas. Demek ki göklerdeki o Büyük Sevgi, benim burada yatıp zarafetle ölmemi istemedi, seni gönderdi."

Abbas, Hoca'nın şefkatle ışıldayan ve kendisini, çocukluğunun tutkusuz, sade yıllarına taşıyan bakışları karşısında ısınır gibi oldu.

"Güzel insansın Hocam, senin ölümün, Allah'ın zoruna gider. Halin vaziyetin nasıl? Rahatsızlığın nedir?"

"Hastayım Abbas, ayağa kalkacak halim yok. Yiyecek içecek almadan, ölüme yatmaya geldim ben. Deli dünyanın delaletini görmedim. Ölümün bana yakışacağına inandım."

Abbas mumu, yandaki taşın üzerine koydu, huriyesini açtı; ekmek, peynir ve su çıkardı.

"Bunları ye Hocam. Kaç gündür açsın. Biliyorum, bunlar dişinin kovuğuna yetmez. Ye de burdan çıkıp gidelim. Bizim sendikayı da kapattılar."

Son cümle, dikkatinden kaçtı Hoca'nın.

"Benim ayağa kalkacak halim yok Abbas," diye gözlerini yiyeceklere doğru devirdi. "Benim ayağa kalkabilmem için birkaç gün bu mağarada durmam lazım. Sen git, bekleme."

"Olmaz Hocam. Sen hastasın; rahat bir döşek üzerinde, sıcak bir odada dinlenmen lazım; güzel güzel beslenmen lazım. Ben seni böyle bırakıp gitmem."

"Ben yürüyemem Abbas. Zonguldak bir saatten fazla tutar."

"Merak etme, ben seni sırtlar götürürüm," diyerek elini Hoca'nın ensesine attı. Hoca, sırtını güçlükle yerden kesip oturabildi.

"Bu kışta kıyamette, tek elle, sen beni götüremezsin Abbas. Sen git, yarın bir katır getir. Ben geceyi burda geçireyim."

"Yok, olmaz Hocam," diye diretti Abbas. "Benim bir elim yoktur ama iki kuvvetli kolum var. Ben seni böyle bırakıp gitmem, vicdanım rahat etmez. Seni taşımak benim için zevktir."

Lakırdıdan güç aldı Hoca; sunulan suyu lıkır lıkır içtikten sonra, ekmekle peynire yumuldu. Kaşla göz arasında hepsini yuttu, doymadı. 'Ağza tat, boğaza feryat,' diye iç geçirerek geğirdi. Mecalsiz bir sesle:

"Sıkışmışım Abbas," dedi. "Duvar taşlarının arasına konulan baskı ağacından beterim. Beni alıp götürsen bile nereye götürecen?"

"Hele düşündüğüne bak. Kaldığım eve götürecem Hocam, abim Cuma'nın evine... Sen hepimizin..."

"Olmaz Abbas, ben kimseye yük olmam. Allah ölmemi istemedi, bu kesin ama barınmam için bir yer de ayarlamadı. Dilenci Halit'in evine götür desem olmaz. Boşnak Hamza'yla Tülek'in evine götür desem o da olmaz. Allah, belki benim karıyı ikna etti, dine imana getirdi. En iyisi sen beni oraya götür."

Abbas, "O kadın seni eve almaz," diyecekti, demedi. Yüz yüze, göz göze bakıştılar. Hoca, kendisinin ölüme yatmasına neden olan

acı olayı anlatacakken vazgeçti. Kızı, bir hafta önce, kendisini de anasını da dinlemeden, Hayri'yle imam nikâhı kıyıp evden ayrılmıştı. Hoca, Abbas'ın olayı bilmediğini, anlatması durumunda, moralinin bozulacağını, takatten düşüp kendisini taşıyamayacağını düşündü.

"Başında kavak yelleri esen, hevadar bir insana döndüm, Allah senden razı olsun Abbas," diyerek elini yere bastırdı, kalkmak için yekindi ama kalkamadı. Abbas huriyesini boynuna geçirdi. Hoca'yı koltuklarının altından tutarak ayağa kaldırdı ve sırtına aldı. Kayanın üzerinde yanan mumu Hoca'nın eline verdi. Abbas'ı, karın altında demlenen mübarek toprak kokusuyla aynileştirdi Hoca.

"Yahu sana zahmet olacak," diye mırıldandı mahcubiyetle. "Beni ömür boyu ödeyemeyeceğim bir borcun altına soktun."

"Rahat ol Hocam. Senin gibi bir insana hizmet etmek, benim için şereftir."

Abbas Hoca'yı, geçişin sürünerek yapıldığı yerde, sırtından indirdi.

"Hocam burayı sürünerek geçmek zorundayız. Sürünebilecek misin?"

"Sürünürüm. Yeter ki sen emret, emrettin mi ben fındık kabuğuna girerim. Halsizliğim en çok gövdeme, bacaklarıma vurdu. Kollarım sağlamdır. Kökü canlı ama gövdesi ölmüş bir ağaca döndüm."

Esinti, mumu söndürdü. Abbas önde, Hoca arkada, sürünmeye başladılar. Hoca sürünecek takate sahip olmadığı halde, Abbas'ın kendisi için gösterdiği özveri karşısında, canını dişine takarak yavaş da olsa sürünmeyi sürdürdü. Sürünme yerini geçtiklerinde, Abbas mumu yaktı, Hoca'yı yeniden sırtına aldı ve mumu hastasının eline tutuşturdu.

"Keşke ölseydim," diye mırıldandı Hoca. "Beni bekleyen bir yığın sevdiğim insan var toprak altında; beynini toprağa yedirmiş, toprak gibi güzelleşmiş, kafatasıyla düşünen bir yığın güzel insan... Nur içinde yatsın, Müderris Hacı Abdürrahim Efendi'yle buluşurdum. Narin gümüş işi ile hünerini bastonlara nakşeden Andon

Usta ile buluşurdum. Meyhaneci Manuk Oğlu Artin'le buluşurdum... Ne bileyim, bir yığın güzel insan. Demek ki vadem tamam olmamış. Nasıl olsa, eninde sonunda emrihak vaki olacak. Ha bugün ha yarın, ne fark eder."

"Allah'ın, herkesi ölüme mahkûm etmesinin sebebi sence nedir Hocam?"

"Sebebi, değişikliktir. İnsan, değişiklik isteyen bir mahluktur Abbas'ım. Bir yerde durmaz. Köyden köye, şehirden şehre, ülkeden ülkeye gezer; sonunda dünyanın kapısına dayanır, ordan başka bir dünyaya geçmek ister. Allah da kapıyı açar, insanı öbür dünyaya alır. Bana şimdilik açmadı o kapıyı."

"Bir insan ölür Hocam, yerine hemen bir başkası gelir. Gelen, ölenin yaptıklarının aynısını yapar; yalan, dolan, sahtekârlık, mal mülk, her neyse, o da ölür; onun yerine bir başkası gelir, o da aynısını yapar, o da ölür, bu devam eder gider. Peki, bu sıkıcı işi Allah neden yapar Hocam?"

Öncesiz ve sonrasız düşünmeyi seven Hoca, aklını çelen, gerçeklik duygusunu büyüleyen bir soruyla karşılaştığına sevindi ama mecalsizdi, varoluşunu kuşatan duygu dünyasını duyumsama ve söze dönüştürme yeteneğini yitirmişe benziyordu.

"Allah bu işlerle uğraşmaz efendi oğlum. Benim karının ana tarafından dedesi Dellal Ali, 93 Harbi'nden evvel, babasını vuran adamın kellesini kesti, toprağa gömdü. İki sene sonra kafatasını çıkardı, içinde buğulama balık pişirip yedi, sonra da aynı kafatasının içine pisledi. Böyle insanlar var, bu dünyada. Allah ne yapsın bunlara? O, sevgidir; insanları garip bir hal çeşnisi içinde, kendi hallerine bırakır. Ayrım yapmadan hepsini sever."

"Kötüleri de mi sever?"

"Ne yapsın, yarasına yaslanır, onları da sever."

Abbas'ın aklı, mağarayı çıktığında, sırtındaki yükü fark edemeyecek derecede karışmıştı. Gökteki Sevgi'nin, Hayri'yi sevdiği doğru muydu? Kuşku neşterinin sivri ucunu, çoğu zaman gözden kaçan ayrıntılardaki inceliklere yöneltmek ve tipik olanı, dikkatinin merkezine almak konusunda haylice ustalaşan kazmacı,

ağaçları, karı ve gökyüzünü süzdükten sonra yola koyuldu. Sırtındaki yükün değerini kavrayamaması durumunda, yükün on kat ağırlaşacağından korktu.

"Sen hiç âşık oldun mu Hocam?"

Yuttuğu yiyeceklerin, tatlı bir rehavete dönüştüğünü sezinleyen Hoca, ipek huylu bir geğirişle:

"Gençken oldum," dedi. "Yalancı Muallim Yadigâr'ın kızıydı. Tebeşiri yazıya değil, yazıyı tebeşire yediren, cahil, körefehim bir adamdı. Yalanlarını akılla dengelediği için adı yalancıya çıkmamıştı."

Önündeki yokuşu tırmanırken Muallim'i sırtında hisseden Abbas, zorlandı. Lafın yönünü kıza doğru bükme ihtiyacını duydu.

"Kız da tutkun muydu sana?"

"Kız, haberdar değildi; ben tutkundum. Güzel bir kızdı. Renk renk, boy boy, incik boncuk takınırdı; görsen, iki ayaklı züccaciye dükkânı sanırdın. Alev köpüğüne benzer yanakları vardı. Anası gibi o da yasemin yağı sürerdi. Adı da güzeldi, Gül'dü. Çok tutkundum. Dokunduğum her çiçek, içini açar, gül gibi kokardı. Su içtiğim her kaynakta, her taş yalakta Gül'ün yüzünü görürdüm." Yutkundu. Soruya verdiği cevapların, kendisini yiyeceklerden daha çok canlandırdığını fark etti. "Adım, Meftun Oğlan'a çıkmıştı. Tevekkelli bana hiç ruhsat vermedi; gönlünün, lavarda kömür yıkayan, Azdavaylı Halim adlı bir çökeleze düştüğünü çok sonra öğrendim. Öğrendiğim zaman da ayağımın altından zir-i zemin kaydı, cennetten boşluğa düşmüş gibi oldum. Gözümü açtım, baktım, bazlama, kartlaç, mısır unu çorbası, malay, kömür yığınları, sıtmalılar, toz hastaları, sayvanlar, sergenler içindeyim; yüreğim göçükte, elim kazmada, ayaklarım da içi çamur dolmuş, dışı kanlanmış çapulaların içinde, pis bir dünyada..." Hoca sustu. Altında yolu tepen kazmacının görüşünü merak etti.

"Kötü olmuş Hocam," diye mırıldandı kazmacı.

"Âşık er kişinin nefsi, gürgen direğine benzer, efendi oğlum; o dirayetli direk, seni ezmek isteyen, üstündeki koca kayayı tutar; aşk yıkıldı mı o zalim kaya, gürgen direğini toprağa gömer; ara ki bulasın... Benimki öyle oldu."

Kazmacı, kar, çamur, kaya ve çalı kümelerini insanüstü bir güçle aşmayı sürdürürken:

"Kötü olmuş," diye yeniden mırıldandı. "Ne yaptın ondan sonra?"

"Menekşe diye bir kız vardı, Şikemperver'in kızı; yanaştı, yüz vermedim. Rahmetli Reşit'in kızı Sırma yanaştı, ona da yüz vermedim. 'Bu kızın böyle olduğuna bakma,' dediler. 'Evlendi mi şamalı kibrit gibi yanar, gözün gönlün açılır,' dediler. Dinlemedim. Nafile namazları kılmaya başladım. Sonra onları da bıraktım. Dünyanın fazlasıyla fuzulisine bölündüm. Kendimi sokakta, sahtekârların arasında buldum. Zararsız sahtekârlardı, dürüstlüğün hasretini en çok onlar çekiyordu. Onların sayesinde, Medine adlı Boşnak bir kadınla tanıştım; bahtına remil açan, serçe bir kadın. Gözüne ışık kaçmasından çok korkardı. Falıma baktı. 'Sen, mecburiyetten yaratılmış bir adamsın,' dedi. 'Çok genişlemişsin, herkesin yerini almışsın, yerin daralmış,' dedi. Şaşırdım. 'Yaşlanmış, yer üstüne çıkarılmış, kendi haline bırakılmış, bir ocak katırının yitirdiği yola gireceksin,' dedi. 'O yol seni emanet bir karıya götürecek, o emanet karıyla evleneceksin,' dedi. Öyle de oldu. Şimdiki karıyla evlendim."

Abbas, Hoca'nın da kendisi gibi, ölüm ile vazgeçiş arasında gidip gelen bir insan olduğunu düşündü. Ana yola girdi. Çalı yükü altında iki büklüm yürüyen kadınları geçti. Hoca iki kat ağırlaşmış, Abbas'ı yer ile yeksan edecek bir duruma sokmuştu. Çamurun, ayaklara katmer katmer musallat olması, kazmacının hızını kesiyordu. Neyse ki mağara haylice gerilerde kalmış, karanlık çökmüş, yol yarılanmıştı. Bir ara, Hoca'nın karnındaki gurultuyu, dana böğürtüsü sandı. Dere boylarında, anızlarda bir öküz olmayı ya da döngel dalından kalkıp kocayemiş dalına konan bir kanarya olmayı aklından geçirdi. Kadının, Hoca'yı eve almaması durumunda, yolunun uzayacağını düşündü.

"Hocam istersen bize gidelim. Yenge seni içeri almazsa yolumuz uzar."

"Alır alır," dedi, inanmadan konuşmanın yarattığı kuşkulu, batık bir sesle. "Kadın beni, evinin eski bir eşyası gibi gördüğü için, düştüğümü anlayınca alır; ziyan olmasın diye alır. Kendisi yok ama

Allah'ı burdadır, tutumlu bir kadındır. Hiçbir şeyi atmaz. Soyuna çekmiş. Eşeğinin çürüyen semerini, eşeğine yediren bir soyun kızıdır."

"Yengenin tutumlu olmasına sevindim Hocam. İnşallah, ana tarafından dedesine çekmemiştir. Eli açık bir kadın mı? Cömert mi? Düşmüşe yardım..."

"Oralara hiç yaklaşma. Cömert değil. Kimseye bir şey vermez. İnsafa gelip verse de sol eliyle verdiğini, sağ eliyle kat kat alır. Kanı ağır, menfaatçı bir soydur. Menfaat dergâhının kapısında kırk yıl mülazımlık eder, yeter ki cebine beş kuruşun gireceğini bilsin." Karşıdan gelen adamı Şahbender'e benzetti. Adam geçtikten sonra başını çevirdi, yola okkalı bir tükürük savurdu. "Kadın beni içeri alır almasına da gene de belli olmaz. Atım tepmez, itim kapmaz dememek lazım."

Zonguldak'a girdiğinde gücünün sınırına dayanmıştı. Düşmemek için direniyordu insanüstü bir enerjiyle. Ter, elbiselerine işlemiş, buz gibi soğuyarak susuz kalan ve artık ter salgılamayan gövdesini üşütmeye başlamıştı. Sis, şehrin ışıklarını fanus gibi sarmıştı; ışıltılı, inci zerrecikleriyle yüklü bir rüyayı andırıyordu. Daracık sokaklara girdi. Işığını eme eme harcayan ve dışarı yansıtmayan buğulu pencerelerin önünden geçip kapıya dayandı. Hoca heyecanlandı. Abbas, kapıyı çalmadan önce sendeledi, Hoca'yı yere indirmek zorunda kaldı ve azıcık dinlenmek için yanında oturdu. Konuşmadan yan yana, evi dinlediler. Sonra ayağa kalktı, kapıyı kibarca tıkırdattı. Bekledi. 'Kim o?' sesi gelmeden, kapı aralandı; anasını görmeye gelen Gülşah'ın yüzü belirdi. Önce Abbas'ı, sonra da yerde külçe gibi yığılan babasını süzdü Kadın.

"Ne o, bir şey mi oldu babama?" diye eğildi.

"Baban hasta, bakıma ihtiyacı var. Ayağa kalkacak durumda değil. Mağaraya sığınmıştı, gittim aldım, sırtlayıp buraya getirdim."

Kadın, 'Geçmiş olsun, neyin var baba,' demek üzereyken anası, türüne küsmüş bir suratla kapıda belirdi. Yalnızlığın ve nefretin ateş gibi parlattığı bakışlarını Hoca'ya dikti. Yırtık pırtık, hırtlamba bir görünümü vardı. Sürekli oturmaktan olsa gerek, karnının tüyleri dökülmüş, bir kuluçka tavuğu andırıyordu. Durumu ânında

sezinlemişti. Abbas'ı yan gözle keserken sessizce yaklaştı, Hoca'nın başucuna dikildi.

"Hoşafın yağı kesildi, çaresiz kaldın, geldin, değil mi?"

Hoca'nın içinde, "cevap verme, bırak yavuz köpek gibi kınransın" diye çınlayan bir ses, susmasına yol açtı.

Abbas, ılıcak sözlerle kadını ılıktırıp insaf duygusunu uyandırmak ve Hoca'yı eve aldırmak gailesiyle:

"Mağarada ölüm uykusuna yatmıştı, durumu çok kötüydü; senin sıcak insafına sığınsın, dedim; gittim, sırtıma aldım buraya getirdim. Ayakta dura..."

"İyi halt ettin," diye, kesip attı kadın. "Bıraksaydın da ölseydi dağ ayısı."

"Öyle konuşma ana, babam hasta," diye çıkıştı Gülşah.

Cesaret vermek istercesine, kızının eline sevgiyle dokundu Hoca. Kocasının ve kızının yarattığı gerçeğe daha fazla katlanamayacağını anlayan kadın, titreyen dudaklarıyla:

"Gebersin!" diye bağırdı; patlamayı andıran bir sesle kapattı kapıyı. Kapanışı, kapının ardından gelen ürkütücü ses izledi. "Al babanı götür, bir daha da gelme bu eve!"

Soğuktan titreyen Abbas, Hoca'ya karşı tarifsiz merhamet duygularıyla dolmuştu. Aç olsa bile, eline hıyar versen yemeden evvel eğrisi üzerinde bir gün düşünen bir insana karşı bu yapılır mıydı hiç? Eğildi, ağzını Hoca'nın kulağına yaklaştırarak:

"Bu kadın sana âşık Hocam," diye mırıldandı. "Yer yerinden oynasa da, eve almaz. En iyisi, Cuma ağabeyin evine gidelim."

Hoca'nın kulağı, komşu evdeydi; Sahibinin Sesi markalı taş plaktan yükselen "Sigaranın Dumanı" türküsünde... Türküyü dinlerken kocalarının fikrini, daha ağzından çıkmadan tasdik eden ve kocalarıyla ömür boyu, gül gibi geçinen koyun ruhlu kadınlar canlanmıştı hayalinde.

"Ben buraya niye geldim Abbas?" diye zarılandı. "Kendi yüreğimde barınmaya alışmıştım. Bu zifir dilli kadın, yağmur olsa hiçbir çiçeğin üstüne yağmaz. Al beni götür, bir çukura at Abbas."

DÜRÜSTLÜK ÇIPLAKTIR

Gözüyle baktı. Derine bakmadı,
baksaydı severdi.

Hurşit, terden sırılsıklam olmuş, kanarya sarısı bir donla çalışıyordu; sekiz metre kalınlığındaki damarın iki metrelik kısmını aldıktan sonra, geri kalan kısmını da arkadan göçerterek ciddi bir üretim başarısı göstermişti. Tabanı kabaran, tavanı da kırma taşlardan oluşan, tehlikeli bir ayakta çalışmanın verdiği tedirginliği, hayale ve iyimserliğe dönüştürmüştü. Sağ omzunda, dünden kalma, açık bir yara vardı. Dün iki arkadaşıyla tertip almış, bacayı en hassas yerinden vurup arızayı geçmiş, kılavuz bacayla üst taban yoluna zorlu bir gedik açmış, bağları yapıp, kilitleri çekerek havayı püskürtmüştü. Soluklanmak için oturdu. Yorgunluğunu lamba ışığına yaslayarak gölgesini karanlığa verdi. Kıçındaki don, ıslak taşa yapıştı. Nafiye'yi düşündükçe yüreğinin kabardığı gibi tabanın da kabarmakta olduğunu sezinliyordu. Sarmaları yatırmak, fırça vurmak, kamalama yapmak ve postayı atmak gerekiyordu. Direğin dibindeki şişeyi alıp kafasına dikti. Kazma, kürek, küskü seslerine, karanlığa ve Kazmacı Kozanoğlu'na kulak verdi.

"İti kendi başına buyruk, ıssız bir evdi. Karıyı hemen hobbaca usulü yatırdım, dayadım, döşedim, eşyası yenilenmiş saraya döndü."

"Hep aynı şeyler, belden aşağı, dibi delik yalanlar" diye iç geçirdi Hurşit. Kozanoğlu'nun uydurduğu yalanların, direkleri kemiren mantar ve çürümüş su kokusuyla birleşip havayı kirlettiğini hayal etti. Hiç kimseye benzemediğini düşündü. Hiç kimse, bahçe

duvarının çatlağında köklenip sokağa sarkan bir çiçek gibi iyimser, yalansız, masum bir yaşam kuramamıştı. Sendika kapatılmış, kış geçmiş, bahar yaza dayanmış, farklı bir yaşam ortaya çıkmıştı. Sevdiği iki kadının meselelerini, iskeleye bağlı teknelere kömür taşıyan ve o teknelerin başında yüklerini boşaltmayı bekleyen eski bir kömürcü tahmilat katırının sabrıyla karşılamış, sonunda ikisini de ikna etmişti. Hayat, açgözlülüğü zenginleştikçe artan bir bela olmasına rağmen, eskiden güzeldi. Ama şimdi hayat, aynı azgın belasına rağmen, eskisiyle kıyaslanmayacak derecede güzeldir. Her şey, evet her şey, sarmaşıkların, yabanasmalarının, güllerin, yaseminlerin sardığı çitler içinde kaybolan cumbalı evler; ruh huzuruna ve sevaba çağrının nişaneleri gibi yükselen minareler; gübreden grileşen güvercinlikler; lavarlar, varageller, havai hatlar, kirlenmiş sular bile güzeldir. İnsan, sevince, ilgisini esirgemeyince hayat neden güzel olmasın ki? Her iki kadın da ilgiden yoksun kaldığı an, kadınlıklarını yitirebilecek kadınlardı. Artık, yaşadığı aşktan emindi. Artık eskisi gibi, Macide'nin ateşli arzusunu bilmiyormuş, ona eğilim duymuyormuş gibi davranmıyordu. Tanımadığı bir köyün durumunu, köpeklerinin havlayışlarından anlayan bir kadındı Macide. Eskiden Macide, öğretmen Hasan Taşçı'dan duyduğu sözü yineler, 'Erkek yer, kadın göktür; yerin üstünde iki gök olmaz,' derdi. Nafiye'ye saldırdıktan sonra sessizleşti. Hoca'yla konuştu. Hoca'nın nasihatlarını uygulamadı. Esat'la konuşunca ölümü, kaybolmuş güzelliklerin bir birliği olarak algıladı. Esat'a fotoğrafını vermeyi reddetti. İpek şalvarını, sırmalı cepkenini giydi ve ölüm sessizliğinin huzura dönüştüğü bir yer olan Balkaya'dan kendini denize atmaya gitti. Uçurumun kıyısında, ölüm ile vazgeçiş arasında beklemeye başladı. Unutulmanın tadına eriştiği hassas bir anda, Sarı Hanife'nin ikiz kızlarının, Nermin ile Nihal'in kocaman yemyeşil gözlerini anımsayıp martı çığlıklarını duyunca vazgeçti. Daha sonra, evlere katırla kömür satan Erzincanlı Memedê Zarê ile tanıştı; yalnızlığın ve sıla hasretinin yabanileştirdiği bu münevver, kızıl bıyıklı, manda suratlı adamla, taştan örme Ermeni mezarlıklarında geceleyin halvete girdi. Bu ilişkiden sonra, Kilimli'de çalışan, Işıkveren'in iki mahrumiyet amelesiyle daha ilişki kurunca midesi bulandı. Hoca'nın, 'Kendine mukayyet ol,

mükerremin yolunu kerem yolu sanma, gül gibi elden ele düşer, pörsüyüp solarsın,' ikazını anımsadı. Sadece Hurşit'i değil, tüm insanları ve eşyaları da aldattığını düşünerek kaçamaklarına son verdi. Bir dönem kendi kabuğuna çekilerek zorlu bir iç hesaplaşma yaşadı. Ardından, Rüzgârlımeşe'de gezinmeye başladı. Hurşit'e karşı erkeksi, merdane tavırlarından vazgeçti ve ani bir kararla gitti Nafiye ile konuştu, arkadaş oldu.

Hurşit, boynundaki bezi çözdü, gövdesini saran çamurlu teri silmeye koyuldu. Ter ve sezgi gözenekleri açılmış, rahatlamış gibi oldu. Dört bir yanını kokulu çiçeklerin bürüdüğü, kınalı bir kaya canlandı hayalinde. Kayanın sağına ve soluna, üzerini, yeşil bir kadifeyi andıran yosunların kapladığı birer kaya yerleşti. Karşıda, türkuazdan menekşe moruna kadar, mavinin iğfal edilmiş değişik tonlarında gülümseyen, sakin bir deniz belirdi. Sırtına iki damla soğuk su düşünce hayali dağıldı. Ayağın koyu karanlığından çıkıp gelmekte olan lamba ışığını görünce ayağa kalktı.

"Bu ayakta kömür oksitlenmesi var," dedi Ruhi Bey. "Açığa çıkan ısı atılmadığı için ayak ısınmış. Burada nasıl çalışıyorsunuz? Soluğu kıçınızdan mı alıyorsunuz? Bu ısının, kömürü tutuşturma derecesine erişmesi, hepiniz için felaket olur. Kaza haber vererek geliyor, siz bunun farkında değilsiniz."

"Madende ölüm ansızın gelir, tanışığ ile gelmez."

Ruhi Bey, Hurşit'e doğru yaklaşırken dipten gelen sesin kime ait olduğunu merak etti. Hurşit, elini uzatıp, gülümseyerek tokalaştı Ruhi Bey'le. Mühendisin, selam vermeden konuşa konuşa yaklaşmasına, her tarafı süzerek bir açmaza değinmesine alışmıştı.

"Vantilatör iyi işlemiyor, havalandırma allahlık," dedi Hurşit.

Mühendis, Hurşit'in karşısında durdu, lamba ışıklarını titreştiren kazma vuruşlarına kulak verdi. Yerin yedi kat altında, malsız, mertebesiz ve de merteksiz çalışan bu yaratıkların, kötü çalışma şartlarına homurdanmaktan başka bir şey yapmayacaklarını düşündü.

"İncirharmanı'nda ocak emniyeti gevşedi. Ben bile korkmaya başladım. Sinyal, alarm ve haberleşme problemleri var. Sendikayı kapatmasalardı bu meselelerin üzerine sendika olarak gidilirdi."

"Bir sendika var ya," diye uzaktan söze girdi Bartınlı Ömer. Ömer'i, eringeç, sölpük sesiyle Kozanoğlu izledi:

"Sendikayı açtırmanız için İhsan Soyak'tan destur almanız lazım."

Ruhi Bey gülümsedi. Artık, korku duvarını aşmış, kendi kalbine yakın bir yerden konuşmaya başlamış, Havzadan uzaklaşma eğilimi içine girmişti. İşe bağlılık ve disiplin ruhunun yerini, mağrur ve fütursuz iş yaşamına karşı homurdanan, yarı avare bir ruh almıştı. Galerilerde yürürken, "Fikirlerini gizleme, dürüstlük çıplaktır," diye mırıldanıp duruyordu kendi kendine.

"İhsan Bey, kendi gölgesini arş gölgesi sanan bir adamdır. Yenileceğini bilse bile geri adım atmaz." Sustu, Kozanoğlu'nun derin bir nefesten sonra, damara okkalı bir tükürük savuruşunu ve suyu, deve gibi oba oba içişini dikkatle izledi.

"İhsan Soyak, çalışanı sever; baba adamdır," diye, ağzını elinin tersiyle sildi Kozanoğlu. "Hem sever hem döver."

Ruhi Bey, ihbar edilmek istercesine:

"O kendinden başka kimseyi sevmez," dedi.

Ruhi Bey'in değerlendirmesi, hoşuna gitti Bartınlı Ömer'in. Kafasını çevirdi, Hurşit'in hurma gibi ışıldayan harlanmış gövdesinin gölgelediği sıska adama baktı.

"Çok doğru. Zor seven, severken de zahmet çeken bir adamdır."

"Kim ne derse desin, İhsan Soyak büyük adamdır," diye söze yeniden girdi Kozanoğlu. "Dimağı güçlü kuvvetli olduğu için geç sarhoş olur."

Kozanoğlu'nun, Çorumlu Veysi Yağızkurt gibi sırf avurt ve boğaz meşgalesi olsun diye konuştuğunu düşünen Bartınlı Ömer, azabın lezzetini tatmış, yaşlı bir madenci edasıyla:

"Ben onun içtiğini, sarhoş olduğunu hiç görmedim," dedi.

Sağ ayağını söktüğü kömür yığınına doğru uzattı Kozanoğlu.

"Zonguldak'a gelip de rakı içmeyen bir adam göster bana?"

İnsanların boş boş konuştuklarını ve Ruhi Bey'in kendilerine olan güvenini sarstıklarını düşünen Hurşit:

"Sendika kapatıldı," dedi, "İnsanlar tevkif edildi. Senin gibi çalışkan bir mühendis bile nezarete alındı. Bundan sonra ne olur sence?"

Hurşit'in soruyu sorarken sesini kısmasını ölçü alan Ruhi Bey:

"Amele korkuyor," dedi. "Amele korkunca sesi çıkmıyor, sesi çıkmayınca hayat sağırlaşıyor, tarih tekerrür ediyor."

Hurşit, "Lafı cilalama, soruma cevap ver," dercesine ciddileşti.

"Amelenin ne yapması lazım?"

"Korkmaması lazım, soruyu yüksek sesle sorması lazım. Her amele, hayat ağacının bir dalıdır. Amele korkunca hayat da korkuyor. Tutunduğumuz dal kırılıyor." Başını kaldırıp tavanda bel veren bağa baktı. Çalışırlarken sohbete kulak veren kazmacıların ve Tırkacı Nasuh'un ses çıkarmamalarını, kendi tahlilinin bir doğrulanması olarak algıladı. "Size neden kıvırcık dendiğinin üzerinde biraz düşünün. Her insanın içinde bir kıvırcık var. O kıvırcık, insanın bütün davranışlarına, ruhuna hâkim olursa o insan kıvırcık olur. Ama ben sizin kıvırcık olduğunuza inanmıyorum. Kıvırcık olsaydınız kurduğumuz sendikaya kaydolmaktan korkardınız."

"Ceddine silsilesine lanet, kim demişse adımız kıvırcığa çıkmış. Ben kendi adıma, Bartınlı Ömer'im; yerine göre kıvırcık, yerine göre de koçum."

Ömer'den cesaret alan Kozanoğlu, ayağı dikkatle dinledikten sonra:

"Alllah'tan başka kimseden korkum yok!" diye çıkıştı. "Ben Allah'ın kıvırcığıyım. Otlak bulunca semirenlerden de değilim. Çok şükür, iki çocuğum büyüdü, er avrat olup cemaate girdi. Korkacak eymenecek bir şeyim de kalmadı. Ayda verdikleri 45 lira, 45 kilo mısır etmez. Gider, terk ettiğim toprağımı ekerim; hiç değilse ciğerim kurtulur."

Kazmacıların cesur çıkışlarını, palavra hanesine yazdı Ruhi Bey. Bu baş döndürücü kömür ve malzeme sevkıyatından; vantilatör, potkobac, otodrezin, makine ve teçhizat uğultusundan uzaklaşmanın bir yolu olmalıydı. Hayatı, kuyularda, galerilerde, varagellerde, daracık ayakyollarında tükenip gitmekteydi. Cuma gibi

kaçıp kurtulamazdı. Kendi isteğiyle görevden ayrılmaktı en uygun yol. Mükellefiyet Dairesi'nde çalışan, ince ruhlu şair arkadaşı Muzaffer Tayyip Uslu, ciğerini kurtaramamış, yoksulluk içinde ölüp gitmişti. Ölüm, insanın kendi özünden uzaklaşmasıydı. Yaşadığını sanan bir yığın insan, öldüğünün farkında değildi.

"Ne dersin, görünürde bir umut var mı Ruhi Bey?"

"Ben göremiyorum. Mevcut vaziyet, umut vaat etmiyor."

"Umut gene insandadır," diye çıkıştı, Bartınlı Ömer. "Küsküyle taşı delen insandadır umut."

"Akıl şarttır," dedi Kozanoğlu. "Demir ersini hepiniz bilirsiniz. Anam kullanır, eline alır, hamur kalıntısını tekneden kazır. Bir de küskü var; taşı delmek, kömür sökmek içindir. Sen ersinle taşı delmeye, küsküyle de hamur kazmaya kalkışırsan, umut olmaz."

"Umut, taşın ersinle delindiği yerdedir," diye diretti Bartınlı Ömer. "Umudu ne zaman görürsün? 'Bu taş, ersinle delinmez,' diyene, 'Hayır, delinir,' dedin mi görürsün."

"Doğru," diye destekledi Hurşit. "Umut var, çünkü umutsuzluk var. Bu umut, bana göre ilerde kuvvet olur. İnsanlar bu umuda ne kadar az inanır, ne kadar inat ederlerse bu umut, kuvvet olur. Madende hep, olmaz denilen şeyler oldu."

"Sendikayı kapattı ama ben İhsan Soyak'ı severim," dedi Bartınlı Ömer. "Herkesin olmaz dediği şeye o, 'Olur,' dedi. İnanılmaz şeyleri başardı."

"İhsan Soyak başarmadı, siz başardınız," diye araya girdi Ruhi Bey.

"İhsan Soyak akıldı, biz kolduk."

Ömer'in inadı ve bir bütün olarak konuşmalar, Ruhi Bey'in hoşuna gitmişti. Bir değişim mi vardı acaba? Mükellefiyet, çözülmeye mi başlamıştı yoksa? Asker işçilerin terhis isteklerindeki çoğalmayı anımsadı birden. Uyanışın sadece gruplu işçilerde değil, altı aylık temel eğitimini dolduran ve hizmet taburuna alınıp askerliğin geri kalanını maden işçisi olarak yapan asker işçilerde de baş gösterdiğine inandı. Hükümet, adım adım geriledikçe, mükellefiyet çözülüyordu. Önce partilerin, sonra da sendikaların kurulmasına izin

vermek zorunda kalmıştı hükümet.

"İhsan Soyak, mükellefiyetin aklıdır," diye yanıtlamak zorunda hissetti kendini. "Siz, yitirdiğiniz kendi aklınızı bulun önce."

Çalışma süresinin bitmesine beş dakika kaldığı için herkes çalıştığı yerden, yorgun argın çıktı; ter silme, elbise giyme ve eşya toplama işine koyuldu. Ruhi Bey'in gidişinden az sonra, Bartınlı Ömer'in söylediği "Eşkıya Avruz" türküsüyle birlikte ayağı terk ettiler.

Hurşit, kuyunun çıkışında Abbas'la buluştu. Katırlara bakmakla yükümlü olmasına rağmen, tek kolla direk taşıttıkları için morali bozuktu Abbas'ın. Hurşit amcaoğlunu, yüreğini tüketmiş bir halde görünce:

"Ne o, hasta mısın?" dedi.

"Yok bir şeyim," diyerek, fırsatı kaçırmış ve gölgesinden ürkercesine hassaslaşmış vahşi bir himar gibi çevresini süzdü. "Hayri'yle bugün iki sefer karşılaştım. En son karşılaşmamda melaneti nerdeyse öldürecektim. Hiç olmadık bir yerden Hamdi Çavuş'la müstantikin oğlu çıktı. Hevesim kursağımda kaldı."

"Seni kan tutmuş emmioğlu. Yazık değil mi sana, öldürüp de ne yapacan o kerhaneciyi? Bırak kendi pisliğiyle yaşasın."

"Ben kafaya koydum, o alçağı geberteceğim. Yüreğimi lokma lokma yedirmeyeceğim ona. Gülşah'ı kandırdı götürdü, kullanıp bir kenara atacak."

"Gülşah, kızlığını bozan bir insana gitti. O kız kimseyle evlenemeyeceğine inanmıştı. Seni ne alakadar eder, giderse gitsin."

"Hoca bana çok şey anlattı. Aramızda kalsın. O Hayri pezevengi, Hoca'nın karısına da tecavüz etmiş. Kadın, durumu Hoca'ya anlatmış, 'Git onu öldür,' demiş. Hoca öldürmeyince kadın Hoca'ya düşman kesilmiş."

Hurşit, donakalmıştı. Nefretle yutkundu.

"Bu durumdan Gülşah'ın haberi var mı?"

"Gülşah'a söylememişler. Hayri, kadına tecavüz ettikten bir yıl sonra da, 'Seninle evleneceğim,' diye Gülşah'a tecavüz etmiş. Sonra da biliyorsun, adam Gülşah'la evlenmedi; geldi benim sevgilimi

elimden aldı, kızcağızın ölümüne sebep oldu. Sonra gitti tekrar Gülşah'ı bir imam nikahıyla evine götürdü. Şimdi söyle bana, bu adamın yaşaması doğru mu?"

Hurşit, Abbas'ın cinayeti işlemekte kararlı olduğunu bildiği için onu özendirecek bir tutum içine girmekten kaçınıyordu. Yanından geçen ve gözünün biri körelerek şap taşını andıran Karbüklü Naci'yi görünce Cuma'yı anımsadı.

"Hayri'nin rezil bir adam olduğunu herkes biliyor. Hayri gibi daha nice rezil adamlar var. Bunları öldürmek çare değil. Cuma firardadır. Sen de firarda olursan, hapse düşersen Cuma'nın ailesi perişan olur. Gel beni dinle, vazgeç bu işten. İyi adamın olduğu yerde, bir kötü adam muhakkak var."

"Kötü adamın hakkından gelmeyene ben iyi adam demem. Çoktan kafaya koydum. Hayri'yi kesin öldürecem. Temiz yaşamanın başka bir yolu yok. Ben onu bu dünyadan kaybedersem kendimi kazanırım." Garip bir duygunun, boşluk duygusuyla beslenen, güçlü bir varoluş duygusunun baskısı altındaydı. "Hayrisiz bir dünya mı iyi, Hayrili bir dünya mı?"

"Fark etmez, dünya Hayrilerle dolu."

Kuyudan çıktılar, lambahane ile yatakhaneye uğradılar. Yıkandıktan sonra bir kamyona binip Zonguldak'a geldiler. Abbas, kıvırcıkların gittiği bir kahvenin önünde durdu, Hoca'yı arayıp bulması ve onunla birlikte Fingirdek İsmail Dayı'yı ziyaret etmesi gerektiğini söyleyerek Hurşit'ten ayrıldı. Hurşit ise doğruca Nafiye'ye gitti.

Kapının solunda, Nafiye'nin çöplüklerde bulup onardığı üç küfeci sepeti ile içine bal konan, ufak bir şaful tekne duruyordu. Sepetin biri kömür, diğer ikisi de silme kömür tozu doluydu. Sepetleri süzerken çöplüklerde, cüruf tepeciklerinde gezinen, çıplak ayaklı kadınlar, Nurtenler, Melahatlar, Solmazlar, Kâmileler canlandı Hurşit'in hayalinde. Kapının sağında, duvara dayanan dev kırık testinin içindeki yaşlı kediyle göz göze geldi. Kedinin altındaki yün topağı ve önündeki süt tası, Nafiye'nin inceliğini ve insafını duyumsattı Hurşit'e. Kullanılıp terk edilmiş hayvanların yalnızlıklarındaki derin acıların biçimlendirdiği buruk inceliğe sarılmak için kapının pirinç tokmağına el attı. Eski bir gemi kalafatçısının,

sarıçamdan yaptığı köhne kapı, gıcırdayarak açıldı. Nafiye'nin, insanı çekip kendine katan, içli gülümseyişiyle karşılaşınca yorgunluğundan sıyrılmış gibi oldu.

"Niye geciktin güzel çocuk?" diyerek Hurşit'in boynuna sarıldı ve gözleriyle Abbas'ı aradı. "Abbas gelmedi mi?"

Saçları, şamama kavunu gibi kokan, gezginci kadını kollarının arasında sıkarken, "Gelmedi," dedi. Kafasını ellerinin arasına aldı, yüzünün munis ışıltısından yumuşakça öptü. "Hoca'yı aramaya gitti."

"Hayri, Hoca'nın kızını dövmüş. Kız kaçmış, anasının yanına sığınmış."

"Aman Abbas duymasın. Kimden duydun?"

"Gülfem'in, Kömür Spor'da oynayan yeni hovardası söyledi. Ona da Esat'ın oğlu Sabit söylemiş."

"Nerde bir kadın ölmüş, bir kadın dövülmüşse Esat'ın haberi var," diye gülümsedi Hurşit. "Oğullarını da bu iş için seferber etmiş. Girmedikleri kahve, dinlemedikleri adam kalmadı."

"Bu işte Esat'ın bir menfaati var mı?" dedi Nafiye, sevgilisini sofraya zevkle oturturken.

"Yok." Yorgunluğunu, tahtalarına güzden kalma mısır kokusunun sindiği duvara yaslayarak sofrayı rehavetle süzdü. Kürt Şerif damarında çalışan Müfid Dayı'nın, Esat hakkında söylediklerini anımsadı. Menevişi güneşte çatlamış testiden bir bardak ayran aldı. "Esat'ın hiçbir menfaati yok; o, her kadını, içi süt dolu, emzikli bir şişeye benzetir."

"Doğru bir benzetme."

"Esat, çocukluğunda süte hasret kalmış; onun için, emzikli şişe içinde de olsa süte yapılan haksızlığa karşı çıkar. Süt dolu emzikli şişenin kendini asmasını över, göklere çıkarır. Ben Esat'ı anlayamadım. Esat'ı anlayan insan yok, onun en güzel yanı da bu herhalde."

Nafiye, tencereyi ocaktan alıp masanın ortasına yerleştirdi. Kapağını açtı, mancarlı pilavı kepçeyle alıp, Hurşit'in tabağına koymaya başladı.

"Hayri, Gülşah'ı terk eder mi?"

"Etmez," dedi Hurşit.

"Gülşah akıllı bir kadın, bence de terk etmez."

Hurşit'in hayalinde, Hayri'nin yüzü canlandı; düş kırıklıklarının, doyumsuz cinsel iştihaların, küçük konulara dair hurda fikirlerin, göz göz çukurlaştırarak küçülttüğü, çiçek bozuğu yüzü...

"Hoca'nın dediği doğrudur. Hayri'nin hayatı, kadınların kafasına değil, kıçına bakmakla geçti. Kafa ona göre şekillendi. Önüne çıkan her hakikatin de kafasını değil, kıçını gören bir adam olup çıktı."

Hurşit'in yanında oturup yemek yerken saçlarını okşamaya koyuldu Nafiye.

"Abbas'ı kocalığa kabul etmedi; bile bile gitti, belasını buldu."

"Doğru," diye mırıldandı Hurşit. "Abbas'ın yanık yüzünden ürktü."

"İyi kadın olsaydı Abbas'ın yüzüne iyi bakar, acısını görürdü." Kalktı, sergenden kandili aldı, ocakta yaktı, yerine yerleştirdi. "Abbas'ın yüreğinde kandil ışığından başka ne var ki?"

Tutkunluğunu hissettiren, saf bir kişiliğin halesi içindeydi Hurşit. Cahillik veya yoksulluğun değil, kadın oluşunun belirlediği cazip bir kişiliğin halesi içinde, ferah ve bahtiyar bir ruh haliyle, o haleyi saran tatlı sese vermişti tüm dikkatini.

"Abbas'ın yüzüne baktı ama yanmış deriyi, küçülmüş gözleri gördü. Yanmış derinin perdelediği yere bakmadı. Hata etti. Gözüyle baktı. Derine bakmadı, derine baksaydı severdi." Parmağının ucuyla, Hurşit'in burnunun ucuna dokundu. "Derine bakan çok az insan var. Fingirdek İsmail Dayı'nın öldüğünü duydun mu?"

"Eyvaah!" diye yutkundu Hurşit. "Ne zaman öldü?"

"Dün öldü, bu sabah da götürüp gömdüler."

"Abbas'ın çok sevdiği bir adamdı. Bugün Hoca'yı bulup beraber ziyaretine gideceklerdi. Yazık oldu."

"Ben kendimi bildim bileli, rahmetli hep karısının yaptığının tersini yaptı. Geçen yıl hastalandı, herkes 'Toz hastalığıdır, ölecek,' dedi. Karısı Hizmet de ölecek diye, sevincinden başucunda oturdu,

ölümünü bekledi. İsmail Dayı karısının sevincini anladı. 'Hiç boşuna sevinme, ölmeyeceğim,' dedi. İki gün sonra ayağa kalktı. Bu yılın başında, yine yatağa düştü; herkes, 'Bu sefer kesin ölür,' dedi. Falcı Havva'yla bacısı Nurdan da öleceğini söyledi. Ama o, ölüm döşeğindeyken karısının sevinçten yan odada türkü söylediğini duyunca 'Hiç boşuna sevinme, ölmeyeceğim,' dedi, bir hafta sonra da ayağa kalktı. Yazık, bu sefer kurtulamadı. İki hafta evvel yatağa düştü. Kimse öleceğine inanmadı. Son günü ben ordaydım. Karısı döndü dolaştı, geldi, gene başucunda oturdu. İsmail Dayı'nın iyileşip ayağa kalkacağını bildiği için üzüntüsünden ağlamaya başladı. İsmail Dayı sesi duyunca gözkapaklarını araladı, 'Hiç boşuna ağlama, öleceğim,' dedi, az sonra da öldü." Sustu. Hurşit'in ne diyeceğini beklerken gizli dünyasının tüm öfkesini mırıldanarak açığa vuran Hizmet Kadın'ın, ölümü sevinçle karşılayan gizlenmiş tebessümünü ve kendine ait olmayan bakışlarını görür gibi oldu.

"İyi insandı," diye sürdürdü Nafiye. "Güzel oynardı. Her yerde oynardı. Herkese nasihat verirdi ama çocuklarına hiç vermedi. Doğruları yanlışları anlatmadı onlara. Kendi yollarını bulsunlar diye, kafalarını allak bullak etti."

"Kendi yollarını da buldular. Karısı, tabutun başında ağladı mı?"

"Çok ağladı. Gözlerinden çok yaş akıttı. Millet yaşlara inanmadı. Sonra, nerden geldiyse Deli Ali geldi, 'Bu adama ağlanmaz, oynanır,' dedi. Tabutun etrafında garip hareketlerle oynadı. Hizmet Hala, Deli Ali'nin oynamasına güldü; gülmesiyle de gözyaşlarının yalan olduğuna iyice inandılar."

Çatıya düşen yağmura kulak verdiler. Günü tam zamanında yakalamış olmanın verdiği hazla birbirlerine dokunarak ve hayallerini iri yağmur damlalarına yayarak bütünleştiler.

PATLAMA

Dibi kalın süt şisesidir o kadın,
kolay yıkılmaz.

Taşta ve kömürde, yerin dibine damar damar yayılan galeri karanlığı ısınmaya başladı. Mantarlı direklerde ışıldayan fosforlu gözler çoğaldı. Isı iletkenliği az olan kayaçların bulunduğu yerlerde, kayaçların yüzey sıcaklığı, karanlığı nemlendirince fareler baca ağzına doğru çekildiler. Arktaki gazlı suya, tavan sarmalarından, Abbas'ın Arap tavşanı dediği, iri bir fare ölüsü düştü. Oradan geçmekte olan Gerzeli Musa, "Allah Allah," diye mırıldandı. Çalışanları belleksizleştiren yer altı uğultusu, boncuk boncuk terlemeye başladı. Tulumbalardan, pervanelerden, lambalardan, kafesten, vinçten ve otodrezinden boşalan enerjinin bir bölümü, ısıya dönüştü. Üretim zorlaması, çıplak gövdeleri iyice harlandırdı; gövdeler, ayaklardaki karanlığı kalorifer peteği gibi ısıttı. Orta yaş kâbusu yaşayan numuneci Murat:

"Murat, muradına eremedi; sevdiği kadın irem bahçesiydi, kıyıp da bir gülünü deremedi," diye söylendi.

Kömür katmanlarının oksitlenmesiyle kömürün kendi kendine ısınmasında bir artış oldu. Isıyı dışarı atan havalandırma havası azalınca ısı dengesi iyice bozuldu. Marangoz Dumrucu Reşit'i uyku tuttu; önünü ardını hesap etmeden yaşayan oransız adam, uyumak için dar bir tüneğe attı kendini. Lağımcıların birkaç patlatmasından sonra çavuşlar, fareler gibi havanın nispeten daha iyi olduğu baca ağzına yakın yerlere doğru çekildiler. İşçilerin çalıştıkları ayaklar kadar olmasa bile buralar da ısınmıştı. Hayat şaşırmışa

benziyordu. Kuyudan inen hava bile, sıkışma sonucu ısı çıkarıyor, havanın kuyu başındaki potansiyel enerjisi, kuyu dibinde ısı enerjisine dönüşüyordu. Aşırı terlemeler, kuyu dibinin de olağan bir durumda olmadığını gösteriyordu. Kuyu yüzeyi ile hava arasındaki ısı alışverişi artmış, kuyu dibindeki nem oranı görülmemiş biçimde yükselmişti.

Donları ve boyunlarındaki ter mendilleri hariç, tüm elbiselerini soyup çıkaran madenciler, ayaklarda, kendilerine ait bir altın damarı bulmuşlarcasına, zorunlulukları dikkate almadan, harıl harıl çalışıyorlardı. Hiçbir şey onları ilgilendirmiyordu sanki. Zamanı hakkıyla işleyen bu insanların, içgüdüsel bir dürtüyle korkuyu, kuşkuyu, merak ve öğrenme arzusunu aşmış, zaman mefhumunu yitirmiş gibi bir halleri vardı. Delmek, delinen yere yerleşmek, orayı da delmek; ısının, nemin, gazın ve göçüğün olmadığı bir yere doğru ilerlemek; olağan işi, ulu iş haline getirmek...

Isının zirveye eriştiği, bayılanların olduğu, işin gevşeyip homurtuların çoğaldığı bir anda, hava değişmeye başladı. Damarlar oyuldukça kömür katmanları arasındaki boşluklardan ve gözeneklerden ocaklara metan gazı yayıldı; gaz, sıkışma oranına bağlı olarak ortamı soğuttu ve hava ile belirli bir oranda karışarak patlayıcı bir güce dönüştü. Durumu ilk sezen fareler ve katırlar, huzursuzluklarını, kulak ve tüy dikelterek, garip sesler çıkararak açığa vurdular. Huzursuzluk, lamba alevlerine sirayet edince ilk bağıran, Tonyalı kazmacılardan Mustafa oldu.

"Ocakta körnefes var, çalışmayın! Lambalarınızın kökünü yere vurun, söndürün!"

Tonyalıyı, Vakfıkebirli Nuri izledi.

"Çavuşlar çekmiş gitmişler."

"Bir şeyler yapın!" diye bağırdı, kazmacı yedeği Lokman Yıldız. "Hayri Çavuş, ha şimdi barutçu Necip'le yandaki ayağa doğru gitti; ona söyleyin."

Dilliyi dilsizleştiren, dilsizi konuşturan bir durum çıkmıştı ortaya. Önce bir çan sesi ve borulara vuruşlar duyuldu. Ardından bir lağım patlaması duyuldu. Arında bir panik dalgası yayıldı. Vuruşlar

ve bağırtılarla birlikte güçlü bir grizu patlaması oldu. Savrulan gövdeler, kollar, kafalar, bacaklar, ekmek torbaları, elbiseler... Çığlıkları, bağırtıları yanma sonucu oluşan güçlü bir hava darbesi izledi; bu darbe, ocaklara çöken tozları toz bulutuna çevirdi ve yanmakta olan metan bu bulutu ateşleyince ortam cehenneme döndü. Sıcak gazların genleşmesiyle ortaya çıkan kömür tozu patlaması, grizunun dehşetini birkaç kat artırdı ve üretimi yapılmış ama barajlanarak kapatılmadığı için gaz deposu haline gelmiş panoları ateşledi. Bazı yerlerde tavan göçmeleri oldu. Raylar büküldü, katırlar canhıraş inlemelerle düştü, tahkimat direkleri tutuştu. Patlama merkezine nispeten uzak yerlerde, yangının ve zehirli gazların içinden bağıra bağıra çıkmaya çalışan çıplak gövdelerin bir bölümü, ana galeriye ulaşma şansını yakalayabildi. Çıkış noktası bir anda mahşer yerine döndü.

İncirharmanı ocaklarındaki felaket haberi, ilkin Kozlu'ya, sonra da Zonguldak'a yayıldı. İhsaniye'den, çevre ocaklardan, kurtarma çalışmalarına katılmak için gelen madenciler, baca ağzında kümelendiler. Kümelenenler içinde Abbas'la Hurşit de vardı, yanlarına Bartınlı Ömer'i de alarak iki numaralı kurtarma ekibine girdiler. Ekibin sorumluluğunu, mükellefiyet dayaklarının eğiterek bakışlarını yumuşattığı, davranışlarına anlam ve kollama güdüsü kazandırdığı Yalabır İmran aldı. Kurtarma işlerinde büyük deneyime sahip olan Yalabır, beş kişilik ekibinin elbiselerini sırılsıklam ıslattı, kafalarına ıslak bez sardırdı.

Yanlarına su, kısa saplı kazma, kürek, balta, ip, torba ve benzeri malzemeler alan ekipler yer altına inmeye başladılar. Ekipler yer altına inerken yer altından, yanmış çıplak gövdelerle katar katar madenci çıkıyordu. Her birinin sırtında çıplak bir yaralı vardı. Sırtında, omzunda yaralı taşımayan tek bir madenci yoktu.

Kaza yerine, alt dudağı titreyen, dilsiz bir öfkeyle gelen İhsan Soyak, kurtarma işini doğrudan ele aldı ve yeni kurduğu tahlisiye ekiplerini de derhal yer altına sevk etti. Yangının henüz ulaşmadığı ayaklardaki tahkimatın sökümü, ayaktan uzaklaştırılması ve masrafın aza indirilmesi için tahkimatçılardan oluşan iki malzeme kurtarma ekibini de tahlisiye ekiplerinin arkasından yer altına indirdi.

Tutuşan tahkimat direklerinin ve dumanların içine dalan ekipler, sırtlarında yaralı taşıyanlar, kendilerini ana galeriye yüzükoyun atanlar ve yerde yatanlarla karşılaştılar. Yananları, ezilenleri, boğulmak üzere olanları sırtlamaya koyuldular. Ekibinin önünde koşan Yalabır:

"Her biriniz bir imdat kılıcısınız, boğulan, susan her sese koşun!" diye bağırdı.

Abbas, yerde yatan, yarı yanmış bir kazmacı yedeğini Hurşit'in yardımıyla kaldırıp sırtına aldı ve hızlandı. Adam, "Beni bırakın, oğlum Mesud'u kurtarın," diye inliyordu. Hurşit ise az ötede bağıran ayak tamir ustası Şahap'la malzemeci Hüsrev'e doğru yaklaştı; Şahap'ı Bartınlı Ömer'e yükledi, Hüsrev'i de kendisi sırtladı. Enkaza girme konusunda eğitilmiş bir ekip, Hurşit'i hızla geçip derinlere doğru gözden kayboldu.

Abbas, sırtındaki yaralıyı, gelenleri yer üstüne çıkarmakla görevli olan ekibe teslim ettikten sonra, bir başkasını kurtarmak için galeri boyunca koşmaya başladı. Nefesi kesilmiş, bayılacak duruma gelmişti. Rayların yanında, gazlı su arkına yanlamasına düşmüş birini gördü. Yaklaştığında, adamı Tumbacı Samet'e benzetti. Az öteden Ruhi Bey'in sesi geliyordu.

"Sendika kapatmayı biliyorlar ama damarların ve çevre kayaçların gaz muhtevaları ile gaz yayma karakteristiklerini bilmiyorlar, bilmeyince de ortaya bu manzara çıkıyor."

Tek koluyla adamı koltuğunun altından kavrayıp arktan çıkardı. Diz çöktü, adamı sırtına aldı, güçlükle ayağa kalkıp hızlandı. Onu da aynı yerde, aynı ekibe teslim ettikten sonra, derinlere doğru yürümeye başladı. Galerinin çatallaştığı, bağ direklerinin, kamaların yandığı, dumanlı bir noktaya gelince durdu. Bir katırın, dumanlar içinde kendisine doğru yürüdüğünü fark etti. Felaketten çıkıp geldiği ve dilsiz olduğu için gözleri konuşan bir çift ışığa dönüşmüştü. Katırı kurtarmak için koştu. Katırın sırtında, aşırılmış bir vaziyette bir madencinin olduğunu görünce şaşırdı. Katırı yedekleyip yürüdü. Az ileride adam, katırdan düştü. Adamı sırtlamaya çalışırken tahlisiye ekibinden Mengüç'le Abidin geldi. Her birinin sırtında birer madenci vardı. Önde, eşkin at yürüyüşlü, şayak

pantolonlu Abidin:

"Katırı yedeklemeseydin yaralı düşmezdi," dedi. "Mübarek hayvan, kazazedeyi doğruca çıkış mevkiine götürürdü."

Abbas, yaralıyı aynı ekibin katıra yüklediğini anladı ve onların yardımıyla düşen madenciyi sırtına aldı; lambayı çolak koluna taktı, katırı yeryüzüne çıkarmayı kafasına koyarak yedeklemeye çalıştı. Katır gelmeyince kendisine kızdığını sanarak bıraktı. Dönüp arkasına baktığında, katırın kendisini izlediğini gördü ve sevindi. Sağ tarafta, kat kat aşağılara inen, tutuşan koyu karanlıktan bağırtılar, inlemeler, islim borularına vuruşlar geliyordu.

Abbas, yaralıyı aynı ekipten malzemeci Nazmi'ye teslim ederken Hurşit'le karşılaştı. Hurşit, Abbas'ın yıllar önce yanan yüzünün, alacakaranlıkta ateş tuğlası gibi ışıldadığını fark edince telaşlandı.

"Ne oldu, yüzün mü yandı?"

Sabrı ve endamı güzel bir sesle:

"Bir şey olmadı," dedi, "Hararetten kızardı. Bizim ekip nerde?"

"Göçük altında kalmış bir adam var," dedi Hurşit, "Adamı çıkarmaya çalışıyor ama zor. Hadi oraya gidelim."

Tahlisiye ekiplerinin hafif yanmış, kan ter içinde kalmış sorumlularından Ali Merdi, yanındakini azarlıyordu:

"Sırtına birini aldın mı yola ram ol, adam gibi yürü, çalık atlar gibi oynama."

Amcaoğulları ana galeriyi izleyerek aşağılara doğru inmeye başladılar. Patlamanın şiddetiyle yıkılan hava kapısını geçip ileride sağa döndüler. Kömür şokunun lağımlarda yarattığı göçüklerden birine yöneldiler. Yalabır İmran'la yardımcısı Malik'in lambalarına doğru yaklaştılar.

"Çıkarabildiniz mi?" dedi Hurşit.

Alçalma endişesinden dolayı konuşmak istemeyen ama dilini de bir türlü tutamayan, samur perçemli Yalabır:

"Bu adamı, bu göçüğün altından kurtarmanın imkânı yok," dedi. "Onu gafletiyle baş başa bırakıp gitmekten başka yapacağımız bir şey yok."

Göçüğün orta kısmındaki delikten giren Bartınlı Ömer'in sesi geldi.

"Adam taşa vuruyor ama koca bir kaya var. Ses kayanın öbür tarafından geliyor. Öbür tarafa da geçiş yok."

"Ben gördüm Ömer, bana anlatma!" diye bağırdı Yalabır. "Çık gel, umut yok. Zehirleneceğiz burada. O öyle bir yere düşmüş ki Hızır da kurtaramaz. Yirmi yıllık enkazcıyım. Bana akıl vermeyin." Onaylanmak istercesine yardımcısı Malik'e baktı. Malik'in, malik olma duygusunu yitirmiş, tüm duygularını ise yeniden kazanmış gibi bir hali vardı.

"Yüklensek belki ulaşırız sese."

"Senin belkinle bir bok yapılmaz Malik. Gidelim."

Abbas'ın canı sıkıldı. Kendini enkaz altında kalan adamın yerine koyarak düşündü. Yıllar önce, yangından kendisini kurtaran Tesisatçı Mükerrem'le katır bakıcısı Muhlis Dayı'yı anımsadı. Deliğe doğru yaklaştı.

"Ömer sen çık, bir de ben bakayım."

"Sen o tek kolla bir şey yapamazsın," diye çıkıştı Yalabır. "Hiç boşuna kafa yormayın, hazırlanın, gidip başka can kurtaralım."

"Siz gidin, ben bir bakayım," diye diretti Abbas.

Yalabır'ın tepesi attı. Burnundan soluyarak Abbas'a sokuldu.

"İnat etme oğlum, bir şey yapamazsın, zehirlenir kalırsın burada." Ruhi Bey'den öğrendiklerini anımsadı. "Mına goduğumun ocağında, havanın geçişine imkân verecek taban tavan yolları yapmamışlar ki. Havalandırma sistemini ters kurmuşlar. Haydin haydin, ben gidiyorum. Havalandırmaya dikkat etseler, katları birbirinden ayrı ayrı havalandırsalar hiçbir yerde felaket olmaz. Kömür çıkarmaktan başka bir şey düşünmüyorlar ki..."

Hurşit, uzaklaşmakta olan Yalabır'ı ve yardımcısı Malik'i gözüyle izlerken:

"Haydi gidelim, Abbas," dedi. "Bu delikten ilk giren ben oldum, burda umut yok. Umut olsa sana hak verirdim."

"Doğru," diyerek delikten çıktı Ömer. Kaya olmasaydı öbür

tarafa belki geçilirdi ama kaya var. Başkalarını kurtarmaya gidelim."

Kayanın arkasında kendisi kalmış gibi bir duyguya girdi Abbas. Gitmesi durumunda, vicdan azabından öleceği sanısına kapıldı.

"Siz gidin, ben adamı kurtarmaya çalışacağım. Beni kurtaran, benden daha çok yandı. Beni ateşin içinde bırakıp gitmedi."

Bu söz, Hurşit'le Ömer'in zoruna gitti. Abbas'ı ikna edemeyince onunla birlikte kaldılar. Abbas, lambasıyla birlikte delikten girdi. Çevresi taş ve topraktan oluşan iki metrelik bir mesafenin sonunda, koca bir kayayla karşılaştı. Adam kayanın ötesinde miydi gerçekten. Ötesindeyse havasız nasıl yaşıyordu?

"Nerdesin, ses ver!" diye seslendi. Ses, kendine çarparak kayalaştı.

Başını delikten içeri sokan Hurşit:

"Boşuna bağırma, duymaz," dedi. "Bir taşla kayaya vur."

Kayanın dibinden yumruk büyüklüğünde bir taş alıp kayaya vurdu iki kez; durdu, dinledi. Karşı taraftan iki tıkırtı geldi. Peri peyker değilse adama sesle ulaşmanın iyi bir başlangıç olduğunu düşündü. Kaya sanıldığı kadar kalın değildi. Kayayı kıpırdatmadan karşı tarafa geçmenin yolları üzerinde düşündü. Bulunduğu yeri genişletmesi durumunda yeni bir göçük yaratmasından korktu. Kayanın her iki yanını, altını ve üstünü yokladı. Yanlarda ve üstte başka kayalar vardı. Kayanın altı ise taş ve topraktan ibaretti. Adamın olduğu yere, kayanın altından açacağı bir delikle ulaşmayı akıl etti. Lambasını sağına aldı.

"Bana kısa saplı bir kazma verin!"

Hurşit, beline kadar deliğe girdi, kısa saplı kazmayı uzatırken:

"Dikkat et, göçük olur, inen postanın altında kalırsın," diye uyardı.

"Sen orda dur, vereceğim taşları al."

"Tamam, dikkat et, kazmayı yavaş kullan."

Abbas, kayanın dibindeki taşları çolak kolunun da desteğiyle tek tek çıkarıp Hurşit'e, Hurşit de Bartınlı Ömer'e verdi. Toprağı torbaya doldurdu, Hurşit'e doğru iteledi.

"Çık ben genişleteyim orayı."

"Olmaz. Derinlik beni çekmeye başladı. Bu hırsla bu kayanın altından gireceğim." Belindeki ipi açtı, yarısı kayanın altında olan uzun taşa bağladı, ipin ucunu Hurşit'e verdi.

"Sen çık, Ömer'le beraber ipi yavaş yavaş çek."

"Sen de çık, göçük olur."

"Ben kayanın sallanıp sallanmadığına bakacağım. Taş bir yere takılırsa takıntıyı halledeceğim."

Kafasının basmadığı bir fikri, dipsiz bir uçurum gibi gören bir insandı Abbas; onun için ikna etmeye kalkışmadı Hurşit:

"O zaman kayanın yanında durma, bu tarafa gel biraz," diye uyardı.

Abbas, taşın çıkarken kayanın hafif oynadığını fark edince kayanın altının yumuşak olduğunu anladı. Taşın çıktığı yeri oydu, bir boşlukla karşılaştı ve aynı anda derin bir inleme sesi duydu.

"Beni duyuyor musun, ses ver!"

Aynı inlemeye bir kez daha tanık olunca kalbi ışıklandı. Babasının, birlikte çalıştığı arkadaşı Korkut'u, göçük altından kurtarışının hikâyesini anımsadı. Yanılsamaların, hayal kırıklıklarının, acıların haddesinden geçen mantığını yokladı. Adamın havasızlıktan yarı baygın olduğunu, hayal gördüğünü, hayata sımsıkı tutunduğunu düşündü. Madenci matarasından birkaç yudum su aldı. Boşluğa çıkan yeri genişletmeye başladı.

"Gel biraz da ben çalışayım."

"Olmaz, bu kayanın huyunu anladım. Kafamdakini yapmam lazım."

"Yensiz gömlekle ecel çukuruna girmiş, gelmez," diye homurdandı Bartınlı Ömer. Ben burada soluk alamıyorum, o orda, o daracık cehennem obruğunda nasıl çalışıyor."

Abbas, kayanın toprağa oturan zeminini yukarıya doğru genişletirken ikinci bir boşlukla karşılaştı. Toprak serinliğinin boşandığı boşluğa kolunu soktu, bir engelle karşılaşmadı.

"Ses ver, sesimi duyuyor musun?"

İnleme sesi, bir öncekinden daha net bir şekilde gelince Abbas iyice umutlandı. Boşluğa açılan deliği genişletmeye başladı ve genişleyen delikten yavaş yavaş içeri süzüldü. Lambanın alevi can çekişiyordu. Abbas'ın hareketlerini dikkatle izleyen Hurşit:

"Kendine mukayyet ol," diye uyardı.

Abbas, bağrını sürüyerek yıkılmış iki tahkimat direğinin yarattığı boşluğa beline kadar girmişti. Direklerin üzerinde iri taşlar, zeminde ise taş toprak karışımı ıslak bir moloz vardı. Biraz daha sürününce yüzükoyun yatmış, yüzü kendisine dönük bir adamla karşılaştı. Çolak kolunu uzatıp adamı dürttü.

"Gayret et, canlan, kurtuldun!"

Adam, tepki vermedi Abbas'a. Birbirlerini zerrece etkilemeyen yarısı buz, yarısı ateşten oluşan bir hayatın kıskacında hissetti kendini Abbas. Sağlam eliyle adamı kolundan tutup çekti.

"Gayret et buradan çıkalım!"

Adam, sağ ayağının, direkle moloz arasında sıkıştığını söylemek için kafasını güçlükle kaldırdı. Abbas, o an, sönmekte olan lamba ışığının açığa çıkardığı bir çift gözle karşılaştı ve dehşetle irkildi. Adamın bakışlarında, ölümün, direnen yaşam sıcaklığına dayattığı kıpırtısız bir kefen serinliği vardı. Kefeni ve karanlığı şimşek gibi yırtan yaşam ışıltısı, Abbas'ın, adamı, öldürülmesi gereken bir düşman değil de darda kalmış, soluğunu idareli kullanıp yaşam umuduyla beslemiş bir madenci olarak algılamasına yol açtı. Bu algılayışa rağmen, içindeki bir başka ses, öldürme olgusunu anımsatmak istercesine hiçbir madencinin, korkunç riskli ve havasız bir ortamda, olağanüstü bir çaba ve umutla ulaştığı cana, kastetme hakkına sahip olmadığını fısıldadı.

"Ayağım, ayağım!" diye inledi Hayri Çavuş.

Abbas, direkle moloz arasında güçlükle sürünerek ayaklara yaklaştı. Sıkışan sağ ayağın altındaki toprağı çıkarmaya koyuldu. Ayağı, ciddi bir sıkışmaya uğramadığı için kolayca kurtardı.

"Ayağın kurtuldu, kalk şu delikten yavaş yavaş çık."

Kendine ulaşan yaşam mucizesinin soluğuyla kafasını kaldırıp Abbas'a baktı. Tarifsiz bir eziklik ve minnettarlık duygusuyla

ağlamaya başladı. Abbas, acıdı ve rahatlar gibi oldu; sürünmesi için kolundan tuttu. Hayri deliğe doğru gayret etti. Hafif meyilli yeri kolayca sürüdü. Kayanın altından geçince kaya oynadı. Kayanın öbür tarafında yüzükoyun bekleyen Hurşit'le yüz yüze geldi. Gözlerine inanamadı Hurşit. Abbas, öldürmek için aylardır izlediği düşmanını ölümden mi kurtarmıştı? Hayri'nin yolunu açmak için gerisin geri çıktı. İçindeki tüm çelişkiler ayaklanmış, kafası durulmuş, endişe ve korku, yerini huzura bırakmıştı.

"Ne oldu, niye çıktın?"

"Adam kurtuldu, geliyor."

"Yapma yahu! Adam kurtuldu mu?"

Dikkatini delikte yoğunlaştıran Hurşit, cevap vermedi Ömer'e. Hayri yavaş yavaş delikten çıktı. Ömer, lambasını adamın yüzüne yaklaştırdı. Dikkatini, alının ortasında, büvez büyüklüğündeki şişe yöneltti.

"Yahu bu Hayri Çavuş değil mi?"

Hurşit yine tınmadı. Kafasını enkaz deliğine soktu.

"Abbas geliyor musun?"

"Geliyorum, bekle," diye cılız bir ses süzülüp geldi derinlerden.

Ömer, Hayri'yi sırtlayıp götürürken Yalabır'ın karanlıktan seslenişi duyuldu.

"Ordan yardıma gelin, çabuk!"

Tahlisiye ekiplerinin bir bölümü, yanmasın diye ağaç kamalarını, kurtağzı direklerini söküp taşıma işine koyulduğu için yaralıların taşınması aksamış, yeni ekiplere ihtiyaç hasıl olmuştu. Hurşit, kafasını yeniden enkaz deliğine sokup:

"Abbas iş çıktı, ben gidiyorum!" diye bağırdı. "Çıkar çıkmaz baca ağzına git, biraz soluklan, otur, dinlen!"

"Tamam, sen git!"

Abbas, Hayri'nin yattığı yerin birkaç karış ötesinde, kayanın altında kalmış ölü bir adamın kolunu fark edip nabzını yokladığı için çıkmakta geç kalmıştı. Lamba söndüğü ve havasızlık dayanılmaz bir hal aldığı için hızlı hızlı sürünmeye başladı. Kayanın altından

geçerken omuz zorlamasıyla kaya titredi. Kalçasını çıkarırken sol ayağının hareketini engelleyecek şekilde bir taş düştü. Sol ayağına yer kazandırmak için sağ ayağını kayanın altından çıkardı. Sol ayağını çıkarmak üzereyken kaya tüm gücüyle çöktü. Çökmesiyle de Abbas'ın acılı bağırtısı, enkaz deliğinden alev gibi dışarı vurdu.

"Bacağım kayanın altında kaldı!"

Ses seda duymayınca herkesin gittiğini anladı. Tüm gücüyle birkaç kez daha bağırdı. "Vay be, ölümle baş başa kaldım," diye mırıldandı. Elini uzattı, bacağını yokladı. Kaya, sol baldıra, topuk ile diz arasına oturmuş, bacağı pestile çevirmişti. Kafasını acıdan, yandaki taşa vurdu birkaç kere. Ateş yanığı kırmızı yüzü, kireç gibi beyazlaşmıştı. Karanlığın, susuzluğun ve havasızlığın ağırlığını, yarı baygın bir acıyla göğüslemeye koyuldu. Kayayı kaldırmak mümkün değildi. Bacağının, koptuğunu ve adam kurtarmanın diyeti olarak, kayanın öte tarafında kaldığını kabullendi. Kendisini kurtarmaya kimsenin geleceği yoktu. Yapılması gereken bir tek iş vardı. Bacağını, dizden yukarı iple sıkıca bağlamak, Hayri için biledi̇ği hançerle dizden kesip bu delikten çıkmak. Keserken duyacağı acı, şu anda duyduğu acıdan daha fazla olamazdı. Elini, palaskayı andıran kemerinin altında, özenerek diktiği deri kılıf içinde bulunan hançerine doğru götürdü. Korkunç bir halsizlik ve kâbus sisi çöktü alnına. Hançerine dokundu ama çıkaracak gücü kendinde bulamadı. Gözleri süzüldü, gözkapakları indi, eli palaskasının üzerinde kaldı.

Hurşit, Yalabır'ın enkaz altından çıkardığı, Beycumalı Mümtaz ile Halim'i, Malik'le birlikte sırtlayıp götürdükten sonra, Abbas'ı aradı, yer üstüne çıktı. Ankara şalisinden dokunmuş kaliteli bayraklara sarılı, yan yana yatan kırk sekiz ölüyle karşılaştı. Ağlayış, homurdanış, feryat figân mahşerinde şöyle bir gezindi. Ömer'e ve diğer tanıdıklara sordu Abbas'ı, bulamayınca kuşkulandı. O kayalı, korkunç delikten çıkıp çıkmadığına emin olmak için, yeraltına inip doğruca enkaza gitti. Sessizlik ve dayanılmaz bir sıcaklıkla karşılaştı. Başını delikten içeri soktu, üç kez Abbas diye bağırdı. Cevap alamayınca içinin rahat etmesi için lambasıyla birlikte deliğe girdi. Kayaya yaklaştığında korktu.

"Abbas ne oldu? Uyan Abbas," diye dürterken durumu tüm çıplaklığıyla fark etti. "Vay be, korktuğum şey oldu," diyerek kurtarma ekibine haber vermek için enkazı hızla terk etti.

Az sonra enkaz yerine Yalabır, Malik, Bartınlı Ömer ve Hurşit geldiler. Yalabır, durumu anlamak için lambasıyla delikten içeri girerken:

"Bu lanet enkazın bir uğursuzluk doğuracağı belliydi," diye homurdandı. Hurşit de arkasından girmeye kalkışınca, "Bekle, girme," dedi.

"Yalabır'ın dediği doğru," dedi Ömer, "Kaya bacağa binmişse kurtarmak için ayağı kayanın bindiği yerden kesmek lazım. Başka çare yok. Helalzade, iş eri, kendi can düşmanını kurtarırken bacağından oldu. Düşmanı da sapa sağlam kurtuldu."

"Alnındaki şişi saymazsan," diye mırıldandı Malik.

Hayıflanırcasına iki yana salladı kafasını Ömer.

"Şiş de şiş olsa. Adam, taşak yumurtası kadar bir şişle kefeni yırttı. Ferudun'un dediği doğruysa Köse Hasan'la Hüsnü Dayı ölmüş."

Yalabır, durumu yakından gördükten sonra delikten çıktı.

"Hurşit, sen hemen gir, Abbas'ın olduğu yeri biraz genişlet. Yaşıyor. Ölmemiş, bayılmış. Yüzüne su serpip ayıltma. Ben onun bacağını kayanın bindiği yerden, baltayla kesecem. Bir vuruşta keserim. Bacağını, dizinin üstünden iple sıkıca bağla. Malik, sen de yardım et. Benim balta bugün epey iş gördü."

Hurşit, adamın ağzından sargısı kanlanmamış bir tek sözün çıktığına tanık olmadığı için itiraz edemedi. Malik'in önünde, sessiz sessiz ağlayarak deliğe girerken, Yalabır da baltasını, kanla iğdiş edilmiş, kısırlaşmış, kendine kerkinen bir düşünceyle, lamba ışığına yaklaştırdı. Baltanın ağzını, başparmağıyla yokladı. Kendine kök salamamanın ya da ölülerle içli dışlı olmanın ruhsuzlaştırdığı bir edayla:

"Ne dediysem kuruya çıktı," dedi. "Beni dinlemedi. Aklını kazmasının ucuna taktı. Beni dinleseydi bacağından olmazdı. Öbürü de ölür, giderdi. Öbürü zaten belli ki, kaçıp bu sürülmüş eski

bacaya sığınmış. Otuzbir çekmek isteyenler buraya gelir. Domuz damlarıyla tahkim edilmemiş bacaya sığınanın karısı dul kalır. Bizim Hasan'ı ölülerin arasında gördüm. Döş kemiği ezilmiş. Yazık! Yoksuldu, eli dardı ama karanlığa adını altın suyuyla yazmış bir adamdı. Karısı Kezban dul kaldı. Soy Arap kısrağının inceliği var o kadında. Ben kadın diye ona derim."

"Hasan'ın kara haberini aldı mı yıkılır."

"Yanar, ağlar ama yıkılmaz," diye karşı çıktı Yalabır, Bartınlı Ömer'e. "Dibi kalın süt şişesidir o kadın, kolay yıkılmaz. Yıkıldı mı sütün döküleceğini, çocuğunun aç kalacağını bilir. Kadından kadına fark var. Kadın var ki çınar ağacıdır. Kadın da var ki, çınar ağacını kurutan göğelek bitkisidir."

"Abbas'a yazık oldu," diye lafın yönünü değiştirdi, Bartınlı Ömer. "Bir kolundan olmuştu, şimdi de bir bacağından olacak."

"Ben Abbas'a çok söyledim. 'Ulan,' dedim, 'Her insana iyilik etme, her insana yardım etme, her insanı kurtarmaya kalkışma. Ölmesi gereken insanı bırak ölsün.' Kardeşi Cuma da öyleydi. Gördüğü her madencinin gözündeki kömür karasını İsfahan sürmesi sanırdı. Bunlar, analarına çekmişler. Ocaktan ne zaman ölü çıksa o kadın gelir, hangi keşişin öldüğünden haberi yok, 'Vay Vartan, Vay Vasil!' diye başlar ağlamaya; dövüne dövüne, ağıtlı, beddualı, feryatlı figânlı..."

Hurşit, enkaz deliğinden çıkınca Yalabır sustu. "Bismillah!" diyerek baltasının ağzına tükürdü, eğilip deliğe girerken:

"Arkamdan gel, kollarını tut, deprenmesin," diye emretti Hurşit'e.

Enkaz yeri sessizleşti. Delikten gelecek çığlığı susarak beklemeye koyuldu Ömer'le Malik.

"Hayat dediğin ne ki, bir şıllık," diye mırıldandı Ömer. "Şıllığın şıltağı bitmez."

LAMBACI

Yatmaktan başka her şey bana zor geliyor.

Abbas iki saatten beridir, ruhsal yıkıntısını genişleterek ve sabrederek TTK Kozlu Müessese Müdürlüğü'nün önünde, Başmühendisi bekliyordu. Küçük çıkarlardan ve kuşkulardan başlarını kaldırıp hayata rahatça bakamayan insancıklar, Abbas'a Amele Birliği Hastanesi'nden çıkarken iki koltuk değneği vermişler ve kuşkulu zannıyla emekliye ayırmadan üç haftalık raporla evine göndermişlerdi. Raporun süresi dolduktan sonra Kozlu'ya, işyerine gelmiş, Başmühendis'le görüşmesi gerektiğini öğrenmiş ve kendisine gösterilen kapının yanında beklemeye başlamıştı. Kazadan sonra, kendisini, göçertmeli uzun ayak yöntemi ile kömürü alınmış eski bir üretim boşluğu olarak hisseden Abbas, daha sonra zayıflamış, yitirilmiş bir bilinç sahasında, doğası ve efsunu derin bir âlemde gezinen, isimleri sıfat olarak kavrayan, tek ayaklı bir ruh halini almıştı. Soldaki koltuk değneği, omuzuna ve kesik bileğine birer kayış ile tutturulmuştu. Yürürken tek bacağına ve kollarına ustaca dayanıyor, tuz buz olmuş ve birbirlerine tutturulmamış parçalarının hassas dengesiyle yürüyen bir mucizeyi andırıyordu. Çevresindeki kıpırtılara artık eskisi gibi dikkatle bakmıyordu. Alnı, insan ve eşya ile olan bağlantılarından kurtulmanın yarattığı tatlı bir rahatlıkla genişlemiş, bu durum, gözlerini ve gözlerindeki çocuksu merakı, hatırı sayılır bir şekilde küçültmüştü.

Zonguldak'tan gelen Başmühendis'in iyimser ve güleç havası, Abbas'ı görünce değişti. Az sonra konuşacağı adam mavi, yeşil, kırmızı alev topunun savurup attığı, baretini yakıp kararttığı

kazazedelerden değildi; çok önceleri madenden firar eden, çalışmamak için elini bileğinden kesip atan, son olarak da tahlisiye ekibine katılan, amele kurtaracağına bacağını mahsustan ezdiren yaramaz adamlardan biriydi.

"Gel bakayım," diye homurdandı. Masaya geçti, koltuğuna kuruldu. "Şu sandalyeyi çek otur." Masa çekmecesinden, meşin kaplı, kalın bir dosya çıkardı. Abbas'ın durumuyla ilgili sayfalara, özellikle de katıldığı tahlisiye ekibindeki kişilerle Hayri Çavuş'un ifadelerine hızlı bir göz attı. "Bana, kaza ânında, bacağını neden kayanın altına sokup ezdirdiğini anlatmanı istiyorum."

Abbas, soruyu ve sorunun soruluş tarzını bekliyormuş gibi gayet rahat karşıladı. Başmühendis'in balmumu maskesini andıran yüzünü dikkatle süzerken kendinden emin ve metin bir sesle:

"Bacağımı kayanın altına sokup ezmedim," dedi. "Kayanın altından geçtim, bacağımın birini çektim, diğerini de çekmeye kalmadan kaya bacağıma bindi."

"Bana hikâye okuma Abbas, doğruyu söyle. Ben seni biliyorum. Madenden firar ettiğini, amcan oğlu Hurşit'i de beraberinde götürdüğünü biliyorum. Kolunu kestiğini, kaza süsü verip yalan söylediğini, ameleyi kapatılan sendikaya kaydettirmen için gizli gizli faaliyet gösterdiğini, iki kere polise düştüğünü, hepsini biliyorum."

Abbas, kendini karakolda, polis şefinin karşısında hissetti. Hayat, oransız, onulmaz, kara bir dert olarak yine gelip karşısına dikilmişti.

"Bana inanmıyorsanız Hayri Çavuş'a sorun."

"Sordum. Sen bacağını, Hayri Çavuş enkazın altından çıkıp gittikten sonra ezdirmişsin."

"Benim bacağımı kayanın altına sokup ezdirdiğimi, Hayri Çavuş mu söyledi?"

Abbas'ın, korkunç gerçeği, farkında olmadan sorduğu soruyla itiraf ettiğine inanan Başmühendis, gülümsedi acı acı.

"Hiç kimse, senin bacağını kayanın altına sokup ezdirdiğini söylemiyor. Söylemesine de gerek yok. Senin geçmişin ve şu anda ağzından çıkan sözler, her şeyi ayan beyan gösteriyor. Şu haline

bak. Şu halin bile bir fikir vermiyor mu? En az kullandığın uzuvlarını, sol kolunu ve sol bacağını sakatlıyorsun." Çekmeceyi yeniden açtı, çıkardığı hançeri masanın üzerine koydu. "Bu hançer kimin?"

"Benim."

"Evet, bu hançer senin. Palaskanın altından çıkan bir suç unsuru. Bu hançerle madene girmenin yasak olduğunu pekâlâ biliyorsun. Bunu bir kalem geçelim. Bana şunun cevabını ver: Neden taşıyorsun bu hançeri?"

"Hayri Çavuş'u öldürmek için!"

Başmühendis, değiştirilemez, indirgenemez bir ruhla söylenen söz karşısında afalladı. Sözün gerçeğe değil, çarpıtmaya, inkâra ve cürete dayanan, taşlaşmış bir kafadan çıktığı inancındaydı. Suçlunun yanmış yüzüne bakarken ateşe mahsustan girenlerin, değişik organlarını, değişik aletlerle sakat edenlerin, deliliğe vuranların, mahpushaneye girmek için bilerek mazarrat çıkarıp suç işleyenlerin, defalarca firar edenlerin yüzleri canlandı gözlerinin önünde.

"Daha önce yaptığın gibi yalana ve inkâra sığınıyorsun. Altından kalkamayacağın iri sözlerle beni kandıracağını mı sanıyorsun."

"Ben hayatımda, size bir kere yalan söyledim. O da kolumu kestiğimde."

Söz, Başmühendis'in hoşuna gitti. Kendi kalıbına ve hükümranlığına karşı çıkan, pervasız, özgür bir düşünceyle yüz yüze olduğu sanısına kapıldı. Karşısına dikilen bu tek kollu, tek bacaklı inkârın samimi yanından girerek gerçeğe bir nebze yaklaşabileceğini umdu.

"Senin asıl gayen, mükellefiyetten kurtulmak değil mi?" diyerek arkaya yaslanıp, bir sigara yaktı.

"Doğru," diye mırıldandı Abbas. "Mükellefiyetten kurtulmak için her şeyi göze alırım.

Başmühendis, içinden saygı duydu. Çoğalan firarları anımsadı hemen. Koca devletin, Ahret pazarında, yensiz gömlek, tek bacak ve tek kolla gezinen, maymun yüzlü bir adamla boşuna vakit kaybettiğini düşündü.

"Bacağını mahsustan sakatladın, değil mi?"

"Hayır!"

"Yazık. Hayatı itirafa ve inkâra dayanan adımlarla kurmaya çalışıyorsun. Gül ağacından işlenmiş, kapağının iç kısmı aynalı bir kutu taşıyacağına, kendini sakatlamak için hançer taşıyorsun. Benim, senin için yapacağım hiçbir şey yok. Seni emekliye ayırmayacağız. Ceza da almayacaksın. Çalışmaya devam edeceksin. Lambacılık yapacaksın. Şimdi çık git, Mansur Çavuş'a söyle buraya gelsin. Ne zaman, nasıl yapacağına o karar verecek." İzmaritini kül tablasına bastırdı. Abbas'ın kalkışını dikkatle izlemeye koyuldu. "Lambacılık yaparken madene belki bir faydan olur. Ordan geçen her madenci, lamba ışığında seni görünce kendisini sakatlayan bir madencinin mükellefiyetten kurtulamayacağını anlar. Sen görünüm olarak buna çok müsaitsin. Madencilerin nazarları da seni belki ıslah eder."

Abbas, aşağılanma duygusu içine girmedi, sevmediği insanla kendi arasındaki uçurumu derinleştirmeye tutkun olan Başmühendis'in aslında böyle konuşmakla kendisini aşağıladığını düşündü ve acıdı ona. Koltuk değneklerine dayanarak, hiçbir şey demeden ayağa kalkarken göz ucuyla, masadaki Ulus gazetesine ve Karakin Efendi'nin Balıkçılık kitabına baktı. Kapıya doğru yürüdü, Başmühendis'in kendisini arkadan seyrettiğini ve lanetler yağdırdığını düşünerek dışarı çıktı. Kapının önünde, "yetim anası, yoksul kullukçusu" olarak tanınan Arife Abla ile karşılaştı. Yanında, kızları Mine ile Neriman vardı. Varlığını yardım ve teselliyle özdeşleştiren Arife Abla, kazada parçalanan oğlunun parasını almaya gelmişti. Abbas'ı görünce irkilmiş bir acı ve merakla:

"Geçmiş olsun uşşam," dedi. Abbas'ın cevabını beklemeden, mutemedi kastederek, "Beyhude'nin oğlu içerde mi?" diye sordu.

Kadının, etrafa buram buram leylak kokusu yaydığını fark eden Abbas, boşluğu olduğu gibi emen, efsunlu bir aynanın karşısındaymış gibi kadında kendini gördü. Mustarip, munis bir sesle:

"Hayır, onun yeri bura değil," dedi. "Şu karşı kapıya sor. Lakabını da kullanma, işitirse kızar. Adını söyle."

"Doğru, doğru," diye kafasını salladı kadın, "Adını söylemek lazım. Adı, Memed. Bizim orda 'Mezbele Memed' derler."

"Mezbele'yi söyleme, kızar."

"Tamam," diyerek kızlarıyla birlikte, gösterilen kapıya doğru yürüdü Arife Abla.

Abbas, ortalıkta yersiz, meskensiz, melcesiz kalmış gibi gezinen insanları süzdü. Ön kapıdan, ablasıyla içeri giren küçük bir kızın beyaz kurdelesine takıldı bakışları. Kurdeleyi beyaz bir güvercin olarak hayal etti. Fundalarla kaplı tepelerde, bir kayanın dibine sığınıp boyutsuz hayaller kurmak, düşünmek, her düşünce uğrağında saatlerce oyalanmak geldi içinden. O an, oradan geçmekte olan Vinççi Yılmaz'ı gördü.

"Yılmaz!" diye seslendi; "Mansur Çavuş'u bulsan da Başmühendis'in kendisini çağırdığını bir söylesen."

"Fesat Kemal geliyor, ona söyle," diye başından savdı Vinççi.

Az sonra kapıda Kemal Çavuş göründü. Abbas, durumu Kemal Çavuş'a söyledi. Mansur Çavuş'un geleceği haberini alınca olduğu yerde beklemeye başladı. Birkaç dakika sonra Mansur Çavuş göründü. Abbas'a geçmiş olsun diyerek doğruca Başmühendis'in odasına girdi. Abbas, Mansur Emmi'nin başka bir iş için geldiğini ama Başmühendis'in sorunu kendisine söyleyeceğini düşünerek bekledi. Çavuşun odada kalması fazla sürmedi. Öksürerek dışarı çıktı. Sağ elini Abbas'ın omzuna koydu, babacan bir edayla:

"Beni takip et gözüm," dedi.

Abbas, girdikleri binada lambasını kemerine taktı, çizmesini ayağına geçirdi. Birlikte kuyuya gittiler. Kuyunun yan yana duran asansör kafeslerinden birine birlikte bindiler. Mansur Emmi, kuyudan inenin boş araba değil, insan olduğunu, kuyunun dibindeki makiniste bildirmek için, çana beş kere vurdu. Karşılıklı, birbirlerini süzerek inişe geçtiler. Çavuş, Abbas'ın görünümünden etkilendi. Otuz sekiz yıllık madencilik yaşamında, bir kolu bir bacağı olmayan ve yüzü derinlemesine yanan bir madencinin çalıştırıldığına ilk kez tanık oluyordu.

"Sen de Bolulu Kerametin gibi bacağını mahsustan mı ezdirdin Abbas?"

Çavuş'un sesine sinen acının ve insafın derinliği karşısında saygıyla sustu Abbas. İnsanların gerçeği öğrenip öğrenmemesini, eskisi kadar önemsemiyordu artık. Nasıl olsa, yüzyıl sonra her şey unutulacaktı. Yerin altında çalışan on binlerce insan ölecek, onların yerini alan yeni on binler de ölecek, taşa toprağa karışacaktı. Bu dünyada herkes sakattı. Sakatlıkları görünmeyenler, görünenlere acıyorlardı. Halbuki asıl acınacak olanlar da onlardı.

Abbas'ın cevap vermeyişini, kabullenişe yordu Mansur Emmi. Kafes, yerin 200 metre derinliğinde durdu. Kafesten çıkıp tek tük lamba ışıklarının titreştiği ana galerinin dipsiz karanlığına daldılar. Mansur Çavuş hızını, Abbas'ın koltuk değneklerine göre ayarladı. Karşıdan gelen lambanın sahibini anlamak için, lambasını kaldırdı; burnunun yerinde, yanları kıllanmış iki frengi deliği ve iki küçük gözle karşılaşınca yaşlı söküm ustasının önünde durup:

"Senin bu yaşta çalışman doğru değil Zihni," dedi.

"Doğru," diye, lambasını kaldırdı, bakışlarını Mansur'un arkasında, Abbas'ın, sedef kabuğu gibi parlayan yüzüne dikti. Kendisinin çalışmasına karşı çıkan çavuş, tek kollu, tek bacaklı bu adamı nereye götürüyordu? "Yatmaktan başka, her şey bana zor geliyor." Islanmış, bir çift triko çorabı tutan sol elini de havaya kaldırınca Ocağın Arabı'nı çağrıştırdı. "Yalnız şu var ki, kellefiyet yakında bitecek. Bu sözümü altın suyuyla karanlığa yaz, unutma. Deme ki, demedi."

Taş galerinin genişlediği yere geldiler. Taban kabarması ve çeperlerde oluşan gerilme yoğunluğundan dolayı, tahkimatla tavan arasındaki ağaç sarmalların ezildiği bir yerde durarak sıcaklık derinlik ilişkisi ve tüm kayaçların sıcaklık özelliklerinin tespiti konusunda tartışan iki mühendisi selamlayıp geçtiler. Galerinin çeperine oyulmuş büyükçe bir höyüğün önünde durdular. Girişi çamurlu ve yüksek olan höyükte, eski tahkimat direklerinden derme çatma yapılmış bir peykede, kırk yaşlarında bir lambacı oturuyordu.

"Merhaba Şevket."

Lambalar olmasa ayaklardan, yer üstündeki eleme tesislerine bir tek kömürün dahi çıkarılamayacağına inanan Şevket, o an, müzisyenler, köçekler, falcılar, tombalacılar, bohçacılar, hamallar, ayakkabı boyacıları, simit ve sigara satıcılarından oluşan, oğlunun İkinci Makas'taki düğününü ve de düğünden hemen sonra çuvala konan oğluyla, oğlunun yanına getirilen ve kocasına iyi bakacağına dair şahitlerin huzurunda yemin ettirilen gelinini düşünüyordu.

"Merhaba Mansur Efendi," diyerek, ayağa kalktı. Yıllar önce damlarda, Hraç Usta ile Artin'in yanında, katran işçiliği yaparken kafası üstü düştüğü için söyleneni kavramakta güçlük çekiyordu.

"Abbas senin yanında bir hafta kalacak," diye söze girdi Mansur Emmi. "Ona lambacılığı öğreteceksin. Bir hafta sonra işini terk edip İhsaniye'de sökümcü yedeği olarak işbaşı yapacaksın."

"Şimdi anlayamadım, lambacılığı kim öğretecek? Abbas mı ben mi?"

Mansur Emmi, kendisini Çoban Yıldızı'na, çevresindeki yıldızları da içindeki iyi duygulara benzettiği için herkese sevecen yaklaşan Şevket'in arazını hoşgörüyle karşıladı ve söylediklerini sabırla tekrarladıktan sonra:

"Anladın mı?" diye bastırdı. "Anlamadıysan bir daha anlatayım."

"Anladım anlamasına da bu kolay iş için bir hafta yanımda oturmasına ne lüzum var. Lambalar kilitlidir. Lambası sönen amele, lambasını yaktırmak için Abbas'a gelecek. Abbas da kilit-dili mıknatısla lambayı açıp yakacak. Lüzum ederse camını silecek. Hepsi bu. Tek kolla cam nasıl silinir, onu da Allah bilir."

"Neyse, sen dediğimi yap Şevket. Tamam mı?"

"Tamam, islenen camı lambayı getiren de siler," diyerek Çavuş'un gidişini, başını iki yana sallayarak, tebessümle izledi. Tebessümünü Abbas'a çevirince ciddileşti, acıyla süzdü selefini. Ağızlardan çıkan "bir hafta" ibaresini hemen unuttu. "Şimdi ikimiz, bu lamba nezarethanesinde yan yana oturup yıllarca lambacılık mı yapacağız?"

"Hayır. Sen bir hafta sonra sökümcü yedeği olarak işbaşı yapacaksın, ben de burada lambacılık yapacağım."

"Ben hem lambacılık hem de sökümcülük mü yapacam?"

"Hayır hayır, sen lambacılığı bana öğrettikten sonra, burayı bana bırakıp gideceksin. Yeni bir işte, sökümcü yedeği olarak çalışacaksın."

Aradığı gerçeğe hiçbir zaman rastlamayan ve kendisine soru sormayan, sakin bir adam olduğu için tepki göstermedi.

"Beni gene beş sene evvel çalıştığım işe verdiler. Şaşkının şaşkın adaletine hiç şaşmam. O işte çalıştığım zaman, kuzuların gördüğü düşleri görürüm."

AŞK CEHALETTİR

İnsanın mayasında hainlik var.

Hibetullah Hoca, Abbas'la birlikte Şadırvan'ın yanındaki söğüt ağacının dibinden kalkıp, Venüs heykelini geçerek derenin cümbüşlü tarafına, Uzun Mehmet Parkı'na doğru yürümeye başladılar. Hoca, kendi elleriyle diğer eller arasında sırat köprüsü kuran, tıynetsiz adamlara içinden lanetler yağdırarak yürürken adımlarını Abbas'ın koltuk değneklerine göre atıyordu. Kulakları, seçime hazırlanan şehrin uğultusundaydı. Hoca'ya göre Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevi, ilçeleri, bucakları saran şubeleriyle hummalı bir faaliyet içine girmiş olsa da seçimi Demokrat Parti kazanacaktı. Doğadaki tüm yaratıklar, insanın kazanma, alt etme hırsı karşısında derin bir şaşkınlık ve utanç içindeydiler. Tüm devlet kurumlarını CHP'nin seçimi kazanması yolunda seferber eden İhsan Soyak'la Vali Daniş Yurdakul, boşuna çabalıyorlardı. Bu, on gün önce şehre gelip köprüyle limanın temellerini atan Başbakan Şemsettin Günaltay'ın suratından bile belli oluyordu. Pısan, susan, daha önce aşırı CHP'li geçinen bir yığın insanın konuşmaya başlayıp ya da dümen kırıp DP'ye katıldıklarını, Zonguldak'ın her tarafında faaliyete geçtiklerini, iktidara geldiklerinde, mükellefiyete son vereceklerini, genel af çıkaracaklarını söyleyerek madencilerin desteğini aldıklarını Başbakan'a, Zonguldak'a girerken söylemişlerdi.

Parkta, madencilerden, esnaflardan, tüccarlardan ve ocaklarını devlete kaptırmış eski mağdurlardan oluşan bir kalabalık, "Deniz Tilkisi" dedikleri, nakliyeci ve direkçi Mustafa Bey'i dinliyordu. Peşinatsız, taksitle satış yapan, yumuşak bir insan olduğu halde,

sesi haşin ve saldırgan çıkıyordu. Bu biraz da en büyük hayalini gerçekleştirememiş olmasından kaynaklanıyordu. En büyük hayali, Varlık Vergisi'nin İstanbul'da çökerttiği Berzilay ve Benjamen firmalarına ait gemilere sahip olmaktı. Devletin haczedip Deniz Yolları'na devrettiği bu gemilere sahip olması durumunda, kömür ve direk nakliyatında büyük bir atılım içine girecekti. Ne var ki araya CHP'nin ikbal avcıları girmiş, Haliç'te çürümeye terk edilen bu gemilere sahip olamamıştı.

Abbas'ın gözü, Varlık Vergisi'ni ödeyemeyip Aşkale'ye sürülen Kasketçi Andon'un, kalabalıkta dilenen, çıplak ayaklı, kara kıvırcık saçlı küçük kızına takıldı. Kızı birkaç sefer, eskimiş, pıyrım pıyrım olmuş aynı entariyle, kahvelerin önünde, en son da çardaklı kahvede dilenirken görmüştü.

"Bu kız gene dileniyor Hocam. Andon'un ailesi aç mı kaldı acaba?"

Nakliyeci Mustafa Bey'i, "boş, sabunotu, çöven" diye iç geçirerek dinleyen Hoca, bakışlarını kıza çevirdi.

"Şu zavallı sabiyi sadakaya muhtaç eden felek utansın," diye mırıldandı. "Adamın kasket dükkânını haczettiler. Buralarda tutunmaya çalışan birkaç Ermeni'den biriydi. Dedikleri doğruysa adam Aşkale'de taş kırarken kalbi durmuş. Ustalar ustası bir adamdı. Onu Aşkale'ye süren, ona taş kırdıran adam kimdi acaba? O adamı görsem 'Birden başla, dokuza kadar sade birimler bölüğünü say,' desem birden üçe kadar sayabilir mi acaba?"

Kalabalığın dilenen kızı ciddiye almadığını, bazılarının da tersleyip kovmaya kalkıştığını gören Abbas, kendisini kalabalıktan biri olarak hissedip ürperdi. Tüm varlığını kendi dışına sürerek farklı bir yaratık kılığında, kıza doğru yaklaştı, yanına gelmesi için işaret etti. Cebinden on kuruş çıkardı, uzatırken gülümsedi. Tek bacak üzerinde duran, kesik koluna dayanarak sağlam eliyle parayı uzatan, yanık yüzlü, güleç öcüyü şaşkınlık ve acıma duygusuyla karşıladı kız; parayı, ezilerek açılmış kocaman gözlerinin sevincini gizlercesine aldı. Hiçbir şey söylemedi Abbas. Ökçesi yıpranıp yamulmuş kunduralarını çıkarıp kızın ayaklarına geçirmek geldi içinden. Sabahleyin inzivaya çekilip çetin bir iç çatışma yaşadığı

için kafası yorgundu. Sancılanmış, sayıklayan, sükûnet arayan bir bilinçle konuşmacıya ve alkışçı kalabalığa kulak verdi. Kalabalığın baş tacı ettiği insanlardan tiksindiği, hatta korktuğu için parkı terk etme eğilimi içine girdi. Karşısında durup kocaman gözlerle kendisini anlamaya çalışan kıza:

"Bunlardan bir şey alamazsın," dedi. "Git yoksulların yaşadıkları yerlerde, İkinci Makas'ta dilen." Başını çevirip Hoca'ya baktı. "Gidelim Hocam, bu park kalabalık görünüyor ama ıssız. Bu parkta kimse yok."

Parkı geride bıraktılar. Sırlarını, sorularını aydınlatacak, anlayacak denize, haşin dalgalara doğru yöneldiler.

"Adam açmış ağzını veryansın ediyor," diye başladı Hoca. "İhtikârcı Hasan gibi güzel şeyler söylüyor. Harbi nimet bilmeselerdi, yiyip semirmeselerdi reyimi bunlara verirdim. Konuşuyor işte. Yedi de adam mı oldu? Yok. Mezkur Mustafa'ydı, Mezbur Mustafa oldu. Altı üstü bir bezirgân, bir muhtekir. Dili iyice uzamış. Çenesi hiç durmuyor. İnsanda baş beyin bırakmaz bunlar. Araplar böylelerine el cüdcüd derler. Cırcır böceği. Orak zamanında orakçı biçer, bu da öter. Orak böceği. İyi oldu uzaklaşmamız. Hüseyin Balık'la Suat Başol da ordaydı."

"İnsanlar can kulağıyla dinliyorlardı."

"Çöle köklenen geven otuna ne anlatsan dinler. İnsanı en iyi tanıyan herhalde çöldür. Çıplaktır çöl. Sırları görür."

"İnsanlar kolay inanıyor Hocam. Orda tanıdığım çok insan vardı. Hepsinin yüzü değişmişti. Necati Necati'ye, Yener Yener'e benzemiyordu."

"Doğru. Ben de fark ettim. Yüzleri çalınmış bir yığın yüzsüz insan vardı."

"Tanıyamadım. Kendilerinden çıkmış künyelerine sığınmış gibi bir halleri vardı"

"Ben bu güzel ömrümde, 'Ben, benim,' diyene rastlamadım. Doğduğumda beni bir yığın adam karşıladı. Biri dedi bu Ali'ye benziyor, biri dedi Veli'ye... Hiç kimse 'Bu bebek, kimseye benzemiyor, kendine benziyor,' demedi. Adımı da inandığım yolu da varacağım

yeri de hepsini onlar belledi. Benim kendimden çıkıp gitmem, kendimi unutmam o zaman başladı. Sonra ne oldu? Sünnet edip erliğime biçim verdiler. Bir de karı buldular. Oldum Hibetullah. Ama ben Hibetullah değilim. Sen de Abbas değilsin. O kalabalıktaki Ali Mucip, Ali Mucip mi? Değil. Adam, Numan'ım diyor ama Numan değil. Bir lagar beygir kadar kendimize yakın değiliz. İşin doğrusu bu. Aslımız nerde? Bu da belli değil. Bu fani dünyada bir sürü insan var efendi oğlum. Hiç kimse kendisi değil. Seni bu hale getiren sen değilsin. Beni deli divane eden, şal pazarına salan, şal eden ben değilim."

"Herkes ana karnındaki kendine dönme gayreti içindedir Hocam."

"Döner mi? Dönmez. Gene altta kalanın canı çıkar. Hüdhüd kuşunun teleğini kulağına iliştiren de üste çıkar, 'Adım Galip'tir,' der, herkesi güder."

Hoca'nın söylediklerinin aksine, sesindeki özseverliliğe ve özgüvene tutunan Abbas, Tahkimat Taburu'nun yakalayıp Kozlu karakoluna götürdüğü sakallı, pejmürde firarinin, İncirharmanı lavarında çalışan işçilere dönerek, "Beni mahvetmeyin, ben Haydar değilim!" diye bağırışını anımsadı.

"Geçen gün jandarmaların Keller köyünde yakalayıp Kozlu'ya getirdikleri ayak tamircisi Haydar, 'Ben Haydar değilim,' diye bağırdı."

"Aferin Haydar'a," diye heyecanlandı Hoca. "Ben adam ona derim. Haydar olmadığını anlamış. Hacali köyündeydim. Köy meydanında çam ağaçlarının altında dizilmişlerdi. Kasımlı'dan, Karadere'den, Karaman'dan, Osmanlı'dan, Himmetoğlu'ndan, Kumtarla'dan bir sürü adam gelmişti. Parti başkanı Vali konuştu, Mustafa Kemal Paşa'dan başka kimsenin adını ağzına almadı. Sonra, Halkevi Reisi konuştu. Ardından, halkı muayene eden, her muayene ettiğine de parti bayrağıyla bedava ilaç dağıtan Halkevi Hekimi konuştu. İkisi de Mustafa Kemal Paşa'dan başka kimsenin adını ağzına almadı. Sonra, orman, ziraat, bayındırlık reisleri de konuştu. Bunlardan sonra da köy muhtarları konuştu. Hiçbiri Mustafa Kemal Paşa'dan başka kimsenin adını ağzına almadı.

Birdenbire ne olduysa laklaka meydanına, Çukurverenli Anşa Kadın'la kızı Maral çıktı. Göğsüne vura vura, 'Vay Mustafa'm, Mustafa'm, adın dillere, gönüllere girmiş, Mustafa'm,' diyerekten başladı ağlamaya. Vali'ye yakın bir yerdeydim. Yanında duran Halkevi Reisi'ne dedi ki, 'Bakın, ağlayan Anadolu'ya bakın. Anadolu'nun gözyaşındaki Mustafa Kemal sevgisine bakın.' Birden ne olduysa köylüler kadını kolundan tutup kızıyla beraber meydandan uzaklaştırmak istediler. Vali bağırdı: 'Bırakın, Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne ağlayan bu vatansever kadını kendi haline bırakın,' dedi. Çukurveren Muhtarı koşa koşa geldi. 'Vali bey,' dedi, 'O kadın, madende ölen kendi Mustafa'sına ağlıyor, kafayı oynatmış,' dedi."

Abbas, masal dinleyen bir çocuk gibi sakin ve merakçıl bir edayla:

"O meydanda toplanan her insanın koyun cebinde bir künyesi vardı, değil mi Hocam?"

Abbas'ın sorusunu anlamadığı için, "Ne desem boş," diye mırıldandı. Burnunu kaşıyarak, kendilerine doğru yaklaşan adama baktı. "Bu gelen, Miyancı'nın İdris değil mi?"

Abbas, yaklaşmakta olan çam yarması adamı süzerken, "Benziyor," dedi.

"Bu da Hayri gibi yoldan çıkmıştı. Altına dilsiz bir karı çekti, ökçeledi, yola girdi girmesine de... Haa İdris değilmiş. Nesim'in oğlu Boklu Feyzullah bu."

Feyzullah, üzerinde kararmış kuyu giysileri, ayağında çizmeleriyle, göçük altından çıkmış gibiydi. Perişan adımlarla yaklaştı, palyaçolarınkini andıran, pembe, armudi bir dudakla:

"Ver, öpeyim Hocam," diyerek eğildi, Hibetullah'ın elini öptü. Abbas'la tokalaştı; paçaları tiftilmiş, yırtık pantolonunu yukarı çekerek hızla Hoca'ya döndü. "Kusura bakma Hocam, gene kafanı şişirecem, benim lal karı gene canına kıymaya kalktı."

"Öldü mü?"

"Ölmedi. Bileğini kesti. Kestikten sonra da komşuya haber verdi. Amele Birliği Hastanesi'ne kaldırdık. Bunun babası da sık sık

canına kıymaya kalkardı. Çalıştığı ayakta, yüksek tavanı burguyla düşürmek isterken altında kalıp ezildi."

"Kadının bu seferki sebebi nedir?"

"Sebep gene aynı. Dayısı Cahit'in Kılıç'taki yeni evine gitti. Geldikten sonra cinlendi. 'Bizim niye öyle güzel bir evimiz yok. Herkes zengin, biz fakir. Herkes bahtiyar, biz bahtsız.' Susturamadım. Aynanın önüne geçti, çirkin olduğunu söyledi. Kimsenin kendini sevmediğini, yaşamak istemediğini söyledi. 'Bu dünyada yaşadığım yetmezmiş gibi, bir de öbür dünyada mı yaşayacam,' dedi. Ben kahveye gittim, komşum Gülali'nin küçük kızı Dilber geldi haber verdi ki bileğini kesmiş. Gittim, Amele Birliği Hastanesi'ne götürdüm. Hastaneden sonra Esat'a uğradım. Bana, 'Elleme, ölsün; o kadın, büyük bir kadındır,' dedi. Bir fotoğrafını istedi benden."

Hoca, Feyzullah'ın daha önce, kendisine anlattıklarını da hesaba katarak:

"Boş ver Esat'ı," dedi. "Senin karın hain hastalığına yakalanmış. İnsanların refahını, iyiliğini, şadlığını, şazımanlığını gördü mü deliriyor. Onu güzel evlere götürme. İnsanların bahtiyar hallerinden söz etme ona. Kötü evlere götür. Yıkıntıyı, sefaleti gördü mü rahatlar, şükreder kendi haline."

"İkinci Makas'a mı taşınsam, n'etsem?"

"İkinci Makas'ta sefalet var. Hayat, sefaletin olduğu yerdedir. Gelgelelim o kadını İkinci Makas da kurtarmaz. Çingenelerin şen şakrak hallerini gördü mü dünyası yıkılır, öbür bileğini de keser. Gülmeyen, oynamayan, bahtsız ailelere götür. Köre, topala, çolağa götür. Çocuklarını gece gündüz döven, dilenci bir kadın var Kozlu'da. Sevengül. Zir zibil, sefalet içinde yaşar, ona götür."

Feyzullah, "Ölmüşüm, ölümü taşıyorum, yardım et" dercesine Abbas'a baktı. Abbas, kendi yıkıntısının altından bakar gibi adamı dikkatle süzdü ve iç dünyasını sezinledi.

"Ben yardım ederim."

"Tamam işte, karın cinlenmeye başladı mı Abbas'ı çağır. Yanık yüzüne, kolsuz bacaksız haline baktı mı rahatlar."

Adam, ezgin ve istekli bir sesle:

"Abbas'a ayıp olmaz mı?" diye mırıldandı.

Hoca, "yardım et" dercesine Abbas'a baktı. Abbas kafasını, daldığı hayallerden usulca kaldırdı.

"Sen hiç dert etme, ayıp mayıp olmaz. Çağırdın mı gelirim. O kadının hain hastalığı seni yıkmasın. Zaten her insanda biraz hain hastalığı var. Öyle değil mi Hocam?"

"Yaratılış olarak, insanın mayasında hainlik var. Bu hakikati, kendimde sık sık görürüm. Birinin ölümü hoşuma gider. Ölü yemeğinin lezzetini ben hiçbir yemekte bulamam. İnsanlar kahvelerde hep harple ilgili konuştular. Harbe karşı çıkana hiç rastlamadım. Almanlar mı yener, Ruslar mı? Hep bunu konuştular. 'Ne kadar çocuk, ne kadar kadın öldü, ne kadarı yetim kaldı?' diyene rastlamadım." Durdu, ağzını ve kollarını açarak derin derin esnedi. "O kadının sevgiye, şefkate ihtiyacı var. Sen o kadınla severek mi evlendin?"

"Ben o kadına sevdalandım, âşık oldum Hocam."

Dinliyormuş gibi görünen ama aslında kendi içine dalan adamda, aşk halinin belirtilerini sezinler gibi oldu Hoca.

"Yazık," diye mırıldandı. "Ömrünü hiçe vermişsin. Aşk cehalettir. Âşık olunca şüphe hallerine girdin. Korktun, korudun kolladın. Takibata başladın, acı çektin."

"Bunların hepsini yaptım."

"Bunların hepsi aşktır işte. Bilmeme halidir. Sevdiğinin sırrına vâkıf olamaz, gözünde büyütür. Cehaleti derin olanın aşkı da derindir. Yoklukta daha şiddetli olur aşk. En büyük aşklar, zad zahire kıtlığında ortaya çıktı. Böyle hallerde, ihtiyacın esiri olan âşık, kendini aşka katar, sersebil eder, ağzından gözünden, haddinden fazla salya akıtır."

"Ben hiç salya akıtmadım Hocam," dedi Feyzullah.

"Senin salyan içine akmış. Daha kötü. Farkında değilsin. Yüzün çekilmiş, alnın daralmış."

Adam, büyük bir açmaza düşmüş gibi telaşlandı.

"Benim bu halden kurtulmam için ne yapmam lazım Hocam?"

"Yapacak bir şeyin yok; cûş u huruşa gelmiş, köseği ateşe sokmuşsun bir kere." Feyzullah'ın telaşını anlamak için, uçları dışarı çıkmış, pasaklı bir çivi çuvalını andıran kıllı yüzünü dikkatle kesti. "Ömür boyu düşündüm durdum; bir erkekle bir kadının elli altmış sene, bir evde yan yana ömür tüketmelerinin sırrını çözemedim. Azap. Büyük azap."

"Evlilik bana azap gelmedi Hocam. İnsan bir kadın peyledi mi işi kolaylaşır."

Hoca, dikkatini Feyzullah'ın kafasına yapışmış, gödür bir taş yalağı andıran sağ kulağında yoğunlaştırınca adamın kafasının içindeki yanlışlıkların, organlarına bire bir yansıdığını düşündü. 'Yaratıcının, yarattığı eserdeki yanlışlıkları ben mi düzelteceğim?' diye iç geçirerek sustu.

ÖLÜM HERKESİ DEĞİŞTİRECEK DOĞRU YOLA SOKACAK

Büyük insan parayla çalışmaz.

Cuma, tek gözünün mağara karanlığına alıştığını ve karanlıktaki huzuru emerek ruhunu ışık gibi berraklaştırdığını düşündü. Yanı başında bir mumun ya da Davi lambasının olmamasına şükretti. Tavandan üzerine sarkan büyük kayaların taşlaşmış toprak kokusunu içine çekti. Zaman, hızlanmak istediği zaman, her şeyi nasıl da allak bullak ediyor, hızla değiştiriyordu. Kış bastırıyor, kar eriyor, kokuşlar yeşeriyor, sıracevizlerde Hıdırellez kuzuları kızarıyor, narlar gülümsüyor, yıllar yılları kovalıyor ve Çaycuma başta olmak üzere Zonguldak garip bir değişim içine giriyordu. Kafasını kayaya dayadı, hayalini ve duyarlılığını aşan bir güçle, köylerde çoğalan seslere kulak verdi. Sadece insanlar değil, her şey konuşuyordu. Katırların vicdan yarasına dönüşen acıları, yüke dayanamayıp kırılan ocak direkleri, firarilerin dağlara kol salan korkuları, evlerin bahçeye ve sokağa açılan kapıları, saçakları, oymalı ve işlemeli cumbaları bile konuşuyordu. Evlerin önlerindeki su kuyuları, ipli bakır kovalar, çamaşır tokaçları bile konuşuyordu. Susan tek varlık, mağaraydı. Aslında mağara da konuşurdu. Konuşan her şeyi dikkatle dinlediği ve hayal kurduğu için konuşmaya zaman bulamıyordu mağara.

Mağaranın ağzına yakın bir yerden, çekirge sürülerini kıran alaca sığırcık kuşunun çığlığı geldi. Tavandaki kayalar, ışır gibi oldu. Pelemet bezi dokuyan, düzen denen ahşap tezgâhlar sustu, kadınlar konuşmaya başladı. Mavi, kalın pelemet bezinden dokunmuş

pantolonuna dokundu parmaklarının ucuyla. Kalktı, mağaranın çıkışına doğru yürüdü. Toprak, çürümüş ceviz ağacının kökündeki yapışkan kokusu ile kurbağa yosununun kokusunu, göğezi bir havada karıştırarak hoş bir rayihaya dönüştürmüştü. Keten ipini eğiren çıkrık sesine benzetti, su sesini. Geçen gün ekmek aldığı evi, hararların, nakışlı kıl heybelerin, yem torbalarının, kolanların, at çullarının dokunduğu evi ve evin yaşlı kadını Haslet Nene'yi anımsadı.

"Git teslim ol, af çıktı, dağlarda kaçak kalmadı."

İçindeki zaman kargaşasının sarkacı durdu birden. Doğanın gülümseyen iç dünyasına verdi dikkatini. Sessizleşti. Mağarayı terk edip Zonguldak'a gitmeyi, geceleyin gizlice evine girmeyi düşündü. Bakışları, her açılışında kapıya çevrilen çocuklarını ve karısını hayal etti. Ani bir kararla mağaraya girdi, torbasını aldı; ormana, defne ve taflan kokusuna daldı. Dağ çiçeklerini, kirenleri, kuşburnu, böğürtlen ve karayemiş kümelerini arkada bırakarak dağı aştı. Kendinden önce şehre giren ruhuyla iki saat sonra, ikindiye doğru buluştu. Gerçekten af çıkmış mıydı? Belçika'nın Mons şehrindeki Ecole des Mines'i örnek alarak yapılan Maden Mektebi'nin önünde durdu, binayı dinledi. Hiç kimseyle konuşmadan, şehri kolaçan etmeyi düşündü. Mükellef işlerine bakan Kâzım Bey'in sır ortağı Kara Memet ve arkadaşı Ali Devran'la karşılaşınca özel üniformalı, atlı, Kömür Alayı ve elleri arkadan kendirle bağlanmış, firari ameleler canlandı hayalinde. Korktu. Mükellefiyet Müdürlüğü'ne bağlı memurların ve köylerden zorla amele toplayan muhtarların hummalı dünyasından geldiği için Kara Memet kurt gibi bakıyordu. Cuma, kafasını kaldırıp adama bir kez daha baktı. Kararlarını ilk bakışlarıyla veren ve hayatı devlete mükellef bir unsur olarak gören Kara Memet'in uzaktan, Hoca'yı andırdığını fark edince gevşedi, Hoca'yı anımsadı ve şehri kolaçan ederken Hoca'yla karşılaşacağı umuduna kapıldı. Yolunu aniden değiştirdi. Hoca'nın sık sık uğradığı Halkevi'nin, kütüphane olarak kullanılan alt katına yöneldi. Fransızlar zamanında, Fener Mahallesi'nin kapısında, saat beşten itibaren bekçilik yapıp mahalleye halktan kimseyi sokmayan Arnavut Ali Kavas'ın ortalığı süpürdüğünü görünce içeri girmedi. Korku ve umut yüklü duygularla adımlarını

açtı. Amele Birliği'nin bitişiğinde kumdan çakıla kadar inşaat malzemeleri satan Taşçılar'dan Kemal Bey'le, arkadaşı ve rakibi Çakaloğlu'nun, kafa kafaya vererek İş Mükellefiyeti Müdürlüğü ile Teşkilat Hastanesi'nden rüşvet zengini olanların parti değiştirdiğine ilişkin dedikodulu gelişlerini görünce yolunu değiştirdi. İnsansız yerlerin değerini duyumsadı birden. Kendi hallerinde, hiçbir hesap yapmadan, istedikleri biçimde yükselen ağaçlara; kayalara ve envai çeşit çiçeklere tutunan sakin dağlara; kendilerini cömertçe suna suna akan duru sulara dönmek istedi. Valiliğin önünde ünlü maden firarilerinden Sermet'in yaşlı anası Nazire Kadın'ı gördü. Kadın, uzaktan, parşömen kâğıdını andıran üzeri kırmızı çiçekli entarisini, burnunun üzerinde bağa gözlük bulunan, emektar vergi dairesi memuru Hulki Bey'e göstererek bir şeyler anlatıyordu. Cuma'yı görünce sohbeti yarıda kesip koşa koşa geldi.

"Nerdesin uşşam? Sermet aklını sana takmış. Cuma nerde kaldı? Cuma'ya ne oldu? Her Allah'ın günü sorar durur."

"Sermet dağda değil mi?"

"Ne dağı oğlum? Af çıktı. Sermet, gizlendiği delikten çıktı, Kel Celil'le beraber teslim oldu. Serbest kaldı. Madende eski işine girdi."

"Kellefiyet kalktı mı?"

Kadın, Cuma'nın dağdan yeni indiğini, hiçbir şeyden haberinin olmadığını, acıma duygusu ve gizlenmiş bir tebessümle karşıladı.

"Kellefiyet mellefiyet diye bir şey kalmadı. Hepsi kalktı. İsteyen çalışır, istemeyen de yan gelir yatar. Sen dağdan yeni mi indin?"

Dikkatini, kocakarının, Laz kirazı yemişçesine kararmış, dişsiz ağzının içinde topladığı için soruyu duymadı. İnanılacak gibi değildi. Dişsiz, siyah bir ağız bile hayatın değiştiğini söylüyordu.

"Bütün bunları İhsan Soyak mı kaldırdı?"

"Ne İhsan Soyak'ı oğlum," diye çıkıştı kadın. "İhsan Soyak, çekti İstanbul'a gitti. Hemi de beş parasız. Evler yaptırıp içine soktuğu kendi mühendisleri bile ona oy vermediler. Zonguldak'ta çok güzel işler yaptı. Çok çalışkan, çok iyi bir insandı. Malda mülkte gözü yoktu. O güzel insan hepinizi ezdi. Sakat etti. Firarcı etti. İyi oldu

da seçilmedi. Karısıyla kızıyla beş parasız savuşup gitti." Elini entarisine attı, hafif yukarı kaldırarak gülümsedi. "Bu gördüğün entariyi, Sermet'i doğurduğum gün giydim. Ondan sonra hiç giymedim. Sermet teslim oldu, serbest bırakıldı. Sandığı açtım, çıkardım, giydim. O gün bugündür üzerimdedir."

Kadının gözlerinden yüzüne yayılan sevinci, keyifle seyre koyuldu Cuma. Çaresizlik duygusuyla başarma arzusu arasında kalmış, hiçbir şey yapamamış, ezilip ufalmış bir insan havasıyla:

"Benim şimdi ne yapmam lazım?" dedi.

Bir erkeğin kendisine akıl danışmasını, aklının gücüne ve birikmiş tecrübesine yordu Kadın.

"Hemen git, karına haber ver, Arzuhalci Ali'yi bul, arzuhalini yazdır. Sonra karakola git, teslim ol. Adını defterden silerler, aynı gün serbest kalırsın. Kahvenin taraçasında oturur, demli bir çay içersin. Sermet öyle yaptı, sen de öyle yap."

Cuma, kadının, tavandan tepesine çürük kapak düşmüşçesine yassılanan kafasına, daralan alnına, alnındaki çukurlara ve siyah süeti andıran papuçlarına baktı. Patlayan lağımın fırlattığı taşları, taşların alınlarda ve yüzlerde açtığı derin yaraları hayal etti. Eğildi, kadının elinden öptü.

"Sermet'e selamlarımı söyle, benim ilkin kendimi temize çıkarıp kanuna girmem lazım. Serbest kaldım mı uğrarım size."

Gizlenmiş, efsunlu seslerle uğuldayan zengin iç dünyasına, sadelik ve yokluk âlemine daldı. Yönünü şaşırdı. Aklının geleceğe kaydığını, geçmişi sildiğini sandı. Tüccar Numan Ağa'ya ait İhsaniye Oteli'nin bir çırpıda yıkıldığını, yerine İnönü'nün sisler içinde biçim değiştiren heykelinin dikildiğini hayal etti. Heykelin karşısında cüceleşti. Alaplı'ya doğru kaçmak, tepelere, çapları iki metreyi geçen bin yıllık porsuk ağaçlarının gölgelerine sığınmak geldi içinden. Pembe abajurlu lambaların, bakır sinilerin, ibriklerin önünden geçti. Gelecek korkusunu, yalanları, önsezileri, yeni hükümete dair harcıâlem sohbetleri geride bıraktı. Limanda, gemilere yanaşan mavnalarla karşılaştı. Küfeleri dolduranlar, elden ele aktaranlar, ambarlara boşalan kovalar, vinçler, martı çığlıkları...

Yandaki sohbete, Zonguldak dışından gelip de limanda çalışan, sigara molasına oturan ameleye kulak verdi.

"Rahmetli babam, yer altında altmış sene çalıştı; mum ışığında, pileki taşı çıkardı. Ölmeden bir sene evveldi; 'bir ayakçı peyle de işin kolaylaşsın,' dedim. 'Ben insanım, kimseyi çalıştırmam,' dedi, kabul etmedi."

Amelenin babasında kendisini buldu Cuma. Derinden etkilendi. Dayanamadı. Döndü, dokunaklı bir sesle:

"Senin baban büyük insanmış," dedi. "Büyük insan, parayla çalışmaz; ayakçı tutmaz. Parayla çalışan ayakçılara acır."

Hortlağı andıran, pejmürde, zayıf adamı merak ve acı karışımı bir duyguyla dinleyen ameleler, anlayamadıkları, hatta saçma buldukları, tek gözlü fikirler karşısında saygıyla sustular. Elini kısacık çizmesinin koncuna sokan, çil horoz kafalı amele, sigarasında tüten yorgunluğu içine çekip kömür gemilerine doğru üfürerek:

"Hakkaten babam, büyük insandı," diye sürdürdü. "Eme seme yaramaz bir yığın karanlık adamın içinde, kandil ışığı gibiydi. Kullukçuları sevmezdi. Çok esirgeyişli bir insandı. Zor günlerin adamıydı. Nenem olacak karı, babama yüklüyken babamı düşürmek için çok uğraşmış. En son, karnına on iki bardak düşürmüş. Bardakları sabahtan akşama kadar bekletmiş, almamış."

"Karıya bak," diye mırıldandı yandaki.

"Babam inat etmiş, düşmemiş."

"Dürüst adam düşmez," dedi yandaki. "Feriştahın gelse de düşmez."

"Babam, o günden sonra kundağa bağırdağa tenezzül etmeden büyümüş. Nenem zaten pek bakmıyormuş babama. Aynanın önünde düzünen, koşunan, sonra da başını alıp ev ev gezen bir kadınmış. Babamı evde yalnız bırakır gidermiş. Korkmasın diye de bir tilki dişini, babamın üzerine bağlarmış."

"Öyle bir karıdan, öyle bir oğul..."

Eski iskele kâhyalarından Nusret Ağa'yla amele başı Namaz Hastürk'ün görünmesi ve Nusret Ağa'nın elini külot pantolonunun

cebinden çıkararak işaret vermesi üzerine, işçiler oturdukları yerden kalkıp işbaşı yaptılar.

"Ölüm herkesi değiştirecek, doğru yola sokacak," diye bir ses çınladı Cuma'nın içinde. Uğraması gereken ilk yere, yani evine uğramadan şehirde şaşkın şaşkın dolaşmasının çocuklarına, karısına ve kardeşi Abbas'a saygısızlık olduğunu düşündü. Limanı terk etti hemen. Polis karakolunun önünden geçerken ani bir kararla içeri girdi.

ZAMAN DEDİĞİMİZ ŞEY AŞKTIR

Asıl mükellefiyetin para olduğu anlaşıldı.

Hurşit'in içinde, Abbas'ın Hoca'ya sorduğu soru çınladı: "Zaman dediğimiz şey, ölüm değil mi Hocam?" Gözkapaklarını kaldırdı, Nafiye'nin yarısı yastığa gömülen yüzüne, aşka tavaf eden derin iç gülümseyişine verdi kendini.

"Zaman dediğimiz şey, aşktır," diye mırıldandı. Burnunun ucuyla burnunun ucuna dokundu. Aşka çağıran bir yüzün, meyvesini sulara düşüren, balıklara yem eden bir ağacın huzurunda hissetti kendini. Tüm duyarlılığını ve iç ateşini bakışlarında toplayarak gözlerinin içine baktı dikkatle. Kadının, en kötü bencilliğinde dahi iyi huylu bir duygunun saklı olduğunu, bencilliğinin özellikle dokunma ânında, bu iyi huylu duyguya kolayca dönüştüğünü düşündü. "Abbas'ı emekli etmediler."

Pencereden gelen esintiyi iştahla içine çekti kadın. Evinin, gezgin esansçılar gibi kokmasına sevindi. Bahçeye, çiçekçi Şehrinaz gibi daha çok kokulu çiçekler ekmeye karar vererek kafasını Hurşit'in göğsüne yasladı. Hayale daldı. Yanmış bir yüz, ilk ve son düğmeleri yanlış iliklenen bir gömlek; insanda huşu ve saygı uyandıran, yoksul ve dürüst olduğu için de saygının doğrudan kendisine duyulduğundan emin olan ve bu saygı karşısında ezilen, sağlam bir karakter canlandı gözlerinin önünde. Bakırdan, içi kalaylı sefer tasına süt doldurup sessizce uzattı. Şarlatan, müsrif insanların, küçülerek kaçıştıklarını duyumsar gibi oldu. Süte benzetti Abbas'ı; bakan herkese, kendi özünü gösteren sakin süte...

Hurşit, her insanın gizli dünyasında, konuşması gereken ama konuşamayan bir insanın olduğunu, sevdanın, konuşamayan bu insanı konuşturduğunu ama aynı sevdanın, her şey gibi, mayası tatlı olan acıların dokuduğu bir yaşama sefilce boyun eğdiğini, hizmet ettiğini düşündü.

"Ben sandım ki, bu yeni parti, hükümete geçince Abbas'ı emekli eder. Etmedi. Abbas'ın sakat olduğunu hiç dikkate almadı."

"Niye?" diye mırıldandı Nafiye.

"Niye mi? 'Sen yaşlı değilsin,' dediler. Abbas'ın madende belli işleri yapacak güçte olduğuna inandılar. Abbas da çalışmak zorundaydı. Mükellefiyet kalkmıştı, çalışmazsa parasını keseceklerdi. Abbas'ı, çalışması için ikna edeyim dedim, edemedim. 'Ben, iki dünya arasında, çürüyen bu karanlıkta çalışmam,' dedi. Çalışmadı. Lambacılığı Şahbender'e bıraktı, gitti."

"Abbas haklı. Bu yeni hükümetle, her şey değişir, dediler. Değişen ne oldu?"

"Mükellefiyet kalktı, jandarma baskısı hafifledi," diyerek yattığı kerevetten hafiflemiş, tatlı bir iklimle kalktı Hurşit. Aklını son yıllara doğru yaydı. Hızla parti değiştiren insanlar, İhsan Soyak'ı destekleyen ama Soyak gittikten sonra, Demokrat Parti'ye geçen mühendisler, çavuşlar, işçiler canlandı hayalinde. Konuşma isteğinin zayıfladığını hissetti. Sustu. Değişen, dolan, boşalan hayalini izlemeye koyuldu. İhmalin ve dikkatsizliğin yarattığı insan topluluklarının yerini, çimen ve su kokusuna doğru hareket eden koyun sürüleri istila etti. İnsan kavramını yitirmiş gibi oldu. Koyun sürüleri de silindi birden, oluşan boşlukta dışı ile içinin rengi durmaksızın yer değiştiren binlerce karpuzun üst üste bindiği karpuz tepecikleri belirdi."

"Cuma'ya ne oldu?"

"Karısının köyüne yerleşti. Madene girmedi. Şaşkınlaştı. Sadece Cuma değil, her şeyin değişeceğine inanan herkes şaşkınlaştı. Her şey tersine döndü. Mükellefiyet kalkınca yerin üstündekiler yer altına inmeye gayret ettiler; yer altındakiler de yer üstüne çıkmak için can attılar. Ama çıkamadılar. Asıl mükellefiyetin para olduğu anlaşıldı. Kuyruğunu dik tutan nice insanın, dik duran boş bir

çuval olduğunu hep beraber gördük." Kazanma ve mevki hırsının sahteleştirdiği memurlar arasında, sahiciliğini yitirmiş insancıklar içinde hissetti kendini. Zekâsı da sevgisi gibi parlak bir sevgili bulduğu ve sadeliğin dışında hiçbir şeye tenezzül etmeyen bir hayatı yakaladığı için şükretti haline. Nafiye'nin gözlerinin içine bakarak gülümsedi. Dibini bir avuç duru suyla gösteren derin bir uçuruma baktığı sanısına kapıldı. "Şükür, boynumuz eğik değil. Meyvesini sulara düşüren bir ağaç var; kuşları, balıkları besleyen bir ağaç. O ağacı her gördüğümde seni hatırlarım. Güzel, süslü kadınlara baktığımda seni unuttuğum bir yanım var. Bir ters yanım, bir günahım var. Ama nerde bir bereket, bir gonca, bir çiçek görsem senin yüzün belirir."

Sevabını değil, günahını gösteren hesapsız, doğal davranışların karşısında ne diyeceğini şaşırdı Nafiye. Yeni bir aşk teklifi almış gibi etkilendi. Büyüsünü, esirgercesine, usul usul hissettiren, derin bir hazla gülümsedi. Kafasını ellerinin arasına aldı. Bedenini kendisine tanıtan, içindeki güzel ateşin, geleceğe dair endişe ve kuşkulardan arınarak güçlü bir umut duygusuyla büyüdüğünü hissetti. Döndü, duvara iliştirdiği ayna parçasına baktı. Sır vermez, ağır ve sınırsız bir kâinat karanlığında, aşka açılmış bir bebek avcuyla karşılaşır gibi oldu. Avucun tam ortasında, Hurşit'in baktığı "güzel, süslü kadın"ın, dibi karanlık kandiller gibi yanan gözleriyle karşılaşınca içi karardı. Hangi güzel kadınlara bakıyor bu adam? Şebnem'le Zerrin'e mi? Vefakâr teyzenin Yekdane'sine mi? Oynak Şükran'a mı yoksa? Kime?

"Güzel kadınlar gördüğünde beni unutsan da gam yemem. Sen benim hayatımı değiştirdin Hurşit. Hep sustun. Susa susa sevdin. Huyundaki güzellik beni çekti. Ben az anlayan, ters anlayan bir kadınım. Seni iyi anladım, doğru anladım. Çünkü senin tellalın, davulun yoktu. Kendini belli etmeden sevdin. Kendini bana uydurmadın. Neysen o oldun. Sevdanı benim huyuma göre yontsaydın, rengini değiştirseydin seni sevmezdim. İnsanın durduğu yer belli değil, seninki bellidir."

Kadının ağzından çıkan sözcükler, demiri tavında döven ağır bir çekicin vuruşları gibi biçimlendiriyordu Hurşit'in duygularını.

"Güzel kadınları gördüğünde beni unutsan da..."

"Beni yanlış anlama Nafiye."

"Yo yoo, darıldığımı sanma. Seni doğru anlayan bir kadınım ben. Sonunda sen beni seve seve terk edeceksin. Çünkü ben bir Çingene'yim."

Nafiye gibi engin bir kadının kıskançlık krizine girmesi, Hurşit'i afallattı.

"Kendine gel Nafiye. Ben, oynak örste biçimlenmiş biri değilim. Terbiyem eğri değil. Kendimi sevgimin içine koyarım. Sevdim mi her şeyi göze alırım; sevdiğim kadının künyesine, malına mülküne de bakmam. Sevginin künyesi olur mu? Sefil insanlar arar o künyeyi. Beni onlarla aynı kaba koyma. Kaç yıl geçti aradan, anlamadın mı? Kendimi işin içine koymadan, kimden ne istedim ben?"

"Beni hoş gör," diyerek boynuna sarıldı Hurşit'in.

"Kapı çalınıyor," diye fısıldadı Hurşit.

Zühre'nin geleceğini bildiği için sevinerek koştu. Kapıyı sabırsızlıkla açtı ve sımsıkı sarıldı kız kardeşine. İçeri ürkek ürkek bakan Zühre, Hurşit'i görünce gülümsedi. Bohçasını indirdi. Tokalaştılar.

"Kararını verdin mi?"

"Verdim. Bundan sonra ablamla beraberim. İki sefer beni kaçırmak istediler. Üçüncüde kesin kaçırırlar. Korktum."

"Dul bir kadının, köyde tek başına yaşaması zordur."

"Tek başına yaşayan dul kadınlar var. Var da..."

"Sen kendini onlarla kıyaslama," diye söze girdi Nafiye. "Gençsin, güzelsin. Çocuğun yok. Erkeklerin gözü sende olur. Benim fikrim üzerinde hiç düşündün mü?" Hurşit'e göz kırptı Nafiye. Geçip kerevetin üzerinde oturdular.

"Düşündüm," diyerek Hurşit'e baktı mahcubiyetle. Yanık yüzü, tek eli, tek ayağıyla Abbas canlandı gözlerinin önünde. "Bir karara varamadım."

Vereceği kararın sonucunu önceden gören, öngörüsü güçlü bir kadın olarak Abbas'a ilgisi vardı ama derin bir ilgi değildi bu.

Abbas'ı düşündü. Nasıl bir insandı Abbas? Cömertliğini muhtacın dostluğuna açan, evini de tosbağa gibi sırtında taşıyan, yokluk cenneti bir insandı ama yarım bir insandı. Tüm varlığını, tünelin karanlığında kilitlediği için tünelin sonundaki ışığı göremeyen bir insandı.

"Niye bir karara varamadın?"

Ablasının üstelemesine canı sıkıldı Zühre'nin. Düşündü. Hayat yolunu hayallerle katetmeye çalışan bir kadınla hayata küsmüş, yarım bir erkeğin birlikteliğinden mutluluk doğmayacağını nasıl anlatacaktı ablasına. Bir kadın, sevdiği insanı dikkatle dinlediği zaman içindeki insanlığın anlaşılmasını daha da kolaylaştırıyordu. Abbas, gece gündüz kendisiyle didişen bir erkekti. Kendisini dinlemekten başkalarını dinlemeye vakti yoktu onun.

"Abbas'ın dünyasıyla benimki bir değil. Evlilikten korkan bir kadın oldum. Kocasız yaşamanın bu kadar iyi olduğunu bilseydim hiç evlenmezdim."

"Ölen kocandan daha iyi birine düşseydin böyle düşünmezdin."

"Ben beladan öğütümü aldım, yola geldim. Sen evlenmemiş, öğütünü almamışsın"

"Hurşit'i buldum ya."

"Buna evlilik denmez. Hurşit'in evliliği niye sürmedi?"

Özgünlüğü ve karakteri güçlü bir kadınla tartıştıklarını düşündü Hurşit.

"Zühre haklı," dedi. "İnsan, beladan öğüt almayınca yola gelmiyor. Zorlamayla da olmuyor. Sevgi şart. Ama sevgi de tek başına kurtarmıyor evliliği. Evlilik belki Abbas'ın hayatını değiştirir. Bunun için evlenmesini isterim."

Abbas'ın yaratılışının evliliğe uygun olmadığına inanmıştı Zühre.

"Abbas çok iyi bir insandır ama bu dünyanın insanı değil. İçinde güzel bir karanlık var, o ağır karanlığa sığınmış. Karanlığın aklını, gözlerini benimsemiş. Ona göre her şey boştur, kapkaradır.

Evlilik de boştur. Abbas, boş şeylerden kaçar. Kadının sevgisinden kaçar, nefretine de ilgi duyar. Abbas'ı evlendirmekten vazgeçin. Abbas'ı tanımamışsınız. Abbas, Çaycumalı Akkız'a benziyor."

Kadının yaklaşımı, Hurşit'in hoşuna gitti. Birkaç buluşmayla, Abbas'ın kafasını ağırlaştırıp eğen, hayatını yengeç yürüyüşüne çeviren illeti, herkesten daha iyi anlamıştı. Kadını, karanlığa ve ölüme yakın bir insanla, tabutun azıksız yolcusuyla evliliğe zorlamak doğru değildi.

"Zühre, Abbas'ı iyi tanımış. Abbas, yalnızlığını yaratmakla meşgul olan bir insandır. O evlense de yalnızdır. Çok az kadın, onun yalnızlığına dayanır. En iyisi, Abbas'ı kendi haline bırakmaktır."

"Kendi haline bıraksak ölene kadar evlenmez," diye mırıldandı Nafiye.

Ablasının, Abbas'ı evlendirmek istemesini, Hurşit'i kendisine iyice bağlamak istemesine yoran Zühre, kaşlarını hışımla çatarak:

"Evlenmezse evlenmesin, derdi sana mı düşmüş" diye çıkıştı.

ÇARŞIDAKİ ETE SOĞAN DOĞRAMAM BEN

Şirketin parasındaki deliği kapatıyorsun da bizim deliğimizi niye kapatmıyorsun?

Hurşit, upuzun yatarak kurtağzını andıran bir gediğe girmişti. Aklı, küçük düşüncelerin kaliteli, kalıcı yanlarında geziniyordu. Potkobacını, kazmacı yedeği olarak çalışan Korkut'a vermiş, onu gediğe sokacağına, kısa saplı kazmasını alıp kendisi girmişti. Havasızlığın ve basıncın verdiği sıkıntıyla kazma işini bazen durduruyor, lambanın zorlanan alevine bakıyor, tavandan tepesine damlayan suyu sayıyordu. Tavandan damlayan su, yer altında birikmiş, patlamaya can atan bir göleği çağrıştırdığı için korkuyordu. Kafası, gedikte, ışıkla karanlık, çalışma ile çalışmama arasında sıkışmış gibi ağrıyordu. Baretini çıkarmıştı. Isınmış kellesine, tavandan damlayan gazlı su, alın terine karışarak kaşlarına iniyor, sürüklediği tozları gözlerine yayıyordu. Gözlerindeki yanma ve kaşıntıyı, kaşımayla giderdiği için, parmaklarındaki toz, kızartı ve kanlanmayı artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Yer üstünde genellemelerle düşünen sığ kafa, yer altında, daracık ayaklar içinde genişliyor, derin ve ilginç düşüncelerin, hayallerin kaynağı haline geliyordu. Aşırı terleme ve su içmekten dolayı, suya karşı bir tiksinti oluşmuştu içinde. Kuyuya inmeden önce içtiği sabah çorbasını kusmuştu. Mendiline sarıp baretinin içine koyduğu kuru katığı yemesi durumunda kusacağından çekiniyordu. Ayağa gelen ve deminden beri kazmacı yedeği ile tartışan sendikacı Nuri ile Reha'nın, homurdanarak yaklaştıklarını fark etti.

"Hurşit hele şu delikten çık da şuraya gel, mühim bir mesele var," dedi Nuri.

Kazmasını ve lambasını bırakarak gedikten çıktı. İşçilerin alaylarını ve aldatmacalarını anlamadığı için sık sık aldanan sendikacı Nuri'nin kedi yüzü ve kedi bıyıklarıyla karşılaşınca gevşedi, başının ağrısı hafifler gibi oldu. Nuri'nin, yalanlarını yeminlerle payandalaması, Hurşit'in hoşuna gidiyordu. Elinde bir tomar kâğıt vardı. Bunlardan birini kalemle birlikte Hurşit'e uzatarak:

"Hele al da şuraya bir imza at," dedi. "Senin arkadaşların imzalamadı. Sen imzalarsan belki onlar da imzalarlar."

"Ne bu?"

"Muvafakatname."

"O ne demek? Anlayamadım."

Sendikacı, zayıflıklarından ve açık kişiliğinden hareket eden güçlü bir insanla karşılaşmış gibi yutkundu, çevresini bakışlarıyla tarassut altına alıp sesini kısara:

"Laf aramızda," diye başladı, "İşletmeyle hükümet kafa kafaya verdi, birlikte sendikamızı kapatmak istiyorlar. Sendikamız aidatları, ay sonunda maaşlar dağıtılırken bordrolardan kesiliyordu. Bu usulü kaldırmak istediler. 'Amele, yevmiyesini aldıktan sonra, gidin aidatları siz kendiniz toplayın,' dediler. Amelenin sendikaya aidat vermeyeceğini bildikleri için, bizi ameleyle baş başa bırakıp çökertmek istediler. Ankara'ya adamlar gönderdik. Günlerce rica, minnet, derken, sonunda bize dediler ki, 'Aidatların bordrodan kesilmesi için her işçiden imzalı bir muvafakatname alın.' Biz de mecburen... "

"Anlaşıldı. Anlaşılmayan bir şey var. Sizin sendikayı, başka sendika kurulmasın diye şirket kurmadı mı? Kendi kurduğu sendikayı niye kapatmak istesin ki?"

"Bizim sendikayı biz kurduk. Şerefim ve namusum üzerine yemin ederim ki, hakikat budur. Şimdiye kadar amele için de çok iş yaptık."

"Yaptıklarımızı ne yazık ki işçilere anlatamadık," dedi Reha.

"Ne yaptınız?" diye çıkıştı Bartınlı Ömer, karın deşen bir sesle.

"Ne mi yaptık? Kozlu'da 15 bin liraya, bir sendika binası aldık."

"Ameleye ne faydası var?"

"Bilmeden konuşma Ömer. Tren güzergâhında oturan amelelere tren pasosunu sen temin etmedin, sendika temin etti. Daimi amelelerden, yemekhanede yemek yemeyenlere yemek yerine kuru erzak verilmesini sen sağlamadın, sendika sağladı. Yer altında çalışan amelelerin gelir vergisinden muaf tutulmasını sen sağlamadın, sendika sağladı. Daha ne olsun?"

"Allah Allah!" diyerek kazmasını bırakıp, sendikacıların yanına geldi. "Amelenin yevmiyesinde bir artma olmadıktan sonra, gelir vergisi olmuş olmamış, ne fark eder."

"Her ameleye senede bir takım iş elbisesiyle bir çift ayakkabının verilmesini kim sağladı?" diye çıkıştı Nuri. "Bundan haberin var mı? Yok. Her sendika üyesine, beşer metre basmayla kaput bezinin verilmesini kim sağladı? Bundan haberin veya malumatın var mı? Ne gezer, yok. Daha ne olsun? Ameleye avans olarak verilen, işletmenin delikli parasını da biz kaldırdık. Onun yerine, normal paradan, ayda iki kere avans verilmesini sağladık."

"Şirketin parasındaki deliği kapatıyorsun da bizim deliğimizi niye kapatmıyorsun? Haksız yere dövülen amelelerin hakkını niye aramıyorsun?"

"Sen boş konuşuyorsun Ömer!" diye araya girdi Reha. "Ben de dayak yedim. Kısım mühendisinin tekmesi, kuyruğumun kökündeki küçük mercimek kemiğine denk geldi. İki ay oturamadım. Bunu da bilmiyorsan ben sana bir şey anlatamam."

"Şirkete de bir şey anlatamazsınız," dedi Hurşit. "Grev hakkının olmadığı bir yerde, bu hak için uğraşacağınıza, kaput beziyle uğraşıyorsunuz."

Kafasını iki yana sallarken:

"Sıçtı Cafer bez getir," diye mırıldandı Bartınlı Ömer.

"İşte, ağzınızı böyle bozdunuz mu dövülüyorsunuz. Ondan sonra da 'Sendika niye sessiz kaldı?' diyorsunuz."

"Ömer'in ağzını bozduğu doğrudur," dedi, Hurşit. "Ama sen de yanlış konuşuyorsun. Sebep ne olursa olsun, dayağın olduğu yerde sendika sesini yükseltmek zorundadır. Daha dün, Rıfat Avcı'yı dövdüler. Sesiniz niye çıkmadı?"

"Boşuna uğraşma Nuri, ben imza vermem," dedi Bartınlı Ömer.

"Vermezsen verme," diye sesini yükseltti Nuri. "Sanki sen imza vermezsen sendika kapısına kilit mi vuracak. Şurayı imzalayacak mısın Hurşit?"

Şirket de kurdursa sendikanın zor durumda olduğunu hissetti Hurşit. Arkadaşlarıyla ters düşmemek için:

"İmzanın ne lüzumu var," dedi. "Biz bu kâğıtları imzalasak da imzalamasak da aidatları, bordrolarımızdan keseceksiniz nasıl olsa."

"Öyle de olsa, sen gene de bir imza at. Sendikanın parasız kaldığını, ölümün eşiğine geldiğini ben size anlatamıyorum. Hiç değilse imzanla bir tavır koy, şuraya bir imza at."

Başkalarının aklını kullanmaktan, kendi aklını kullanmaya vakit bulamayan sendikacıya acıdı Hurşit.

"Atmam. Zamanında bizim sendikayı kapattılar. Bizi de bu sendikaya zorla kaydettiler. Bu, İhsan Soyak'ın bize karşı kurdurttuğu bir sendikadır."

"İhsan Soyak'ın izi tozu kalmadı kardeşim. Her şey değişti. Eski vekiller, müdürler, müsteşarlar, sendika idarecileri, iğneden ipliğe değişti."

"Bir şey değişmedi," diye çıkıştı Bartınlı Ömer. "Amelenin durumu meydanda."

"Sen kafanı değiştir Ömer. Kafanı değiştir de gel, sendikanın Balkaya'da yaptırmakta olduğu amele evlerinin inşaatında gönüllü çalış."

"Boş ver. Beni boşuna umutlandırmaya kalkışma. Çarşıdaki ete soğan doğramam ben. O evlere yedi kat yerin dibinde kazma sallayan biz garibanlar değil, siz yerleşeceksiniz."

"Sen kafayı yemişsin oğlum."

"Amelenin hakkını yiyeceğime kafayı yerim, daha iyi."

"Neyse, bizim gitmemiz lazım," diyerek başını çevirip ters ters baktı Ömer'e. "Sendikanın sana harcayacak ne zamanı ne de enerjisi var." Homurdana homurdana karanlığa daldılar. Nuri, arkadan bakınca tosbağayı andıran gövdesini, direklerin ötesinde durdurdu, yandaki göleğe rehavetle işerken, "Boş ver," diye mırıldandı. "Her delinin başına bayrak dikilse bedestende bez kalmaz."

Hurşit, iki ana partinin, toplumun her kesiminde, en başta da sendika içinde çatıştıklarını, birbirlerine karşı güç toplamaya çalıştıklarını, sendikanın ayakta durmak için, hükümet partisine yaslanmak zorunda kaldığını düşündü. Gediğe girdi, baretinin içindeki azık paketini alıp açtı. İki zeytinle bir parça tahin helvası attı ağzına.

"Adama bak, işlediği sevapları sıralıyor bize," diye derinlerden homurdandı Bartınlı Ömer. "Ağına kuş düşürmeye gelmiş. Bizi Çaycuma'nın çaylakları sandı. İt oğlu it! Yüzüne bakan, aldanır. Deliye divaneye deva aramaya çıkan bir peygamber evladı sanır. İkide bir uğruyor bize. Şirketin adamı olmasa bu iş zamanında buraya sokarlar mı bu uğrağanı."

"Amelenin huzursuz olduğunu biliyorlar," dedi kazmacı yedeği. "Amelenin bir gün patlayacağından korkuyorlar."

"İnsan zaten, korktuğuna uğrağan olur."

"Sendikanın parasız kaldığı, ölümün eşiğine geldiği de yalan, numara."

Sıkıntıyla oflayıp pufladı Ömer.

"Yalan tabii," diye destekledi Fazıl'ı. "Tilki acıkınca ölü numarası yapar, karnını şişirir, ayaklarını gerer. Numaraya inanan acemi çaylağı da bir çırpıda kapar."

İki kazmacı arasındaki konuşmayı, seslere hassas bir kulakla dinleyen Hurşit, sendikaya karşı beslenen husumetin nedeni üzerinde düşündü. Aklını az, vicdanını ise ters anlamanın sayesinde körelten insanların çoğaldığı kanısına vardı. 'Yaptıkları iyilikleri gizleseler, amelenin kendilerine yaptıkları iyilikleri, hizmetleri de anlatsalar, daha çok destek alacaklar,' diye iç geçirdi.

"Aynı sendikadan Alpdündar gelseydi imza atardım," diye sürdürdü Bartınlı Ömer. "Dürüst adamdır. Biraz söyleyendir ama çalmayan bir dili var. Bunun gibi oransız, uğru bir adam değil. İnsana güven verir. Bu herif, ayağını bastığı yurdu ürkütür. Ben bunun adını yurt ürküten koymuşum. Nahletin tekidir. O Zülküf'le Sermet de bunun gibi nahlettir. Bunlardan biri ne zaman yanıma gelse kuduz itin daladığı sol bacağıma ağrı girer. Rahmetli ecem, sümüklü böceği sürmüştü de hicranı onultmuş, beni ölümden kurtarmıştı. Rahmetli kocakarı durmadan konuşurdu. Dinlerken de ne söyleyeceğini ayarlamakla meşgul olurdu. Dinlemezdi. Bu yüzden, hiçbir şey öğrenemedi. Sevdiklerine katlana katlana tükendi gitti. Bunlar da aynı..."

Hurşit, yakın çevresinde, duygularını sevdiğinin eğilimlerine göre yontan, biçimlendiren, kendi hayatını değil, sevdiğinin hayatını yaşayan, sevdiğine katlanarak tükenen, kaç âşık kadının olduğunu anlamaya çalıştı. Azık mendilinin karanlıkta ışıldayan zeytinlerine baktı. Dilinin ucunda yanan bir kadının vefalı, kara gözleriyle karşılaştı.

EN GÜZEL AYET
İNSANIN EVLADINA MEFTUN OLMASIDIR

Kötü kadının düşüncesi büyüdükçe
elindeki davul da büyür.

Hibetullah Hoca'yla Abbas, ocağın önüne serili bir şiltenin üzerinde karşılıklı oturmuşlardı. Cuma, ailesiyle birlikte kayınbabasının köydeki evine yerleştiği için Abbas; hastalanan, perişanlık çeken Hoca'yı eve almıştı. Hoca'nın burnu iyice büyümüş, benzi ağarmış, elleri cesedi çağrıştıran sarı muhalif bir renge girmişti. Bakışları ateşte, kulağı ise sağanaktan çisentiye dönüşen yağmurdaydı. Aklını büyük düşüncelerin küçük yanlarına ve ölüm karanlığına takan ürkütücü, soğuk bir yalnızlık gelip yerleşmişti içine. Silgi ve noktalama işaretleri kullanmadan, bıktırıcı bir gevezelikle, kaderin büyük kararını anlamaya, ertelemeye çalışıyor gibi bir hali vardı. Kızıyla görüşmekten yeni geldiği için korku ve kuşkuları çoğalmış, hayal dünyası renklenmişti. Burnunu mendiline sümkürdü.

"Korku göte düştü Abbas. Ben galiba vartayı çekeceğim."

Abbas, dilinin doğası değişmiş bir Hoca'yla yüz yüze olduğunu fark ederek ürperdi. Ölümü, Hoca'nın bir suç ortağı olarak hayal etti. 'Gülşah'tan kötü bir şey mi duydun' diyecekti, Hibetullah'ın, 'Sohbeti mahsustan kızımın üzerinde yoğunlaştırmak istiyor' diye kuşkulanacağından çekindiği için vazgeçti. Gülşah'ın hüzün güzeli yüzü canlandı hayalinde.

"Moralini bozma Hocam, sapasağlamsın," diye mırıldandı gayriihtiyari.

"Birden uyuyor, birden benirleyip uyanıyorum. Vacur vucur konuşuyorum kendi kendime. Servetlerini, başkalarının akılsızlığı üzerine kuran lüzumsuz mahluklara takılıyor kafam. Şakir Ağa'ya, et kafalı Ali Baki'ye, getirdiği zemzem suyunu satan Hacı Mehmet Takyattin'e, Zekâi'nin oğlu Uyuz Yunus'a... Bir yığın zibile... Zamanın harcanışı hızlandı Abbas. Zamanın değeri arttı. Uyluğumun üst tarafındaki kıynak kemiğim ağrıyor. Gövdemde bir yığın lüzumsuz kemik var. Düşmemek için kenetlenmişler. Calut'un kellesi gibi, kellemde de sanki üç yüz batman ağırlığında bir demir başlık var. Bir şeyi fikrederken esniyorum. Duyduğum değil, duymadığım şeylerle oyalanıyorum. Sertleşsin diye diş etlerime sürdüğüm sirkenin de bir faydası olmadı. Neyse ki, beni ayakta tutan güç, geçmişte yaptığım iyiliklerin gücüdür. Yaptığım iyiliklerin hiçbirini hatırlamıyorum. Ama hissediyorum." Sustu. Gerçekleştiremediği amaçların ve askıya alınmış yargıların ağırlaştırdığı kuşkucu kafasını, sağ omuzuna doğru devirip özünde güçlü, doğal bir dehanın parladığı bakışlarını, alevlerin mavi damarlarına yaydı. Görüntüleri çoğaltan, mavi somaki bir su yüzeyi ve yüzeyde kızının mahzun yüzü ile kocaman bakışları belirdi. "Ben kızımın gözlerine meftun olduğum zaman avareleştim. En güzel ayet, insanın evladına meftun olmasıdır. Sevdaya dayanamayan sefih, zayıf bir yüreğim var." Kafasını hafifçe kaldırdı. "Lambanın fitilini biraz kıs. Oda kararsın. Oda kararmayınca iç gözüm görmüyor."

Abbas kalkıp tereğin tepesinde duran lambanın ışığını kısarken Hoca da damadı Hayri'nin ölümüne taktı kafayı. 1947'de, İncirharmanı'nda elli üç kişinin ölümüne neden olan grizu, Abbas'ın sayesinde Hayri'nin canını alamamıştı. Aynı yerde, sekiz yıl sonra patlayan grizu Hayri'yi yakarak tanınmaz hale getirmiş, kızını dullar kervanına katmıştı. Kader, ağını, kızı Abbas'la baş göz etme yönünde mi örüyordu yoksa?

"Benim yol bilmez kızım, sen varken gitti, Hayri'ye yâr oldu. Gürcü köleleri gibi ona hizmet etti yıllarca. Göçükten kurtulduktan sonra, Hayri düzeldi. Ama kader gene de bildiğini okudu. Hayri'nin geçmişte yaptığı kötülüklerden, ateş hararetinde bir ağ ördü kader, o ağa atıp yaktı Hayri'yi."

Abbas, söz Hayri'den açılınca onun tabuttaki feci görünümünü anımsıyor, Hayri'nin, göçük altından çıkarılmasından sonra düzeldiğini, kimseye baskı yapmayan, kendisine karşı da son derece kibar ve saygılı davranan bir insan haline geldiğini bildiği için üzülüyordu.

"Hayri iyi bir insandı Hocam. Göçük altında kalınca yaptığı kötülüklerin farkına vardı."

"Hudutsuz bir hovardaydı Hayri, güçlü bir cehaletti. Düştü, kendi altında kaldı. Kadınları hep, kazandığı paralar gibi kolay elde etti, kolay da harcadı." Abbas'ın kabuk bağlamış yarasını deşmek istemediği için sustu. "Her neyse, lanet olsun."

"Bu dünyada oltaya kolay düşen çok boş kadın var Hocam."

"Doğru. Zıldırın zağarı gibi sürten çok kadın var. Yazıklar olsun o Kubilay'ın karısı Mübeccel'e. Hiç ummazdım, o da düştü. Nurşen'e kandı o kadın. Dükkânların tahta kepenkleri kapandı mı şalın seccadenin arkasından çıkıp peykeye sırtüstü yatan borçlu kadınları bilirim. Hovardanın kanına civil fındık tadı içiren bu kadınlardan uzak durdum. Çok şükür, makam, menzil sahibi olmadım; olsaydım o kadınların üzerinde ben de çok yaylanır, çok vakit kaybederdim. Hayri, benim kızımı peş peşe aldattı. Hepsini kızım geldi, tek tek anlattı bana. Ama ne oldu? Birinin sonu ateşnefesle, tabutla bitti, biri de dul kaldı. Boşuna dememişler, 'Dikene yâr olma gülün ucundan, gafletle uğrarsın ziyana bülbül.' Ne kadar doğru."

"Sade kızın değil, sen de ziyana uğradın Hocam."

"Çok doğru. Gittim, eşek huylu, depegen bir kadınla evlendim. Çok fesatlar sardı benim başıma. Evliliğimizin beşinci günü, bostana göz değmesin diye, kuru eşek kellesinden bir korkuluk dikti; korkuluğun sırığına da düğünde giydiğim elbiselerimi sardı. Kuşları korkutan, eşek kafalı Hibetullah. O günden bu yana, Allah seni inandırsın ki, o uğursuz eşek kellesinden ben kendimi kurtaramadım Abbas'ım. Kellemin yerinde hep bir eşek kellesinin olduğunu sandım. Farkındaysan, benim kafam hep göğsüme doğru eğiktir. Çok insan, kafamı eğen şeyi bilginin ağırlığına bağlar, halbuki değil; kafamı göğsüme eğen şey cehaletin ağırlığıdır. Al sana ziyan. Bundan daha büyük ziyan olur mu? Ben uyurken, kırgkılıkla sakalımı

kesti. O kadın benden evvel ölse iyi olacak. Benden evvel ölmezse benim ölümüme sevinir, kıçına kına yakar. Onun sevinci beni kahreder, cennette de olsam cehennemde de yolumu şaşırırım."

Abbas, Hoca'nın ölmesi durumunda, kendi yalnızlığının çekilmez hale geleceğini düşünürken Hoca da aynı anda, kızının ortada, sahipsiz kalacağını düşünüyordu. Abbas, köseği ateşe soktu, külün altındaki patatesleri çıkardı, bir bezle silerek tabağa koydu, Hibetullah'ın önüne sürdü. Odaya yayılan, közleme patates kokusunu iştahla ciğerlerine çekti Hoca. Abbas'ın evde iyi bir kadın gibi çalıştığını düşündü. İyi kadın şifaydı, feyizdi, bereket pınarıydı, iyi insanın eli ayağıydı ama soyu azalmıştı iyi kadının. Patatesi aldı, ikiye ayırdı, yarısını kabuğuyla ağzına attı.

"Sendeki güzellikler, senin kızına geçmiş Hocam."

"Her insanda sır olan bir insanlık mayası var Abbas'ım. Benim kızım sevdi mi sevdiği insanın insanlık mayasını ateşler, yayar. Kötü kadından korkarım. Kötü kadının düşüncesi büyüdükçe elindeki davul da büyür. Düşüşleri de çok kötü olur, dünyanın her tarafından görülür. Ben alçaktan uçan kuşları severim, düşüşleri görülmez."

"Demek ki Hayri'yi sevmedi. Sevseydi..."

"Sevseydi gene fayda etmezdi. Çünkü Hayri'de insanlık mayası yoktu. Mayasız doğmuş bir insandı. Ben ona çok nasihat ettim ama ruhunda bir eser yaratamadım. Benim öğütlerim, onun ruhundaki kadınların oynak kalçalarına çarptı, tuz buz oldu. Ha onun ruhu ha Necmiye'nin kalçası. Hiç dinlemedi beni. Öğüt geçmez, kör bir nefisle öldü gitti. O ölünce bir çöplük horozunun öldüğünü söyledi, insanlar. Zoruma gitti. Ne de olsa damadımdı."

"Sen onun ruhunda bir eser yaratsaydın ne değişirdi? Bu dünyada her şey boş Hocam, yaratılan her eser de boş. Eseriyle övünen insan, boş insan değil mi?"

Kendisini boş bir insan olarak hissetti Hoca. Patatesi, tadını çıkara çıkara yerken Abbas'ın boşluktan doğmuş, varlığa fena halde yabancılaşmış bakışları karşısında duraksadı. Duru sularda, kaya gözeneklerinde, ateşte ve terleyen işte gezinen, karşılığını arayan bir düşüncenin divanında hissetti kendini.

"Ben bir ay evvel, açlıktan dudakları kemrelenmiş o çıplak

çocuğu gördüm ya, yaşama şevkim çöktü. Keşke görmeseydim. Hayatımda hiç ağlamamıştım. Gittim, içime doğru ağladım. Âdem aleyhisellam ağladığı zaman gözyaşında zencefille fülfül biber bitermiş. Ağlama deyince aklıma hep Yahya gelir. Gece gündüz ağlarmış mübarek adam. Anası, Yahya ağladıkça gözlerinin altına kat kat keçeler keser, kormuş. Keçeleri ikide bir alır, bir kovaya sıkarmış."

"Kim ağlarsa ağlasın Hocam, gözyaşları da boş."

Huzuru yokluk âleminde bulduğu için, Abbas'ın dinlenmiş, durulmuş duygularla söylediği yalın düşüncelerine karşı çıkmıyordu Hoca. Karşı çıksa bile, Abbas fodul bir adam değildi; cevap vermiyor, susuyordu. Ateşe baktı. Boşluğu hayal etmeye çalıştı. Denizin ve göğün ışıkta dalgalanan sonsuz, mavi harmonisinden kopamadı. Yanı başında duran su dolu maşrapayı aldı, deve gibi tıslayarak oba oba içti.

"Hazreti Süleyman, güzel kadınlarla yaşadı Abbas'ım. Beli ince, ucası omacası biçimli, pak pakize kadınları aldı sarayına hep. Ak bal var ya, ateşte eritilmemiş ravak bal. Derileri aynen öyle parlarmış. Saf, cins kadınlar. Tef tanburtusunu duydu mu kuduran kadınlar; kalkıp sağrısını kıvıran, raksa duran kadınlar... Hazreti Süleyman, dillerini bildiği yedi bin ayrı kuşu Simurg'a ısmarlamıştı. Demek ki hepsi boş." Kızını anımsadı yeniden. "Her şey boş olsa da insanın bir yol tutturması lazım. Boşa saygı göstermesi ama boşa sığınmaması lazım Abbas oğlum."

"Bu neye yarar Hocam?"

"Vicdan rahatlığına yarar. Ben isterim ki yaşarken vicdanım rahat olsun. Ölürken ölümüm rahat olsun. Çok şükür, bütün varlığımı tünelin ucundaki ışığa adamadım. Adasaydım, tüneli göremezdim. Hayatı tanımazdım. Ölüm korkusuna yesir olurdum. Ben, kuş fındığı nasıl yaşarsa öyle yaşamak isterim Abbas oğlum. Suç ortağını metheden bir hırsız gibi, gözlerimi devire devire insanların gözlerine bakmak istemem. Bende son zamanlarda bir ölüm korkusu var. Bu, bana yakışan bir korku değil. Kızımın ortada kalacağından korkmasam rahat ölecem. Ben bugün kızımla etraflıca konuştum. Hatalarına hayıflandığını gördüm. Hayri'yi ibriğe, kendisini de leğene benzetti. Kızım, sendeki cevheri anlamış. 'Gel,

seni Abbas'la evereyim,' dedim, sustu. Sonra, 'Ben Abbas'a layık değilim,' dedi. Gel beni dinle, kızımla evlen Abbas oğlum. Zekânın, hürriyetin kurbanı olma. Benim kızım, bir insanın kıymetini, o insan ölmeden evvel anlar. Seni anlamış, Abbas. Anlamamış olsa 'Ben Abbas'a layık değilim,' demezdi.

Kafasını sevinç ve şaşkınlıkla Hibetullah'ın alevde parlayarak büyüyen sakalına doğru kaldırdı. Emin olmak isteğiyle iç geçirdi.

"Gülşah beni sevmiyor Hocam. Beni sevseydi Hayri'ye gitmezdi."

"Gülşah'ın Hayri'ye gitmesinin sebebi, bekâretinin o herif tarafından bozulmasıdır. Hayri'yi göçük altından kurtardıktan sonra kız sendeki insaniyeti anladı. Beni mağaradan kurtarıp sırtında evine götürmen, kızı çok etkiledi. Seninle konuşmamasının sebebi, utancıdır. Kızı anlamak lazım. Senin iyiliğin, kızımı değiştirdi, sevgiyle tanıştırdı. Sevgi iyiliktir. İyilik büyüdü mü sevgi de büyür."

Denizin ve bahçe çiçeklerinin kokusunu duyar gibi oldu Abbas. Yüklerinden kurtulmuş, boş zamanlarını, boşa geçen zamanlarla karartan bir insan olmaktan çıkmış, yenilenmiş gibi hissetti kendini. Hurşit'le Nafiye arasındaki iyi ilişkiler canlandı hayalinde. Evlenmeme konusunda Hibetullah'a daha önce söylediklerini anımsayınca morali bozuldu. İyi bir haberin, insanı bu denli etkilemiş olmasına şaşıp kaldı. Hurşit'in içeri girişini bile fark edemedi.

"Selamünaleyküm arkadaşlar, size taze haberler getirdim."

"Hayırdır," diyerek, kafasını güçlükle kaldırıp Hurşit'e baktı Hoca. "Anlat bakalım, neymiş taze haberlerin?"

Elindeki torbayı kerevetin üzerine koydu Hurşit.

"Sendika gene karıştı. Polis, vali muavininin emriyle Mehmet Alpdündar'ı, Belediye Sinema Salonu'ndan zorla dışarı çıkardı. Alpdündar'ı destekleyen yetmiş üç delege de salonu terk etti. Olay aslında dün sabah başladı. Dün, Alpdündar sendika başkanlığına aday gösterilince ortalık karıştı. Polis Müdürü, salonun tahliye edilmesini emretti. Alpdündar'ı destekleyen delegelerle balkondaki dinleyici işçiler çıkmak istemediler. Oğuz'la Nâzım, polise meydan okudu. Polis zor kullandı. Bir tekme de ben yedim. Bizi dışarı attıktan sonra Muzaffer Yılmaz'ı başkan seçtiler."

Gülşah'la dolup taşmanın yarattığı gizli sevinçle:

"Gidişat iyi değil, amele patlayacak," diye mırıldandı Abbas.

Hoca, kafasını, yanı başında oturan Hurşit'e çevirerek:

"Mesele nedir, efendi oğlum?" dedi.

"Mesele anlatılacak gibi değil Hocam. Sendikanın ikinci başkanı Alpdündar, Ankara'da gazetecilere, 'Grev yasaktır ama istihsali düşürmek yasak değil,' deyince kıyamet koptu. Alpdündar'ın işine son verdiler."

"Bu devirde herkes birinin adamı olduğuna göre, Alpdündar kimin adamı? İsmet Paşa'nın mı, Menderes'in mi?"

"Alpdündar dürüst bir adam. Kimin adamı olduğunu bilmiyorum. İsmet Paşa'ya yakın bir adam."

"O zaman İsmet Paşa'nın adamıdır. Bu işin yakını makını olmaz. Sen kimin adamısın?"

"Ben kimsenin adamı değilim Hocam. Biz kendi sendikamızı kurmuştuk, kapattılar. Bu sendikayı da bize karşı İhsan Soyak kurdurttu. Ama bugün Menderes'in adamları ele geçirdiler."

"Menderes hükümettir, kuvvettir. Kuvvet kimdeyse hak onundur, efendi oğlum. Sendikanın idare heyetine vali muaviniyle polis müdürü de girdi mi?"

"Yok girmediler. Onlar, İstanbul'dan gelenlerle beraber toplantının gidişatını ayarladılar."

"Onlar hükümettir. Hükümet kimse kabadayı odur. Toplantıya sahip çıkması lazım. İstanbul'un namlı kabadayısı Kürt Kemal bile, adamlarını yanına aldı, Zonguldak'a geldi. Dostunu kerhaneden çıkardı götürdü. Herkes, dostuna sahip çıktı diye adamı takdir etti. Ben de takdir ettim. Mert, cömert, yakışıklı adammış. Üzerinde siyah takım elbise, papyon kravat varmış. Saçları biryantinliymiş."

Hurşit'in gelmesiyle sohbetin seyir değiştirmesi Abbas'ın canını sıkmışa benziyordu. Kalktı, tavuklara akdarı verdi, sayattan birkaç odun getirip ateşe attı. Hurşit'in getirdiği torbayı açtı, kabuklu cevizleri küle gömdü. Tavşut dedikleri erik kurusunu torbayla beraber Hoca'nın önüne indirdi.

HAYAT DİLOTU YEMİŞ GİBİ KONUŞMAYA BAŞLADI

Ölüm ne kadar kötü, mazlumu zalimle eşitliyor.

Yıllar yılları kovaladı. Hayat, ciddiye alınmayan ayrıntılarını güce dönüştürdü, suskunluğunu bozdu, dilotu yemiş gibi konuşmaya başladı. Marshall yardımıyla Kozlu'da, Armutçuk'ta ve Karadon'da kurulan beş derin kuyunun demir kafesleri, mühendislere ve nezaretçilere verilen sarı zarfların içindeki paraları konuştu. Aynı yardımın, Zonguldak, Armutçuk ve Çatalağzı'nda kurduğu lavarlardan akan atıklar, on binlerce balığın zehirlenmesine, renk değiştirmesine yol açınca lokantalar, eskiye göre daha az balık tüketildiğini konuştu. İncirharmanı'nda, yirmi beş madencinin ölümüne yol açan büyük bir patlama oldu. Şehir, ölüleri konuştu. Hurşit, elleri ve yüzü hafif yanmış olarak ölümden kıl payı kurtulunca Nafiye'nin elleri, gece gündüz Hurşit'i konuştu. İki büyük parti arasındaki çelişki kızıştı. Ordu, Demokrat Parti hükümetini devirdi. Halk, darbeyi konuştu. İhsan Soyak sanayi bakanı olunca madenciler, havzaya mükellefiyetin yeniden geleceğini konuştu. Hibetullah Hoca, kuşların bahar şakıyışlarına durduğu bir seher vakti, Abbas'ın evinde sessizce öldü. Karısı karalar giydi, Hoca'nın başucunda, göğsünü yumruklayıp saçını yolarak ve herkesi hayretler içinde bırakarak dişi aslanlar gibi öğürü öğürü ağlarken Hoca'nın faziletlerini konuştu. İş bununla kalmadı, Hoca'nın ölümünden sonra Hurşit'in çevresi, Gülşah'ın Abbas'a tutkunluğunu konuştu. Alpdündar, yeniden sendika başkanı oldu. Ülke seçimlere girdi. Halk, yeni hükümeti konuştu.

Fener Mahallesi'nde bulunan A-Tipi Misafirhane'nin bahçesini

kuş sürüleri bastı. Bahçenin camdan yapılmış, içi şömineli bekçi kulübesi, kuş dışkılarıyla sırlanınca halk, "Bu boklu çardağın, yasak aşklara yuvalık yaptığını" konuştu. Mahallenin kızdırıldığında, başını göğsüne gömerek acı acı ağlayan biricik delisi Fikri, boynuna iple bir tabla asıp Mabel, Kent ve Melek markalı sakızlarla kibrit, hacıyağı ve Nacet markalı jiletlerin satışına başlayınca amansız rakibi ve Yağcılar Mahallesi'nin başdelisi Mareşal'ın hışmına uğradı. Yumruklarını, "Fikri zıpla, üç kere hopla!" diye bağırarak saydıran Mareşal, sağ yumruğunu havaya kaldırıp zaferini, "Bu şehirde bundan sonra, sakız çiğnemeyi, tıraş olmayı ve hacıyağı sürmeyi yasaklıyorum," sözleriyle noktalayınca halk, Mareşal'i konuştu.

Günler geçti, Fikri pes etmedi, geçmişini ve geleceğini konuştu. Hafta sonlarında gazete satan çocuklarla Bakkal Emin Dayı'nın da teşvikiyle, 'Ben kafamı patlayan lağım taşına yem etmem,' diyerek tablasını yeniden boynuna asınca mahalle, Fikri'nin cesaretini konuştu. Tabii, Mareşal'ın yasağını göz önünde bulundurmayı ihmal etmedi Fikri. Tablasına bu sefer püsküllü şeker, karamela, fıstıklı şam tatlısı, kibrit, pralinli parmak ve şemsiyeli çikolatalar dizip Erkek Sanat Enstitüsü ve Ticaret Lisesi öğrencilerinin arasına dalınca öğrenciler Fikri'yi konuştu.

"Ekmek arası tahin helva yemeyin, Aksel gazozu içmeyin, püsküllü şeker yiyin, karamela yiyin," diye bağırarak satışa başladı, Fikri.

Akşam eve döndüğünde, babaların çocuklarına harçlık vermediğini ve kimsenin tabladan bir şey alamadığını, yakında kötü şeylerin olacağını konuştu. Ertesi günü uyuyarak geçirdi. Karanlık çöktüğünde kalktı; mahalle arasında dolaşırken Tepe Pansiyon'un bekçisi, Pehlivan lakaplı Sadık Abi'nin yaşlı köpeğini Mareşal sandı. Tabanları hemen yağladı, Kömür Spor Kulübü'nün girişindeki voleybol ve basketbol alanını hızla geçerek açık kapıdan içeri daldı, soyunma odalarından birinde gizlendi ve titreyerek, sessizce, korkusunu konuştu. Kulübün, havzadaki sinemalara dağıttığı filmlerin, kopyalanıp korunduğu, sarılıp gösterime hazır hale getirildiği makinist odasından Kel Ali'nin sesi geldi:

"Kim var orda?"

Fikri, sesi Mareşal'inkine benzetince iyice korktu. Biçim değiştirme, eşyalaşarak kaybolma arzusuyla soyunma odasını terk etti. Binanın üst katına çıktı. Kendini, değişik spor kollarına ait eşyaların, kat kat formaların, ayakkabıların, güreş giysilerinin, topların, kayak ve tenis malzemelerinin içinde buldu. Hemen soyundu. Pencereden düşen ay ışığının yardımıyla raflardan, Zonguldak Spor'a ait kırmızı-lacivert renkli, kazma çekiç armalı formalardan birini alıp hızla giyindi. Boks eldivenlerini ellerine geçirdi, kapıyı cesaretle açtı, "Ben Fikri değilim, hacıyağı satmadım, jilet satmadım, sakız satmadım," cümlesini tekrar ede ede alt kata indi, Kel Ali'nin ikinci seslenişine teğet geçip binadan hızla uzaklaştı. Yolda yüksek sesle konuşan kazmacı Vecdi ve Selami ile karşılaştı. Vecdi'nin, "Böyle giderse işçi patlayacak," sözünü hemen kaptı ve tekrarlaya tekrarlaya Yayla Sineması'na doğru koştu.

Sinemanın sekiz suaresine Abbas'la birlikte gelen Hurşit, giriş kapısının önünde, "Böyle giderse, işçi patlayacak," sözünü duyunca, kafasını çevirip Fikri'ye baktı. Abbas'ı dürterek:

"Ben sana demedim mi," diye mırıldandı. "Huzursuzluk sadece ocaklara değil, bütün şehre yayılmış. Deli Fikri bile olacakları sezmiş."

Abbas, kapı görevlisi Ahmet Amca'nın, rakı kadehinden çıkmış, zil zurna bir sesle, "Hadi beyler içeri, film başlıyor," diye çıkışına kulak verdikten sonra:

"Fikri'nin sezdiğini sanmıyorum," dedi. "Birinden duymuş olabilir. Onun işitme gücü, bizimkinin on katı kadardır. Şantiye yolunun başındaki ekmek fırınının önüne konan bir serçenin sesini buradan duyar."

Kalabalığı dikkatle süzerken konuşmaya kulak kabartan Piknik Bakkal'ın, külahlı dondurma ustası Arif Ağa, elini Abbas'ın omzuna koydu. Kanı çekilmiş, takatsiz bir acıyla:

"Fikri'ye ayan olan şeyler var," dedi. Ağzından tane tane dökülen sözcükler, yüzü ve elleri gibi, hırpalanmış briketleri çağrıştırdığı için, söylediklerine insanları inandırabiliyordu. "Derinlik sahibidir. Divanedir. Ben Fikri'ye inanırım. İşçinin patlayacağını

söylediyse patlar. Geçenlerde, yedi kat yer altında, Karadon'da, dört dolu vagonu çeken bir katır dellenmiş. Koşumlarını kırmış, konuşmuş, dönmüş dolaşmış, bütün vagonları devirmiş; sonra yıldırım hızıyla fertiği çekmiş, kellesini boru flançalarına çarpmış, hemen oracıkta can teslim düşmüş. Bunu bana, Köstekçi Şaban anlattı, gözüne ışık kaçmasından korkan Dalbaz'ın Şaban. Arkadaşı Refik de doğruladı. Ben de Fikri'ye söyledim, 'Fikrin nedir?' dedim. 'Katırı çok çalıştırmışlar, yakında kötü şeyler olacak,' dedi."

Arif Ağa'nın arkasında sakız çiğneyen ve konuşmaları, aklının sınırında durarak dinleyen Yeğinobalı hamallardan Çakalgözün oğlu:

"Ölüm ne kadar kötü, mazlumu zalimle eşitliyor," diye mırıldandı. "Fikri'ye ben de inanırım. Fikri, çenesini boş vitese aldı mı herkesi canından bezdirir. Ama olacakları da görür. Kılburnu'ndaki kahvede, Safiye'nin plağı çalıyordu, 'Bu plak bu sese dayanmaz,' dedi, gitti. Gitmesiyle de plak bozuldu."

Abbas, anlatılanları dinlerken Hurşit'in yanık yüzüne bakıyor, aynaya baktığı ve kendi yanık yüzünün konuştuğu sanısına kapılıyordu. Hayat, katırı delirtiyor, insanın görünen ve görünmeyen yüzünü merhametsizce yakıyordu. Yer altına inen, çifte yollu, yan yana, iki kişilik asansörlerden birisindeymiş gibi bir duyguya kapıldı. Parçalanan, yanan kuyu giysilerinin, çizmelerin, yamulan baretlerin, lambaların, mitralyöz gibi takırdayan delici çekiç makinelerinin konuştuklarını sanarak Hurşit'in peşinden sinemaya girdi. Hurşit, Hamit Ağa'nın çalıştırdığı sinema büfesinden bir limonata bir ayran aldı. Ayranı Abbas'a verirken:

"Bir daha gelişimizde, Nafiye'yle Gülşah'ı da getiririz," dedi.

"Gülşah'ı, nikâhlanmadan anası bırakmaz. Kadın, kızının evlenmesini istemiyor. İkide bir 'Çengelde kokmuş etim yok,' diyor. Nekes, ağırkanlı, cadı bir kadın. Gülşah'la benim evliliğime hiç razı değil. 'Bırak onu, bulacaksan, eli ayağı sağlam, yüzü gözü yanmamış bir adam bul,' demiş. Kadınla başımız belada."

"Gülşah ne diyor?"

"Bana 'İzin ver, bohçamı alıp geleyim,' dedi."

Abbas'ın sesi, yalnızlığın ve karamsarlığın yankılandığı, o ürkütücü iç karanlığından gelmiyordu artık. Kendi özüne küsmüş o eski sesin yerini yepyeni bir ses, kendisini yaratmayı beceren ışık yüklü bir ses almıştı.

"Aferin kıza!" diyerek ön sıralara doğru yürüdü Hurşit. İki boş yer buldu. Oturdular. "Bu gece haber sal, yarın bohçasını alıp gelsin. Gider, belediyede bir nikâh kıydırırız, olur biter."

Öneri, Abbas'ın hoşuna gitti. Film başladı.

"Kadın, ortalığı velveleye vermez mi?"

"Versin, bir şey tutturamaz. Her evliliğin bir velvelesi var."

"Peşine düşer. Gelir, evden alır götürür. Rezalet çıkarır cadı."

"Söyle, yarın akşam, bohçasını alsın, Nafiye'ye gelsin gizlice. Peşinize düşse de sizi bulamaz."

Sessizliği sağlamak, yaramazları dışarı atmak ve otuzbir çekenleri engellemek için arada gezinen görevlilerden Ali Ekber, el fenerini Hurşit'le Abbas'ın kafasına tutarak:

"Konuşmayın!" diye uyardı. "Burası kahve değil, atarım dışarı!"

Abbas, Hurşit'in önerisini uygulaması durumunda, hayatının kökten değişeceğine inandı. Perdedeki film, anlamsız bir ses ve görüntü yığını halini almıştı. Ağzını, Hurşit'in kulağına yaklaştırarak:

"Bu filmi sonra da seyrederiz" dedi. "Nafiye'ye gidelim, bu kördüğümü çözmek için genişçe konuşalım."

Hurşit, Abbas'ın sesinde yoğunlaşan, sevinçle mayalanmış büyük sıkıntıyı ciddiye almak zorunda kaldı. "Tamam," diyerek kalktı. Beyaz perdeden yansıyan ışığın aydınlattığı yüzlere baka baka sessizce çıktılar sinemadan.

HUZURSUZLUK

Allah bunu yaratırken mayasına haddinden fazla ateş üflemiş.

İnce damarda, tavanla duvar arasında, kısa saplı kazmalarıyla üst üste üç kazmacı çalışıyordu. Dizleri ve dirsekleri üzerinde ilerleyerek kömür söken bu üç kazmacının içinde en yaşlıları Hurşit'ti. En yukarıda, kazmacıların en genci, ıslak damara kara bir sülük gibi boylu boyunca yapışan ve arkadaşlarını güldürmek için arada bir yabankedisi gibi miyavlayan Nuri çalışıyordu. Nuri'nin altında, Nuri'den yirmi beş yaş büyük olan Filyoslu Kesir Ali, Kesir'in altında ise başkazmacı Hurşit, kazma sallıyordu.

Acemilikten ve güçlü enerjiden olsa gerek, çıplak çalıştığı ve sık sık döndüğü için Nuri'nin dirsekleri ve omuzları kanlanmıştı. İlk sevda ateşini yaşayan delikanlı, omuzlarının farkında bile değildi. Efsunu derin, saf, çocuksu hayaller kurmakla meşguldü. Kazmasının kızgın ucuyla para biriktirecek, Kesir Ali'nin yıllar önce, İşletme Teknik Direktörü Mösyö Ariotti'den aşırdığı, Bréquet marka antik saatle ipek kravatı satın alacaktı. Tatil ânında, sinekkaydı tıraş olacak, yakası kolalı, beyaz mintanını ve gümüş köstekli yeleğini giyip kenarları nakışlı ipek kravatı boynuna geçirince kravatın orta yerine tutturulan iğnenin üzerindeki iki altın yaldızlı yıldız, kızın bakışlarını ve gülümseyişini celbedecek, büyütecekti. Tabii, bununla kalmayacak, Bedriye'sine ipekli bir eprime alıp gizlice hediye edecekti. İpek kravatlı delikanlıya ipekli kız yakışırdı.

Kesir Ali, çalışırken dizlerine keçe bağlıyor, yaşadığı yıllarda kendisini en çok etkileyen anı kesitlerine takılıyor, geçmişi hayal

ediyordu. Çanakkale Savaşı'nda sakat kaldıktan on beş yıl sonra ölen inmeli babasının on dönümlük tarla, iki inek ve bir çift öküzle sekiz çocuğa bakmak zorunda kalan anasını; sel baskınına dayanamayıp çöken evlerinin, güvercin yuvalarıyla dolu, hartuç çatısını; sele kapılıp giden kilimleri, gebreleri, buğday ve un herkillerini; ilk aşkıyla özdeşleşen, lavanta mavisi kayıp mendilini; yağmurlu, sisli günlerde, Tümenoğlu ormanından kestiği kaçak ağaçları Filyos ırmağına atarak Çaycuma taraflarına götürüp gizlice satan, eve tuz ve şeker alan aksakallı Mevlüt dedesiyle, Karasalih Dağı'nda boz ayının tek bir silleyle yüzünü tanınmaz hale getirdiği Sabiye nenesini hayal dünyasında canlandırıp duruyordu. Bazen çalışmasını durduruyor, alnını kazmasının demirine dayıyordu. Bu dayama ânında, acısını sessizce demlendiren ve ölen her insanın mezarını gözyaşlarına gömen ablası Nimet gibi kendi kendine mırıldanıyordu. Bazen, terleyen gayretinin tadını merak ediyor, dilini kömür blokunun sulu yüzeyine bastırıyor, kafasını kaldırıp frengi artığı burnunu kaşıyarak gülümsüyordu. Bazen de hatırlamak istemediği insanların, hayal aynasında beliren yüzlerine iç gözüyle bakarak küfrediyordu. İçindeki şarabı, gömüldüğü toprakta demlendiren, küçük bir Gürcü mavanası vardı Kesir Ali'nin. Yıllardır bu mavanayı çalıştığı bölümde tutuyor, ocaktan dışarı çıkarmıyor, değişik yerlerde gizlice toprağa gömüyordu. Hiçbir zaman boş kalmayan mavanası, kurduğu hayallerin biricik kaynağıydı. Ocağa her inişinden önce küçük bir şişe içinde getirdiği şarabı, apış arasına sıkıca bağlıyor, aramadan geçirerek yer altına sokuyor, mavananın kapağını açıp, şarabı boşaltırken çıkan sesi zevkle dinliyordu. Şarabın, ciğerlere giren kömür tozlarını emdiğine, dışkı yoluyla dışarı atılmasını sağladığına inanan Kesir Ali, yorulduğunda ya da öksürdüğünde, gidip birkaç yudum alıyordu şarabından. Kesir'e göre şarap, Şeytan'ın Allah'a secde ettiği uğursuz bir günde yaratılmıştı. Şarabı içenin kaderi, şaraba secde etmekti.

Üç kişinin içinde en ciddi işi Hurşit çıkarıyordu. Çizgileri ustaca çekiyor, kazmasının ince ucunu kömür katmanının can alıcı yerine geçirip sulu damarı bloklar halinde indiriyordu. Aklı, madenciyi saran son büyük gerilime takıldığı için, söktüğü bloklar, dağılarak dizlerine, karnına dökülüyor, bazen de kağşayarak akan

kömürlerin altında kalıyordu göğsüne kadar. Çalıştıkları kattaki maden cevheri tükendiği için, öncekinden yüz metre daha derinde bulunan bu kata yeni inmişlerdi.

Kömür tozu yangınlarının çıkmasını ve yayılmasını önlemek amacıyla galeriyi şistleyen ve sendikada aktif rol oynayan Hikmet, çevresini kollayarak Hurşit ve arkadaşlarının çalıştıkları ayağa girdi. Tüm dikkatini gözünün feri haline getiren ve başarıya olan derin inancıyla her tarafı aynı anda dikizleyen köpek yüzlü adam, Hurşit'e yakın bir yerde durdu.

"Kolay gelsin arkadaşlar."

Kazmalar durdu, otuz beş derecenin harlandırdığı terli yüzler, Hikmet'e yöneldi.

"Sağ ol Hikmet. Ne var ne yok?"

"Hiç ne olacak, her yerde gerginlik, her yerde huzursuzluk."

Hikmet'in iki ayaklı haber tulumu olduğunu çok iyi bilen Hurşit:

"Yeni bir şey var mı?" dedi.

"Liyakat zamları var. İşletme 26 milyon lira kâr etmiş. Bu kârın 6 milyonunu madencilere dağıtacaklar."

"Oooo çok iyi!" diye heyecanlandı Nuri.

"Hiç boşuna sevinme," dedi Hikmet. "Altı milyonun yüzde seksenini, yani aslan payını, mühendislerle çavuşlara, nezaretçilere verecekler. İşçiye çam sakızı, çoban armağanı..."

"Sendika ne güne duruyor," diyerek yan yattığı yerden çıktı Hurşit. "Altı milyon liranın herkese eşit olarak taksim edilmesi lazım."

"Valla Hurşit Dayı, biz uyuduğumuz müddetçe sendika da uyur. Biz uyuyoruz. Milletvekillerinin aylıkları 5.550 liraya çıkarılıyor. Yer altında çalışan biz garibanlar, günde 10-15 lira alıyoruz. Uyuyoruz Dayım, bunu kabul edelim."

"Biz uyumuyoruz, aslanlar gibi çalışıyoruz," dedi Nuri.

"Boşa çalışıyorsunuz."

"O zaman sendika önümüze düşsün, gücümüzü gösterelim."

"Sendikanın başında Osman İpekçi'yle adamları var. Alpdündar'ı boşuna devirmediler. Sendikadan umudunuzu kesin."

"Doğru," diye mırıldandı Hurşit. "Biz harekete geçmedikçe şirket, liyakat zamlarını mühendislerle nezaretçilere verecek. Bu zamları onlara, bizi iyi izlesinler, iyi çalıştırsınlar diye veriyorlar. Sosyal meskenleri bizim için yaptıklarını söylemişlerdi. Şirket ne yaptı? Meskenleri kendi adamlarına verdi."

"Peki, bizim ne yapmamız lazım şimdi?" diye sessizliğini bozdu, Kesir Ali.

"Valla onu siz düşünün," dedi Hikmet. Elini cebine sokup Alpdündar'ın yayınladığı bildiriyi çıkardı. "Ocaklarda kimse memnun değil. Herkes mırın kırın ediyor. Huzursuzluk var. Bu bildiriyi okudunuz mu? Okumadınız. Versem de okumazsınız. Bu bildirinin birkaç satırını size okuyayım. İyi dinleyin ki kulağınıza küpe olsun." Lamba ışığına yaklaştırdı bildiriyi, kafasını eğdi. "Konuşmayı kesin. '600 metre yer altında, 11 liraya çalışanlar dururken, 30-40 lira yevmiyeli kendi adamlarınıza zam verirseniz havza başınıza çöker.' Bu kadar. Gerisini siz düşünün. Yandaki kartiyede, Malatyalı Vahap'la Ziya İnci adlı iki işçiyi dövmüşler. Yarın sıra size gelir. Siz uyuyun."

Hikmet, arkasında sancılı bir suskunluk ve kamburu büyük bir soru işareti bırakarak ayağı terk edince Nuri, bulunduğu yerden çıkıp Hurşit'in yanına geldi:

"Bu herif, Alpdündarcı mı?"

"Alpdündarcı," dedi Hurşit. "Ocaklarda huzursuzluk olduğunu ben de seziyorum. Mühendis Gültekin, İhsaniye'deki huzursuzluğu sezmiş, korkusundan girmemiş ocaklara."

"Alpdündar şimdi nerde? Madem devrildi, gelsin başımıza geçsin. Hiç çeneye vermeden, heleşe keleşe gelmeden, adam gibi gidip haklarımızı alalım; üstüne üstlük, onu devirenleri de devirelim."

Kesir Ali, başındaki bareti çıkardı, lamba ışığında, bakırı barlanmış hamam tasını andıran kel kafasını tatlı tatlı kaşıdı.

"Allah bunu yaratırken mayasına haddinden fazla ateş üflemiş," diye söze girdi. "Bu işçi, benim bildiğim işçiyse bu işi yapamaz

arkadaş. Kendi kıçının çirkini arındırmaya mecali yok. Imır yamur eder, fikrini ağzından çıkarana kadar da iş işten geçer. Geçenlerde, lambahanenin önünde, simitçi tablasının simitleri gibi, öbek öbek toplanmışlardı. Bizim emniyet bekçisi Behrem'in düdüğünü duyunca dağıldılar. Rıdvan'la Yekta Dayı, 'Dağılmayın,' dediyse de dinleyen olmadı."

"Kıvırcıklar mı?" diye gülümsedi Nuri.

"Çoğu kıvırcıktı. Birkaç Vakfıkebirli vardı. Devrek'in Adatepe köyünden gelenlerin çoğu ordaydı."

Hurşit, her işçinin, yakındığını, diğer işçiler aleyhinde atıp tuttuğunu düşünüyordu. Ocaklarda herkesi yiyip bitiren bu yakınmalar, içten içe kızışan ve şirketi fena halde huzursuz eden genel bir homurtuya dönüşmüştü. Tüm bunlar, yer üstüne çıkmak için kuyuları zorlayan bir hesaplaşmanın belirtisi miydi yoksa?

"Ne yapmamız lazım Hurşit Dayı?"

"Bilmiyorum Nuri. Hamurumuz cehaletle yoğrulmuş, mayasız adamlarız. Herhalde Alpdündar'ı desteklememiz lazım. Adam yıllardır grev hakkını savunuyor. Grev hakkı tanındı. Şimdi de işçilerin haklarını alabilmeleri için greve girmelerini istiyor. Bu aptal, şavalak durumdan çıkmanın başka bir yolu da yok."

"Bu işte okkanın altına gitmek de var."

Nuri'nin okkalı çıkışı, Kesir Ali'nin zoruna gitti. 'Laf söyledi bal kabağı,' diyecekti, gençliğine bağışlayıp vazgeçti. Çakırkeyif bir sesle:

"Biz okkanın altından çıkmadık ki, okkanın altına girelim," dedi. "Hele şu halime bakın. Okkanın altında incele incele Şile bezine dönmüşüm. Benim bu halim, babamın da haliydi. Rahmetliyi nakledilen kömür yığınlarının altında, sallantılı olukta buldular. Böyle garip bir ölüm şekline akıl erdiremediler. Okkanın altı diyorsun, al sana okkanın altı. Orta kalınlıktaki dik bir damarda kara tumba yaparken tumbanın altında kaldı kirvem Fazıl'ın oğlu Doğan. Al sana bir okkanın altı daha. Mühendis Gültekin, uzun ayaklardan birindeki çelik direklere, sarmalara bakmış, 'Burada göçük olmaz,' demiş. Onun demesinden iki gün sonra göçük olmuş. Al

sana bir okka daha. Yalanım varsa Hurşit Dayı söylesin."

İstanbul'a yerleşen Ruhi Bey'i düşünüyordu Hurşit. Havzadan tamamen kopmayı, Nafiye ile birlikte çekip İstanbul'a gitmeyi, Çingenelerin mekânı Sulukule'ye yerleşmeyi düşünüyordu. Kesir'in son cümlesini duyunca:

"Doğrudur," dedi. Torbasından çıkardığı su dolu şişeyi kafasına dikip, lıkır lıkır içti. "Çalışalım arkadaşlar, Gültekin Mühendis buralarda dolaşıyor. Bizi sohbette görürse kötü olur."

Mavanasını gömdüğü yere, sık sık işediği duvar dibine gitti Kesir Ali. Çıkardı, iki yudum alıp tekrar gömdü.

"Sarı zarfı almasalar, toprakta yıllanmış şarap içseler iyi olur; çalışmamız için bize bu kadar baskı yapmazlar, küfretmezler. Dayak da atmazlar."

TOPRAĞIN KALBİNE HEVES DÜŞTÜ

Cevherdeki iç yanmayı görmezseniz yangın çıkar.

Ayaz çekildi. Denizin üflediği cemre sisiyle ılındı hava. Ayıların burunları, mavi-mor ışıltılarla canlandırdı in karanlığını. Kaya çatlaklarında demlenen kar suları, göçmen kuşların gagalarındaki tohum ve toprak kokusuyla döllendi. Seher aydınlığı, martıların fağfur kâseler gibi parlayan sırtlarında gülümsedi ilkin, sonra sisi renklendirerek yavaş yavaş toprağa indi. Yalnızlığın ve açlığın koyu karanlığından kopan genç bir çaylak çığlığı düştü uçurumlara. Deniz, durgunluğundan sıyrıldı, hırçınlaşmaya başladı. Parelenmeden kabaran, serpilip saçılmayan, ölü kum dalgaları parelendi. Toprağın kalbine heves düştü.

Ciltleri küf yeşiline kesmiş kitapların, dosyaların raflardaki yerleri değişti. Oranı, sabrı, tebessümü güzel, lepiska saçlı bir kadın, bir eli ve bir ayağı olmayan kocasının sırtını zevkle ovdu; oklavayı andıran ince kir ovunduları döküldü tekneye. Cuma, hasta babasını görmek için şehre indi. Milletten utanmayan bir adam, geceleyin sokağa atılan aç bir kedinin miyavlamasından utandı. Demirci çırağı Sefil Sefer'in serçe parmağıyla öksüz parmağı koptu. Yer altının taşlaşmış sağır karanlığında kurulan ilişkilerin ruhu, her madencinin ruhu olmaktan çıkmaya başladı.

İlk kıpırdanışlar Karadon'a bağlı Gelik'te uç verdi. Katır, dikkatini tıklayan vagon sesinden, domuzdamcı Vehbi ile Rıfat'ın konuşmalarına yöneltti. Kocaman, çizmeli bir ayak, sapı kırılmış bir kazmaya basarak belleğinin koyu karanlığını sıkıştıran bir direği yerine oturttu. Kolay işlendiği için kolay yağmalanan damarları,

yani doldurulmadan terk edilmiş, göçük tuzağı galerileri katederek yeryüzüne çıktı. Birinci vardiyanın en yaşlı madencisi Şaban Dayı'nın kulağına bir şeyler fısıldadı. Şaban Dayı'nın çınar kabuğunu çağrıştıran yüz iklimi değişti, sardığı sigarayı şimşir ağızlığına takıp kalabalığa dalarken:

"Sakın haa," diye homurdandı. "Ocağa inmek yok. Ocağa inenin namusundan şüphe ederim."

İkaz, Dursunlar, Dağdemirciler ve Doğancılar köylerinden gelen yüz madenciyi birbirlerine yaklaştırdı. Çil Bakal dedikleri, Balkırlı Recep'le Sarı Şükrü Dayı, Şaban Dayı'nın ikazını birkaç kez yineleyince tereddüt sisi dağıldı. Öğleden sonra, saat dörde doğru yüz madenci, iniş kuyusuna değil, işletme binasına doğru hareket etti. Nezaretçilerin bakışları toplu harekete çevrildi. Daha yeni yanmaya başlayan sigara, nezaretçi Timur'un ağzından çamura düştü. Yirmi yıllık meslek hayatında, bu kadar çizmeli ayağın, konuşmadan işletme binasına yöneldiğine ilk kez tanık olan Bekçi Yüksel:

"Nereye?" diye sordu.

"Damar meylindeyiz, ilerliyoruz," dedi Balkırlı Recep. "Birinci ayak, ikinci ayak, üçüncü ayak... "

Bakışları, cehennemin narlanmış küfür taşları gibi ışıldayan kalabalığın niyetinden korktu Bekçi, ıslık çalıp işletme binasına doğru koştu. Bürosundan hemen çıkan işletme yöneticisi, madencileri kapıda karşıladı. Çizmelere, yüzlere ve velayet halini sezmiş, hakikate ermiş gibi büyüyen gözlere bakınca son günlerde dağıtılan bildiriler, iş savsaklamaları ve diğer ocaklardan Gelik'e gelip giden karanlık adamlar anlam kazanmaya başladı. En ön sıralarda bulunan Şaban Dayı ile göz göze geldi. Dayı, on yıl önce, elli beş madencinin canını alan grizuyu ve oğlunun parçalanmış cesedini yeryüzüne çıkardığı ânı yaşıyordu.

"Baskına gelir gibi ne bu haliniz? Ne istiyorsunuz?"

"Oğlumu sen öldürdün," dercesine, işaret parmağını, yöneticinin gözüne doğru diken Şaban Dayı:

"Bize verilmesi lazım gelen zamları, yevmiye defterine yazmışlar," diye başladı. "Sonra, nerden geldiyse bir emir gelmiş, bu

taksimatta fazlalık var diye, haklarımızın üstüne bir çizgi çekilmiş. Bizim haklarımız, ustalara, şeflere, başçavuşlara verilmiş. Defterleri bozan bu idarecilerin kuyularına biz inmeyiz."

Kendisinin doğrudan muhatap alınmamasına sevinen yönetici, adil bir hakem havasıyla konuşmaya başlamak üzereyken Kazmacı Vedat'ın, yabankazını çağrıştıran bağırtısı yükseldi:

"Defterleri getirin!"

Bağırtı, kalabalığın zelil öfkesini bağırtılara dönüştürdü:

"Allah'ınız yok mu sizin!"

"Bizi arabayla dar geçit arasında sıkıştırmayın!"

"Bizi kıvırcık sürüsü mü bellediniz?"

"Bu otlakta semiren sizsiniz!"

"Cevherdeki iç yanmayı görmezseniz yangın çıkar!"

Yönetici, yükselen seslerin habis karakterinden korktu. İçinin ayaklanmış tüm gizil güçleriyle bir adım geri çekilmek isterken çavuşları, bekçileri aradı bakışlarıyla. Yanında duran ve ceberut davranışlarının ceremesini ağır bir şekilde çekeceğini düşünen Sefa Çavuş'un kolunu sıktı. Çavuş, gözlerini kalabalığın üzerinde şöyle bir devirdikten sonra, tüm bekçileri nezaretçileri toplamak için sezdirmeden sıvıştı.

"Arkadaşlar lütfen sakin olun," diye başladı yönetici, endişeden kabaran yüreğini metanetine yedirerek. "Tahrike takazaya gelmeyelim. Soralım, öğrenelim, karanlığa lambasız girmeyelim. Size söylenenlerin, hakikatle hiçbir alakası yok. Liyakat zammı görüşmeleri henüz bitmiş değil. Sonucu bekleyin, art niyetli kışkırtmalara da itibar etmeyin. Sizin hakkınız, bizim hakkımızdır. Bunu böyle bilin ve işinize dönün lütfen."

"Defterleri getirin!"

"Getirmezseniz girer biz alırız!"

Yönetici, Kürt Ali'yle lağımcı Karslı Gıyas'ın bağırtılarına aldırmadı. Bakışları, elleri, alınlara vuran yumuşak ışıltıları dikkatle süzdü. Konuşmasının kalabalık üzerinde etkili olduğunu, homurtuların azaldığını sezinlediği için cesaretlendi.

"Zamanı geldiğinde defterler de getirilecektir. Şu anda defterler kontrol ediliyor. Aklıseliminizi kullanın, beni daha fazla meşgul etmeyin ve işbaşı yapın lütfen."

"Arkadaşlar inanmayın," diye çıkıştı kazmacı yedeği Velican, "Kül dolgulama yapıyor. Aklınca yangını söndürecek."

"Yemezler!"

"Defterleri getirin!"

"Ne kıdem ne ehliyet ne de liyakat zamlarını yediririz sizlere!"

Yönetici, arkasında felaketi çağrıştıran tehditkâr bağırtılar bırakarak odasına girdi. Telaşı ve sıkıntısı, saçlarının dibini tere kesmişti. Koltuğuna oturdu, ahizeyi aldı, Karadon Bölge Müdürü Ahmet Berberoğlu'nu aradı. İğfal edilmiş, ürkütücü bir boşlukla, "Efendim durum çok ciddi," diye başladı ve gözlemlerini, yorumlarını ayrıntılı bir şekilde sıralamaya koyuldu. Memurunu sükûnetle dinleyen Berberoğlu, raporu önemsemedi. Herkesi yok sayan ve konuştuğu insana da karşısında yokmuş gibi davranan, kırk ayaklı bir bencillikle:

"Telaşa kapılmayın," dedi. "Mühim bir hadise değil bu. Alpdündar'a bağlı adamları dikkatle izleyin. Bunlar, sayıları az da olsa, çalışma hayatının şükür yolundan şirk yoluna girmesi için gayret sarf ediyorlar. İnzibatla koordineli çalışın. İşçilere de liyakat zammı görüşmelerinin bitmediğini bildirin."

Yönetici, ahizeyi yerine korken derin bir nefes aldı. Meslek alışkanlıklarını iççgüdüye dönüştürmüş, babayani bir amir yüzü canlandı gözlerinin önünde. Haddinden fazla telaşa kapıldığına hükmetti. Çavuşlar ve nezaretçilerle görüşmek için ayağa kalktı.

Yüz madencinin eylem haberi, Gelik'teki tüm ocaklara ve işçi pavyonlarına bir anda yayıldı. Sohbetlerin rengi değişti. Huzursuzluk, katırların kulak uçlarını, darıkmış tavşan bıyığı gibi titretti. Lambacı, bir lambanın aydınlığı ile yan yana yanan yüz lambanın aydınlığı arasındaki farkı hayal etti. Lağımcı, burgunun, kazmacı ise kazmanın ucundaki ışıltıya baktı; soyunarak çalıştığında çıplak gözle gördüğü kömür damarının daha berrak göründüğü kanısına vardı. Yeni anlatım ve iş biçimlerinin ana rahmi olan hayat, anla-

mını yavaş yavaş açığa vurmasına rağmen, birinci vardiyaya bağlı işçilerin büyük çoğunluğu, baca ağzında kümelenen grevcilerin baskılarına, kınamalarına aldırmayarak işbaşı yaptı. Grevcileri tecrit edip Gelik dışına sürme planları kuran idare; mühendisleri, çavuşları ve bekçileri seferber etti ama bir sonuç alamadığı gibi onların yer altına sızmalarını da engelleyemedi. Yer üstünde kıvılcım parçaları gibi gezinen grevciler, çabalarını ikinci vardiyaya bağlı işçilerin ocağa inmemesi doğrultusunda yoğunlaştırarak pavyonlara girdiler. Yataklarında huzursuzca dinlenen ve öteden beri liyakat zamlarına homurdanan işçilerin bir bölümü etkilendi. Ve beklenen o an geldi. Varoluşu öze kurban eden büyük karanlığa baykuş çığlığı düştü ve gece on bire doğru, islim borularında çınlayan vuruşlar çoğaldı, birinci vardiya işçileri, erken iş bırakma eylemiyle yeryüzüne çıkmaya başladı. Bu durum, yer altına inmeye hazırlanan ikinci vardiya işçilerini etkileyince grevcilerin sayısı bir anda yüzden bin beş yüze fırladı. Haber kısa sürede Karadon, Çaydamar, Kozlu ve Asma bölgelerine ulaştı. Kozlu'dan bir grup işçi, yol üstündeki Kok Fabrikası, Garaj, Baştarla Eğitim Merkezi, Çaydamar ve Merkez ambarlarındaki işçileri kışkırtmaya giderken bir grup da Gelik'e geldi. Gelenlerin içinde Hurşit'le Bartınlı Ömer de vardı.

Gece saat 12.00'ye doğru toprak, karanlıktan uğul uğul çıkan çizmeli ayakların ağırlığı altında ısındı. Durumu bürosunun penceresinden afallayarak izleyen Gelik İşletme Müdürü, hemen telefona sarılıp Genel Müdür Behçet Firuz'u felaketin çapı konusunda bilgilendirirken içeri bir mühendisle bir başçavuş girdi.

"İşçiler, baca ağzını kaynak yapıp kapattılar efendim," dedi mühendis, "Yer altına kimseyi sokmuyorlar."

"Olamaz!" diye ayağa fırladı Müdür. "İşi maskaralığa, kepazeliğe vardırdı bunlar. Toplayın bütün mühendisleri, çavuşları baca ağzına gidiyoruz. Çabuk."

Müdür az sonra, ocak mühendisleriyle çavuşları yanına alarak baca ağzına gitti. Koyu karanlığı yırtan lamba ışıkları, homurtular ve dalgalanmalar arasına korkarak giren ekip, baca ağzına doğru ilerlemeye çalışırken:

"Durun, baca ağzına yaklaşmayın!" diye bağırdı Nusret Yıldız.

Çırganlı Ali'nin, kazma ve baltalarla donanmış ekibindeki adamlar, tehdit edercesine yukarı kaldırdılar aletleri. Kendini, kendi karanlığından yüzyıl sonra doğan görünmez bir gücün sahasında suçüstü yakalanmış gibi hisseden Müdür, ekibini durdurdu:

"Arkadaşlar," dedi, endişenin deldiği bir sesle, "Temsilciniz kimse, onunla konuşmak istiyorum."

"Temsilcimiz yok, hepimiz temsilciyiz!" diye bağırdı Dersimli Zülfikâr.

"Sarı zarfları açın, günahlarınızı görelim!"

"Bizi çaparize getirmeyin, bu iş burda bitmez!"

"Aklımızı bulandırmayın, çekin gidin!"

"Defterleri getirin!"

Yüzlerce insan aynı anda konuşunca karanlık dalga dalga uğuldadı. Müdür, seslerin tek tek işçilerden değil, tek tek işçilerin kenetlenmiş, birleşik kara gücünden çıktığı sanısına kapıldı. Yapacak hiçbir şey yoktu. Mühendislerin işçileri ikna çabaları, uğultuyu iyice artırmıştı. Durumun sapa sardığını gören Müdür, "Arkadaşlar, bakın size söz veriyorum," diye başlayınca bağırtılar arttı. Müdür'e yaklaşan Şaban Dayı:

"Sizin ahd ü kavlinize güvenilmez," diye çemkirdi. İçindeki kin, lambaların midye kabuğu gibi ışıldattığı burun kanatlarında titreyişe dönüşmüş, yüzünü, bortlak, kızıl arvana devesinin yüzüne benzer bir şekle sokmuştu. "Defterlere haram soktunuz, çürüttünüz. İpi çürük insanlarsınız."

Ön saflarda, idare ekibinin aczine muzip niyetlerle gülümseyen ve avurdunu doldura doldura bir şeyler tıkınan Filyoslu Soğan Ahmet, lağım burgusunun yaraladığı kocaman, simsiyah elini Müdür'e doğru uzatarak:

"Bize ağız tamburası çalmaya mı geldin?" diye gürledi. "Daha dün, Pervane'nin oğlunu sen dövdürdün! İşçiden uzak dur, belanı bulma!"

Ahmet'in ağzından fırlayan nimet parçalarını tiksinerek izledi Müdür; mühendislerin, ellerinde balta ve kazma olan, baretli, çizmeli ecinniler tarafından sıkıştırıldığını görünce iyice endişelendi.

Bu baş döndürücü öfke tufanına, kararmış azgın sürüye laf anlatmanın akıl işi olmadığını anladı; ekibini, fokurdayan ve kendilerini bataklık gibi çeken kalabalıktan güçlükle koparıp işletme binasına doğru yürürken sabahleyin karbonatla ovduğu diş etlerinin kanadığını fark etti. Kulakları, daha bir berraklaşan tehdit ve küfürlerdeydi:

"Ağzımıza aldığımız taşı, yüzünüze tükürmenin zamanı geldi!"

"Sen kimsin, git genel müdürün gelsin, senden cacık bile olmaz!"

"Ark atlamaz, köprü geçmez bir at!"

"Cibiliyetsiz herif!"

"Alt çenemizden girip üst çenemizden çıkmaya gelmiş, aklınca!"

"Önünde tazimle eğileceğimizi sandı!"

Bir yıl önce, bulduğu boş bir sarı zarfın içine katır dışkısı yerleştirip zarfı müdüriyet kapısının önüne koyan Örencikli Hasan:

"Niye bırakıyorsunuz, bırakmayın!" diye bağırdı. "Yakalayıp lambahaneye hapsedin!"

Ekip, bağrında her türlü belayı, yüksek küllü şlamı, tozu, körnefesi ve mantarlaşmış direk kokusunu barındıran büyük ses mahşerini dışarıda bırakarak binaya girdi. Müdür, yaşadığına şükredercesine ensesinin terini sildi, telefon başına geçti, durumun ciddiyetini yetkili makamlara iletmeye başladı. Mühendisler ise mikrofona yapıştılar, binadan işçilere, dağılmaları uyarısında bulunduktan sonra, nutuk atmaya kalkıştılar:

"Arkadaşlar bu havzada kömürü çıkaranlar sizlersiniz. Eğer bir haksızlık, bir yanlış anlama varsa bu böyle halledilmez. Yasaları çiğneyerek halledilmez, oturup konuşarak, tartışarak halledilir. Lütfen ciddiyetinizi, ağırbaşlılığınızı koruyun. Kışkırtmalara kapılarak savrulmayın. Kendinizi, rüzgârın açık vagonlardan şehre savurduğu kömür tozu zerrecikleri derekesine düşürmeyin."

Konuşmalar işçileri yatıştıracağına daha da öfkelendirdi. Bina, tehditkâr kalabalığın kuşatması içinde kaldı bir anda. Binayı basma eğilimi içinde olan aşırılardan, yakası açılmadık küfürler yükseldi.

Mühendisler, Ruşen ve Vehbi adlı işçilerin ellerinde tabancalarla gezdiklerini, işbaşı yapmak üzereyken greve katılanların, yanlarına aldıkları zimmetli balta ve kazmaları saldırıda kullanacaklarını ve giriş kapısının zorlandığını söyleyerek panik havası içinde üst kata çıktılar.

Müdür, gece saat iki otuzda telefon ahizesini kaldırdı, Maden İşçileri Sendikası Başkanı Osman İpekçi'nin ev numarasını çevirdi.

"Osman Bey seni yine rahatsız ediyorum," dedi, yalvarışa meyleden yumuşak bir sesle. "Durumumuz gerçekten kritik. Şu anda büyük bir işçi kitlesi tarafından sarılmış ve binada mahsur kalmış durumdayız. Sizin derhal Gelik'e gelmeniz, işçileri ikna edip bu ablukayı kaldırmanız gerekiyor. Ellerinde baltalar, kazmalar, demir çubuklar var. Gemi azıya almışlar. Savurmadıkları küfür, etmedikleri hakaret kalmadı. Bu durumun sonu, yangına, cinayete varır."

İpekçi, öfkeli kalabalığı hayal edince ürperdi. Picamasının orta düğmesini çekiştirerek:

"Hayır, ben gelemem, Müdür Bey," dedi. "Anlattıklarınıza bakılırsa o işçilerin arasına gece girmek aptallık olur. Yarın sabah gelirim. Jandarma gelmedi mi oraya?"

"Hayır, ne jandarması... Senden ve senin başında bulunduğun sendikadan başka hiçbir güç giremez buraya; girerse bizi öldürür, jandarmayla da çatışırlar, katliam olur. Madenciyi sen bilmiyor musun?"

"Haklısın. Bu gece sabredin, sabaha kadar işçinin galeyanı biraz yatışır, sabah ben ekibimle gelir, onlarla konuşurum."

Binada kuşatılanların yardımına kimse gelemeyince gökyüzü kararmaya başladı. Yıldızlar, kuyulara inen madenci lambalarının aydınlattığı kafesler gibi, gökyüzünün dipsiz karanlığında kayboldu. Şimşek alazında, uçları nefti ve tirşe renklerle gülümseyen yağmur yüklü bulutlar, kuzeyden güneye doğru çoğalarak kubbeye egemen oldu. Hurşit, kafasını kalabalığın uğultusundan kaldırıp göğe baktı.

"Yağmur, fena bastıracak," dedi.

"Yağmur bastırsa da bunlar dağılmaz," diye mırıldandı Bartınlı Ömer.

Tepeler, göğün gazabı altında bombalanıyormuş gibi ırgalandı. Balık ve iyot kokusu çöktü toprağa. Mayalanmış, iri, bahar damlaları düşmeye başladı. Uğultu yön değiştirdi. Şaban Dayı'nın sesi duyuldu:

"Kimse tüymesin, sakın haaa!"

Tek tük düşen damlalar, püsene, yani ahmak ıslatana ve giderek sağanağa çevirince kalabalık parçalandı ve pavyonlara doğru kaçışa dönüştü. Kaçışın ve eriyişin ortasında dimdik duran Şaban Dayı:

"Kaçmayın!" diye bağırıyordu. "Yağan rahmettir, kurşun değil!"

Hurşit'le Ömer dâhil, herkes gitti. Yağmurun altında sırılsıklam ve dimdik duran Şaban Dayı, yağmurun ıslattığı büyük boşluğu dinlerken:

"Ordu tüydü," diye homurdandı. "Meydanda sap gibi kalan ordusuz paşaya bok yemek düşer."

Binada mahsur kalan ve basılıp linç edilme korkusuyla durumu üst katın penceresinden dikkatle izleyen İdare ekibi, bin beş yüz madencinin, Şaban Dayı'yı küfürleriyle baş başa bırakarak çekilişini, ilkin şaşkınlıkla sonra da tarifsiz bir sevinçle karşıladı. Vakit kaybetmeden alt kata indi ve çıkış kapısından binayı hızla terk etti. Ekibin gidişini yıkıntı bir ruhla izleyen Şaban Dayı:

"Bu gece siz kazandınız," diye mırıldandı. "Yarına hazır olun."

BÖYLE GELİŞİN BÖYLE GİDİŞİ OLMAZ

Yağmur, kaçanları daha çok ıslatır.

Yağmur, gökyüzünü kurşun gibi ağırlaştırdı. Şişen toprakla ağırlaşan gökyüzü arasında sıkışıp kaldı karanlık. Yattığı ranzadan, öksürerek kalkıp dışarı çıkan Kuyucu Kadir, grevcilerin yağmur kaçkını ayak izlerine işerken kuyu kulesi ile Şaban Dayı'nın siyah dikeltilerini seyreyledi. Kapkaranlık, daracık bir ayağı ayakta tutan iki tahkimat direği canlandı hayalinde. Direklerden biri, tavandaki kayanın ağırlığına dayanamayıp yumuşacık zemine batmış, kısalmış, diğeri ise uzamıştı.

"Al kaşağıyı, gir ahıra," diye mırıldanarak içeri girdi.

Madencilerin ikna edip içeri sokamadıkları Şaban Dayı, yağmurun altında, dimdik ve kıpırtısız bekleyişini sürdürüyordu. İkna olup içeri girmesi durumunda grevci kitlenin, direnişi sabahleyin bırakacağından korkuyordu. Şaban Dayı'nın, bulunduğu yerde sırılsıklam, dimdik beklediğini düşünen madenciler, yağmuru ve kara yeli dinleyerek bir yığın tantanadan, esip gürlemeden sonra, kuşatmayı kaldırıp yöneticileri salıvermiş olmanın yarattığı pişmanlıkla sancılı bir uykuya dalmışlardı.

Şafağa doğru yağmurun gücü kesildi. Suların köklere yürüyüşü hızlandı. Saçak duldasından, karanlığın çözülüşünü izleyen bir serçe, tahkimat direğini kaldırırken belini inciten Eşkelek Veli'nin acılı inleyişine kulak verdi. Akreple yelkovan yer değiştirdi; zemberek sır oldu, pandülün yerini mil aldı. Nizami Dayı ile malzeme servis şefinin ayakçısı Ekrem Taş'ın getirdiği kuru elbiseleri giymeyi reddetti Şaban Dayı.

"Ben üşümem!" diye bağırdı. Giysileri etine yapışmış, sudan çıkan çil horoza dönmüştü. "Götürün onları, yağmurdan kaçan aslanlara verin! Yağmur, kaçanları daha çok ıslatır."

Şaban Dayı, geceleyin yağmurun altında tek başına ıslanırken Gelik ve Karadon yöneticileri de Osman İpekçi'nin telefon konuşmasından bir saat sonra, Vali Fuat Kadıoğlu ile Savcı Sabahattin Yalçın başta olmak üzere, Zonguldak Maden İş Sendikası Başkanı Osman İpekçi ve önde gelen diğer görevlilerle işçilerin yeniden direnişe geçmesi durumunda, uygulayacakları taktikleri ve alacakları tedbirleri görüşmüşlerdi. Memurlar, görüşmeden çıkan kararlar uyarınca, o gün işletme binasına erkenden geldiler. Memurların gelişiyle hareketlenme yeniden başladı. İşletme binasının önü, pavyonlardan çıkan sarı kasklı kafalarla bir anda doldu. Şaban Dayı'nın otoritesi de birkaç misli güçlendi.

Grevciler, bağrışa çığrışa müdürü istediler. Binadaki hiçbir görevli bu isteği ciddiye almadı. Geceleyin Kozlu'ya giden Hurşit'le Bartınlı Ömer yeniden geldi Gelik'e. Bekleyiş, içten içe kızışan, tahrip gücü yüksek bir homurtuya dönüştü. İncirharmanı'nda kazmacı yedeği olarak çalışan ve nerede bir kıpırtı varsa oraya koşan Göynüklü'nün Fırfır Hasan:

"Dağıtın bu binayı!" diyerek elindeki taşı pencereye savurdu. Camın şangırtıyla inişi, kitleyi harekete geçirdi. Sağlam camlar bir anda kırıldı. Öfkeli kesim, giriş kapısına yüklendi. Kapı, arkasından zincirlerle bağlandığı ve iyi tahkim edildiği için kitlenin yüklenişine dayanıyordu. Kapının zorlanışını dehşetle izleyen memurlar, merdivenleri çevik ve çalak adımlarla çıkarak üst kata sığındılar. Kapıyı kırmaya çalışan kalabalığın öfke ve küfür anaforunu, Şaban Dayı'nın ikazı parçaladı.

"Durun, kapıyı kırmayın!"

Şaban Dayı'nın ikazına aldırmayan kitlenin deli bozları, kapıya yüklenmeye devam etti. Pencereden içeri girme girişimi başlamak üzereyken üst kat penceresinden kafasını sarkıtan bir memur, Sendika Başkanı Osman İpekçi'nin geleceğini duyurdu. Emrullah, Hüseyin Zevali ve Bozo Şevket gibi yaşlı ve saygın işçilerin desteğini alan Şaban Dayı, kalabalığı dizginledi. Kömür bloklarının

düşüşünü ve göçüğü önceden sezen Tumbacı Samet, Osman İpekçi'nin geleceğini duyunca kollarını havaya kaldırıp:

"Desene işimiz Allah'a kaldı!" diye kükredi.

Abbbas'ın, dayançalarına dayanarak gelişinden az sonra da Osman İpekçi geldi. İpekçi, havzadaki devlet erkânıyla geceleyin yaptığı görüşmelerin yorgunluğunu, göğüs kafesinde hissettiği sancılı bir ağırlıkla Gelik'e getirmişti. Homurdanan, bağıran, sataşan kitlenin içinden kafası dik, güleç ve yerinde durmayan dividek gözlerle geçip memurların açtığı kapıdan içeri girdi. Kapı yeniden kapandı. Binanın üst katına, memurların korkulu atmosferine çıkan İpekçi, mikrofonu eline aldı, açık pencereden kafasını hafif sarkıtıp aşağıdaki kalabalığa baktı:

"Beni iyi dinleyin arkadaşlar," diye başladı, aşağıdan yükselen homurtuya, çatlak seslere aldırmadan. "Ben buraya hayırlı bir haberle geldim. Kıdem, ehliyet ve liyakat zamlarını hak eden işçiler, yakında bu zamları alacaklar."

Homurtu aniden kesildi. Sessizlikten huylanan Abbas:

"Yalan söylüyor, inanmayın!" diye bağırdı.

Bakışlar, yüzü yanmış, kolsuz, bacaksız yaşlı insana yöneldi. Sesi duyan İpekçi:

"Aranızda kışkırtıcılar var arkadaşlar," diye sürdürünce kapıya yakın bir yerden Hurşit'in bağırtısı yükseldi.

"Bu adam bizim temsilcimiz değil arkadaşlar! Bu adam, sırtını şirkete dayadı, bizim temsilcimiz, Alpdündar'ı devirdi!"

Hurşit'i Kolsuz Ali'nin oğlu Mükerrem izledi.

"Bu adam, eski ayağı çarıklılardandır, inanmayın! Ayıyı vurmadan postunu satmaya çalışıyor bize!"

Sol elini, iman tahtasında artan ağrıya bastırdı Osman İpekçi. Bakışlarını bağırtının geldiği yere çevirerek:

"Aranızda, sizden olmayan yabancılar, karanlık insanlar var arkadaşlar!" diye sürdürdü. "Sizi kandırıyorlar, yalan söylüyorlar, kışkırtıyorlar! Sadece işletmeye değil, sendikamıza karşı da kışkırtıyorlar!"

İşçiler, gerçekten, acaba kışkırtılıyor muyuz, dercesine birbirlerine baktılar. Hurşit'in yanına gelen tamirci Behlül, "Seni tanımıyoruz, sus konuşma," diye uyardı. Bartınlı Ömer, uyarıdan ve bakışlardan korktu, işmar ederek, fısıldarcasına, "Hele bekle sırası değil," dedi. Tam bu sırada, nasıl olduysa:

"Gene tepeye çıktın, şirketin yanından konuşuyorsun," diye bağırdı Şaban Dayı. "İn aşağı, yüzümüze baka baka konuş!"

"Ya in aşağı ya da defol git, yalancı!"

"Üstünde yattığın yatağı kavşatmaya mı geldin?!"

Homurdanışların çoğalmaya yüz tuttuğu bir anda, Karadon Bölge Müdürü Ahmet Berberoğlu geldi. Kalabalık boynunu uzatarak taze yorumlarla dalgalandı. Vali ile baş başa verip gece boyu yeni tedbirler üzerinde kafa yorduğu için suratının rengi, tabaklanmış dana derisinden mora doğru evrilmişti Berberoğlu'nun. Kalabalığı yara yara kapıya doğru ilerlerken huzursuz çenelere kulak veriyor, her şeyi hoş gören, belayı bile hayra yoran, nimet bilen bir edayla gülümsüyordu. Kapıya yaklaştığında, "Benim fedâkar, vatansever madencime bu davranışlar yakışmıyor," diye mırıldanarak binaya girdi. Hiç beklemeden üst kata çıktı. Hâl ve makam sahiplerinden oluşan ekibin kurtarıcı bekleyişini başıyla selamladıktan sonra kendisine uzatılan mikrofonu aldı, pencereye doğru yaklaştı, aşağıdaki kalabalığa değil, gökyüzüne bakarak:

"Muhterem madenci kardeşlerim," diye başladı. Uğultunun susmasını hayra yordu, merak ve umutla aşağıya kaydırdı bakışlarını. "Madencinin, sağduyusuna, vatanseverliğine ve büyük fedakârlığına güvenen bir amiriniz, bir kardeşiniz olarak sizlere hitap ediyorum. Hepimizi üzen, rahatsız eden bu meseleyi kafa kafaya vererek bir hal yoluna koymak için geldim buraya. Takdir edersiniz ki yeni çıkan kanunlarımız, işçiye grev hakkı tanımaktadır. Ben şahsen, sizlerin işçiden yana olan bu kanunları kötüye kullanma ve çiğneme gibi bir niyete sahip olduğunuz kanaatinde değilim." Durdu, toprağa hâkim olan büyük sessizliğe keyifle baktı. "Zamlara gelince burada size kardeş sözü veriyorum ve diyorum ki pek yakında beklenen zamlar, bu zamları hak eden işçilere, (çatlak bir ses çıkmamasını garantilemek için) yani sizlere

hakkaniyetli bir şekilde dağıtılacaktır. Ben şahsen, sizleri bir de o zamlar dağıtıldıktan sonra görmek isterim. O zaman, bu yaptıklarınızın doğru olmadığını, biraz aceleye geldiğini eminim ki anlayacaksınız."

Konuşma nasıl bir etki yaptıysa kitle, velayet halini sezmiş, hakikate ermiş bir mümin topluluğu gibi taşkınlıktan tevekküle doğru kaymaya başladı. Öfkeli homurtuların yerini yorumlar, tahminler, kuşkular, "bekle-gör"e dair telkinler aldı. Şaban Dayı, işaret parmağını, sağ gözünün altına, üşümenin ve endişenin morlaştırdığı dolgun zango fındığı büyüklüğündeki kıllı bene götürdü, beni kaşırken yüz kişiyle başladığı ilk direnişin, kalburüstü adamlarını süzdü. Sabih, Gazi, Haşim, Kümbül Musa ve Dilkeş'in Hasan gibi güvendiği babayiğitler bile konuşmaları maksat aramadan kuzu kuzu dinlemiş, suskunlaşmışlardı.

"İnanmayın!" diye uyardı. "Adamın lafına söykenir de ocaklara inerseniz iki dünyada elim yakanızdan inmez!"

Berberoğlu, mühendisleri, bekçileri ve Osman İpekçi'yi yanına alarak alt kata indi, kapıyı açtırdı, işçilerle yüz yüze geldi;

"Sevgili işçi kardeşlerim mesele hallolmuştur," diyerek, kollarını kaldırıp işçileri selamladı. Dört yönü bakışlarıyla kolaçan etti. Kargaşayı yöneten elebaşların kapıya yakın bir yerde kümelendiklerini gördü. İşaret parmağını uzatarak:

"Şurada duran, sizin de sevdiğiniz arkadaşlarla bu meseleyi genişçe görüşmem icap ediyor," dedi. "Siz içeri buyurun, işçi kardeşlerim de hemen işbaşı yapsınlar. Mesele hallolmuştur."

Mühendis ve bekçilerin de hafif itelemesiyle, hareketin kaymak kesimi içeri kaydırıldı ve kapı kapandı. Neye uğradıklarını anlayamayan işçiler, bilgi almak ve kontrol etmek için idare tarafından harekete sızdırılan grev kırıcıların da teşvikiyle lambahaneye yönelince Şaban Dayı:

"Nereye!" diye bağırdı. "Aklınızı başınıza devşirin! Durun!"

Korkusu gerçekleşmiş, yıkayıcının eli altından dirilerek ayağa kalkan meyit, musalla taşına ve oradan da mezara doğru gitmeye meyletmişti.

"Gitmeyiiiin! Hakkınızı almadan gitmeyin!" diye sürdürüyordu bağırtısını Şaban Dayı.

Önce lambahaneye giren, oradan da kuyu başına yönelen işçileri, sırtararak izliyordu Bartınlı Ömer.

"İdare bunlara kökledi, haberleri yok. İnsan değil bunlar, sazak üstünde kaynaşan öğez sürüsü."

Şaban Dayı, bağıra bağıra yoruldu. Hareket içindeki varlığını, hareketin bir anlamı olarak algıladığı için, anlamını yitirdiğine inanarak olduğu yerde çömeldi. Çamura baktı. Büyük bir kalabalık, çamurun içinde geri çekiliyordu.

"Şu yere yazık ki seni yüklenmiş," diye mırıldandı. Kafasını kaldırdı gökyüzüne baktı sonra. "Şu göke yazık ki sana kubbe olmuş." Tekrar yere baktı. Bakışları, sağ ayağının ucunda, çamura batmış bir güvercin teleğiyle karşılaştı. Bilincin duygulara boşalan gürültüsünü dinlemeye başladı. Koca bir meydana dönüştü gürültü. Meydanın ortasında bir çınar ağacı belirdi. Çınar ağacının etrafını güvercin sürüsü sardı. Taşıdığı zamanın gücünü tüm derinliğiyle açığa vuran mavi bir ışıkla büyüdü güvercinlerin gözleri. Sürü birden kayboldu. Meydan kararda. Çamura batmış bir güvercin teleğine dönüştü çınar ağacı. Derin bir nefes aldı. Zaman, algılamaya fırsat vermeden dağıtmıştı direnişi. Tek başına yapacak bir şey yoktu. Kafasını kaldırıp boşalan gerçek meydana baktı. Meydanda, hayal kırıklığının suskunlaştırdığı beş on kişi kalmıştı. Bunların içinde, yıllardır domuzdamcılık yapan Bağbozan'ın oğlu Rıfkı'yla Köse Fuat da vardı. Çalışmaktan nefret eder hale gelen bu adamlar, grevi canı gönülden destekliyorlardı. Yüzleri, acı çizgileriyle parçalanmışa benziyordu. Şaban Dayı'sının çırpınan, çaresiz insaniyetine mi acıyorlardı yoksa? Yaşlı madencinin bakışlarını fark eden Rıfkı, mezar üstünde yürür gibi titrek adımlarla geldi, elini omzuna koydu, Şaban Dayı'nın:

"Ben sana demedim mi Dayı, 'Bunlarla bu domuzdamını yapamazsın,' diye. Bunların dünyası yanardönerdir, eksiktir. Bunların sarması var ama süren gaması yok; fırçalığı var ama demir bağı yok; bağ pabucu var, pabuç pimi yok; burguları var ama tonluk arabaları yok. Bu malzemeyle yola çıkılır mı?"

"Başka malzeme de yok Rıfkım, ben ne yapayım?"

Fuat, Hurşit, Abbas, Bartınlı Ömer ve ilk direnişçilerden birkaç kişi daha geldi. Yenilmiş, apoletleri sökülmüş, yaşlı bir general gibi süzdü gelenleri Şaban Dayı. Uykusuzluğun, açlığın ve üşütmenin etkisiyle takırdayan çenesine egemen olmak için sağ avucunu ağzına kapattı.

"Sen üşütmüşsün Şaban Dayı, titriyorsun," dedi Hurşit.

Yıllardır, gazlı su damlalarının altında, yarı çıplak, kazma sallayan ihtiyar, yabancının sesindeki sıcaklığa sığınırcasına gülümsedi.

"Beni titreten illet, gece tepeme yağan yağmur değil," dedi. "Beni titreten illet, bunların tıpış tıpış gidişidir. Böyle gelişin, böyle gidişi olmaz." Ayağa kalktı. "Hele durun bakalım, gün doğmadan neler doğar."

BİZİ NİYE BU HALE SOKTUNUZ

Kimseyi incitmeyin, grevdeyiz.

Dolunay, göğü boğum boğum saran siyah bulutların yırtığından usulca uçverdi; karanlığı kollayarak ihtiyatla büyüdü ve kömür yüklü gemilerin üzerinde sarı, kocaman kafalı bir bebek gibi gülümsedi. Kuşların dikkati, lavarlardan çıkan ve yerleşim alanlarına atılan sıvı atıklarla sahildeki şlam tabakasının parlak sinesine düşen dolunayın suretine çevrildi. Defne kümelerinin dibinde, hasta bir martı, gözkapaklarını hafifçe araladı; körnefesin, kendisini hasta eden, görünmeyen özüne, atmosferin üst tabakalarına doğru yükselirken güneşte tepkimeye giren ve kızılötesi ışınları kat kat tutarak sera etkisine dönüşen zehir yeşili özüne baktı.

Dolunay, siyah bulutların bağrına dalıp kaybolduğunda, Karadon ve Kilimli'den Gelik'e üç madenci geldi. Bunlardan, ağzı aya, gözü çaya bakan, Aksırığı Cinli Ali, Şaban Dayı ile arkadaşlarına, yer altının için için kaynadığını, madencilerin harekete geçmek için Gelik'ten yardım beklediklerini anlattı. Dinleyenlerin gözleri parladı. Şaban Dayı, rehavet içinde derin bir nefes aldı. Ali'yi dikkatle süzdü. Konuşurken çizmelerinin çamurlarını bıçağıyla kazıyan Ali'nin, aklı terelelli birisi olduğunu ama dünyanın en ciddi haberini getirdiğini düşündü. Sigara sarması için tütün tabakasını Ali'ye uzattı ve hemen ayağa kalktı. İşbaşı yapmayanlarla, grevden vazgeçip işbaşı yapan ama işbaşı yaptığına pişman olanları bir araya getirdi. Onlara, hazırlanmalarını, yarın Karadon'a gideceklerini ve oradaki madencileri greve sokacaklarını söyledi.

Avurdu büyük Muharrem, şafak esintisini hissedince horoz

gibi öttü. Ötüş, Şaban Dayı'nın tavşan uykusuyla moraran göz-kapaklarını aralayıverdi. İhtiyar, hemen kalktı, rüyasında gördüğü adamı, kendi kanıyla yazdığı kitapları yakan, aksakallı dervişi anımsadı. "Hayırdır inşallah," diye mırıldanarak köstekli saatine baktı. Giyindi. Ranza aralarında gezine gezine, adamlarını sessizce uyandırdı. Hassas ve cevval insanlardan oluşan, en çetin anlarda bile dağılıp savrulmayan, bütünsel bir hareket hayaliyle pavyondan dışarı çıktı. Çıkmasıyla da Zonguldak'tan daha yeni gelmiş, Osman İpekçi yönetimine muhalif iki sendikacı ile karşılaşması bir oldu. Sendikacılar, ihtiyar grevciyle tokalaştıktan sonra, hiç gereği yokken, kendilerini kısaca tanıttılar. Şaban Dayı ortalıkta ayağı yanmış it gibi dolaşan bekçi Eşref'i yanına çağırdı, kulağına bir şeyler fısıldadı. Eşref fısıltının gereğini yerine getireceğinin bir nişanesi olarak eğildi, biricik oğlunu grizuda kaybettiği için herkesin saygı duyduğu işçi babasının elini öptü ve amirleri tarafından belirlenmiş emirler içinde debelenen bir düşünce hayatının, tahta kaşık kadar daralttığı alnını emektar ele bastırdı. Yaşlı Kurt, fazla beklemedi, pavyonlardan gelip kendi çevresinde saygıyla kümelenen yirmi üç madenci ile iki sendikacıyı yanına alarak Karadon'a hareket etti. Ekip, sessiz ve donanımlıydı. Farklılığı anlamadan ziyade, defetmeyi tercih eden Çaycumalı Hasan'da bir tabanca, diğerlerinde ise bıçak, muşta ve değişik aletler vardı.

Karadon'a girdiklerinde işbölümü tamamlanmış, hareket herkesin kafasında berraklaşmıştı. Balık, iyot ve tomurcuk kokusuyla ağırlaşan bahar yelinin denizden havzaya yaydığı mavi ışık, ekibi ikiye böldü. Şaban Dayı'nın başında olduğu birinci grup pavyonlara, Ali'yle Çil Bahattin'in başında olduğu ikinci grup ise vinç dairesine yöneldi.

"Kalkın arkadaşlar, Karadon'da kara gün sona erdi, grev başladı!" diye bağırdı Şaban Dayı.

Yastıktan kafasını kaldıran gece vardiyası, ranza aralarında, kömür tozu ve ayak kokusunda gezinen yabancı yüzlere bakarak durumu anlamaya çalıştı. Uykusuzluğun ve yorgunluğun verdiği isteksizlik ile çalışmama isteğinin verdiği grev sevinci arasında esnedi. İndi, giyindi, toplu halde dışarı çıktı.

Vinç dairesine giren gruptan, Çaycumalı Hasan, silahını çekerek:

"Grev başladı, arkadaşlar!" diye bağırdı. "Herkes greve katılacak. Çalışırsanız halatı kopartırız."

Aksırığı Cinli Ali'nin elinde bakırcıların kap kacak dövmek için kullandıkları yumruk demirini andıran ağır, ürpertici bir demir vardı:

"Çıkın dışarı lan! Karşı koyanın kafasını, elimdeki bu zamazingoyla ezerim!"

Hareket bir anda Karadon'a yayıldı. Bekçi düdükleri karıncalandı, ürperdi, sustu. Öfkesinin ferini, cesaret ateşine çeviren, yüze yakın madenci, ocakların ve işçi pavyonlarının arasından geçen kirli derenin üzerindeki köprüye hızla yaklaştı. Dereye izmaritler, öksürükler, balgamlar, küfürler düştü. Telaşla havalandı kuşlar. Yabanileşmiş kediler kaçıştı. Ânında kurulan bir barikatla kapatıldı köprü. Ocaklara giden yolun biricik köprüsü... Karadon'daki iş hayatının can damarı.

Yazıhanenin bulunduğu sahada, kartiye kapılarında tertip yerlerini öğrenmeye gelen Devrek'in Karabaşlar köyünden iki şaşkın madenci, Küçük Ali'yle Kazma Hasan, durumu sıfır kartiye şefine bildirdiler. Müdürün yedek ayağı dedikleri Şef, Karadon Bölge Müdürü Ahmet Berberoğlu'nun yazıhanesine koştu hemen. Tehlikeyi pencereden izleyen Berberoğlu, telefon başında Vali ile konuşuyordu. Harekete geçen işçilerin birliğini, iç içe, yürek yüreğe duranların değil, yan yana duranların her an dağılmaya hazır bir birliği olarak gördüğü için sakindi. Tümünü yine bir babacan konuşmayla ikna edeceği kanısındaydı. Masasında, üst üste yığılmış dosyalar ile yarısı içilmiş, elli yıllık bir Cassi şarabı ve bir billur kadeh vardı. Ahizeyi kapatır kapatmaz geğirdi.

"Koş hemen, ocak başmühendisiyle diğer mühendislere haber ver!" dedi, elini kadehe uzatırken. "Bekçileri alıp buraya gelsinler!"

Ahmet Berberoğlu, yani sezinlediği her fitnenin tepesini tabanını, zayıf ve güçlü yanını ânında açığa çıkaran, kavrayıcı, büyük zekâ, son bir kez esnedi, mühendisler ve bekçilerden oluşan ekibini yanına alarak köprüye geldi. Madencilerin köprüyü, tahkimat

direkleri, tahta sıralar, kütükler ve paslanmış hurda raylardan oluşan bir barikatla kapattıklarını görünce morali bozuldu. Barikatın her iki yanında yüzü aşkın grevci vardı. Çatışan iki güçten hiçbirine üstünlük tanımadan, saygıdeğer bir orta hakem pozisyonunda, meseleyi tatlıya bağlamakla tanınan Berberoğlu, ekibini bir el işaretiyle durdurdu, büyük bir güven ve cesaret örneği sergileyerek kalabalığa girdi. Hareketin can alıcı noktasıyla, Şaban Dayı ile göz göze geldi.

"Merhaba arkadaşlar," dedi. Cevap alamayınca, gülümseyerek Şaban Dayı'ya baktı yeniden. "Ben seni Gelik'te, işinin başında biliyordum Şaban Dayı. Emektar bir insansın, bu havzaya çok şey kattın. Sana saygım büyüktür. Ben şu anda buraya, ne yapmak istediğinizi anlamaya geldim."

"Bizi niye bu hale soktunuz?" diye kükredi Şaban Dayı.

Müdür Bey, hayatını, özgür bırakılmış bir hayal gücünün ve kanayan, hassas bir vicdanın alanı haline getirdiği için yönetilmesi, yönlendirilmesi zor bir insanla yüz yüze olduğunu sezinlemiş gibi irkildi.

"Bakın değerli arkadaşlarım, biz buraya sizinle kavga etmeye ya da hikâye anlatmaya değil, neden işbaşı yapmadığınızı öğrenmeye geldik. Bu sabah Gelik'ten buraya kaç kişinin geldiğini ve sizlere ne söylediklerini, doğrusu ben bilmiyorum. Dün Gelik'teydim. Buraya gelen aynı ekip, dün orayı da ayağa kaldırmıştı. Liyakat zamlarını hak eden işçilere zamların yakında dağıtılacağını anlattım, onlar da öfkeliydiler. Hayatın insafını, adil yanını, yetersizliklerini arama gayesiyle oraya gelmişlerdi. Anlattım, aldandıklarını anladılar, güvendiler ve işbaşı yaptılar."

Karanlıktan mağribe bakar gibi bakan, incelmiş, Habeşi bir yüz:

"Madenciyi asıl aldatanlar, sizlersiniz!" diye bağırdı. Bağırtıyı bağırtılar izledi.

"Senin Allah bir dediğinden gayri sözüne inanılmaz!"

"Arkadaşlar lütfen, müsaade buyurun," diye kollarını havaya kaldırınca sesler sesleri ateşledi.

"Defolun gidin, yalancılar!"

"Hepiniz dayakçısınız!"

"Yıllardır, boyunduruğun zelve deliği gibi dar yerlerde çalıştım. Hakkımı isterim."

"Bırak bu babacan ayakları, gerçek niyetinle konuş!"

Barikatın öte tarafında, en arkada, işaret parmağını oynayan dişiyle meşgul eden Avurdu Büyük Muharrem, gülümseyip eşini arzulayan, kızışmış keklik gibi ötünce Haznedar'ın Kamber:

"Grevi horataya çevirme!" diye uyardı Muharrem'i.

"Ciddi olalım arkadaşlar," dedi Berberoğlu. Çıkışlar zoruna gitmişti. "Oyun oynamıyoruz. Ben burada hepinize namus sözü veriyorum. Yakında haklarınız neyse verilecek. Kaldırın şu engeli. Sizlere yakışmıyor. Açın köprüyü, işinizin başına dönün! Aranızdaki yabancı insanlara da şöyle bir bakın! Kışkırtmalara pirim vermeyin. Sizlere güveniyorum."

Önce, barikatın her iki yanını dikkatle süzdü. İşçilerin suskunluğunu hayra yordu. Grevcilerin sayıları fazla değildi. Birkaç kişi dirense de ekibiyle barikatı kaldırabileceğine inandı. Döndü, başmühendise başıyla işaret verdi.

"Barikata dokunursanız sizi öldürürüz!" diye bağırdı Erzincanlı Deli Fethi.

Bağırtıyı dikkate almayınca barikatın her iki yanından beklemedikleri, müthiş bir ses patlaması yükseldi. Bunu ıslıklardan oluşan bir başka ses cümbüşü izledi. Pavyonlar hareketlendi, boşalmaya başladı. Taş, sopa, kazma, kürek ve demir putrellerle, bölük bölük gelen işçiler köprüde birikince grevcilerin sayısı bini buldu. Gelişin ve çoğalışın biçimi, Berberoğlu'nu korkuttu. Buna rağmen, ocak Başmühendisi, barikatı kaldırma cesaretini gösterdi. İşçiler, homurdandı. Kafası uzaktan bakır helkeyi andıran, at hırsızı kılıklı, iriyarı bir kazmacı:

"Çek elini, gebertirim seni!" diye bağırarak ileri atıldı ve Başmühendis'in suratına güçlü bir yumruk indirdi. Berberoğlu'nun ekibi, Başmühendis'le birlikte sendeledi. Aşırı davranışların zıddına dönüşeceğinden korkan Şaban Dayı:

"Kimseye sataşmayın arkadaşlar!" diye uyardı. Uyarıya destekler geldi.

"Dikkatli olun, buraya ayı oynatmaya gelmedik!"

"Küfretmeyin, makbul konuşun!"

"Grevi değme nazarlardan sakının!"

Uyarılardan cesaret alan Berberoğlu:

"Sakin olun arkadaşlar, kışkırtıcıların oyunlarına gelmeyin," dedi. Bekçilere işaret etti. Başmühendis'i derhal, küfrü, azgınlığı ve kibri artan kalabalığın dışına çıkarmalarını buyurdu. Buna karşılık da grevciler yumrukçu arkadaşlarını, köprünün öbür başına doğru uzaklaştırdılar. Gelgelelim, iş çığırından çıkmış, işçilerin bağıran işaret parmakları Berberoğlu'na ve ekibine yönelmişti.

"Adamlarını çek, içimizden çık!"

"Çekmezsen hepinizi köprüden aşağı atarız!"

"Hadi yallah, bekleme, sabrımız taşıyor!"

"Biz, senin avurt zavurtunu dinlemeye değil, greve geldik!"

"Arkadaşlar lütfen, birbirimize saygı ve sevgiyle davranalım," diye son bir çıkış yaptıysa da dinletemedi Müdür Bey.

"Bırak vaaz vermeyi! Sevgi kim, sen kim!"

"Karanlık sevgiyle dağılır, sema sevgiyle açılır! Nerde sizde o sevgi?"

Çabalarının bir işe yaramayacağını anlayan Berberoğlu, işçilerin devinmekte olan belaya kendilerini fütursuzca katmaya başladıklarını görünce kalabalıktan çıktı, mafsalları dağılmış, duyguları ve aklı parçalanmış bir yürüyüşle yazıhanesine yöneldi. Yüvrük Nazmi ile Kancacı Rafet, küfre bulanmış birkaç taşı, Ekibin arkasından peş peşe savurdu.

"Taş atmayın arkadaşlar!" diye bağırdı Şaban Dayı. "Kimseyi incitmeyin, grevdeyiz!."

Ekibiyle birlikte, yazıhanesine giren Berberoğlu, koltuğuna oturup derin bir nefes aldıktan sonra, dikkatini dışarıdan gelen uğultulara vererek durumun ciddiyetini telefonla Genel Müdür'e bildirdi. Hemen ardından da Kilimli İşletme Müdürü Tahsin Ayazoğlu'nu

aradı ve Karadon'u saran kara kargaşanın, Kilimli'yi de yeniden içine alabileceği uyarısında bulundu.

Çoğunluğu birinci ve ikinci vardiya işçilerinden oluşan ve köprü hareketine katılan bir kitle, öğleden sonra saat ikide Kilimli İşletme Binası'na doğru yürüyüşe geçerken, grevcilerin yer altına indirdikleri ekiplerin etkisiyle üçüncü vardiya da yer üstüne çıktı. Katırlarla fareler, akıl ve ruh israfına uğrayan Karadon ocaklarının bir anda uğuldayıp bir anda sessizleşmesini garip bir ürpertiyle karşıladılar. On yıllık emektar bir katır, arkasındaki vagonların dolu olup olmadığını anlamak için hafif yekindi, boş olduklarını duyumsayınca durdu, alet ve ayak seslerinin tanıdık konuşmaların, öksürüklerin terk ettiği karanlık boşluğu, yani cinnetini sezdiren büyük sessizliği dinledi dikkatle; direklerde unutulmuş yiyecek torbalarına doğru hareketlenen farelerin ayak seslerini fark edince huysuzlandı, kulaklarını dikip kaybolmuş insan kokusuna doğru yürüdü.

Babası Cemal'e, Karadon'daki hareket hakkında sabahleyin bilgi veren Hurşit, Bartınlı Ömer'le birlikte, Zonguldak'tan, anlamın kırıldığı, hesapların, sevinçlerin, korku ve şaşırtıların çoğaldığı Kilimli'ye geldi.

Vali Fuat Kadıoğlu'nun, EKİ Teknik Müdürü, polis ve jandarma kuvvetleriyle birlikte Karadon'a gitmeyi planladığı saatlerde, yirmi iki bin nüfuslu Kilimli, kaynamaya başladı. Karadon'dan gelen yürüyüş kolu, Kilimli İşletme Binası'nın merdivenlerinin önünde toplandı. Bekçiler, İşletme Müdürü Tahsin Ayazoğlu'na durumu bildirdiler. Ayazoğlu, telefonla Vali'yi ve EKİ Genel Müdürü'nü bilgilendirdi. Olayları yatıştırabileceğini söylerken dışarıdan gelen bağırtıları duymamak için parmağıyla sol kulağını tıkadı. Karadonlu Oğuz'un attığı bir taş çarptı cama. Şangır şungur döküldü cam. Müdür, irkilerek ahizeyi yerine koydu, belindeki tabancanın ağzına bir mermi verdi ve tabancayı, görünmeyecek bir şekilde beline yerleştirip mühendisler ve memurlarla birlikte dışarı çıktı. Ekibin, yemekhaneye gitme bahanesiyle dışarı çıkışı, kalabalığı hareketlendirdi.

"Durun orda, deprenmeyin, grev başladı!" diye bağırdı Şaban Dayı.

"Burdan çıkamazsınız," dedi Demirtaş Emmi. "Ankara'dan bakanlar gelinceye kadar buradasınız! Sabrımızda mecal kalmadı!"

İşçilerin, binayı kuşatıp Ayazoğlu ve mühendisleri kıpırdayamaz hale getirmeleri, Kilimli'yi iyice hareketlendirdi. Hurşit'le Bartınlı Ömer'in de içlerinde bulunduğu yüz elli kadar işçi, yazıhanenin yanındaki lambahaneye yöneldi. Kapının önünde, şefler, üst madenciler, çavuşlar ve nezaretçilerden oluşan bir grup beyaz şapkalı vardı. Bunlar, ateş edeceklermişçesine, "Yaklaşmayın, dağılın!" diye işçileri ikaz edince kalabalık çılgınlaştı. Madencilerin Pırasa Bıyık dedikleri Dağköylü kazmacı Ahmet, eğildi, yerden bir çakıl aldı; dağılın diyenleri, güçlü bir iç istihza ve alaysamayla süzerken:

"Benden iş geçti gayri," diye mırıldandı. "Benim saatim on bir buçuğu çalıyor. Yaşlandım. Bir tabanca verin de bunlardan birkaçını..."

Yirmi beş metre uzunluğundaki lambahanenin önünde üç kamyon dolusu çakıl vardı. Düşüncelerinin ateş gibi ışıldayan meymenetsiz özünü, olaylardan tamamen kopuk duyumlarla, yoktan var eden Kazmacı Ahmet, çakılını galiz bir küfürle birlikte beyaz şapkalılara doğru fırlattı. Çakılı diğer çakıllar izleyince lambahane bir anda çakıl yağmuru altında kaldı. Binanın çinko çatısından yükselen ses, beyaz şapkalıların paniğini ve kaçışını hızlandırdı. Grevciler, lambahanenin kapısıyla ocak girişini, kaşla göz arasında tuttular.

"Haberleşme var, hatları koparın!" diye bağırdı Hurşit.

Grevcilerin, öfkelerini sağduyularına itibar etmeden uygulayan deli hot kesimi, Gurbet Dayı'nın fitlemesiyle telefon hatlarını bir anda kopardı. Lokomotif düdüğüne doğru bir koşuşmaca oldu. Trenle çalışmaya gelen işçilerin trenden inişlerine izin verilmedi. Kilimli Bölgesi Maden İşçileri Sendikası Başkanı Kemal Balyemez'in çevresindeki ekibin varlığı kendisini hissettirmeye başladı ve işçiler ekibin yönlendirmesiyle Kilimli'nin tüm can alıcı noktalarını kontrol altına aldılar. Mühendislerin gün boyunca grevi kırma çabalarına, işçiler tehditle cevap verdiler. Lambahaneye gelip işçilere işbaşı yapmalarını emreden Mühendis Mustafa Tutal'ı dövdüler. Grev karşıtı tüm sesler susturuldu. Merdivenin başında duran

tek bir ses hariç; işçilerin sevdikleri için dokunmadıkları, emektar puantör Hasan Yaman'ın içli, samimi sesi:

"Arkadaşlar, bu hareketler maden işçisine yakışmıyor. Lambahaneyi dağıttınız. Tulumbalar çalışmıyor, ocakları su bastı. Buralar bizim ekmek teknemiz, çoluk çocuğumuza buradan bakıyoruz. Yarın bu iş bittiğinde, içimizden çoğunu alıp götürecekler. Beni severseniz burayı terk edin."

Karanlık çöküp saat yediye geldiğinde grevcilerin sayısı bin beş yüzü bulmuştu. Haberi duyan aileler, Kilimli'ye akın etmiş, grev sahası kalabalıklaşıp karınca küresine dönüşmüş, kaynayan bu kürenin ruhu, her bir karıncanın ruhu haline gelmişti. Şimdi bu ruh, içten içe kızışan ve büyüme eğilimi gösteren bu mahşerî güce egemen olmaya çalışıyordu.

Üzülmez ocaklarından, işçilerin kısa zamanda greve başlayacağı haberini getiren Zanguş Veli'nin ateş yöresindeki oyunu kalabalığı coşturmuştu. Abbas, Gülşah, Nafiye ve Macide hep birlikte gelip Hurşit'le buluşmuşlardı. Çoğalan madenci ailelerinin bağrında çaresiz kalan bekçiler bile odun ateşlerinin çevresinde kümelenmek, sohbetlere katılmak zorunda kalmışlardı. Şaban Dayı kalabalıkların arasında, dupduru, çocuksu bir sevinçle geziniyor, yarın sabah grevcileri aileleriyle birlikte Kilimli-Zonguldak yoluna sokup havzanın kalbine, şehir merkezine doğru yürütmenin hayalini kuruyordu.

Gökyüzünün iyice açılıp sinesindeki yıldız kümelerini grevcilere yaklaştırdığı bir anda Karabük Jandarma Eğitim Merkezi'nden Kilimli'ye üç yüz elli jandarma gönderildi. Jandarmalar, aleste beklemek üzere, sezdirmeden boş işçi yurtlarına, yerleştirildi. Grevci kitlenin içine, dolaylı ve incelikli bir şekilde, grev karşıtı propaganda yapacak olan insanlar sızdırıldı. Jandarmaların gelişine karşı homurtular yükseldi:

"Nal toplamaya mı geldiniz? Çekin gidin!"

"Ellerindeki delikli demirlerle delik açmaya gelmişler!"

"Delikli demire mi delik açacaklar!"

"Bunlar asker değil, ocak mürzadeleri!"

"Kilimli'nin kel kepir toprağına kurşun ekmeye gelmişler!"

"Gece baskınına geldiyseniz hemen çekilin, yoksa basılırsınız!"

Sıradışı ışıltıları ve kan ateşini sezinleyen jandarma başçavuşu:

"Endişelenmeyin arkadaşlar," dedi, "Buraya sizinle çatışmaya değil, sizi kucaklamaya, sizin güvenliğinizi sağlamaya geldik. Bu madenlerde askerler de çalıştı. Hepimiz asker, hepimiz madenci, hepimiz kardeşiz."

Madenciler, insana kendi sınırlarını açan ve içten bakarak konuşan dil karşısında sustu. Şaban Dayı duygulandı:

"Asker sözüne itimadımız var, vatan sağ olsun!" diyerek elini sıktı Başçavuş'un.

Havza'nın ileri gelenleri, geceleyin toplanıp işçileri jandarma gücüyle ocaklara sokmanın doğuracağı sakıncaları tartıştılar. Tartışmadan çıkan sonuç, ani bir baskınla grevin elebaşlarını tutuklamak, geride kalan, morali bozuk işçi kitlesini de ocaklara sokmak oldu.

İlk kıpırtılar, ateşten ve uğultudan korkmasına rağmen, ateşi ve uğultuyu fena halde merak eden göçmen kuş kafilelerinin tünediği tepelerde başladı. Karanlığın, kurbağaların derilerinden ve yaprak yeşilinden toprağa doğru kaymaya, yıldızların kaybolmaya başladığı bir anda, üç sivil polis, defne dallarının altında uyuyan iki işçi önderini, Hasan Düz'le Mütesim'in Ali'yi kıskıvrak yakaldı. Geceyi diken üzerinde geçiren jandarma mangaları ile sivil polisler, aynı anda birçok noktayı basıp yakaladıklarını Kilimli Jandarma Karakolu'na götürdüler. Grevci kitle, tavşan uykusundan silkinip "Ne oluyor?" diye ayağa kalktığında, kafasının olmadığını, meydanın jandarma mangalarına, sivil polislere, mühendislere, bekçilere, çavuşlara, nezaretçilere kaldığını fark etti. Her şey, bir anda olup bitmiş, jandarmalar grevci ailelerini dağıtmış, lambahaneyi ve bacaağızlarını emniyet altına almış, kargaşa yerini düzene bırakmıştı.

Yakalananların içinde Bartınlı Ömer de vardı. Durumu önceden sezen Hurşit, Şaban Dayı'yı alıp hafif yan yatan, hurda bir tren vagonuna sığınmıştı. Kulaklarını, meydana hâkim olan Karadon

Bölge Müdürü Berberoğlu ile Kilimli Müdürü Ayazoğlu'nun mikrofonlardan yayılan azarlama konuşmalarına dikmişlerdi. Azarlamaları dinleyen işçiler, jandarma müfrezelerine, sivil polislere, mühendislere, çavuşlara, nezaretçilere bakarak kafileler halinde ocaklara inmeye başlamışlardı.

Moral çöküntüsü içinde yüzükoyun yatıyordu Şaban Dayı; çatlaktan vagona sızan sese daha fazla dayanamadı, "Yeter!" diyerek ayağa kalktı.

"Yapma Şaban Dayı, yakalanırsın! Kurban olayım yapma, bekle biraz. Üzülmez'de, Kozlu'da hareketlenme başlamış, beraber oralara gideceğiz."

Hurşit'in yakarışına aldırmadı. Vagondan çıktı. Ocaklara inmek için lambahaneye doğru yürüyen işçi kafilelerine baktı. Uykusuz ve aç ellerini havaya kaldırdı, her defasında korkunç sancılar çeken ve doğurma kıvılcımının ilk hazzını, bebeğinin ilk çığlığında duymayı umarken ölü bebekler doğuran bir ananın yıkıntısıyla bağırdı.

ANKARA'YA!
ANKARA'YA!

Fertiği çekmek yok, sağlam durun!

Hurşit, Kandilli'nin kıstırılmış mavi karanlığını ardında bırakarak Kozlu'ya geldi. Yanında, sıkışınca kendi boşluğuna sığınan, morali çökmüş bir sendikacı vardı. Kaldığı pavyonun kapısını aralayıp içeri girdi. Ranzalar, zınga zınk doluydu. Sigara, ayak ve ter kokusunu soluyarak selamlaşırken köşede, Paşa Kaçmaz'la Tesviyeci Ali'yi gördü. Yaklaştı, tokalaştı, sendikacıyı tanıştırdı, ranzaları şöyle bir süzdü. Osuğ Memet'le Kerim Demirdirek, ellerini kaldırarak selamladılar Hurşit'i. Diğer günlerden farklı olarak herkes, çevresini kollayarak fısıltıyla konuşuyordu. Hurşit'le göz göze gelenler, gülümseyip, kafa selamı verirken bakışlarını sendikacıya kaydırıyorlardı. İçeri, Kozlu Sendika Temsilcisi Kemal Kuyumcu girdi. Zamanın, cinnete kaçan hastalıklı hallerini anlamakla görevliydi. Yeni gelenleri dikkatle kestikten sonra dışarı çıktı.

"Müdür, herkesi seferber etmiş," dedi Paşa. "Asma'daki bu grev de neyin nesiydi anlamadım; burnumuzun dibinde saman alevi gibi parlayıp söndü."

"Ama müdür grevden korktu," dedi Tesviyeci Ali. "Bekçileri evlerine göndermedi. Demin gelen herif de kontrol için geldi. Dölek Musa'yla Karbaba'ya da dikkat edin."

"Biliyorum," diye mırıldandı Hurşit. Beklemenin bir anlamı yoktu. Greve öncülük yapabilecek işçilerin bulunduğu pavyona

gitmeye karar verdi. "Burda durmayalım, gelin benimle. Mengü uyuyor, kaldırın onu."

Pavyona girdiklerinde, madenciler, yataklarından inmiş dışarı çıkmak üzereydiler. Kazmacı Eyüp'le Kastamonulu Zihni, Hurşit'in gelişine sevindiler. Önüne gelen herkesle tokalaşarak Eyüp'ün yanına gitti Hurşit.

"Grevler her tarafı sarstı, Kozlu niye bekliyor?" dedi.

Kazmacı Eyüp, saatine ve Hurşit'le beraber gelen sendikacıya baktı.

"Saat on bir. Tam zamanında geldiniz. Biz de şimdi çıkıyorduk."

"Ne için?"

"Grevi başlatmak için," diye gülümsedi Eyüp. "Yirmi kişiyiz. Üç ekibe ayrıldık. Siz ikiniz, benim köprü ekibime girin."

Bekçilerin bakışları altında, pavyondan karanlığa çıktılar. Sakat doğduğu için adı Hıdırellez Eğrisi'ne çıkan, sonra da Hıdır'a dönüşen Karslı Hıdır Boz, bakışlarıyla çevreyi şöyle bir kolaçan etti; günahlarının vicdan azabına dönüşen ağır yükü altında iki büklüm yürürken:

"Bekçiler pirelendi," diye mırıldandı. "Gider Enik Ali'ye haber verirler."

"Ok yaydan çıktı, verseler de fayda etmez," dedi Tilo Hasan.

Üç ekipten birisi, pavyonlarla lambahaneyi ocak girişinden ayıran dere üzerindeki köprüye, diğer iki ekip ise madencileri dışarı çıkarmak için pavyonlara yöneldi. Huşit'le Sendikacı Kenan'ın ve Paşa'nın içinde yer aldığı ekip, köprüyü tahkimat direkleri ve yerinden kıpırdatabildikleri her türlü nesneden oluşan bir barikatla kapattılar. Pavyonların olduğu yerden uğultular geldi. Cılız bir bekçi ıslığını, Urfalı Bozan'ın bağırtısı izledi.

"Fertiği çekmek yok, sağlam durun!"

Pavyonlar boşaldı. Saçaklara yuvalanan kuşları korku sardı. Mutfak kokusuna yaklaşan, yabanileşmiş kediler, oldukları yerde durup uğultuyu dinlediler. Lambahanenin ve pavyonların olduğu bölüm, bir anda ellerinde lambalarla konuşan madencilerin

istilasına uğradı. Köprüyü tutan ekip, ocak girişlerinin olduğu tarafa gece vardiyası işçilerini geçirmiyordu.

Bekçiler, durumu bekçibaşına bildirdiler. Bekçibaşı, uzaktan ateşböceği sürüsünü andıran madenci kitlesini görünce:

"Korktuğumuz başımıza geldi," diye mırıldandı.

Durumu aynı anda, lambahaneye iki yüz metre mesafede bulunan İdare Binası ofisinin penceresinden izleyen Kozlu Sendika Temsilcisi Kemal Kuyumcu da fark etmişti. Bekçibaşı, kötü haberi telefonla Müdür Akif Dicle'ye, Kemal ise Osman İpekçi'ye bildirdi. Peş peşe patlayan grevleri büyük çabalarla bastıran Havza'nın sivil ve askerî bürokrasisi, yeniden hareketlenmişti.

Kozlu Maden Müdürü Akif Dicle'nin, gece saat 12.00'de barikat mahalline gelişi ve lambahanedeki hoparlörden, cerbezeli, tehditkâr bir üslupla işçilere seslenişi sonuç vermedi. Tükenerek konuştuğunu fark eden Akif Bey, lambahaneden çıktı. Madencilerin arasına girmeye, onlara, onların içinden seslenmeye karar verdi. İçini içinde hapseden, demlendiren, bileyen ve hiç olmadık bir anda işçilerin gururuna çekiç gibi indiren müdür, ses ve davranış kargaşasına sessizce yaklaşırken kitleye yabancı olmayan o ısırıcı, haşin doğasını aniden değiştirdi; terbiye tımarından geçmiş, ipeksi bir edayla gülümsedi. Lamba ışığında babacan yüzle karşılaşan yaşlı madenciler:

"Susun, Müdür Bey'i dinleyin!" diye çıkıştılar.

İnanılmaz bir suskunluk çöktü geceye. Çaresini arayan bir suskunluk...

"Yanlış hareket ediyorsunuz arkadaşlar. Hak arayışına, kanunları çiğneyerek çıkıyorsunuz," diye başlayan müdürün yumuşak ama ısırıcı ve alaycıl konuşması on dakika sürdü.

Müdür'ün hoparlörde söylediklerini tekrarladığını ve kitlenin yeniden homurdanmaya başladığını gören Hurşit, bağırırcasına:

"Bize akıl vermeye mi geldin?" dedi. "Mühendisler on üç lira, şefler de on lira ücret artışı aldılar. Bize zırnık vermediniz. Şimdi gelip konuşuyorsunuz. Bu bizi makaraya sarmak demektir. Çekin gidin!"

Hurşit'i, yumruğunu yukarı kaldırarak Çilenti Yusuf izledi.

"Ben senin, madenci çanağına aş koyduğunu görmedim, defol git!"

Akif Bey, zamanı heba eden, hakir duruma düşüren, bir kuruş alınca konuşan, üç kuruş verince de susan, kasılmış, öfkeli yüzleri seyrederken boşuna çabaladığı kanısına vardı. Kalabalıktan yavaş yavaş çıktı, köprünün karşı tarafına geçip bürosuna doğru yürüdü. Durdu, barikatın arkasındaki kitleyle tartışan Kozlu Sendika Temsilcisi Kemal Kuyumcu'nun sesine kulak verdi. Ses, ne olduysa, bir anda bağırtı küfür ve tehdit tufanı içinde kaldı.

"Vurun öldürün onu, yalan söylüyor!"

"Bize arka çıkacağına, şirkete arka çıkıyor!"

"Yırtığı yamamaya gelmiş!"

"Yırtık büyük, yama küçük!"

Grevcilerin sayısı, birinci vardiyanın saat 12.00'de yer altından çıkışı, ikinci vardiyanın ise yer altına inmeyişi üzerine, üç bini buldu. Zonguldak Valisi ile kömür havzasının Genel Müdürü Muammer Kaymakçalan, telefonlarının başında, grevle ilgili bilgiler alıyor, sağa sola direktifler yağdırıyorlardı. Sonunda, deniz piyadelerinin Kozlu'ya sevkine karar verdiler ve birlikte, grev yerine hareket ettiler.

Valinin arabası, grevin can alıcı yerinde, köprünün başında durdu. Vali ilkin, köprünün öbür ucunda kaynaşan madenci lambalarına, sonra da yanı başında oturan EKİ Genel Müdürü'ne baktı. Hayatını güne tabi kılan kalabalıklarla, geleceğe tabi kılan işletme arasında, tarafsız bir hakem rolü oynamaya geldiğini düşündü. Arabadan inerken, şoförüne:

"Arabayı öyle ayarla ki farlar, köprüyü olduğu gibi aydınlatsın," diye emretti.

Valiyle Genel Müdürü köprünün başında, Kozlu Müessese Müdürü Akif Bey'le sendikacılar karşıladı. Vali, jandarma, polis ve bekçi ekipleri eşliğinde, köprünün öbür ucundaki lamba ve ses cümbüşüne doğru yürümeye başladı. Kafası, tanısal kategoriler, hesaplar, düzenleme şemaları ve ilişkiler yığınıyla doluydu.

Yürüdükçe tedirginleşti. Yürüyüş, birinci vardiyadan çıkan siyah yüzleri, baretleri, dikili karataşları andıran çizmeleri, çizmelerin aralarında gizlenmişçesine görünüp kaybolan kazmaları, sopaları, demir çubukları ve çocukları açığa çıkarmaya başladı. Vali bir an, sınırları belli olmayan kara bir kömür damarından taşmış, kitlesel bir devle, rüyamsı bir rölyefle yüz yüze olduğu sanısına kapıldı. İyice yaklaştı, sağ elini kaldırarak işçileri selamladı.

Jandarma, polis ve bekçi ekiplerini arkalarına alarak el fenerleri ve madenci lambalarıyla far ışığından kopup gelen Vali'nin ve Genel Müdür'ün selamını derin bir sessizlikle karşıladı kitle. Vali, bu soğuk tavrı, insanlara hayatın en sivri zirvesinden, ukala noktasından bakan yöneticilerin yarattıkları sonucuna vardı. Barikata iyice yaklaştı, kolunu kaldırarak ailelerini de işin içine katan madenci camiasını bir kez daha selamladı.

"Arkadaşlar ben buraya yarattığınız bu kanunsuz, fiili durumu görmek için geldim. Açık söyleyeyim, ben buraya, işinizin başına dönün veya dönmeyin gibilerinden sözler söylemeye gelmedim. Ne yaparsanız yapın. Ama bir şeyi yapmayın. Bu madenlere, bu servete zarar vermeyin. Bana göre yarın sabaha kadar beklemek en hayırlısı. Yarın sabah saat onda, bakanlar buraya gelecek. O zaman onlara, derdiniz neyse anlatırsınız."

Vali'nin, problemi çözmeye değil, kendilerini suçlamaya geldiği izlenimine kapılan kitle, dongurdanarak dalgalandı. Göğe dikilen çene kalabalığından, birkaç sarsak söz yükseldi. Genel Müdür'ün omurgası ürperdi. Kaç gündür uyumadığı için huzursuzdu Vali. Bedeninin dışındaki gürültüyü dikkate almıyor, duyduklarının çok azını fark ediyor, insanların dikkat etmediği, kale almadığı şeyleri ise dikkatinin öznesi haline getiriyordu. Mırıldanışlar, çıkışlar karşısında acı acı gülümsedi.

"Arkadaşlar, ben lafı dolandırmadan, harbi konuşmayı seven bir insanım. İçinizde maalesef kışkırtıcılar var. Bunlar, derinde yatan acılarınızı dürtüyor, karşılanmamış ihtiyaçlarınızı istismar ediyorlar. Bunların kışkırtmalarına aldanıyorsunuz, kanunsuz hareketlere kalkışıyorsunuz."

Ön sıralarda, Cuma ile Gülşah'ın arasında duruyordu Abbas.

Kitle insiyatifinin yarattığı özgür iklimden kopmuş, insanı, sorunlarına yabancılaştıran, indirgeyen, hizaya getiren, gizli bir gücün egemenliği altına girmiş gibi ürktü.

"Ne diyorsun sen?" diye bağırdı. "Bizi hayvan sürüsü mü sandın?"

Sesin geldiği yere baktı Vali. Yüzü yanmış, ağzı maymunlarınki gibi gerilmiş, tek kollu, tek bacaklı adamla göz göze geldi. Vali'nin bakışlarını fark eden Cuma:

"Madencinin sesine kulak verin Vali Bey!" diye bağırdı. "Yedi kat yerin dibinde, dirisini ölüye çevirdiler; hiç değilse daralmış dirliğini daraltmasınlar, hakkını versinler! Bu yapılanlar Allah'a reva mı?"

Kitlesel homurdanış aniden arttı. Borçlarını ödeyemeyen ve karısını bir gün önce döven, kesme taş suratlı bir madenci, ön sıralardan fırlayarak Vali'nin sağ yanağına bir yumruk oturttu. Vali, olduğu yerde diz üstü çöktü. Kitle, "İşte bu olmadı," dercesine, afallayarak sustu. Kilimli'deki olayın Kozlu'da harfi harfine tekrarlandığı sanısına kapıldı Hurşit. Jandarmalar ve polis, Taş Suratlı'yı bir anda kapıp götürdü. Götürmeye karşı çıkanlar da yakalanıp sürüklenircesine götürülünce mahcubiyetin suskunlaştırdığı kitle yeniden homurdandı.

"Suçsuzları da götürüyorlar, kurtarın!"

"Sürüklüyorlar! Öldürecekler!"

"Bunlar yaramızı sağaltmaya değil, kanatmaya geldiler!"

Kitle bir anda harekete geçti. Ayağa kalkan Vali, madencileri yatıştırma çabası içine girdi. Durum tehlikeli bir hal almış, taşlar atılmaya başlamıştı. Mühendisler ve sendikacılar, Vali'yle Genel Müdür'ü, kalabalığa doğru saldıran jandarmaların arkasından hızla uzaklaştırıp arabaya soktular. Vali, ekibi ile birlikte, olay yerini terk ederken sayıları yüzü bulan silahlı bahriyeliler de olay yerine varıp briket fabrikasıyla dere arasında, tek sıra halinde mevzilendiler.

Madenciler, Vali kaçarken köprünün üzerinde kendilerini püskürtmeye kalkışan on beş kişilik jandarma müfrezesini, taş ve

baret yağmuruyla durdurdular. Müfreze komutanı, kitlenin gerilemediğini dalgalar halinde geldiğini görünce havaya ateş açılmasını emretti. Karanlığı ırgalayan tüfek takırtıları, kitleyi iyice azdırdı. Müfreze, dudağı patlamış, gözü morarmış, kolu bacağı incinmiş bir durumda, yürüyemeyen iki neferini de alarak can havliyle, bahriyelilerin mevzilendikleri yere attı kendini.

Üretimi hızlandırma disipliniyle tanınan Mühendis Gültekin Yandımata ise mühendis arkadaşlarıyla birlikte fabrikanın yanındaki idare binasına, oradan da işletme binasına geçti. Madencilerin bir bölümü, mühendislerin peşindeydi.

Bahriyelilerin mevzilendikleri yere doğru yaklaşan madenciler bağırıyorlardı:

"Arkadaşlarımızı verin!"

"Bizi öldürmeye mi geldiniz!"

"Birimizin burnu kanarsa hepinizi öldürürüz!"

Komutan, mevzilere doğru akan bu madenci dalgasını, yüz dipçikle durdurmanın akıl işi olmadığını düşündü.

"Yaklaşmayın ateş açarız!" diye uyardı.

Uğultu, uyarıyı yuttu. Askerleri önceden, "Ateş diye bağırdığım zaman, havaya ateş edeceksiniz," diye uyaran komutan, geri çekilmeyi düşündü. Ama geri çekilme ânında, madencilerin cesaretlenip birliği kovalayacaklarından korktu.

"Ateş!" diye bağırdı.

Havaya kalkan yüz namlunun peş peşe yarattığı ses dehşeti, öfke dalgasını iyice yükseltti. Komutan, taş ve küfür yağmuru altında kalan birliğe, geri çekilme emri verdi. Yumruk, tekme ve sopa savurmalar başlamıştı. Askerlerin ellerindeki silahları alma girişimi, çekişmeye ve yaşlı işçilerin arkadaşlarını ikaz etmelerine yol açmıştı. Yaralılar giderek çoğalıyordu.

Geri çekilmenin, bozguna dönüştüğünü gören Komutan, son bir gayretle askerleri durdurdu. Kızışan, kanlanan kitlenin ilerleyişini dehşetle izlerken:

"Ateş!" diye bağırdı yeniden.

Kitle, yaralanmış gibi inledi. "Vuruldum," mırıltılarını, "Vuruldular!" diye tiz bir ses izledi. Hareket, umulmadık bir şekilde yavaşladı, vurulanların çevresinde anafora dönüştü. Yerde iki madenci yatıyordu. Ereğli'nin İskenderli Köyü'nden Satılmış Tepe ve Kozlu'nun Ağırçayır Köyü'nden Mehmet Çavdar. Mehmet, hemen oracıkta öldü. Satılmış Tepe, can çekişiyordu. Bir grup madenci, Satılmış'ı hemen alıp inleyiş ve ağlayış anaforunu yararak hastane yoluna düştü. Yaralıyı taşıyanlardan biri:

"Burada hiç Türk yok mu, bize yardım edecek kimse yok mu?" diye bağırıyordu. Gömleğinin kanlanan ön cephesi, terine yapışmış, soğukta ılık ılık tütmeye başlamıştı.

Satılmış götürüldükten sonra dikkatler, geride kalan yaralılara kaydı. Kurşunla yaralanan madencilerin çevresinde kümeler oluştu. Madencilerin bir bölümü, şaşkın ve çaresiz bir ruhla geri çekilirken bir bölümü de cesedin çevresinde kaldı. Cesedin başucunda, yaşlı tahkimatçı Çomul Veli, simsiyah ellerini kafasının üzerine indirmiş, kendi kendine mırıldanıyordu.

"Baş yukardan aşağıya inin. Yavaş inin. Ali Basar'ı izleyin, Murtaza'yı izleyin.Tabandan tavana kadar tuzak kurmuşlar. Gamalarla yolu kapatmışlar. Yere bakmayın. Yukarı bakın. Şeş beş kapaklara dikkat edin. Beşinci kapağı geçin, altıncı kapağın altında durun. Kuduz Haydar'dan sakının. Korkmayın, dik durun. Kapağın üzerinden, korktuğunuz karanlığa doğru perde çekin. Öyle yapmayın, işlediğim çürük direk diplerinden enlemesine, tavana gamalarla korunma perdesi yapın. Yapmazsanız koca kayalar, yukardan sökün eder, postanın altında kalırsınız."

"Veli kalk, sen iyi değilsin," dedi bir madenci.

"Susun!" diye çıkıştı Veli. aklı, iş disiplininin sınırlarını zorlayan mühendislere ve kazma hareketlerinin gölgeden ibaret figüranlarına kaymıştı. "Karakulağı çağırın, Mangıt Mahmut'u çağırın. Anlaşın. Üç kuruş da olsa alın. Geri çevirmeyin. Paşa'yı da dinlemeyin. O adam, götündeki donun yamasına bakmaz da kendisine verilen beleş atın dişine bakar. Harabi'ye güvenin. Kösemene de güvenin, o sizi satmaz."

Sağ kolundan hafif yaralanan Hurşit, cesedin başucunda kendi kendine mırıldanan Çomul Veli'yi dinliyordu. "Kafayı oynattı herhal," diye iç geçirdi. Nafiye ağlıyor, hastaneye gitmesi için ısrar ediyordu. Yarası, Nafiye'nin yırttığı başörtüsünün yarısıyla bağlanmıştı; sızlamıyor, kanamıyordu. Yarası daha derin olanlar grev yerini terk etmemişlerdi, kendisi niçin terk etsindi.

Kitle, cesedin yöresinde acıyla uğulduyor, dönüp duruyordu. Bağırmaktan ve ayakta durmaktan yorulan Abbas, Gülşah'la birlikte kenara çekilmişti. Cuma ise, hareket başlamak üzereyken, 'Beni Kozlu'ya götürün,' diye ısrar eden, Hurşit'in babası Cemal'i getirmeye gitmişti.

Baca ağzında durduğu için, ocak içine doğru şiddetle esen soğuk havanın etkisiyle sürekli öksüren Çaycuma'nın Dereköseler köyünden Hasan Baba:

"Bizi ters dönüşe düşürdüler, bizi öldürdüler, dağılmayın!" diye bağırdı.

Yüzünü, tanınmamak için iyice karartan ve yıllarca yan bacalarda ayakçılık yaptıktan sonra lağıma giren, Beycuma'nın Keller köyünden bir lağımcı, elindeki burgu demirini, üzeri branda bezi ile örtülmüş, kamyondan bozma, servis arabasının camına bindirdi; cam şangırtıyla inerken:

"Toparlanın!" diye bağırdı. "Bunlar bizi öldürmeye gelmişler! Depoyu basın, dinamit getirin!"

Kitle, aç, yaralı ve ürpertici mırıltılarla yeniden toparlanmaya başladı. Lambalar çoğaldı, toprağı saran ayaz ılındı. Uğuldayan karanlığa, yırtılmış, kanlı bir ses daha düştü.

"Askerler nerde? Yakaladığınızı öldürün!"

Evi baca ağzına yakın olan ve kazmacı oğlunu aramak için bacısı Şehri ile birlikte gelen Anşa Kadın'ın sesi parladı uğultuda:

"Cana kıymayın!"

Toparlanan madenci kitlesinin bir bölümü, kanlanmış çamurlu çizmelerle İhsaniye yatakhanelerine yöneldi.

"Mehmet Çavdar öldürüldü, kalkın!"

"Bizi öldürdüler, uyumayın!"

"Dispansere çekildiler, kalkın, oraya yürüyün!"

Yorgunluktan ayakta güçlükle duran üçüncü vardiya işçileri pavyonları boşaltınca sayı yeniden üç bini buldu. Kitle, yönünü dispansere doğru çevirdi, içinde renk cümbüşü olarak yankılanan ve iç renklerini ayağa kaldıran seslere doğru yürüyüşe geçti."

"Dispanseri sarın, bahriyeliler ordalar!"

Kafasından yaralanan ve sendikacılarla mühendislere derhal uzaklaşmalarını emreden Albay, yaklaşan uğultuyla çatışmayı göze alamadığı için çekilme emri verdi. Madencilerin Kozlu'ya fiilen hâkim olduklarını düşünüyordu. Zonguldak'a doğru bir yürüyüşü engellemek için Kozlu-Zonguldak yolu üzerinde mevzilenmekten başka bir yol kalmamıştı.

İşçiler gece saat üçte, dispanseri kuşattıkları zaman, içeride mühendislerden Gültekin Yandımata, Kemal Yılmaz ve Doktor Nurettin Turan ile birkaç görevliden başka kimse kalmamıştı. Kitlenin bir bölümü kükreyerek dispansere doluştu.

"Bizi öldüren deniz erleri nerde?"

"Onların kumandanları nerde?"

"Ateş emrini veren subay nerde?"

Odalar bir anda madencilerle doldu, kıpırdayacak bir alan kalmadı. Askere odaklanan kafalar, sorarak, küfürler savurarak, dolapların içinde, yatak altlarında, battaniye aralarında asker arayışına girdiler. Ellerinde kazmalar, demir çubuklar, sopalar ve askerlerin kaçarcasına çekilirken düşürdüğü kepler, mataralar, kasaturalar vardı.

Paşa Kaçmaz'la Hurşit'in yönlendirdiği madenciler, Gültekin Yandımata'nın bulunduğu odaya girmişlerdi. Mühendisi ve arkadaşı Kemal Yılmaz'ı düşmanca süzerek odayı aramaya koyuldular.

"Askerler nereye gitti?" diye kükredi Paşa.

Öldürülme korkusunun baskın olduğu yapay bir yaranmayla, "Boşuna arıyorsunuz, askerler çekildiler," dedi, Gültekin Yandımata.

Kuyu başında kafes kapılarının açılıp kapanmasından sorumlu olan Saççı Cafer, kızarıp küçülen sağ gözünü kısarak:

"Eğer hiç kimseyi bulamazsak biz de bir mühendis götürürüz," diye mırıldandı.

Kafesin ne zaman çalışacağı konusunda vinç dairesine düğmelerle zil çaldırıp işaret veren Özdemir:

"Bir onlardan, bir bizden," diye, arkadaşı Caferi tamamladı.

Bakışlar birden, Gültekin Yandımata'nın üzerinde birleşti. Mühendis, odada kalmanın doğru olmadığını, gidip Doktor Nurettin Turan'a sığınmayı düşündü. Kalktı, kalabalığı usulca aralayarak odadan çıktı. Odadan çıkarken Hurşit:

"Lamba numaralarımızı alıp bize cezalar yazdıran bu beyefendi nereye gidiyor?" diye mırıldandı.

Merdivenler tıklım tıklımdı. Birkaç basamak indi. Kendisine yönelen sorulara efendice cevap verdi. Alt katı dolduran madencilerden birisi:

"Eğer sen bizim arkadaşımızsan buraya gel!" diye bağırdı.

Silik bir kişilikken kaşla göz arasında işçi önderleri arasına giren Balaban, arkadaşı Aşur'la birlikte Yandımata'ya doğru yürüdü. Kitleye nasıl bir adam olduğunu göstermenin tam zamanıydı. Düşmanlık üreterek yaşadığında, sınırını düşmanlıkları üzerinden çizdiğinde daha çok ciddiye alınıyordu. İlgisiz bakışların bile dikkatini çeken kocaman ellerini Mühendis'e doğru uzattı, yakasına yapışıp merdivenden hızla aşağı indirirken:

"Bizimle kanın döküldüğü yere gel, neler olup bittiğini sana gösterelim!" diye höykürdü.

Tam bu sırada madencilerin, "baba adam" dedikleri Doktor Nurettin Turan'la birkaç yaşlı madenci girdi araya. Doktor, dil döktü, çırpındı, ağlamaklı hallere girdi, Yandımata'yı öfkelilerin elinden kurtarıp çıktığı odasına getirdi. Madencileri dışarı çıkardı. Mühendis'e de kapıyı arkadan kilitlemeyi ve kendisinden başka kimseye açmamayı tembihledi.

Sabahın erken saatlerinde Sendika Başkanı Osman İpekçi'nin

gelişi öfkeye ve sözlü sataşmaya yol açtı. Başkanın kan ve ter kokusu içinde, uykusuz, acılı ve yorgun yüzlere bakarak kitleyi sakin olmaya, işbaşı yapmaya çağırması, öfkeyi daha da artırdı.

"Defol, bir daha buraya adımını atma!"

"Vali'nin muavini gibi konuşuyorsun!"

"Vali'nin sözleri burgu gibi içimize işledi!"

"Bunun sözleri de burguya inen tokmağa benzedi!"

"Sen kimin temsilcisisin?"

"Bir daha gelirsen seni öldürürüz!"

İpekçi'nin bağırtılar arasında gitmeyi düşündüğü bir anda, yaralı olarak hastaneye götürülen Satılmış Tepe'nin öldüğüne dair söylentiler de yayılmaya başlamıştı. Durum kördüğüme dönüyordu.

Sendikacıların kendilerini kızgın kalabalığın öfkesinden kurtarmasından sonra, madenciler, iki ölü ve bir yığın yaralının öcünü alamamanın yarattığı çılgınlıkla dispanserde mahsur kalan ve öldürülmelerine iki kez teşebbüs edilen iki mühendisi öldürmeye karar verdiler. Hızla üst kata çıktılar. Odada yalnızca Gültekin Yandımata vardı. Kemal Yılmaz, daha önce pencereden kendisini atıp kaçma şansını yakalamıştı.

Madenciler, Yandımata'yı yumruklayarak merdivenden giriş katına, oradan da dışarıya çıkarınca kitle coştu.

"Öldürün!"

"Bizden iki can aldılar, bir can da biz onlardan alacağız!"

Doktor, kurtarmak için yeniden öne atıldı ama bu sefer tartaklandı, ciddi bir şekilde tehdit edildi. Birkaç madencinin üzerine yürümesiyle de geri çekildi. Yandımata'nın sağ koluna Hurşit, soluna ise Kazmacı Eyüp yapışmıştı. Hurşit, Balaban'ın ilk yumruğuyla birlikte hörelenen kitlesel öfkeyi görünce Mühendis'in linç edileceğine inandı ve acıdı.

"Yere yat, ölü numarası yap," diye fısıldadı.

Kurbanın üzerinde deri bir ceket vardı. Öleceğine inanmıştı. Karısını ve on yedi günlük çocuğunu düşünüyordu. Hayatı boyunca

bir yığın madenciye iyilik etmişti. İyilik ettiği o insanların sesi sedası çıkmıyordu. Bir anda tekme ve yumruk sağanağı altında kadı. Düştü, yeniden kalktı. Kavşut'un Musa, kurbanın üzerindeki deri ceketi yırtmaya çalışırken Kerki Hasan da güçlü bir yumrukla Yandımata'yı bir daha düşürdü. Kafası kırıldı, ağzından kan boşanmaya başladı. Sürükleyerek, ayağa kaldırarak, düşürerek dövmeyi sürdürdüler. Hurşit, mühendisin kandan tanınmaz hale geldiği, kafasının sallandığı bir anda:

"Öldü herhal, durun!" diye seslendi. Kurbanı sırtüstü yatırdılar. Bağırış ve vuruş furyası yavaşlar gibi oldu. Eğildi, kanlanmış çizmelerin arasında upuzun yatan Yandımata'nın kalbini dinledi. Uğultu ve karanlıktan yararlanarak Kazmacı Eyüp'ün kolunu üç kere sıktı. "Arkadaşlar vurmayın, ölmüş!" dedi. Mühendis'in yırtılıp dürülerek sağ kolunun altında kalan deri ceketini aldı, soluk alışı belli olmasın diye üzerine attı.

Kitle homurdandı.

"Ölmemiş!"

"Bunlar it canlıdır, kolay kolay ölmez!"

Tekmeler yeniden başlayınca Hurşit:

"Bana inanmıyorlar, Eyüp bir de sen dinle!" diye ünledi.

Eyüp, Mühendis'e inen çizme darbelerini elleriyle durdururken:

"Durun arkadaşlar, ölüp ölmediğini şimdi anlarım," dedi. Eğildi, sağ kulağını mühendisin hızla çarpan kalbine dayadı. Kolunun sıkılışını anımsadı. "Ölmüş," diyerek ayağa kalktı. "Ölüye Vurulmaz."

Birkaç çılgın, "Kıpırdadığını gördüm, ölmemiş!" diyerek yeniden tekmelemeye başlayınca kalabalık kuşkuya düştü. Tam bu sırada Abbas'ın sesi duyuldu.

"Durun, ölüp ölmediğini bir de ben yoklayacağım. Yüzüm madende yandı. Kolumu bacağımı bu maden aldı. Emekliyim. Yaşlı bir insanım. Çoğunuz beni tanırsınız. Bana inanırsınız herhal."

Kitle açıldı. Bakışlar, sabah aydınlığında ışıldayan yanık yüze, koltuk değneklerine, tek kollu, tek bacaklı insana çevrildi. Abbas, yavaş yavaş geldi, ölünün başucuna dikildi. Koltuk değneklerini yere attı. Tek bacağının üzerinde çöktü, ellerini, kanlanmış toprağa bastırdı. Kanlanmış çizmelere bakarak kulağını Yandımata'nın kalbine dayadı. Mühendis'in çarpan kalbini dinlerken Hayri'yi kurtarışını anımsadı. Mezardan kalkıyormuş gibi kafasını sessizce kaldırdı.

"Ölmüş," dedi. "Ölüye vurulmaz. Ölmediğine inansanız bile insan, can çekişene vurmaz. Hele hele, bir madenci hiç vurmaz."

Tam bu sırada işçilerin sevdiği Madenci Başçavuşu Kemal Bıyık göründü. Yürekler, yaralı bir serçe inceliğiyle sessizleşti.

"Çekilin," dedi Kemal Bıyık. Geldi, kan revan içinde yatan Yandımata'nın başucuna dikildi. "Ne tartışıp duruyorsunuz. Kadırın, götürün bunu. Benim cefakâr madencim, düşmanı bile olsa cesede saldırmaz."

Son anda Hızır gibi yetişen, Madenci Başçavuşu'nun bu çıkışı, Hurşit'le Eyüp'ü rahatlattı. Şoför Ahmet'le birlikte hemen Yandımata'yı yattığı yerden kargatulumba kaldırıp garaja götürdüler. Bir tahta sıranın üzerine yatırdılar. Kıpırdamamasını tembih ederek deri ceketini de yeniden üzerine attılar.

Toprağa mart ayazı çökmüş, şafak aydınlığı, yanan kömürden gökyüzüne tül tül yayılan kükürt dioksitin etkisiyle ceset rengine girmişti. Kuşlar tedirgindi. Geceyi uyanık geçiren şehir, dalgaların asimetrik sesinde, ufuk çizgisinde kendi dibini delen bir devinimle durmaksızın biçim ve renk doğuran, öz bilince evrilen büyülü ışığın seyrine dalmıştı. Saat sekizi gösteriyordu. Kozlu, askerin, polisin ve sendikanın Zonguldak'a doğru çekildiği, kontrolü madenciye bıraktığı, uykusuz, yaralı bir belde haline gelmişti. Zonguldak ise benlik davasını yitirmiş kör bir içgüdüyle sayıklıyordu, yüzyıllık madencilik tarihinde hiç bu denli korkmamıştı Kozlu'dan. Gece yapılan toplantılar, işleyen telefonlar, sonuç vermiş, Ankara'dan bakanların yola çıkmasına ve Bolu Ordu Komutanlığı'nın on bin askerle Kozlu'ya yürüme kararına yol açmıştı. Hayat, ne yapacağını bilemeyen üç bin işçinin sesiyle uğulduyordu. Bildiriler, alçaktan

uçan iki savaş uçağından, üç bin madencinin üzerine kar gibi yağıyordu. Cesedin sağ yanında göllenen kan donmuştu. İşçiler, çevreden topladıkları bin beş yüz kadar boş kovanı, cesedin etrafında bir daire şeklinde dizmişlerdi. Cuma'nın yardımıyla hasta yatağından kalkıp Kozlu'ya gelmişti Hurşit'in babası Cemal. Suresini inkâr eden çıplak bir inanç gibi dolaşıp duruyordu uğultuların içinde. Cesedi görmek istemiyordu. Ama sonunda dayanamadı, geldi, cesedin başucunda durdu, kana ve kanı kuşatan mermi kovanlarına bakarken, bastonunu havaya kaldırdı:

"Ankara'ya! Ankara'ya!" diye bağırmaya başladı.

Mayıs 2007 - Mart 2011

SON

Muzaffer Oruçoğlu'nun dört ciltlik roman dizisi *Grizu*, Türkiye'de kömür madenleri odağında işçi sınıfının gelişimini her bir ciltte ayrı bir tarihsel döneme odaklanarak ele alıyor. Yazarın başyapıtı olarak görebileceğimiz bu eseri bir çeşit belgesel roman olarak okumak da mümkün. Fakat Oruçoğlu *Grizu*'da da esrarlı, delişmen, taptaze roman dilinden ödün vermiyor.

Grizu, müthiş ayrıntılı saha anlatımına, madencilikle ilgili yakından gözlemlerle beslenen gerçekçiliğine, romanın arka planında her biri yakın dönem Türkiye tarihini şekillendirmiş büyük tarihsel olayları ele almasına rağmen özenli dili, etkileyici karakter çizimleriyle okura bir roman, hem de büyük bir roman olduğunu her satırda hatırlatıyor.

Oruçoğlu çok az çiğnenmiş bir patikaya saparak yazdığı bu "işçi sınıfı romanı"yla çileli madenkeşlerden, grizu yanığı işçi ve katır bedenlerinden, zorla çalıştırılan Batı Karadeniz köylüsünden, akıl almaz çalışma koşullarından, sermayeyle kolluk güçlerinin iç içe geçmiş eza uygulamalarından söz açarken işçi sınıfından aldığı emaneti okura "roman" görünümüyle sunuyor. Üstelik bunu yerel söyleyişleri, mesleki jargon ve terminolojiyi güçlü birer roman malzemesine dönüştürerek yapıyor.

9. Abdullah Baştürk Roman Ödülü'ne layık görülen *Grizu*, edebiyatımızın yüz aklarından biri olarak beliriyor. Her dönemde işçi sınıfına reva görülen uygulamaları ve işçi sınıfının verdiği/vereceği cevabı da hatırlatarak.

ROMAN GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ YENİ BASKI

Muzaffer Oruçoğlu • GRİZU 4
ISBN: 978-975-344-771-3
www.belgeyayinlari.com.tr

38 TL

belge yayınları